

Orice sentiment am avea noi față de poporul nostru, acest sentiment real nu-l poți avea până nu cunoști viața altor popoare.

N. Iorga

Manualele bune pot servi școlile timp de mai mulți ani și garanta calitatea înaltă a educației, iar cele proaste sunt o calamitate pentru națiune.

J. Mikk

E bine să ne recunoaștem greșelile. Pentru că numai astfel cei din jur ne vor înțelege. Și iertarea este o pedeapsă pentru cei ce-și blestemă păcatele.

P. Diaconu

IDN
M3
Sergiu Musteață • Educația istorică între discursul politic și identitar

Sergiu Musteață

Educația istorică
între discursul politic și identitar
în Republica Moldova

Sergiu Musteață

Educația istorică – între discursul politic și identitar în Republica Moldova

Seria
Istorii și Documente Necunoscute – IDN
Monografii
M 3

Sergiu Musteață
Educația istorică – între discursul politic și identitar în Republica Moldova
Chișinău – 2010

Coordonatorul seriei:
Sergiu Musteață

Acest volum este editat cu sprijinul financiar al Fundației Gerda Henkel, Düsseldorf.
Gedruckt mit Unterstützung der Gerda Henkel Stiftung, Düsseldorf
Fundația Gerda Henkel nu poartă răspundere pentru conținutul lucrării.

Sergiu Musteață

**EDUCAȚIA ISTORICĂ –
ÎNTRE DISCURSUL POLITIC
ȘI IDENTITAR ÎN REPUBLICA
MOLDOVA**

CZU 37.014+94(478)
M 98

Recomandată pentru publicare de către Senatul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”
din Chișinău, proces-verbal nr. 11, 24.06.2010

Recenzenți:

Igor Șarov
Anatol Petrencu
Ion Negrei
Ion Eremia

Redactori: Lilia Toma, Tamara Osmochescu
Tehnoredactare: Gabriel Andronic
Coperta: Ruxanda Romanciuc

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Musteață, Sergiu

Educația istorică – între discursul politic și identitar în Republica Moldova / Sergiu Musteață. –
Ch.: Pontos, 2010 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). – 364 p. – (Seria: Istorii și Documente Necunoscute
– IDN: Monografii M; 3 / coord.: Sergiu Musteață).

Rez.: lb. engl. – Bibliogr.: p. 133-168 (... tit.). – Ind. de nume. p 354. – 500 ex.

ISBN 978-9975-51-164-3.

37.014+94(478)
M 98

© S. Musteață, 2010

ISBN 978-9975-51-164-3

CUPRINS

Mulțumiri	8
Prefață (Ion Eremia)	9
Introducere.....	11
I. Rolul istoriei în dezvoltarea societății	
1. Despre istorie și istorici	14
2. Despre istorie și politică	15
3. Dreptul la istoria adevărată.....	16
4. Despre învățământul istoric și identitatea națională	16
5. Despre predarea istoriei în școală	17
6. Locul curriculumului la istorie în sistemul educațional național	21
7. Importanța manualului școlar în realizarea obiectivelor educaționale.....	22
II. Predarea istoriei în Republica Moldova – între ideologie și propagandă politică	
1. Politica Partidului Comunist în perioada URSS – poluarea științei istorice	25
2. De la ideea națională la curriculumul național (1988/89-2001).....	27
3. Elaborarea și publicarea manualelor școlare de istorie (1991-2009).....	46
4. Istoria, între reformă, contrareformă și modernizare (2001-2010)	66
5. Predarea istoriei în școlile din regiunea separatistă nistreană.....	118
Concluzii și Recomandări.....	125
Izvoare și bibliografie	
1. Acte normative naționale, rezoluții, decizii, recomandări europene și internaționale.....	133
2. Manuale școlare publicate în Republica Moldova (în română și rusă).....	136
3. Surse didactice auxiliare (în română și rusă)	141
4. Manuale și surse didactice din RMN	146
5. Literatură științifică	148
6. Publicații mass-media și beletristică	165
7. Resurse online.....	167
Sumar în limba engleză	169
Anexe.....	177
Indice de nume.....	354

Lista tabelelor:

- Tabelul 1.** Repartiția de obiecte și ore propusă de programa școlară din 1995
Tabelul 2. Obiectivele predării istoriei în baza Curriculumului național
Tabelul 3. Numărul orelor de istorie pentru ciclurile primar, gimnazial și școala medie de cultură generală
Tabelul 4. Numărul orelor de istorie pentru ciclul liceal
Tabelul 5. Manualele școlare de istorie experimentale și de alternativă din Republica Moldova (1991-2004)
Tabelul 6. Manualele de istorie din Republica Moldova aprobate de Ministerul Învățământului (1999-2002)
Tabelul 7. Manualele de istorie din Republica Moldova aprobate de Ministerul Învățământului și Tineretului (2005-2007)
Tabelul 8. Coordonatori, autori și experți ai Curriculumului școlar la istorie (istoria românilor și istoria universală) 1997-2003
Tabelul 9. Coordonatori, autori și experți ai Curriculumului școlar la istorie curs integrat (2003-2008)
Tabelul 10. Structura actuală a învățământului istoric
Tabelul 11. Predarea istoriei în prezent în școlile din Republica Moldova
Tabelul 12. Costurile financiare achitate de Guvernul Republicii Moldova pentru editarea manualelor de istorie în perioada 2004-2009
Tabelul 13. Structura și tematica educației istorice în instituțiile generale de învățământ din „rnm”

Lista anexelor:

- Anexa 1.** Concepția instruirii istorice în școala națională din Moldova, 1990
Anexa 2. Concepția de studiere a Istoriei Naționale în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, 1994
Anexa 3. Concepția predării istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, 1995
Anexa 4. Propunerile Colectivului profesoral-didactic al Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” privind proiectul de hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului din Republica Moldova din 16.03.1995 „Cu privire la concepția de studiere a istoriei în instituțiile din Republica Moldova”
Anexa 5. Declarația Asociației Istoricilor din Republica Moldova privind decizia Plenarei Comisiei Superioare de Atestare de a introduce „Istoria Patriei” în nomenclatorul specialităților, 1996
Anexa 6. Decizia Consiliului Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei „Cu privire la predarea și cercetarea Istoriei Românilor în sistemul de învățământ și cel academic din Republica Moldova”, 2001
Anexa 7. Dispoziția Ministerului Învățământului al Republicii Moldova privind precizarea cursurilor ce țin de Istoria Moldovei, 23.07.2001
Anexa 8. Scrisoarea reprezentanților Societății cultural-științifice „Istoria Moldovei” către V. Voronin, președintele Republicii Moldova, 19.12.2001
Anexa 9. Dispoziția Președintelui Republicii Moldova de a se adopta hotărârea Guvernului privind introducerea istoriei începând cu 01.09.2002, nr. SP/1-5575, 13.12.2001
Anexa 10. Răspunsul AȘM la solicitarea Guvernului Republicii Moldova drept răspuns la scrisoarea adresată Președintelui Republicii Moldova, nr. 1104-5, 2.01.2002
Anexa 11. Avizul Ministerului Justiției privind proiectul hotărârii Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ spre examnare la ședința Guvernului, nr. 1107-314, 12.02.2002
Anexa 12. Avizul Ministerului Învățământului al Republicii Moldova de susținere integral proiectul hotărârii Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ spre examnare la ședința Guvernului, nr. 01-11-117G, 08.02.2002
Anexa 13. Acceptarea proiectului de hotărâre a Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ spre examnare la ședința Guvernului, 2002
Anexa 14. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 180 Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ, 15.02.2002
Anexa 15. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 217 Cu privire la unele măsuri de îmbunătățire a studierii istoriei, 22.02.2002
Anexa 16. Recommendations by the European Standing Conference of History Teachers' Associations (EUROCLIO) on the history learning and teaching of history in the Republic of Moldova, 2002
Anexa 17. Background paper on history teaching in Moldova on the occasion of the Deputy Prime Minister of Moldova, Mr Cristea's visit to the Council of Europe on 7-8 April 2003
Anexa 18. Concepția educației istorice (variantea experimentală), 2003
Anexa 19. Chestionar „Predarea istoriei în Republica Moldova”, 29.06.2004
Anexa 20. *Evaluation of the Proposed New Textbooks from the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, May/June 2005
Anexa 21. *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006
Anexa 22. Comunicat de presă al Institutului de Analiză Internațională a Manulelor Georg-Eckertprivind „Proiectul moldovenesc și controversile privind noile manuale de istorie din Republica Moldova”, 15 decembrie 2006
Anexa 23. Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04
Anexa 24. Manualele de istorie din Republica Moldova în vizorul Comisiei Europene împotriva rasismului și intoleranței. Extras din CRI (2008) 23: *Third Report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, adopted on 14 December 2007, CRI (2008)23, Strasbourg, 28 April 2008
Anexa 25. Scrisoarea viceprim-ministrului V. Stepaniuc adresată ministrului educației și tineretului L. Șavga cu privire la manualul de istorie pentru clasa a XI-a, nr. 0302-413, 18.06.2008
Anexa 26. Scrisoarea viceprim-ministrului V. Stepaniuc adresată prim-ministrului Z. Greceanii privind propunerile menite să amelioreze activitatea sistemului de învățământ, nr. 0302-89, 28.04.2009
Anexa 27. Scrisoarea viceprim-ministrului V. Stepaniuc adresată președintelui V. Voronin cu privire la manualul de istorie pentru clasa a XI-a și predarea istoriei în Republica Moldova, nr. 12-303s, 28.04.2009
Anexa 28. Recenzie la manuscrisul manualului de istorie pentru clasa a XI-a (august 2010)
Anexa 29. Dispoziția Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova nr. 338 „Cu privire la elaborarea Curriculumului la istorie pentru învățământul superior, 17.06.2009

CONTENT

Acknowledgements.....	8
Preface (Ion Eremia).....	9
Introduction	11
I. The role of history in the development of society	
1. About history and historians	14
2. About history and politics	15
3. The right for right history	16
4. About history education and national identity	16
5. About history teaching	17
6. The place of history curricula in the national education system.....	21
7. The role of textbook in achieving educational objectives.....	22
II. History teaching in the Republic of Moldova between ideology and political propaganda	
1. The Communist Party policy during the USSR / pollution of the history science.....	25
2. From the national idea to the national curricula (1988/89-2001)	27
3. Elaboration and publication of the history textbooks (1991-2009)	46
4. History, between reform, contra-reform and modernisation (2001-2010)	66
5. History teaching in schools from Dniestrian separatist region.....	118
Conclusions and Recommendations	125
Sources and bibliography	
1. National normative acts, resolutions, decisions, European and International recommendations	133
2. The list of history textbooks published in the Republic of Moldova (in Romanian and Russian).....	136
3. Additional didactical resources (in Romanian and Russian).....	141
4. History textbooks and didactical resources in “Transnistria”	146
5. Scientific literature	148
6. Mass-media publications and belletristic.....	165
7. On-line sources.....	167
Summary	169
Annexes	177
Index.....	354

MULȚUMIRI

Lucrarea de față este rezultatul unui proiect inițiat în 2005 și finalizat în 2008 în parteneriat cu Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert” și susținut financiar de Fundația „Gerda Henkel” din Germania¹.

Aduc sincere mulțumiri pentru îndrumări, comentarii și observații domnilor Robert Maier, Falk Pingel, Stefan Ihrig, Anatol Petrencu, Ion Negrei, Igor Șarov și Ion Eremia.

Doresc, de asemenea, să mulțumesc doamnei Brigitte Depner pentru sprijinul acordat în timpul stagiilor la Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert”.

Vreau să-mi exprim adâncă apreciere față de Fundația „Gerda Henkel”, fără sprijinul căreia nu ar fi fost posibilă realizarea și publicarea acestui studiu.

Sergiu Musteață
Chișinău, 28 iunie 2010

ACKNOWLEDGEMENTS

The work is the result of the project, implemented from 2005 to 2008, in partnership with „Georg Eckert” Institute for International Analysis of Textbooks and due to the financial support of „Gerda Henkel” Foundation, Germany.

I want to express my profound appreciation to Robert Maier, Falk Pingel, Stefan Ihrig, Anatol Petrencu, Ion Negrei, and Igor Șarov for their suggestions, comments, and observations.

I also want to express my gratitude to Ms. Brigitte Depner for the support offered during my working visits to „Georg Eckert” Institute for International Analysis of Textbooks.

As well, I want to express my deep appreciation towards „Gerda Henkel” Foundation, without the support of which, the fulfillment of this study would be impossible.

Sergiu Musteață
Chișinău, June 28, 2010

¹ Proiect: **Geschichtslehrbücher zwischen politischer Propaganda, nationalistischen Konstruktionen und Wissenschaft.** Untersuchungen zur Entwicklung des Schulfaches Geschichte in den posttotalitären Staaten Südosteuropas am Beispiel der Republik Moldau, der Ukraine und Rumänien.

PREFAȚĂ

Evenimentele politice de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 ai secolului trecut au dus la destrămarea URSS-ului și încheierea „războiului rece”. Aceste fenomene au creat o situație nouă în Europa: unul dintre statele europene s-a unificat, altele s-au dezmembrat, iar fostele „republici unio-nale sovietice socialiste” au devenit state independente.

Evident că într-un asemenea context știința istorică și educația istorică din fostele țări socialiste au intrat într-o criză profundă. Istoricii urmau să explice evoluția acestor state fără să țină cont de „unica învățătură justă”, de „rolul eliberator” al cutărui sau cutărui stat, de rolul primordial al unui singur partid. De asemenea, nu mai era nevoie de demonstrat cu orice preț „prietenia de secole” dintre anumite popoare și înfierarea altora ca dușmane. Majoritatea absolută a istoricilor au început să caute adevărul pentru a reda cât mai obiectiv rolul și locul statelor lor de origine, din care făceau parte, în istoria europeană. Dar vorba ceea, pădure fără uscături nu există.

De rând cu rezolvarea sarcinilor care stăteau în fața științei istorice, istoricii au purces și la alcătu-irea unor noi manuale, unor noi concepte de predare, unor noi cursuri de predare a istoriei naționale.

Nu a rămas în afara acestui proces nici Republica Moldova. Studiul domnului Sergiu Musteață este consacrat unui subiect extrem de important – educației istorice, cum a evoluat acest proces în condi-țiile Republicii Moldova începând de la primii pași ai reformei privind educația istorică și încheind cu impactul acesteia asupra societății moldovenești contemporane.

Elucidarea acestui subiect a necesitat mai întâi de toate o abordare teoretică privind rolul istoriei în dezvoltarea societății umane, în care autorul examinează așa aspecte cum ar fi: istoria și isto-ricul, istoria și politica, învățământul istoric și identitatea națională, dreptul la istoria adevărată și predarea acesteia în școală, locul curriculumului și a manualului școlar la istorie în realizarea obiecti-velor educaționale.

Referindu-se la rolul educativ al istoriei, care, în opinia domnului Sergiu Musteață, este „o pregătire fără de preț pentru a fi cetățean independent, activ și responsabil”, autorul definește două obiective esențiale: „În primul rând, prin educație se oferă posibilitatea de a obține cunoștințe și de a dezvolta abilități, în al doilea rând, posibilitatea de a educa și cultiva generației în creștere anumite valori și principii de viață”. Dintre acestea, „formarea spiritului de toleranță și respect față de colegii, prie-tenii, vecinii de o altă cultură, limbă și religie este esențială”. Dar, subliniază autorul, pentru ca toate acestea să ducă la rezultatele scontate, în fața istoricilor din Republica Moldova mai stă o problemă destul de importantă: „*Cum să purificăm istoria națională de mistificările din perioada sovietică?*”. Fiindcă numai o istorie care prezintă obiectiv evoluția societății de aici din timpurile străvechi și până în prezent poate contribui pozitiv la realizarea obiectivelor care stau în fața educației istorice. Pronunțându-se pentru un învățământ istoric național, autorul se detașează total de „trecerea de la o extremă (internaționalism/comunism) la alta (naționalism) sau să batem pasul pe loc”. „Spiritul moderat și echilibrat al eroului istoric”, și nu numai, am adăuga, trebuie promovat astăzi în mod consecvent în procesul de scriere a istoriei”, concluzionează autorul.

Compartimentul de bază al lucrării este consacrat problemei predării istoriei în Republica Moldova, proces care de la obținerea independenței se află permanent între ideologie și propaganda politică. Bun cunoscător al bibliografiei locale și străine, autorul examinează detaliat etapele acestui proces istoric.

Analizând politica partidului comunist față de istorie din perioada URSS, autorul o apreciază ca pe o politică care a poluat știința istorică, „moldovenismul”, promovat în raioanele din stânga Nistrului, devenind partea esențială a politicii regimului și în regiunea dintre Nistru și Prut, iar „cercetarea și predarea în RSSM poate fi apreciată ca o activitate intenționată de a reda trecutul în mod subiectiv, de a modela un trecut dorit”.

Revenirea partidului comunist la putere în anul 2001 a avut urmări deplorabile pentru învăță-mântul istoric din Republica Moldova. Tendința de a introduce cursul de *Istoria Moldovei* și publi-carea în anul 2002 a Proiectului Curriculumului, relizat „în spiritul istoriografiei sovietice”, au afectat grav educația istorică, aruncând societatea moldovenească în discuții inutile, proteste de stradă.

Renunțând în același an la ideea de a introduce cursul de *Istorie a Moldovei*, guvernarea comunistă, prin intermediul unor organisme și instituții internaționale și non-guvernamentale, s-a agățat de alt „colac salvator” – cursul de *istorie integrată*, care, în acel moment concret-istoric a fost utilizat, după cum remarcă autorul, „împotriva cursului de *istoria românilor*”, această insistență a guvernării comuniste fiind apreciată drept „ambizione politică”. Politica guvernării comuniste a afectat nu numai societatea moldovenească, ci, după cum subliniază autorul, ea „s-a răsfrânt direct asupra relațiilor dintre Republica Moldova și România”. Cu alte cuvinte, guvernarea comunistă din anii 2001-2009 a încercat nu numai poluarea științei istorice, dar, prin introducerea pe cale administrativă a cursului de *istorie integrată*, a unor manuale cu conținuturi „moldoveniste”, scrise destul de prost, au poluat serios educația istorică în Republica Moldova, au provocat stagnarea reformei educaționale, aruncând învățământul istoric „cu peste zece ani în urmă”.

Acțiunile regimului de guvernare comunist începute în anul 2008 (încercarea de modificare a Legii cu privire la activitatea editorială, Regulamentul cu privire la evaluarea și selectarea manualelor pentru învățământul preuniversitar, precum și „renumițele” demersuri semnate de V. Stepaniuc din anul 2009) au eșuat odată cu pierderea puterii politice de către comuniști. Dar ce prezintă adepții „moldovenismului”, deveniți, la un anumit moment, „renumiți istorici”, autori de manuale, fără susținerea politică a regimului?

În același timp, autorul prezintă pe larg, uneori cu lux de amănunte, activitatea instituțiilor științifice academice și universitare, a oamenilor de știință și cultură, a profesorilor din școlile și liceele republicii, a organizațiilor non-guvernamentale etc. care s-au opus constant, prin publicații bine argumentate științific, hotărâri etc. aberațiilor guvernării comuniste privind istoria și învățământul istoric în Republica Moldova, dar și „compunerilor” cu iz „moldovenist” ale „iubitivilor de istorie”.

Examinarea manualelor din Transnistria l-a dus pe autor la sinistra concluzie că „generația tânără din teritoriile aflate sub controlul autorităților separatiste este educată, prin intermediul manualelor de istorie, în spiritul urii și neîncrederii față de autoritățile de la Chișinău și populația care se identifică drept români”.

Studiul domnului Sergiu Musteață finalizează cu *Concluzii și recomandări*, în care autorul consideră necesară o „intervenție chibzuită a profesioniștilor din domeniul științelor educației și istoriei, care să stabilească o concepție echilibrată a educației istorice”. Recomandările sugerate de autor Ministerului Educației pot constitui un fundament solid pentru realizarea acestei concluzii.

În încheiere la cele afirmate mai sus, țin să subliniez faptul că lucrarea, dedicată unui subiect destul de sensibil al istoriei noastre contemporane, este realizată la un nivel științific apreciabil. Examinarea minuțioasă a surselor istorice și istoriografice i-a permis autorului prezentarea unei concepții echilibrate privind evoluția procesului educației istorice în Republica Moldova, cercetarea atentă a căreia și implementarea unor sugestii ale autorului, fără îndoială, vor duce la îmbunătățirea acestuia.

Ion Eremia
Chișinău, 6 iunie 2010

INTRODUCERE

În anul 2002, în urma unui concurs anunțat de Departamentul Tineret și Sport (DTS) al Guvernului Republicii Moldova, am devenit unul din laureații Premiului pentru Tineret în Domeniul Științei. Competiția a avut loc în condițiile anunțate de DTS, iar decizia a aparținut unei comisii speciale condusă de acad. Gheorghe Duca, actualul președinte al Academiei de Științe a Moldovei. Înmânarea acestui premiu se face de obicei în cadrul Zilelor Tineretului, la ceremonie fiind invitat și președintele republicii. Hotărârea comisiei este anunțată din timp aparatului prezidențial. A. Dubrovski, pe atunci consilier prezidențial responsabil pentru educație, a cerut excluderea din lista laureaților a numelui subsemnatului, amenințând că președintele nu va veni la înmânarea premiului. Considerăm inutil de a intra în detalii privind motivul acestei insistente cerințe, important este că, în final, decizia nu a fost modificată și premiul a avut loc în sala Teatrului de Operă și Balet pe data de 14 noiembrie 2002.

După numărul de puncte autorul acestor rânduri s-a situat pe primul loc, dar am fost premiat al treilea, iar din numele premianților a vorbit un alt coleg. Până la urmă nu asta contează, cine a fost primul și cui din laureați i s-a dat cuvântul. Surprinzătoare pentru cei prezenți a fost intervenția președintelui Voronin, care a ridicat mâna (aș vrea să zic ca un Cesar, dar nu e cazul) și a vorbit după ce mi-a înmânat diploma, din cei șase laureați – doar în cazul meu.

În acel timp, având o problemă de ligamente la piciorul stâng, eram nevoit să folosesc un baston, probabil, asta și l-a inspirat pe președintele Voronin să comenteze situația, spunând la microfon: „**Istoria în Republica Moldova este o știință periculoasă**, vedeți ce se poate întâmpla”, arătând cu mâna în direcția mea, aluzie care a trezit nedumerire în toată sala. Grație lui Andrei Porubin, care modera evenimentul, momentul a fost repede depășit prin anunțarea următorului premiant.

După festivitate am fost întrebat de mai mulți jurnaliști ce e cu aluzia președintelui, iar eu am răspuns că nu știu ce a vrut să spună, dar cazul cu piciorul meu nu are nicio legătură cu știința, pur și simplu a fost un accident nefericit: coborând pe scările blocului central al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, unde lucrez, din neatenție am alunecat și mi-am frânt piciorul.

Incidentul a trecut, însă afirmația lui Vladimir Voronin nu trebuie dată uitării. Cu atât mai mult, cu cât a urmat un program insistent de acțiuni de modificare a cursului școlar de istorie sau, mai exact, de excludere a istoriei românilor din programul școlar, ceea ce a provocat tensiuni în societate.

În a doua jumătate a anului 2004 – începutul anului 2005, în cadrul Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova am pregătit un proiect numit „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul lecțiilor de istorie”, care a fost înaintat mai multor potențiali donatori, și ce credeți! Majoritatea ne-au respins proiectul. Însă nu din cauza calității lui, motivul a fost cu totul altul. Anul 2005 era unul electoral în Republica Moldova și nu era momentul potrivit pentru a finanța asemenea proiecte – cam astfel de răspunsuri am primit de la Consiliul Europei, EUROCLIO etc.

Atunci am înțeles, cuvintele președintelui Voronin au ajuns să fie o realitate dură, pe care nu doresc să o înfrunte nici instituțiile internaționale. Paradoxal, dar real!

Experiența trecutului și realitatea prezentului ne demonstrează că istoria joacă un rol important în dezvoltarea capacităților intelectuale și morale ale oamenilor. Istoria este disciplina care favorizează înțelegerea prezentului și a viitorului prin prisma trecutului² sau, mai exact, nimic nu există în prezent ce nu și-ar avea rădăcinile în trecut.

Dezmembrarea URSS a produs o criză generală, care a afectat inclusiv sistemul educativ și cercetarea. O parte componentă a acestei situații o constituie problema studierii istoriei. Trecerea de la regimul totalitar la cel democratic a fost inspirată de valorile naționale și de conștiința națională, acestea având o legătură directă cu istoria și educația istorică. Aceste valori au condus societățile posttotalitare pe calea edificării unor state democratice bazate pe drepturile fundamentale ale omului. Astfel, istoria este un element crucial în dezvoltarea unei societăți democratice³. Indiferent de calitatea reformelor economice, educația ocupă o poziție centrală. Numai prin reformarea siste-

² Joke van der Leeuw-Roord, *The Past is no History! Controversial History Teaching as a Hazardous Challenges for the European History Teacher*. In: *Historical Consciousness and History Teaching in a Globalizing Society*, Peter Lang, 2001, p. 77.

³ Ruth Watts, Ian Grosvenor (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1988, p. 2.

mului educațional putem asigura un învățământ de calitate la nivelul cerințelor actuale. Unul din fundamentele societății democratice este participarea cetățenilor la procesele de guvernare, care să reflecte speranțele, visele și posibilitățile acestui popor. Oamenii nu se nasc democrați, valorile democratice trebuie educate⁴, iar rolul esențial în acest proces îi revine istoriei⁵.

Revenirea partidului comunist la putere în Republica Moldova, ca rezultat al alegerilor generale anticipate din 24 februarie 2001, a readus și vechea tradiție de interpretare și tratare a evenimentelor istorice, reanimată de altfel încă din perioada guvernării agrariene (1994-1995)⁶. Astfel, ceea ce pentru majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est este un trecut tragic, pentru noi continuă să fie o realitate dură. Toată Europa tinde spre integrare politică, coeziune social-economică și dialog intercultural, numai Republica Moldova ocupă o poziție stranie, declarând una și „realizând” altceva. Lucruri care vor avea (sau deja au) consecințe nefaste pentru întreaga societate și cel mai sensibil la aceste dileme reacționează sistemul de învățământ.

Trecerea de la narativul unei istorii imperialiste la o istorie națională este o particularitate a tuturor statelor care de-a lungul istoriei au făcut parte din entități politice unde s-a impus un singur concept de cercetare și predare a istoriei. Odată cu obținerea independenței, statele ex-sovietice au încercat să-și rescrie istoria, Republica Moldova fiind una din cele mai active în acest sens, iar problemele afirmării identitare și scrierii istoriei s-au transformat într-un „război identitar” între adepții a două curente istoriografice și politice opuse⁷. Subiectele legate de predarea istoriei și de identitatea națională în Republica Moldova au prezentat în ultimii ani un interes viu atât pentru cercetătorii locali⁸, cât și pentru cei străini⁹. Însă până în prezent lipsește un studiu de sinteză

⁴ James A. Banks, *Education Citizens in a Multicultural Society*, Teachers College Press, 1997, p. 1.

⁵ Ian Davies, *Citizenship and the teaching and learning of history*. In: James Arthur, Robett Phillips, (Eds.), *Issue in History Teaching*, Routledge, 2000, p. 137.

⁶ Guvernarea PCRM în perioada 2001-2009 a fost calificată de unii cercetători drept „a doua comunizare a Basarabiei”, D. Cimpoșu, *Restaurarea comunistă sovietică în Republica Moldova*, București, ARS DOCENDI, 2008; D. Cimpoșu, *A doua comunizare a Basarabiei după stalinizarea din 1944*. In: *Limba Română* nr. 11-12 (173-174), 2009, pp. 193-212.

⁷ Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 5.

⁸ N. Petrovski, *Ausgewählte Aspekte der Vorbereitung neuer Geschichtsbücher in der Republik Moldau*. In: *Internationale Schulbuchforschung* 20, 4, 1998, S. 440-443; E. Dragnev, *Fragen des Unterrichts in Kultur- und Kunstgeschichte an der Mittelschule der Republik Moldau*. In: *Internationale Schulbuchforschung* 20, 4, 1998, S. 444-449; V. Dumbrava, *Konflikte um Symbole in der Republik Moldova – Die Auseinandersetzungen um Straßennamen*. In: *Balkan Archiv* 24/25, 1999/2000, S. 177-190; V. Dumbrava, *Warum Geschichte immer neu betrachtet werden muss. Die Republik Moldau und der Umgang mit der Vergangenheit*. In: H. Altrichter, (Hrsg.), *GegenErinnerung. Geschichte als politisches Argument im Transformationsprozeß Ost-, Ostmittel- und Südosteuropas*, München: R. Oldenbourg Verlag, 2006, S. 261-275; Gh. Gonta, *Problema osobistosti juspil'stva ta dejaki spirni pitannja istorij v eksperimental'nic pidrucnikach Resubliki Moldova*. In: M. Telus, Ju. Sapoval, *Ukrajins'ka istoricna didaktika: Miznarodnij dialog (fachivci riznich kraijn pro sucasni ukrijns'ki pidrucniki z istorij)*, Kijv, Geneza, 2000, c. 283-290; Gh. Gonta, N. Petrovski. *Problemy povsednevnoj zizni v novych ucebnykh Respubliki Moldova*. In: P. Sadoycki, M. Telus, (Eds.), *Gistorija stodzennasci i pravj calaveka*, Minsk: Technalogija, 2000, c. 149-154; Gh. Gonta, N. Petrovski, *Novi skil'ni pidrucniki v Ukrajinj*. In: M. Telus, Ju. Sapoval, *Ukrajins'ka istoricna didaktika: Miznarodnij dialog (fachivci riznich kraijn pro sucasni ukrijns'ki pidrucniki z istorij)*, Kijv, Geneza, 2000. c. 145-148; I. Cașu, *Some considerations on Ethnic Identity and Nationalism in Bessarabia in the 19th – 20th Centuries*. In: V. Tomuleț, (ed.), *In memoriam professoris Mihail Muntean. Studii de istorie modernă*, Chișinău, 2003, pp. 253-259; I. Munteanu, *Moldova – Social Multipolarity and Political Violence*. In: P. Kolsto (ed.), *National Integration and Violent Conflict in Post-Soviet Societies – The Cases of Estonia and Moldova*, Lanham, 2002, pp. 197-231; I. Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812-2002*, Chișinău, 2002; F. Solomon, *Minoritățile etnice în manualele de istorie din Republica Moldova*. In: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova* 6, 2005, pp. 317-323; M. Neagu, *Rolul Consiliului Europei în elaborarea concepției de istorie în Republica Moldova*. In: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, 6, 2005, pp. 268-276; M. Neagu, *Istorie, memorie, identitate în Moldova postsovietică. Considerații asupra evoluției istoriografiei școlare din Republica Moldova (1991-2005)*. In: *Cugetul* 1 (29), 2006, pp. 9-25; I. Cașu, *Nation Building in the Era of European Integration: the case of Moldova*. In: *CONFLICTED MEMORIES. Europeanizing Contemporary Histories*, Edited by Konrad Jarausch and Thomas Lindenberger with the Collaboration of Annelie Ramsbrock, Potsdam, 2007, pp. 237-253; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007; etc.

⁹ K. Heitmann, *Probleme der moldauischen Schprache in der Ära Gorbačev*. In: *Süd-ost-Europa. Zeitschrift für Gegenwartforschung* 38, 1989, S. 28-53; M. Bruchis, *The Republic of Moldavia. From the collapse of the Soviet Empire to the restoration of the Russian Empire*. In: *East European Monographs*, No. CDLXXVI, New York, 1996; Klaus Bochmann, „Moldauisch” oder „Rumänisch”. *Linguistische, kulturelle und politische Aspekte der Amtssprache*. In: *Der Donauraum, Sonderheft „Republik Moldova”* 3/4, 1996, S. 95-102; M. Gabinski, *Reconvergence of Moldavian towards Romanian*. In: M. Clyne, (ed.), *Undoing and Redoing Corpus Planning*, Berlin and New York: Mount de Gruyter, 1997, pp. 193-214; W.P. v. Meurs, *The Bessarabian*

privind reforma educației istorice în Republica Moldova și impactul acesteia asupra echilibrului social¹⁰.

În lucrarea de față sunt analizate aspecte legate atât de importanța educației istorice, în general, cât și de evoluția învățământului istoric din Republica Moldova, în special. Au fost preluate un șir de declarații făcute de politicieni și istorici, fără a se interveni în ortografia acestor texte.

Ne-am propus să prezentăm publicului o analiză de ansamblu a evoluției procesului de elaborare, modificare și implementare în școală a curriculumului și manualelor școlare de istorie în Republica Moldova în perioada 1990-2010. La finalul studiului sunt anexate lista manualelor și surselor didactice la istorie din Republica Moldova și un șir de alte surse pertinente.

Manifestările de protest în Piața Marii Adunări Naționale,
Chișinău, 25.02.2002

Question in Communist Historiography – Nationalist and Communist Politics and History-Writing, East European Monographs, New York, 1994; Idem, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, 1996; Idem, *Carving a Moldavian Identity out of History*. In: *Nationalities Papers* 1, 1998, pp. 39-56; Idem, *Moldova – nationale Identität als politisches Programm*. In: *Südosteuropa-Mitteilungen* 4-5, 2003, pp. 31-43; D. Deletant, *Language Policy and Linguistic Trends in the Republic of Moldavia, 1924-1992*, In: D. Dyer (ed.), *Studies in Moldovan: History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova*, New York, 1996, pp. 53-87; C. Neukirch, *Die Republik Moldau – Nations- und Staatsbildung in Osteuropa*. *Osteuropa – Geschichte, Wirtschaft, Politik* 9, Münster, 1996; G. Dessieux, *Sur quels critères apprécier un manuel? L'exemple des prototypes des manuels moldaves*. In: *Internationale Schulbuchforschung* 20, 4, 1998, pp. 383-390; C. King, *Politique panroumaine et identité moldave*. In: *Balkanologie* 1, 1997, pp. 13-32; Idem, *The Moldovans – Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, 1999; F. Parmentier, *La Moldavie à la croisée des chemins*, Paris, 2003; D. Tartakovsky, *Moldovan Poverty and History*. In: *Center News (Russia, East European, and Eurasian Center, University of Illinois at Urbana Champaign)* 105, 4, 2005; S. Ihrig, *Attainment Nationalism vs. Maintenance Nationalism – the case of Moldova and Nationalism Theory*. In: *In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Comparative Study of History Textbooks in the Balkans*, Tokyo, 2005, pp. 173-209; Idem, *Rediscovering History, Rediscovering Ultimate Truth – History, Textbooks, Identity and Politics in Moldova*. In: *In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Comparative Study of History Textbooks in the Balkans*, Tokyo, 2005, pp. 65-82; Idem, *Wer sind die Moldawier? Rumänismus versus Moldowanismus in Historiographie und Schulbüchern der Republik Moldova, 1991-2006*, Stuttgart: *ibidem-Verlag*, 2008; E.A. Anderson, *Backwards, Forwards, or Both? Moldovan Teachers' Relationship to the State and Nation*. In: *European Education* vol. 37, no. 3, Fall 2005; Idem, *„Don't Falsify Our History!” National Identity and History Education in Moldova*. In: *Sprawy Narodowosciowe. Nationalisms Across the Globe*, Warsaw, 2006; A. Felea, *Istorie și politică în Republica Moldova în timpul mandatului comunist*. In: *Destin Românesc*, S.N., nr. 1 (45), 2006, pp. 34-46.

¹⁰ Studiul istoricului german Stefan Ihrig, *Wer sind die Moldawier? Rumänismus versus Moldowanismus in Historiographie und Schulbüchern der Republik Moldova, 1991-2006*, Stuttgart: *ibidem-Verlag*, 2008, deși se bazează pe analiza manualelor școlare de istorie din Republica Moldova în perioada 1991-2006, nu abordează complexitatea procesului de reformare a învățământului istoric, iar lucrarea semnată de Ion Varta reprezintă doar o compilație de articole de presă, recenzii și declarații. A se vedea Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007.

I. ROLUL ISTORIEI ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII

Cred că nu poate exista nicio îndoială asupra faptului că nu numai Rusia, ci întreaga Europă și întreaga lume intră într-o perioadă catastrofică a dezvoltării lor. Trăim în timpul unei crize istorice grandioase.

N. Berdiaev¹¹

Istoria – „știința despre oameni în timp” (M. Bloch) a fost și rămâne un domeniu de cunoaștere important pentru societate¹². În această optică, în rândurile care urmează vom prezenta câteva comentarii succinte pe marginea unor aspecte legate de cercetarea și predarea istoriei.

1. Despre istorie și istorici

Cea mai simplă definiție a istoriei este *știința despre trecut*¹³, care de altfel redă esența ei, deoarece numai studiind trecutul putem dezvolta înțelegerea prezentului¹⁴. Astfel, istoria are o legătura directă și strânsă cu societatea contemporană¹⁵. Știința istorică este cea care determină valorile culturale și identitatea popoarelor. Doar prin intermediul unei culturi istorice și al învățământului istoric putem dezvolta spiritul de înțelegere și toleranță în societate¹⁶. Acest lucru capătă valențe aparte în Republica Moldova, unde este o situație specifică la nivel cultural și identitar. Programele educative trebuie să țină cont de diversitatea culturală și etnică¹⁷, oferind posibilitatea să ne cunoaștem mai bine și să conștientizăm că suntem cetățeni ai unui singur stat și avem aceleași drepturi, chiar dacă suntem diferiți¹⁸. Educația istorică are în acest sens¹⁹ un rol important în formarea cetățenilor democrați²⁰.

Știința istorică este o disciplină destul de sensibilă, ea este chemată să judece realitățile trecutului, care nu tot timpul sunt cele mai favorabile sau plăcute nouă astăzi. Această judecată trebuie să fie imparțială, bazată pe obiectivism și argumente bine documentate. Momentele de glorie și tragedie ale unui popor nu trebuie transformate în mituri sau ideologii. Misiunea unui istoric vine din responsabilitatea lui față de societate²¹ și activitatea lui se aseamănă cu cea a unui detectiv²². Astfel, istoricul trebuie să fie un judecător sincer și de încredere al propriului popor, detașându-se de emoția vie a unor evenimente istorice.

Un adevărat istoric trebuie să fie apreciat, în primul rând, de comunitatea istoricilor profesioniști,

¹¹ N. Berdiaev, *Sensul istoriei*, Iași, Polirom, 1996, p. 25.

¹² Ion Țurcanu, *Istoria aceasta minunată ...* In: *Literatura și Arta*, nr. 45 (2985), 7 noiembrie 2002, p. 7.

¹³ Anume prin intermediul istoriei putem „reconstitui haosul de evenimente”, F. Furet, *Atelierul Istoriei*, traducere de Irina Cristea, București, Corint, 2002, p. 85.

¹⁴ Judy Sebba, *History for All*, London, 1997, p. 2; Bogdan Murgescu, *A fi istoric în anul 2000*, București, Editura ALL EDUCAȚIONAL, 2000, pp. 10-11; M. Stamatescu, *Istorie recentă, memorie, nostalgie – argument pentru „o istorie a comunismului din România”*. In: *Revista de pedagogie*, nr. 1-6, Istorie și Educație Civică, 2008, p. 75.

¹⁵ Michael Winstanley, *History and Community*. In: Alan Booth, Paul Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, p. 208; Peter J. Beck, *History, the Curriculum and Graduate Employment*. In: Alan Booth, Paul Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, p. 246, fig. 14.1.

¹⁶ Alison Jolly, *Tolerance: implications for educators*. In: *Teaching for citizenship in Europe*, London, 1995, pp. 47-54; *Values Education through History. Peace and Tolerance*, UNESCO National Commission of the Philippines, 1996.

¹⁷ James A. Banks, *Education Citizens in a Multicultural Society*, Teachers College Press, 1997, p. 13; Colin J. Marsh, *Perspectives: Key Concepts for Understanding Curriculum*, vol. 1, The Falmer Press, 1997, p. 121.

¹⁸ Mirjam M. Hlandnik, *All Different – All Equal: who defines education for citizenship in a new Europe*. In: *Teaching for citizenship in Europe*, London, 1995, pp. 35-39.

¹⁹ John Fines, *History and the Challenge of Multicultural Education*. In: *Education for Cultural Diversity. The challenge for a new era*, Routledge, 1997, p. 155.

²⁰ Ian Davies, *Education for European Citizenship and the Teaching and Learning of History*. In: *Teaching for citizenship in Europe*, London, 1995, p. 149.

²¹ Ю.В. Егоров, *Кому ты опасен, историк?* In: *The teaching of History in Contemporary Russia* (Преподавание истории в России), Tel Aviv University, 1999, p. 23; Vlad Mischevca, Olga Șandru, *Ce înseamnă a fi istoric?* In: *Cugetul*, nr. 2 (26), 2005, pp. 68-71.

²² „...Historian works like a detective”, D. Ravitch, *The language police. How Pressure Groups Restrict What Students Learn*, New York: Alfred A. Knopf, 2003, p. 31.

În al doilea rând – de cititorul de rând, și nu de o putere, guvern sau partid politic. A fi istoric înseamnă a fi un om demn de acest nume, un om cinstit cu sine și cu cei din jur, căruia nu-i este rușine de obârșia sa. A fi istoric înseamnă a fi puternic sufletește, adică a rezista vicisitudinilor de orice natură și a urma idealul propriu izvorât din studiu și cercetare. Or, studiul și cercetarea presupun multă muncă, mult sacrificiu de sine și, nu în ultimul rând, multă înțelepciune. Inteligența și abilitatea de a percepe prezentul prin prisma trecutului sunt armele cu care istoricul se apără în fața tentațiilor politice. Numai astfel istoricul poate fi nepărtinitor în analiza evenimentelor trecute și, îndeosebi, a celor prezente. Istoricul trebuie să aibă o atitudine strict profesionistă, asigurând caracterul obiectiv al studiilor sale. Istoricul nu trebuie să facă o proprie selecție a conținutului istoriei în bun și rău, ci să interpreteze și să reconstituie *trecutul așa cum a fost*. În mod contrar, ideea unui conținut obiectiv devine și ea un mit²³. Așadar, actualul istoric este omul modest, ancorat perfect în realitățile politice și academice și capabil să distingă adevărul de ficțiune în numele profesiei sale. Constatăm, cu regret, că sunt și o mulțime de devieri de la aceste norme deontologice care, cred, nu merită a fi discutate aici. După cum scrie Șt. Pascu, „oamenii de știință, și ei și istoricii, nu trebuie să fie indivizi singuratici, sihaștri, ce-și desfășoară munca retrași de lume, ci oameni ce aparțin societății de la care își primesc puterile și asupra căreia se revarsă rodul străduințelor lor”²⁴.

În abordarea problemelor istorice trebuie exclusă imaginația și fantezia. Controlul imaginației duce la excluderea ficțiunii²⁵. Creativitatea și fantezia sunt caracteristici artistice, iar istoria este o știință axată pe fapte concrete din trecutul unei societăți. Doar datorită studiilor istorice obiective, profesorii școlari pot contribui la formarea unei gândiri critice a elevilor.

În concluzie, independența, imparțialitatea și responsabilitatea istoricului sunt standardele esențiale ale acestei profesii.

2. Despre istorie și politică

Istoria ca știință și disciplină didactică a prezentat întotdeauna un interes viu pentru politică. Direct sau indirect, intenționat sau întâmplător, istoria a fost și continuă să fie unul din cele mai disputate și actuale subiecte în societate. Și asta deoarece cunoașterea trecutului oferă posibilitatea de a dezvolta și înțelege prezentul²⁶ și de a scruta viitorul²⁷ sau, altfel spus, istoria este politica de ieri, iar politica de azi este istoria de mâine. Anume istoria rămâne a fi suportul de bază al fiecărei etnii, anume istoria generează entuziasmul popoarelor spre libertate și promovarea valorilor unei societăți democratice, în care să fie garantate egalitatea oamenilor și libertatea cuvântului. Totul ar fi bine dacă politicienii sau istoricii angajați²⁸ nu ar fi încercat și nu ar continua să mistifice unele realități istorice pentru a „justifica” anumiți pași și acțiuni politice, ceea ce contravine oricăror principii de cercetare istorică. Aceste „realizări” provoacă doar tensiuni și chiar conflicte între oamenii de știință și în societate. Constatăm că din *Magistra vitae*, treptat, *Istoria* a devenit o *Cenușăreasă* a politicii, ceea ce confirmă ideea că anume factorul politic este cel care corupe istoria²⁹.

²³ Hilary Bourdillon, (ed.), *History and Social Studies-Methodologies of Textbook Analysis*, CoE, 1992, p. 16.

²⁴ Șt. Pascu, *Istoricul – om de știință, educator și cetățean*. In: *Cugetul*, nr. 2, 1991, p. 5.

²⁵ Egil Børre Johnsen, *Fiction and Faction in Textbooks*. In: *Text and Quality*, Scandinavian University Press, 1995, p. 47.

²⁶ Alexandru Zub, *Între cercetare și didactică*. In: *Xenopoliana III*, Iași, 1995, 1-4, p. 4.

²⁷ P.J. Beck, *History, the Curriculum and Graduate Employment*. In: A. Booth, P. Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, p. 246; M. Winstanley, *History and Community*. In: A. Booth, P. Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, p. 208; Bogdan Murgescu, *A fi istoric în anul 2000*, București, Editura ALL EDUCAȚIONAL, 2000, p. 13.

²⁸ Ю.В. Егоров, *Кому ты опасен, историк?* In: *The teaching of History in Contemporary Russia* (Преподавание истории в России), Tel Aviv University, 1999, pp. 22-23.

²⁹ C. Mureșanu, *Manualul de istorie și modalitățile de realizare a funcției lui*. In: Lucian Nastasă (ed.), *Studii istorice româno-ungare*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 1999, pp. 252.

3. Dreptul la istoria adevărată

Fiecare popor are dreptul la identitatea sa națională și, implicit, dreptul la istoria sa adevărată³⁰, dreptul la cunoașterea realităților istorice așa cum au fost. Datoria noastră, a istoricilor, este de a satisface aceste așteptări. Trăind în epoca transformărilor democratice, unul din drepturile omului este de a-și cunoaște istoria națională, rolul și locul poporului său în istoria universală. Acesta este un drept mult dorit, mai ales dacă luăm în considerație faptul că în perioada socialistă multe realități istorice erau neglijate sau falsificate în mod intenționat. După căderea regimurilor totalitare din Europa, au avut loc schimbări radicale la nivelul sistemelor de organizare politică, educație, cercetare etc. Înlocuirea regimului comunist de guvernare cu cel democratic a fost inspirată de conștiința și valorile naționale, ambele având o legătură directă cu istoria și identitatea etnoculturală. Nu este deci surprinzător faptul că aceste valori au fost determinante în societățile posttotalitare, care căutau o modalitate de a înființa state democratice bazate pe drepturile fundamentale ale omului. În consecință, aceste schimbări au generat noi abordări ale procesului de cercetare și învățare a istoriei. Istoria a rămas un element de importanță crucială în dezvoltarea societăților democratice³¹. Totodată, problemele identitare s-au dovedit a fi un material exploziv și au generat numeroase conflicte interetnice. Concluzia este că istoria poate deveni o „armă periculoasă” și că trebuie folosită în mod adecvat pentru a îmbunătăți și a susține procesul de democratizare. Acest lucru este adevărat în special pentru perioadele de tranziție, afirmare identitară și instabilitate statală.

4. Despre învățământul istoric și identitatea națională

Învățământul istoric are o legătură directă cu aspectele privind identitatea națională, deoarece anume pe calea cercetării și educației istorice se poate însuși apartenența identitară a fiecărui cetățean³². Relația dintre identitatea națională și istorie în Republica Moldova reprezintă o situație specială. Pentru a justifica anumite decizii politice, istoriografia sovietică a inventat limba și națiunea moldovenească și a contrafăcut istoria populației locale³³. Populația R.S.S.M. a fost supusă ideologizării comuniste, în scopul de a înlocui identitatea românească cu alta, nou creată. Moldovenismul a devenit nu numai un „argument istoriografic”, ci și o ideologie promovată de autoritățile sovietice centrale. În cele din urmă, locuitorii Basarabiei au fost privați de drepturi fundamentale, și anume cunoașterea limbii și istoriei naționale și autoidentificarea ca români³⁴. De aproape două decenii Republica Moldova este în căutarea propriei identități naționale, aflându-se într-o dilemă contemporană controversată: *independența statală și identitatea națională*. Problemă care ar avea, la prima vedere, o cheie simplă de rezolvare, rămâne a fi actuală atât timp cât societatea este împărțită în două grupuri identitare – moldoveni și români. Identitatea națională a statului nu poate fi o invenție a unui guvern sau a unui partid politic. Identitatea unui popor o constituie totalitatea de valori create de generații de-a lungul veacurilor. Istoria, limba, cultura, religia, tradițiile și obiceiurile sunt acele elemente care unesc un popor și îi determină caracteristicile lui identitare. Păstrarea acestei moște-

³⁰ Întrebare *Cine suntem noi?* A fost și rămâne actuală pentru societatea moldovenească, deși unii oficiali moldoveni au încercat să o vorbească despre ea la trecut. Mai multe materiale la acest subiect a se vedea în culegerea Fl. Solomon, Al. Zub, *Basarabia. Dilemele identității*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2001. La același subiect, dar dintr-o perspectivă geografică mai largă, se referă și lucrarea lui Iulian Chifu, *Spațiul post-sovietic în căutarea identității/Post-Soviet Space: Identity Reloaded*, București, Politeia-SNSPA, 2005. O analiză recentă la acest subiect a fost realizată de sociologul român Dan Dungaciu, *Cine suntem noi? Cronici de la Est de Vest*, Chișinău, Cartier istoric, 2009.

³¹ R. Watts, I. Grosvenor, (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1988, p. 2.

³² A. Bruter, *L'Histoire enseignée au Grand Siècle. Naissance d'une pédagogie*, Paris, 1997, p. 7.

³³ Ch. King, *Moldovan Identity and Politics of Pan-Romanianism*. In: Slavic Review, vol. 53, n° 2, 1994, pp. 345-368; Idem, *The Moldovans. Romania, Russia, and the Politics of Culture*. Stanford, 1999, pp. 63-88; T. Carauș, *Despre „politica națională” în Republica Moldova: între bilingvism și unilingvism*, 9 septembrie 2003, <http://www.azi.md/news?ID=25676> (ultima accesare 15.02.2009); Stella Ghervas, *La réinvention de l'identité moldave*. In: *Regard sur l'Est*, 09/08/2005, http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=367 (ultima accesare 15.02.2009); M. Neagu, *Istorie, memorie, identitate în Moldova postsovietică. Considerații asupra evoluției istoriografiei școlare din Republica Moldova (1991-2005)*. In: *Cugetul* 1 (29), 2006, pp. 9-25.

³⁴ Ion Holban, *Moldovenismul – cauza deznaționalizării noastre*. In: *Literatura și Arta*, nr. 1 (2889), 4 ianuarie 2001, p. 3.

niri culturale se poate realiza doar prin intermediul educației, pornind din familie, școală, biserică și până în societatea cotidiană. Este insuficient să ne cunoaștem doar numele, important este să conștientizăm apartenența noastră la acest neam. Din acest considerent, în majoritatea statelor lumii se acordă o atenție deosebită educației istorice a generației tinere. Școala, din cele mai vechi timpuri, este principalul promotor și educator al valorilor istorice și culturale³⁵. Cu atât mai mult cu cât legislația Republicii Moldova prevede nu doar respectarea acestui drept, ci și protejarea lui, *orice persoană are dreptul la protecție din partea statului a identității sale culturale*³⁶. Învățământul istoric în Republica Moldova ocupă, însă, **un loc aparte, unul deosebit**. *Și nu în cel mai pozitiv sens, cum de altfel ar trebui să fie*, deoarece paradoxal, dar problema predării istoriei în școală este în continuare pentru societatea noastră una mai mult politică, decât educațională și academică. Ținând seama de tentativele de a reveni la valorile culturale naționale românești și la adevărul istoric, majoritatea inițiativelor sunt considerate în prezent ca naționaliste de către unele partide politice de stânga și de anumite organizații ale minorităților etnice. Majoritatea istoricilor din Moldova au reacționat apărând identitatea românească a populației majoritare din republică. Aceștia au susținut că națiunea română s-a dezvoltat într-o regiune geografică, politică, lingvistică și culturală comună. Pe de altă parte, există în Republica Moldova un grup de istorici care susțin existența unei identități etnice și lingvistice moldovenesti, bazată pe conceptul „moldovenismului” lansat în perioada sovietică, care la fel este un curent naționalist. Societățile contemporane au depășit starea de stat-națiune și se orientează spre cea de stat al cetățenilor, și nu de stat al unui grup etnic majoritar. Acest lucru ar trebui să se întâmple și în Republica Moldova.

5. Despre predarea istoriei în școală

Istoria, în afară de funcția de cercetare, mai are și funcția educativă³⁷. Societatea are nevoie de cetățeni activi³⁸. Din multiplele scopuri și obiective ale educației, două sunt primordiale. În primul rând, prin educație se oferă posibilitatea de a obține cunoștințe și a dezvolta abilități, în al doilea rând, posibilitatea de a educa și cultiva generației în creștere anumite valori și principii de viață.

Experiența altor țări din Europa demonstrează că istoria joacă un rol important în dezvoltarea capacităților intelectuale și personale ale elevilor, anume istoria îi ajută pe elevi să înțeleagă prezentul în contextul trecutului și să se pregătească pentru ziua de mâine³⁹. O înțelegere mai clară a societății în care trăim poate fi realizată doar în lumina istoriei. Cunoașterea unui proces, eveniment, obiect, popor etc. trezește curiozitatea noastră și generează un șir de întrebări la care se cer răspunsuri. Iar întrebările despre origine și identitate sunt cel mai des întâlnite. Anume prin intermediul istoriei putem învăța generația tânără despre originea noastră, a popoarelor vecine și din alte țări, despre asemănările și deosebirile dintre culturi, tradiții și religii, despre ceea ce ne individualizează și ceea ce ne apropie. Formarea spiritului de toleranță și respect față de colegii, prietenii, vecinii de o altă cultură, limbă și religie este esențială. Pentru o mai bună înțelegere este nevoie de o cunoaștere reciprocă. Totodată, prin intermediul istoriei se stabilesc legături cu alte domenii de cunoaștere, ceea ce facilitează învățarea acestora. Istoria oferă elevilor o sursă de referințe, exemple de situații prin prisma experienței trecutului. Aceasta facilitează dezvoltarea atitudinilor analitice și critice față de anumite situații din trecut și prezent. Istoria este o pregătire fără de preț pentru a fi cetățean independent, activ și responsabil.

Misiunea istoriei este de a adânci înțelegerea trecutului, a reduce prejudecățile și a încuraja viziunea conform căreia conflictele de interese dintre state pot fi soluționate prin mijloace pașnice în

³⁵ Mirela-Luminița Murgescu, *Între “bunul creștin” și “bravul român”. Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878)*, București, 1999, p. 31.

³⁶ Articolul 3, *Legea Republicii Moldova despre cultură*. In: Monitorul Oficial, 5 august 1999, nr. 83-86, p. I, art. 401.

³⁷ Șt. Pascu, *Istoricul – om de știință, educaor și cetățean*. In: Cugetul, nr. 2, 1991, p. 5.

³⁸ I. Grosvenor, R. Watts, *Pupil entitlement and the teaching and learning of history*. In: Ruth Watts, Ian Grosvenor, (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1995, p. 10.

³⁹ Joke van der Leeuw-Roord, *The Past is no History! Controversial History Teaching as a Hazardous Challenge for the European History Teacher*. In: *Historical Consciousness and History Teaching in a Globalizing Society*, Peter Lang, 2001, p. 77.

baza acordurilor internaționale⁴⁰. Aici apare problema intervențiilor și interferențelor istorice. Cea mai reușită noțiune pentru o abordare istorică între vecini este totuși termenul de interferență – noțiune pe cât de neutră, pe atât de diplomatică, care este necesară într-un asemenea context. Cu atât mai mult cu cât și principiile de drept internațional se bazează pe non-intervenție⁴¹. Lucru care nu poate întrerupe sau influența relațiile dintre state, ci din contra, le stimulează și le încurajează.

Crearea și dezvoltarea unui stat democratic sunt posibile doar în cazul unor cetățeni cu valori morale înalte. Asemenea valori pot fi obținute doar prin educație. În majoritatea țărilor democratice instituțiile de stat stabilesc politica educațională și valorile sistemului educațional. Manualele au menirea să susțină realizarea politicii educaționale și promovarea valorilor naționale. Deseori, voluntar sau involuntar, manualele școlare sunt influențate de anumite dimensiuni și ideologii ale societății, care vin din contextul politic, moral, economic, social, cultural, obiectivul de bază rămânând promovarea mesajului educativ⁴². Astfel, depolitizarea și excluderea momentelor îndoctrinate din manualele școlare de istorie sunt actuale pentru majoritatea statelor posttotalitare⁴³, iar pentru țările ex-sovietice predarea istoriei în școală a devenit o problemă specifică⁴⁴.

Noțiunea de standarde în predarea istoriei deseori este tratată ca ceva corect și moderat. Necesitatea unui concept național de predare a istoriei reiese din scopul și obiectivele educației în școală, în general, și ale istoriei, în special, deoarece istoria educă și dezvoltă personalitatea și, respectiv, formează cetățeanul. Întrebarea însă este: ce trebuie să conțină standardele naționale? Acestea ar trebui axate pe o structura optimală și pe modul de predare a istoriei naționale și universale. Și totodată ar trebui să stabilească cerințele față de învățător și eficiența metodelor propuse pentru instruire. Elevii trebuie să cunoască și să înțeleagă istoria nu printr-o simplă reproducere a faptelor istorice, dar prin înțelegerea și aprecierea lor⁴⁵.

La mijlocul anilor '90 ai secolului XX, în SUA se discuta la cel mai înalt nivel, în Congres, problema standardelor naționale la istorie. Pe lângă șirul de observații și sugestii ale politicienilor americani, putem evidenția cerința de a exclude din programele și manualele școlare informațiile și imaginile care pun în pericol securitatea statului (SUA)⁴⁶. În Japonia guvernul a cerut excluderea secvențelor care reprezintă scene de brutalitate și agresiune. Astfel politicienii din aceste două state au stabilit norme generale, fără a se implica direct în conținuturile curriculare, elaborarea și distribuirea manualelor școlare de istorie.

Interesul public asupra istoriei este reciproc interesului istoricilor⁴⁷, cu aceleași așteptări de a cunoaște adevărul și realitatea istorică despre poporul său, regiunea și țara în care trăiesc. Pentru o mai bună înțelegere și apreciere obiectivă a fenomenelor istorice, istoricul trebuie să pună la dispoziția publicului diverse surse și tehnici de instruire. Istoria unui popor sau stat reprezintă pentru majoritatea din noi, astăzi, o memorie colectivă a trecutului care trebuie studiată, analizată, discutată pentru a evita erorile și a nu admite mitizarea unor evenimente controversate.

Integrarea economică și politică a Europei include și sistemul educativ al țărilor participante la acest proces. Dilema care apare în acest context ține de valorile istorice europene și naționale. Este greu de găsit un echilibru între aceste dimensiuni. De aceea apare întrebarea: *problema conceptului*

⁴⁰ Falk Pingel, *National and/or European History*. In: Panos D. Xochellis, Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001, p. 193; Idem, *New structures for a medium in the state of change*. In: *The future of textbooks?* International Colloquium on School Publishing: Research about Emerging Trends, University of Sydney, 2001, p. 24.

⁴¹ Carta ONU, Articolul II.7.

⁴² Egil Børre Johnsen, *Textbooks in the Kaleidoscope. A critical survey of Literature and Research on Educational Texts*, Scandinavian University Press, 1993, p. 67; Egil Børre Johnsen et al., (Eds.), *The Text of Knowledge. In pursuit of the good textbook*, Scandinavian University Press, 1997, p. 8.

⁴³ Emilija Simoska, *General Problems in the History Textbooks of the Balkans*. In: *Teaching the History of SouthEastern Europe*, Thessaloniki, 2001, p. 97.

⁴⁴ E.E. Вяземский, О.Ю. Стрелова, *Как преподавать историю в школе*, Москва, 2000.

⁴⁵ *Raising Standards in History Education*. In: *International Review of History Education*, vol. 3, p. xi.

⁴⁶ Spre exemplu, în California s-a interzis reprezentarea în manuale a imaginilor cu înghețată sau tarte, deoarece acest gen de alimentare este dăunător pentru sănătatea oamenilor.

⁴⁷ *Knowing, Teaching and Learning History. National and International Perspectives*, New York, 2000, p. 1.

și conținutului curriculumului și manualelor școlare de istorie este un subiect de nivel național sau internațional? Întrebare pe care de altfel și-o pun specialiști din mai multe țări⁴⁸. La prima vedere, răspunsul pare a fi simplu, însă în realitate este mult mai complicat, deoarece conținutul textelor sus-numite deseori provoacă discuții și nemulțumiri privind tratarea relațiilor cu țările vecine sau prezentarea unor evenimente istorice comune într-un mod mai puțin favorabil pentru acestea. A și apărut în ultimul timp o polemică internațională privind imaginea popoarelor vecine în manualele școlare de istorie⁴⁹. În același timp, cum am putea să ne imaginăm implicarea unui stat în predarea istoriei într-un alt stat.

Relațiile dintre Republica Moldova și statele vecine sunt specifice, uneori chiar surprinzătoare dacă vorbim despre raporturile cu România din ultimii ani⁵⁰. În alocuțiunea sa din Parlament din 2.12.2005, referindu-se la relațiile cu vecinii, O. Serebrian observa că guvernarea comunistă nu a făcut mai nimic din ceea ce a promis⁵¹. Cunoașterea reciprocă ar trebui să contribuie direct la procesele de integrare și construire a unei Europe comune⁵².

Teritoriul dintre Prut și Nistru fiind parte componentă a României interbelice, actualmente o parte din el este stat independent, iar alte două părți intră în componența Ucrainei, iar aceste realități, bineînțeles, trezesc și în prezent anumite polemici istorice și politice. Cea mai reușită soluție ar fi inițierea unui parteneriat academic și didactic trilateral cu privire la cercetarea și predarea istoriei în Republica Moldova, România și Ucraina. Este o inițiativă ce ar trebui să vină din partea conducerii de vârf a țărilor respective. Pentru moment, Consiliul Europei, prin diferite proiecte, încearcă să apropie specialiștii din aceste țări pentru a crea un spațiu de discuții academice și, totodată, pentru a produce anumite lucrări în care să fie reflectate probleme de istorie comună, într-un stil tolerant și nemistificator⁵³.

Relațiile între țările noastre ar trebui să aibă un caracter armonios atât pe plan politic și economic, cât și pe plan cultural și educațional⁵⁴, deoarece avem multe evenimente de istorie comune și pe teritoriul țărilor noastre locuiesc minorități etnice care au aceleași drepturi la o prezență istorică obiectivă. Cunoașterea "vecinilor" prin intermediul manualelor de istorie contribuie nu doar la formarea identității naționale, ci și la formarea unei atitudini de cooperare și coexistență între oameni⁵⁵. De fapt, reflectarea istoriei țărilor vecine nu este altceva decât cunoașterea istoriei europene și universale.

⁴⁸ Isa Duce, *The History Textbook Issue 2001. A successful citizens' movement or foreign intervention?* Tokyo, 2002, p. 5. În acest studiu este abordat conflictul privind conținutul manualelor școlare de istorie din Japonia și obiecțiile guvernului din Coreea de Sud.

⁴⁹ Panos D. Xochellis, Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001; M. Manea, (ed.), *We and our neighbours. The majority and the minorities in the recent history textbooks in Romania, Bulgaria and Hungary. With a case study: Republic of Moldova*, Bucharest, 2004.

⁵⁰ A se vedea materialele din culegerea: S. Musteața, (ed.), *Republica Moldova și România – un deceniu de relații complexe*, Materialele Dezbaterilor Naționale, Chișinău, 2002.

⁵¹ „Relațiile cu vecinii. În ce stadiu sînt relațiile noastre cu Ucraina și România? Cu Ucraina s-a simțit în prima jumătate a acestui an o anumită îmbunătățire. Cu România, însă, după semnalele pozitive care au fost date în prima jumătate a anului, asistăm, din nou, la o reanimare a sentimentului și a discursului antiromânesc. Nu s-a făcut nimic din ceea ce s-a promis inițial. Rămîn nesemnate acordurile dintre cele două ministere ale educației, rămîn nesemnate acordurile în domeniul cooperării culturale. Este o rușine faptul că, deocamdată, noi nu avem astfel de acorduri cu **România – o țară cu care împărțim aceeași limbă, aceeași istorie**. Deci, este un semn de întrebare pe care ni-l punem.” <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/02.12.2005/index.html> (ultima accesare 17.06.2008).

⁵² „În timp ce globalizarea lărgeste orizontul, dar limitează planeta, este important ca popoarele să se cunoască mai bine. Cîte conflicte ar fi putut fi evitate în istorie dacă popoarele, deseori vecine, s-ar fi cunoscut mai bine”, din alocuțiunea rostită de către Christian Poncelet, președintele Senatului Republicii Franceze în Parlamentul Republicii Moldova, Chișinău, 25 aprilie 2007. <http://www.parlament.md/news/25.04.2007/index.html> (ultima accesare 17.06.2008).

⁵³ З. Кяупа, А. Мязялалу, А. Паюр, Г. Страубе, *История балтийских стран*, Авита, 1999; Alois Ecker, (ed.), *The structures and standards of initial training for history teachers in South-East Europe*, Council of Europe, 2004; Z.H. Archibald, (ed.), *The Black Sea. A History of Interaction*, Council of Europe: Gyldendal Undervisning, 2004; M. Manea, (ed.), *We and our neighbours. The majority and the minorities in the recent history textbooks in Romania, Bulgaria and Hungary. With a case study: Republic of Moldova*, Bucharest, 2004.

⁵⁴ Hilary Bourdillon, (ed.), *History and Social Studies-Methodologies of Textbook Analysis*, CoE, 1992, p. 18.

⁵⁵ Panos D. Xochellis, Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001, p. 9, 11.

Narațiunea despre minoritățile etnice în manualele de istorie trebuie să fie realizată în contextul istoric general care a cauzat migrația lor. Totodată, este important să fie informație despre țara și regiunea lor de origine și despre adaptarea lor în *noua patrie* (drepturile, modul de viață, educația, ocupațiile etc.). Abordarea interferențelor culturale trebuie realizată de pe poziții de echitate, excluzând orice formă de rasism sau intoleranță⁵⁶.

Din aceste considerente, Consiliul Europei încurajează statele membre să compare manualele școlare și metodele de instruire, în special în domeniul istoriei, pentru a atinge un punct de vedere mai imparțial al prezentării istorice reciproce și să pună bazele pentru principalele standarde comune în predarea istoriei în toate statele membre.

Lecțiile de istorie trebuie să educe elevii și să ofere generației tinere noi idei și, în același timp, să nu stimuleze apariția și dezvoltarea conflictelor. Într-o societate cu o democrație reală este necesară o polemică științifică, însă nici într-un caz în cadrul procesului instructiv-educativ și cu atât mai mult în manualele de istorie, cu cât obiectul istoriei se cere a fi un instrument al educației democratice. De aceea pentru situația din Republica Moldova este actuală întrebarea *cum să purificăm istoria națională de mistificările din perioada sovietică*, care deseori se repune pe rol în contextul realităților politice moldovenești.

Istoria are menirea de a-i învăța pe elevi să aprecieze rolul și semnificația surselor istorice în procesul de cercetare, să însușească metodele de investigație istorică (colectarea, selectarea, sistematizarea, analiza, comparația, evaluarea etc.). Totodată istoria îi ajută pe elevi să înțeleagă mai bine locul și rolul ideilor, credințelor, artei, modului de viață a poporului și țării de origine în comparație cu alte popoare ale lumii. Astfel, prin intermediul istoriei putem forma apartenența identitară, respectul față de trecut și memoria culturală și alte calități necesare unor cetățeni activi.

Elevii au dreptul de a învăța experiențele care le permit să demonstreze progresul în cunoștințe, în înțelegerea istoriei și în aprecierea sensului trecutului. Istoria îi permite elevului să-și mărească entuziasmul pentru exploatarea trecutului istoric prin dezvoltarea abilităților de a investiga și lucra cu sursele istorice de diverse categorii și tipuri, de a da interpretări ale trecutului, de a găsi, selecta și organiza informația istorică, de a prezenta evenimentele, fenomenele istorice și de a da explicații istorice obiective.

Formula „Arată-mi cum ai ales și ce manual folosești și eu îți voi spune ce categorie de profesor ești”⁵⁷ nu cred că poate fi aplicată integral în fiecare țară, cu atât mai mult în Republica Moldova, cu cât aici până în prezent nu există un sistem de alternativă al manualelor școlare. În situația dată totul depinde de perspectiva strategiilor educaționale naționale. Parafrazând un vechi proverb chinezesc, am putea spune: *cum este puterea de guvernământ, așa este organizat și sistemul educațional*⁵⁸.

În anii '80-90 ai sec. XX, în țările din Europa de Vest au avut loc largi dezbateri despre sistemul de aprobare a manualelor. Astăzi, în majoritatea acestor țări nu există un sistem centralizat de aprobare și recomandare a manualelor⁵⁹. În schimb, există curriculum național, care stabilește scopul, obiectivele, standardele și conținuturile esențiale ale educației.

Învățământul presupune, în primul rând, promovarea cunoștințelor și educarea valorilor general-umane și naționale, atitudini față de anumite evenimente, procese, popoare și țări. Manualele școlare au o influență considerabilă în educarea cetățenilor în formare. Fiecare societate trebuie să se conducă după anumite principii și norme, a căror lipsă limitează posibilitatea coordonării acțiunilor noastre. Dacă noi nu vom introduce normele noastre, atunci vom fi influențați de alții și astfel vom pierde accesul la educarea generației tinere.

⁵⁶ European Commission against Racism and Intolerance, *Third Report on Moldova*, 14 December 2007, CRI (2008)23, Strasbourg 28 April 2008, www.coe.int/ecri (ultima accesare 15.02.2009).

⁵⁷ Egil Børre Johnsen et al., (Eds.), *The Text of Knowledge. In pursuit of the good textbook*, Scandinavian University Press, 1997, p. 7.

⁵⁸ Parafrazare după un vechi proverb chinezesc: *Cum sunt drumurile, așa este și țara*, sau poate fi utilizat și în forma inversată: *Cum este țara, așa sunt și drumurile*, care, de altfel, reflectă o altă realitate dură a Republicii Moldova.

⁵⁹ Egil Børre Johnsen et al., (Eds.), *The Text of Knowledge. In pursuit of the good textbook*, Scandinavian University Press, 1997, p. 22.

Unii istorici susțin că nu ar trebui să existe o politică de stat în domeniul scrierii și predării istoriei în școală, alții, dimpotrivă, sunt adepți ai unei politici centralizate în ce privește obiectul istoriei. Un fapt este cert: majoritatea guvernelor din țările Europei de Vest au inclus educația în prioritățile lor, deoarece anume prin intermediul educației se poate construi o societate de perspectivă⁶⁰, iar istoria constituie baza programelor de formare a unor cetățeni activi și de dezvoltare a societății democratice.

Republica Moldova, în acest sens, este un caz specific. Rădăcinile acestei probleme se trag din perioada regimului sovietic, iar guvernării comuniști doar au relansat vechile și îndoctrinatele idei ale istoriografiei sovietice privind "istoria Moldovei" și "poporul moldovenesc" probleme, din punct de vedere științific, absolut depășite. Un lucru, de mult stabilit și clar pentru majoritatea țărilor din lume, rămâne încă greu de însușit pentru cei de la Chișinău: *educația trebuie să fie în afara oricărui gen de ideologie și propagandă*⁶¹. A folosi trecutul pentru a dezvolta sau promova o ideologie particulară nu este onest din punctul de vedere al intelectualității – o învinuire care poate fi ridicată împotriva oricărei definiții înguste a istoriei, precum și a încercărilor de a folosi curriculumul național în scopuri politice explicite⁶².

Învățământul istoric trebuie să poarte, bineînțeles, un caracter național. În acest context, nu trebuie să admitem trecerea de la o extremă (internaționalism/comunism) la alta (naționalism) sau să batem pasul pe loc. Trebuie căutate soluții care să contribuie la formarea unor cetățeni activi în spiritul valorilor democrației și respectării drepturilor omului. Doar prin intermediul învățământului putem edifica o societate sănătoasă, asigurând astfel dezvoltarea ei continuă.

Istoria cunoaște diverse cazuri de naționalism și imperialism, însă majoritatea sunt asociate cu situații de conflict, care nu au adus lumea la o situația mai bună, ci au destabilizat societatea și au provocat noi conflicte. Spiritul moderat și echilibrat al eroului istoric ar trebui promovat astăzi, și nu patriotismul militant și agresiv.

Pentru a evita haosul, ura și neînțelegerile în domeniul scrierii manualelor, este necesar un concept național, însă în afara oricăror ideologii și ambiții politice susținute insistent de anumite partide sau guverne⁶³. Concept care, în majoritatea statelor, este reflectat în curriculumul național, istoria ocupând o poziție-cheie⁶⁴.

6. Locul curriculumului la istorie în sistemul educațional național

Istoria, de rând cu celelalte discipline școlare, asigură realizarea obiectivelor educaționale. Prin intermediul învățământului istoric se stabilește cel mai bine legătura cu alte obiecte de studiu – o interdisciplinaritate care oferă elevilor oportunitatea de a-și dezvolta cunoștințele și abilitățile relatate în curriculum⁶⁵. Studiarea istoriei în școală are menirea de a atrage elevii la acumularea cunoștințelor despre patrimoniul istoric: trecutul societății și identitatea lor, amplasarea evenimentelor istorice în spațiul cronologic și geografic, dezvoltarea gândirii critice, precum și la conștientizarea faptului că nu există monopol asupra adevărului istoric. Curriculumul la istorie trebuie să includă aceste dimensiuni și totodată să urmărească evoluția societății conform perioadelor istorice (antică,

⁶⁰ Keith Nettle, *International Aspects of Expenditure on Schoolbooks*. In: *The future of textbooks? International Colloquium on School Publishing: Research about Emerging Trends*, University of Sydney, 2001, p. 2.

⁶¹ Eugen Kotte, *"Not to have Ideologies But to be One". Die Grundungsgeschichte der USA in amerikanischen schulgeschichtsbuchern aus den Jahren 1968 bis 1985*, Hannover: Verlag Hahnsche Buchhangung, 1997.

⁶² Paul Bracey, *Ensuring continuity and understanding through the teaching of British history*. In: Ruth Watts, Ian Grosvenor, (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1995, p. 57.

⁶³ Marc Ferro, *The use and abuse of History or how the past is taught*, London: Routledge and Kegan Paul, 1984, pp. 114-144. Autorul face o analiză a variațiilor marxist-leniniste din programele și manualele școlare de istorie din URSS și atitudinea ideologică față de istoria anumitor minorități etnice.

⁶⁴ Terry Hadn, James Arthur and Martin Hunt, *Learning to Teach History in the Secondary School*, London, 1997, p. 20; Jere Brophy, Bruce Van Sledright, *Teaching and Learning History in Elementary Schools*, Columbia University, 1997, pp. 1-23; Alex Cowan, *Planning a History Curriculum*. In: Alan Booth, Paul Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, pp. 21-38.

⁶⁵ Valentina Haheu, Nina Petrovski, *Implementarea Curriculumului de istorie în școală*. In: *Cugetul*, nr. 4, 1999, pp. 42-44.

medievală, modernă și contemporană) și să stabilească un echilibru (proporțional) între istoria națională și universală. Conținutul curriculumului trebuie să atragă atenția la variatele dimensiuni ale studierii istoriei (viața politică, economică, tehnologică și științifică; socială și religioasă; culturală și estetică etc.) și evoluției omului din diferite perspective: social, cultură, religie, etnie, apartenență de gen (bărbat-femeie, sărac-bogat, creștin-păgân, majoritate națională-minoritate etnică etc.). Curriculumul la istorie trebuie să prezinte diverse interpretări și poziții istoriografice (astfel ca elevii să poată cunoaște aceste realități), precum și să contribuie la dezvoltarea capacităților de gândire critică, analitică și la dezvoltarea unei atitudini tolerante față de alte opinii. Totodată, diversitatea de opinii dezvoltă înțelegerea faptului cum selectarea informației istorice poate influența interpretările evenimentelor și fenomenelor controversate. Însușirea terminologiei istorice, orientarea în spațiul cronologic îi ajută pe elevi să aprecieze schimbările istorice, examinând cauzele și consecințele lor, iar observația și analiza evenimentelor istorice dezvoltă capacitatea de interpretare a diferitor situații cu caracter istoric⁶⁶.

Consider necesară existența unui curriculum național realizat în baza principiilor științifice de către specialiști în domeniile științelor educației, cercetării și predării istoriei, în care să fie stabilite anumite cerințe și norme generale de predare-învățare a istoriei. Ținând cont de vârsta elevilor și de accesibilitatea informației, curriculumul la istorie trebuie să includă, în primul rând, cadrul cronologic și spațial, diversitatea lumii din perspectivă istorică, interpretarea pluralistă a faptelor istorice etc. Raționamentul politic și luarea deciziilor prin consens trebuie să fie criteriile de bază ale acestor procese.

7. Importanța manualului școlar în realizarea obiectivelor educaționale

Astăzi, manualul școlar este mai mult un mediu didactic decât un simplu manual și, totodată, un:

- obiect de conflict politic;
- subiect al costurilor educației publice;
- proiect de investiții pentru editori, adică unul din articolele vândute în librărie;
- instrument al controlului guvernamental asupra proceselor de instruire și educație.

Într-un tot întreg, manualul este o parte componentă a politicilor (economice, sociale, culturale etc.). Influența politică în instruire și manuale nu este limitată doar la științele sociale, ea are loc în toate disciplinele, chiar și acelea care, tradițional, sunt considerate apolitice⁶⁷. Convingerile politice de bază fac parte din Abecedar, al cărui scop expres este de a studia alfabetul. Acest lucru este și mai evident în manualele de muzică⁶⁸. Astfel, este important de a face distincția dintre influența politică intențională și funcțională. Până la urmă manualul școlar este cel care poate rezolva conflicte, cel care cuprinde pe paginile sale un șir de conflicte sau cel care poate provoca noi conflicte în societate. De aceea, în ultimii ani, tot mai des apare termenul „textbook diplomacy”, care îi îndeamnă pe specialiști la abordarea armonioasă a subiectelor controversate și la elaborarea unor manuale echilibrate.

Predarea în școală trebuie să aibă o valoare practică, de aceea conținutul manualelor trebuie să fie adecvat realităților din societate. Conținuturile manualelor trebuie să fie elaborate cu maximă precauție, luând în considerație scopul și obiectivele educaționale. Astfel, în majoritatea cazurilor, conținutul manualelor se așteaptă să corespundă curriculumului național sau programelor de evaluare finală (examene), altfel ele riscă să nu fie folosite în școli. În orice caz, conținutul manualelor trebuie să fie științific corect. Violarea acestui principiu corupe învățământul în sine. Constatăm însă că, cel mai des, acest principiu este încălcat în cazul manualelor de istorie.

Manualul de istorie este în primul rând un instrument educațional adecvat realităților contemporane pentru cei care predau și cei care învață acest obiect și, totodată, este un mijloc de descriere și

⁶⁶ *History in the National Curriculum – England*, London, HMSO, DES, 1991.

⁶⁷ G. Giordano, *Twentieth-century textbook wars. A history of advocacy and opposition*, Frankfurt am Main, 2003 (vezi capitolele 2, 3, 4, *Textbooks as propaganda – the nationalistic era; Textbooks as propaganda – the racial era; Textbooks as propaganda – the gender era; Textbooks as propaganda – the religious era*); Nina Petrovski, *Manualul școlar de istorie*. In: Cugetul, nr. 4, 2000, pp. 46-48.

⁶⁸ Egil Børre Johnsen, *Textbooks in the Kaleidoscope. A critical Survey of Literature and Research on Educational Texts*, Scandinavian University Press, 1993, pp. 69-70.

de interpretare a evenimentelor istorice⁶⁹. Prin conținutul și semnificația sa manualul școlar de istorie este un purtător al valorilor educaționale, o interpretare a conținutului curricular național. Manualul și profesorul de istorie sunt formatori ai identității etnice și culturale, promotori ai valorilor de patrioniu și moștenire culturală. Manualul de istorie este o reprezentare și reflecție coerentă a subiectelor majore din istoria națională și universală și o cale constructivă de multiplicare a cunoștințelor istorice. Manualul este un ghid de apropiere calitativă a metodelor de predare și învățare a istoriei și, totodată, o sursă de sarcini și activități. Prin intermediul pluralismului de opinii manualul devine o sursă de construire a unei gândiri, psihologii, culturi istorice și, în final, un educator al spiritului critic și analitic al elevilor.

Manualul școlar este nu numai un instrument didactic, dar și unul ideologic⁷⁰. În perioada URSS manualele promovau valorile caracteristice regimului totalitar de guvernare. Schimbările de ordin politic, tot timpul, au avut consecințe asupra sistemului educațional, iar transformările curriculare au influențat procesul de elaborare a unor noi manuale. În condițiile unei societăți democratice manualul școlar trebuie să devină un discurs public, un promotor al valorilor contemporane, drepturilor omului, democrației, nediscriminării, solidarității, multiculturalismului, toleranței, culturii, păcii etc.⁷¹. Nu ne putem imagina reformarea învățământului fără manuale, deoarece manualul rămâne pentru majoritatea subiectelor sursa de bază în obținerea cunoștințelor.

Autorii de manuale de istorie trebuie să reacționeze pe cât e posibil de rapid la controversele fundamentale din gândirea istorică din țară și din afara ei. Prin investigarea trecutului istoric ei pot arăta elevilor cum specialiștii pot ajunge la anumite concluzii. Caracterul dezbatărilor școlare cu argumente aproape întotdeauna oferă o șansă excelentă pentru o abordare problematică și multilaterală a fenomenelor și evenimentelor istorice⁷².

Elevii și interesele lor sunt diverse, de aceea manualele școlare trebuie să fie realiste și reprezentative. În ce privește realismul, manualele trebuie să conțină informație reală și să asigure legătura cu viața contemporană și cu sistemul actual de valori. În ce privește reprezentativitatea, manualul trebuie să prezinte o gamă variată de aspecte istorice legate de viața politică, economică, culturală, cotidiană, etnică etc.⁷³.

Astăzi, manualul școlar are mai multe funcții: educațională, culturală, politică etc. Un manual nu poate întruni toate funcțiile la cel mai înalt nivel. De aceea manualul este doar un element al sistemului educațional, care trebuie să fie susținut de o gamă largă de surse didactice auxiliare (ghiduri, caiete, hărți, atlase, dicționare, enciclopedii etc.).

Manualele bune pot servi școlile timp de mai mulți ani și pot garanta calitatea educației, iar cele proaste, după cum menționa J. Mikk, „**sunt o calamitate pentru națiune**”⁷⁴. Manualele sterile sunt periculoase, deoarece ele nu-i motivează pe elevi să învețe și, respectiv, au un efect scăzut al informației promovate. De obicei, acestea sunt manualele care nu conțin exemple din viața reală sau în care textul este însoțit de imagini abstracte/ireale, informații eronate etc. Astfel de manuale trebuie urgent înlăturate sau înlocuite.

Astăzi, în epoca tehnologiilor informaționale avansate, elevii au posibilități diverse de a se informa. Ca urmare, sarcina de bază a unui manual contemporan este să motiveze învățarea prin faptul că prezintă informație interesantă și variată. Nu este atât de simplu să definești conceptul unui manual. În cazul istoriei, este imposibil să incluzi toată informația despre o perioadă istorică sau alta într-un

⁶⁹ Janez Justin, *Explicit and implicit messages in European textbooks of history*. In: Panos D. Xochellis, Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001, p. 91.

⁷⁰ G. Giordano, *Twentieth-century textbook wars. A history of advocacy and opposition*, Frankfurt am Main, 2003.

⁷¹ Jaan Mikk, *Values in textbooks*. In: Kielikukko, nr. 4, 1996, pp. 12-15.

⁷² Ernst Hinrichs, *Subject Matter Adequacy*. In: *History and Social Studies – Methodologies of Textbook Analysis*, CoE, 1992, p. 49.

⁷³ Nu există o opinie comună în acest sens, dar cu siguranță că manualul trebuie să reflecte evenimentele și fenomenele istorice într-o manieră echilibrată. Unii experți consideră, spre exemplu, dacă în societate minoritățile constituie 5%, atunci 5% din conținutul manualului să se refere la istoria și realitățile acestei minorități, sau dacă 60% din societate sunt femei, respectiv 60% din conținutul manualului să se adreseze realităților feminine.

⁷⁴ Jann Mikk, *Textbook: Research and Writing*, Frankfurt am Main, 2000, p. 16.

singur manual, de aceea el trebuie să sugereze folosirea și altor surse de documentare. În procesul de selectare și sistematizare a informației urmează să fie stabilite clar prioritățile și necesitățile programului curricular și nivelului educațional național. Pentru ca acest proces să fie eficient, el trebuie să fie participativ. Doar prin colaborare se poate găsi un consens și se pot evita situațiile de conflict și apariția unor manuale de calitate joasă.

Relația învățător-elev-manual este altceva decât relația istoric-sursă-cercetare, deoarece există multe deosebiri dintre modalitatea în care lucrează istoricii și cea în care lucrează învățătorii. Istoricul lucrează în arhive și biblioteci, învățătorul își desfășoară activitatea în clasă. În timp ce istoricul lucrează cu sursele istorice pentru a găsi explicațiile necesare unui fenomen sau eveniment istoric, învățătorul școlar lucrează cu elevii pentru a le dezvolta capacitățile lor intelectuale și personale. Totuși, regula generală este comună – cunoașterea trecutului istoric. Astfel, nu trebuie să existe diferențe între conținuturile Istoriei, ca disciplină academică și școlară⁷⁵. Iar istoricul este chemat să ajute elevii să înțeleagă trecutul și să contribuie la formarea unei culturi istorice și atitudini civice a acestora.

Datele statistice arată că scrierea manualelor este una din cele mai profitabile afaceri în majoritatea țărilor. Prin urmare, interesele economice deseori duc la apariția unor conflicte între factorii implicați în acest proces⁷⁶. Scrierea manualelor școlare trebuie să fie în primul rând un angajament civic și abia în al doilea rând – o ambiție de autor/autori și să fie mai mult o binefacere decât o bună afacere. Scrierea unui manual presupune responsabilitate în fața beneficiarilor, adică a elevilor, profesorilor și, nu în ultimul rând, a părinților.

Manifestările de protest în Piața Marii Adunări Naționale, Chișinău, 12.01.2002

⁷⁵ Chris Husbands, *What is History Teaching? Language, Ideas and Meaning in learning about the past*, Open University Press, 1996, p. 5.

⁷⁶ Pentru detalii a se vedea capitolul 6, "Factorii care influențează „viața unui manual”", și diagrama 2 din lucrarea lui S. Musteață, *Cum să elaborăm și analizăm manualele școlare*, Chișinău, Cartdidact, 2006, pp. 55-66.

II. PREDAREA ISTORIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎNTRE IDEOLOGIE ȘI PROPAGANDĂ POLITICĂ

În contextul transformărilor sociopolitice și culturale care au avut loc la sfârșitul secolului XX, Republica Moldova a pus temelia unui stat independent bazat pe principii democratice. Una din principalele probleme cu care se confruntă această entitate politică începând de la declarațiile de suveranitate și independență⁷⁷ și până în prezent este identitatea sa națională – un subiect strâns legat de istoria și limba majorității populației, precum și de atitudinea unor partide politice față de acestea.

Din primii ani de independență a Republicii Moldova s-au pus și bazele scrierii unei noi istorii naționale, o istorie care urma să recupereze subiectele interzise în perioada totalitarismului sovietic și care să redea basarabenilor trecutul ce le definește adevăratele repere identitare. Astfel, la începutul anilor '90 ai secolului trecut a fost conceput un vast proiect de reformă a învățământului istoric, în contextul căreia a demarat procesul de elaborare a programelor de studiu la istorie și a manualelor de istorie pentru toate nivelurile învățământului obligatoriu. Implicarea excesivă a politicului în scrierea și predarea istoriei a declanșat de fiecare dată revolte și mișcări sociale importante. Odată cu venirea Partidului Comunistilor la putere (februarie 2001), reforma învățământului istoric este repusă pe rol. Guvernul comunist a întreprins mai multe tentative de (re)elaborare a unui curriculum nou la istorie și, respectiv, de elaborare a altor manuale. Această infiltrare a Puterii în procesul de (re)scriere a istoriei are un substrat politic clar legat de problemele identitare ale locuitorilor Republicii Moldova, care își au începuturile din perioada anexării teritoriilor pruto-nistrene în componența Rusiei, apoi în URSS.

1. Politica Partidului Comunist în perioada URSS – poluarea științei istorice⁷⁸

Istoria a reprezentat în societățile totalitare un subiect mai mult politic decât academic, fiind utilizată în calitate de instrument de manipulare a opiniei publice. Politicieni interesați și unii istorici din Moldova încă mai încearcă să mitizeze realitățile istorice pentru a justifica anumite măsuri și acțiuni politice ce contravin principiilor de cercetare istorică.

Ocuparea Basarabiei de către URSS a avut consecințe grave pentru populația băștinașă atât pe plan economic, cât și etnocultural. Regimul totalitar a introdus aici o nouă identitate etnică și lingvistică: *limba moldovenească* cu alfabetul chirilic⁷⁹. „Moldovenismul” a devenit parte a ideologiei și propagandei politice bolșevice inițial în regiunea nistreană (RASSM), iar mai apoi și în spațiul pruto-nistrean (RSSM)⁸⁰. Trecerea de la alfabetul latin la alfabetul chirilic a fost realizată de autoritățile sovietice pentru a rupe societatea basarabeană de trecutul său istoric și de moștenirea culturală românească⁸¹.

⁷⁷ Declarația de suveranitate a RSS Moldova, 23 iunie 1990. Declarația de independență a Republicii Moldova, 27 august 1991.

⁷⁸ Francis Fukuyama utilizează la adresa intervențiilor ideologice și a propagandei de partid asupra maselor termenul de „**poluare spirituală**”. Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei?* Traducere de Dana Bercea, București, Editura Vremea SC, 1994, p. 32. În alte lucrări puteți întâlni noțiunile de „vulgarizarea istoriei”, „traumă a cercetării” etc. A se vedea Damian Hurezeanu, *Climat politic, adevăr istoric, manual școlar*. In: Lucian Nastasă, (ed.), *Studii istorice româno-ungare*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 1999, p. 291. Despre îndochinarea ideologică a programelor școlare din RSSM a se vedea Nicolae Bragari, *Programele școlare – factor major al îndochinării în sistemul de învățământ din R.S.S.M. (1956-1990)*. In: *Caiete de istorie*, nr. 8, 2003, pp. 20-25; Nicolae Bragari, *Evoluția învățământului școlar în R.S.S. Moldovenească (1956-1990)* (studiu monografic), Chișinău, Evrica, 2005, pp. 64-81.

⁷⁹ D.L. Dyer, *The making of the Moldavian language*. In: D.L. Dyer, (ed.), *Studies in Moldovan. The History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova*. New York, 1996, pp. 89-109; Gheorghe Negru, *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească*, Chișinău, 2000; Igor Cașu, „*Politica națională în Moldova Sovietică (1944-1989)*”, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000; Petru Negură, *Inginerii identității moldovenești: scriitorii moldoveni, de la stalinism la independență / Engineers of Moldovan Identity: Moldovan Writers from Stalin's Times up to Independency*. In: Ștefan Rusu (ed.), *Ro-MD/ Moldova în două scenarii/ Ro-MD/Moldova in Two Scenarios*, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 49-60; Igor Cașu, *Politici identitare în Moldova sovietică și post-sovietică / Identity Policies in Soviet and Post-Soviet Moldova*. In: Ștefan Rusu (ed.), *Ro-MD/Moldova în două scenarii/ Ro-MD/Moldova in Two Scenarios*, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 61-84.

⁸⁰ Gh.-E. Cojocaru, *COMINTERNUL și originile „moldovenismului”*. *Studii și documente*, Chișinău, CIVITAS, 2009; Iu. Sînzeanu, „Poporul moldovenesc” și „limba moldovenească”. De la anexarea țaristă la aniversarea a „650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei”, Iași, Editura PIM, 2009.

⁸¹ Această „reformă” s-a realizat în majoritatea republicilor unionale unde exista scrierea cu un alt alfabet decât cel chirilic.

S-a lansat și un proces de *purificare lingvistică* prin excluderea cuvintelor românești și facilitarea intrării în uz a cuvintelor din limbile rusă și ucraineană. În anii '40-50 ai secolului XX românii basarabeni au opus rezistență regimului sovietic și politiciii sale antinaționale⁸², subiect de altfel interzis până în anul 1989. Orice încercare de rezistență a fost persecutată și distrusă de regimul bolșevic.

Tentativele de deznaționalizare își au începutul încă din secolul al XIX-lea⁸³, când guvernul țarist a lansat procesul de colonizare și rusificare a Basarabiei, și în perioada interbelică, când teritoriul din stânga Nistrului a suferit un puternic proces de rusificare⁸⁴. Perioada postbelică a fost însă una deosebită pentru locuitorii spațiului pruto-nistean, deoarece în procesul de creare și afirmare a unei noi identități au fost implicate și forțele politice, și cele cultural-științifice⁸⁵. Influența negativă a regimului sovietic asupra populației băștinașe este ușor de observat chiar și pentru un cetățean occidental care ne vizitează țara pentru prima dată⁸⁶.

Propaganda sovietică s-a extins și în manualele școlare, în special în cele din domeniul umanitar – abecedar, muzică, limba moldovenească, limba rusă, istorie, care sunt pline de imagini și texte caracteristice regimului totalitar. Autoritățile sovietice au elaborat, începând cu anul 1949, mai multe lucrări de sinteză a istoriei RSSM în care era preamărit rolul slavilor, Rusiei și partidului bolșevic în istoria spațiului pruto-nistean⁸⁷. Primul manual școlar de istorie locală (RSSM) a fost publicat abia în anul 1958 sub redacția lui Ja. Grosul, N. Mohov, E. Rusev⁸⁸, care din momentul apariției a fost criticat pentru greșeli, clișee, prezentări simpliste, unilaterale, anacronice, contradictorii și eronate a istoriei regiunilor pruto-nistrene din Antichitate și până la mijlocul sec. XX. „Stilul e întortochiat, săturat cu termeni bombastici, nedesfășurați ca: „poporul moldovenesc (moldovan) are o **bogată și glorioasă** istorie”, iar limbajul lasă mult de dorit, „împiestrițat de cacofonii”. Toate acestea s-au produs, după părerea recenzilor, din cauza că „n-a fost pedagogic conceput”, „autorii însă aruncă ici-colo câte un „bob” factologic într-un ocean de teoretizări”⁸⁹.

Stereotipurile sunt un fenomen întâlnit frecvent în manualele școlare de istorie, care sunt un mijloc de manipulare favorabilă, cel mai mare prejudiciu manualelor de istorie este adus anume de stereotipurile sociale⁹⁰. Pentru asemenea cazuri sunt caracteristice situațiile de falsificare a informației istorice sau atitudinea agresivă față de anumite valori naționale. În perioada sovietică istoria a fost mitizată în cel mai direct și agresiv mod. Spre exemplu, autorii sovietici au afirmat că în Evul Mediu timpuriu (sec. V-XIII) spațiul pruto-nistean era locuit exclusiv de slavi, care și-au adus contribuția directă la formarea poporului moldovenesc⁹¹. Omiterea unor realități necesita crearea, iar în istorie, inventarea altora – metodă absolut neacceptabilă. Astfel, în problema Basarabiei a apărut stereotipul “ostașului rus eliberator” și a “ocupantului burghez român”. Anume cu ajutorul unor asemenea stereotipuri se realiza propaganda comunistă și, implicit, manipularea procesului educativ și a societății – activitate cu substrat pur ideologic. Pentru a garanta impactul acesteia, era larg utilizată cenzura la toate nivelurile. Educația și, în special, învățământul istoric erau supuse unui control strict din partea organelor de partid și a securității. Același lucru s-a întâmplat și în timpul Războiului

⁸² Elena Postică, *Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944-1950*, Chișinău, Știința, 1997; Ion Țurcanu, *Moldova antisovietică*, Chișinău, 2000.

⁸³ Gheorghe Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Chișinău, 2000; Octavian Țăcu, *Moldovenii ca „identitate imaginară” în perioada Imperiului Rus*. In: Cugetul, nr. 4 (36), 2007, pp. 26-29.

⁸⁴ I. Cașu, *„Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989)*, Chișinău, 2000; Gheorghe Negru, *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2000; Elena Negru, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2003.

⁸⁵ Vezi cazul scriitorilor moldoveni, Petru Negură, *NI HÉROS, NI TRAÎTRES, Les écrivains moldaves face au pouvoir soviétique sous Staline*, Paris, L'Harmattan, 2008.

⁸⁶ Tony Hawks, *Tenis cu moldovenii*, Chișinău, Cartier, 2003, p. 27.

⁸⁷ Ion Țurcanu, *Despre încercările de sinteză a istoriei Moldovei de răsărit*. In: Cugetul, nr. 3 (19), 2003, pp. 8-10.

⁸⁸ Ja. Grosul, N. Mohov, E. Rusev, *Istoria RSS Moldovenești*, Chișinău, Școala Sovietică, 1958, 72 pag.

⁸⁹ Vezi recenzia destul de îndrăzneț semnată de V. Badiu și S. Saca, studenți pe atunci: V. Badiu, S. Saca, *Pe marginea unui manual*. In: Tineretul Moldovei, nr. 142 (1875), 30 noiembrie 1958, p. 3.

⁹⁰ William E. Marsden, *The School Textbook: Geography, History and Social Science*, Woburn Press, 2001, p. 131.

⁹¹ Anatol Petrencu, *Relațiile interetnice reflectate în manualele de istorie sub regim sovietic: cazul Basarabiei*. In: Lucian Nastasă, ed., *Studii istorice româno-ungare*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 1999, pp. 277-282.

Rece, atât autoritățile sovietice, cât și cele occidentale au creat anumite stereotipuri, care în procesul educațional nu inculcau nimic altceva decât ură și frică unul față de altul. Astfel, politica sovietică în ce privește cercetarea și predarea istoriei în RSSM poate fi apreciată ca o activitate intenționată de a reda trecutul în mod subiectiv, de a modela un trecut dorit.

Această experiență tragică ar trebui să ne încurajeze astăzi la excluderea oricărui abuz politic în predarea istoriei și scrierea manualelor de istorie. Excluderea oricărei îndochinări⁹² și politizării a manualului este principiul pe care trebuie să fie bazată politica de stat în domeniul educației⁹³. Manualele de istorie astăzi trebuie ajustate la realitățile și necesitățile societății și școlii contemporane și nu a unor partide sau curente politice.

2. De la ideea națională la curriculumul național (1988/89-2001)

Destrămarea Uniunii Sovietice în urma mișcărilor de eliberare naționale a condus, în cazul RSSM, la proclamarea independenței statale a Republicii Moldova. Această realitate politică a provocat un șir de schimbări social-politice și, nu în ultimul rând, în domeniul educațional. Anularea programelor de studii vechi a necesitat urgentarea elaborării programelor noi, timp în care s-a simțit un vid informațional. Astfel, în primii ani de independență, prin elaborarea și aprobarea Constituției, Concepției dezvoltării învățământului, Legii învățământului și Programului de stat de dezvoltare a învățământului, în Republica Moldova s-a asigurat baza normativă a sistemului educațional. Paralel, s-a lucrat asupra elaborării curriculumului și manualelor școlare, menite să asigure realizarea prevederilor legislative⁹⁴.

Urmărind evoluția reformei învățământului istoric de la declanșarea mișcării de eliberare națională și până în prezent, putem observa câteva etape:

- I – începutul reformei, 1988/89-1991,
- II – anii 1992-1995,
- III – anii 1995-2001,
- IV – anii 2001-2009,
- V – modernizarea curriculumului, 2009-2010.

În rândurile ce vor urma vom analiza în ordine cronologică elaborarea curriculumului național și manualelor de istorie și confruntările sociale și politice pe marginea predării și învățării istoriei în școlile din Republica Moldova.

I. Începutul reformei – anii 1988/89-1991

Mișcarea națională lansată în anii restructurării sovietice (перестройка и гласность) a culminat cu declarațiile de suveranitate și independență a Republicii Moldova, cu revenirea la limba română, alfabetul latin și istoria românilor⁹⁵. De la începutul anilor '90 ai secolului XX, istoricii universitari și școlari s-au încadrat activ în procesul de reformare a învățământului istoric, contribuind real la elaborarea programelor de studii și a materialelor didactice. Un rol deosebit în această mișcare l-au jucat, de rând cu scriitorii, și istoricii, care au fondat la 18 iunie 1989 Asociația Istoricilor din Moldova. În următorii ani Asociația Istoricilor practic a „substituit” un institut de istorie, membrii acesteia implicându-se activ în reformarea societății⁹⁶.

⁹² Egil Børre Johnsen, *Are we looking for it in the same way? Some remarks on the problem of ideological investigations of textbooks and methodological approaches*. In: K. Peter Fritzsche, (Hrsg.), *Schulbücher auf dem Prüfstand. Perspektiven der Schulbuchforschung und Schulbuchbeurteilung in Europe*, Frankfurt am Main, 1992, p. 85.

⁹³ Idem, *Textbooks in the Kaleidoscope. A Critical Survey of Literature and Research on Educational Texts*, Scandinavian University Press, 1993, p. 138.

⁹⁴ A se vedea detalii privind reformele educaționale în Republica Moldova în: S. Musteață, *Education Reform in the Republic of Moldova: quo vadis?* In: *Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești*, vol. LX, seria Științe Socio-Umane și Juridice, nr. 2/2008, p. 91-104.

⁹⁵ Revenirea la alfabetul latin s-a decis la cea de-a XIII-a Sesiune a Parlamentului Republicii Moldova din august-septembrie 1989, iar prin modificarea art. 167 al Constituției RSS Moldova din 3 noiembrie 1990 s-a adoptat noua Stemă de Stat.

⁹⁶ Din primii ani de la fondare, membrii AIRM au creat trei grupuri de lucru care au inițiat un șir de proiecte științifice pentru cercetarea istoriei spațiului dintre Prut și Nistru – I. Niculiță și P. Parasca (Etnogeneză și migrație), A. Țăranu (petele albe din istoria sec. XX) și A. Eșanu (Problema evoluției culturii în Moldova).

În contextul mișcării de eliberare națională și a transformărilor democratice din Moldova în anul 1989, Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău a fost prima instituție academică care a scos din programul de studii cursul *Istoria PCUS*, înlocuindu-l cu *Istoria românilor de răsărit*⁹⁷. Datorită inițiativei și curajului istoricului Gheorghe Postică⁹⁸ și a susținerii ce i-a fost acordată de rectorul Ion Borșevici, s-a putut iniția acest proces de reformă a curriculumului universitar și a învățământului istoric din Moldova. Începând cu anul de studii 1990-1991, cursul de istoria PCUS a fost abandonat și de celelalte instituții de învățământ superior din Republica Moldova⁹⁹, atunci practic s-a inițiat și procedura de reorganizare a catedrelor universitare și constituirea catedrelor de istoria românilor¹⁰⁰. În cadrul USM, în anul 1990, a fost desființată Catedra interuniversitară de Istorie a RSSM și creată Catedra Istoria Ținutului Natal în frunte cu P. Parasca. Prin Decretul Sovietului Suprem al RSSM din 27.07.1990, Dispoziția Ministerului Științei și Învățământului al RSSM din 21.08.1990 și ordinul nr. 170 din 19.10.1990 a fost modificată denumirea catedrei de Catedra de Istorie a Statului Moldovenesc și a Neamului Român. Prof. P. Parasca s-a pronunțat împotriva acestor decizii și a propus la ședința Catedrei din octombrie 1990 ca denumirea Catedrei să fie Istoria Românilor, care a fost aprobată cu majoritatea de voturi¹⁰¹. Decizia Catedrei a fost susținută de Consiliul Facultății de Istorie și de Senatul USM. Începând cu a doua jumătate a anului de studii 1990-1991, la Facultatea de Istorie a USM a început să fie predat cursul *Istoria Românilor*.

Prima concepție a instruirii istorice în școala națională din Moldova a fost elaborată de un grup de istorici în 1990. Autorii concepției menționau că pe parcursul mai multor decenii istoria a fost puternic ideologizată, ignorându-se adevărata istorie, iar manualele școlare la această disciplină reflectă întru totul starea științei academice. Totodată, cursul de istorie a URSS nu constituie adevărata istorie a popoarelor țării, iar cel al istoriei Moldovei mizează pe relațiile moldo-ruso-ucrainene. În clasele superioare se studiază, de fapt, nu atât istoria civilă, cât istoria PCUS. De aceea printre scopurile concepției se propune orientarea istoriei spre valorile general-umane, educația umanismului și dezvoltarea personalității pe baza cunoașterii trecutului. Prin intermediul acestei concepții se propun două variante de structură a instruirii istorice. Prima prevedea studierea a două cursuri paralele de istoria universală și cea națională începând cu clasa a V-a, iar cea de-a doua propunea studierea istoriei naționale ca parte componentă a istoriei universale în clasele V-VII și ca obiect separat în clasele VIII-X. Pentru clasele a XI-a și a XII-a se prevedea un curs de probleme fundamentale ale istoriei universale și istoriei naționale. Autorii propun excluderea din programele de studiu a istoriei URSS, iar istoria popoarelor URSS să fie studiată în cadrul istoriei universale. Totodată se propune ca istoria națională să fie studiată începând cu clasa I: clasele I-III – ore de povestiri și clasa a IV-a – un curs complex de istorie a ținutului¹⁰². (Anexa 1).

În anul 1990 Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova a aprobat un nou program la istorie pentru școala de cultură generală¹⁰³, însă după cum au observat unii istorici, acesta conținea vechile greșeli gramaticale, de stil și de sens¹⁰⁴. În anul următor, 1991, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova a aprobat prima programă pentru școala de cultură generală la *Istoria românilor*¹⁰⁵. Prin introducerea noului obiect de studiu în clasele V-XI s-au exclus din programele școlare cursurile *Istoria URSS* și *Istoria RSSM*. Astfel, începând cu clasa a V-a, în școala națională s-a introdus obiectul *Istoria românilor*, având ca scop dezvoltarea interesului elevilor față de *trecutul*

⁹⁷ Studenții de la celelalte facultăți și universități au continuat să învețe, în anul școlar 1989-1990, *Istoria PCUS*, inclusiv cei de la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova (pe atunci Universitatea „V.I. Lenin”).

⁹⁸ Prodecan, pe atunci, al Facultății de Istorie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău.

⁹⁹ A. Petrencu, *Ce se întâmplă totuși cu istoria?* In: Cugetul, nr. 3, 1992, p. 3.

¹⁰⁰ Într-un interviu acordat de către A. Petrencu ziarului „Cuvântul” din 5 ianuarie 1991 se menționează că „la facultate mai există încă organizația Partidului Comunist”, dar „facultatea de istorie depune eforturi de dedogmatizare”.

¹⁰¹ Arhiva USM, Procesele-verbale 1990-1991, nr. de inventar I, dosar 4548, f. 7-9.

¹⁰² A. Moșanu, V. Bîcu, V. Hîncu, B. Volosatîi, Gh. Corovai, *Concepția instruirii istorice în școala națională din Moldova*. In Cugetul, nr. 1, 1990, pp. 54-55.

¹⁰³ *Programa pentru școala de cultură generală. Istoria (cl. VI-XI)*, Chișinău, 1990.

¹⁰⁴ A. Petrencu, *Ce se întâmplă totuși cu istoria?* In: Cugetul, nr. 3, 1992, p. 3-7.

¹⁰⁵ *Istoria românilor. Programă pentru școala de cultură generală (clasele V-XI)*, Chișinău, Editura Lumina, 1991; Autori: V. Bîcu, Gh. Corovai, A. Morari, P. Parasca, Gh. Postică, V. Haheu, E. Muraru, Gh. Palade.

strămoșilor noștri, de a le forma reprezentări istorice despre ei, de a le trezi conștiința și demnitatea națională, de a le forma și consolida poziția civică prin prisma adevărurilor general-umane¹⁰⁶. Programul propunea o nouă abordare a unui șir de evenimente istorice din cadrul istoriei întregului neam românesc. Novatoare în acest sens au fost, spre exemplu, subiectele despre etnogeneza românilor, politica țarismului rus față de țările române, anexarea Basarabiei, mișcarea de eliberare națională, formarea statului unitar român etc. Programul de studiu a fost unul tranzitoriu, care, deși nu a avut o acoperire didactică, a fost totuși un punct important în procesul de reformare a învățământului istoric și de revenire la o tratare obiectivă a istoriei naționale. Chiar dacă am avea unele obiecții privind formularea și încadrarea unor subiecte istorice în conținutul acestui program școlar, cred că acest moment este depășit¹⁰⁷. Cu siguranță însă merită să fie apreciat curajul autorilor care au inițiat acest curs important pentru cunoașterea istoriei adevărate. Temele erau expuse în ordinea evolutiv-cronologică, pornind de la subiectele elementare: cine sunt românii, strămoșii lor, formarea neamului și limbii române, formarea țărilor medievale românești, luptele cu Imperiul Otoman, unirea principatelor române, crearea statului unitar român până la evenimentele din secolul XX, mișcarea pentru revenire la grafia latină și limba română. Autorii programei au stabilit și relațiile interdisciplinare ale obiectului, noțiunile elementare formate în cadrul predării și învățării și principalele deprinderi. Pentru situația din anii 1990-1991 programa poate fi calificată drept reușită în cadrul procesului de inițiere a cursului de istoria românilor.

Deși în mediile educaționale se discuta pe larg necesitatea unei reformări a învățământului istoric, sub egida institutului de Istorie „I. Grosul” al Academiei de Științe a R.S.S.M. se mai aprobau teme de cercetare privind „Istoria revoluției socialiste în Moldova, apariția și rezolvarea chestiunii basarabene” sau „Formarea și dezvoltarea statalității naționale sovietice a poporului moldovenesc” etc., ceea ce demonstrează conservatorismul instituțiilor academice¹⁰⁸. Reformarea Institutului de Istorie a început abia în a doua jumătate a anului 1991, când în locul celor zece subdiviziuni au fost create trei secții noi: istorie medie, istorie modernă, istorie contemporană și un sector de istorie a științei și tehnicii. În ședința din 24 octombrie 1991 s-a decis abandonarea lucrărilor colective de amploare, cum ar fi „Istoria Moldovei” (ediție în 6 volume), „Schițe despre legăturile istorice ale popoarelor din R.S.S. Moldova și Republica Bulgară (din timpurile străvechi până în zilele noastre)” (ediție în limba rusă în 3 volume), „Istoria clasei muncitoare din R.S.S. Moldova” (3 volume)¹⁰⁹.

Începând cu anul 1991, s-a introdus istoria românilor ca examen de admitere în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, care cuprindea diverse subiecte din istoria antică, medie, modernă și contemporană¹¹⁰. Ținând cont de numărul redus de literatură istorică, A. Petrencu recomanda candidaților să se pregătească pe baza manualului lui P.P. Panaitescu¹¹¹, a lucrării lui C.C. Giurescu și D.C. Giurescu „Scurtă istorie a românilor”, retipărită în revista „Basarabia” în 1991, a studiului lui I. Nistor, „Istoria Basarabiei”, reeditat la Chișinău în 1991, și a materialelor referitoare la istoria românilor publicate în ziarul „Moldova Suverană”¹¹².

Cursul *Istoria românilor* pentru clasa a V-a propunea o trecere în revistă a principalelor evenimente istorice din epoca antică până în perioada contemporană. Pentru clasele a VI-a și a VII-a autorii au propus să fie studiată istoria națională în cadrul istoriei universale antice prin intermediul a trei¹¹³

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Vezi unele critici față de programele de studiu din 1990 și 1991 în A. Petrencu, *Ce se întâmplă totuși cu istoria?* In: Cugetul, nr. 3, 1992, pp. 5-6.

¹⁰⁸ *Pluralismul științific – îndemn la înălțare în istorie*. In: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3, 1990, pp. 72-73.

¹⁰⁹ Gh. I. Nicolaev, *Institutul de Istorie la început de cale nouă*. In: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 2 (10), 1992, pp. 79-80.

¹¹⁰ Programa pentru susținerea examenelor de admitere în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova la istoria românilor. In: Cugetul, nr. 3, 1992, pp. 59-62. Autor: P. Parasca.

¹¹¹ P.P. Panaitescu, *Istoria românilor. Manual pentru clasa a VIII-a secundară*. Ediția a VI-a, Craiova, 1943; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, Partea I, reeditare după ediția a VI-a, Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, 1990; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, Partea II, reeditare după ediția a VI-a, Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, 1990; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, Chișinău, Logos, 1991.

¹¹² A. Petrencu, *Ce se întâmplă totuși cu istoria?* In: Cugetul, nr. 3, 1992, p. 7.

¹¹³ Teme: 1. Tracii, ilirii și celții (4 ore); 2. Integrarea în sistemul civilizației grecești a triburilor tracice (6 ore) și 3. Cucerirea Daciei de către romani (6 ore).

și, respectiv, patru teme¹¹⁴. Cursul *Istoria românilor*¹¹⁵ pentru clasa a VIII-a cuprindea perioadele antică (22 ore), medie (40 ore) și 6 ore de sinteză după fiecare perioadă studiată. Chiar dacă o bună parte din subiecte se repetă cu cele din clasele a V-VII, aici au fost prezentate mai multe noțiuni, ceea ce contribuia la o mai bună cunoaștere a evenimentelor și proceselor istorice din perioadele respective. În clasa a IX-a cursul includea subiecte din istoria modernă a românilor¹¹⁶, de la problema Basarabiei și politicii ruse până la Războiul de Independență și cultura românilor din secolul al XIX-lea. Cursul *Istoria românilor* în clasa a X-a cuprindea teme din istoria românilor de la 1900 până la 1940¹¹⁷. Obiectul de studiu *Istoria românilor* se finaliza în clasa a XI-a și includea trei direcții de bază: Basarabia în componența URSS, România în perioada 1945-1989 și Moldova la etapa actuală¹¹⁸.

În contextul trecerii școlii naționale la o nouă concepție de învățământ, în general, și predării istoriei, în special, din anul de învățământ 1990-1991 se introduce studierea în paralel a cursurilor *Istoria românilor* și *Istoria universală*. Totodată a fost modificată și programa cursului *Istorie universală*¹¹⁹. Programa de studiu includea subiecte din epocile modernă și contemporană (1870/1871 – 1980), iar pentru realizare se ofereau 120 de ore. Punctele de reper, în cadrul acestei programe, au rămas însă, în mare parte, cele dogmatizate: Comuna din Paris, revoluțiile din Rusia din anii 1905-1907 și 1917, Primul Război Mondial, mișcarea muncitorească, socialistă și revoluționară din Europa și, în special, din Rusia. Cel de-al Doilea Război Mondial era în continuare tratat ca „Marele război pentru apărarea patriei” etc. În dependență de realitățile și posibilitățile claselor și școlii, învățătorii aveau libertatea de a alege creator subiectele propuse în variantele A și B ale programei.

Situația aceasta s-a păstrat până în 1994, când în urma alegerilor generale în Parlamentul Republicii Moldova majoritar a devenit Partidul Democrat Agrar din Moldova¹²⁰, ai cărui reprezentanți au relansat ideile istoriografiei sovietice privind „limba și națiunea moldovenească”¹²¹.

II. Anii 1992-1995

Una din problemele acute cu care se confruntă Republica Moldova este relația ei cu raioanele de pe malul stâng al Nistrului și municipiul Bender (RMN), care s-au declarat independente încă din septembrie 1990. Starea încordată a relațiilor între autoritățile de la Chișinău și cele separatiste de la Tiraspol a condus la izbucnirea unui conflict armat în primăvara anului 1992¹²². Printre cauzele conflic-

¹¹⁴ Teme: 1. Menținerea romanității în răsăritul Europei (2 ore); 2. Cultura veche românească (3 ore); 3. Formarea statelor feudale românești și lupta lor pentru apărarea ființei și independenței poporului român (3 ore) și 4. Unitatea politică a Țărilor Române. Mihai Viteazul (3 ore).

¹¹⁵ În total, 68 de ore pentru anul de studii, respectiv câte 2 ore pe săptămână.

¹¹⁶ În total erau prevăzute 51 de ore.

¹¹⁷ În total, 34 ore, 2 ore pe săptămână în semestrul al doilea.

¹¹⁸ În total, 34 ore.

¹¹⁹ Ministerul Științei și Învățământului al RSS Moldova, *Programă pentru instituții medii de specialitate și licee. Istoria universală*, Chișinău, 1990 (autori: varianta A – Elena Muraru, varianta B – Dumitru Popa); programa a fost tradusă și în limba rusă. Elena Moraru, *Programa pentru instituțiile medii de specialitate și licee. Istoria universală*, Ministerul Științei și Învățământului al RSS Moldova, Chișinău, 1991.

¹²⁰ La alegerile din 27.02.1994 PDAM a obținut în Parlamentul Republicii Moldova 82 de mandate din 101.

¹²¹ Igor Ojog, Galina Gavrilă, *Problema identității naționale în manualele de istorie din Republica Moldova*. In: Flavius Solomon, Alexandru Zub, (Eds.), *Basarabia. Dilemele identității*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2001, p. 85.

¹²² Victor Bârsan, *Procesul Ilășcu. Cartea Albă a Comitetului Helsinki Român*, București, 1994; Chiril Levință, *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*. In: *Cugetul*, nr. 3.4, 1993, pp. 54-60; Gh. Budeanu, *Transnistria în flăcări*. Chișinău, 1993; Klemens Bücher, *Separatismus in Trnsnistrien. Die „PMR“ zwischen Rußsland und Moldova*. In: *Osteuropa* 46, 1996, S. 860-875; Gottfried Hanne, *Der Transnistrien-Konflikt: Ursachen, Entwicklungsbedingungen und Perspektiven einer Regulierung*, Köln, 1998; Gheorghe Cojocaru, *Separatismul în slujba Imperiului*, Chișinău, 2000; Partea II, Capitol I, *Transnistria: „Cuiul lui Pepelea” în Casa Republicii Moldova, Stat independent*. In: M. Enache, D. Cimpoșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997*, Iași, Polirom, 2000, pp. 129-152; Natalia Cojocaru, Stela Suhan, *Organizarea și reorganizarea socială a memoriei conflictului din Transnistria*. In: *Sociologie românească*, nr. 3, 2003, pp. 40-53; Mihai Grecu, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova. Documente și materiale*, Chișinău, Litera, 2004; Anatol Munteanu, *1990-1992. Luptele pentru Tighina. Sacrificiu și trădare*. In: *Cugetul*, nr. 4 (24), 2004, pp. 27-35; Codrin Valentin Chrica, *Republica Moldova între Rusia și Europa*, Iași, HELIOS, 2004, pp. 98-116; Anatolie Muntean, Nicolae Ciubotaru, *România de la est. Războiul de pe Nistru (1990-1992)*, București, Editura Ager-Economistul, 2004; Anatolie Munteanu, *Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*, București, 2005; Marius Vahl and Michael Emerson, *Moldova and the Transnistrian Conflict*.

tului militar din Transnistria deseori au fost numite și problemele legate de identitate națională și relațiile interetnice din Moldova¹²³. Ideile naționale românești și posibila reunire a Republicii Moldova cu România au fost speculate de autoritățile de la Tiraspol drept pericol, în special pentru populația rusofilă din Transnistria¹²⁴. Însuși președintele V. Voronin declara în februarie 2003 în fața experților europeni că „la elaborarea manualelor de istorie trebuie să se țină cont de caracterul policultural al statului nostru. Ignorarea acestui criteriu a fost unul din factorii care au generat în primii ani de independență conflicte sociale, **inclusiv conflictul transnistrean** (subl.n.)”¹²⁵. Racordarea studierii istoriei noastre la recomandările Consiliului Europei, potrivit opiniei șefului statului, ar putea contribui la reglementarea diferendului transnistrean și la procesul de integrare europeană. Aceste momente s-au dovedit a fi doar niște speculații politice, care însă au avut ecou atât pe plan național, cât și internațional. Astfel, Rene van der Linden, președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în discursul său în Parlamentul Republicii Moldova, a atras atenția că „situația din Transnistria nu poate servi drept scuză pentru a nu vă îndeplini obligațiunile și angajamentele față de Consiliul Europei”. Apreciind relațiile Rusiei cu restul Europei din ultimii ani ca fiind marcate de o neînțelegere și suspiciune crescândă, R. van der Linden a menționat că trebuie să învățăm din lecțiile istoriei și, în același timp, să lăsăm trecutul în urmă¹²⁶. Astfel, oficialul european a observat corect că autoritățile moldovene utilizează starea încordată a relațiilor cu Transnistria ca o scuză pentru neîndeplinirea unui șir de angajamente ale Republicii Moldova față de structurile europene.

Venirea la putere a Partidului Democrat Agrar din Moldova a reanimat discuțiile pe subiectul limbii

In: Bruno Coppieters et al., *Europeanization and Conflict Resolution – Case Studies from the European Periphery*, Gent, 2004, pp. 149-190; Nicolae Enciu, *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice/Rusiei în Balcani*. In: Caiete de istorie, nr. 12, 2004, pp. 23-27; St. Troebst, *Der Transnistrienkonflikt und seine Bearbeitung durch die OSZE*. In: Günter Baechler, Arno Truger, (Hrsg.), *Friedensbericht 1998: Afrikanische Perspektiven: Theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung*, Zürich, 1998, S. 347-379; St. Troebst, *Separatistischer Regionalismus (Post-) Sowjetischer Eliten Transnistrien 1989-2002*. In: St. Troebst, *Kulturstudien Ostmitteleuropas, Gesellschaften und Staaten in Epochenwandel*, Band 11, Peter Lang, 2006, S. 167-196; Țicu, Octavian, *The Transnistrian Conflict and the Emergence of the Near Abroad Policy in the Russian Federation*. In: S. Șipoș, M. Brie, Fl. Sfregescu, I. Gumenăi, (eds.), *Frontierele spațiului românesc în context european*, Oradea/Chișinău, 2008, pp. 422-430; Ioan Popa, Luiza Popa, *România, Basarabia și Transnistria*, București, 2009. Pentru o istoriografie mai bogată a se vedea Lidia Prisac, *Istoriografia separatismului transnistrean*, Iași, Lumen, 2008.

¹²³ „În spatele acțiunii respective au stat structurile speciale ale fostei Uniuni Sovietice, care încă la finele anilor '80 ai secolului trecut au pus în aplicare scenarii de destabilizare internă a unor republici rebele. Ceea ce nu știm, însă, este dimensiunea implicațiilor coloanei a cincea, infiltrată de securitatea sovietică în organele de decizie militară și politică a Republicii Moldova din acea vreme. Or, fără îndoială, ceea ce s-a întâmplat în toamna anului 1991 – vara anului 1992 nu s-ar fi putut întâmpla decât cu concursul agenților infiltrați de KGB. Ne dăm bine seama că în acea vreme serviciile speciale ale fostei URSS dispuneau de o vastă rețea de agenți de influență în toate organele decizionale din Republica Moldova. Nu încap, de asemenea, nici o îndoială că marile erori comise de Chișinău în perioada conflictului, dar și în perioada cea precedată și urmată de acțiunile militare, s-au produs nu doar din incompetență, ci și din rea-voință... O mare trădare, iată ce a fost, în principiu, conflictul de pe Nistru pentru Republica Moldova. O trădare a cărei dimensiune, din păcate, nu o cunoaștem nici până astăzi... Este curios faptul că în Republica Moldova nu s-a pus niciodată problema anchetării celei mai mari crime înregistrate în scurta ei istorie – conflictul de pe Nistru. Au murit peste 1000 de oameni, au fost răniți peste 4000 de oameni, mii de persoane deplăstate, pagube materiale direct și indirecte extrem de importante, prejudicii considerabile aduse imaginii Republicii Moldova în plan politic și economic. Și, în pofida acestui fapt, Chișinăul oficial a evitat timp de 15 ani să lanseze o anchetă a persoanelor care, în perioada conflictului, au avut diferite responsabilități politice și militare...”, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/01.03.2007/index.html> (ultima accesare 17.06.2008)

¹²⁴ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*, Тирасполь, 1998; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Пажинь дин история плаюлуй натал*, Тираспол, 1997; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории. Учебное пособие по истории для 5 класса средней школы*, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997; Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9 классы*, Тирасполь РИО ГИПК, 2005; S. Nazaria, A. Roman, M. Sprinceană, L. Barbus, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, *Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a IX-a*, Chișinău, Cartea Moldovei, 2006, p. 169 (Studiu de caz).

¹²⁵ 18 februarie 2003. <http://www.prezident.md/search.php?id=902&lang=rom> (ultima accesare 22.06.2008). Totodată, V. Voronin recunoștea în cadrul vizitei sale în SUA din decembrie 2002 că „acesta n-a fost un conflict interetnic, ci un conflict politic, conflict al elitelor. O parte a acesteia consideră statalitatea moldovenească un fenomen temporar, orientându-se spre integrarea cu România. Altă parte a pretensei elite încearcă să conserveze principiile economice și politice ale sistemului politic, cu orientarea de ochii lumii spre Rusia”.

¹²⁶ Discurs în Parlamentul Republicii Moldova al dlui Rene van der Linden, Președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Chișinău, 27 iulie 2006, 09.45, <http://www.parlament.md/news/27.07.2006/ru.html> (ultima accesare 17.06.2008).

și istoriei¹²⁷. Promovarea moldovenismului de către adepții acestui partid a generat tensiuni sporite în republică și a cauzat introducerea denumirii de limbă moldovenească în Constituția Moldovei¹²⁸. Pe data de 5 februarie 1994, la Congresul *Casa Noastră – Republica Moldova*, Mircea Snegur, președintele republicii, a declarat că este necesar „de a însuși cu bărbăție lecțiile de istorie, căci poporul moldovan nu mai vrea să fie monedă de schimb și nici jertfă a cuiva, nu vrea să mai audă cum țara lui e dorită ca teritoriu, de parcă nu ar avea stăpâni adevărați”¹²⁹. Între timp la Chișinău a apărut în versiunile română și rusă lucrarea lui Vasile Stati, semnată cu pseudonimul Petre P. Moldovan – *Moldovenii în istorie*, prin care se încerca argumentarea istorică a identității moldovenești a populației din spațiul pruto-nistean¹³⁰. Această apariție tipografică a stârnit critici dure din partea diversilor oameni de cultură din România și Republica Moldova¹³¹.

În ciuda concluziilor comunităților academice¹³², Parlamentul a votat la 29 iulie 1994 Constituția Republicii Moldova care conține în preambul noțiunile „popor moldovenesc” și în articolul 13 „limbă moldovenească” au avut consecințe și asupra cursului de istorie¹³³. În 1994 Guvernul Sangheli a instituit o comisie guvernamentală specială care urma să promoveze o hotărâre de modificare a cursului *Istoria românilor*. La 16 august 1994 printr-o hotărâre de Guvern a fost creată o Comisie de stat pentru elaborarea Concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova în frunte cu Chiril Stratievski, alături de Petru Boico, vicepreședinte, Artiom Lazarev, Vasile Stati, Leonid Tabără, Ion Zabunov, Vladimir Țaranov, P. Bârnea, V. Abramciuc, I. Iațenco, A. Moșanu, D. Dragnev, Gh. Gonța, I. Ojog etc.¹³⁴. Într-o primă ședință, în lipsa unor membri, Comisia a decis asupra denumirii cursului de istorie „Istoria Moldovei”, care a trezit nemulțumirile celorlați. Astfel, d-nii Demir Dragnev și Gheorghe Gonța au criticat proiectul „Istoria Moldovei” ca fiind plin de fraze întortocheate, neclare și greșite¹³⁵ și au propus ca obiectul să fie numit „Istoria Moldovei și a civilizației românești (sau est-romanice)”, iar Valentina Haheu a pledat pentru un curs integrat de istorie. Ch. Strateievski, la una din ședințele Comisiei, s-a arătat nemulțumit pentru alternativele propuse, enunțând că scopul comisiei este de a introduce Istoria Moldovei. Între timp, 25 de profesori

¹²⁷ Partea I, Capitolul III, *Sfârșitul idilei: moldovenesc, antiromânesc*. In: M. Enache, D. Cimpoeșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997*, Iași, Polirom, 2000, pp. 67-77; V. Matei, *Necesitatea respectării adevărului științific și istoric*. Discurs în Parlamentul Republicii Moldova, 8 iulie 1994. Rezoluția Conferinței „Limba și istoria românilor: adevăr și realitate”, Societatea „Limba Noastră cea Română”, Asociația Istoricilor din Republica Moldova, Liga Pedagogilor din Republica Moldova, Chișinău, 20 august 1994. In: *Destin Românesc*, nr. 4, 1994, pp. 130-131.

¹²⁸ Preambul, Articol 13, Constituția Republicii Moldova, 1994.

¹²⁹ Mircea Snegur, *Republica Moldova este țara tuturor cetățenilor săi*. Discurs rostit de dl Mircea Snegur, Președintele Republicii Moldova, în cadrul Congresului „Casa noastră – Republica Moldova”, 5 februarie 1994. In: *Moldova Suverană* 17/9, 8 februarie 1994. Despre lucrările Congresului și discursului președintelui M. Snegur a se vedea și organul de presă al PDAM – Pământ și oameni, 1994, 8, 9 februarie; Mircea Snegur, *Republica Moldova este țara tuturor cetățenilor săi*. In: Pământ și oameni, 12 februarie 1994, p. 3.

¹³⁰ Petre P. Moldovan, *Moldovenii în istorie*, Chișinău, Poligraf-Service, 1993; Петре П. Молдован, *Молдоване в истории*, Кишинёв, Полиграф-сервис, 1994.

¹³¹ Z. Oprea, *O carte ticăloasă*. In: *România literară* XXVII, 21, 1994, p. 9; Adrian Riza, *Români și moldovenii (I-II)*. In: *Glasul națiunii* VI, 30, 1994, p. 3; I. Popescu Sirețeanu, „Moldovenii în istorie” – cartea unui impostor și falsificator agramat. In: *Limba română* 21, 1995, pp. 65-74; I. Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, București, 1995.

¹³² Edgar Quinet, *Limba română*. In: *Patrimoniu*, nr. 1, 1992, pp. 100-113; Eugenio Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*. In: *Destin Românesc*, nr. 1, 1995, pp. 24-29. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Varietatea limbii române*. In: *Destin Românesc*, nr. 1, 1995, pp. 30-35; Marius Sala, *Unitatea limbii române din perspectivă romanică*. In: *Destin Românesc*, nr. 2, 1995, pp. 3-7. Anatol Eremia, *Unitatea etno-lingvistică românească*. *Destin Românesc*, nr. 3, 1995, pp. 3-7. Klaus Bochmann, „Moldauisch” oder „Rumänisch”. *Linguistische, kulturelle und politische Aspekte der Amtssprache*. In: *Der Donauraum, Sonderheft „Republik Moldova”* 3/4, 1996, S. 95-102; Gh. Cojocaru, *Maratonul pentru limbă și alfabet (29-31 august 1989)*. In: *Destin Românesc*, nr. 1, 2001, pp. 83-96. Mai recent la acest subiect este studiul lui Matthew H. Cistel, *The Language of the Moldovans. Romania, Russia, and identity in an Ex-Soviet Republic*, 2007, și culegerea de eseuri a publicistului Vlad Pohilă, *Și totuși, limba română*, Chișinău, Prometeu, 2008.

¹³³ Anatol Petrencu, *Conferința științifică „Limba română este numele corect al limbii noastre”*. In: *Destin Românesc*, nr. 3, 1995, pp. 117-122.

¹³⁴ Hotărârea de Guvern nr. 617 „Cu privire la constituirea Comisiei de stat pentru elaborarea Concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova”, 16.08.1994.

¹³⁵ D. Dragnev a menționat că proiectul Concepției „Istoria Moldovei” propus pentru discuție este o transcriere nereușită a Concepției de alternativă înaintată anterior de membrii comisiei C. Eșanu, D. Dragnev, Gh. Gonța, V. Cozma, N. Chicuș, V. Haheu, I. Ojog, Gh. Corovai și M. Dan. *Totuși, ce istorie vom studia?* In: *Făclia*, nr. 39 (2420), vineri, 30 septembrie 1994, p. 1.

de la Universitatea de Stat din Moldova au adresat Comisiei un apel prin care solicită păstrarea la facultatea de istorie a Istoriei românilor, iar Gh. Gonța a atenționat că dacă vom numi obiectul doar „Istoria Moldovei”, studenții, profesorii pur și simplu vor înceta a mai veni la lecții. La aceeași ședință, deputatul A. Lazarev a anunțat că la ultima ședință a Comisiei parlamentare pentru știință, învățământ și mijloace de informare în masă ministrului Învățământului Gauguș i s-a propus ca Ministerul să înainteze un demers Guvernului prin care cere stoparea predării istoriei pentru o perioadă de timp sau dă anumite indicații provizorii inspectoratelor, până la adoptarea Legii învățământului. Așadar, la începutul anului de studii 1994-1995 nu era clar ce istorie se va preda în școlile din republică. A. Lazarev a insistat ca până la adoptarea unei concepții și elaborarea unor programe și manuale noi să se învețe istoria din cartea „Moldovenii în istorie”, care să fie recomandată instituțiilor de învățământ din republică de către Ministerul Învățământului, propunerea însă nu a fost susținută de membrii comisiei¹³⁶. A. Moșanu, la ședința Comisiei din 26 septembrie 1994, s-a indignat de situația creată când A. Lazarev și Ch. Stratievski, fondatori ai istoriografiei sovietice, astăzi din nou sunt chemați să determine Concepția istoriei naționale, insistând asupra faptului că realitatea istorică, adevărul științific trebuie să se afle în centrul viitoareii Concepții. În acest schimb de replici, A. Lazarev a declarat că A. Moșanu și alți români trebuie să plece în România, inclusiv întreaga secție de științe umanistice de la AȘM care este „o filială a Academiei Române și nu o instituție ce exprimă interesele statului nostru”. Cu această ședință practic Comisia și-a încheiat activitatea, urmând ca cele două grupuri să prezinte Ministerului Învățământului separat proiectele Concepției istoriei naționale¹³⁷.

Grupul condus de Gh. Gonța, D. Dragnev și C. Eșanu, ținând cont de faptul că o parte a Comisiei nu a susținut proiectul propus de ei prin care se pleda pentru studierea istoriei Moldovei și a civilizației românești, l-au publicat pe data de 7 octombrie 1994 în ziarul *Făclia*¹³⁸. (Anexa 2).

La 16 septembrie 1994, după începutul anului de studii, Ministerul Învățământului prin Ordinul nr. 275 „Cu privire la introducerea cursului integrat de istorie în instituțiile preuniversitare” a încercat să înlocuiască cursul de istorie a românilor cu unul integrat și a distribuit în toate școlile manualul de Istoria antică pentru clasa a V-a¹³⁹.

În situația creată Ministerul Învățământului a convocat pe data de 10 octombrie 1994 o ședință de lucru a istoricilor. Întrunirea a avut loc atât din cauza neștelegerilor din Comisie, cât și din cauza recenziei publicate de un grup de istorici pe marginea manualului de istorie integrată pentru clasa a V-a introdus de către Minister în școlile din republică. Majoritatea celor prezenți la ședință (I. Niculiță, B. Vizer, V. Potlog, P. Parasca, E. Certan, P. Cocârlă, Gh. Palade, E. Muraru, Gh. Postică etc.) s-au pronunțat împotriva introducerii nejustificate a cursului integrat de istorie în instituțiile de învățământ din republică, iar manualul publicat recent este scris la un nivel științific și metodic inacceptabil¹⁴⁰. Participanții la întrunire s-au pronunțat, practic în unanimitate, pentru păstrarea în școală a cursului „Istoria românilor”, fără a se pronunța pe marginea asupra altor concepții de predare a istoriei¹⁴¹. La finele întrunirii viceministrul Simion Musteață a concluzionat că, în cel mai scurt timp, Ordinul nr. 275 va fi retras integral sau parțial¹⁴².

La începutul anului 1995, sub egida Asociației Istoricilor din Republica Moldova s-a discutat o nouă concepție de predare a istoriei, care a fost aprobată pe data de 12 martie 1995 în cadrul Conferinței „Probleme ale predării istoriei în școală”¹⁴³. Proiectul concepției AIRM propunea două variante de eșalonare a cursurilor de istorie. În prima variantă se propunea predarea paralelă a două cursuri de istorie universală și a românilor începând cu clasa a V-a, iar în cea de-a doua – predarea unui singur curs de istorie universală în clasele V-VII și X-XI și a cursului de istorie a românilor în clasele VIII-IX

¹³⁶ L. Roșca, *Aventura „moldovenilor în istorie” continuă*. In: *Făclia*, nr. 35, vineri, 2 septembrie 1994, p. 3.

¹³⁷ *Totuși, ce istorie vom studia?* In: *Făclia*, nr. 39 (2420), vineri, 30 septembrie 1994, p. 3.

¹³⁸ Gh. Gonța, D. Dragnev, C. Eșanu, N. Chicuș, V. Cozma, V. Haheu, I. Ojog, Gh. Corovai, M. Dan, *Concepția de studiere a Istoriei Naționale în instituțiile de învățământ din Republica Moldova (Proiect)*. In: *Făclia*, nr. 40, vineri, 7 octombrie 1994, pp. 4-5.

¹³⁹ V. Haheu, V. Haheu, P. Cerbușcă, *Istoria antică*. Manual experimental pentru clasa a V-a, Chișinău, Editura Lumina, 1994.

¹⁴⁰ *Pătrunderea mediocrității în manualul școlar de istorie*. In: *Făclia*, nr. 41, vineri, 14 octombrie 1994, pp. 4-5.

¹⁴¹ *Ședința Ad-hoc la minister*. In: *Făclia*, nr. 41, vineri, 14 octombrie 1994, p. 4.

¹⁴² A. Petrencu, *Istoria românilor scoasă la mezat*. In: *Mesagerul*, 21 octombrie 1994.

¹⁴³ *Nu renunțăm la istoria neamului*. In: *Făclia*, nr. 11, sâmbătă, 18 martie 1995, p. 6.

și XII¹⁴⁴. (Anexa 3). Asociația Istoricilor a adresat un Apel către Ministerul Învățământului prin care a cerut să ia cunoștință de concepția propusă de AIRM și să întreprindă măsuri pentru ca ea să fie realizată în practică¹⁴⁵.

La începutul lunii martie 1995, în cadrul Ministerului Învățământului s-au inițiat discuții privind modificarea cursurilor de istorie și limba românilor. În ședința Colegiului Ministerului Învățământului din 16 martie 1995 s-a pus în discuție proiectul Hotărârii cu privire la concepția predării istoriei bazat pe documentul prezentat de Comisia de stat pentru elaborarea Concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din republică, dar acest „document” a fost prezentat doar din partea grupului condus de Ch. Stratievski, care a optat pentru „Istoria Moldovei”. Simion Musteață, viceministrul Învățământului, a menționat că încercarea de a implementa cursul integrat de istorie la începutul anului de studii 1994-1995 a eșuat din cauza „manualului cam nereușit propus pentru clasa a V-a”. În această situație Ministerul a propus o variantă eșalonată de predare a istoriei în școlile din republică:

- clasele I-III – educația moral-spirituală;
- clasa a IV-a – Povestiri din Istoria Moldovei;
- clasa a V-a – curs integrat;
- clasele VI-IX – cursuri separate de istorie universală și istoria Moldovei;
- clasele X-XII (inclusiv colegii) – cursuri integrate;
- facultățile universitare socio-umanistice – 170 ore de Istoria Moldovei;
- pentru celelalte facultăți – 70 de ore de Istoria Moldovei.

Motivația prim-viceministrului Învățământului Simion Musteață privind denumirea cursului de „Istoria Moldovei” s-a bazat pe „recomandările Comisiei”, ceea ce nu corespund într-întregime realității, deoarece scindarea Comisiei în două grupuri a condus la prezentarea a două proiecte de Concepții deosebite una de alta, respectiv și recomandările privind denumirea cursului de istorie. Mai degrabă decizia Ministerului s-a bazat „pe dispozițiile Guvernului”, la care a făcut referință viceministrul Învățământului. P. Gaugaș, ministrul învățământului a menționat că proiectul hotărârii se bazează pe opinia „savanților” și profesorilor de specialitate, dar și aici factorii decizionali au făcut o abordare unilaterală fără a ține cont și de părerile celui de-al doilea grup¹⁴⁶. (Anexa 4). Astfel, ședința Colegiului Ministerului Învățământului din 16 martie 1995 a adoptat drept bază Hotărârea cu privire la concepția predării istoriei, urmând ca în termen de 10 zile să fie prezentate și analizate toate obiecțiile făcute în cadrul ședinței, ca la ședința următoare să fie adoptată varianta finală¹⁴⁷ de către rectorul Gh. Rusnac.

La 17 martie 1995, la Universitatea de Stat din Moldova a fost anunțată intenția Ministerului Învățământului vizând înlocuirea în programa de studiu a cursului de limbă română și a celui de istorie a românilor cu „Limba moldovenească” și, respectiv, „Istoria Republicii Moldova”¹⁴⁸. Se intenționa revizuirea până la 1 septembrie a programelor școlare și elaborarea manualelor respective, introducerea modificărilor corespunzătoare în conținutul biletelor de admitere și al biletelor de examene de stat de la finele anului de învățământ 1994-1995¹⁴⁹. La 18 martie 1995, studenții și profesorii facultăților de Istorie și Litere de la Universitatea de Stat din Chișinău, inițial, au manifestat în fața blocului

¹⁴⁴ *Concepția predării istoriei în instituțiile de învățământ preuniversitar din Republica Moldova*. In: Făclia, nr. 11, sîmbătă, 18 martie 1995, p. 6.

¹⁴⁵ *Apel către Ministerul Învățământului din Republica Moldova*. In: Făclia, nr. 11, sîmbătă, 18 martie 1995, p. 6.

¹⁴⁶ **Vezi:** Propunerile colectivului profesoral-didactic al Facultății de Istorie și Etnopedagogie al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” privitor la proiectul Hotărârii Colegiului Ministerului Învățământului din 16.03.1995 „Cu privire la Concepția de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova”. In: Făclia, nr. 13, sîmbătă, 1 aprilie 1995, p. 5, unde se menționează că referințele privitoare la decizia Comisiei de Stat pentru elaborarea concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din republică din preambulul proiectului de hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului nu corespund adevărului, deoarece în cadrul Comisiei nu s-a adoptat concepția ca atare în problema discutată (vezi Făclia din 7.10.1994).

¹⁴⁷ L. Roșca, *Istoria – decizie sau proiect?* In: Făclia, nr. 12, sîmbătă, 25 martie 1995, p. 2.

¹⁴⁸ *Proiectul hotărârii Colegiului Ministerului Învățământului „Cu privire la Concepția de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova” din 16.03.1995. Concepția predării istoriei în instituțiile de învățământ preuniversitar din Republica Moldova*. In: Făclia, 18 martie 1995.

¹⁴⁹ Veaceslav Plugaru, *Continuă greva generală declanșată la 18 martie curent de către studenții, elevii și profesorii instituțiilor de învățământ universitar și preuniversitar*. In: Țara, 22.03.95, p. 2.

universitar, apoi au mers în Piața Marii Adunări Naționale, unde li s-au alăturat profesorii și studenții altor universități din capitală. Prima lozincă a protestanților a fost „Anulați decizia” de a înlocui cursul de istoria românilor cu cel de istoria Moldovei¹⁵⁰.

Liga Studenților de la USM a lansat un apel către toate instituțiile de învățământ superior să susțină cerințele înaintate. La 20 martie, în Piața Marii Adunări Naționale s-au adunat la un miting de protest circa 6 mii de studenți. Serafim Urecheanu, primarul de atunci al Chișinăului, a refuzat să autorizeze manifestația, iar Petru Gaugaș, ministrul Învățământului, a refuzat să se întâlnească cu participanții la miting pe motiv că manifestația nu este autorizată. În următoarele zile manifestările de protest au luat amploare prin asocierea studenților de la ASEM, Universitatea Agrară, ULIM, UTM, UPS „Ion Creangă”, Institutul Național de Educație Fizică și Sport, Institutul de Arte, Universitatea de Medicină „Nicolae Testemițanu”, Universitatea din Tiraspol refugiată la Chișinău, de la majoritatea colegiilor de toate profilurile, precum și a elevilor de la Liceul Româno-Englez „Mircea Eliade”, Liceul Româno-Francez „Gheorghe Asachi”, Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri” și de la alte licee și școli medii din Chișinău¹⁵¹. Treptat, protestatarilor de la Chișinău li s-au alăturat un șir de colective pedagogice, de muncitori și țărani din republică. Greva din primăvara anului 1995 s-a transformat într-o manifestare de protest împotriva Guvernului, care nu a răspuns apelurilor anterioare ale cetățenilor pentru ameliorarea situației din învățământ¹⁵². Pe lângă revendicările de ordin identitar au apărut și cerințe de ordin social și economic, printre care pot fi amintite:

- suspendarea deciziei Ministerului cu privire la anularea cursurilor de istorie a românilor și introducerea cursurilor de istorie a Moldovei;
- autonomia instituțiilor superioare de învățământ (anularea Legii cu privire la numirea rectorului);
- menținerea școlilor normale drept instituții principale de pregătire a cadrelor didactice pentru școlile primare;
- neadmiterea în instituțiile de învățământ universitar și preuniversitar a metodelor de presiune și intimidare a studenților și profesorilor;
- interzicerea reținerii cotizațiilor sindicale de la studenți de către contabilitățile instituțiilor de învățământ¹⁵³.

Anatol Petrencu, profesor universitar de la Universitatea de Stat din Moldova, a devenit președintele comitetului de grevă, care a coordonat activitățile acestuia și l-a reprezentat în procesul de negocieri cu instituțiile guvernamentale¹⁵⁴. În primele zile de protest Guvernul practic a refuzat să discute cu reprezentanții manifestanților¹⁵⁵. Greva a atins proporții deosebite, ajungând în unele zile până la cca 100000 participanți. Guvernul republicii a creat o comisie guvernamentală pentru negocieri cu participanții la proteste, în frunte cu viceprim-ministrul G. Ojog. În cadrul tratativelor dintre comisie și membrii comitetului de grevă nu s-a ajuns la un numitor comun. După ce comisia guvernamentală pentru negocieri cu protestatarii s-a dovedit a fi „incompetentă”, în opinia protestatarilor „tergiversând în mod intenționat negocierile”, comitetul de grevă, transformat în cadrul unui miting în comitet

¹⁵⁰ A. Petrencu, *Ce istorie trebuie să învățăm?* In: Făclia, nr. 21, 3 iunie 1995.

¹⁵¹ Veaceslav Plugaru, *Continuă greva generală declanșată la 18 martie curent de către studenții, elevii și profesorii instituțiilor de învățământ universitar și preuniversitar*. In: Țara, 22.03.95, p. 2.

¹⁵² *Prezidiul Ligii Pedagogilor din Moldova. Apel*. In: Făclia, nr. 13, 1 aprilie, 1995, p. 3.

¹⁵³ *Greva*, in: Viața Satului, nr. 14, sâmbătă, 11 aprilie, 1995.

¹⁵⁴ A. Petrencu declara: „Căminele studentești și sălile de studii nu sunt încălzite, studenții nu primesc burse la timp, iar profesorii nu-și primesc la timp salariile, unde mai pui că aceste burse și salarii sunt mizere, nu acoperă nici a zecea parte din coșul minim de consum. Biblioteca Națională se închide zilnic la orele 17.00 pe motiv că nu are cu ce achita energia electrică. Și acum, colac peste pupăză, această decizie agramată a Ministerului Învățământului despre anularea cursului de Istorie a românilor și despre „limba moldovenească”. Vasăzică nu-i de ajuns că nu ai ce mânca și nu ai cu ce te îmbrăca și cu ce te încălța, mai ești silit pe deasupra să te uiți în ochii studenților și elevilor și să le spui minciuni! Noi suntem cetățeni ai aceluiași stat, și avem aceleași drepturi ca și guvernarea noastră – dreptul la adevăr și dreptul la o viață omenească”. V. Plugaru, *Continuă greva generală declanșată la 18 martie curent de către studenții, elevii și profesorii instituțiilor de învățământ universitar și preuniversitar*. In: Țara, 22.03.95, p. 2.

¹⁵⁵ Timotei Melnic, șef al Catedrei de literatură română de la Universitatea de Stat din Chișinău, a ținut să sublinieze faptul că autoritățile ar fi putut preveni declanșarea grevei. Precum se știe, adunarea celor aproximativ 400 de profesori universitari, care a atenționat conducerea republicii să nu se joase cu focul, cerând o audiență președintelui Snegur, președintelui Parlamentului Petru Lucinschi și prim-ministrului Andrei Sangheli. Audiență care așa și nu a fost acordată.

republican de coordonare a grevei generale, a refuzat să negocieze cu echipa vicepremierului Ojog. În aceeași zi, Petru Gaugaș a convocat o ședință la Colegiul Ministerului, în cadrul căreia a fost retras proiectul deciziei privind substituirea cursului de istorie a românilor¹⁵⁶. La una din ședințele Guvernului din perioada grevei, prezidată de premierul Andrei Sangheli, a fost discutată situația creată cu manifestările tineretului studios și profesorilor și măsurile de realizare a Acordului-protocol între Guvern, Patronat și Sindicate din 6 martie 1995 referitor la urgentarea lichidării restanțelor la plata salariilor, pensiilor și rezolvarea altor probleme sociale stringente. În cadrul unei alte ședințe a Guvernului au fost adoptate câteva documente privind stabilizarea situației social-politice, inclusiv o declarație a Guvernului Republicii Moldova¹⁵⁷. Sangheli a afirmat că ar dispune de informații potrivit cărora ar fi existat câteva grupuri din România care s-ar fi îndreptat spre Chișinău, două dintre ele, de la Timișoara, ar fi fost reținute la hotar. Cât privește studierea istoriei în școală, A. Sangheli susținea: „Avem o istorie a moldovenilor și trebuie să învățăm istoria acestui ținut, istoria Moldovei. Noi putem fi moldoveni, ruși, bulgari sau turci, dar dacă trăim în Moldova, trebuie să studiem istoria Moldovei”¹⁵⁸.

În ziua de 29 martie 1995, Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, a avut o întrevvedere cu trei reprezentanți ai comitetului de grevă. Obiectul discuției l-au constituit revendicările formulate de tineretul studios și corpul profesoral. Președintele republicii și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu evenimentele. Ca urmare a discuției care a avut loc, s-a ajuns la înțelegerea de a institui un moratoriu asupra problemelor vizând cursurile de istorie și limbă studiate în instituțiile de învățământ pe perioada desfășurării consultărilor suplimentare și a elaborării propunerilor; președintele a promis că „în termen de o lună de zile va face uz de dreptul său de inițiativă legislativă pentru a cere Parlamentului modificarea preambulului și articolului 13 din Constituție”. Comitetul de grevă a mai obținut promisiunea că vor fi luate toate măsurile pentru ca presiunile și intimidările la adresa greviștilor să înceteze. În aceeași zi președintele Mircea Snegur a emis două decrete menite să preîntâmpine „deteriorarea în continuare a situației social-politice în republică în legătură cu declanșarea la 18 martie a grevei tineretului studios și a corpului profesoral”. Primul decret instituie „un moratoriu, pentru perioada consultărilor suplimentare, asupra luării deciziei privind proiectul Concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova și cursul de limbă și literatură”. Prin cel de-al doilea decret, președintele Snegur a dispus crearea unei comisii „pentru examinarea și soluționarea revendicărilor de ordin economic, formulate de elevi, studenți și profesori în cadrul grevei”¹⁵⁹.

Timp de peste două ore, în ședința din 7 aprilie 1995 Parlamentul a examinat situația care s-a creat în republică în legătură cu acțiunile de protest¹⁶⁰. În perioada grevei Petru Lucinschi, președintele Parlamentului, a participat la ședința lărgită a Consiliului Științific al Universității de Medicină și Farmaceutică „N. Testemițanu” cu participarea întregului corp didactic. Referindu-se la problemele limbii și istoriei, P. Lucinschi a menționat că în unele acte legislative **s-au strecurat prostii** (subl.n.), dar se cere răbdare și reciprocitate, cumpătare pentru a rezolva toate problemele pe cale civilizată. P. Lucinschi a avut o întâlnire și cu corpul didactic și studentesc al Institutului de Arte, unde cu privire la „decizia Ministerului Educației de a introduce în învățământ obiectele Istoria Moldovei și Limba moldovenească” a accentuat că nu există un asemenea document semnat și că e vorba doar de anumite discuții. Totodată, el a căzut de acord să propună Parlamentului să se facă rectificările de rigoare privind schimbarea formulei constituționale a articolului referitor la limbă. În opinia lui Lucinschi, „liderii unor forțe politice, sprijinind manifestațiile de stradă, încearcă să reanimeze forța politică de dezbinare și confruntare între oameni”¹⁶¹. Președintele Legislativului spunea că, dacă la adoptarea Constituției s-ar fi acceptat varianta de compromis pe care o propusese (glotonimul „limba moldovenească”, alăturat glotonimului „română”), nu s-ar fi ajuns la acutizarea problemei. P. Lucinschi a mai adăugat: „Spunea un deputat că, transformând limba în argument politic, am prefăcut-o într-un cuțit

¹⁵⁶ Sabina Florea, *Greviștii nu schimbă vrabia din mână pe o barză promisă*. In: *Generația*, 29 martie 1995 – 5 aprilie 1995, pp. 3-4.

¹⁵⁷ *Greva*. In: *Viața Satului*, nr. 14, sâmbătă, 11 aprilie, 1995.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ Sabina Florea, *Greviștii nu schimbă vrabia din mână pe o barză promisă*. In: *Generația*, 29 martie 1995 – 5 aprilie 1995, pp. 3-4.

¹⁶⁰ *Greva*. In: *Viața Satului*, nr. 14, sâmbătă, 11 aprilie, 1995.

¹⁶¹ *Ibidem*.

care tot în noi taie”¹⁶². Nu știm la care din politicienii de atunci s-a referit Lucinschi, însă afirmația din 1995 este actuală și azi.

Pe parcursul manifestărilor de protest, pe adresa comitetului de grevă au venit sute de scrisori și telegrame de susținere atât din instituțiile educaționale din Chișinău, cât și din alte localități ale republicii¹⁶³. A fost o demonstrație elocventă a atitudinii populației față de problemele identitare.

Prin emiterea decretelor prezidențiale privind stabilirea moratorului în problema predării istoriei, de altfel rămase în vigoare până în prezent, după două luni de manifestații în stradă¹⁶⁴ criza și intențiile guvernării agrariene de a modifica programele școlare au fost temporar depășite.

III. Anii 1995-2000

Drept rezultat al mitingurilor stradale și luărilor de atitudine ale istoricilor din primăvara și toamna anului 1995 (martie-aprilie și septembrie), Colegiul Ministerului Învățământului, prin Hotărârea nr. 15 din 3 octombrie, a aprobat programele de studiu ale celor două obiecte, *Istoria românilor* și *Istoria universală* pentru clasele a V-IX-a¹⁶⁵, care ulterior au fost aprobate și de Guvern. (Tabelul 1). Conținutul programului a fost mult mai bine definit în comparație cu cel din anul 1990¹⁶⁶. Situația când un guvern susținător al discursului identitar *pro-moldovenesc* a aprobat și promovat programe la istoria românilor a fost apreciată de unii istorici din Occident drept o curiozitate¹⁶⁷.

Tabelul 1. Programul din 1995 propunea următoarea repartiție de obiecte și ore:

Clasa	Obiectul	Perioada	Număr/Ore		Total Ore
			Predare	Rezerva profesorului	
IV-a	Introducere în istoria românilor		26	8	34
V-a	Istoria universală	Antică	44	2	46
	Istoria românilor	Antică	20	2	22
VI-a	Istoria universală	Medievală	35	1	36
	Istoria românilor	Medievală	30	2	32
VII-a	Istoria universală	Modernă (1640-1848)	36	2	38
	Istoria românilor	Modernă (sf. sec. XVIII-1848)	27	3	30
VIII-a	Istoria universală	Modernă (1848-1914)	33	3	36
	Istoria românilor	Modernă (1848-1918)	28	4	32
IX-a	Istoria universală	Contemporană	33	3	36
	Istoria românilor	Contemporană	28	4	32

¹⁶² *Ibidem*.

¹⁶³ Colectivul Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” se pronunță pentru păstrarea denumirii cursului Istoria Românilor în toate instituțiile de învățământ din Republica Moldova. A se vedea declarația completă în: Făclia, aprilie 1995, p. 5.

¹⁶⁴ N. Roibu, *Primăvara demnității noastre. Reportaje. Grevele din Basarabia din primăvara anului 1995*, Chișinău, 1997.

¹⁶⁵ Autori: P. Cocîrlă, Gh. Corovai, C. Drachenberg, D. Drajnev, Gh. Gonța, L. Moldovan, A. Morari, E. Muraru, I. Niculiță, E. Oltu, I. Ojog, Gh. Palade, P. Parasca, A. Petrencu, V. Potlog, Gh. Postică, I. Șarov, *Istoria românilor. Istoria universală. Programe pentru clasele V-IX*, Chișinău, 1995; Orientări conceptuale privind instruirea istorică în instituțiile de învățământ preuniversitar din Republica Moldova, Hotărârea Colegiului Ministerului Învățământului nr. 152 din 03 octombrie 1995.

¹⁶⁶ Pentru clasa a V-a se propuneau cursurile de *istoria românilor*, care să includă subiecte din epocile preistorie și antică și *istoria universală*, cu subiecte din preistorie, istoria Egiptului, Orientului Antic, Indiei, Chinei, Greciei și Romei Antice. Pentru clasa a VI-a: *istoria românilor* (subiecte din istoria medie) și *istoria universală* (subiecte din istoria medie a Europei și Asiei (sec. V-XVII)). În clasa a VII-a: *istoria românilor* (subiecte din istoria modernă (a doua jumătate a sec. XVIII – 1848) și *Istoria Universală* (subiecte din istoria modernă a Europei, Americii de Nord, Asiei și Africii (mijlocul sec. XVII-1848/1849)). În clasa a VIII-a: *istoria românilor* (subiecte din istoria modernă (1848-1918) și *istoria universală* (subiecte din istoria modernă a Europei, Americii de Nord, Asiei, Americii Latine și Africii (1848/1849-1914)). Pentru clasa a IX-a: *istoria românilor* (subiecte din istoria contemporană) și *istoria universală* (subiecte din istoria contemporană a Europei, Americii de Nord, Asiei, Americii Latine și Africii (1914-începutul anilor 90 sec. XX)).

¹⁶⁷ Stefan Ihrig, *Rediscovering History, Rediscovering Ultimate Truth – History, Textbooks, Identity and Politics in Moldova*. In: In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Tokyo, 2005, p. 67.

Problema istoriei românilor a revenit în toila discuțiilor după ce Comisia Superioară de Atestare a înlocuit, la începutul anului 1996, din nomenclatorul de specialități „Istoria românilor” cu „Istoria patriei”, după modelul Rusiei – „Istoria otecestva”¹⁶⁸. (Anexa 5).

În vara anului 1996, sub egida Consiliului European, a avut loc la Chișinău primul seminar în problemele predării istoriei¹⁶⁹, la finalul căruia, făcându-se referință la Recomandarea Adunării Parlamentare 1283 cu privire la istorie și învățarea istoriei din 22 ianuarie 1996, s-au formulat următoarele recomandări privind desfășurarea reformei învățământului istoric în Republica Moldova:

1. Finalizarea activității de elaborare și implementare a Concepției predării și învățării istoriei în Moldova **în baza cursurilor de istorie a românilor și istorie universală** (subl.n.), determinarea obiectivelor și a finalităților învățământului istoric.
2. Perfecționarea programelor de istorie deja aprobate de Ministerul Învățământului. Elaborarea programelor de studiu pentru clasele a X-XII-a. De asemenea, pentru perioada de tranziție de până la anul 2005 trebuie să fie asigurate cu programe proprii și clasele a X-XI-a ale școlii de cultură generală.
3. Alcătuirea unui program special de scriere și editare a manualelor de istorie. Realizarea acestei sarcini trebuie să țină cont de următoarele obiective:
 - editarea să se facă pe bază de concurs și să asigure existența variantelor de alternativă ale aceluiași titlu de manual;
 - conlucrarea pedagogilor practicieni cu cadrele didactice din învățământul superior și cu specialiști din cercetare;
 - colaborarea autorilor de manuale din Republica Moldova cu specialiști din România și din alte țări. Examinarea posibilităților de elaborare a manualelor de istorie universală potrivit cu experiența și standardele educaționale europene;– crearea colectivelor de autori ai manualelor și asigurarea financiară a activității lor.
4. Asigurarea tuturor elevilor, în primul rând a celor din familii nevoiașe, cu manuale. Completarea fondurilor bibliotecilor școlare cu cel puțin 2-3 exemplare de manuale și de celelalte lucrări didactice nou-apărute, recomandate pentru învățarea istoriei.
5. Elaborarea unui amplu program de măsuri privind asigurarea școlii cu profesori de istorie, conform necesităților. Aceste măsuri trebuie să vizeze întreaga activitate de pregătire și consolidare a corpului didactic, începând cu înscrierea la facultate și terminând cu perfecționarea și atestarea acestora. Condiția indispensabilă a realizării acestui program este sprijinirea lui financiară serios motivată și necondiționată. Locul central în acest sprijin urmează să-l dețină salarizarea corespunzătoare a corpului didactic.
6. Înviorarea și reorientarea perfecționării cadrelor didactice care urmează să se desfășoare pe două căi:
 - I. în principal prin autoinstruire, fiind totodată perfectat și mecanismul de evaluare a nivelului de pregătire a cadrelor didactice;
 - II. Institutul Național de Perfecționare va asigura pregătirea corespunzătoare a cadrelor didactice.
7. Reluarea editării revistei pentru profesorii de istorie „Cugetul”.
8. Elaborarea de către Ministerul Învățământului, Ministerul Culturii, Compania de Stat „Teledio-Moldova”, cu sprijinul unor organizații de creație obștești (Uniunea Scriitorilor, Uniunea Cineaștilor, Asociația Istoricilor etc.) a unui plan de perspectivă privind instruirea istorică extrașcolară a copiilor și tineretului. Întreaga activitate în acest sens, conform Legii Învățământului (art. 41, pct. 5), ar urma să fie coordonată de către Ministerul Învățământului.
9. Revenirea la olimpiadele anuale la obiectul istorie¹⁷⁰.

¹⁶⁸ A. Petrencu, *Reacțiunea și intensifică ofensiva împotriva istoriei românilor*. In: Mesagerul, nr. 22, 24 mai 1996. Declarația Asociației Istoricilor din Moldova. In: Literatura și Arta, 20 iunie 1996, p. 1; A. Moraru et al. *Comisia Superioară de Atestare ne trădează ...* In: Literatura și Arta, 20 iunie 1996, p. 1.

¹⁶⁹ Seminar „Reforma învățământului istoric în Republica Moldova”, Chișinău, 1-2 iulie 1996. Vezi: Făclia, 13 iulie 1996, p. 6. Materiale ale Seminarului „Reforma învățământului istoric în Moldova” desfășurat la Chișinău cu sprijinul Consiliului European în zilele de 1-2 iulie 1996. In: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3 (27), 1996, pp. 131-140.

¹⁷⁰ *Concluziile și recomandările seminarului „Reforma învățământului istoric în Moldova”*. In: Limba Română, nr. 3-4, 1996, pp. 189-190.

Astfel, din recomandările seminarului din 1996 se poate observa că participanții au pus în dezbatere un șir de aspecte privind ridicarea calității învățământului istoric și asigurarea cu materiale didactice în baza programelor deja aprobate de Ministerul Învățământului, care prevedeau predarea a doua cursuri de istorie – a românilor și universală. La acel moment, nu s-a considerat de niciunul din experții Consiliului Europei că printr-o astfel de structurare a cursurilor de istorie se subminează dreptul unor minorități sau că se promovează o abordare de pe poziții rasiste.

La 24 aprilie 1997, la Ministerul Învățământului a fost convocată o ședință de lucru a specialiștilor în istorie cu genericul „Problemele predării-învățării-evaluării istoriei în școală”, printre cei prezenți s-au aflat deputații A. Moșanu și V. Matei, academicianul D. Dragnev, doctorii habilitați în științe istorice, conferențiarul N. Chicuș, Gh. Paladi, A. Petrencu, P. Parasca, E. Muraru, I. Ojog, I. Șarov și alții. Au fost invitați și membrii fostei comisii guvernamentale din 1994 A. Lazarev, Gh. Stratievski, V. Țaranov, dar din motive necunoscute ultimii trei istorici nu au participat la această ședință. Viceministrul Vlad Ciubucciu a subliniat că a convocat această ședință în legătură cu perfecționarea predării istoriei în școală, deoarece există foarte multe probleme privind pregătirea programelor, manualelor. V. Ciubucciu anunța că pe parcursul anului 1997 vor avea loc două simpozioane internaționale cu participarea reprezentanților CoE și că Ministerul Învățământului are nevoie de susținerea savanților, specialiștilor. Gh. Corovai, specialist principal în istorie la Ministerul Învățământului, a făcut o trecere în revistă, o totalizare a procesului de predare-învățare-evaluare a istoriei în școală.

În timp de 7-8 ani am realizat mult în acest domeniu. Am predat în școală două cursuri ale românilor. S-a depășit în sfârșit sistemul învățământului istoric sovietic. Practica de lucru de 7 ani a arătat că eșalonarea predării istoriei prin două cursuri a fost acceptată de majoritatea absolută a școlilor, inclusiv în școlile cu predare în limba rusă. Există concepția națională a învățământului istoric în republică. Experiența acumulată ne dă posibilitatea să mergem înainte pe această cale. Concepția actuală a învățământului istoric are multe probleme dificile. Se cere perfecționarea curriculumului școlar, reciclarea și perfecționarea cadrelor didactice etc. A. Petrencu drept a menționat că noi nu știm în ce măsură Ministerul Învățământului este astăzi liber să adopte concepția științifică a învățământului istoric.

Concluziile întâlnirii:

- „conducerea Ministerului Învățământului ar fi bine să ia în considerație condițiile proclamate de moratoriul d-lui M. Snegur, care menționa necesitatea de conciliere civică în baza adevărului istoric;
- urgentarea pregătirii programelor, manualelor și indicațiilor metodice. Ministerul Învățământului s-a autorizat în ultimii doi ani și n-a dus nici o răspundere pentru faptul că până în prezent n-avem manualele necesare la istoria națională;
- se recomandă Ministerului Învățământului să revadă documentele adaptate de fosta conducere a Ministerului în legătură cu perfecționarea și atestarea cadrelor didactice. Avem în Republică 2665 de profesori de istorie. Dar în ultimii zece ani și-au perfecționat calificarea numai 1190 de profesori de istorie. Peste 1470 de învățători de istorie nu și-au reînnoit cunoștințele în ultimii zece ani, rămânând la nivelul cunoștințelor „Istoriei RSSM”, „Istoriei PCUS” și a „Comunismului științific”, „Filosofiei marxist-leniniste”. Fenomenele acestea sunt deosebit de îngrijorătoare. Până în prezent Ministerul n-a considerat necesar să numească un inspector care ar coordona perfecționarea a peste 95 mii de profesori din școlile republicii;
- Comisia de atestare să fie alcătuită într-un mod transparent. Atestarea să fie realizată în modul stabilit de lege și de istorici profesioniști;
- crearea Consiliului național al istoricilor pe lângă Ministerul Învățământului pentru a ajuta pe profesorii de istorie de la sate cu manuale, programe și manuale, programe și ghiduri metodice, cu informație, cu noi tehnologii moderne de predare-învățare-evaluare a istoriei în școală. Avem foarte multe probleme dureroase. Dar numai împreună cu ajutorul savanților, științei istorice, în baza adevărului istoric Ministerul va fi în stare să rezolve problemele stringente ale învățământului istoric din Republica Moldova”.

În rezultatul ședinței din 24 aprilie 1997 un grup de istorici au semnat un Memoriu adresat președintelui Republicii Moldova Petru Lucinschi, Ministrului Învățământului Iacob Popovici și președintelui Comisiei Superioare de Atestare Boris Melnic prin care cereau „restabilirea specialității „Istoria românilor” în nomenclatorul specialităților științifice¹⁷¹. Discuțiile privind predarea istoriei și manualele de istorie au continuat și în cadrul unor simpozioane științifice realizate atât la Chișinău, cât și la Iași, București etc.¹⁷²

În perioada 1996-1998 au avut loc cinci seminare cu participarea experților de la Consiliul Europei, la care s-au abordat diverse aspecte legate de *istoria secolului XX, elaborarea și editarea manualelor școlare de istorie* etc.¹⁷³.

În contextul reformei educaționale în baza Legii învățământului și Concepției învățământului, cu suportul financiar al Băncii Mondiale, a fost inițiat în anul 1997 procesul de elaborare a Curriculumului național¹⁷⁴. Scopul principal al proiectului era reformarea învățământului obligatoriu (clasele 1-9)¹⁷⁵ prin elaborarea curriculumului la 134 de obiecte școlare, instruirea învățătorilor și publicarea manualelor școlare. Costul total al proiectului a fost de **21,6** mln USD, dintre care Banca Mondială acorda **16,8** mln, iar Guvernul Republicii Moldova doar **4,9** mln USD. Din suma totală, 0,64 mln USD au fost repartizați pentru elaborarea curriculumului, iar 11,5 mln USD – pentru editarea noilor manuale¹⁷⁶. Banca Mondială îndemna Guvernul Republicii Moldova să elaboreze un mecanism eficient de elaborare și asigurare a sistemului educațional cu manualele școlare necesare pentru toate tipurile de școli, inclusiv alolingve (cu predare în rusă, găgăuză, ucraineană, bulgară)¹⁷⁷.

Prin elaborarea proiectului de curriculum național au fost stabilite obiectivele generale, pe trepte și pe obiecte ale sistemului educativ din Republica Moldova¹⁷⁸. Curriculumul a stabilit conceptele-cheie, obiectivele educaționale generale și interdisciplinare, pe trepte și niveluri, pe arii și discipline de studiu, de referință și operaționale. La istorie au fost stabilite obiectivele de cunoștințe, capacități și atitudini (Tabelul 2)¹⁷⁹:

¹⁷¹ Memoriu al istoricilor privind predarea cursului istoria românilor. In: Țara, 9 mai 1997; Literatura și Arta, 15 mai 1997. Ion Buga, Istoria pentru „Istoria Românilor” continuă. In: Țara, 5.12.1997, p. 2.

¹⁷² A. Petrencu, *Manualul de istorie: prezent și viitor*. In: Destin Românesc, nr. 3, 1997, pp. 156-157.

¹⁷³ În 1997 Seminarul „Istoria secolului al XX-lea”; în 1998 – „Elaborarea și editarea manualelor școlare de istorie: noi tratări, metode și utilizarea în clasă” etc. Vezi Marina Romanciuc, *Consiliul Europei ne învață lecțiile civilizației*. In: Făclia, 21 martie, 1998, p. 3.

¹⁷⁴ Republic of Moldova, General Education Project, 1997. Staff Appraisal Report (SAR), Vol. 1, 21 March 1997. http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000009265_3980420170717 (ultima accesare 26.06.2008).

¹⁷⁵ În proiectul inițial clasele 1-2 nu au fost incluse, dar după amendamentul din aprilie 2002 ele au devenit parte a lui.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹⁷⁷ *Ibidem*, 8. The component’s objectives are three fold: (i) to provide schools with an adequate number of quality textbooks in accordance with the new curricula in key subject areas; (ii) to establish a sustainable and transparent textbook supply system, and (iii) to establish a sustainable textbook financing mechanisms.

¹⁷⁸ *Curriculum de bază. Documente reglatoare*, Chișinău, 1996. Curriculumul a fost elaborat sub egida Ministerului Învățământului, Consiliului Național pentru Curriculum și Evaluare și a Institutului de Științe Pedagogice și Psihologice, avându-l în calitate de expert al Băncii Mondiale pe dr. Alexandru Crișan, șeful Departamentului Curriculum, Institutul de Științe ale Educației din România.

¹⁷⁹ Autor: Valentina Haheu, de altfel autor de manuale și la obiectele Filosofie, Logică, Sociologie și Educație civică.

Tabelul 2. Obiectivele predării istoriei în baza Curriculumului național:

<i>No.</i>	<i>Cunoștințe</i>	<i>Capacități</i>	<i>Atitudini</i>
1.	Cunoașterea conceptelor de bază referitor la cele mai importante momente legate de evoluția omenirii;	Structurarea într-un discurs a cunoștințelor despre o problemă istorică determinată;	Manifestarea conștiinței față de apartenența la o comunitate națională și general umană;
2.	Cunoașterea noțiunilor de bază ale istorismului;	Selectarea și analiza materialelor provenite din diferite surse;	Respectul valorilor general-umane, sociale, culturale și recunoașterea unor principii și norme morale drept criterii;
3.	Cunoașterea legităților dezvoltării societății omenești din cele mai vechi timpuri pînă în prezent;	Analiza și structura unei situații istorice;	Acceptarea diferențelor etnice și culturale;
4.	Cunoașterea principiilor de bază în organizarea și funcționarea societății;	Identificarea diferențelor dintre două sau mai multe interpretări date unui eveniment;	Înțelegerea importanței de a se angaja în viața democratică;
5.	Cunoașterea timpului istoric în succesiunea sa;	Plasarea evenimentelor istorice în contextul epocilor studiate;	Toleranța, onestitatea și echilibrul;
6.	Cunoașterea spațiului istoric, a particularităților sale, a integrării în evoluția societăților umane;	Distingerea acțiunilor, opiniilor contrare asupra reprezentărilor istorice;	Contribuție la înțelegerea reciprocă pe plan internațional și la cea între comunități;
7.	Cunoașterea limbajului de specialitate în stăpînirea informațiilor despre evenimente, personalități, epoci istorice;	Utilizarea corectă a limbajului istoric;	Manifestarea dorinței de a participa la diverse proiecte;
8.	Cunoașterea tipurilor de surse istorice, prin raportarea acestora la epocile despre care dau informații;	Cunoașterea tehnicii de elaborare a unei comunicări orale sau scrise utilizînd sursele variate;	Promovarea valorilor democratice și a toleranței;
9.	Cunoașterea cauzelor care au dus la schimbări, formulînd explicații legate de acestea;	Aprecierea diferitor puncte de vedere;	Manifestarea respectului față de alte rase, religii, moduri de viață.
10.	Cunoașterea noțiunii de "civilizație" în diversitatea sa (socială, economică, tehnică, culturală, mentală);	Orientarea în timp prin folosirea convențiilor uzuale;	
11.	Cunoașterea mecanismelor determinante în evoluția societății (adaptare, schimbare, condiționare, etc.).	Formularea explicațiilor cauzale;	
12.		Formularea comparațiilor și stabilirea relațiilor;	
13.		Anticiparea consecințelor;	
14.		Construirea ipotezelor;	
15.		Operarea cu criterii de relevanță și adevăr în sfera opiniilor, judecăților;	
16.		Cultivarea interesului pentru calitatea vieții sociale, pentru cooperare și echilibru.	

Conceptul curriculumului, la acel moment, a servit drept punct de reper important pentru profesorii școlari în procesul de predare, pentru persoanele antrenate în elaborarea conținutului curriculumului pe obiecte și, totodată, în inițierea procesului de elaborare a manualelor.

Elaborarea curriculumului național a permis, către anul 1997 deja, definitivarea structurii didactice a învățământului istoric din Republica Moldova pentru clasele IV-XII și inițierea dezbaterilor privind conținutul cursurilor *Istoria românilor* și *Istoria universală*. În anul 1997 se propun pentru dezbateri proiectele de curriculum școlar la istorie pentru clasele a IV-a¹⁸⁰ și a V-a¹⁸¹. Proiectele erau însoțite de un chestionar de evaluare. Din păcate, nu știm care a fost impactul acestor chestionare asupra definitivării variantelor finale ale curriculumului.

Proiectul de curriculum propunea pentru elevii clasei a IV-a un curs propedeutic, dedicat unor probleme cu caracter istoric. Structura prevedea conectarea cursului *Povestiri istorice*, incluzând surse istorice, personalități istorice, obiceiuri, tradiții și plai natal. În cele din urmă, în 1997 Consiliul Ministerului Tineretului și Sportului a aprobat curriculumul școlar la istoria românilor pentru clasa a IV-a¹⁸². Curriculumul pentru ciclul primar, în comparație cu programele din perioada anterioară, s-a axat pe obiective care să influențeze direct comportamentul afectiv, cognitiv și motoric al elevilor. Curriculumul la istorie acordă prioritate producerii, evaluării finale a capacității elevului și exprimării atitudinii lui față de un eveniment sau altul¹⁸³.

Proiectul de curriculum pentru clasa a V-a propunea, în volumul de ore menționat mai sus, predarea sincronică a cursurilor *Istoria universală* și *Istoria românilor*, combinând elemente din domeniul economiei, politicii externe, dezvoltării sociale, culturii, religiei și modului de viață din epoca antică. Partea descriptivă include semnificația obiectului, scopul, principiile, recomandări metodice și de evaluare a cunoștințelor, direcțiile de bază, cu explicare în detaliu, ceea ce creează un tablou clar al relevanței obiectului. Conținutul tematic, însă, al curriculumului este prezentat foarte sumar.

În anul 1997, în baza proiectului Băncii Mondiale, s-au elaborat și programele de studii. Planul de învățământ pentru ciclurile primar, gimnazial, mediu general și liceal pentru anul de studii 1997-1998¹⁸⁴ a fost orientat spre reformarea învățământului și realizarea obiectivelor educaționale raportate perioadei de tranziție: plasarea elevului în centrul sistemului educațional ce asigură coerența și continuitatea învățării, actualizarea conținutului, trecerea de la conținut cu caracter finit la fiecare treaptă de instruire și implementarea unor metode avansate de predare-învățare. Definitivarea conceptului predării istoriei a legiferat și cele două obiecte – *istoria românilor* și *istoria universală* (Tabelele 3, 4)¹⁸⁵.

¹⁸⁰ *Istoria. Curriculum școlar pentru clasa a IV-a. Proiect*, Chișinău, 1997. Autori: V. Haheu, Gh. Gonța, P. Cerbușcă, N. Chicuș, V. Cozma, E. Muraru, N. Petrovski.

¹⁸¹ *Istoria. Curriculum școlar pentru clasa a V-a. Proiect*, Chișinău, 1997. Proiectele au fost elaborate și editate sub egida Consiliului Național pentru Curriculum și Evaluare al Ministerului Învățământului, Tineretului și Sportului în cadrul proiectului Băncii Mondiale privind dezvoltarea curriculară – component esențial al proiectului de reformă globală a învățământului.

¹⁸² Consiliul Ministerului Tineretului și Sportului al Republicii Moldova, decizia nr. 3/4 din 3 iunie 1997.

¹⁸³ Tatiana Niculcea, *Dezvoltarea curriculumului școlar în clasele I-IV*. In: DIDACTICA PRO, nr. 3-4 (13-14), 2002, p. 22; *Dezvoltarea și implementarea curriculumului învățământului primar. Educația artistică. Istoria. Ghid metodologic*, partea a III-a, Chișinău, 1999, p. 51.

¹⁸⁴ Buletinul învățământului, nr. 4, Chișinău, 1997; Planul a fost aprobat prin Hotărârea Consiliului Ministerului Învățământului nr. 34 din 24 decembrie 1996.

¹⁸⁵ *Curriculum la istorie*, Chișinău, 1997.

Astfel, pentru istorie s-au acordat¹⁸⁶:

Tabelul 3. Numărul orelor de istorie pentru ciclurile primar, gimnazial și școala medie de cultură generală:

Nr.	Nivelul	Clasa	Număr de ore pe săptămână	I semestru		II semestru		Total/ore		Total
				IR*	IU**	IR	IU	IR	IU	
1.	Ciclul primar	clasa IV	1 oră pe săptămână	15	-	19	-	34	-	34
2.	Ciclul gimnazial	clasa V	2 ore pe săptămână	11	19	17	19	28	38	66
	Ciclul gimnazial	clasa VI	2 ore pe săptămână	15	15	19	19	34	34	68
	Ciclul gimnazial	clasa VII	2 ore pe săptămână	15	15	19	19	34	34	68
	Ciclul gimnazial	clasa VIII	2 ore pe săptămână	15	15	19	19	34	34	68
	Ciclul gimnazial	clasa IX	2 ore pe săptămână	15	15	19	19	34	34	68
3.	Școala generală	clasa X	3 ore pe săptămână	30	15	38	19	68	34	102
	Școala generală	clasa XI	3 ore pe săptămână	15	30	38	19	53	49	102

*IR – istoria românilor; **IU – istoria universală

Tabelul 4. Numărul orelor de istorie pentru ciclul liceal:

Nr.	Profilul	Clasa X	Clasa XI	Clasa XII
1.	Clase liceale/program general	3 ore pe săptămână	3 ore pe săptămână	3 ore pe săptămână
2.	Profil umanist			
	Filologie	3 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână	3 ore pe săptămână
	Limbi străine	3 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână	3 ore pe săptămână
	Istoria și științe sociale	4 ore pe săptămână	4 ore pe săptămână	4 ore pe săptămână
3.	Profilul real			
	Fizică-matematică	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână
	Informatică-matematică	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână
	Economie	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână
	Chimie-biologie	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână	2 ore pe săptămână

În anul 1998 se propune spre dezbateri proiectul de curriculum școlar la istorie pentru clasa a VI-a¹⁸⁷. Proiectul propunea, într-un volum total de 68 ore, predarea sincronică a cursurilor de istorie universală și de istorie a românilor, combinând elemente din domeniul economiei, relațiilor externe, dezvoltării sociale, culturii, religiei și modului de viață din epoca medie (sec. V – mijl. sec. XVII). Partea descriptivă, practic, este o repetare a conținutului expus în curriculumul de clasa a V-a, care, de altfel, reprezintă o caracteristică generală a semnificației învățământului istoric în ciclul gimnazial și, din păcate, nu este o expunere a sarcinilor și obiectivelor pentru fiecare clasă separat. Dacă direcțiile de bază sunt aceleași pentru toate clasele V-IX, atunci descrierea lor este realizată în dependență de perioada studiată. Astfel, în clasa a VI-a se atrage o atenție deosebită evenimentelor, cronologiei, spațiului, surselor caracteristice Evului Mediu românesc și universal, conținutul tematic al curriculumului, însă, fiind prezentat foarte sumar.

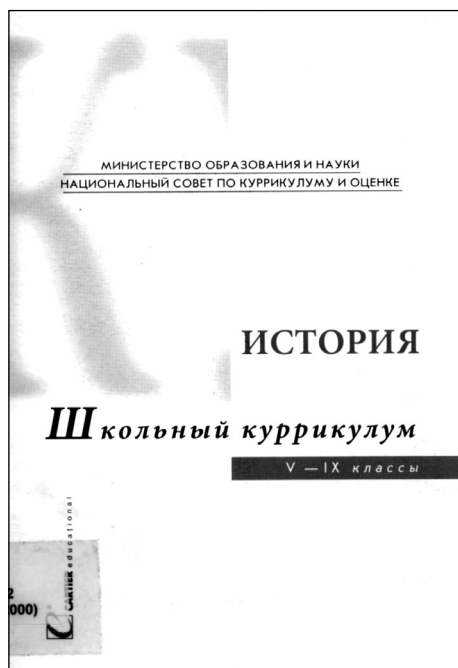
La 27 iulie 1999, prin Hotărârea nr. 13/1, Ministerul Învățământului și Științei al Republicii Moldova aprobă Curriculumul național la istorie pentru ciclul liceal, prin intermediul căruia se intenționa trecerea treptată la un model dinamic, flexibil, realist și adecvat necesităților societății contemporane¹⁸⁸. Stabilirea cadrului conceptual al celor două obiecte pentru clasele a X-a, a XI-a și a XII-a,

¹⁸⁶ Numărul de ore acordat istoriei, în toate clasele, este similar atât pentru școlile românești, cât și pentru școlile cu predare în limbile ucraineană, rusă, găgăuză și bulgară.

¹⁸⁷ *Istoria. Curriculum școlar pentru clasa a VI-a. Proiect*, Chișinău, 1998.

¹⁸⁸ *Curriculum național. Programe pentru învățământul liceal. Științe socio-umane*, Chișinău, 1999, p. 13; *Национальный curriculum для лицеев (X-XI-XII кл.). История*, Chișinău, 2000, p. 5.

istoria românilor și istoria universală, a fost realizată pe principiile evolutiv cronologic, toleranță față de multitudinea de opinii în comentarea faptelor istorice, restabilirea conștiinței naționale, apartenența la civilizația europeană și mondială etc. În anul următor, o echipă de profesori școlari de istorie, de altfel autori ai curriculumului, au publicat un ghid metodologic de implementare a prevederilor curriculare, care servește și astăzi ca suport real în organizarea procesului instructiv-educativ la obiectele liceale *istoria românilor și istoria universală*¹⁸⁹. Istoria urma să fie predată ca o știință de sinteză, umanistă prin excelență, având în centrul ei omul și activitatea umană și care trebuie să îmbogățească viața și cunoașterea fiecărui elev, dezvoltându-i înțelegerea sensului și a devenirii istoriei. Obiectivul stabilit pentru studierea istoriei în liceu este o parte componentă a procesului instructiv de analiză, generalizare și sinteză care să contribuie la înțelegerea esenței istoriei, a legăturilor care acționează în societatea omenească, să asigure o viziune unitară despre lume și viață, să ofere elevului posibilitatea structurării într-un tot unitar a cunoștințelor și capacităților dobândite.

Curriculumul pentru istoria universală a fost conceput pe ideile de: perspectivă istorică globală; toleranță față de multitudinea de opinii în comentarea faptelor istorice; căutare pe baza documentelor și faptelor a adevărului istoric; perspectivă ecologică; restabilire a conștiinței naționale; apartenența la civilizația europeană și mondială; contribuție la dezvoltarea noțiunilor de identitate, individualitate și colectiv; achiziționare a cunoștințelor științifice despre trecutul românilor și al celorlalte națiuni și popoare.

Procesul de învățare a **istoriei românilor** avea un caracter bilateral, care conținea atât activitatea profesorului, cât și munca elevilor, acționând prin intermediul unor metode de predare/învățare. Rolul primordial al profesorului consta în alegerea unor astfel de metode care, transmitând o cantitate de informație, să-i antreneze pe elevi în asimilarea ei activă și creatoare. Orientarea metodologică a procesului de învățare la istoria românilor presupunea nu atât înzestrarea elevilor cu cunoștințe factologice, cât, mai ales, cu legi, principii, metode îmbinate cu tehnici de muncă intelectuală, alcătuind împreună

structuri complexe și deschise de cunoaștere, adaptabile unei învățări permanente. Accentul se punea pe înzestrarea cu metode și tehnici de învățare și de muncă intelectuală, pe folosirea tehnologiilor moderne de regăsire și utilizare a informațiilor, de analiză și sinteză, de prelucrare a acestora. Pentru fiecare activitate didactică stabilirea sistemului metodic depindea de obiectivele urmărite, de conținutul subiectului, de nivelul general de pregătire a elevilor și de timpul afectat studiului. Studiarea conținuturilor se realiza diferențiat, fie la un grad de complexitate sporit (profil, umanist) sau mediu (profil real) în raport cu potențialul intelectual al elevilor. Profesorul va oferi elevilor un „ajutor” ce se exprimă prin sugerarea și crearea unei situații care dă mai multe posibilități de alegere a soluției, aceasta fiind, la rândul ei, rezultatul unui proces de analiză ce se desfășoară pe plan mintal.

Profesorul de istorie:

- selectează metodele de învățare specifice și tehnicile de muncă intelectuală, orientându-se mai mult după cele activ-participative;
- acordă atenție formării de atitudini și orientări valorice, corelând afectivitatea cu starea de motivare, căutând să stimuleze în permanență libertatea de inițiativă și creativitate;
- definitivează conținuturile informative și formative pentru aprofundarea cunoștințelor la istoria românilor, aferente obiectivele, având libertate în selectarea cât mai reușită și mai adecvată a materiei;

¹⁸⁹ M. Dobzeu, G. Gavriliță, T. Nagnibeda, *Curriculum Național. Ghid metodologic de implementare pentru învățământul liceal. Științe socio-umane, Istoria românilor și Istoria universală*, Chișinău, 2000.

- se recomandă a utiliza atât strategii didactice propuse în Curriculumul de istorie pentru veriga gimnazială, cât și strategii algoritmice.

Astfel, profesorul trebuie să acorde prioritate, în funcție de performanțele elevilor, proiectului de grup și individual, modelării similare și prin analogie, dezbaterilor și exemplelor activităților de învățare propuse vizavi de obiectivele de referință¹⁹⁰.

În anul 2000, Consiliul Ministerului Educației și Științei al Republicii Moldova, prin Hotărârea nr. 17/2 din 8 februarie, a aprobat Curriculumul școlar pentru clasele V–IX, inclusiv la istorie¹⁹¹ (*istoria românilor*¹⁹² și *istoria universală*) – document care, practic, a încheiat etapa de elaborare a curriculumului la istorie pentru ciclul gimnazial. Prin acest act au fost definitive concepția, scopul, obiectivele de bază și principiile învățământului istoric în clasele V-IX. Modificări esențiale la proiectele inițiale ale conținutului curricular nu se observă, cu excepția unor redactări calitative și de stil. Interesant, în acest caz, care au fost sarcina și impactul chestionarelor de evaluare a proiectelor, dacă nu se observă schimbări esențiale între proiectele curriculumului și varianta finală aprobată de guvern.

În urma elaborării și aprobării curriculumului gimnazial la istorie și în conformitate cu proiectul Băncii Mondiale și Planul-cadru de învățământ, începând cu anul de studii 2000-2001, se introduce în clasele a V-a curriculumul școlar la istoria românilor și istoria universală¹⁹³, elevii și profesorii urmând a utiliza manualul aprobat de Ministerul Educației¹⁹⁴. Astfel, în baza curriculumului național, pentru predarea istoriei în școală se acordă de la 1 până la 4 ore pe săptămână¹⁹⁵.

Sistemul educațional a urmat un proces de reformare continuă în perioada 1995-2001. În anul de studii 2001-2002, conform prevederilor proiectului Băncii Mondiale, se introduce curriculumul școlar și planul-cadru de învățământ¹⁹⁶ la istorie pentru clasele a VI-a, elevii urmând a studia din manualul aprobat, în bază de concurs, de către Ministerul Educației¹⁹⁷.

La 1 septembrie 2002, în baza prevederilor proiectului Băncii Mondiale, pentru clasa a VII-a s-a introdus curriculumul școlar și planul-cadru de învățământ la istoria românilor și istoria universală¹⁹⁸, urmând ca elevii și profesorii să studieze din manualul aprobat, în bază de concurs, de către Ministerul Educației¹⁹⁹.

În clasele a VIII-a și a IX-a cursul de istoria românilor și istoria universală s-a studiat până în anul 2002 în baza programei elaborate în anul 1995²⁰⁰ cu unele modificări²⁰¹, urmând să fie implementat treptat curriculumul național conform agendei proiectului susținut de Banca Mondială.

După alegerile anticipate din februarie 2001 și venirea la guvernare a Partidului Comuniștilor au intervenit un șir de modificări în procesul de reformare a sistemului educațional moldovenesc, inclusiv în domeniul predării istoriei. Despre situația din perioada 2001-2009 vom discuta în partea a patra a prezentului capitol.

¹⁹⁰ Curriculum Național. Programe pentru învățământul liceal. Științe socio-umane, Chișinău, 1999; Национальный курсикулум для лицеев (X-XI-XII кл.), История, Chișinău; Maia Dobzeu, Galina Gavriliță, Tatiana Nagnibeda, Istoria românilor și istoria universală. Curriculum Național. Ghid metodologic de implementare pentru învățământul liceal, Chișinău, 2000.

¹⁹¹ Coordonatorul grupului de lucru la nivelul de disciplină a fost Valentina Haheu, iar reprezentant al comisiei de experți a fost Galina Gavriliță.

¹⁹² Autori: prof. univ. dr. hab. Gheorghe Gonța (coordonator al grupului de lucru), dr. Pavel Cerbușcă, conf. univ. dr. Nicolae Chicuș, conf. univ. dr. Valeria Cozma, conf. univ. dr. Nina Petrovski.

¹⁹³ Istoria. In: Curriculum școlar pentru clasele V-XII, Chișinău, Editura Cartier, 2000, pp. 9-11 și pp. 31-33.

¹⁹⁴ Ion Niculiță, Vladimir Potlog, Tudor Arnăuț, Istorie. Epoca străveche și antică, manual pentru clasa a V-a, partea I și II, Chișinău: Editura Lumina, 2000.

¹⁹⁵ Numărul de ore acordat istoriei, în toate clasele, este similar atât pentru școlile românești, cât și pentru școlile cu predare în limbile ucraineană, rusă, găgăuză și bulgară.

¹⁹⁶ Istoria. In: Curriculum școlar pentru clasele V-XII, Chișinău, Editura Cartier, 2000, pp. 11-13 și pp. 33-35.

¹⁹⁷ Demir Dragnev, Gheorghe Gonța, Pavel Cocârlă, Emil Dragnev, Istoria medievală universală a românilor, manual pentru clasa a VI-a, Chișinău, Știința, 2001.

¹⁹⁸ Istoria. In: Curriculum școlar pentru clasele V-XII, Chișinău, Editura Cartier, 2000, pp. 14-17 și pp. 36-38.

¹⁹⁹ Demir Dragnev, Constantin Drachenberg, Igor Ojog, Istoria universală. Istoria românilor. Epoca modernă, partea I, manual pentru clasa a VII-a, Chișinău: Știința, 2002.

²⁰⁰ Istoria românilor, Istoria universală, programe pentru clasele V-IX, Chișinău, Editura Lumina, 1995.

²⁰¹ Galina Gavriliță, Organizarea procesului educațional la Istoria Românilor și Istoria Universală în anul de studii 2002-2003. In: Organizarea și conducerea procesului educațional în învățământul preșcolar, primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2002-2003. Sugestii (recomandări) metodologice și manageriale, Ministerul Educației al Republicii Moldova, Chișinău, 2002, p. 113.

3. Elaborarea și publicarea manualelor școlare de istorie

Schimbarea radicală a programelor școlare de istorie de la finele anilor '90 ai secolului trecut a produs un gol didactic și informațional în școlile din Republica Moldova, care a fost depășit treptat atât prin intermediul unor publicații locale²⁰², cât și a numeroase donații de carte istorică din România. În raioanele de est ale republicii programele de studii și manualele au rămas o perioadă neschimbate, iar odată cu modificarea lor s-au utilizat atât manuale vechi, cât și din donațiile acordate de Federația Rusă și din propriile publicații. După unele date, din peste 400.000 de copii din clasele V-IX, în perioada 1990-1996, dispuneau de un suport didactic de circa 20-30%²⁰³.

De la articole publicistice la manualul școlar de istorie

Lipsa suporturilor didactice a fost suplinită succesiv cu ajutorul unei serii de articole publicate de către istoricii din Republica Moldova²⁰⁴ și România²⁰⁵ în presa periodică de la Chișinău²⁰⁶ și în paginile revistelor *Cugetul*²⁰⁷, *Patrimoniul*²⁰⁸, *Revista de Istorie a Moldovei*²⁰⁹, *Basarabia*²¹⁰ și *Destin Românesc*²¹¹. Al. Moșanu menționa în primul număr al revistei *Cugetul* că „în condițiile când nu avem manuale noi, când numărul de investigații în domeniul istoriei Moldovei este mic, rolul ce revine acestei reviste este nespuse de important...”²¹². Deși depășit în multe privințe, reeditarea manualului interbelic al lui P.P. Panaitescu, *Istoria Românilor*²¹³, a devenit, în primii ani de independență, una din cele mai răspândite

²⁰² Spre exemplu: Ion Coțescu, *Columna Traiană*, Chișinău, Hyperion, 1990; Vitalie Cubolteanu, *Istoria neamului de la origine pînă la formarea principatelor*, Chișinău, 1991.

²⁰³ Igor Ojog, Galina Gavriliță, *Problema identității naționale în manualele de istorie din Republica Moldova*. In: Flavius Solomon, Alexandru Zub, (Eds.), *Basarabia. Dilemele identității*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2001, p. 87.

²⁰⁴ Spre ex. I. Hîncu., *Daco-romanii sau românii vechi în evul mediu timpuriu*. In: *Comunistul Moldovei*, 1990, nr. 12, pp. 34-36; I. Niculiță, *Ținuturile carpato-danubiene în perioada cuceririlor romane. Romanizarea*. In: *Pedagogul*, 1990, nr. 2., pp. 33-39; Gheorghe Postică, *Țara regelui Dromichaites: pagini din istoria geților*. In: *Viața satului*, 1990, 28 martie, p. 14 etc.

²⁰⁵ Spre ex. Dan Gh. Teodor, *Etnogeneza românească (între adevăr și eroare)*. In: *Făclia*, 1990, 28 septembrie, p. 3; Idem, *Etnogeneza românească în lumina cercetărilor arheologice*. In: *Făclia*, 1990, 26 octombrie, p. 14.

²⁰⁶ Spre ex. seria de articole referitoare la istoria românilor din ziarul *Moldova Suverană*, publicate de istoricii Gheorghe Postică și Ion Hîncu pe parcursul anului 1991 (Gh. Postică: 8 noiembrie, *Istoria Românilor: introducere*; 13 noiembrie, *Istoria românilor: Tracii*; 15 noiembrie, *Istoria Românilor: Geto-dacii*; 20 noiembrie, *Istoria Românilor: primele regate ale geto-dacilor*; 22 noiembrie, *Istoria românilor: Unificarea Daciei de către regele Burebista*; 27 noiembrie, *Istoria românilor: Dacia de la Burebista la Decebal*; 29 noiembrie, *Istoria Românilor: Cucerirea Daciei de către romani*; 4 decembrie, *Istoria Românilor: Provincia romană Dacia*; I. Hîncu: 11 decembrie, *Istoria Românilor: Daco-romanii și barbarii timpurii*; 13 decembrie, *Istoria românilor: Daco-romanii și slavii*; 25 decembrie, *Istoria românilor: Românii și rușii*).

²⁰⁷ Primul număr al revistei este publicat în anul 1990 sub egida Ministerului Științei și Învățămîntului al RSS Moldova. Revista este destinată elevilor, profesorilor de la gimnazii și licee, școlile de meserii, corpului profesoral-didactic și studenților din instituțiile de învățămînt superior, tuturor celor care se interesează de problemele istorice și social-politice ale Moldovei. „*Cugetul*, revistă social-politică și metodic-stiințifică”, nr. 1, 1990. Colegiul de redacție: Ion Buga, Vasile Ciocanu, Vladimir Ciubucciu, Andrei Morari, Elena Muraru, Ion Niculiță, Pavel Parasca, Gheorghe Postică, Iurie Reniță, Valeriu Umanet, Boris Volosatii, Vlad Arhip. Sumar: Al. Moșanu, *Perspectivile istoriei naționale în învățămînt*, pp. 3-8; I. Niculiță, *Tracii septentrionali: geții și dacii în sec. VI î.e.n. – sec. V e.n. Romanizarea*, pp. 9-19; Gh. Postică, *Formarea poporului român și continuitatea lui pe teritoriul Moldovei în sec. V-XIII*, pp. 20-32; P. Parasca, *Formarea nucleului inițial al statului feudal moldovenesc. Sfirșitul sec. XIII – mijlocul sec. XIV*, pp.33-43; V. Umanet, *Ideile economice ale daco-romanilor în perioada preindustrială*, pp. 44-50; M. Drumeș, *Burebista și Decebal*, p. 51; A. Moșanu, V. Bîcu, V. Hîncu, B. Volosatii, Gh. Corovai, *Concepția instruirii istorice în școala națională din Moldova*, pp. 54-55; Tabel cronologic, pp. 56-64.

²⁰⁸ Primul număr al revistei PATRIMONIUL. Almanah de cultură istorică a apărut sub egida Societății „Vasile Alecsandri” a prietenilor cărții din Moldova cu concursul Asociației Istoricilor din Moldova și al Agenției „Litera”, avându-l în calitate de redactor-șef pe Ion Țurcanu. Din păcate, revista a apărut doar până în anul 1993.

²⁰⁹ Primul număr al Revistei de Istorie a Moldovei a apărut în anul 1990 sub egida Institutului de Istorie „I.S. Grosul” al Academiei de Științe a R.S.S.M. și a fost concepută să fie editată de patru ori pe an, avându-l în calitate de redactor-șef pe V.I. Țaranov și secretar științific pe P.M. Șornicov. La finele revistei era prevăzut un compartiment dedicat învățămîntului istoric „În ajutorul profesorilor de istorie”.

²¹⁰ C. Giurescu, D. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor. Strămoșii noștri geții și dacii*. In: *Basarabia*, 1991, nr. 1, pp. 120-132; Idem, *Scurtă istorie a românilor. Sinteză daco-romană*. In: *Basarabia*, 1991, nr. 2, pp. 148-160.

²¹¹ Primul număr al revistei de istorie și cultură *Destin Românesc* a apărut în anul 1994, avându-l în calitate de redactor-șef pe Alexandru Moșanu, și susținută de Fundația Culturală Română de la București.

²¹² Al. Moșanu, *Perspectivile istoriei naționale în învățămînt*. In: *Cugetul*, nr. 1, 1990, p. 3.

²¹³ P.P. Panaitescu, *Istoria românilor. Manual pentru clasa a VIII-a secundară*. Ediția a VI-a, Craiova, 1943.

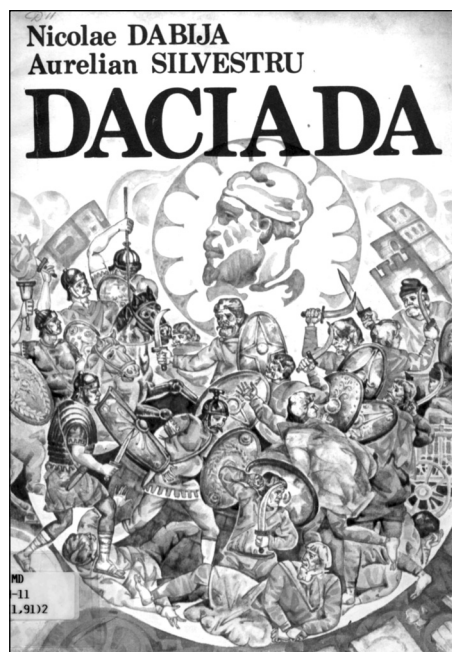
lucrări. Lucrarea lui P.P. Panaitescu a fost reeditată în anul 1990 atât la București, cât și la Chișinău, în ultimul caz sub egida Ministerului Științei și Învățământului al R.S.S. Moldovenești²¹⁴. În același an apare o lucrare, adresată profesorilor școlari de istorie, care propune o nouă abordare a istoriei Moldovei din perioadă sovietică²¹⁵.

În 1991, cu sigla Ministerului Științei și Învățământului din R.S.S. Moldova, Nicolae Dabija și Aurelian Silvestru publică o lucrare intitulată *Daciada*, adresată elevilor pentru cunoașterea istoriei neamului. Ulterior, în 1993, Comisia de experți a Ministerului Științei și Învățământului a recomandat-o în calitate de carte de lectură pentru clasa a II-a. Cartea conține povestiri istorice cu o tematică și personalități istorice diverse – de la Burebista și Decebal până la Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vasile Lupu și Dimitrie Cantemir. Chiar dacă nu a fost dezvoltată într-un manual școlar, după conținut și ilustrații ea rămâne a fi un bun exemplu de carte de lectură pentru școala primară.

O primă variantă de plan-conспект la istoria românilor a fost publicată în anul 1991 de către I. Ojog și A. Tulbure, care propun profesorilor și elevilor o încercare de a însuși mai bine lecțiile de istorie prin intermediul metodei de vizualizare²¹⁶.

În perioada 1991-1992, un grup de istorici ieșeni au elaborat un compendiu la *istoria românilor*²¹⁷, în patru volume, adresat profesorilor, studenților și elevilor din clasele superioare. Lucrarea a fost aprobată spre editare de către Ministerului Științei și Învățământului al Republicii Moldova de la Chișinău și distribuită în toate instituțiile preuniversitare și universitare din republică, devenind un suport real atât pentru instituțiile preuniversitare, cât și pentru cele universitare. În același timp s-au elaborat și programe pentru examenele de admitere la instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, inclusiv la *istoria românilor*²¹⁸. Concomitent, toate patru volume, au fost traduse și publicate în limba rusă și distribuite în școlile cu predare în această limbă²¹⁹.

În aceeași perioadă apar două lucrări cu caracter istorico-

²¹⁴ P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, Partea I, reeditare după ediția a VI-a, Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, 1990; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, Partea II, reeditare după ediția a VI-a, Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, 1990; P.P. Panaitescu, *Istoria românilor*, Chișinău, Logos, 1991.

²¹⁵ A. Морарь (составитель), *Страницы истории Советской Молдавии (С плмощь учителям)*, Часть I и Часть II, Министерство народного образования Молдавской ССР, Кишинёв, 1990.

²¹⁶ Igor Ojog, Alexei Tulbure, *Îndrumări metodico-didactice la studierea cursului „Istoria românilor” (din cele mai vechi timpuri pînă la sfîrșitul sec. XIX)*. In: *Cugetul*, nr. 3, 1991, pp. 30-41.

²¹⁷ N. Ursulescu, N. Zugravu, I. Toderașcu, *Istoria românilor. Antică*, Chișinău-Iași, Tipografia din Cimișlia, 1991; I. Toderașcu, V. Neamțu, Gh. Pungă, I. Caproșu, *Istoria românilor. Medievală*, Chișinău-Iași, Tipografia din Cimișlia, 1992; Gh. Platon, *Istoria românilor. Epoca modernă*, Chișinău-Galați, Editura „Porto-Franco” S.A., 1992; I. Agrigoroaiei, D.D. Rusu, *Istoria Românilor. Epoca contemporană*, Chișinău-Galați, Editura „Porto-Franco” S.A., 1992.

²¹⁸ *Programe pentru examenele de admitere în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova*, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova, Chișinău, 1992; Pavel Parasca, autorul programei la istoria românilor, pp. 37-45.

²¹⁹ Н. Урсулеску, Н. Зуграву, И. Тодерашку, *История румын. Древний мир*, Кишинэу-Яшь, 1992; И. Тодерашку, Г. Пунгэ, И. Капрош, *История румын. Средневековая эпоха*, Кишинэу-Яшь, 1992; И. Агригороаеи, Д.Д. Русу, *История румын. Новейшая эпоха*, Кишинэу-Яшь, 1992; Платон, Г., *История румын. Современная эпоха*, Кишинэу-Яшь, 1992.

literar privind perioada de domnie a lui Ștefan cel Mare care a fost, la fel, pe larg utilizată de profesori în predarea istoriei medievale²²⁰. Totodată, sub egida Ministerului Științei și Învățămîntului se traduc în limba rusă și se distribuie manualele românești de istorie universală pentru clasa VII-a²²¹ și de istoria românilor pentru clasa a VIII-a²²², care au facilitat predarea istoriei în școlile ruse din republică.

În 1992 Institutul de Istorie al AȘM publică o lucrare de sinteză²²³ adresată unui public larg, inclusiv elevilor, profesorilor și studenților, privind unele probleme din istoria veche și medievală a Moldovei²²⁴. În același an I. Ojog și I. Șarov publică pentru prima dată *Istoria românilor (curs rezumativ de lecții)*, în patru părți²²⁵, care treptat a devenit cea mai populară și pe larg utilizată lucrare în mediul școlar și studentesc. Lucrarea a fost dezvoltată și publicată în mai multe ediții consecutive, inclusiv în limba rusă²²⁶. Aceiași autori au inițiat și elaborarea unor îndrumări didactice la istoria românilor²²⁷, iar peste un an publică un plan-conспект la istoria românilor, care a devenit, la rândul lui, un suport didactico-practic pentru elevii claselor superioare și chiar pentru studenți²²⁸. Ulterior, acest plan-conспект a fost completat și reeditat de mai multe ori. A fost tradus și în limba rusă²²⁹.

Un aspect important sunt materialele didactice pentru școlile alolingve. Astfel, din primii ani de independență au fost realizate diverse traduceri de manuale și suporturi didactice în limba rusă. Printre primele lucrări de acest fel se înscrie traducerea de către un grup de tineri istorici de la Chișinău a manualului *Istoria românilor, perioadele antică și medievală* pentru clasa a VIII-a, scris de istoricii români H. Daicoviciu, P. Teodor și I. Cîmpeanu²³⁰.

În 1993, pentru facilitarea predării istoriei contemporane a românilor s-a publicat la Chișinău o culegere de documente din perioada 1917-1992²³¹, iar istoricul universitar Anatol Petrencu publică în 1994 un curs de prelegeri la istoria contemporană universală²³², adresat mai mult studenților de la facultățile de istorie, în realitate pe larg utilizat și de către profesorii școlari. În același an, în sprijinul profesorului școlar, apare o altă culegere de texte istorice pentru perioadele antic și medievală, care, la fel, a fost pe larg utilizată în mediile educaționale moldovenești²³³.

În 1995-1996, sub egida Institutului de Științe Pedagogice și Psihologice al Ministerului Învățămîntului al Republicii Moldova apar lucrările *Istoria universală modernă. Partea I (1640-1815)*²³⁴ și *Istoria*

²²⁰ N. Dabija, *Domnia lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, Universitas, 1991; Valeriu Turea, (alcătuitor), *Iese-n plină strălucire Ștefan cel Viteaz și Sfint ...*, Chișinău, Lumina, 1992.

²²¹ Д. Алмаш, И. Никоарэ, А. Виану, *Новая и новейшая всеобщая история*, Учебник для 7 класса, перевод с румынского М. Маня, Кишинёв, Concordia-Vesta, 1992.

²²² Х. Дайковичиу, П. Теодор, И. Кымпяну, *История румын, античность и средневековье. Учебник для VIII класса*, Кишинэу, Министерство науки и образования Республики Молдова, 1993 (перевод с румынского А. Заноч, А. Попа, Е. Усатая).

²²³ Lucrarea reprezintă o culegere de articole scrise de istorici de la Chișinău.

²²⁴ *Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă (aspecte din viața politică, socială și a culturii)*. Autori: V. Dergaciov, I. Niculiță, D. Dragnev, L. Polevoi, Gh. Gonța, I. Eremia, V. Tcaci, V. Mischevca, A. Eșanu, Chișinău, Editura Știința, 1992.

²²⁵ I. Ojog, I. Șarov, *Istoria românilor (curs rezumativ de lecții)*, partea I-IV, Chișinău, 1992.

²²⁶ И.А. Ожог, И.М. Шаров, *История румын. Краткий курс лекций*, Кишинев: Cartdidact, 1997, 214 с.; I. Ojog, I. Șarov, *Istoria românilor. Curs rezumativ de lecții*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2001, 206 p.

²²⁷ Ojog I.A., *Istoria românilor. Îndrumări metodico-didactice. Partea I. Apariția omului în spațiul românesc. Orânduirea gentilică și apariția societății bazate pe diferențierea socială*, Direcția Generală a Învățămîntului, Centrul Științifico-Metodic, Chișinău, 1992.

²²⁸ I. Ojog, I. Șarov, *Plan-conспект la istoria românilor. Partea I. Epoca antică și medievală*; Partea a II-a. *Epoca modernă și contemporană*, Chișinău, 1994; I. Ojog, I. Șarov, *Istoria românilor. Plan-conспект. Partea I. Epoca antică și medievală*, Chișinău, Editura Cartdidact, 1997; I. Ojog, I. Șarov, *Istoria românilor. Plan-conспект. Partea a II-a. Epoca modernă și contemporană*, Chișinău: Editura Cartdidact, 1997.

²²⁹ И.А. Ожог, И.М. Шаров, *История румын. Часть I. Античность и средние века. План-конспект*, Кишинев: Cartdidact, 1999, 104 с.; И.А. Ожог, И.М. Шаров, *История румын. Часть II. Новое и новейшее время. План-конспект*, Кишинев: Cartdidact, 1999, 96 с.

²³⁰ Х. Дайковичиу, П. Теодор, И. Кымпяну, *История румын, античность и средневековье. Учебник для VIII-го класса*, Кишинэу, Министерство науки и образования Республики Молдова, 1993 (перевод с румынского А. Заноч, А. Попа, Е. Усатая).

²³¹ M. Cernenco, A. Petrencu, I. Șișcanu, *Crestoție la istoria românilor. 1917-1992*, Chișinău: Editura Universitas, 1993.

²³² Lucrarea a cunoscut trei ediții: I – Anatol Petrencu, *Istoria universală. Epoca contemporană. 1939-1993 (Europa, SUA, Canada). Prelegeri*, Chișinău: Știința, 1994; a II-a – Anatol Petrencu, *Istorie universală. Epoca contemporană. 1939-1995 (Europa, SUA, Canada). Prelegeri* (ediția a II-a, completată), Chișinău: Museum, 1995 și a III-a – Anatol Petrencu, *Istoria universală. Epoca contemporană. 1939-1995 (Europa, SUA, Canada, America Latină). Prelegeri*, ediție corectată și completată, Chișinău: Museum, 1996.

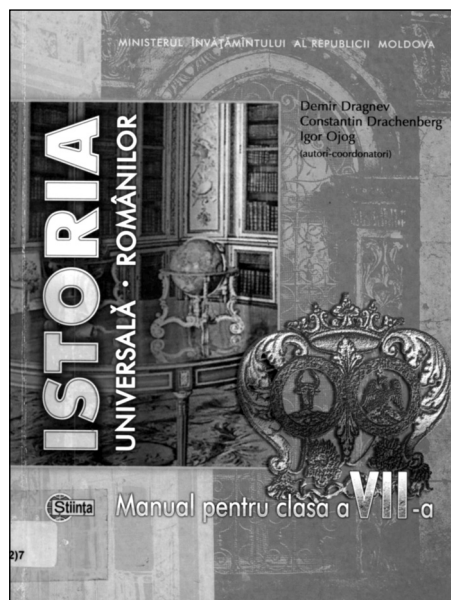
²³³ Gh. Tanasă, Ștefan Gh. Arseni, *Istoria românilor. Epoca antică și medievală. Culegere tematică școlară*, Chișinău, 1993.

²³⁴ Eugeniu Certan, Constantin Drachenberg, Valeria Cozma, *Istoria universală modernă. Partea I (1640-1815)*, materiale expe-

românilor. *Epoca modernă. Partea I (mijlocul secolului XVII – începutul secolului XIX)*²³⁵, care sunt recomandate în calitate de materiale experimentale didactice pentru clasa a VII-a și care, ulterior, au stat la baza viitoarelor manuale experimentale de istorie.

În anul 1995, Comisia de experți a Ministerului Învățământului al Republicii Moldova aprobă în calitate de manual pentru studenții facultăților de istorie și suport pentru profesorii din învățământul preuniversitar *Istoria modernă a Europei și Americii*²³⁶. În același an, în baza programei de studiu a istoriei românilor aprobată de Ministerul Învățământului al Republicii Moldova este publicată *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Lucrarea este adresată în primul elevilor din clasele superioare cu scopul însușirii istoriei naționale din perioada modernă și contemporană²³⁷.

În anul 1997, în ședința din 25 iulie, Comisia de experți a Ministerului Învățământului, Tineretului și Sportului al Republicii Moldova a aprobat editarea primelor manuale experimentale de istorie pentru școlile de cultură generală. Astfel, pentru clasa a VI-a s-au publicat manuale la istoria medie a românilor²³⁸ și la istoria medie universală²³⁹. Pentru clasa a VII-a s-au publicat manualele de istoria românilor²⁴⁰ și istoria universală²⁴¹, partea I, a epocii moderne. Ambele manuale au avut ca suport materialele experimentale publicate în anii 1995 și 1996, însă adaptate la criteriile unui manual școlar și în baza programelor aprobate de Ministerul Învățământului din anul 1995. Pentru clasa a VIII-a s-a publicat în anul 1997 partea a II-a a manualelor de istoria modernă a românilor²⁴² și de istoria modernă universală²⁴³. În același an, Consiliul Științific al Institutului de Științe Pedagogice și Psihologice recomandă profesorilor și elevilor, în calitate de materiale experimentale pentru clasa a IX-a, lucrarea *Istoria contemporană a românilor*²⁴⁴, iar în anul 1998 Comisia metodică a Facultății de Istorie a USM recomandă²⁴⁵, în calitate de manuale experimentale pentru clasa a V-a, *Istoria românilor. Epoca veche*²⁴⁶, pentru clasa a IX-a – *Istoria românilor. Epoca contemporană*²⁴⁷ și *Istorie universală contemporană*²⁴⁸. Editura

rimentale pentru cl. a VII-a, Chișinău: Editura Liceum, 1995 (calitatea tipografică a broșurii, în special a imaginilor și hârtiilor, este sub orice nivel).

²³⁵ Demir Dragnev, Emil Dragnev, *Istoria românilor. Epoca modernă. Partea I (mijlocul secolului XVII – începutul secolului XIX)* (materiale experimentale didactice pentru cl. a VII-a), Chișinău: Editura Didactica, 1996 (lipsește criteriile elementare de design, iar calitatea tipografică lasă de dorit, unele imagini și hărți sunt practic de neînțeles).

²³⁶ Eugeniu Certan, Vasile Cristian, *Istoria modernă a Europei și Americii*, vol. I, Chișinău: Editura Lumina, 1995.

²³⁷ Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău: Editura Universul, 1995.

²³⁸ Demir Dragnev, Gheorghe Gonța, *Istoria medie a românilor (până la mijlocul secolului al XVII-lea)*. Manual experimental pentru clasa a VI-a a școlii generale din Republica Moldova, Chișinău: Editura Civitas, 1997. O recenzie la acest manual vezi: M. Chicu, I. Chirtoagă, *Un nou manual de istorie a românilor*. In: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3-4, 1997, pp. 119-121.

²³⁹ Pavel Cocîrlă, Emil Dragnev, *Istoria medie universală*. Manual pentru clasa a VI-a a școlii de cultură generală din Republica Moldova, Chișinău: Editura Civitas, 1997.

²⁴⁰ Demir Dragnev, Emil Dragnev, *Istoria modernă a românilor. Partea I (mijlocul secolului al XVII-lea – 1848)*. Manual experimental pentru clasa a VII-a a școlii de cultură generală, Chișinău: Editura Civitas, 1997.

²⁴¹ Constantin Drachenberg, Eugeniu Certan, Valeria Cozma, *Istoria universală modernă (1640-1850)*. Manual experimental pentru clasa a VII-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 1997.

²⁴² Nicolae Chicuș, Eugeniu Danu, Demir Dragnev, *Istoria modernă a românilor. Partea II (1848-1918)*. Manual experimental pentru clasa a VIII-a a școlii de cultură generală, Chișinău: Editura Civitas, 1997.

²⁴³ Constantin Drachenberg, Eugeniu Certan, Valeria Cozma, *Istoria universală modernă. 1850-1914*. Manual pentru clasa a 8-a, Chișinău: Editura Prut Internațional, 1997.

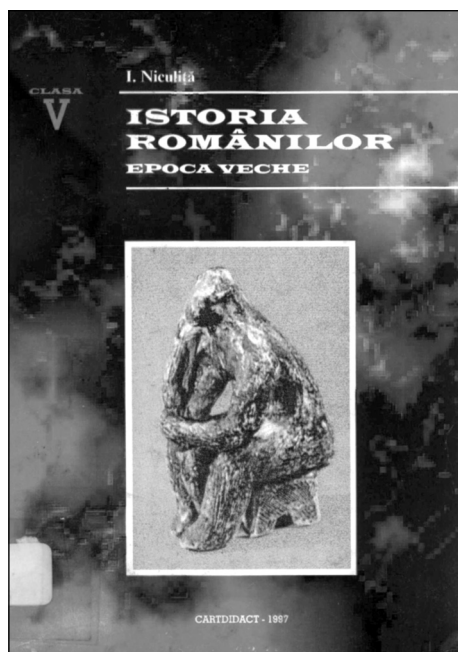
²⁴⁴ Boris Vizer, *Istoria contemporană a românilor*. Materiale experimentale pentru clasa a IX-a în ajutorul elevilor și profesorilor, Chișinău: Editura Știința, 1997.

²⁴⁵ Procesul-verbal nr. 1 din 12 ianuarie.

²⁴⁶ I. Niculiță, *Istoria românilor. Epoca veche*. Manual experimental pentru clasa a V-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 1997.

²⁴⁷ Gheorghe Palade, Igor Șarov, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Manual experimental pentru clasa a IX-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 1998.

²⁴⁸ Anatol Petrencu, *Istoria universală contemporană. 1914-1998*. Manual pentru clasa a IX-a, Chișinău: Editura Prometeu, 1998

Cartdidact lansează în același an o serie de materiale complementare la istoria universală²⁴⁹ și la istoria românilor²⁵⁰. Toate manualele au fost elaborate în baza programei aprobate de Ministerul Învățământului la 3 octombrie 1995 și propuneau la finele lor proiecte de programe de alternativă, mai bine structurate și cu un conținut mai calitativ.

În afară de manualele editate la Chișinău, în școlile din republică s-au folosit începând cu anul 1997 și lucrări editate la București, ca cele destinate pentru clasele a XI-a și a XII-a²⁵¹.

În 1997 a demarat proiectul de reformare a învățământului obligatoriu, care cuprindea, pe lângă elaborarea curriculumului național, și componenta publicarea manualelor²⁵². În anul 1998 Consiliul Ministerului Educației și Științei aprobă manualul *File din Istoria Românilor* pentru clasa a IV-a²⁵³, editat cu suportul financiar al Băncii Mondiale. Apariția unui manual de istorie destinat școlii primare a provocat discuții și păreri diverse, unii profesori considerându-l un bun început, iar alții apreciindu-l ca fiind doar o broșură sau un „manual primitiv”²⁵⁴. Mulți își

pun întrebarea de ce este necesară studierea istoriei în clasele primare? Curiozitatea copiilor de vârstă preșcolară este foarte mare de a afla cine a fost bunelul și străbunelul, ce au făcut, cum au trăit? Sau cum, în ce condiții și despre ce au învățat părinții lor fiind elevi? Sau, mergând pe o stradă, te întrebă de ce ea se numește anume așa, ce reprezintă un monument, o statuie etc. Aceste întrebări au la bază un eveniment, o persoană sau o situație istorică, despre care noi trebuie să le dăm niște răspunsuri. Anume de la această vârstă, prin intermediul istoriei ca știință se dezvoltă gândirea istorică și cognitivă a copilului²⁵⁵. Abordarea anumitor subiecte legate de istorie în clasele primare trebuie foarte bine gândită, ținând cont de realitățile școlii contemporane, în caz contrar riscurile sunt destul de mari. Curriculumul propunea pentru elevii clasei a IV-a un curs special dedicat unor probleme cu caracter istoric. Structura prevedea conectarea cursului *Povestiri istorice* cu ariile: surse istorice, personalități istorice, obiceiuri, tradiții și plai natal (*Introducere în istorie, File din istoria românilor și Personalități, valori și tradiții*). Chiar de la prima întrebare autorii comit anumite erori la formularea întrebării și la aprecierea răspunsului corect. A se compara întrebarea nr. 1: *Enumerați cinci calități personale ale lui Ștefan cel Mare*, după citirea unui pasaj din letopisețul lui Grigore Ureche și recomandarea dată profesorului pentru evaluare: pentru menționarea unei cetăți se acordă 2 puncte. Pe lângă faptul că este greu de imaginat înțelegerea

(aprobat de Comisia metodică a Facultății de Istorie a USM prin hotărârea din 25 septembrie 1998). Ediția din anul 1999 a fost criticată de S. Nazaria, *Mesaj către domnul Anatol Petrenco, președintele „Asociației istoricilor”*. In: *Tineretul Moldovei*, nr. 14, 11 aprilie 2002, p. 3.

²⁴⁹ P. Cerbușcă, *Istoria universală. Epoca modernă (1850-1914)*. Material complementar pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 1998.

²⁵⁰ P. Cerbușcă, B. Volosatîi, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Material complementar pentru clasa a IX-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 1998.

²⁵¹ M. Manea, A. Pascu, B. Teodorescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la Revoluția din 1821*. Manual pentru clasa a XI-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997; M. Manea, B. Teodorescu, *Istoria românilor de la 1821 până la 1989*. Manual pentru clasa a XII-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.

²⁵² “2.20 Textbook Development and Financing (US \$ 11.50 million, net of taxes or 69% of base costs). The objective of this component is twofold: (i) to facilitate the introduction of the new curricula by providing schools with an adequate number of textbooks in line with the new curricula for core subjects; and (ii) to help develop a sustainable system of textbook financing that would help guarantee availability of textbooks upon project completion.” Staff Appraisal Report (SAR), Vol.1, Republic of Moldova, General Education Project, March 21, 1997, http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000009265_3980420170717 (ultima accesare 26.06.2008).

²⁵³ Pavel Cerbușcă, Gheorghe Gonța, Valentina Haheu, Nina Petrovski, *File din Istoria Românilor*. Manual pentru clasa a IV-a, Chișinău: Editura Știința-Cartier, 1999, aprobat cu nr. 2/2.1 din data de 28 septembrie 1998.

²⁵⁴ Din părerile învățătorilor de istorie participanți la seminarele regionale din anul 2003.

²⁵⁵ Hilary Cooper, *The Teaching of History in Primary Schools. Implementing the Revised National Curriculum*, Third Edition, London, 2000, pp. 9-31.

de către elevii clasei a IV-a a unui pasaj dintr-un letopiseț medieval, autorii nici nu au formulat clar sarcinile de evaluare. Întrebarea mea este: până la urmă, la ce trebuie să atragă atenția elevii – la calitățile personale ale lui Ștefan cel Mare sau la cetățile pe care acesta le-a construit? Un alt exemplu de inconsecvență poate fi ora de lectură *Apolo și muzele*, la p. 12. Printre cele nouă muze este menționată *Erato* – muza poeziei erotice. Imaginați-vă cam ce ar trebui să răspundă învățătorul unui elev de clasa a IV-a la întrebarea: *Ce înseamnă poezie erotică?*

Reformarea învățământului istoric nu a fost pe placul partidelor de stângă, în primul rând al PCR, care – printr-o decizie a CC din anul 1997 – arată clar ostilitatea față de elementele și simbolurile care susțin identitatea românească²⁵⁶.

În anul 1998, în afara reformei curriculare, Ministerul Învățământului susține logistic și financiar publicarea unei lucrări, sub egida Asociației „Nicolai Milescu Spătaru”, în frunte cu V. Țaranov, în care se urmărea o prezentare concisă a istoriei Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre²⁵⁷. Lucrarea respectivă a fost scrisă de pe pozițiile istoriografiei sovietice și într-un pronunțat spirit anti-romănesc. Referințele bibliografice, în număr de opt, de la finele lucrării (p. 357) sunt mai mult decât modeste pentru o lucrare ce pretinde a fi științifică, majoritatea fiind lucrări editate în perioada sovietică. Intenția autorilor și a unor reprezentanți ai ministerului de a repartiza obligatoriu această lucrare în școli a eșuat. În același an a fost editată *Istoria Moldovei în date*²⁵⁸, o lucrare care nu are legătură cu didactica istorică dar care se dorea a susține ideea unui curs de istorie a Moldovei. Autorul acesteia nu a reușit decât să plagieze în mare parte mai multe fragmente din *Istoria României în date* și să mistifice anumite evenimente istorice, contrazicându-se pe parcurs de mai multe ori²⁵⁹.

În 1999 este publicat pe principii de alternativă manualul de istorie universală pentru clasa a V-a²⁶⁰. Totodată, Colegiul Ministerului Învățământului aprobă, prin decizia nr. 9/6.4 din 27 aprilie 1999, varianta tradusă a manualului de clasa a IV-a, editat cu sprijinul financiar al Băncii Mondiale²⁶¹, publicându-se în paralel și Caietul elevului²⁶², auxiliar manualului editat în 1998. La fel, în 1999 se traduc manualele de istorie medie a românilor și universală pentru clasa a VI-a, publicate într-un singur volum²⁶³, iar Editura Cartdidact publică prima creștomație la istoria veche a românilor din seria *Creștomații școlare*²⁶⁴.

²⁵⁶ Остановить румынизацию страны! Заявление ЦК Партии коммунистов Республики Молдова. In: Коммунист 44, 1997, p. 1.

²⁵⁷ V.E. Andrușceac, P.A. Boico, P.P. Bârnea, I.I. Jarcuțchi, V.P. Platon, N.D. Russev, A.J. Scvorțova, C.V. Stratievșchi, N.P. Telinov, V.I. Țaranov, N.A. Ciaplighina, P.M. Șornicov, *Istoria Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri pînă în prezent*, Chișinău, 1997; Idem, *История Республики Молдова с древнейших времён до наших дней*, Кишинёв, Елан Полиграф, 1998. Lucrarea a fost reeditată în limbile română și rusă în anul 2002, fiind completată cu date privind evenimentele și transformările politice din perioada 1998-2001.

²⁵⁸ Vasile Stati, *Istoria Moldovei în date*, Chișinău, 1998.

²⁵⁹ A se vedea recenzia prof. univ. dr. Ionel Ene, care arată în amănunte plagiatul și erorile lui Vasile Stati. Ionel Ene, *Istoria Moldovei în date plagiat și mistificare*. In: Almanah bisericesc, Episcopia Buzăului, 2001, pp. 255-275.

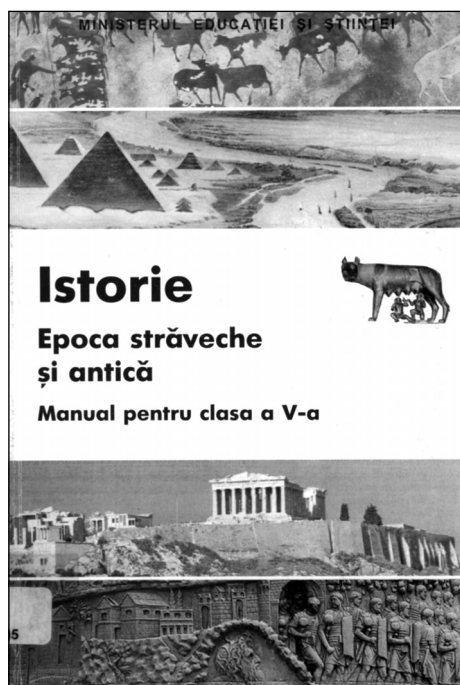
²⁶⁰ Pavel Cerbușcă, Gheorghe Gonța, Valentiana Haheu, Nina Petrovșchi, *Istoria universală. Preistorie. Civilizații ale Antichității*. Manual pentru clasa a V-a, Chișinău: Editura Știința, 1999.

²⁶¹ Г. Гонца, Н. Петровски, В. Хахей, П. Чербушка, *История румын. Знаменательные страницы*. Учебник для IV-го класса, Chișinău: Știința-Cartier, 1999.

²⁶² Pavel Cerbușcă, Valentina Haheu, Gheorghe Gonța, Nina Petrovșchi, *File din istoria românilor. Caietul elevului (clasa a IV-a)*, Chișinău: Știința, 1999.

²⁶³ П. Кокырлэ, Е. Драгнев, Д. Драгнев, Г. Гонца, *История средних веков. Всеобщая история. История румын*. Учебник для VI-го класса общеобразовательной школы Республики Молдова, Chișinău: Civitas, 1999.

²⁶⁴ *Istoria veche a spațiului românesc. Creștomație*. Redactor Aurel Zanoci, Chișinău: Editura Cartdidact, 1999. Lucrarea reprezintă o compilație selectivă a relatărilor autorilor antici din cele patru volume ale *Fontes Historiae Dacoromanae Pertinentes. Izvoare privind istoria României*, editate la București între anii 1964 și 1984.

Începând cu anul școlar 1999-2000, au fost aplicate în practică prevederile curriculumului pentru clasa a V-a. Acesta propune, în volumul de ore menționat mai sus, predarea sincronă a cursului de istoria universală și istoria românilor, combinând elemente din domeniul economiei, politicii externe, dezvoltării sociale, culturii, religiei și modului de viață a oamenilor și statelor din epoca antică. Istoria antică se pare a fi cea mai puțin “implicată” în dezbaterile politice, însă anume de aici pornesc toate “problemele” și nu atât din punct de vedere conceptual, cât practic. Prin hotărârea nr. 23/8 din 23 iulie 2000 Ministerul Educației și Științei aprobă manualul de istorie antică pentru clasa a V-a²⁶⁵, tradus consecutiv și în limba rusă²⁶⁶, care include sub aceeași copertă istoria universală și istoria românilor. Acest manual a fost declarat câștigător al concursului și editat cu sprijinul financiar al Băncii Mondiale. Așteptările învățătorilor și elevilor nu au fost însă împlinite, deoarece acest manual a ajuns cel mai criticat, ca fiind mai puțin reușit și foarte complicat atât pentru elevi, cât și pentru profesori²⁶⁷.

În același an apare traducerea în limba rusă a manualului *Istoria românilor. Epoca veche* de I. Niculiță, Editura Cartdidact²⁶⁸, și se publică traducerea în limba rusă a manualelor de istoria modernă a românilor²⁶⁹ și istorie universală²⁷⁰ pentru clasele a VII-a, a VIII-a²⁷¹ și a IX-a²⁷². În calitate de material didactic auxiliar la istoria modernă universală apare o altă lucrare în limba rusă²⁷³. Totodată, are loc publicarea testelor de evaluare a cunoștințelor la istoria universală pentru elevii claselor a XII-a²⁷⁴.

²⁶⁵ I. Niculiță, Vl. Potlog, T. Arnăut, *Istorie. Epoca străveche și antică*. Manual pentru clasa a V-a. Partea I și II, Chișinău: Editura Lumina, 2000.

²⁶⁶ И. Никулицэ, В. Потлог, Т. Арнаут, *Всеобщая история. Античная эпоха*. Учебник для V-го класса. Часть I и II, Chișinău: Издательство Лумина, 2000.

²⁶⁷ Păreră menționată de un șir de profesori [Vladimir Bacalov, Ion Bejenari, jud. Țighina (21-22 februarie 2003); Victoria Vrednic, Tatiana Rotaru, Olga Moraru, jud. Soroca (21-22 martie 2003)] în cadrul seminarelor *Problemele curriculumului și manualelor școlare de istorie din Republica Moldova*, organizate de Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova, în perioada martie 2002 – mai 2003. Unii profesori școlari de istorie, în special absolvenți ai Facultății de Istorie a USM, au asociat complexitatea temelor prezentate în manualul de clasa a V-a cu textele de lecție ale autorilor acestuia.

²⁶⁸ И.Т. Никулицэ, *История румын. Древний период*, Chișinău: Editura Cartdidact, 1999.

²⁶⁹ Д. Драгнев, Е. Драгнев, *Новая история румын*. Часть I (середина XVII-го века – 1848 год). Учебник для VII класса средней общеобразовательной школы Республики Молдова, Chișinău: Civitas, 1999.

²⁷⁰ К.М. Драженберг, И.А. Ожог, *Всеобщая история. Новое время (1640-1850)*. Учебник для VII-го класса, Chișinău: Cartdidact, 1999.

²⁷¹ Н. Кикуш, Е. Дану, Д. Драгнев, *Новая история румын*. Часть II (1848-1918). Учебник для VIII-го класса общеобразовательной школы Республики Молдова, Chișinău: Civitas, 1999.

²⁷² Г.Ф. Паладе, И.М. Шаров, *История румын. Новейшее время*. Учебник для 9-го класса, Chișinău: Cartdidact, 1999.

²⁷³ Л. Барбус, Г. Бучков, *Всеобщая новая история*. Часть II (1849-1914 гг.). Учебное пособие для средней школы Республики Молдова, Chișinău: Editura Civitas, 1999.

²⁷⁴ T. Ceban, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Teste de evaluare pentru clasa a XII-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 1999.

Tabelul 5. Manualele școlare de istorie experimentale și de alternativă din Republica Moldova (1991-2004)²⁷⁵

<i>Clasa</i>	<i>Titlul</i>	<i>Autori</i>	<i>Editură</i>	<i>Anul editării²⁷⁶</i>
II	DACIADA	N. Dabija, A. Silvestru	Universul Lumina	1991 1993
V	Istoria universală/ românilor	Gh. Gonța, P. Parasca, P. Cerbușcă, V. Haheu, N. Petrovski	Știința	2000
	Istoria universală	P. Cerbușcă, V. Haheu, Gh. Gonța, N. Petrovski	Știința	1999
	Istoria românilor ²⁷⁷	I. Niculiță	Cartdidact	1997
	История румын. Древний период	I. Niculiță	Cartdidact	1999
	Istoria antică	V. Haheu, V. Haheu, P. Cerbușcă	Lumina	1994
VI	Istoria medie a românilor	D. Dragnev, Gh. Gonța	Civitas	1997
	Istoria medie universală ²⁷⁸	P. Cocârlă, E. Dragnev	Civitas	1997
	История средних веков. Всеобщая история. История румын	P. Cocârlă, E. Dragnev, D. Dragnev, Gh. Gonța	Civitas	1999
VII	Istoria modernă a Românilor ²⁷⁹ , partea I (mijlocul secolului XVII-1848)	D. Dragnev, E. Dragnev	Civitas	1997
	Новая история румын, часть I (середина XVII века – 1848 год)	D. Dragnev, E. Dragnev	Civitas	1999
	Istoria universală modernă (1640-1850)	C. Drachenberg, E. Certan, V. Cozma	Cartdidact	1997
	Всеобщая история. Новое время (1640-1850)	C. Drachenberg, I. Ojog	Cartdidact	1999
VIII	Istoria modernă a românilor ²⁸⁰ Partea II (1848-1918)	N. Chicuș, E. Danu, D. Dragnev	Civitas	1997
	Новая история румын, часть II, (1848-1918)	N. Chicuș, E. Danu, D. Dragnev	Civitas	1999
	Istoria modernă a românilor ²⁸¹ Partea II (1848-1918)	N. Chicuș, E. Danu, D. Dragnev	Prut Internațional	2000
	История румын. Новое время, часть II (1848-1918)	N. Chicuș, E. Danu, D. Dragnev	Prut Internațional	2000

²⁷⁵ Aceste publicații constituie prima serie de manuale (experimentale) independente din Republica Moldova editate în procesul de reformare a învățământului istoric în perioada 1997-2000. Ele însă continuă să fie o alternativă a manualelor noi aprobate recent de Ministerul Învățământului.

²⁷⁶ Aceste manuale au fost publicate în exclusivitate de către editurile și tipografiile din Chișinău.

²⁷⁷ Manualul este susținut de caietul elevului. Manualul este tradus în limba rusă.

²⁷⁸ Manualele de istoria românilor și istoria universală au fost traduse în limba rusă și publicate într-un singur volum (1999).

²⁷⁹ Manualul a fost tradus în limba rusă în anul 1999.

²⁸⁰ Manualul a fost tradus în limba rusă în anul 1999. În anul 2000 a fost editat într-un nou format (cu unele redactări) de către Editura Prut Internațional.

²⁸¹ Manualul a fost tradus în limba rusă în anul 1999. În anul 2000 a fost editat într-un nou format (cu unele redactări) de către Editura Prut Internațional.

	История румын. Новое время, часть II (1850-1918)	N. Chicuș, E. Danu, D. Dragnev, I. Negrei	Prut Internațional	2003
	Istoria universală modernă (1850-1914)	C. Drachenberg, E. Certan, V. Cosma	Prut Internațional	1997
	Istoria universală modernă (1850-1914)	C. Drachenberg, E. Certan, V. Cosma	Prut Internațional	1998 1999
	Всеобщая история. Новая история, часть II ²⁸² (1849-1914)	L. Barbus, G. Bučkov	Civitas	1999
	Istoria universală modernă (1850-1918)	I. Ojog, C. Turliuc	Cartdidact-Reclama	2002
	Istoria românilor. Epoca modernă 1850-1918	I. Varta, I. Șarov	Cartdidact-Reclama	2003
	Istoria românilor. Epoca modernă, partea a II-a (1850-1918)	N. Chicuș, E. Danu, D. Dragnev, I. Negrei	Prut Internațional	2004
	Istoria universală. Epoca modernă, partea a II-a (1850-1918)	C. Drachenberg, E. Certan, V. Cozma, P. Cerbușcă,	Prut Internațional	2003
	Всеобщая история. Новое время, часть II (1850-1918)	C. Drachenberg, E. Certan, V. Cozma, P. Cerbușcă	Prut Internațional	2004
IX	Istoria contemporană a românilor ²⁸³	B. Vizer	Știința	1997
	Istoria românilor. Epoca contemporană ²⁸⁴	Gh. Palade, I. Șarov	Cartdidact	1998
	История румын. Новейшее время	Gh. Palade, I. Șarov	Cartdidact	1999
	Istoria universală contemporană	A. Petrencu	Prometeu	1998
	Istoria românilor. Epoca contemporană	Gh. Palade, I. Șarov	Cartdidact	2002
	Istoria universală contemporană (1918-2002)	I. Cașu, S. Nazaria	Civitas	2002
	Istoria românilor. Epoca contemporană.	B. Vizer, T. Nagnibeda-Tverdohle	Știința	2004
	Istoria universală. Epoca contemporană	A. Petrencu, M. Dobzeu	Știința	2004
	Всеобщая история. Новейшее время	A. Petrencu, M. Dobzeu	Știința	2004
	XI	Istoria românilor. Epoca modernă ²⁸⁵	I. Varta, D. Dragnev	Civitas
Alte surse	История румын. Краткий курс лекций	И.А. Ожог, И.М. Шаров,	Cartdidact	1997
	Din istoria Transnistriei	D. Dragnev, I. Chirtoagă, I. Jarcuțchi, E. Negru	Civitas	2001
	Istoria românilor. Curs rezumativ de lecții	I. Ojog, I. Șarov	Cartdidact	2001
	Istoria românilor. Curs universitar	V. Vasilos	Civitas	2003
	Din istoria sudului Basarabiei (în contextul istoriei românilor). Materiale didactice pentru școlile de cultură generală	I. Chirtoagă	Civitas	2007

²⁸² Această publicație este un ghid didactic pentru predarea istoriei în școala generală (gimnaziu).

²⁸³ Materiale experimentale pentru clasa a IX-a în ajutorul elevilor și profesorilor susținut de un chestionar de evaluare a temelor.

²⁸⁴ Manualul a fost tradus în limba rusă în anul 1999.

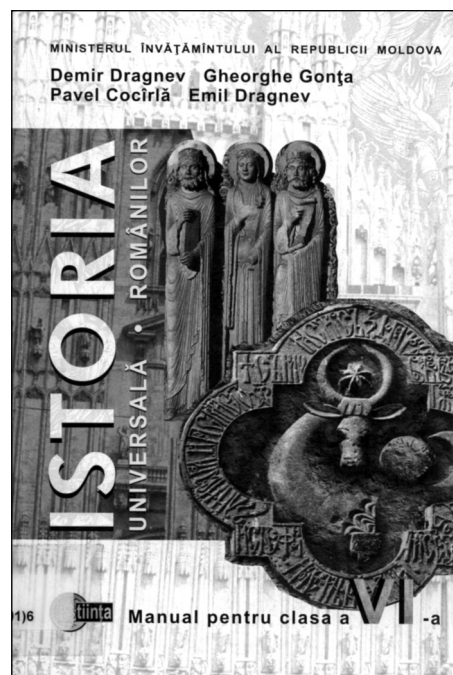
²⁸⁵ Acest manual a fost publicat de Editura Civitas, în calitate de alternativă manualului aprobat de Ministerul Învățământului.

În anul 2000 Colegiul Ministerului Educației și Științei al Republicii Moldova, prin Hotărârea nr. 23/7 din 23 iulie, aprobă ghidul profesorului care completează setul de materiale didactice destinate studierii istoriei în clasa a IV-a²⁸⁶. În același an se publică manualul de alternativă pentru clasa a V-a la istoria universală și istoria românilor²⁸⁷. Totodată, s-a publicat, într-un nou format și grafic mai calitativ, la o altă editură, dar practic cu același conținut textual, manualul de istoria modernă a românilor pentru clasa a VIII-a²⁸⁸, iar Editura Cartdidact a scos de sub tipar cea de-a doua lucrare din seria *Crestomații școlare* la istoria medie a românilor²⁸⁹, două atlase școlare la istoria românilor²⁹⁰, realizate într-un design color, și a dezvoltat seria de materiale complementare la istoria românilor²⁹¹ și istoria universală²⁹².

În cadrul *Proiectului de reformă a învățământului general obligatoriu din Republica Moldova*, co-finanțat de Banca Mondială, Ministrul Învățământului aprobă, prin Ordinul nr. 226 din 10 mai 2001, manualul de istorie²⁹³ și ghidul profesorului²⁹⁴ pentru clasa a VI-a, traduse consecutiv și în limba rusă²⁹⁵. În anul 2002 a fost publicat manualul²⁹⁶ și ghidul profesorului²⁹⁷ pentru clasa a VII-a, traduse consecutiv și în limba rusă²⁹⁸. În același an, Editura Cartdidact a completat seria de lucrări practice cu caietul elevului la istoria românilor²⁹⁹ și istoria universală³⁰⁰ pentru clasa a V-a.

Deși s-au făcut pași calitativi și cantitativi în elaborarea și publicarea manualelor școlare, către începutul anului de studii 2001-2002 asigurarea școlilor cu manuale rămânea a fi o problemă actuală pentru Republica Moldova, deoarece Curriculumul școlar și publicarea noilor manuale se implementa în trepte. Astfel, clasele VII-IX continuă să studieze după manualele publicate în anii 1992-2000³⁰¹.

În anul 2001 începe și procesul de evaluare a ofertelor de manuale destinate ciclului liceal, inclusiv

²⁸⁶ Pavel Cerbușcă, Valentina Haheu, Nina Petrovschi, *File din istoria românilor. Ghidul învățătorului (clasa a IV-a)*, Chișinău: Editura Știința, 2000.

²⁸⁷ Gheorghe Gonța, Pavel Parasca, Pavel Cerbușcă, Valentina Haheu, Nina Petrovschi, *Istoria universală. Istoria românilor. Manual pentru clasa a V-a*, Chișinău: Editura Știința, 2000

²⁸⁸ Nicolae Chicuș, Eugenia Danu, Demir Dragnev, *Istoria modernă a românilor. Partea a II-a (1848-1918)*. Manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2000.

²⁸⁹ *Istoria românilor. Epoca medievală. Crestomație*. Redactori I. Eremia, I. Gumenăi, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000.

²⁹⁰ *Istoria românilor. Epoca antică și medieval*. Atlas istoric școlar, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000; *Istoria românilor. Epoca modernă și contemporană*. Atlas istoric școlar, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000. Autori ai ambelor atlase sunt I. Ojog, I. Șarov, S. Matveev, E. Potângă, L. Guțu, C. Chiriac.

²⁹¹ *Istoria românilor. Epoca modernă (mijlocul sec. XVII-1848)*. Material complementar pentru clasa a VII-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000; *Istoria românilor. Epoca modernă (1848-1918)*. Material complementar pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000.

²⁹² *Istoria universală. Epoca medievală*. Material complementar pentru clasa a VI-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000; *Istoria universală. Epoca modernă (1640-1850)*. Material complementar pentru clasa a VII-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000; P. Cerbușcă, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Material complementar pentru clasa a IX-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000.

²⁹³ Demir Dragnev, Gheorghe Gonța, Pavel Cocîrlă, Emil Dragnev, *Istoria medievală universală a românilor*. Manual pentru clasa a VI-a, Chișinău: Editura Știința, 2001.

²⁹⁴ Nina Petrovschi, *Istoria. Ghidul profesorului (clasa a VI-a)*, Chișinău: Editura Știința, 2001.

²⁹⁵ Д. Драгнев, Г. Гонца, П. Кокырлэ, Е. Драгнев, *Всеобщая история румын. Учебник для VI-го класса*, Chișinău: Știința, 2001; Н. Петровски, *История. Пособие для учителя, VI-й класс*, Chișinău: Știința, 2001.

²⁹⁶ Demir Dragnev, Constantin Drachenberg, Igor Ojog, *Istoria universală. Istoria românilor. Epoca modernă. Partea I*. Manual pentru clasa a VII-a, Chișinău: Editura Știința, 2002.

²⁹⁷ Pavel Cerbușcă, Valentina Haheu, Nina Petrovschi, *Istoria. Ghidul profesorului (clasa a VII-a)*, Chișinău: Editura Știința, 2002.

²⁹⁸ П. Чербушка, В. Хахей, Н. Петровски, *История. Пособие для учителя, VII-й класс*, Chișinău: Știința, 2002.

²⁹⁹ *Istoria românilor. Epoca străveche și antică. Caietul elevului (clasa a V-a)*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2002.

³⁰⁰ *Istoria universală. Epoca străveche și antică. Caietul elevului (clasa a V-a)*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2002.

³⁰¹ Natalia Răileanu, *Asigurarea școlilor cu manuale este încă o problemă*. In: Dialog, 7 septembrie 2001, p. 3.

la istoria românilor și istoria universală (clasele X-XII). Prin Ordinul nr. 405 din 30 august 2001 a fost aprobat primul manual de istoria modernă universală pentru clasa a XI-a³⁰² și prin Hotărârea Colegiului Ministerului Învățământului nr. 3.4/5 din 27 septembrie 2001 – cel de-al doilea³⁰³, ulterior cele de istoria antică și medie a românilor pentru clasa a X-a³⁰⁴ și cele de istorie universală³⁰⁵ și istoria contemporană a românilor pentru clasa a XII-a³⁰⁶.

La finele anului 2001 apare și primul manual de alternativă pentru clasa a XI-a³⁰⁷, care a trezit un oarecare disconfort pentru unii autori și editori de manuale, dat fiind lipsa unei tradiții de concurență în acest domeniu în Republica Moldova. În același an, editura Civitas publică, pentru vorbitorii de limbă rusă, o sinteză privind istoria românilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre³⁰⁸.

La începutul anului 2002 Editura *Știința* lansează manualele de istoria românilor pentru clasele a X-a³⁰⁹ și a XI-a³¹⁰, iar Editura *Prut Internațional* – manualul de istorie universală pentru clasa a XII-a³¹¹, care practic au completat setul de manuale școlare la istorie pentru ciclul liceal.

Elaborarea și publicarea manualelor de istorie pentru ciclul liceal a fost mult mai rapidă decât pentru gimnaziu. Fapt datorat, după toate probabilitățile, atât circumstanțelor politice, cât și principiului de publicare pe cont propriu a editurilor, fără contribuția financiară a guvernului. Către începutul anului 2002 au fost publicate manuale de istorie pentru ciclul liceal pentru toate clasele, trecându-se peste un șir de bariere birocratice.

³⁰² Norocica-Maria Cojescu, Alexandru Mamina, Constantin Drachenberg, *Istoria universală. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a XI-a, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2001.

³⁰³ Ion Varta, Tatiana Varta, *Istoria universală. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a XI-a, Chișinău: Editura Civitas, 2001.

³⁰⁴ Demir Dragnev, Gheorghe Postică, *Istoria românilor. Epoca antică și medie*. Manual pentru clasa a X-a, Chișinău: Editura Civitas, 2001.

³⁰⁵ Adina Berciu-Drăghicescu, Alexandru Ofrim, Maria Preda, *Istoria universală. Epoca antică și cea medievală*. Manual pentru clasa a X-a, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2001.

³⁰⁶ Prin Ordinul ministrului nr. 405 din 3 august 2001 a fost aprobat manualul editat sub egida Editurii Prut Internațional, Ioan Scurtu, Ion Șișcanu, Marian Curculescu, Constantin Dincă, Aurel Constantin Soare, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău, 2001, și în paralel a fost publicat de Editura Civitas manualul Nicolae Enciu, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău, 2001.

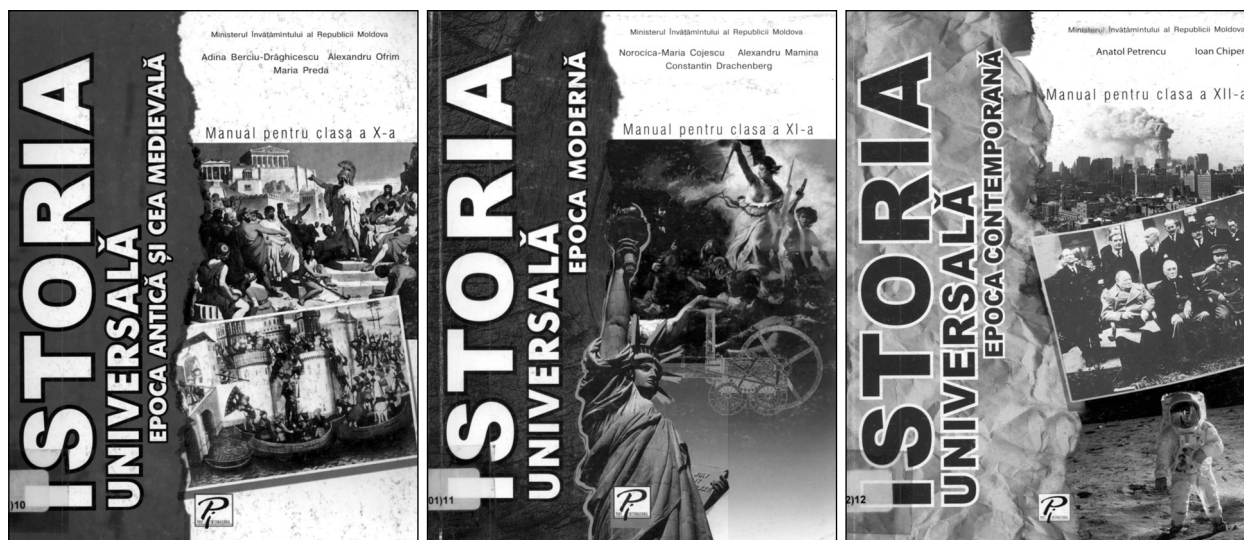
³⁰⁷ Ion Varta, Demir Dragnev, *Istoria românilor. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a XI-a, Chișinău: Editura Civitas, 2001. Acest manual nu a fost selectat de comisia de evaluare, însă a fost recomandat în calitate de alternativă celor două manuale care au fost recomandate de Ministerul Educației, dintre care, până în prezent, a fost publicat doar unul, cel al Editurii Știința.

³⁰⁸ Д. Драгнев, В. Мискевка, И. Варта, И. Шишкану, *История румын с древнейших времён до наших дней*, Кишинэу, Civitas, 2001.

³⁰⁹ Pavel Parasca, Ion Negrei, Gheorghe Gonța, Galina Gavrilă, Maia Dobzeu, *Istoria românilor. Epoca antică și cea medievală*. Manual pentru clasa a 10-a, Chișinău: Editura Știința, 2002.

³¹⁰ Nicolae Chicuş, Nicolae Ciubotaru, Gheorghe Gonța, Ion Negrei, Maia Dobzeu, Galina Gavrilă, *Istoria românilor. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a 11-a, Chișinău: Editura Știința, 2002.

³¹¹ Anatol Petrencu, Ioan Chiper, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2002.

Totodată, la inițiativa unui grup de istorici, în anul 2001 este publicată o lucrare de istorie a regiunilor de est ale Republicii Moldova, care cuprinde evoluția istoriei locale din cele mai vechi timpuri până în anul 1940³¹². Această publicație reprezintă o sursă importantă de materiale didactice, în special pentru școlile din Transnistria, și aduce elevilor o tratare științifică a evenimentelor istorice din stânga Nistrului. În anul 2002 apare o lucrare similară privind istoria Bucovinei³¹³.

În anul 2002 un grup de istorici publică un set de materiale didactice în sprijinul elevilor pentru examenele de bacalaureat la istoria românilor, care cuprindea variante de eseuri, texte referitoare la relațiile de cauzalitate, noțiuni istorice, materiale cronologice, teste cu răspunsuri și materiale suplimentare la unele teme din istoria antică³¹⁴. Deși unii au considerat această lucrare „un imbold pentru copiere”, ea a fost un real suport pentru pregătirea elevilor claselor liceale absolvente. În același an poetul Nicolae Dabija publică un volum de eseuri istorice dedicat elevilor, care include diverse aspecte și personalități din istoria Basarabiei³¹⁵.

Proiectul de reformare a sistemului educațional al Republicii Moldova, susținut financiar de Banca Mondială, prevedea elaborarea și implementarea treptată a curriculumului și manualelor școlare în școala primară și gimnaziu³¹⁶. În anul 1999 s-a publicat și introdus în școală manualul de istorie pentru clasa a IV-a, în anul 2000 – pentru clasa a V-a, în anul 2001 – pentru clasa a VI-a, în anul 2002 – pentru clasa a VII-a. În anii următori trebuiau să fie aprobate și manualele pentru ultimele două clase de gimnaziu. Ministerul Educației, din diverse motive, a solicitat Băncii Mondiale extensiunea termenelor de realizare a grantului. Astfel, introducerea curriculumului și manualelor noi în clasele a VIII-a și a IX-a s-a desfășurat în 2003 și 2004, cu excepția istoriei³¹⁷. În contextul schimbărilor politice după alegerile din 2001, manualele pentru clasele a VIII-a și a IX-a au trecut de două ori procedura concursului, într-un final nefiind recomandate de Ministerul Educației spre editare. Astfel, în mod intenționat au fost excluse din schema proiectului Băncii Mondiale manualele de istorie pentru clasele a VIII-a și a IX-a³¹⁸.

³¹² Demir Dragnev, Ion Chirtoagă, Ion Jarcuțchi, Elena Negru, *Din istoria Transnistriei (în contextul istoriei naționale)*, I. Materiale didactice pentru școala de cultură generală din Transnistria, Chișinău: Editura Civitas, 2001.

³¹³ D. Dragnev, Șt. Purici, C. Ungureanu, I. Gumenăi, *Din istoria ținutului natal (regiunea Cernăuți)*, Cernăuți, 2002.

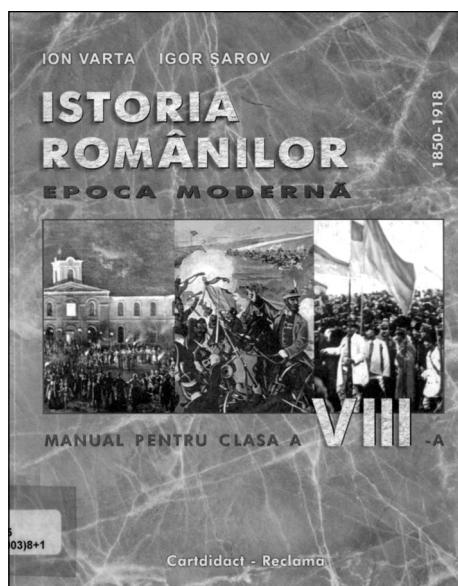
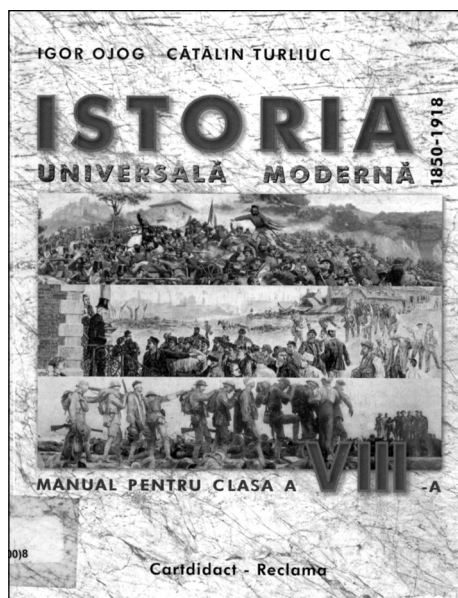
³¹⁴ D. Dragnev, Gh. Postică, I. Varta, E. Dragnev, N. Enciu, Gh. Nicolaev, S. Musteață, *Istoria românilor: materiale didactice pentru bacalaureat. Eseuri, relații de cauzalitate, noțiuni, cronologie, mostre*, Chișinău, Civitas, 2002.

³¹⁵ Nicolae Dabija, *În căutarea identității. Istoria neamului românesc din Basarabia povestită pentru elevi*, Chișinău, Litera, 2002.

³¹⁶ Anexa V. 19. The agreed upon timetable for launching textbook bids and introducing them in schools. Staff Appraisal Report (SAR), Vol.1, Republic of Moldova, General Education Project, March 21, 1997, http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000009265_3980420170717 (ultima accesare 26.06.2008).

³¹⁷ Nadejda Velișco, *Reform of education in the Republic of Moldova 1996-2006*, ns.worldbank.org.ru/ecaedu/ppts/Oct6-Velisco-Eng.ppt (ultima accesare 27.06.2008).

³¹⁸ *Ibidem*, manualele pentru clasele VIII-IX urmau să fie introduse către septembrie 2002, după procedura de licitație și evaluare

Guvernul raporta Băncii Mondiale în anul 2005 că din banii economisiți din proiect a fost achiziționată literatură pentru bibliotecile școlare. Un lucru absolut necesar, ținând cont de realitățile fondului de carte din bibliotecile școlare. Însă apare întrebarea: de unde și cum a reușit Guvernul să facă astfel de economii – **cca 2 milioane USD**? Constatăm din raportul final că, printre „economiiile” pe care le-a făcut, Ministerul Educației declară și anularea rezultatelor licitației de publicare a manualelor de istorie pentru clasele a VIII-a și a IX-a, **pe motivul introducerii istoriei integrate**³¹⁹. Precizăm că manualele amintite trebuiau să fie publicate pe parcursul anului 2002, experimentul bazat pe principiul predării integrate a început la 1 septembrie 2003, iar curriculumul nou a fost introdus oficial abia către 1 septembrie 2006. Menționăm că Ministerul Educației raporta Băncii Mondiale în 2004 despre un „proces transparent” și modificările curriculare noi, care oficial încă nu erau aprobate, ceea ce poate fi calificat drept prezentarea unei situații false³²⁰. Nu punem la îndoială saltul calitativ și efortul depus de Guvernul Republicii Moldova în realizarea acestui proiect, dar unele acțiuni, în special din perioada 2002-2006, nu corespund intențiilor și tendințelor unei reforme educaționale calitative. Grație suportului Băncii Mondiale, au fost elaborate 186 programe curriculare, 113 titluri de manuale și 86 ghiduri. Dar motivația nepublicării manualelor de istorie pentru clasele VIII-IX nu corespunde realităților. Deși reprezentanții Băncii Mondiale nu au atras atenția cuvenită acestui aspect, nu credem că face față unui guvern să raporteze date false unei astfel de instituții internaționale. Cu atât mai mult, cu cât printre riscurile enumerate în noul proiect în domeniul educației, *Quality Education in Rural Moldova Project*, Banca Mondială indică diminuarea angajamentelor guvernului moldovean sub influența schimbărilor din mediul politic, insuccesul reformelor curriculare etc.³²¹.

Editurile Cartdidact, Știința, Prut Internațional și Civitas, care au participat la elaborarea manualelor de istorie pentru clasele a VIII-a și a IX-a, le-au editat în anii următori pe cont propriu, traducând

planificată pentru luna mai 2000. Proiectul stabilea chiar și criteriile de pre-calificare a editurilor, în baza cărora acestea vor putea participa la licitație. “Only publishers who meet the pre-qualification criteria will be invited to submit a proposal. 23. Prequalification evaluation criteria of publishers will be: *Number of years as a publisher; *Publishing experience; *Local premises; *Publishing staff; *Financial autonomy; * Marketing and distribution.”

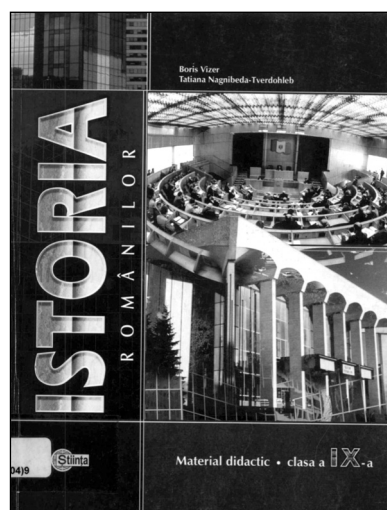
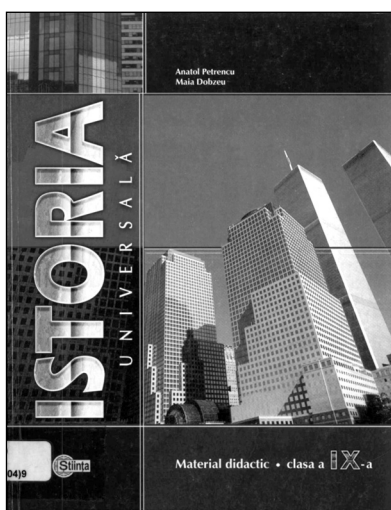
³¹⁹ “Such savings resulted from unnecessary piloting costs, lower than estimated cost of textbooks (**including cancellation of the bid for history textbooks for grades 8 and 9 due to an upcoming shift to integrated history teaching**), as well as the substantial unallocated loan proceeds of **US\$ 1.38 million**;...” Implementation Completion Report (SCL-41510 IDA-30030 PPFB-P3040) on a loan and credit in the amount of US\$ 16.8 million to the Republic of Moldova for a General Education Project, February 24, 2005, p. 13; http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/03/03/000012009_20050303094829/Rendered/PDF/31309.pdf (ultima accesare 26.06.2008).

³²⁰ *Ibidem*, p. 20: „In this respect, it is important to note that the new approach envisaged by the ME to an integrated history teaching and **quick introduction of new integrated history textbooks** requires a broad transparent consultation process with all stakeholders involved in curriculum development and approval, textbooks development and production, in teacher training and in preparation of teacher support guides.”

³²¹ Project appraisal document on a proposed credit in the amount of SDR 3.6 million (US\$ 5.0 million equivalent) and proposed grant in the amount of SDR 3.6 million (US 5.0 million equivalent) to the Republic of Moldova for a *Quality education in the rural areas of Moldova project*, February 14, 2006, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/02/23/000012009_20060223103411/Rendered/PDF/334240REV0pdf.pdf (ultima accesare 26.06.2008).

multe din ele și în limba rusă³²². În anul 2002 apar consecutiv trei manuale de istorie destinate pentru elevii claselor a VIII-a și a IX-a. Editura Cartdidact-Reclama publică la istoria universală manualul pentru clasa a VIII-a, elaborat de doi istorici universitari, unul de la Chișinău și altul de la Iași, aprobat de Comisia metodică a Facultății de Istorie și Psihologie a USM³²³. În același an editurile Reclama și Civitas publică în comun o ediție nouă a manualului de istorie universală pentru clasa a IX-a³²⁴. La istoria românilor, sub egida Editurii Cartdidact-Reclama, cu aprobarea Comisiei metodice a Facultății de Istorie și Psihologie a USM, apare singurul manual pentru clasa a IX-a³²⁵. În anul următor, fără susținerea și acordul Ministerului Educației, editurile au continuat editarea și reeditarea manualelor de istorie pentru clasele a VIII-a și a IX-a. Editura Cartdidact-Reclama completează setul de materiale didactice pentru clasa a VIII-a cu manualul de istoria românilor pentru clasa a VIII³²⁶, iar Editura Prut Internațional – cu un manual pentru istoria universală³²⁷ și altul pentru istoria românilor³²⁸. Totodată, Editura Știința apare în 2003 cu un alt manual de istorie universală pentru clasa a IX-a³²⁹, iar în 2004 cu altul la istoria românilor³³⁰.

În cele din urmă, putem observa că, deși instituțiile statului au neglijat susținerea publicării manualelor de istorie pentru clasele VIII-IX, editorii locali au reușit să ofere publicului mai multe manuale de alternativă, ce i-au asigurat pe învățători și elevi cu materialele didactice necesare pentru studierea istoriei.

³²² Н. Кикущ, Е. Дану, Д. Драгнев, И. Негрей, *История румын. Новое время, часть II (1850-1918)*. Дидактический материал для 8-го класса, Chișinău: Prut Internațional, 2004; К. Драженберг, Е. Чертан, В. Козма, П. Чербушка, *Всеобщая история. Новое время, часть II (1850-1918)*. Дидактический материал для 8-го класса, Chișinău: Prut Internațional, 2004; Анатолий Петренко, Майя Добзеу, *Всеобщая история. Новейшее время*. Дидактический материал для 9-го класса, Chișinău: Știința, 2004, 104 с.

³²³ Igor Ojog, Cătălin Turluc, *Istoria universală modernă. 1850-1918*. Manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Cartdidact-Reclama, 2002, 132 p.

³²⁴ Igor Cașu, Sergiu Nazaria, *Istoria universală contemporană (1918-2002)*. Manual pentru clasa a IX-a a școlii de cultură generală din Republica Moldova, Chișinău: Reclama-Civitas, 2002, 120 p., tiraj 5000 ex.

³²⁵ Gheorghe Palade, Igor Șarov, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a IX-a, Chișinău: Cartdidact-Reclama, 2002, 114 p. A se vedea o primă recenzie a manualului realizată de către Ion Leu, *Un manual mult așteptat*. In: *Literatura și Arta*, nr. 45 (2985), 7 noiembrie 2002, p. 7.

³²⁶ Ion Varta, Igor Șarov, *Istoria românilor. Epoca modernă. 1850-1918*. Manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Cartdidact-Reclama, 2003, 108 p. Aprobat de Comisia Metodică a Facultății de Istorie și Psihologie a USM.

³²⁷ Constantin Drachenberg, Eugeniu Certan, Valeria Cozma, Pavel Cerbușcă, *Istoria Universală. Epoca Modernă. Partea a II-a (1850-1918)*, Chișinău, 2003, 120 p.

³²⁸ Nicolae Chicuș, Eugenia Danu, Demir Dragnev, Ion Negrei, *Istoria românilor, Epoca modernă. Partea a II-a (1850-1918)*, Chișinău: Prut Internațional, 2003, 119 p. Oricât de paradoxal ar părea, dar Valentina Haheu, unul din inițiatorii cursului de istorie integrată, rămâne a fi concomitent și autor al aparatului metodic al unui manual de istoria românilor.

³²⁹ Anatol Petrencu, Maia Dobzeu, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a IX-a, Chișinău: Știința, 2003, 104 p.

³³⁰ Boris Vizer, Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Material didactic pentru clasa a IX-a, Chișinău: Editura Știința, 2004, 112 p.

Tabelul 6. Manualele de istorie din Republica Moldova aprobate de Ministerul Învățământului (1999-2002)

Nr.	Clasa	Titlul	Autori	Editură	Anul editării
1.	IV	File din istoria românilor ³³¹	P. Cerbușcă, Gh. Gonța, V. Haheu, N. Petrovski	Știința-Cartier	1999
2.	V	Istorie. Epoca străveche și antică Universală/românilor ³³²	I. Niculiță, Vl. Potlog, T. Arnăuț	Lumina	2000
3.	VI	Istoria universală/românilor ³³³	D. Dragnev, Gh. Gonța, P. Cocîrlă, E. Dragnev	Știința	2001
4.	VII	Istoria universală/românilor ³³⁴	D. Dragnev, C. Drachenberg, I. Ojog	Știința	2002
5.	VIII	Nu a fost aprobat			
6.	IX	Nu a fost aprobat			
7.	X	Istoria românilor. Epoca antică și medievală	D. Dragnev, Gh. Postică	Civitas	2001 2002
8.	X	Istoria românilor. Epoca antică și cea medievală	P. Parasca, I. Negrei, Gh. Gonța, G. Gavriliță, M. Dobzeu	Știința	2002
9.	X	Istoria universală. Epoca antică și cea medievală	A. Berciu-Drăghicescu, Al. Ofrim, M. Preda	Prut Internațional	2001
10.	X	Istoria universală. Epoca antică și medievală ³³⁵	E. Dragnev, V. Pâslariuc, C. Popovici	Civitas	2001 2002
11.	XI	Istoria românilor. Epoca modernă	N. Chicuș, N. Cibotaru, Gh. Gonța, I. Negrei, M. Dobzeu, G. Gavriliță	Știința	2002
12.	XI	?		Cartdidact	?
13.	XI	Istoria universală. Epoca modernă	N.-M. Cojescu, Al. Mamina, C. Drachenberg	Prut Internațional	2001
14.	XI	Istoria universală. Epoca modernă	I. Varta, T. Varta	Civitas	2001
15.	XII	Istoria românilor. Epoca contemporană	N. Enciu	Civitas	2001 2002
16.	XII	Istoria românilor. Epoca contemporană	I. Scurtu, I. Șișcanu, M. Curculescu, C. Dincă, A. Constantin Soare	Prut Internațional	2001
17.	XII	Istoria universală. Epoca contemporană	A. Petrencu, I. Chiper	Prut Internațional	2002
18.	XII	Istoria universală. Epoca contemporană ³³⁷	S. Nazaria	Civitas	2002

³³¹ Manualul este susținut de Caietul elevului (1999) și de Ghidul învățătorului (2000). Manualul este tradus și în limba rusă (1999).

³³² Manualul a fost tradus și în limba rusă (2000).

³³³ Manualul este susținut de Ghidul învățătorului, ambele traduse în limba rusă (2001).

³³⁴ Manualul a fost tradus ulterior și în limba rusă (2002).

³³⁵ Manualul a fost tradus ulterior și în limba rusă (2002).

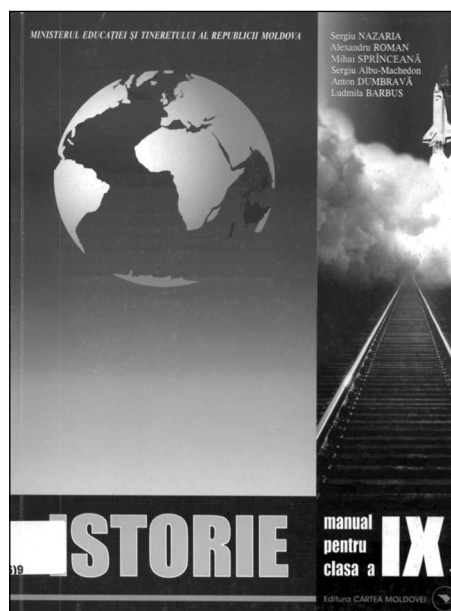
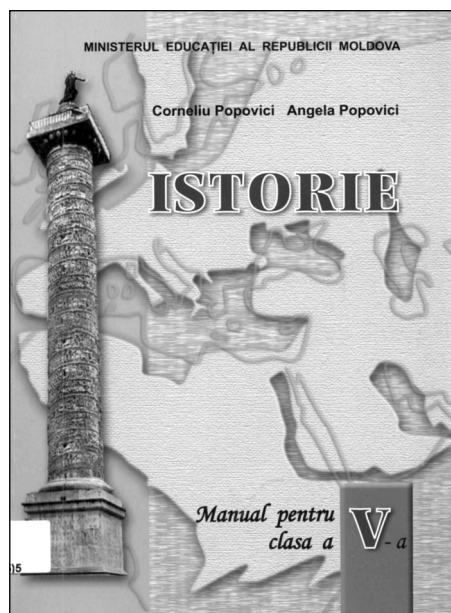
³³⁶ Conform regulamentului și concursului de elaborare a manualelor școlare pentru ciclul liceal, aici trebuie să fie cel de-al doilea manual la istoria modernă a românilor, concurs câștigat de Editura Cartdidact în luna ianuarie 2001.

³³⁷ Manualul a fost tradus și în limba rusă (2002).

În anul 2003-2004, la inițiativa Ministerului Educației, au fost create noi grupuri de autori de manuale de istorie după principiul de predare integrată a istoriei naționale și universale. Primul manual din seria *istoriei integrate* a fost cel destinat pentru clasa a XII-a, care însă nu a ajuns să fie distribuit în școli din cauza calității conținutului. Prin dispoziția nr. 1082 din 3 decembrie 2004, V. Beniuc, ministrul educației, dispunea constituirea Comisiei de evaluare a manuscriselor manualelor de Istorie pentru clasele V, VI, VII, VIII, IX și XII, care urmau să se întrunească în perioada 6-11 decembrie 2004 pentru a realiza evaluarea în grup a manuscriselor³³⁸.

În interpelarea sa din 2 iunie 2006 către ministrul V. Țvircun, deputatul I. Varta menționa: „În anul 2004, la Editura Cartea Moldovei a fost editat un manual experimental al istoriei integrate pentru clasa a XII-a de liceu într-un tiraj de 12 000 de exemplare. Comanda a fost realizată la Combinatul Poli-grafic din orașul Chișinău. Autorii acestui manual sunt Serghei Nazaria, Alexandru Roman, cel care a fost vizat în interpelarea anterioară, Ludmila Barbus, Alexandru Burian, Mihai Sprîncean, Anton Dumbrava. Pe coperta manualului a fost imprimată denumirea Ministerului Educației și Tineretului, prin urmare a avut girul Ministerului Educației, Tineretului și Sportului pe atunci. Iar pe pagina a doua a manualului a fost inserată fraza: „Aprobat de comisia de experți a Ministerului Educației”. Respectivul manual a avut un destin trist. După ce a fost tipărit într-un tiraj de 12 000 de exemplare, s-a constatat calitatea joasă a conținutului lui și a fost trimis la ghilotină. În felul acesta statul a fost prejudiciat de câteva sute de mii de lei”³³⁹. Deputatul I. Varta solicita ministrului Țvircun să-i fie prezentate documentele în baza cărora s-a luat decizia cu privire la tipărirea acestei lucrări. Totodată cerea să-i fie prezentate avizul comisiei de experți, decizia ministrului care a însoțit acest manuscris la tipografie și un exemplar al acestui manual. I. Varta cerea ministrului că, dacă se va stabili vina autorilor, „ei să fie acei care să suporte acoperirea acestor cheltuieli pe care le-a suportat bugetul statului și contribuabilii din Republica Moldova”³⁴⁰.

Următorul manual aprobat de Ministerul Educației prin Ordinul nr. 531 din 15 octombrie 2004, tipărit abia în 2005 de Editura Lumina, a fost destinat pentru clasa a V-a³⁴¹. Apariția acestui manual a trezit un șir de nemulțumiri din partea istoricilor, pe larg mediatizate în mass-media. Evident, părerea acestora puțin au contat pentru autorii vizați, care într-un scurt timp au publicat și un manual pentru clasa a VI-a³⁴². Pe lângă autorii manualului Corneliu și Angela Popovici au participat la elaborarea aparatului metodic Valentina și Victor Sînchetru. Nu dorim să redeschidem subiectul privind autorii de manuale³⁴³, însă accentuăm că elaborarea și scrierea

³³⁸ Comisia avea următoarea componență: V. Dandara, V. Sînchetru, T. Pleșco, E. Melenti, S. Rusu, G. Pelivan, S. Topor, V. Sînchetru, C. Lungu.

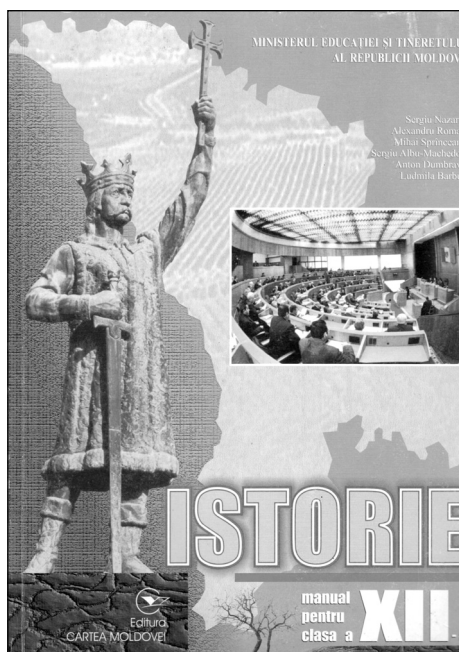
³³⁹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/02.06.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008).

³⁴⁰ *Ibidem*.

³⁴¹ Corneliu Popovici, Angela Popovici, *Istorie. Manual experimental pentru clasa a V-a*, Chișinău: Editura Lumina, 2005, 208 p., tiraj 45000 ex. Vezi unele critici la adresa acestui manual în interviul acordat de istoricul Ion Negrei, *Istoria integrată – un Cernobil cu efect latent*. In: *Cugetul*, nr. 1 (29), 2006, pp. 44-47.

³⁴² *Ibidem*. Manualul a fost aprobat de Ministerul Educației și Tineretului prin Ordinul nr. 122 din 10 august 2006.

³⁴³ Subiectul privind cine poate fi autorul unui manual școlar a fost abordat de subsemnat în lucrarea *Cum să elaborăm și analizăm manualele școlare*, Chișinău: Cartdidact, 2006, pp. 62-64.

manualelor școlare nu poate fi o afacere de familie. În toată lumea, comisiile de evaluare sunt, de regulă, independente, încercând să fie cât mai obiective posibil în deciziile lor, cu excluderea oricărui conflict de interes. În cazul evaluării manualului pentru clasa a V-a, majoritatea membrilor comisiei erau și autori ai Curriculumului, și autori ai noilor manuale. La manualul pentru clasa a VI-a³⁴⁴, publicat de același colectiv de autori, conflictul de interes este și mai vădit, deoarece Valentina Sînchetru este unul din autorii aparatului metodic, iar soțul ei, Victor Sînchetru, este membru al comisiei de evaluare. Despre ce fel de obiectivitate putem vorbi când unele și aceleași persoane sau membri ai familiilor lor sunt autori de curriculum, de manuale și, totodată, membri ai comisiilor de evaluare! Încă în raportul său din 1997, Banca Mondială evidențiază că în Republica Moldova unele și aceleași persoane participă atât la elaborarea curriculumului, cât și la scrierea manualelor, ceea ce ar trebui exclus³⁴⁵. Situația însă, practic, nu s-a schimbat în următorii 10 ani (Tabel 9).

În anul 2005 Eugenia Negru publică, sub egida Editurii Epigraf, un material auxiliar manualului de istoria românilor pentru clasa a IV-a care cuprinde 23 de lecții, 3 studii de caz, teste de evaluare și dicționar de personalități, opere și denumiri geografice³⁴⁶.

În anul 2006, cu aprobarea Ministerului Educației și Tineretului, se publică și manualele de istorie pentru clasele a IV-a³⁴⁷, a VII-a³⁴⁸, a VIII-a³⁴⁹, a IX-a³⁵⁰ și a XII-a³⁵¹. Majoritatea manualelor, în afară de greșeli de tipar, conțin un șir de erori de ordin factologic și lingvistic, unele din ele recunoscute chiar de către autori³⁵².

În paralel cu manualele aprobate de Ministerul Educației și Tineretului, în anii 2005-2006 sunt editate manuale opționale la istorie. În 2005, sub egida Editurii Civitas, în afara schemei și fără suportul Ministerului Educației și Tineretului, se publică manualele de istorie universală pentru clasele a IX-a³⁵³ și a XI-a³⁵⁴, deși în primul manual autorul menționează că acesta este elaborat conform Curriculumului

³⁴⁴ Corneliu Popovici, Angela Popovici, *Istorie. Manual pentru clasa a VI-a*, Chișinău: Editura Lumina, 2006, 208 p., tiraj 45000 ex. **Vezi** următoarele recenzii la acest manual ale istoricilor A. Eșanu și Gh. Gonța, *Aviz la istorie. Manual pentru clasa a VI-a (autori – Corneliu Popovici, Angela Popovici, Editura “Lumina”, Chișinău, 2006, 208 p.)*. In: Cugetul, 1 (33), 2007, pp. 56-60 și pp. 61-63.

³⁴⁵ „In most cases the same people who write the curriculum also write the textbook.” Staff Appraisal Report (SAR), Vol. 1, Republic of Moldova, General Education Project, March 21, 1997, http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000009265_3980420170717 (ultima accesare 26.06.2008).

³⁴⁶ Eugenia Negru, *Istoria românilor. Material complementar pentru clasa a IV-a*, Chișinău, Epigraf, 2005.

³⁴⁷ G. Gavrilă, M. Dobzeu, V. Haheu, T. Nagnibeda-Tverdohleb, M. Veveriță, *Istorie. Manual pentru clasa a IV-a*, Chișinău: Univers Pedagogic, 2006, 80 pag., tiraj 42 000 ex. Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației și Tineretului al Republicii Moldova nr. 100 din 4 august 2006.

³⁴⁸ E. Certan, I. Moiseev, M. Veveriță, *Istorie. Manual pentru clasa a VII-a*, Chișinău: Editura Univers Pedagogic, 2006, 208 p., tiraj 45000 ex. Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministerului Educației și Tineretului nr. 100 din 4 august 2006.

³⁴⁹ P. Boico, V. Cincilei, M. Veveriță, *Istorie. Manual pentru clasa a VIII-a*, Chișinău, Univers Pedagogic, 2006, 208 p., tiraj 45000 ex., Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministerului Educației și Tineretului nr. 85 din 18 iulie 2006.

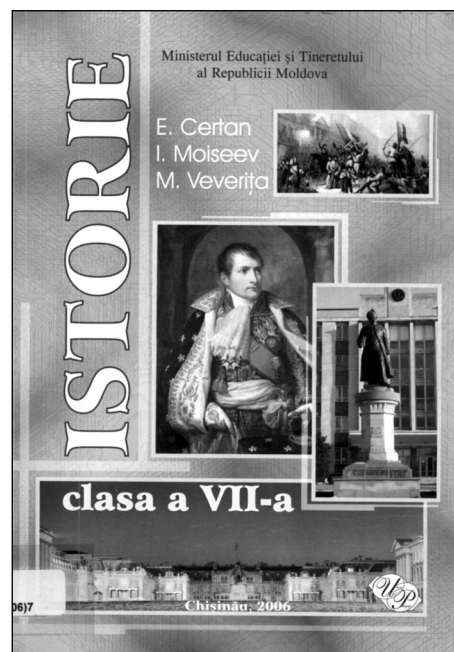
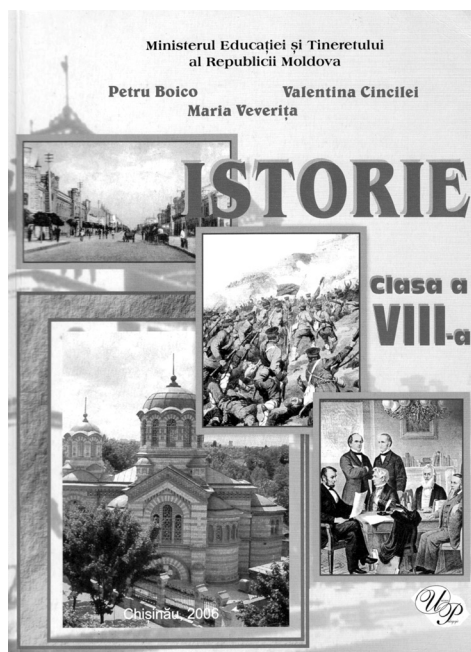
³⁵⁰ S. Nazaria, A. Roman, M. Sprânceană, L. Barbus, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, *Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a IX-a*, Chișinău: Cartea Moldovei, 2006, 204 p., tiraj 48000 ex. Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministerului Educației și Tineretului nr. 100 din 4 august 2006.

³⁵¹ S. Nazaria, Al. Roman, M. Sprânceană, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, L. Barbus, *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a*, Chișinău, Cartea Moldovei, 2006, 256 p., tiraj 12000 ex. Ediția a fost elaborată conform Curriculum-ului la disciplina „Istorie”, reevaluat și aprobat la ședința Colegiului Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova. Manualul a fost aprobat spre editare prin Ordinul nr. 120 din 10 august 2006 al Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova.

³⁵² A se vedea erata de la începutul manualului pentru clasa a IX-a.

³⁵³ I. Cașu, *Istoria universală. Lumea contemporană (1918-2005). Manual pentru clasa a IX-a*, Chișinău: Civitas, 2005.

³⁵⁴ I. Varta, T. Varta, *Istoria universală. Epoca modernă (1850-1918). Manual pentru clasa a XI-a*, Chișinău: Civitas-Carpați, 2005.

școlar aprobat de Consiliul Ministerului Educației prin decizia nr. 17/2 din 8 februarie 2002. În același an apare un nou ghid metodic destinat învățătorilor pentru facilitarea predării istoriei în clasele a IX-a³⁵⁵. În anul 2006 Editura Prut Internațional publică încă un manual de istorie universală destinat claselor a XI-a³⁵⁶. În 2007-2008 Editura Prut Internațional a reeditat și distribuit gratis în școlile din republică setul de manuale de istorie pentru clasele X-XII. Totodată, Editura Civitas a elaborat și publicat în anul 2005, cu reeditare în 2006, un Atlas de istorie universală și a românilor într-un tiraj de 3000 exemplare, distribuite gratis profesorilor de istorie din republică. Atlasul ilustrează dimensiunea spațială a principalelor teme din curriculumul național la istorie, cuprinzând 52 de hărți structurate pe epoci istorice (antică, medievală, modernă și contemporană), însoțite de succinte comentarii istorice, texte de sinteză, cronologie și imagini de epocă³⁵⁷. În 2007, sub egida Editurii Civitas se publică un manual de istorie pentru clasa a IV-a³⁵⁸, care devine o alternativă celui recomandat de Ministerul Educației și Tineretului în anul 2006³⁵⁹. În anul 2007 apare o lucrare privind evenimente și personalități din istoria antică, în calitate de material complementar manualului de istorie pentru clasa a V-a³⁶⁰.

³⁵⁵ Valentina Olaru, Nina Uzicov, *Istoria universală (1918-2005). Ghidul profesorului. Clasa a IX-a*, Chișinău: Civitas, 2005.

³⁵⁶ N. Cojescu et al., *Istoria universală. Epoca modernă. Manual pentru clasa a XI-a*, Chișinău: Prut Internațional, 2006.

³⁵⁷ Demir Dragnev, Emil Dragnev, *Atlas de istorie universală și a românilor*, Chișinău: Civitas, 2005, ediția a II-a, 2006, 112 pag., tiraj 3000 ex..

³⁵⁸ P. Cerbușcă, *Istorie și patrimoniul cultural. Clasa a IV-a. Material complementar pentru elevi, cadre didactice și părinți*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2007, 96 p., tiraj 1000 ex.

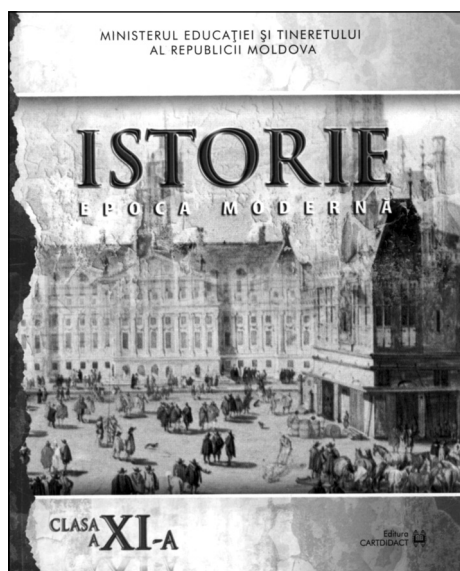
³⁵⁹ G. Gavriliță, M. Dobzeu, V. Haheu, T. Nagnibeda-Tverdohleb, M. Veverița, *Istorie. Manual pentru clasa a IV-a*, Chișinău: Univers Pedagogic, 2006, 80 pag., tiraj 42 000 ex. Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației și Tineretului al Republicii Moldova nr. 100 din 4 august 2006.

³⁶⁰ M. Veverița, N. Bulmaga, V. Fărâmbă, I. Veverița, *Istorie. Evenimente și personalități, clasa a V-a*, Chișinău, Univers Pedagogic, 2007.

Tabelul 7. Manualele de istorie din Republica Moldova aprobate de Ministerul Educației și Tineretului în 2005-2009

Nr.	Clasa	Titlul	Autori	Editură	Anul editării
1.	IV	Istorie. Manual pentru clasa a IV-a	G. Gavriliță, M. Dobzeu, V. Haheu, T. Nagnibeda-Tverдохleb, M. Veveriță	Univers Pedagogic	2006
2.	V	Istorie. Manual experimental pentru clasa a V-a	C. Popovici, A. Popovici	Lumina	2005
3.	VI	Istorie. Manual pentru clasa a VI-a	C. Popovici, A. Popovici	Lumina	2006
4.	VII	Istorie. Manual pentru clasa a VII-a	E. Certan, I. Moiseev, M. Veveriță	Univers Pedagogic	2006
5.	VIII	Istorie. Manual pentru clasa a VIII-a	P. Boico, V. Cincilei, M. Veveriță	Univers Pedagogic	2006
6.	IX	Istorie. Manual pentru clasa a IX-a	S. Nazaria, A. Roman, M. Sprînceană, L. Barbus, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă	Cartea Moldovei	2006
7.	X	Istorie. Manuale pentru clasa a X-a	C. Popovici, A. Popovici	Lumina	2008
8.	XI	Istorie. Manual pentru clasa a XI-a	N. Chicuș, I. Șarov, I. Ojog, P. Cerbușca, V. Pâslariuc, M. Dobzeu, T. Nagnibeda-Tverдохleb	Cartdidact	2007
9.	XII	Istorie. Manual pentru clasa a XII-a	S. Nazaria, Al. Roman, M. Sprînceană, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, L. Barbus	Cartea Moldovei	2006

În anul 2007 Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, prin Ordinul nr. 551 din 16 august, a aprobat publicarea manualului de istorie pentru clasa a XI-a, în limbile română și rusă³⁶¹. Manualul a fost elaborat în baza noului curriculum național la istorie pentru clasele liceale, cuprin-

zând evenimente care corespund perioadei începând cu sec. XVII și începutul sec. XX, încercându-se integrarea elementelor de istorie națională și universală ce ar caracteriza epoca modernă. Din seria manualelor aprobate și recomandate de instituțiile guvernamentale din ultimii trei ani, deși este abia la prima ediție și conține unele curențe, acesta poate fi considerat ca fiind cel mai reușit. Guvernul comunist, fără a da explicații, a interzis distribuția și utilizarea manualului de istorie pentru clasa a XI-a, anunțând un nou concurs (Anexele 25, 27). Manualul a fost elaborat fără a se face public colectivul de autori și a fost supus evaluării în vara anului 2009, întrunind doar recenzii negative. Insistența vicepremierului V. Stepaniuc de a aproba publicarea acestui manual nu a avut succes și la ultima ședință a comisiei din cadrul Ministerului Educației și Tineretului la începutul lunii septembrie 2009 manuscrisul a fost respins definitiv³⁶² (Anexa 28).

³⁶¹ N. Chicuș, I. Șarov, I. Ojog, P. Cerbușca, V. Pâslariuc, M. Dobzeu, T. Nagnibeda-Tverдохleb, *Istorie. Manual pentru clasa a XI-a*, Chișinău: Cartdidact, 2007, 255 p., tiraj 30000 ex. Н. Кикүш, И. Шаров, И. Ожог, П. Чербушка, В. Пысларюк, М. Добзее, Т. Нагнибеда-Твердохлеб, *История. Новое время. Учебник для XI-го класса*, Кишинев, Cartdidact, 2007, 256 С., tiraj 8000 ex.

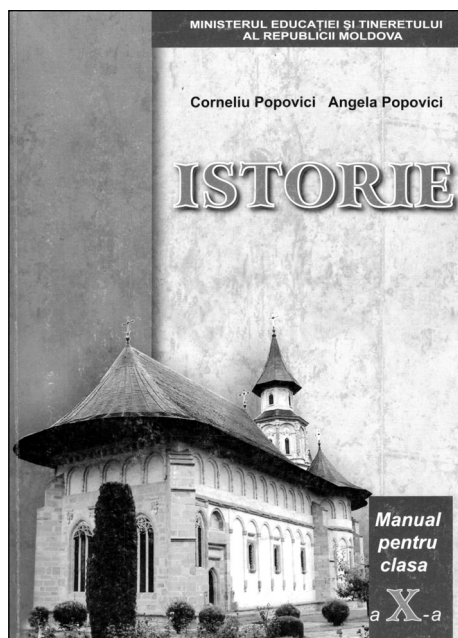
³⁶² Oricât ar fi de paradoxal, V. Stepaniuc promova insistent manualul pentru clasa a XI-a și după alegerile repetate din 29 iulie 2009, când era clar că comuniștii au pierdut guvernarea.

Tabelul 8. Coordonatori, autori și experți ai curriculumului școlar la istorie (istoria românilor și istoria universală) 1997-2003

Nr.	Nume, Prenume	Statut, Titlu	Ciclul școlar			Concomitent și autori de manuale
			primar Clasa IV	gimnazial Clasele V-IX	liceal Clasele X-XII	
	Cerbușcă Pavel	doctor în pedagogie Liceul <i>Gaudeamus</i> , Chișinău	Autor	Autor	Autor	Clasele IV, V, VII, VIII
	Chicuș Nicolae	conf. univ., dr. în istorie, decan, Facultatea de Istorie, UPS "Ion Creangă"	Autor	Autor	Autor	Clasele VIII, XI
	Cozma Valeria	conf. univ., dr. în istorie, Facultatea de Istorie, UPS "Ion Creangă"	Autor	Autor	Autor	Clasele VII, VIII
	Gavriliță Galina	specialist principal, Direcția învățământ pre-universitar, Ministerul Învățământului	-	Membrii al comisiei de experți		Clasele X, XI
	Gonța Gheorghe	prof. univ., dr. hab. în istorie, șeful Catedrei Istoria Românilor, UPS "Ion Creangă"	Autor	Autor		Clasele IV, V, VI, VII, X, XI
	Haheu Valentina	cercetător științific superior, Institutul de Științe ale Educației	Autor	Coordonator al grupului de lucru		Clasele IV, V, VI, VII, VIII
	Muraru Elena	conf. univ., dr., Facultatea de Istorie, USM	Autor	-		Clasele V, VIII, IX, X, XII
	Petrovski Nina	conf. univ., dr. în istorie, Catedra Istoria Românilor, UPS "Ion Creangă"	Autor	Autor		Clasele IV, V, VI, VII, VIII

Tabelul 9. Coordonatori, autori și experți ai curriculumului școlar la istorie, curs integrat (2003-2008)

Nr.	Nume, Prenume	Statut, Titlu	Ciclul școlar			Concomitent și	
			Primar Clasa IV	Gimnazial Clasele V-IX	liceal Clasele X-XII	autor de manuale	
						Autor	Autor
	Popovici Corneliu	doctor în istorie	Autor	Autor	Autor	Clasele V, VI, X	
	Nazaria Sergiu	doctor în istorie	Autor	Autor	Autor	Clasele IX, XII	
	Certan Eugeniu	doctor habilitat în istorie	Autor	Autor	Autor	Clasele VII, VIII	
	Rusu Sofia	grad didactic superior	Autor	Autor	Autor	Clasele V, IX, XII	
	Veveriță Maria	grad didactic superior	Autor	Autor	Autor	Clasa V	
	Dandara Viorel	grad didactic superior	Autor	Autor	Autor	Clasele V, VII, VIII	
	Topor Sabina	grad didactic I	Autor	Autor	Autor	Clasele V, VI	
	Pelivan Gabriela	grad didactic I	Autor	Autor	Autor	Clasele V, IX	
	Sînchetru V.	grad didactic II	Autor	-	-	Clasa VI	
	Gavriliță Galina	Ministerul Învățământului și Tineretului	-	Consultant	Consultant	Clasa IV	

Ultimul manual din seria celor integrate aprobat de Ministerul Educației și Tineretului a fost cel pentru clasa a X-a, elaborat de către aceiași autori care au scris și manualele pentru clasele a V-a și a VI-a – C. Popovici și A. Popovici³⁶³.

În anii 2008-2009, în calitate de manuale de alternativă celor „integrate” aprobate de Ministerul Educației și Tineretului au mai apărut câteva lucrări destinate elevilor din clasele a VIII-a³⁶⁴, IX-a³⁶⁵, a X-a³⁶⁶ și a XII-a³⁶⁷. În afară de manualele școlare, în ultimii ani au fost publicate un șir de alte lucrări adresate direct mediului școlar: dicționare³⁶⁸, atlase și lucrări cu caracter științifico-didactic³⁶⁹, care completează și facilitează o mai bună cunoaștere a istoriei.

Astfel, timp de 18 ani de independență a Republicii Moldova a fost deja de trei ori elaborat și modificat curriculumul școlar la istorie. Inițial, în școlile din Republica Moldova au fost introduse două cursuri de istorie complementare – *Istoria românilor* și *Istoria universală*, care au fost substituite începând cu 1 septembrie 2006 cu un singur curs de istorie, realizat după principiul integrat. Aprobarea și modificarea curriculumului național a influențat direct procesul de elaborare a manualelor școlare de istorie.

Schimbarea curriculumului la istorie și elaborarea unor noi manuale au trezit nemulțumiri nu doar din partea populației locale, dar și a comunității internaționale. În următoarele pagini vom face o trecere în revistă a celor mai importante aspecte ale polemicii pe marginea modificării curriculumului la istorie și editării manualelor noi pe parcursul anilor 2001-2009.

4. Istoria, între reformă, contrareformă și modernizare (2001-2010)

Odată cu venirea Partidului Comuniștilor la putere în anul 2001 s-a reluat discuția privind predarea istoriei în Republica Moldova. Guvernul comunist a insistat din start asupra schimbării denumirii și conținutului cursului *Istoria românilor* în *Istoria Moldovei*. Astfel, prin demrsul nr. 345 din 23 iulie 2001 Ilie Vancea, ministrul Învățământului, solicita rectorilor universităților să prezinte până la data de 10 august 2001 denumirea cursurilor normative, facultative, opționale și de specialitate ce țin de istoria Moldovei, studiate adăugător la disciplina istoria românilor; programele la istoria românilor și subiectele la examenele de licență la istoria românilor, desemnându-l responsabil de îndeplinirea acesti dispoziții pe S. Nazaria, viceministru al Învățământului (Anexa 7).

³⁶³ C. Popovici, A. Popovici, *Istorie*. Manual pentru clasa a X-a, Chișinău, Editura Lumina, 2008, 256 p., tiraj 19500 ex. Manualul a fost aprobat spre editare prin Ordinul nr. 891 din 24 decembrie 2007 al Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova.

³⁶⁴ Ion Varta, Igor Șarov, *Istorie. Epoca modernă (1850-1918)*. Manual pentru clasa a VIII-a. *Istoria românilor. Istoria universală*. Chișinău, Cartdidact, 2009.

³⁶⁵ I. Șarov, Gh. Palade, I. Cașu, *Istorie. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a IX-a, *Istoria românilor. Istoria universală*, Chișinău, Cartdidact-Civitas, 2009.

³⁶⁶ E. Драгнев, В. Пысларюк, Г. Постикэ, Д. Драгнев, С. Докина, Л. Витион, *История. Древний мир и средние века, X-й класс. Учебное пособие по всеобщей истории и истории румын*, Кишинэу: Civitas, 2008, 248 c.

³⁶⁷ N. Enciu, T. Mistreanu, T. Nagnibeda-Tverdohle, *Istorie. Epoca contemporană*. Clasa a XII-a. Materiale didactice la istoria universală și a românilor, Chișinău: Civitas, 2008, 366 p.

³⁶⁸ D. Dragnev et al., *Domniile Țării Moldovei*. Studii, Chișinău, Civitas, 2005; A. Agachi et al., *Dicționar de istorie a românilor*, Chișinău, Civitas, 2005; A. Agachi et al., *Dicționar de istorie*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, Civitas, 2007; Gh. Bobâna, L. Troianowski, *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*. Dicționar, Chișinău, Civitas, 2007.

³⁶⁹ S. Musteață (ed.), *Educația cetățeniei democratice și toleranței prin intermediul istoriei. Ghid didactic*. Chișinău, Editura Cartdidact, 2006; I. Chirtoagă, *Din istoria sudului Basarabiei (în contextul istoriei românilor)*. Materiale didactice pentru școlile de cultură generală, Chișinău, Civitas, 2007; I. Chirtoagă et al., *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent, Compendiu*, Chișinău, Civitas, 2007.

Societatea civilă în general și comunitatea academică în special au declarat de mai multe ori că sunt împotriva implicării politicului în procesele educaționale. La 1 iulie 2001 a avut loc Congresul Istoricilor din Republica Moldova, la care au participat profesori școlari și universitari, oameni de știință și cultură, studenți de la diferite universități ș.a. Delegații au protestat împotriva tentativei guvernării comuniste de a substitui cursul de *Istoria românilor* și au aprobat un Apel „Pentru apărarea demnității naționale, pentru stoparea campaniei de românofobie și denigrare a Istoriei Românilor”³⁷⁰. Participanții la congres au cerut conducerii Republicii Moldova să înceteze campania de denigrare a cursului *Istoria românilor* și de intimidare a oamenilor de știință. În noiembrie 2001, conducerea Asociației Istoricilor din Republica Moldova a lansat o declarație în cadrul unei conferințe de presă, în care se constata insistența autorităților centrale de a impune cursul de *istoria Moldovei* ca reper al statalității Republicii Moldova, atenționând că prin astfel de acțiuni se încearcă a folosi istoria în serviciul intereselor ideologice ale Partidului Comuniștilor din Moldova³⁷¹.

Ignorând opinia societății civile și a specialiștilor, la finele anului 2001, Guvernul a luat decizia de a introduce limba rusă ca obiect de studiu obligatoriu începând cu clasa a doua, fapt care a provocat acțiuni de protest din partea societății civile. Acțiunile de protest din ianuarie-martie 2002 (111 zile) au avut loc sub egida Partidului Popular Creștin Democrat în Piața Marii Adunări Naționale și „Orășelul Libertății”³⁷². La 9 ianuarie 2002 s-a desfășurat prima acțiune de protest îndreptată împotriva rusificării forțate a populației băștinașe din Republica Moldova³⁷³.

În același timp, V. Dergaciov, A. Burian și V. Beniuc, fondatori ai Societății cultural-științifice „Istoria Moldovei”, au adresat la 19.12.2001 un demers președintelui V. Voronin prin care au propus „reintroducerea Istoriei Moldovei ca disciplină de predare în școlile medii de cultură generală, licee, gimnazii, instituții de învățământ superior și cele post-universitare”, argumentând că „Republica Moldova continuă să rămână unica țară din lume în care nu se scrie și nu se predă propria istorie, iar instituțiile de stat informaționale, de cultură, știință și de instruire inoculează cetățenilor, inclusiv tinerilor generații conceptele ideologice, orientările politice, valorile național-istorice ale altui stat” (Anexa 8). Ca răspuns la acest demers, în aceeași zi, 19.12.2001, președintele V. Voronin, prin dispoziția nr. SP/1-5575, l-a obligat pe prim-ministrul V. Tarlev „să adopte o hotărârea de Guvern cu măsurile și termenele respective pentru a se introduce istoria – începând cu 01.01.2002” (Anexa 9). Deși președintele V. Voronin nu a indicat în dispoziția sa care istorie, Guvernul Tarlev a mers pe ideea implementării unui curs de Istoria Moldovei, pregătind astfel proiectul hotărârii de Guvern „Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ”, care a fost trimis pentru avizare la mai multe ministere și la Academia de Științe a Moldovei. În răspunsul său din 2.01.2002, AȘM menționează că punctele 2, 3 și 4 din scrisoarea Societății cultural-științifice „Istoria Moldovei” sunt acceptabile și pot fi luate în considerare, dar discuțiile asupra punctului 1 au fost controversate. De aceea AȘM propune ca obiectul de studii să corespundă mai adecvat proceselor reale de dezvoltare istorică a Moldovei (Anexa 10).

Ministerul Justiției în avizul asupra proiectului hotărârii de Guvern menționa că „proiectul de hotărâ-

Manifestările de protest din ianuarie 2002, Chișinău

³⁷⁰ *Apelul Congresului Istoricilor din Republica Moldova „Pentru apărarea demnității naționale, pentru stoparea campaniei de românofobie și denigrare a Istoriei Românilor (1 iulie 2003)”*. In: În apărarea istoriei și demnității naționale, Chișinău, 2003, pp. 33-35.

³⁷¹ *Declarația Asociației Istoricilor din Republica Moldova, 27 noiembrie 2001*. In: În apărarea istoriei și demnității naționale, pp. 37-38.

³⁷² Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*. Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 5.

³⁷³ *Lupta pentru derusificarea românilor basarabeni*. In: Flux, 11 ianuarie 2002, p. 3.

rîre a Guvernului Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățămînt” nu este cazul să fie aprobat prin hotărâre de Guvern (Anexa 11). La 12 februarie 2002 ministrul Învățămîntului a semnat, la fel, un aviz prin care se susținea integral proiectul Hotărârii de Guvern cu privire la introducerea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de studiu în școli, licee, gimnazii, instituții de învățămînt superior și postuniversitar de la 1 septembrie 2002 (Anexa 12)³⁷⁴. În pofida acestor sugestii și protestelor de masă declanșate în Piața Marii Adunări Naționale, viceprim-ministrul Valerian Cristea acceptă prezentarea proiectului hotărârii (Anexa 13). Astfel, la 15 februarie această hotărâre a fost aprobată la ședința Guvernului, doar Serafim Urecheanu, primarul mun. Chișinău, și-a exprimat dezacordul³⁷⁵ (Anexa 14).

Pe data de 20 februarie 2002 Societatea cultural-științifică „Istoria Moldovei” a publicat pe paginile ziarului „Moldova Suverană” proiectul Curriculumului la „Istoria Moldovei în contextul civilizației est-romanice. Sugestii și Conținuturi”, care a fost criticată pe larg de comunitatea academică, deoarece a fost realizată în stilul istoriografiei sovietice. Alți adepți ai teoriei moldovenismului au publicat un șir de articole în ziarul PCRM „Comunistul”³⁷⁶ și „Moldova Suverană”³⁷⁷. Scrisoarea președintelui V. Voronin adresată scriitorului I. Druță a incitat și mai mult spiritele în societate³⁷⁸, calificată „Scrisoarea este o chemare la război a moldovenilor împotriva moldovenilor, a oamenilor simpli împotriva intelectualității”, cu atât mai mult cu cât „Druță nu mai este o autoritate morală pentru intelectualitatea împotriva căreia luptați Dvs. și partidul Dvs.”³⁷⁹.

Manifestări de protest în Piața Marii Adunări Naționale, Chișinău, 12.01.2002

În această situație, Asociația Istoricilor din Republica Moldova a adresat la 1 februarie 2002 conducerii de vârf a Republicii Moldova un Memoriu prin care istoricii și oamenii de știință și-au expus îngrijorarea în legătură cu tentativa de a instaura un regim dictatorial, de a reveni la „vechile practici de îndoctrinare a populației cu teze false și denaturate privind trecutul istoric al poporului român și în special a românilor din Basarabia ca parte componentă a neamului românesc”³⁸⁰. Semnatarii *Memoriului* au cerut conducerii Republicii Moldova să respecte și să promoveze adevărul științific în problemele limbii, literaturii și istoriei naționale, precum și încetarea campaniei de românofobie și denigrare a limbii și istoriei românilor. Totodată, majoritatea istoricilor de la Institutul de Istorie al AȘM consideră că este o naivitate să afirme că „Istoria Moldovei” va salva situația din republică, iar modul în care Guvernul comunist încearcă să modifice curriculumul școlar este într-un stil dictatorial, lipsit de argumente și,

raturii și istoriei naționale, precum și încetarea campaniei de românofobie și denigrare a limbii și istoriei românilor. Totodată, majoritatea istoricilor de la Institutul de Istorie al AȘM consideră că este o naivitate să afirme că „Istoria Moldovei” va salva situația din republică, iar modul în care Guvernul comunist încearcă să modifice curriculumul școlar este într-un stil dictatorial, lipsit de argumente și,

³⁷⁴ Proiectul de Curriculum la istoria Moldovei în contextul civilizației est-romanice. Sugestii și conținuturi. In: Moldova Suverană, nr. 30-31, februarie 2002, p. 3. O succintă comparație între curriculumul la istoria românilor și la istoria Moldovei a se vedea la M. Neagu, *Rolul Consiliului Europei în elaborarea concepției de istorie în Republica Moldova*. In: Analele ANTIM 6, 2005, p. 271-273.

³⁷⁵ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 180) cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățămînt. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 27-28, 18 februarie 2002, art. 252.

³⁷⁶ В. Царанов, *У нас своя история*. In: Коммунист, 18 января 2002, p. 5; П. Шорников, *Песни смутных времён*, Коммунист 26 (301), 5 апреля 2002, с. 8.

³⁷⁷ A. Burian, *Are Moldova istoria sa? (!)*. In: Moldova Suverană, 9 februarie 2002, p. 3; A. Moldovan, *Are, oare, Moldova cu adevărat istoria sa?* In: Moldova Suverană, 21 februarie 2002, pp. 1-2.

³⁷⁸ Vladimir Voronin, *Scrisoare deschisă domnului Ion Druță, scriitor al poporului, academician*. In: Săptămîna, 1 februarie 2002, p. 12.

³⁷⁹ C. Tănase, *Antiromânismul nu este o idee integratoare pentru R. Moldova. Scrisoare deschisă adresată domnului Vladimir Voronin, președintele R. Moldova*. In: Timpul, nr. 4 (19), 25 ianuarie 2003, p. 7.

³⁸⁰ *Memoriu al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, 1 februarie 2003*. In: În apărarea istoriei și demnității naționale, Chișinău, 2003, p. 39-43. A. Petrencu, *Ofensiva bolșevică asupra Istoriei. Falsificarea prin omitere*. In: Flux, 1 februarie 2003, p. 2; Ion Manole, *Istoricii se pronunță în susținerea cursului „Istoria românilor”*. In: Flux, 13 februarie 2002, pp. 1, 3.

de fapt, este promovat de adepții teoriei moldovenismului³⁸¹ și optează în continuare pentru cursul de istorie a românilor³⁸².

Astfel, la mai bine de o lună de manifestații de protest din centrul Chișinăului, guvernarea comunistă adoptă o decizie care a amplificat și mai mult protestele profesoriilor, elevilor, studenților și altor categorii sociale și profesionale. Ca urmare, din anul 2002 „războiul identitar” capătă o nouă dimensiune. Premierul V. Tarlev a declarat că, personal, poartă răspundere pentru adoptarea acestor decizii, întrucât „majoritatea statelor independente au istoria statului lor”, iar vicepremierul V. Cristea susținea că hotărârea a fost luată în baza „numeroaselor” solicitări din partea părinților. Ne întrebăm atunci cum s-a întâmplat că timp de zece ani aceste cereri nu au fost făcute și de ce la mitingul de protest din 24 februarie elevii din licee, școli și gimnazii au fost însoțiți de părinți?

Manifestările de protest din ianuarie 2002, Chișinău

Pentru implementare, s-a luat decizia de a elabora un manual de istoria Moldovei. În 2002, la Chișinău apare cartea *Istoria Moldovei*, semnată de Vasile Stati. Autorul considera că aceasta putea fi folosită drept manual pentru noul curs școlar de istorie. Lucrarea a fost distribuită prin intermediul Guvernului în majoritatea școlilor din republică în calitate de proiect pilot³⁸³. Cartea face referire la Moldova ca regiune separată de teritoriile românești. Autorul individualizează „statalitatea Moldovei” și „poporul moldovenesc” și prezintă România și pe români într-o lumină sumbră. Spre exemplu, unirea Basarabiei cu România din 1918 este prezentată ca o ocupare a acestui teritoriu de către români, în timp ce intrarea trupelor sovietice din 1940 este prezentată ca „o eliberare de sub stăpânirea românească”. Unii istorici au demonstrat că lucrările lui V. Stati conțin numeroase erori, falsuri și plagieri din alte studii și sunt realizate în stilul caracteristic epocii totalitare în ceea ce privește „națiunea și limba moldovenească” și atitudinea față de statul vecin România³⁸⁴. Lucrarea lui V. Stati a fost o provocare care a tensionat și mai mult situația din mediul politic, științific și educațional. Însuși V. Stati recunoaște că lezarea demnității naționale a unui popor, disprețuirea memoriei lui istorice, discreditarea istoriei lui multisekulare totdeauna provoacă tensiuni interne, conflicte interregionale³⁸⁵. Deși comunitatea academică a criticat această lucrare, Ministerul Învățământului a dispus distribuția ei, prin intermediul direcțiilor județene de învățământ, în bibliotecile școlare din republică³⁸⁶.

După toate probabilitățile, datorită protestelor stradale și a criticilor aduse la adresa susținătorilor ideii cursului de istorie a Moldovei, la 22 februarie 2002 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Hotă-

³⁸¹ Maria Praporșcic, *Este o naivitate să afirmi că „Istoria Moldovei” va salva situația din republică*. In: Flux, 12 februarie 2002, p. 2.

³⁸² P. Parasca, *De ce „Istoria românilor”?* In: Democrația, nr. 7, 15 ianuarie 2002, p. 4.

³⁸³ Stefan Ihrig, *Attainment Nationalism vs. Maintenance Nationalism – the case of Moldova and Nationalism Theory*. In: Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Tokyo, 2005, p. 177.

³⁸⁴ Zezi I. Ene, *Istoria Moldovei în date: plagiat și mistificare*. In: Almanah bisericesc, Episcopia Buzăului, 2001, p. 255-275; I. Eremia, *Falsificarea Istoriei sau „fenomenul Stati” în Republica Moldova*, Chișinău, 2003; Mihai-Cristian Amăruței, *Falsificarea istoriei*. In: Revista Română, anul IX, 2 (32), mai 2003, p. 19; Vlad Zbârțciog, *Istoria Moldovei falsificată de Vasile Stati*, Chișinău, Pontos, 2003; Ilarion Țiu, *Antimodernismul prin istorie*. In: Dosarele Istoriei, nr. 3 (79), 2003, pp. 8-12; I. Eremia, *O recidivă în falsificarea istoriei românilor*. In: Destin Românesc, nr. 1-2, 2004, pp. 46-74; C. Asăvoaie, V. Josanu, *Impostură și interes politic în „Istoria Moldovei”*, Iași, Editura Alfa, 2007; P. Zahariuc, *Ideologie comunistă și istorie falsificată. Note pe marginea unei „cărți” (Vasile Stati, Moldovenii din Ucraina. Studiu istorico-geografic și etnodemografic*, Chișinău, 2007, 484 p.). In: Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” XLVI, 2009, pp. 439-475.

³⁸⁵ V. Stati, *Istoria Moldovei*, Chișinău, 2002, p. 12.

³⁸⁶ Vitalie Călugăreanu, *Dacă guvernarea va continua răspândirea cărții lui Stati opoziția va relua acțiunile de protest*. In: Flux, nr. 117 (968), 6 noiembrie 2002, p. 1.

Seminar internațional „Predarea istoriei în Moldova”, 24-26 septembrie 2002

rârea „Cu privire la unele măsuri de îmbunătățire a studierii istoriei”³⁸⁷, prin care s-a abrogat decizia Executivului din 15 februarie 2002 privind implementarea istoriei Moldovei ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ din Republica Moldova (Anexa 15). Totodată, prin această decizie, viceprim-ministrul V. Cristea a fost împuternicit să formeze, de comun acord cu Academia de Științe a Moldovei, Ministerul Învățământului, organizații neguvernamentale istorico-culturale din Republica Moldova, o comisie de stat pentru elaborarea concepției privind **istoria Republicii Moldova**, ținând cont de recomandările APCE la capitolul „Istoria regională”³⁸⁸. În aceeași zi, majoritatea comunistă din Parlament a adoptat Hotărârea „Cu privire la măsurile de redresare a situației social-politice generate de manifestațiile ilegale din municipiul Chișinău”³⁸⁹. Deși se recunoaște dreptul manifestațiilor la opinie proprie privind problemele limbii și istoriei, Parlamentul consideră acțiunile de protest ca fiind ilegale, „provocatoare, orientate spre subminarea păcii civice, concilierii și activității creatoare în țara noastră. PPCD și alte forțe politice, susținute de anumite cercuri politice extremiste din străinătate, amenință în mod direct ordinea constituțională și independența Republicii Moldova”. Parlamentul informa Consiliul Europei, Comunitatea Statelor Independente, alte organizații internaționale și regionale despre atitudinea și disponibilitatea sa de a contribui la soluționarea problemelor din societate și se solicita acestor organizații să aprecieze în mod obiectiv și nepărtinitor situația din Republica Moldova, să contribuie pe toate căile diplomatice la menținerea echilibrului politic și social³⁹⁰.

Insuccesul guvernului de a introduce cursul de *Istoria Moldovei* a fost urmat de câteva seminare din septembrie 2002, februarie și octombrie 2003, organizate de Ministerul Educației în colaborare cu Consiliul Europei și Asociația Profesorilor de Istorie din Europa EUROCLIO³⁹¹, în rezultatul cărora s-a decis să se treacă la ideea unui curs de *istorie integrată*³⁹². Această campanie a fost direcționată

³⁸⁷ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 217) „Cu privire la unele măsuri de îmbunătățire a studierii istoriei”, 22.02.2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 39, 16 martie 2002, art. 346.

³⁸⁸ *Ibidem*, punctul 2.

³⁸⁹ Hotărârea Parlamentului RM „Cu privire la măsurile de redresare a situației social-politice generate de manifestațiile ilegale din municipiul Chișinău”, nr. 886-XV, 22.02.2002, <http://www.parlament.md/laws/list/february2002/886-XV-22.02.2002/index.html> (ultima accesare a paginii 17.06.2008)

³⁹⁰ *Ibidem*, articol 10.

³⁹¹ Seminare privind predarea istoriei în Moldova (Chișinău, 24-26 septembrie 2002 și Chișinău, 18-21 februarie 2003). Pentru detalii vezi rapoartele Consiliului Europei: http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/a.Chisinau%20sept%202002.asp#TopOfPage și http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/b.Chisinau%20f%20E9vri%202003.asp#TopOfPage. Un al treilea seminar privind curriculumul la istorie, manualele și instruirea profesorilor de istorie a avut loc la 20-22 octombrie 2003.

³⁹² Ideea unui curs de istorie integrată nu este nouă în Republica Moldova. În anul 1994 soții Valentina și Vasile Haheu și

împotriva cursului de *istoria românilor*, sub pretextul că această istorie este „a altui stat”, că predarea ei „subminează statalitatea moldovenească”, că „copiii noștri nu studiază îndeajuns istoria localităților în care s-au născut” etc. Insistența guvernărilor comuniste de a modifica atât denumirea, cât și conținutul cursului de istorie nu a fost altceva decât o ambiție politică. Însă cel mai grav este că în acest proces, printr-un abuz excesiv de capital politic, forțele comuniste au atras de partea lor diverse organisme și instituții internaționale guvernamentale și non-guvernamentale. Acțiunile guvernului comunist de a construi o identitate moldovenească diferită de cea românească s-a răsfrânt direct și asupra relațiilor dintre Republica Moldova și România.

Asociațiile profesionale ale istoricilor au continuat să ia atitudine față de situația creată în Republica Moldova³⁹³. La 7 martie 2002, colectivul Facultății de Istorie și Psihologie a USM a semnat o declarație prin care își manifesta îngrijorarea față de situația creată, menționând că liniștea în țară poate fi stabilită numai în cazul când organele de propagandă oficiale vor reflecta adecvat situația creată în țară și vor explica cauzele care au generat greva.

În condiții de tensiuni sociale și declarații antiromânești promovate de conducerea Republicii Moldova³⁹⁴, la 16 martie 2002, a fost convocată Adunarea Generală a AIRM, la care s-a discutat și aprobat Declarația „Cu privire la momentul politic actual din Republica Moldova”³⁹⁵. La 20 martie 2002, Consiliul Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova a aprobat decizia „Cu privire la predarea și cercetarea Istoriei Românilor în sistemul de învățământ și cel academic din Republica Moldova”³⁹⁶ (Anexa 6). Decizia respectivă a fost susținută prin Hotărârea Adunării Generale a Academiei de Științe a Republicii Moldova din 26 martie 2002, care prin vot majoritar s-a pronunțat pentru menținerea cursului de *Istoria Românilor*, considerând acest curs ca adevărata istorie națională. Inițial, ex-președintele Academiei de Științe, Andrei Andrieș, se pronunța pentru anumite modificări în cercetarea și studierea istoriei din Republica Moldova. Acest fapt i-a prejudiciat imaginea publică, el fiind criticat în mass-media și în mediile academice.

În unison cu decizia AȘM s-au pronunțat, în repetate rânduri, și alte instituții academice din Republica Moldova: USM, UPS „Ion Creangă”, ULIM, Asociația Istoricilor din Republica Moldova etc. Isto-

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Ștefan Vodă, 21-22 februarie 2003

P. Cerbușcă au editat la Chișinău un manual de istorie antică (integrată) pentru clasa a V-a, care conținea o mulțime de erori conceptuale, factologice, științifice și metodice, lucru pentru care a fost criticat (V. Haheu, V. Haheu, P. Cerbușcă, *Istoria antică*. Manual experimental pentru clasa a V-a, Chișinău, Editura Lumina, 1994). Chiar dacă a fost repartizat prin școli de către Ministerul Educației (Ordinul ministrului din 17 septembrie 1994), manualul a rămas practic neutilizat. Cu atât mai mult, cu cât în mare parte a fost plagiat din alte manuale școlare de istorie, iar istoriei antice naționale în contextul celei universale îi revenea doar câteva pagini. Pentru detalii se pot citi opiniile istoricilor publicate în ziarul „Făclia” din 14 octombrie 1994.

³⁹³ Declarație de protest și solidaritate a unui grup de cercetători științifici de la Institutul de Istorie al AȘM. In: „CO”, nr. 2 (127), 2002; Ion Eremia, *Cum ne cunoaștem istoria?* In: *Democrația*, anul II, nr. 13, marți, 26 februarie 2003, p. 6.

³⁹⁴ Mai mulți demnitari de la Chișinău au declarat că România se amestecă în afacerile interne ale Republicii Moldova, care „n-are nevoie de ajutorul oferit de București” sub formă de cărți și de susținerea financiară a presei. În martie 2002, I. Ungureanu, atașatul militar al României, a fost declarat persona non-grata, fiind nevoit să părăsească Republica Moldova. În *apărarea istoriei și demnității naționale*, Memoriu al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, 1 februarie 2002, Chișinău, 2003, p. 56. Președintele Voronin a declarat la începutul lunii aprilie 2002 că organizatorii protestelor urmăresc „destabilizarea statalității Republicii Moldova”. In: *Tineretul Moldovei*, nr. 14, 11 aprilie 2002, p. 2.

³⁹⁵ Nina Josu, *Un bilanț al Asociației Istoricilor*. In: *Literatura și Arta*, 28 martie 2002.

³⁹⁶ Decizia Consiliului Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova „Cu privire la predarea și cercetarea Istoriei Românilor în sistemul de învățământ și cel academic din Republica Moldova”. In: *Revista de istorie a Moldovei*, Chișinău, 2001, nr. 1-4, pp. 152-154.

ricii din cadrul AIRM au menționat faptul că istoria națională suferă modificări esențiale, ceea ce este pe deplin justificat într-un proces de evoluție a discursului istoric, dar ca aceste schimbări să denatureze adevărul științific este total contrar deontologiei istoricului și oricărei morale.

În perioada 14-18 aprilie 2002, la Chișinău a avut loc o vizită de lucru a delegației Asociației Profesorilor de Istorie din Europa EUROCLIO, care a încercat să se documenteze în ceea ce privește starea învățământului istoric, iar la final a elaborat un set de recomandări privind căutarea soluțiilor de compromis³⁹⁷. Concluziile și recomandările acestui grup se referă la starea educației istorice din Republica Moldova, inclusiv la școlile aflate sub administrarea regimului separatist de la Tiraspol, dar autoritățile de la Chișinău nu au fost atât de receptive și interesate de a discuta starea sistemului educațional din regiunea „pmr”. Deșin una din concluziile experților se referă la faptul că „Profesorii de istorie din Moldova și Transnistria nici până acum nu au fost capabili să formuleze niște idei independente și clare despre obiectivele disciplinei lor. Ca rezultat, procesul de predare-învățare depinde de viziunea politicianilor, mass-media, de predispoziția istoricilor. La momentul actual, majoritatea scopurilor formulate pentru cursul de istorie sunt legate de prioritățile politice ale diferitelor grupuri politice și de influență”, sugestiile lor au devenit un subiect al speculațiilor tot a unui grup politic – guvernul comunist³⁹⁸.

Situația din Chișinău a atras atenția forurilor europene, cel mai probabil din cauza apropierii termenului când Republica Moldova trebuia să preia președinția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei. Au urmat un șir de misiuni la cel mai înalt nivel din partea Consiliului Europei, care au încercat să monitorizeze și să stabilizeze situația din Moldova. După ce a trecut perioada de președinție a Republicii Moldova la CoE, subiectul predării istoriei și limbilor în RM nu a mai fost atât de des în atenția oficialilor europeni. Astfel, conducerea CoE din 2002 a fost cointereseată să asigure un climat politic și social liniștit în interiorul Moldovei care nu ar deteriora imaginea acestei structuri europene, în special în perioada președinției Republicii Moldova.

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Orhei, 3-14 martie 2003

În urma vizitelor experților europeni, la 24 aprilie 2002, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a aprobat Rezoluția 1280 (2002) „Cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova”, care prevede „prelungirea moratoriului existent asupra reformelor privind studierea și statutul limbii ruse, precum și asupra modificărilor programelor de studiere a istoriei”³⁹⁹. Consiliul Europei a sesizat că aspectele legate de identitate, limbă și istorie sunt foarte sensibile și încercarea modificării lor provoacă de fiecare dată tensiuni în societate. Fără a ține cont

de prevederile acestei decizii, unde este clar menționată **prelungirea moratoriului** stabilit în 1995, viceprim-ministrul V. Cristea a organizat activitatea unei comisii pentru îmbunătățirea situației din învățământul istoric care a activat în perioada iulie 2002 – iulie 2003⁴⁰⁰. Majoritatea membrilor acestei

³⁹⁷ Recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei și ale Seminarului „Predarea istoriei în Republica Moldova”, desfășurat de reprezentanții Asociației Profesorilor de Istorie din Europa (EUROCLIO) la Chișinău, în perioada 14-18 aprilie 2002 (în ajutorul profesorilor de istorie din Republica Moldova), Chișinău, 2002 (ediția a fost pregătită de Valentina Haheu, Valentin Beniuc și Anatolie Dubrovski).

³⁹⁸ P. 7 din concluziile Raportului asupra vizitei de lucru în Moldova a delegației Asociației profesorilor de istorie din Europa (EUROCLIO) (14-18 aprilie 2002).

³⁹⁹ *Rezoluția 1280 (2002) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei „Cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova”*, 24 aprilie 2002. In: Buletinul Biroului de Informare al Consiliului Europei în Moldova, Chișinău, 2002, nr. 1-2, pp. 36-39.

⁴⁰⁰ Comisia a fost creată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 217) „Cu privire la unele măsuri de îmbunătățire a studierii istoriei”. A se vedea Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 39, 16 martie 2002, punctul 2.

comisii erau adversari ai cursului Istoria românilor⁴⁰¹. Conducerea AIRM a decis să participe la ședințele „Comisiei Cristea” pentru a apăra realizările obținute în domeniul cercetării și predării istoriei în Republica Moldova în anii de independență. Însă după prima ședință, din 26 iulie 2002, unde V. Cristea a declarat că scopul comisiei este „elaborarea concepției istoriei Moldovei, curriculumului, programelor istoriei țării în care noi trăim”, istoricii I. Niculiță, I. Eremia, D. Dragnev, A. Eșanu, A. Petrencu, N. Chicuș și I. Jarcuțchi și-au declarat ieșirea din componența acestei comisii. În Declarație se menționa că „în opinia subsemnaților, comisia este nelegitimă deoarece contravine rezoluției Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care a instituit un moratoriu în învățământul istoric din Republica Moldova, aceasta însemnând păstrarea situației de până la ingerințele conducerii actuale în învățământ...”, iar în final semnatarii concluzionează că, „ținând cont de cele expuse mai sus, subsemnații, suntem nevoiți să ne retragem din comisie, rezervându-ne dreptul de a informa opinia publică și forurile europene despre tentativele conducerii de a substitui învățământul istoric bazat pe argumente științifice, cu un curs de istorie politizat excesiv și în fond neștiințific”⁴⁰². Contrar declarației celor șapte istorici, cu excepția istoricului I. Eremia, ei au participat la următoarele ședințe ale acestei comisii începând cu cea din 22 septembrie 2002⁴⁰³. Mai târziu, acest pas a fost calificat de către D. Dungaci și I. Varta drept „o greșală strategică enormă, o capcană...” ce a favorizat introducerea cursului de istorie integrată și o speculație a guvernului comunist pentru a demonstra APCE că problema istoriei se încearcă a fi rezolvată prin intermediul unui dialog⁴⁰⁴. V. Beniuc a fost numit președinte al Comisiei naționale de elaborare a concepției studierii istoriei în Republica Moldova. Deși, conform Regulamentului Comisiei naționale pentru elaborarea Concepției studierii istoriei în Republica Moldova, formează Consiliul de experți pentru estimarea rezultatelor Concursului pentru elaborarea concepției studierii istoriei, ia în dezbateră proiectele parvenite și selectează varianta finală, ținând cont de recenziile Consiliului de experți. De fapt, „Comisia Cristea” a fost una formală fără a lua vreo anumită decizie oficială privind predarea istoriei, dar, după părerea istoricului I. Varta, anume această comisie a demolat moratoriul APCE⁴⁰⁵. Nu există până în prezent niciun act oficial care ar anula prevederile Rezoluțiilor APCE din 2002. Observăm, că activitatea Comisiei a fost inițiată fără suportul juridic necesar, ședințele au început în luna iulie 2002, dar Hotărârea Guvernului de constituire a Comisiei a fost abia la data de 5 septembrie 2002⁴⁰⁶. În perioada 2002-2006 reprezentanții Guvernului (V. Cristea, V. Haheu, V. Țvircun) au vizitat în repetate rânduri Institutul de Analiză Internațională de Analiză a Manualelor „Georg-Eckert”, Braunschweig, Germania, și Consiliul Europei, fără însă a anuța opinia publică despre scopul și impactul acestor deplasări⁴⁰⁷ (Anexa 17).

În afară de reprezentanții Consiliului Europei, în primăvara anului 2002 Republica Moldova a fost vizitată și de conducerea Asociației Europene a Profesorilor de Istorie EUROCLIO, care, la final, au elaborat un set de recomandări privind învățarea și predarea istoriei în Republica Moldova (Anexa 16)⁴⁰⁸, printre care:

1.1 Compromisul de a menține istoria

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Orhei, 3-14 martie 2003

⁴⁰¹ Cristea sfidează moratoriul A.P.C.E. In: Literatura și Arta, 8 august 2002.

⁴⁰² Vezi Declarația în: Literatura și Arta, 19 septembrie 2002.

⁴⁰³ Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*. Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 24 și p. 29.

⁴⁰⁴ Vezi revista Geopolitica nr. 1, 2005; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 214 și p. 216.

⁴⁰⁵ Ibidem, pp. 243-244.

⁴⁰⁶ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1107-2049 din 5 septembrie 2002.

⁴⁰⁷ Ion Manole, *Un proiect secret de promovare a moldovenismului*. In: Flux, nr. 117 (968), 6 noiembrie 2002, p. 1.

⁴⁰⁸ Recommendations by the European Standing Conference of History Teachers' Associations (EUROCLIO) on The Learning and Teaching of History in the Republic of Moldova.

românilor în școală precum și curriculumul național poate fi doar o soluție temporară. Recomandăm ca procesul de elaborare a unei noi concepții pentru disciplina istorie, ca și a curriculumului să se desfășoare în continuare sub auspiciile UNESCO, Consiliului Europei, Uniunii Europene, Institutului „Georg Eckert” și Asociației Europene a Profesorilor de Istorie EUROCLIO;

1.2 Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind predarea istoriei în secolul al XXI-lea să fie luată ca document de bază în dezvoltarea continuă a învățământului istoric în Republica Moldova;

1.3 Un prim pas în acest proces, noi recomandăm ca cursul de istorie universală și cel de istorie națională să fie comasate, astfel, în școală să fie predat un singur curs de istorie (subl.n.). *Acest curs se va baza pe perspectiva istoriei integrate conform principiului: locală, națională, regională, europeană și globală. Credem că astfel și discuțiile acerbe privind denumirea cursului de istorie națională în Republica Moldova vor înceta*⁴⁰⁹.

Din cele relatate mai sus, se vede clar că, de fapt, Guvernul a luat „la înarmare” recomandările unei asociații europene neguvernamentale și nu Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, al cărei membru deplin este. Nu punem deloc la îndoială calitatea recomandărilor făcute de EUROCLIO, dorim doar să atragem atenția că ele au fost atribuite incorect de către reprezentanții puterii de la Chișinău Consiliului Europei.

Preluarea conceptului de „istorie integrată” a nemulțumit promotorii cursului „Istoria Moldovei” care s-au adresat printr-un demers oficial dnei Josette Durieu prin care consideră că „prin decizia din 24 aprilie 2002 de a interzice cetățenilor Republicii Moldova să învețe istoria statului lor, Statul Moldovenesc, Dvs., deci și Consiliul Europei, aprobați ideologia istorică naționalist-comunistă ceausistă și, la cerința PPCD, o impuneți elevilor din Republica Moldova”. La finalul demersului se insistă asupra faptului că „12 ani în șir în Republica Moldova elevii, studenții, prin manualele de limbă, literatură, mai ales de istorie sînt educați totalmente în spirit antistatal antimoldovenesc. Li se predă o istorie falsificată expansionistă, xenofobă și naționalistă manipulată în flagrantă contradicție cu actele internaționale privind drepturile omului, cu Constituția Republicii Moldova, cu Recomandarea APCE 1283 (1996)”⁴¹⁰. De fapt, demersului lui V. Stati, mai degrabă un atac direct asupra unor autori de manuale, și este o încălcare a normelor deontologiei profesionale, decât un demers justificat către o instituție europeană.

În perioada 24-26 septembrie 2002, la Chișinău și-a desfășurat lucrările Seminarul Internațional „Predarea istoriei în Moldova”, organizat de Directoratul General IV Educație, Cultură, Patrimoniu, Tineret și Sport al Consiliului Europei la Chișinău și Misiunea OSCE în Republica Moldova. La acest Seminar participanții și-au axat atenția pe găsirea celor mai bune căi de predare și pe găsirea unui echilibru între variatele aspecte ale istoriei⁴¹¹. La Seminar au participat V. Cristea, prim-vice-ministru, Gh. Sima, ministrul Educației, Vl. Dragomir, președintele Comisiei parlamentare pentru cultură, știință, învățământ, tineret și mijloace de informare în masă, A. Cardwell, șefa Secției Educația istorică a Consiliului Europei, G. Hanne, reprezentant al misiunii OSCE în Republica Moldova etc.⁴¹² (Foto 3).

La 26 septembrie 2002, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a aprobat Rezoluția 1303 (2002), prin care se exprima satisfacția că autoritățile moldovenești „au menținut moratoriu asupra reformelor referitoare la studierea limbii ruse, la statutul ei și la modificarea programelor de studiere a istoriei, ceea ce permite menținerea stabilității în țară”⁴¹³. După toate probabilitățile, autoritățile

⁴⁰⁹ În prima vizită, din delegația EUROCLIO au făcut parte Yoke van der Lweeuw-Roord, director executiv, și Huibert Crijns, manager de proiect.

⁴¹⁰ V. Stati, *Standard de duble. Scrisoarea deschisă (II) dnei Josette Durieu*. In: Moldova Suverană, 18 iunie 2002.

⁴¹¹ Seminar on „Teaching history in Moldova”, Chișinău, Moldova, 24-26 September 2002, Report by Dr. Laura CAPITA, Romania, TARGETED CO-OPERATION AND ASSISTANCE CO-ORDINATION PROGRAMME FOR MOLDOVA http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/a.Chisinau%20sept%202002.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).

⁴¹² Viorica Bivol, *Istoria Moldovei rămîne istoria Statului Moldovenesc*. In: Moldova Suverană, nr. 178 (20126), 25 septembrie 2002, pp. 1, 3. Viorica Bivol, *Istoria este doar o disciplină școlară*. In: Moldova Suverană, 28 septembrie 2002, p. 3.

⁴¹³ Rezoluția 1303 (2002) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei „Cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova”, 26 septembrie 2002. In: Buletinul Biroului de Informare al Consiliului Europei în Moldova, Chișinău,

europene au fost informate incorect despre realizarea rezoluției anterioare. Limba rusă a continuat să fie predată în școală începând cu clasa a doua, iar problema predării istoriei nu a fost nici pe aproape lăsată uitării de către guvernarea comunistă. Guvernul a întreprins în toamna anului 2002 un șir de acțiuni, care mai degrabă contravin deciziei AP a CoE decât o respectă. Printre aceste acțiuni au fost:

- anunțarea unui concurs pentru elaborarea unei alte concepții privind predarea istoriei în Republica Moldova, fiind antrenate în acest proiect ambasadele Republicii Moldova, organizații culturale ale căror preocupări statutare nu sunt legate de cercetarea istorică, predarea și învățarea istoriei;
- au fost anulate rezultatele concursului organizat de Ministerul Educației privind manualele pentru clasele a VIII-a și a IX-a din ciclul gimnazial și s-a refuzat publicarea acestor manuale plătite de Banca Mondială;
- organizarea unor seminare zonale, la care au fost invitați profesori de istorie din licee și gimnazii, inclusiv alolingve.

La Știrile Serii, TVM din 26 septembrie 2002, V. Beniuc declara că pe parcursul anului de studii 2002-2003 va continua studiarea istoriei românilor, dar „noi vom lupta pașnic pentru introducerea Istoriei Moldovei sau a cursului integrat de istorie”. Prin această declarație V. Beniuc a demască scopul „Comisiei Cristea” de a elimina din curriculum cât mai curând posibil cursul „istoria românilor”. V. Beniuc a argumantat poziția sa prin faptul că „din cauza istoriei românilor, lumea pleacă peste hotare”, de aceea Republica Moldova trebuie să aibă propria istorie prin intermediul căreia să educăm patrioți (sic!).

La 14 octombrie 2002, în cadrul vizitei la Chișinău, Wallter Schwimmer a declarat: „Vom acorda asistența adecvată pentru soluționarea unor asemenea probleme sensibile pentru Moldova cum sunt combaterea corupției, **predarea istoriei, predarea limbilor** (subl.n.). Cu toate dificultățile existente, sunt totuși convins că vom avea o colaborare foarte strânsă în atingerea scopurilor CoE”⁴¹⁴. Din mesajul lui W. Schwimmer putem observa că, de rând cu corupția, predarea istoriei și problemele legate de limbă constituie cele mai grave probleme în calea democratizării societății moldovenești și construirii unui stat de drept.

La 26 noiembrie 2002, la Bălți a avut loc unul din seminarele regionale „Predarea istoriei în Republica Moldova” organizate sub egida Guvernului cu participarea lui V. Cristea, prim-vice-ministru, Gh. Sima, ministrul Învățământului, I. Miron, președintele Consiliului Județean, V. Dragomir, președintele Comisiei parlamentare, V. Dubrovski, consilierul președintelui republicii etc. Astfel, din 39 de participanți doar 10 erau istorici, restul reprezentând administrația publică centrală și locală⁴¹⁵.

În a doua jumătate a lunii decembrie 2002, la Chișinău a avut loc un alt seminar pe probleme legate de predarea istoriei în Republica Moldova, la care au participat reprezentanți ai guvernului (vicepremierul V. Cristea, ministrul Educației Gh. Sima, V. Haheu, G. Gavriliță ș.a.) și profesori de istorie. În cadrul seminarului s-a încercat promovarea ideii introducerii unui nou curs de istorie în republică⁴¹⁶.

În decembrie 2002, Ministerul Aface-

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Comrat, 13 mai 2003

2002, nr. 3-4, pp. 17-29.

⁴¹⁴ <http://www.prezident.md/search.php?id=630&lang=rom> (ultima accesare 22.06.2008).

⁴¹⁵ Tatiana Pruteanu, „Istoria Moldovei”, o scamatorie pe mâini nesigure. In: Jurnal de Chișinău, nr. 159, 20 decembrie 2002, p. 14.

⁴¹⁶ Cristea promovează „Istoria Moldovei”, în FLUX Cotidian, nr. 137, 24 decembrie 2002; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 7.

rilor Externe al Republicii Moldova a expediat o circulară ambasadelor RM prin care solicita examinarea subiectului predării istoriei și poziția autorităților din domeniul învățământului din țările unde ele sunt acreditate față de învățământul istoric din Republica Moldova. Către luna februarie 2003, Comisia guvernamentală condusă de V. Cristea a primit răspuns prin intermediul ambasadelor Republicii Moldova din Republica Federală Germania, Statele Unite ale Americii, Regatul Belgiei, Polonia, Franța, Belarus, Ungaria etc. Din cele 42 de așa-numite concepte, care mai degrabă au fost niște răspunsuri la solicitarea MAE, comisia a selectat doar 5, care au fost transmise și reprezentanților CoE. În majoritatea scrisorilor de răspuns, instituțiile diplomatice străine au menționat că problema studierii/predării istoriei în Republica Moldova este de competența specialiștilor locali. Autoritățile germane competente în domeniu „nu au dorit să adopte o poziție clară în privința predării istoriei din Republica Moldova, argumentând că nu doresc să se implice în afacerile interne ale țării noastre... și consideră că situația în Republică este foarte specifică, chiar unică și că soluția urmează să fie găsită în cadrul unui proces democratic cu o participare mult mai largă” a specialiștilor în materie. O atitudine similară au exprimat responsabilii din SUA, specialiștii din Polonia, Ungaria ș.a.⁴¹⁷.

Cele cinci proiecte de concepție a predării istoriei în Republica Moldova, de fapt, erau doar două: unul se referea la conceptul de predare/învățare istoria universală – istoria românilor și altul – la introducerea unui singur curs de istorie bazat pe principiul predării integrate a istoriei naționale și univer-

Seminar internațional în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Chișinău, 22 – 24 mai 2003

sale. Promotorii teoriei moldovenismului au continuat să susțină ideea unui curs de Istoria Moldovei⁴¹⁸. Astfel, polemica între istorici a fost calificată în discursul președintelui V. Voronin la inaugurarea programului de inițiativă culturale al Fundației obștești „Lumea – oglindă pentru Moldova” și Școlii Superioare de Antropologie drept „război al istoricilor”, afirmând că pentru unificarea țării „a venit timpul să adunăm pietrele”⁴¹⁹.

În perioada 18-21 februarie 2003 a avut loc la Chișinău încă un seminar privind predarea istoriei în Republica Moldova⁴²⁰.

În raportul seminarului se spune din start că Consiliul Europei cu ajutorul asociației EUROCLIO și al Institutului „Georg Eckert” a întreprins un șir de activități în Moldova, având ca scop promovarea schimbărilor educaționale ca parte componentă a dezvoltării instituțiilor democratice. Deși organizatorii afirmă că acest seminar este o continuare a celui din septembrie 2002, în concluziile cărui nu figura elaborarea noilor manuale, totuși printre obiectivele seminarului din februarie, pentru prima dată, apare și cel legat de recenzarea procesului de pregătire a noilor manuale de istorie. Aceasta demonstrează intențiile Guvernului de a schimba radical structura și conținutul manualelor de istorie, încălcând astfel Rezoluția Adunării Parlamentare a CoE privind „menținerea moratorului”⁴²¹. La lucrările seminarului, ca și la cel din septembrie, au participat persoane din conducerea de vârf a republicii (V. Dragomir, președintele Comisiei parlamentare pentru educație, tineret, știință și mass-media, V. Cristea, prim-vice ministru, Gh. Sima, ministrul Educației), ceea ce demonstrează interesul major

⁴¹⁷ În apărarea istoriei și demnității naționale. Memoriu al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, 1 februarie 2002, Declarația Asociației Istoricilor din Republica Moldova, 17 februarie, p. 60.

⁴¹⁸ Vasile Vieru, „Istoria Moldovei” – certificatul străvechii noastre stătalități. In: Comunistul, nr. 3 (314), 24 ianuarie 2003, p. 6.

⁴¹⁹ Nu există adevăr istoric care învrăjbește popoarele. In: Moldova Suverană, nr. 28, 12 februarie 2003, p. 1.

⁴²⁰ Seminar on „Teaching history in Moldova”, Chișinău, Moldova, 18-21 February 2003, Report by Dr. Laura CAPITA, Romania, TARGETED CO-OPERATION AND ASSISTANCE CO-ORDINATION PROGRAMME FOR MOLDOVA http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5F5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/b.Chisinau%20f%20E9vrier%202003.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).

⁴²¹ Comuniștii vor să se debaraseze de istoria românilor. In: FLUX Cotidian, nr. 21, 19 februarie 2003, Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 8-9.

al guvernării pentru reformarea învățământului istoric în „spiritul statalității moldovenești”⁴²². Deși subiectul discutat era destul de actual, concluziile seminarului au fost destul de modeste, referindu-se la utilizarea Recomandării CoE (2001) 15 în calitate de ghid în procesul de reformare a predării istoriei. Instruirea profesorilor trebuie să devină o prioritate. Participanții au căzut unanim de acord ca să fie asigurată o transparență maximală a procesului de elaborare a manualelor și să continue dezbaterile publice pe marginea acestui subiect. Lucruri rămase nerealizate.

În ajunul seminarului, la 18 februarie 2003 președintele V. Voronin s-a întâlnit cu A. Cardwell, șefa Secției Educație Istorică a Directoratului General IV Educație, Cultură și Patrimoniu, Tineret și Sport al Consiliului Europei, care este numită în comunicatul de presă al Președinției „conducătorul grupului de experți ai Consiliului Europei, care lucrează asupra elaborării și implementării cursului de istorie integrată a Moldovei, conform standardelor europene”. În cadrul întâlnirii Voronin a declarat: **„Noi susținem poziția experților Consiliului Europei referitoare la elaborarea și implementarea în Republica Moldova a cursului de istorie integrată** (subl.n.). Țara noastră pledează pentru integrarea în structurile europene, pentru o Europă liberă și democratică, de aceea trebuie ca și noi, și tînăra generație să fim pregătiți pentru această integrare”⁴²³. Totodată, șeful statului a mai afirmat că „la baza statalității noastre trebuie să se afle adevărata istorie a Republicii Moldova. Noi nu dorim o istorie politizată, falsificată sau deformată”. Președintele Voronin a legat subiectul predării istoriei cu problema transnistreană, declarând că „Racordarea studierii istoriei noastre la recomandările CE ar putea contribui la reglementarea diferendului transnistrean”⁴²⁴.

Ținând cont de această situație, Asociația Istoricilor din Republica Moldova a încercat, printr-o declarație, să atenționeze opinia publică despre acțiunile guvernului, care a rămas, ca și alte apeluri, fără răspuns⁴²⁵.

În februarie 2003, Ministerul Educației al Republicii Moldova a trimis setul de manuale pentru expertiză la Consiliul Europei. Secretariatul CoE, la rândul său, a solicitat sprijin în realizarea acestei analize Institutului „Georg Eckert” din Germania, specializat în acest domeniu⁴²⁶.

Pe data de 12 aprilie 2003 a avut loc cel de-al doilea Congres al Istoricilor din Republica Moldova în cadrul căruia participanții au discutat situația învățământului istoric, condamnămnd amestecul guvernării comuniste în sfera educației istorice și s-au pronunțat pentru păstrarea în continuare a celor două cursuri de istorie a românilor și istorie universală⁴²⁷.

În perioada 25-29 iunie 2003, la Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert” din Braunschweig (Germania) a avut loc seminarul „Conceptualizarea istoriei: curriculumul și manualele de istorie din Republica Moldova”. La lucrările seminarului au participat autori de curriculum și manuale din Republica Moldova și experți internaționali din Germania, România, Elveția, Marea Britanie și SUA (Foto 9-10). În rapoartele prezentate s-a constatat că Republica Moldova a înregistrat progrese evidente în elaborarea și implementarea curriculumului, iar manualele de istorie din Republica Moldova corespund rigorilor CoE în domeniul învățământului istoric. Majoritatea participanților la seminar, inclusiv experții internaționali, au menționat că actuala tentativă de înlocuire a cursurilor de istorie nu este altceva decât revitalizarea „concepției staliniste despre crearea națiunii, limbii și istoriei moldovenilor separată de cea a românilor”⁴²⁸, ceea ce contravine totalmente Recomandării 15 (2001) privind predarea istoriei în Europa în secolul 21 a Comitetului Miniștrilor al CoE (p. 2 – mani-

⁴²² Declarația ministrului Învățământului, Gheorghe Sima, în cadrul sesiunii de deschidere a seminarului „Predarea istoriei în Republica Moldova” din 19-21 februarie 2003. In: *Moldova Suverană*, 21 februarie 2003.

⁴²³ <http://www.prezident.md/search.php?id=902&lang=rom> (ultima accesare 21.06.2008). Tatiana Roșca, Viorica Bivol, *Integrarea Republicii Moldova în Europa – prin educația istorică*. In: *Moldova Suverană*, nr. 206 (20154), 13 noiembrie 2002, pp. 1, 3.

⁴²⁴ *La baza statalității trebuie să se afle adevărata istorie a Republicii Moldova*. In: *Moldova Suverană*, nr. 26-26, 19 februarie 2003, p. 1.

⁴²⁵ *Literatura și Arta*, 20 februarie, 2003.

⁴²⁶ Consiliul Europei a decis acordarea suportului necesar Institutului “Georg Eckert” să realizeze această expertiză și să invite la Braunschweig autori ai curriculumului și manualelor de istorie pentru discutarea subiectelor legate de educația istorică.

⁴²⁷ Rezoluția Congresului al II-lea al Istoricilor din Republica Moldova „Cu privire la situația din învățământul istoric din Republica Moldova la etapa actuală”. In: *Caiete de istorie*, nr. 7, 2003, p. 35.

⁴²⁸ Wim van Meurs, *History Textbooks in Moldova*, Expert Pefort, Braunschweig 26-27 iunie 2003, p. 5.

pularea istoriei). În urma discuțiilor, participanții la seminar au accentuat, în perspectiva îmbunătățirii calității învățământului istoric din RM, necesitatea dezvoltării și păstrării curriculumului și manualelor școlare de istorie actuale prin:

- concretizarea obiectivelor educaționale;
- ajustarea conținuturilor la obiectivele curriculare (perspectiva multiculturalității și interculturalității mediului de viață etc.).

La finalul seminarului s-a propus un proiect de colaborare între autorii de manuale din Republica Moldova și experții Institutului „Georg Eckert” în problemele învățământului istoric. După revenirea la Chișinău, V. Haheu, unul din participanții la acest seminar, a declarat în mass-media din republică că experții europeni susțin introducerea cursului de istorie bazat pe principiul predării integrate. În luna august 2003 urma să aibă loc un seminar pentru învățătorii de istorie cu scopul familiarizării lor cu concepția noului curs de istorie, iar de la 1 septembrie 2003 cursul urma să fie introdus în câteva școli-pilot. A. Petrencu, citat de aceeași publicație, a combătut afirmațiile lui V. Haheu⁴²⁹. În calitatea mea de participant la această ședință, pot afirma cu toată responsabilitatea că problema introducerii unui nou concept/ curs de istorie și experimentarea lui în școlile din Republica Moldova nu s-a discutat la întrunirea din iunie 2003 de la Braunschweig.

La Școala de Vară de la Holercani, 23-30 august 2003, la care a participat și conducerea de vârf a republicii, s-a anunțat că peste 100 de profesori din 43 de școli au acceptat benevol să participe la experimentul de predare a istoriei integrate. Nu este clar principiul care a stat la baza deciziei ministrului Educației, care – printr-un ordin al său – a decis ca experimentul să fie efectuat în clasele 5-6 și 10⁴³⁰. La ședința „Comisiei Cristea” din 9 septembrie 2003 au participat doar 13 membri din cei 22. V. Haheu a comunicat despre seminarul din august de la Holercani și despre introducerea experimentului în școlile din republică fără a specifica criteriile și principiile de realizare a acestuia. V. Beniuc, care a prezidat ședința, i-a cerut V. Haheu să **finalizeze în termen de trei zile concepția cursului de istorie integrată**. Deși experimentul a început din 1 septembrie, observăm că inițiatorii acestuia nu au avut niciun suport teoretic, agendă, criterii de monitorizare și evaluare⁴³¹ (Anexa 18). Pe parcursul anului de învățământ 2003-2004 au avut loc mai multe întruniri raionale ale profesorilor de istorie, organizate de Ministerul Educației, prin intermediul cărora s-a încercat impunerea administrativă a experimentului⁴³².

Societatea civilă, în general, și asociațiile profesorilor de istorie, în special, au fost în permanență atente la tentativele de modificare a curriculumului la istorie. În aprilie 2003, al II-lea Congres al Istoricilor din Republica Moldova⁴³³, apoi – printr-o declarație din 10 septembrie 2003 și în cadrul unei conferințe de presă de la 18 septembrie 2003 – conducerea Asociației Istoricilor din Republica Moldova și-au expus poziția față de tentativa autorităților comuniste de a substitui concepția învățământului istoric bazată pe învățarea-predarea a două cursuri paralele (istoria universală și istoria românilor) cu un curs unic de istorie integrată, care susține dogmele istoriografiei sovietice de *popor moldovenesc*, solicitând Ministerului Educației încetarea experimentului în școli⁴³⁴. Declarațiile vicepremierului V. Cristea și ministrului V. Beniuc privind introducerea cu 1.09.2003 a experimentului „istorie integrată”

⁴²⁹ *Curs de istorie integrată*. In: Moldova Suverană, 2.07.2003, p. 3. Ion Varta, „Istoria integrată”, invenția pseudoexperților. In: Flux, nr. 85 (1073), joi, 7 august 2003, p. 1.

⁴³⁰ La seminar nu au fost admiși istorici de la Institutul de Istorie al AȘM și profesori universitari. Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 32-33.

⁴³¹ O variantă a proiectului concepției educației istorice a apărut în anul 2003, dar a ramas la nivel de experiment fără a se cunoaște vreun act oficial prin care aceasta să fi fost aprobată de către Ministerul Educației. Vezi Concepția educației istorice în învățământul preuniversitar (proiect). In: Moldova Suverană, nr. 181 (20360), vineri, 17 octombrie 2003, pp. 1, 4; V. Haheu, G. Pelivan, V. Dandara, L. Dandara, E. Cosovan, C. Lungu, Gh. Șalaru, L. Șonțu, *Concepția educației istorice (variantă experimentală)*. In: Inovații Educaționale, nr. 1, 2006, pp. 14-17. Proiectul acestei concepții a fost criticat de mai mulți istorici, a se vedea A. Petrencu, *Educația istorică în învățământul preuniversitar din Republica Moldova: tentative de contrareformă*. In: Cugetul, nr. 2, 2006, pp. 46-49; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 35-36.

⁴³² Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 40-42.

⁴³³ Rezoluția Congresului II al Istoricilor din Republica Moldova, Chișinău, 12 aprilie 2003.

⁴³⁴ *Declaration of the Association of Historians of Republic of Moldova*, September 10, 2003.

în 50 de școli din republică au fost urmate de un șir de declarații ale profesorilor de istorie care s-au arătat nemulțumiți de modul în care guvernul comunist promovează noul curs de istorie⁴³⁵.

Consiliul Europei, precum și alte structuri internaționale la care este parte Republica Moldova acordă doar asistență în căutarea soluțiilor la anumite probleme, fără a se implica în treburile interne ale statului. Însă autoritățile oficiale de la Chișinău au mulțumit, nu o singură dată, reprezentanților Consiliului Europei pentru suportul acordat la reorganizarea învățământului istoric. La 10 aprilie 2003, președintele V. Voronin i-a mulțumit lui W. Schwimmer, aflat în cea de-a doua vizită oficială la Chișinău, „pentru sugestiile oferite de către Consiliul Europei privind studierea istoriei în Republica Moldova”⁴³⁶. În mesajul președintelui V. Voronin de la 1 octombrie 2003 adresat Adunării Parlamentare a CoE se menționează: „...Pornind pe calea edificării unei Moldove polietnice, noi sîntem conștiinți de faptul că ne bazăm pe cele mai valoroase tradiții ale unității europene, pe acea moștenire care întotdeauna chema la pace, la solidaritate și la bună înțelegere. De aceea, **sîntem recunoscători Consiliului Europei pentru asistența acordată în vederea elaborării și implementării în Moldova a cursului de istorie integrată** (subl.n.), pentru care nici trecutul și nici prezentul nu este divizat de barierele dreptului istoric și ambițiilor seculare, pentru care nu există popoare rele și popoare bune, pentru care noi toți sîntem, în primul rînd, oameni...”⁴³⁷.

Pe parcursul anului 2003 Consiliul Europei a susținut logistic și financiar crearea la Chișinău a Centrului Inovațiilor Educaționale⁴³⁸, ai cărui reprezentanți au devenit din oficiu membri ai Biroului de conducere al CIE. Consiliul Europei a convenit cu Guvernul Republicii Moldova ca acest Centru să fie organizat în calitate de asociație neguvernamentală⁴³⁹. În contradicție cu această înțelegere, în rîndul membrilor biroului de administrare al Centrului au intrat, spre exemplu, Valentina Haheu, pe atunci consilier al primului-ministru, și V. Cristea, prim-vice-ministru, iar director al Centrului a fost „ales” Vasile Haheu, soțul doamnei consilier. Această situație este și o încălcare directă a prevederilor Legii Republicii Moldova privind asociațiile obștești⁴⁴⁰. La deschiderea oficială a Centrului, pe data de 5 noiembrie 2003, au participat președintele V. Voronin și W. Schwimmer. Secretarul general al CoE. W. Schwimmer a menționat că, de mai bine de un deceniu, implementarea unor programe în sfera educațională constituie una din direcțiile prioritare ale activității Consiliului Europei, o importanță deosebită acordându-se promovării experienței țărilor europene în domeniul predării istoriei. Secretarul general al Consiliului Europei a declarat că este informat despre divergențele existente în societatea moldovenească în privința denumirii cursului de istorie a țării și a conținutului acestuia. Înaltul oficial european a afirmat că la elaborarea programelor de istorie se impune stabilirea unui echilibru între istoria locală, națională, regională și universală. Secretarul general al CoE a subliniat în mod special rolul profesorilor de istorie în promovarea gândirii critice și creative, a spiritului de toleranță în societate. La rîndul său, președintele V. Voronin și-a exprimat speranța că inaugurarea Centrului Inovațiilor Educaționale va deschide o pagină nouă pentru sistemul educațional din Republica Moldova, va contribui la promovarea reformelor democratice și la implementarea mecanismelor necesare pentru propulsarea țării noastre spre Europa și UE. V. Voronin i-a mulțumit, din nou lui W. Schwimmer, pentru „aportul său la deschiderea Centrului, exprimându-și încrederea că și pe

⁴³⁵ L. Moraru, *Profesorii nu acceptă cursul „istoria integrată”*. In: Flux, nr. 90 (1078), 20 august 2003, p. 1. I. Varta, *Lichlele lui Beniuc și struțocămila lor „integrată”*. In: Flux, 5 septembrie 2003, p. 4; E. Sava, *Ne forțează să ne umilim în fața ocupanților. Comuniștii cumpără profesorii*. In: Flux, 5 septembrie 2003, p. 13.

⁴³⁶ <http://www.prezident.md/search.php?id=998&lang=rom> (ultima accesare 21.06.2008).

⁴³⁷ <http://www.prezident.md/search.php?id=1333&lang=rom> (ultima accesare 21.06.2008).

⁴³⁸ http://www.newsmoldova.md/news.html?nws_id=201216&date=2003-11-05 (ultima accesare 20.05.2009).

⁴³⁹ http://www.e-cie.org/component/option,com_frontpage/Itemid,1/lang,romana/ (ultima accesare 20.05.2009).

⁴⁴⁰ Articolul 4 (4) **Funcționarii publici în obligațiile de serviciu ale cărora intră înregistrarea asociațiilor obștești și controlul asupra activității lor nu pot fi fondatori ai asociațiilor obștești**. Fondatori ai asociațiilor obștești și membri ai organelor lor de conducere, executive, de control și revizie nu pot fi membrii Guvernului și funcționarii publici în obligațiile de serviciu ale cărora intră promovarea politicii de stat în domeniile prioritare, conform statutelor, pentru aceste asociații obștești. Prin lege pot fi stabilite și alte restricții la constituirea anumitelor tipuri de asociații obștești și la intrarea în aceste asociații a unor categorii concrete de funcționari publici. Articolul 14 (5) **Autoritățile publice nu pot fi fondatori, membri (participanți) ai asociațiilor obștești**. *Legea Republicii Moldova cu privire la asociațiile obștești*, nr. 837, 17.05.1996. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 6/54, 23.01.1997.

Seminarul History Conceptualizing History: History Textbooks and History Curriculum in the Republic of Moldova, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, Braunschweig, 25-29 iunie 2003

viitor va fi realizată o colaborare fructuoasă cu CoE atât în acest domeniu, cât și în alte sfere importante. Actuala conducere a țării întreprinde măsuri concrete privind pregătirea cetățenilor Republicii Moldova pentru integrarea europeană, ajustarea sistemului educațional din Republica Moldova la cerințele comunității europene fiind una din condițiile cele mai importante în acest sens”⁴⁴¹.

Din cele relatate mai sus, se vede clar că în 2002-2003, Consiliul Europei și Asociația Europeană a Profesorilor de Istorie EUROCLIO s-au implicat activ în procesul de elaborare a noii concepții de istorie în Republica Moldova⁴⁴². Reprezentanții acestor organizații internaționale au vizitat frecvent Republica Moldova pentru a-și

arăta susținerea și pentru a participa la un șir de seminare de instruire și formare. Prin prezența lor la astfel de întruniri au reușit să introducă o abordare multilaterală a predării istoriei în școală. Susținerea arătată de aceste organizații pentru cursul de istorie integrată nu a fost aprobată inițial de majoritatea istoricilor universitari, care au declarat că o astfel de schimbare intră în contradicție cu realitățile educaționale ale republicii. În situația când istoria națională a fost falsificată grosolan în perioada regimului comunist, încercările istoricilor au ca scop predarea unei istorii obiective și adevărate. Insistențele comuniștilor de astăzi nu sunt altceva decât revenirea la dogmele sovietice despre popor moldovenesc, limbă și istorie moldovenească. Unii experți externi au reacționat la această situație, considerându-i *naționaliști* pe istoricii care sunt pentru păstrarea celor două cursuri de istorie: istoria românilor și istoria universală. M. Stobart a descris foarte sugestiv discuțiile Consiliului Europei privitoare la un singur curs și un manual unic de istorie⁴⁴³. În 1997, Conferința Permanentă a Miniștrilor Educației din Europa a condamnat „ideea de a încerca impunerea unei versiuni uniforme și standardizate a istoriei europene în școlile din statele membre” ale Consiliului Europei⁴⁴⁴. Pe de altă parte, miniștrii au evidențiat faptul că „schimbările din Europa Centrală și de Est oferă oportunitatea de a conferi o dimensiune europeană programei la istorie în școli”. Aceștia au recomandat ca „autoritățile din învățământ să revizuiască programele școlare pentru a se asigura reflectarea bogăției istoriei europene”⁴⁴⁵.

Discuțiile care au avut loc în Germania, la Institutul „Georg Eckert”, în perioada 2003-2006, între istoricii din Moldova și experții din alte țări, au dus la evidențierea unor aspecte din cadrul curriculumului și al manualelor de istorie națională care necesită a fi îmbunătățite, dar nu s-a sugerat înlocuirea lor cu altele, care nici nu existau către anul 2003⁴⁴⁶. Declarațiile promotorilor experimentului

⁴⁴¹ <http://www.prezident.md/search.php?id=1409&lang=rom> (ultima accesare 21.06.2008).

⁴⁴² Tuesday, February 18, 2003, Bassa-News, *Council of Europe experts plead for teaching of integrated course of history in Moldovan schools*. www.basa.md

⁴⁴³ M. Stobart, *Fifty years of European co-operation on history textbooks: The role and contribution of the Council of Europe*. In: *Internationale Schulbuchforschung/International Textbook Research* 21, 2, 1999, pp. 151-152.

⁴⁴⁴ Resolution no. 1 of the 19th session of the Standing Conference of the European Ministers of Education, Kristiansand, 22-24 June 1997. In: Council of Europe, *Education 2000: Trends, common issues and priorities for pan-European co-operation*, Strasbourg, 1998, p. 19-20.

⁴⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁴⁶ Activitățile destinate pentru Republica Moldova au făcut parte dintr-un proiect mai larg, inițiat încă în anul 2000, al Institutului „Georg Eckert”: „The Project for the Coordination of Textbook Research, Development and Comparison in South-East Europe” realizat în cadrul Pactului de Stabilitate din Europa de Sud-Est. Seminar *History Conceptualizing History: History Textbooks and History Curriculum in the Republic of Moldova*, Braunschweig, 25-29 June, 2003; *Multiperspectivity in History-Textbooks, A one-week workshop for 10 Schoolbook-Authors and Curricula-Planners from the Republic of Moldova*, 16th-21st

„istorie itegrată” privind susținerea acestui curs de către orgnanizmele internașionale, la fel, s-au dovedit a fi false⁴⁴⁷. Spre exemplu, W.v. Meurs menționa, atât la seminarul din 25-29 iunie 2003 de la Braunschweig, cât și în raportul său privind manualele școlare din Moldova realizat la solicitarea CoE, că intenția de a schimba curriculumul și manualele la istorie în Moldova este o revitalizare a concepției staliniste privind crearea națiunii, limbii și istoriei moldovenilor diferite de cele ale românilor⁴⁴⁸, care este în totală contradicție cu Recomandarea (2001) 15 a Consiliului Europei⁴⁴⁹. Totuși, Ministerul Educației a recurs la un experiment⁴⁵⁰ care consta în studierea cursului de istorie integrată inițial în 43 de școli din republică. La Seminarul „Curriculumul la istorie, manualele de istorie și pregătirea profesorilor” din 19-22 octombrie 2003 organizat sub egida Ministerului Educației în colaborare cu Consiliul Europei și Asociația EUROCLIO, atât vicepremierul V. Cristea, cât și ministrul V. Beniuc au declarat, fără a cunoaște rezultatele experimentului anunțat pentru o perioadă de doi ani și abia demarat, că sunt deja dispuși să treacă la etapa elaborării noului curriculum și a manualelor de istorie integrată⁴⁵¹. La solicitarea autorilor manualelor de istoria românilor și istorie universală și la intervenția reprezentantului Consiliului Europei la Chișinău, primii au fost admiși de către organizatori la seminar⁴⁵².

La declarația vicepremierului V. Cristea de la mijlocul lunii octombrie 2003 de a introduce începând cu 1 septembrie 2003 cursul de istorie integrată, pe data de 26 octombrie 2003 a avut loc Adunarea Generală a profesorilor de istorie la care peste 300 de profesori s-au declarat nemulțumiți de faptul că învățământul istoric „continuă să fie hărțuit” de către guvernarea comunistă, iar autorii manualelor de istoria românilor sunt considerați adversari ai statalității moldovenești și sunt învinuiți de cele mai grave împotriva umanității (nazism, rasism, xenofobie etc.)⁴⁵³. Liuba Stavinschi, preșe-

Seminarul History Conceptualizing History: History Textbooks and History Curriclum in the Republic of Moldova, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, Braunschweig, 25-29 iunie 2003

December 2003, Braunschweig/Germany; Ethnic Minorities in History-Textbooks, A one-week workshop for 10 Schoolbook-Authors and Curricula-Planers from the Republic of Moldova, Braunschweig, Germany, February 17-22, 2004; Workshop for Schoolbook-Authors from Republic of Moldova, December 11-15 2005, Braunschweig/Germany; Bibliotheksworkshop Republik Moldova, Workshop for Schoolbook-Authors from Republic of Moldova, January 22-28 2006, Braunschweig/Germany; Inter-war years and Bessarabia in historiography and textbooks. Workshop on textbook activities for the Republic of Moldova at the Georg-Eckert Institute, December 13-17, 2006. Rezultatele ultimului seminar au fost publicate în volumul Stefan Ihrig, Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (Eds), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008.

⁴⁴⁷ *Organismele internașionale susțin implementarea cursului integrat de istorie*. In: Moldova Suverană, 22 ianuarie 2004.

⁴⁴⁸ Wim van Meurs, *History Textbooks in Moldova*, Expert Report, Braunschweig, June 26-27, 2003, p. 5 (paginația corespunde versiunii prezentate la seminarul din iunie 2003). http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/c.Van%20Meurs%20Moldova.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).

⁴⁴⁹ Punctul 2, Manipularea istoriei, Recomandarea 15 (2001) privind predarea istoriei în Europa în secolul XXI, adoptată de Consiliul Europei la 31 octombrie 2001 cu prilejul celei de a 771-a reuniuni a adjuncților de miniștri.

⁴⁵⁰ Experimentul a fost lansat de la 1 septembrie 2003 în 50 de școli din republică. Principiul după care au fost selectate, precum și lista lor nu au fost anunțate public nici până astăzi. În anul școlar 2004-2005, numărul școlilor implicate în experiment a crescut până la 150 conform declarațiilor persoanelor din cadrul Ministerului Educației, iar în anul 2005-2006 numărul lor a ajuns la 400, fapt care a fost imposibil de verificat. Astfel experimentarea „în secret” a unui curs de istorie integrată a fost încă o dovadă a interesului guvernării comuniste de a exclude cu orice preț din școală cursul de istorie a românilor.

⁴⁵¹ *Conceptul de studierea a istoriei necesită schimbări*. In: Moldova Suverană, 26 septembrie 2002, p. 3. Natalia Porubin, *Problema manualelor de istorie revine în actualitate*. In: Moldova Suverană, vineri, 24 octombrie 2003, p. 3.

⁴⁵² Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 47.

⁴⁵³ Alexandru Moșanu, *Comuniștii ne pregătesc un nou genocid spiritual*. In: Democrația, nr. 38 (92), marți, 4 noiembrie 2003,

dintele Asociației Profesorilor de Istorie din Republica Moldova, a caracterizat situația drept „alarmantă, cu tendință spre criză în întreaga societate”. Ea a apreciat că această campanie masivă și agresivă este orientată nu numai împotriva concepției predării istoriei în Republica Moldova, curriculumului și manualelor, ci, mai ales, împotriva profesorilor, valorilor naționale și democratice. Nefiind dictată de necesități didactice, campania urmărește eliminarea cursului de istorie a românilor, elaborat cu concursul Consiliului Europei și aprobat de Ministerul Învățământului din Republica Moldova. „Apărarea istoriei românilor trebuie să devină prioritate națională”, de organizat acțiuni de protest-pichetări, greve, demonstrații etc.⁴⁵⁴. În declarația finală a Adunării se spune: „Noi informăm opinia publică că curriculumul și manualele existente la istorie au fost elaborate cu participarea experților Consiliului Europei și au fost aprobate de Colegiul Ministerului Educației. Ele sunt conforme Convenției internaționale privind popoarele băștinașe din 27 iunie 1989, care prevede că „manualele de istorie și alte materiale didactice trebuie să conțină informații verificate, precise și informative privind societatea și cultura poporului băștinaș”⁴⁵⁵.

Manifestările de protest din septembrie 2003, Chișinău

Participanții la adunare au menționat disponibilitatea lor de a participa la reformarea calitativă a educației istorice, dar sunt împotriva excluderii cursului de istoria românilor. Profesorii de istorie, participanți la Adunarea Generală, au decis crearea Consiliului Național pentru Apărarea Istoriei Românilor menit să asigure coordonarea activităților privind stoparea ofensivei forțelor revanșarde împotriva istoriei naționale⁴⁵⁶.

În anul 2003, la inițiativa președintelui V. Voronin, a fost elaborată și publicată Concepția politicii naționale de stat a Republicii Moldova, care a fost aprobată exclusiv prin votul fracțiunii parlamentare a PCRM. Acest document a trezit din nou nemulțumiri în rândul intelectualilor, care l-au considerat un act care promovează teza comunistă a moldovenismului și care va fi un instrument de deznaționalizare și opresiune spirituală a majorității populației Republicii Moldova. Totodată, un șir de istorici au arătat ca această concepție încalcă art. 5 (2) al Constituției Republicii Moldova, potrivit căruia nicio ideologie nu poate avea statut de ideologie de stat⁴⁵⁷.

p. 7; *Profesorii nu vor ca învățământul istoric să fie hărțuit*. In: Timpul, nr. 38 (100), vineri, 31 octombrie 2003, p. 2. *Guvernerarea comunistă a pus la cale un experiment diabolic*. Declarația Adunării Generale a Profesorilor de Istorie din Republica Moldova, Chișinău, 26 octombrie 2003. In: Flux, Ediția de Vineri, 31 octombrie 2003, p. 4.

⁴⁵⁴ Aureliu Beniu, *Adevărul științific e în pericol*. In: Glasul Națiunii, 6 noiembrie, 2003, p. 5.

⁴⁵⁵ *Declarația Adunării Generale a Profesorilor de Istorie din Republica Moldova*, Chișinău, 26 octombrie 2003.

⁴⁵⁶ Nina Josu, „Vom rezista și de această dată – se cere numai curaj”. In: Literatura și Arta, nr. 45 (3037), 6 noiembrie 2003, p. 4; Natalia Răileanu, *Istoria se repetă*. Democrația, nr. 37 (91), 28 octombrie 2003, p. 7.

⁴⁵⁷ *Vezi aprecieri la adresa concepției: Interviu cu Mihai Cimpoi, „Se face totul pentru ștergerea identității noastre naționale”*. In: Timpul, nr. 35 (97), vineri, 10 octombrie 2003, pp. 12-13; Anatol Ciobanu, *Limba și Statul. În discuție: „Concepția politicii naționale de stat a Republicii Moldova”*. In: Literatura și Arta, nr. 46 (3038), 13 noiembrie 2003, p. 2; Dan Dungaciu, *Moldova ante portas*, București, Tritonic, 2005, pp. 96-109; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 52-53. *Rezoluția Adunării Generale a Asociației Istoricilor din Republica Moldova cu privire la „Concepția politicii naționale de stat”*. In: Cugetul, nr. 2 (22), 2004, p. 62, și în *Caite de istorie*, nr. 10, 2004, p. 35.

Versiunea noului curriculum apare deja în februarie 2004⁴⁵⁸. Într-o primă analiză critică realizată de Asociația Istoricilor din Republica Moldova se demonstrează narativul istoriei sovietice prezent în noile conținuturi curriculare⁴⁵⁹. Proiectul de curriculum conține un șir de erori și este departe de o abordare obiectivă și multiperspectivală a istoriei⁴⁶⁰.

Lipsa conceptului, strategiei și transparenței în realizarea acestui experiment, precum și numirea din oficiu de către Ministerul Educației a autorilor viitoarelor manuale, fără existența unei competiții deschise, au demascat interesele politice din culisele conceptului de istorie integrată. De fapt, guvernării comuniste au denaturat ideea de bază a concepției de predare a istoriei după principiul integrat⁴⁶¹.

Pe data de 20 martie 2004 a avut loc Adunarea Generală a Asociației Istoricilor din Republica Moldova, care a pus în discuție starea actuală a științei istorice din republică și a constatat că „regimul actual de conducere evoluează tot mai mult spre un regim dictatorial, care vrea să înregimenteze și istoria noastră națională”. La finalul adunării participanții au adoptat două rezoluții, una dintre care se referă la învățământul istoric și prin intermediul căreia se solicită anularea experimentului „Istoria. Curs integrat” și includerea în schema de arendă a Ministerului Educației a manualelor de istorie a românilor pentru învățământul gimnazial și cel liceal⁴⁶².

În cadrul întâlnirii șefului statului cu raportorii Consiliului Europei pentru Republica Moldova, Josette Durrieu și Andre Kvakkestad, din 24 mai 2004, aflați în vizită de documentare la Chișinău, V. Voronin „a exprimat recunoștință APCE și structurilor abilitate ale CoE pentru **asistența acordată la elaborarea manualului de istorie integrată** (subl.n.)”⁴⁶³. Declarațiile președintelui Voronin nu corespund situației reale, deoarece apariția noilor manuale nu a soluționat, ci, din contra, a tensionat atmosfera din societate și a complicat și mai mult problema calității și conținutului predării istoriei în Republica Moldova. Discuțiile ce au urmat în Parlament și în societate demonstrează falsul acestor declarații.

În luna iulie 2004, la Holercani, a avut loc o nouă întrunire a promotorilor experimentului privind predarea istoriei după principiul integrat, cu genericul „Educația cetățeniei prin învățare”, la care au participat experți ai Consiliului Europei și conducerea de vârf a republicii. Președintele V. Voronin declara la acest seminar că implementarea obiectului „istoria integrată” în sistemul de învățământ din republică completează eforturile de integrare ale conducerii Republicii Moldova, iar profesorii care participă la implementarea cursului contribuie la afirmarea standardelor europene în domeniul instruirii și la educarea tinerei generații în spiritul responsabilității civice și patriotismului. Acest mesaj a fost caracteristic mai târziu și pentru ministrul Educației și Tineretului, V. Țvirunc, care declara cu diverse ocazii că introducerea cursului de istorie integrată

Manifestările de protest din septembrie 2003, Chișinău

⁴⁵⁸ Curriculum la istoria contemporană pentru clasa a IX-a și clasa a XII-a. In: Moldova Suverană, nr. 30, 25 februarie 2004.

⁴⁵⁹ Anatol Petrencu, *Cîteva obiecții privind așa-numitele curriculumuri la istorie. Curs integrat (ciclul gimnazial și liceal)*. In: Cugetul, nr. 3 (23), 2004, pp. 61-65.

⁴⁶⁰ Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 55-62.

⁴⁶¹ Unii profesori de istorie care, inițial, au acceptat să participe la experiment, constatând aceste lipsuri, au părăsit experimentul. Vezi cazul Valentinei Olaru în Anton Moraru, *Istoria integrată a comunistilor*, in Ziarul de gardă, nr. 20, 9 decembrie 2004, <http://www.zdg.md/20/politic/2.php> (ultima accesare 27.07.2009).

⁴⁶² Natalia Răileanu, *Nu politizați istoria!* In: Democrația, marți, anul IV, nr. 8 (108), 23 martie 2004, p. 3. Asociația Istoricilor respinge istoria integrată. In: Timpul, nr. 12 (120), vineri, 26 martie 2004, p. 4.

⁴⁶³ <http://www.prezident.md/search.php?id=1840&lang=rom> (ultima accesare 21.06.2006).

va juca un rol deosebit de important în integrarea europeană a Republicii Moldova. Majoritatea istoricilor din republică au apreciat aceste afirmații ca fiind speculative și că guvernarea comunistă profanează o metodă modernă, iar experimentul școlar este „o diversiune, o antireformă”, „o profanare a memoriei sutelor de mii de victime ale regimului sovietic și țarist de ocupație” și o tentativă de „lichidare a identității naționale a românilor de la Est de Prut”⁴⁶⁴. După întrunirea de la Holercani s-a declarat extinderea experimentului din 60 în 361 de școli din republică, apreciată de unii istorici ca o implementare graduală⁴⁶⁵.

La Seminarul de la Holercani au fost prezentate participanților trei proiecte de curriculum al cursului de istorie integrată⁴⁶⁶, iar mai târziu, sub egida Editurii Univers Pedagogic, cu sigla Ministerului Educației al Republicii Moldova apare doar o „variantă nouă” a curriculumului la istorie pentru clasele a V-a – a IX-a cu titlul *experimental*⁴⁶⁷ și pentru clasele a X-a – a XII-a⁴⁶⁸. Peste doi ani Ministerul Educației și Tineretului, prin ordinele nr. 69⁴⁶⁹ și nr. 70⁴⁷⁰ din 25 iulie 2006, aprobă pentru reeditare și impune ambele curriculumuri în școală începând cu data de 1 septembrie 2006, fără a face vreo modificare a variantelor experimentale publicate în 2004. Cu un an întârziere apare și ghidul de implementare a curriculumului nou la istorie⁴⁷¹. În baza noilor programe, structura curriculară a rămas neschimbată. Elevii vor studia istoria în ordine cronologică după cum urmează (Tabel 10):

Tabelul 10. Structura actuală a învățământului istoric

nr.	Gimnaziu		Liceu	
1.	Clasa a V-a	Istoria antică	Clasa a X-a	Epocile antică și medievală
2.	Clasa a VI-a	Istoria medievală	Clasa a XI-a	Epoca modernă
3.	Clasa a VII-a	Epoca modernă, partea I	Clasa a XII-a	Epoca contemporană
4.	Clasa a VIII-a	Epoca modernă, partea II		
5.	Clasa a IX-a	Epoca contemporană		

Deși modest expuse, în ambele curriculumuri – atât pentru gimnaziu, cât și pentru liceu – obiectivele corespund necesităților educaționale contemporane de a forma cetățeni responsabili și implicați activ în viața politică, iar cultivarea respectului pentru diferențele între popoare să fie bazate pe afirmarea identității naționale și a principiului toleranței. Autorii curriculumului nou stabilesc ca unul din principiile educației istorice să fie „prezentarea relațiilor istorice la nivel local, național, regional, european și universal”⁴⁷². De fapt, partea conceptuală este similară în ambele programe, fără a se stabili clar diferențele și prioritățile pentru treapta gimnazială și cea liceală. Conținuturile care se declară, în partea conceptuală, a fi cu caracter global, tematic și flexibil sunt foarte generale și deseori neclare. În afară de faptul că autorii indică domeniile de abordare istorică, identice pentru fiecare perioadă și respectiv clasă (economic, politic, social, cotidian, cultural, religios) trec în revistă unele etape cronologice sau regiuni istorice fără a arăta modul de abordare a acestora din punctul de

⁴⁶⁴ Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 91 și p. 92.

⁴⁶⁵ *Ibidem*, p. 103 și pp. 105-107.

⁴⁶⁶ Primul proiect îi are în calitate de autori pe S. Nazaria și P. Boico, cel de-al doilea – pe V. Dandara și L. Dandara, și ultimul – pe M. Veveriță. O analiză critică privind primul proiect al curriculumului a se vedea Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 94-96.

⁴⁶⁷ Autori: C. Popovici, S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, V. Dandara, S. Topor, G. Pelivan, V. Sînchetru, G. Gavriliță, *Istoria. Curriculum școlar, clasele a V-a – a IX-a (experimental)*, Chișinău: Editura Univers Pedagogic, 2004, 24 pag., tiraj 2500 ex.

⁴⁶⁸ Autori: C. Popovici, S. Nazaria (**corect Nazaria**, subl.n.), E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, V. Dandara (**corect Dandara**, subl.n.), S. Topor, G. Pelivan, V. Sînchetru, G. Gavriliță, *Istoria. Curriculum de liceu, clasele a X-a – XII-a*, Chișinău: Editura Univers Pedagogic, 2004, 24 pag., tiraj 1500 ex.

⁴⁶⁹ Autori: G. Gavriliță (consultant Ministerul Educației și Tineretului), C. Popovici, S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, S. Topor, V. Dandara, G. Pelivan, *Istoria. Curriculum pentru gimnazii (clasele V-IX)*, Chișinău: Editura Univers Pedagogic, 2006.

⁴⁷⁰ Autori: G. Gavriliță (consultant Ministerul Educației și Tineretului), C. Popovici, S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, S. Topor, V. Dandara, G. Pelivan, *Istoria. Curriculum de liceu (clasele X-XII)*, Chișinău: Editura Univers Pedagogic, 2006.

⁴⁷¹ M. Dobzeu, G. Gavriliță, T. Nagnibeda-Tverdohlebe, L. Gaibu, *Ghid de implementare a Curriculumului modernizat în învățământul liceal. Istorie*, Chișinău, Știința, 2007.

⁴⁷² *Ibidem*.

vedere al multiperspectivității, multiculturalității și pluralismului de opinii. Din conținutul acestora nu este clar cum se va putea realiza abordarea istoriei de la local la universal, deoarece în majoritatea sugestiilor de conținut se indică doar denumirile continentelor și secolele. Curriculumul, la fel, evită să abordeze subiectele legate de oricare gen de identitate. Prin excluderea acestor aspecte-cheie ale istoriei din programul școlar nu credem că putem considera soluționată problema predării istoriei în școală în Republica Moldova⁴⁷³. În cele din urmă, reiese că acest drept le revine învățătorilor, autorilor și editorilor de manuale. Problema rămâne însă a fi neclară atât timp cât nu se cunoaște după care criterii se vor evalua și aproba manualele de istorie și, în final, stabili probele de evaluare finală a cunoștințelor elevilor din clasele absolvente, în cazul când va fi reintrodusă istoria în lista examenelor sau când elevii vor alege istoria ca examen de absolvire.

În iulie 2004, V. Beniuc, ministrul Educației, declară public că autorii pentru manualele noi de istorie au fost nominalizați de minister încă din aprilie 2004 și că ele vor fi gata la începutul anului școlar – 1 septembrie 2004⁴⁷⁴. Doi ani mai târziu, V. Țvirunc, succesorul ministrului V. Beniuc, declara că autorii manualelor noi au fost selectați în cadrul unui concurs, ceea ce contrazice afirmațiile predecesorului său. Este adevărat că în anul 2004 Ministerul Educației a anunțat un concurs pentru elaborarea noilor manuale de istorie, însă majoritatea istoricilor și editorilor au refuzat să participe, motivând că este un proces nedemocratic și fără un suport conceptual clar. Or ministrul V. Beniuc nu a făcut altceva decât să numească responsabilii de elaborarea manualelor noi, ceea ce nu poate fi considerat un proces democratic și transparent, așa cum prevăd și recomandările seminarului din februarie 2003, la care a participat și V. Beniuc, pe atunci președinte al Comisiei guvernamentale. La licitația organizată în anul 2004 au participat doar editurile de stat – „Cartea Moldovei”, „Univers Pedagogic” și „Lumina”, care au prezentat doar oferta de prețuri, fără a avea la bază vreun manuscris al viitoarelor manuale.

În toamna anului 2004 (6 octombrie) Colegiul Ministerului Educației excludea *istoria românilor* și *istoria universală* de la examenele de BAC-2005. Pentru profilul umanist se propuneau doar două probe (limba română și limba străină), iar pentru profilul real s-a propus istoria ca examen opțional. Aceste modificări au trezit din nou nemulțumiri în rândul societății⁴⁷⁵. A. Petrencu și L. Stavinschi au declarat că asociațiile istoricilor nu susțin această decizie și o apreciază ca o nouă intervenție a guvernării comuniste în predarea istoriei⁴⁷⁶. Această poziție a fost susținută și de participanții la cel de-al

Manifestările de protest din septembrie 2003, Chișinău

⁴⁷³ Stefan Ihrig, *Rediscovering History, Rediscovering Ultimate Truth – History, Textbooks, Identity and Politics in Moldova*. In: *In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks*. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Tokyo, 2005, p. 77.

⁴⁷⁴ La 8 aprilie 2004, ministrul V. Beniuc i-a numit responsabilii pentru elaborarea manualelor de istorie integrată pe Cornel Popovici, Eugen Certan și Sergiu Nazaria. A se vedea Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 66.

⁴⁷⁵ Declarația Asociației Istoricilor din Republica Moldova. In: *Cugetul*, nr. 4 (24), 2004, pp. 60-62 și In: *Caiete de istorie*, nr. 12, 2004, p. 35; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 64-65 și pp. 103-104.

⁴⁷⁶ Asociația Istoricilor își exprimă îngrijorarea în legătură cu decizia de excludere a *Istoriei Românilor* și *Istoriei Universale* din programul examenelor de BAC-2005, <http://www.azi.md/news?ID=31470> (ultima accesare 20.06.2008). Asociația Istoricilor din Republica Moldova declara că această decizie are menirea „să pregătească înlocuirea *Istoriei Romanilor* cu așa-zisa istorie integrată, care să cuprindă numai fragmente din istoria națională, falsificată în stil sovietic”. La conferința de presă s-a mai declarat că decizia Ministerului Educației este ilegală și vine în contradicție flagrantă cu Curriculumul Național, Științe Sociale, care stipulează că toți absolvenții de liceu susțin obligatoriu, la finele cursului de istorie, examen de BAC la Istoria

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Chișinău, 1 octombrie 2003

partidului de guvernământ, în contradicție flagrantă cu rigorile elementare ale unui experiment în domeniul învățământului și care constituie, în ultimă instanță, o jalnică parodie; anularea deciziei Ministerului Educației cu privire la excluderea istoriei românilor și istoriei universale din grila examenelor de bacalaureat; curmarea ingerințelor brutale ale regimului comunist în procesul instructiv și educațional, această prerogativă urmând a fi lăsată la discreția specialiștilor în materie; sistarea editării manualelor la cursul „integrat” de istorie de către editurile „Lumina” și „Cartea Moldovei”, deoarece acestea n-au trecut rigorile necesare și constituie un rezultat al fărâdelegilor comuniste; încetarea presiunilor de tot felul, exercitate de guvernarea comunistă asupra profesorilor de istorie selectați pentru efectuarea „experimentului” cursului „integrat” de istorie⁴⁷⁸.

În perioada 2002-2006 problema predării istoriei și cea a manualelor de istorie au fost cel mai des atestate în agenda Parlamentului Republicii Moldova. Nici într-un Parlament din lume predarea istoriei nu a fost atât de mult dezbătută între deputați. Cei mai activi în dezbaterile parlamentare s-au dovedit a fi deputații istorici din opoziție (I. Varta, Z. Jalbă, L. Bujor, I. Klipii) și V. Stepaniuc din fracțiunea comunistă⁴⁷⁹. În rândurile ce urmează vom trece în revistă unele din intervențiile deputaților

Românilor, iar cei din clasele cu profil umanist – și la Istoria Universală. În plus, potrivit Asociației Istoricilor, respectivul act nu respectă Recomandarea Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei care stabilește că într-o Europă democratică predarea istoriei trebuie să ocupe “un loc esențial în educația unor cetățeni responsabili și implicați activ în viața politică și în cultivarea respectului pentru diferențele între popoare”. Conform aceleiași recomandări a CoE, predarea istoriei trebuie să fie bazată pe “afirmarea identității naționale și a principiilor toleranței”. Asociația Istoricilor din Republica Moldova cere anularea deciziei Ministerului Educației de excludere a Istoriei Românilor și Istoriei Universale de la examenele de BAC – 2005 și renunțarea la așa-numitul experiment de istorie integrată. AIRM cheamă profesorii din instituțiile de învățământ preuniversitar “să se pătrundă de responsabilitatea ce le revine în fața tinerei generații, ținând cont de faptul că viitorul nostru depinde de calitatea instruirii și educației actualei generații de tineri”, iar părinții sunt chemați “să mediteze asupra viitorului copiilor lor, asupra efectelor nefaste ale anulării examenelor de BAC la Istoria Românilor și Istoria Universală pentru destinul odraslelor lor”.

⁴⁷⁷ Press-release *Rezoluția Congresului al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova*, 08.11.2005, http://www.infotag.md/press_release_ro/9753/ (ultima accesare 15.02.2009). Anatol Petrencu, *Despre starea învățământului istoric din Republica Moldova (raport prezentat la Congresul al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova)*. In: *Cugetul*, nr. 4 (28), 2005, pp. 54-60.

⁴⁷⁸ Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 111; Ibidem, pp. 112-116, *Declarația Comitetului Național pentru Apărarea Istoriei Românilor*, Chișinău, 10 noiembrie 2004; Ibidem, pp. 119-121 – *Apel către oamenii de bună-credință, Comitetul Național pentru Apărarea Istoriei Românilor*, 3 decembrie 2004.

⁴⁷⁹ În 2008 V. Stepaniuc a devenit prim-vice-ministru. A susținut în 2008 teza de doctor în istorie pe un subiect destul de controversat – statalitatea moldovenească: “Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană” (CZU C.Z.U.: 94(478)(043.2), conducător științific Alexandru Roman, referenți oficiali: Lucheria Repida și Leonid Bulmaga. Deși au fost prezentate public un șir de erori din conținutul lucrării de doctorat, totuși Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare i-a conferit titlul de doctor în istorie. Teza a fost susținută pe 30 noiembrie 2007 în CSS și aprobată de CNAA pe 28 februarie 2008. A se vedea http://www.cnaa.acad.md/files/theses/2007/7364/victor_stepaniuc_thesis.pdf (ultima accesare 14.02.2009). Vezi detalii privind falsurile și plagiatul comise de V. Stepaniuc în Ion Varta, „Statalitatea poporului moldovenesc” – un plagiat notoriu sau o lucrare semnată de Vasile Stati cu pseudonimul „Victor Stepaniuc”. In: *FLUX Săptămânal*, nr. 5, 10 februarie 2006; Idem, *Cu plagiatorii nu se polemizează în materie de istorie*. In: *FLUX Săptămânal*, nr. 6, 17 februarie 2006; Radu Ciuceanu, *Contestație la susținerea publică a tezei de doctorat „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană a candidatului Victor Stepaniuc de la 30 noiembrie 2007”*. In: *Jurnal de Chișinău*, 7 octombrie 2007, p. 8; George Iosim, *Teza*

moldoveni pe marginea predării istoriei. În contextul introducerii curriculumului la istorie și editării manualelor noi, cele mai dese interpelări au fost adresate de către deputați ministrului Educației privind modul de aprobare și implementare, acesta însă destul de rar și-a onorat obligațiile de a se prezenta în Parlament și a oferi răspunsuri. Astfel, la 10 noiembrie 2005, I. Varta, deputat PPCD, adresează o interpelare lui Victor Țvircun, ministru al Educației, Tineretului și Sportului, în care declară: „În ultimul timp, mi-au parvenit tot mai multe informații și plângeri din teritoriu în legătură cu implementarea pe cale administrativă în școlile din republică a manualului experimental, accentuez, **experimental**, de „Istorie integrată” pentru clasa a V-a. O atare situație nu poate fi calificată altfel decât un abuz în serviciu, comis de responsabilii din cadrul direcțiilor raionale de învățământ, care au dispus utilizarea respectivelor manuale și în școlile care nu fac parte din lista acelor în care fusese preconizată efectuarea experimentului. În legătură cu acest fapt, solicit domnului ministru explicații concludente, la microfonul central al Parlamentului, în legătură cu aceste abuzuri, la care se dedau subalternii domniei sale, și la măsurile pe care intenționează să le aplice pentru a redresa această situație”⁴⁸⁰. Nu știm care a fost răspunsul oficial la această interpelare, dar cunoaștem că ministrul nu a întreprins nicio acțiune care ar fi scos manualul pentru clasa a V-a din școlile neincluse în experiment. În mass-media au continuat să fie publicate articole care criticau nu doar modul de realizare a experimentului și introducerea noului manual, dar și conținuturile acestuia, considerându-le, în multe cazuri, eronate.

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Chișinău, 1 octombrie 2003

Polemica pe marginea acestui subiect l-a făcut pe președintele V. Voronin să convoace la finele lunii noiembrie 2005 o întâlnire cu membrii guvernului și deputații parlamentului republicii, unde s-a discutat problema implementării cursului de istorie integrată, realizat în baza recomandărilor Consiliului Europei. Voronin a menționat că implementarea acestui curs face parte din eforturile Moldovei de a atinge standardele educaționale europene. În cadrul ședinței s-a anunțat că în cadrul experimentului de implementare a cursului de istorie integrată au fost încadrați 576 de învățători de istorie din 469 de școli. Fără a discuta calitatea și rezultatele experimentului, s-a anunțat că aceste cifre permit introducerea istoriei integrate în calitate de curs obligatoriu în toate școlile din republică. În privința asigurării cu manuale de istorie integrată, V. Voronin a fost informat că sunt editate, **după aprobarea experților CoE** (sic!), manualul pentru clasa a V-a, în proces de evaluare la CoE se află manualele pentru clasele VI, VII, VIII, IX și XII, iar cele pentru clasele X și XI sunt în curs de elaborare⁴⁸¹ (Anexa 20). La fel,

de doctor a lui Victor Stepaniuc, respinsă de mediul academic. In: Ziarul Flux, 22 ianuarie 2008; Ion Varta, *Recenzia tezei de doctor în istorie a dlui Victor Stepaniuc „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană”*. In: Ziarul Flux, 25 ianuarie 2008; Mihai Tașcă, *Fals, plagiat și incompetență în lucrarea lui Victor Stepaniuc „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană”*. In: Destin românesc S.N., Anul IV (XV), nr. 1 (59), 2009, pp. 53-73; Ion Varta, *Manipulare prin falsificare*. In: Timpul, Anul VIII, 126 (1100), marți, 14 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/13/3146> (ultima accesare 24 iulie 2009); Idem, *Manipulare prin falsificare (II)*. In: Timpul, Anul VIII, 127 (1101), miercuri 15 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/14/3175> (ultima accesare 24 iulie 2009); Idem, *Manipulare prin falsificare (III)*. In: Timpul, Anul VIII, 128 (1102), joi, 16 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/15/3190> (ultima accesare 24 iulie 2009); Idem, *Manipulare prin falsificare (IV)*. In: Timpul, Anul VIII, 129 (1103), vineri, 17 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/16/3242> (ultima accesare 24 iulie 2009).

⁴⁸⁰ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/10.11.2005/index.html> (ultima accesare 20.06.2008); Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, p. 144.

⁴⁸¹ Este adevărat că Guvernul Republicii Moldova a solicitat expertiza noilor manuale Institutului „Georg Eckert” dar acest raport a fost prezentat autorilor de manuale la Seminarul din Braunschweig din decembrie 2005. Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04, p. 9. Totodată raportul *Evaluation of the Proposed New Textbooks from the Republic*

președintele a fost informat că la Chișinău va fi organizat un seminar cu participarea tuturor persoanelor antrenate în aprobarea cursului de istorie integrată în Republica Moldova, inclusiv a grupului de experți ai CoE. V. Voronin a menționat necesitatea accentuării rolului Ministerului Educației, Tineretului și Sportului atât în procesul de elaborare și editare a manualelor de istorie integrată, cât și în definitivarea curriculumului la acest obiect. Totodată, președintele a atras atenția că „**manualele noi trebuie să aibă o calitate mai înaltă, să fie accesibile ca preț și să fie exclus factorul comercial din procesul de selectare, editare și distribuire a manualelor în școli** (subl.n.)”⁴⁸². Astfel, apelurile societății civile și deputaților din opoziție practic nu au fost luate în considerație de Guvern, care a continuat extinderea experimentului și elaborarea manualelor noi de istorie. Informarea președintelui precum că manualele sunt expertizate de Consiliul Europei nu corespunde întocmai realității, deoarece unele din manuscrisele acestora se aflau la acea dată la Institutul „Georg Eckert” din Germania, iar majoritatea erau în faza de elaborare. De aceea, discuțiile pe marginea istoriei integrate, în Parlament și în mediile educaționale, au continuat și în anul următor.

Zoia Jalbă, deputat în Parlament, adresează la începutul anului 2006 o nouă interpelare ministrului Educației, cu un conținut asemănător celui făcut anterior de către I. Varta, în care spune că, dat fiind că guvernul face referire la cererile venite din partea profesorilor de istorie și directorilor de școli când vorbește despre extinderea experimentului, „aș dori foarte mult să văd măcar o cerere de asemenea fel”. Totodată Z. Jalbă l-a întrebat pe ministrul Țvircun: „De ce s-a purces la extinderea experimentului înainte de a se ajunge la un final cu prima etapă? Pentru că orice experiment necesită o evaluare a finalităților. În afară de aceasta, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului organizează seminare pentru toți cei 2000 profesori de istorie. De aceea, solicit informație despre graficul acestor seminare”⁴⁸³. După toate probabilitățile, solicitările deputaților nu au fost satisfăcute. În martie 2006 deputații Zoia Jalbă și Angela Aramă solicitau, din nou, răspunsul lui V. Țvircun, ministru al Educației, la câteva întrebări privind situația din învățământul istoric: *De ce s-a trecut la extinderea experimentului atunci când, de fapt, el nu a fost finalizat? Și de ce nu se respectă moratoriul privind cursul de istorie în Republica Moldova, care a fost instituit prin Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei?*

Seminar în cadrul proiectului „Tânărul istoric și societatea civilă – dimensiuni ale integrării”, Chișinău, 26 octombrie 2003

și dacă există indicații ca de la 1 septembrie, în toate școlile, să se introducă, în mod obligatoriu, obiectul de studii „Istorie integrată”⁴⁸⁴. În acest context se înscrie și declarația celor cinci deputați istorici, care atrag atenția instituțiilor puterii și opiniei publice asupra lipsei de transparență în realizarea experimentului și în editarea noilor manuale pentru cursul de istorie integrată⁴⁸⁵. V. Stepaniuc, în replica sa la

of Moldova, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, May/June 2005 nicdecum nu recomanda Guvernului RM publicarea manuscriselor, deoarece conțineau un șir de erori și lipsuri. Acest raport până astăzi nu a fost dat publicității, subsemnatul, deși a obținut dreptul de a dispune de primul și al doilea raport prin decizia Curții de Apel Chișinău din 5 octombrie 2009 nr. 3-2480/2009 doar la solicitarea repetată, actualul ministru mi-a oferit copia primului raport abia la data de 17 decembrie 2009.

⁴⁸² Voronin vrea istorie integrată, informează AP FLUX, citând un comunicat de presă al Președinției. <http://chisinau.novopress.info/?p=73>; <http://www.azi.md/news/?ID=36982> (ultima accesare 24.06.2008); Comunicatul Președinției apare pe pagina oficială însă cu data de 29 decembrie 2005 <http://www.prezident.md/search.php?id=3543&lang=rom> (ultima accesare 24.06.2008).

⁴⁸³ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/16.02.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁴⁸⁴ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/02.03.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008)

⁴⁸⁵ Din declarația deputaților Ion Varta, Leonid Bujor, Anatol Onceanu, Anatol Țaranu, Oleg Serebrian, Igor Klipi, Alexandru Lipcan în Parlamentul RM: „... așa-zisele manuale experimentale sînt încropite în mare taină de niște persoane obscure, fără nici o relevanță academică. Acest fapt a devenit evident chiar și pentru responsabilii de realizarea experimentului, care au fost nevoiți să trimită tirajul unuia dintre aceste manuale la ghilotină, transformându-l în maculatură. Manualele, pretins experimentale, substituie abordarea obiectivă și științifică a fenomenului istoric cu dogme și falsuri preluate integral din istoriografia sovietică. Dincolo de orice polemici, scopul adevărat al autorilor unor asemenea experimente este să reinstaleze politica de ștergere a memoriei istorice de denaționalizare a populației băștinașe din Republica Moldova”. <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/02.03.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008)

declarația deputaților istorici, a încercat să accentueze principiul european de predare integrată a istoriei „pe care însuși Consiliul Europei, însuși Secretarul General Walter Schwimmer, ex-secretarul general, **I-a promovat la timpul respectiv în Republica Moldova** (subl.n.). La această temă secretarul general a venit de două ori în țara noastră” și că „au fost organizate cu sprijinul aceluși Institut „Ekert” (corect Eckert, n.n.), care a fost pomenit aici, în Republica Moldova **șapte întruniri**, inclusiv în vara anului trecut (2005). **Manualele, în afară de manualul de clasele a X-a și a XI-a sînt experimentate, sînt expertizate pozitiv [sic!]**”⁴⁸⁶. Aceste afirmații le contrazic pe cele anterioare ale persoanelor implicate în promovarea cursului integrat de istorie, care au speculat existența recenziilor pozitive la toate manualele publicate. Raportul de evaluare a manuscriselor manualelor de istorie pentru clasele VI, VII, VIII, IX și XII realizat de Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert” a fost finalizat abia în luna aprilie 2006⁴⁸⁷ (Anexa 21).

Peste trei săptămâni, subiectul a revenit în discuțiile parlamentare, însă și de data aceasta fără careva modificări esențiale în politica guvernului. Deputatul V. Untilă, în intervenția sa din Parlament din 23 martie 2006, declara că pe fundalul retoricii europene guvernarea comunistă distruge realizările democratice și naționale. „În loc să respecte moratoriul recomandat prin Rezoluția APCE în problemele sensibile pentru societatea noastră de istorie și de limbă, guvernarea impune istoria integrată și îi persecută pe acei care se opun pregătirii acestei discipline. Reduc în programul școlar numărul orelor de limba română”⁴⁸⁸. În aceeași ședință, A. Țăranu, în interpelarea sa către ministrul Educației, menționează că profesorii care „și-au exprimat poziția dezaprobatoare în raport cu intenția de a introduce în școlile republicii cursul de istorie integrată” sunt supuși „la intimidare administrativă” din partea administrației școlilor⁴⁸⁹.

Pe data de 15 aprilie 2006 a avut loc Adunarea Generală a profesorilor de istorie din Republica Moldova la care principalul subiect discutat a fost *Educația istorică în învățământul preuniversitar din Republica Moldova*. La adunare au fost prezentate trei rapoarte de bază de către A. Petrencu, A. Felea și S. Musteață, urmate de alte luări de cuvânt în care s-a menționat abuzurile guvernării comuniste în procesul de promovare a experimentului „istorie integrată”. Vorbitorii, la fel, au menționat despre persecuțiile și intimidările profesorilor care se opun „experimentului”⁴⁹⁰.

Odată cu începutul verii, spiritele pe marginea subiectelor legate de predarea istoriei s-au înfierbântat din nou în Parlament. Pe 8 iunie 2006 deputatul Leonid Bujor revine în ședința Parlamentului asupra experimentului printr-o interpelare adresată ministrului V. Țvircun: „...onoarea de a-i conduce, precum și cointeresați în cursul de istorie experimentală impun instituțiilor de învățământ din Republica Moldova manualul de istorie integrată. Țin să atrag atenția asupra faptului că acest manual este unul care nu este obligatoriu în programa de studii, este o programă experimentală, ceea ce ne vorbește că ar fi necesar de stabilit un număr concret de școli pentru acest experiment și nu impunerea în toate instituțiile de învățământ a acestei programe. Mai mult decât atât, în declarația celor 8 deputați istorici din Parlamentul Republicii Moldova s-a atras atenția asupra necesității de a respecta recomandările parvenite de la Strasbourg, lucru care nu se efectuează până în prezent. În această ordine de idei, solicit, domnule ministru, răspuns la următoarele două întrebări. Cine

Seminar internațional „We” and „The others”: ethnic minorities in the textbooks of national history, Chișinău, 19-23 aprilie 2004

⁴⁸⁶ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/02.03.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁴⁸⁷ *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006.

⁴⁸⁸ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/23.03.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁴⁸⁹ *Ibidem*.

⁴⁹⁰ Valentina Basiul, *Profesorii care au criticat acest curs sunt intimidați*, In: Timpul de dimineață; Mariana Rață, *E timpul intimidărilor?* In: Jurnal de Chișinău, ambele articole preluate de publicația CLIO. Buletin informativ, 15 aprilie 2006, p. 7.

va răspunde personal pentru faptul că pedagogilor de istorie care predau elevilor din clasa a V-a li se impune cursul de istorie integrată? Doi. Ce intenționați să întreprindeți, domnule ministru, pentru a lichida această încălcare flagrantă și a nu impune pedagogilor să citească cursul de istorie integrată de rând cu altă literatură, care este prevăzută conform programului de studii?”⁴⁹¹.

Într-o conferință de presă de la începutul lunii iulie 2006 conducerea Asociației Istoricilor din Republica Moldova declara că „sub paravanul integrării europene, guvernarea comunistă promovează acțiuni antieuropene, deoarece scoaterea Istoriei românilor din curriculumul școlar și înlocuirea acestei discipline cu un curs de istorie integrată este un prejudiciu adus statului, separându-ne astfel de Europa. Gh. Palade a menționat că istoricii sunt gata să accepte, în calitate de compromis, modernizarea predării cursurilor de istorie, adică metoda integrată de predare a istoriei, însă având la bază principiile că în Republica Moldova istoria națională se numește istoria românilor, limba națională este cea română, iar poporul este de etnie românească. Istoricii au declarat că speră să se țină cont în cadrul ședinței preconizate a Colegiului ministerului de resort, la care urmează să se pună în discuție rezultatele experimentului de introducere a manualului de istorie integrată și să se decidă asupra introducerii definitive a acestui curs în curriculumul școlar. În cazul în care guvernarea comunistă nu va renunța la ideea introducerii în școală a cursului de istorie integrată, Asociația Istoricilor din Republica Moldova nu exclude posibilitatea organizării acțiunilor de protest către 1 septembrie curent”⁴⁹².

În luna iulie, deputatul I. Varta se adresează șefului Misiunii Consiliului Europei la Chișinău, Vladimir Filipov, prim-ministrului Vasile Tarlev și ministrului Educației, Tineretului și Sportului, Victor Țvircur, ca seminarul planificat pentru data 13 iulie 2006 să fie transferat de la Holercani la Chișinău și astfel să se asigure accesul liber al tuturor doritorilor de a fi prezenți și să nu-l izoleze de opinia publică și mass-media precum s-a întâmplat anterior. Totodată, deputatul cere ca „până la convocarea seminarului, să fie asigurată desecretizarea și publicarea recenziilor manualelor la istoria integrată, recenzii care au fost realizate de către experții europeni, precum și asigurarea până la 13 iulie curent a unui acces nestingherit pentru specialiști la manualele de istorie integrată”⁴⁹³. Ministerul Educației nu a ținut cont de interpelările deputaților, seminarul și-a desfășurat lucrările la Holercani, așa cum a fost planificat inițial⁴⁹⁴. Deputatul I. Varta revine asupra problemei menționate în data de 20 iulie 2006 și anunță necorespunderea declarațiilor ministrului Țvircur la seminarul de la Holercani privind transparența experimentului și asupra solicitării setului de manuscrise ale manualelor de istorie integrată⁴⁹⁵. Șt. Secăreanu solicită explicații pe marginea incidentului de la Holercani, când nu a fost admis accesul unor deputați și reprezentanți mass-media la seminarul privind predarea istoriei. În timpul intervenției deputatului PPCD a fost întreruptă transmisia în direct, la radio și TV, a ședinței Parlamentului⁴⁹⁶.

Seminarul de la Holercani a fost organizat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului între 14 și 15 iulie 2006 cu participarea reprezentanților guvernului, experților internaționali și profesorilor de istorie din republică, având ca scop discutarea problemelor privind elaborarea manualelor și materialelor didactice la istorie din perspectiva abordării multiperspectivității, prezentarea și discutarea celui de-al doilea raport de evaluare a manuscriselor manualelor de istorie realizat de Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert”, promovarea oportunităților de dialog între autorii de manuale și profesorii de istorie și discutarea metodelor de introducere a multiperspectivității la lecțiile de istorie⁴⁹⁷ (Anexa 23). Astfel, la Seminarul de la Holercani, Stefan Ihrig, reprezentantul Institutului

⁴⁹¹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/08.06.2006/> (ultima accesare 19.06.2008).

⁴⁹² <http://www.azi.md/news?ID=39954> (ultima accesare 24.06.2008).

⁴⁹³ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/06.07.2006/ru.html> (ultima accesare 19.06.2008). Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 200-201.

⁴⁹⁴ <http://garda.com.md/93/investigatii/> (ultima accesare 24.06.2004).

⁴⁹⁵ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/20.07.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008). Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 202-203.

⁴⁹⁶ Declarația fracțiunii parlamentare a PPCD rostită de deputatul Ștefan Secăreanu la 6 iulie 2006. In: <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/20.07.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008); Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 330-333.

⁴⁹⁷ Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04, p. 7.

de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert”, prezentând cea de-a doua evaluare a manualelor de istorie integrată pentru clasele VI, VII, VIII, IX și XII, menționa că doar cel pentru clasa a VI-a a ținut cont de observațiile și sugestiile din primul raport și întrunește calitățile unui manual realizat după principiile integrării și multiperspectivității⁴⁹⁸, celelalte au neglijat opiniile experților europeni, care au menționat că ele nu pot fi considerate „o nouă versiune”. Aprecierea dată în raportul dat: structură illogică, texte cu greșeli, contradicții, limbaj inteligibil, caracter enciclopedic, sursele reflectă opinii unilaterale, unele în stilul interpretărilor marxiste⁴⁹⁹, întrebările nu stimulează gândirea critică, imaginile nu reprezintă surse ci doar simple ilustrații etc.⁵⁰⁰. Principiul multiperspectivității, pe larg speculat de promotorii noului curs, nu a fost atestat de către experți în noile manuale⁵⁰¹. În această ordine de idei, experții internaționali au recomandat autorilor să regândească structura manualelor, să restructureze narativele dintr-o perspectivă mai deschisă, să asigure un limbaj accesibil, să asigure conexiunea între textul de bază cu sarcinile didactice etc.⁵⁰². Referindu-se la manualul pentru clasa a VIII-a, experții au menționat că autorii acestuia nu au ținut cont de observațiile anterioare și practic în volum de 90% corespunde versiunii vechi (din 2005). Totodată acest manual a fost elaborat dintr-o perspectivă imperialistă și nu corespunde contextului temporal și spațial⁵⁰³. W. van Meurs, pe baza manualelor de istorie pentru clasele a IX-a și a XII-a, a afirmat că este evidentă insistența asupra continuității statale a Republicii Moldova, care cere o abordare mult mai atentă. Manualele de istorie contemporană, la fel, au fost foarte modest și doar cosmetic redactate după observațiile din 2005. Manualele nu au respectat principiul istoriei integrate, iar prezentarea paralelă a istoriilor regionale preamărește rolul istoriei Moldovei în contextul istoriei universale⁵⁰⁴. Expertul a mai menționat că în cazul politizării istoriei, în special în cazul Republicii Moldova, autorii manualelor trebuie să ocupe o poziție neutră. Totodată, din narativul acestor două manuale se observă clar câteva poziții: pro-moldovenească, anti-românească și pe alocuri pro-rusească/sovietică. De aceea, manualele de istorie contemporană trebuie să fie în primul rând depolitizate pentru a evita eventuale pericole și confruntări din societate⁵⁰⁵. Victor Sâncetru, inspector din raionul Ștefan Vodă,

Seminar internațional „We” and “The others”: ethnic minorities in the textbooks of national history, Chișinău, 19-23 aprilie 2004

⁴⁹⁸ Oricum acest manual are un șir de curențe, a se vedea comentariile experților europeni pe marginea manualului pentru clasa a VI-a în: *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006, pp. 8-13; **Vezi și** recenziile istoricilor autohtoni A. Eșanu, Gh. Gonța și P. Parasca, *Aviz la istorie. Manual pentru clasa a VI-a (autori – Corneliu Popovici, Angela Popovici)*, Editura „Lumina”, Chișinău, 2006, 208 p. In: *Cugetul*, 1 (33), 2007, pp. 56-60 și pp. 61-63; Pavel Parasca, *Aviz la istorie. Manual pentru clasa a VI-a (autori – Corneliu Popovici, Angela Popovici)*, Editura „Lumina”, Chișinău, 2006, 208 p. In: *Cugetul*, nr. 2 (34), 2007, pp. 57-60.

⁴⁹⁹ Vezi criticile la adresa manualului de istorie pentru clasa a VII-a, *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006, pp. 14-20.

⁵⁰⁰ Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04, pp. 9-10.

⁵⁰¹ *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006, p. 5.

⁵⁰² Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04, pp. 10-11.

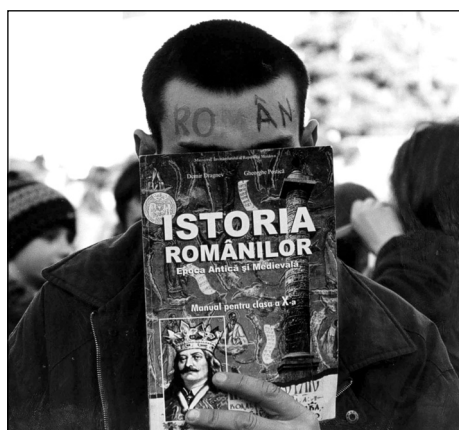
⁵⁰³ *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006, p. 22. A se vedea toate observațiile experților europeni pe marginile acestui manual în raportul de evaluare la pp. 21-32.

⁵⁰⁴ A se vedea toate observațiile la adresa manualelor pentru clasele a IX-a și a XII-a în raportul de evaluare *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006, pp. 33-53.

⁵⁰⁵ Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04, pp. 10-11.

participant la seminar și la elaborarea manualelor, a recunoscut că autorii au ținut cont într-o foarte mică măsură de observațiile și sugestiile experților internaționali. Alți participanți la seminar au vorbit despre necesitatea asigurării unui proces deschis pentru a avea manuale accesibile și, astfel, să fie atinse „standardele europene”⁵⁰⁶. Ministrul V. Țvircun a menționat în luarea sa de cuvânt că manualele școlare nu trebuie să fie un teren de luptă între istorici, din contra, ele trebuie să fie un factor stabilizator, însă nu a amintit experților europeni despre metodele de implementare a curriculumului și manualelor noi care, de fapt, au generat noile confruntări sociale.

Analizând conținutul critic al raportului Seminarului de la Holercani din vara anului 2006 privind manualele noi de istorie din Republica Moldova, devine clar de ce acest raport a fost postat pe site-ul Consiliului Europei abia la începutul anul 2009, iar conținutul celor două rapoarte de evaluare a manuscriselor manualelor de istorie din Republica Moldova realizate de Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert” nu a fost făcut public de Ministerul Educației și Tineretului nici până astăzi⁵⁰⁷. Devine clară și limitarea accesului persoanelor interesate de a participa la acest seminar, inclusiv din rândul deputaților din opoziție. Astfel, putem concluziona că reprezentanții guvernului comunist au ascuns realitatea, speculând pe susținerea instituțiilor europene în promovarea și implementarea noului curs și manuale de istorie în republică.

Manifestant, martie 2002

O. Serebrian întreba în discursul său din Parlament din 29 iulie 2006 dacă excluderea cursului de istorie a românilor e cumva o acțiune de primă urgență în vederea asanării situației din învățământ sau este o provocare⁵⁰⁸? V. Cubreacov a abordat și el subiectul predării istoriei, însă dintr-o perspectivă mult mai largă: „O chestiune dezbătută mult și înflăcărat la microfoanele Parlamentului în această sesiune a fost cea a predării cursului de istorie în școală. Ne exprimăm profunda părere de rău că inițiativa noastră, adresată colegilor de la guvernare de a aborda acest subiect sensibil cu tact, bunăvoință și responsabilitate, nu a fost acceptată. S-a preferat promovarea pripită și lipsită de transparență a unei versiuni inspirate din falsurile din perioada sovietică în detrimentul adevărului științific. Problema istoriei trebuie scoasă definitiv din dezbaterile politice și trecută în albia unor studii și elaborări academice, fără patima ideologică. Încă nu este târziu să ne concentrăm asupra deconflictualizării acestui subiect, care a caracterizat de-a lungul anilor relațiile dintre putere și opoziție. Așa cum am manifestat spirit rezonabil, echilibru și răspundere în efortul nostru comun de democratizare a societății și de integrare europeană, tot astfel avem datoria să identificăm o medie de aur și să atingem consensul în interesul întregii societăți, fără a păcătuți în fața adevărului istoric. A sosit timpul ca întreaga noastră clasă politică să manifeste maturitate și înțelepciune într-un efort comun de depășire a divergențelor ireconciliabile, care ne divizau în două tabere beligerante pe motivul problematicii identitare. Ne-am plasat în permanență pe poziții diametral opuse, militând pentru aceeași identitate pe care o numim diferit. Istoria tragică a pământului nostru a impus pecetea unor percepții identitare diferite, care astăzi, în sfârșit, trebuie reconciliate. Ca oameni responsabili și patrioți ai acestei țări, trebuie să învățăm să ne împăcăm unii cu alții. În lumea modernă, fiecare persoană umană are dreptul la autoidentificare, inclusiv dreptul de a-și asuma în libertate acea identitate care îl exprimă mai bine cultural, lingvistic și spiritual. Știm cu toții că dezbaterile identitare trasează între numele de moldovean și cel de român o linie de divizare, aceasta privind deopotrivă și numele limbii. Însă orice război se încheie mai devreme sau mai târziu cu pace. Iar părțile beligerante se

⁵⁰⁶ Ibidem, p. 11.

⁵⁰⁷ Întrucât documentele respective prezintă un interes public și nu constituie secret de stat sau alt gen de informație oficială cu accesibilitate limitată, am solicitat personal ministrului L. Șavga de trei ori, în perioada februarie-mai 2009, asigurarea accesului la aceste rapoarte, în baza Legii privind accesul la informație nr. 982 din 11.05.2000, dar nu am primit niciun răspuns la aceste demersuri.

⁵⁰⁸ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/29.07.2006/> (ultima accesare 20.06.2008).

așează la masa de negocieri. Este momentul ca și noi să depășim încrîncenările de altă dată. Această confruntare nu trebuie să urmărească un deznodămînt cu învingători și învinși. Înțelept este să cîștige, în egală măsură, fiecare dintre noi, și, mai ales, întreaga societate. Oricine dintre noi, indiferent dacă îmbrățișează identitatea de moldovean sau de român, trebuie respectat deopotrivă de ceilalți membri ai societății, dar și să se bucure de un tratament egal și nediscriminatoriu din partea statului. Obiectiv, sîntem una și aceeași, dar subiectiv ne identificăm diferit. Sîntem

Lansarea proiectului „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Chișinău, 2 iunie 2005

cu toții cetățeni ai Republicii Moldova și, în acest sens, sîntem cu toții mîndri de numele nostru de moldoveni. E timpul să încetăm polemicele inutile în chestiunea identitară și să conciliem identitatea noastră politică cu cea etnică. În accepția europeană modernă autoidentificarea este parte inalienabilă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului⁵⁰⁹. Discursul deputatului PPCD V. Cubreacov nu a avut impactul așteptat, deoarece cu două zile înainte, pe 27 iulie 2006, ministrul Educației, Tineretului și Sportului deja semnase ordinul de introducere în învățămîntul preuniversitar a cursului și manualelor de istorie integrată începînd cu anul de învățămînt 2006-2007⁵¹⁰. Această schimbare a generat noi tensiuni în societatea moldovenească și a fost pe larg mediatizată în mass-media națională. Istoricul Gh. Cojocaru, comentînd noul curriculum, scria: „...introducerea cursului de istorie integrată este o operă exclusiv comunistă, la care s-a ajuns instrumentându-se un întreg arsenal de metode de manipulare și corupere publică. Decizia din 27 iulie este încă o victorie a partidului aflat la putere. Este o victorie pe care liderii comuniști o visează de mult. Dar o victorie care nu se fundamentează pe un consens social, ci pe desconsiderarea nevoii de consens. Și, din acest punct de vedere, o victorie à la Pirrus. Ea nu aduce liniște în societate, ci, dimpotrivă, creează noi premise pentru dezbinare și confruntare”⁵¹¹.

De la „istorie integrată” la „istorie erată”⁵¹²

După cum reiese din declarațiile ministrului V. Țvircun date Agenției „Novosti-Moldova” în iulie 2006, pregătirile pentru introducerea cursului au început în țară demult: „**În anul 2001 Consiliul Europei a adoptat rezoluția privind introducerea acestui curs și de atunci istoricii moldoveni au inițiat pregătirea** (subl.n.)”. După toate probabilitățile, ministrul se referea la Rezoluția 15 (2001), care însă nici pe departe nu prevede sau obligă statele membre să introducă un curs de istorie integrată. V. Țvircun susținea că în anii 2002 și 2003, după consultări cu Consiliul Europei, a început pregătirile pentru introducerea cursului dat în calitate de experiment. În anul 2003 experimentul era în plină desfășurare – participau 64 instituții de învățămînt⁵¹³. Pe parcursul a trei ani, grație efortu-

⁵⁰⁹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/29.07.2006/> (ultima accesare 20.06.2008). Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 333-335.

⁵¹⁰ La acea dată, fiul meu era în clasa a VII-a și cunosc situația nu doar ca istoric de meserie, dar și ca părinte. La 1 septembrie 2006 elevii au primit manualul de istorie editat în cadrul proiectului Băncii Mondiale, iar la doar 2 săptămâni el a fost înlocuit cu manualul de istorie integrată.

⁵¹¹ Gheorghe Cojocaru, *Minist(e)rul Istoriei Integrate* <http://www.azi.md/news?ID=40312> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵¹² În mediul academic de la Chișinău *istoria integrată* mai este calificat drept istorie „ingrată”. Mihai Cimpoi, *Cenușăreasa sau „buna gospodină”?* In: *Metaliteratură*, Anul IX, nr. 1-2 (20), 2009, p. 4.

⁵¹³ Datele prezentate de ministrul Țvircun diferă cu cele anunțate de G. Gavriliță la Seminarul de la Holercani din iulie 2006, care a afirmat că experimentul a început în anul 2003 în clasele V, VI și VII, fiind extins către anul de studii 2005-2006 și în clasele VIII, IX, X și XI. Inițial, în proiect au fost antrenați 76 de profesori, iar către 2006 numărul lor a ajuns la 576. G. Gavriliță i-a numit conservatori pe profesorii care nu au dorit să participe la proiect. Deși au participat mai puțin de o treime din profesorii de istorie din republică, reprezentanții ministerului Educației au concluzionat necesitatea introducerii cursului de istorie

rilor profesorilor care au fost promotorii acestui curs, experimentul s-a extins considerabil. Potrivit ministrului, „un rol deosebit revine anilor de studii 2005 și 2006. S-au produs modificări cantitative și calitative. Decizia Parlamentului Republicii Moldova din iulie anul 2005 referitoare la cursul strategic, vectorul politic european a avut un rol determinant. Aceasta a condus la faptul că experimentul a început să se realizeze în 450 instituții de învățământ. Cred că acest fapt denotă schimbarea atitudinii și față de curs, și față de perspectivele integrării europene a Republicii Moldova”. Ministrul Educației a mai comunicat că „în anul curent de studii am trecut Rubiconul și putem spune că majoritatea absolută a cetățenilor țării, cadrelor didactice sînt înclinați că acest curs din categoria experimentelor a trecut în cea a disciplinelor obligatorii, ceea ce și se va face”. Este greu de verificat pe care date s-a bazat ministrul Educației de atunci și despre ce fel de Rubicon a vorbit, dar reacția societății la ordinul de a introduce cursul de istorie integrată demonstrează o cu totul altă situație. Referindu-se la adersării cursului, ministrul a menționat că Seminarul de la Holercani arată încă o dată deschiderea pentru dialog. „Majoritatea istoricilor din țară sunt de acord cu cursul spre integrarea europeană și necesitatea de a studia istoria integrată [sic!]”. Ministrul a mai menționat că „disensiunile se referă în temei la manuale, dar subliniez – manualul nu este biblie. Este o sursă, un element auxiliar pentru instruire. Este foarte important ca în istoria, despre care vorbim, unul dintre momentele principale este cel educativ. Noi educăm cetățeanul, patriotul, noi schimbăm mentalitatea copiilor, îi învățăm să cunoască existența altei opinii, să discute, să fie toleranți. Dacă mergem în Europa, trebuie să educăm cetățeanul Europei”⁵¹⁴. În condițiile în care Seminarul de la Holercani, la care s-a referit ministrul, a fost desfășurat practic cu ușile închise, iar decizia de a introduce un curs nou în școală a fost luată unilateral încă în luna iulie, despre ce fel de dialog deschis poate fi vorba?

Tabelul 11. Predarea istoriei în prezent în școlile din Republica Moldova

Nivelul	Clasa	Vârsta	Conținutul	Obiectul de studiu	Ore/Săptămână		Total Ore/An			
							Până 2006		Din 2006	
Primar	IV	10-11	Istoria		1		34		34	
Gimnaziu	V	12-13	Preistorie Istoria antică	Istoria	2		46 + 22*		68	
	VI	13-14	Istoria medievală	Istoria	2		36 + 32		68	
	VII	14-15	Istoria modernă, partea I	Istoria	2		38 + 30		68	
	VIII	15-16	Istoria modernă, partea II	Istoria	2		36 + 32		68	
	IX	16-17	Istoria contemporană	Istoria	2		36 + 32		68	
Liceu	X	17-18	Istoria antică și medievală	Istoria	3**	2***	102	68	102	68
	XI	18-19	Istoria modernă	Istoria	3	2	102	68	102	68
	XII	19-20	Istoria contemporană	Istoria	3	2	102	68	102	68

* Primele cifre arată numărul de ore destinat pentru istoria universală și următoarele – pentru istoria românilor (1995-2006);

** – clasele liceale cu profil umanist;

*** – clasele liceale cu profil real.

integrată în toate școlile din republică. Report of Seminar on „The use of multiperspectivity in teaching history”, Holercani, Moldova, Friday 14 – Saturday 15 July 2006, Report by Stefan Ihrig, Council of Europe, DGIV/EDU/HIST (2006) 04, p. 23. Numărul profesorilor și școlilor a variat de la un caz la altul, la 3 februarie 2004 – 63 de școli din 29 de raioane, octombrie 2004, A. Dubrovski, viceministrul educației, specula cifra de 300 de instituții, în Moldova Suverană s-a publicat cifra de 338 de școli etc. În martie 2006 V. Stepaniuc anunța cifra de 500 de profesori din 377 de școli, chiar dacă câteva luni mai înainte într-un comunicat de presă al Președinției se menționa cifra de 576 de profesori din 469 de școli etc. Vezi mai multe detalii și referințe din presă în articolul A. Felea, *Istorie și politică în Republica Moldova în timpul mandatului comunist*. In: Destin Românesc, S.N., nr. 1 (45), 2006, pp. 39-40.

⁵¹⁴ <http://social.moldova.org/stiri/rom/14436/> (ultima accesare 24.06.2008).

Introducerea obligatorie în școli a cursului de istorie integrată începând cu 1 septembrie 2006 a provocat nemulțumiri din partea partidelor politice⁵¹⁵, societății civile, organizațiilor profesionale⁵¹⁶, asociațiilor mass-media⁵¹⁷, grupurilor de învățători și părinți⁵¹⁸. La 29 septembrie 2006, președintele Republicii Moldova, V. Voronin, a convocat o nouă ședință dedicată introducerii cursului de istorie integrată în școli, unde a declarat „**că se implică pentru prima dată [sic!] în discuțiile privind introducerea cursului de istorie integrată în sistemul de învățământ preuniversitar** (subl.n.)”⁵¹⁹. Respectiva declarație a trezit nedumeriri, deoarece implicarea președintelui în problema predării istoriei în perioada 2001-2006 a fost mai mult decât vădită, o dovadă fiind propriile lui declarații, la care am făcut referință mai sus⁵²⁰. V. Voronin, în discursul său, a menționat că „educația prin istorie, bazată pe principiul integrării, **este unul din primii noștri pași, extrem de important, pe calea aderării la valorile general-umane, acceptate de Uniunea Europeană** (subl.n.)”. Totodată, președintele a accentuat diferența dintre noțiunile „știință istorică” și „educație istorică”, menționând că „orice divergențe privind implementarea cursului de istorie integrată în sistemul de învățământ trebuie să fie discutate într-o atmosferă de calm și de respect reciproc, în cadrul unor ședințe, mese rotunde, seminare, și nu în stradă”. V. Voronin le-a reproșat savanților din instituțiile academice lipsa unor studii științifice de sinteză care ar determina locul Moldovei și moldovenilor în istoria europeană și universală, precum și a unor opere care ar reflecta istoria contemporană a statului nostru. Declarația viceprim-ministrului V. Cristea precum că „aceste manuale au trecut cu succes expertiza celor mai prestigioase instituții europene de specialitate” [sic!] a fost contrazisă de P. Cocîrlă, care a pus sub semnul întrebării competența experților UE care au avizat manualele de istorie integrată elaborate în Republica Moldova și i-a reproșat Ministerului Educației lipsa de transparență în procesul de elaborare și expertiză a manualelor. A. Petrencu a criticat conținutul manualelor de istorie integrată, declarând că

⁵¹⁵ *Declarația Ligii Tineretului Social-Liberal 19 septembrie 2006 privind introducerea manualelor de istorie integrată în școlile din Republica Moldova*, <http://www.parties.e-democracy.md/docs/psl/200609191/> (ultima accesare 24.06.2008); *Declarație privind instituirea anticonstituțională, de către guvernarea comunistă, a propriei ideologii la nivel de politică oficială a R. Moldova*, 25 septembrie, 2006, <http://www.pl.md/homepage.php?l=ro> (ultima accesare 24.06.2008); Organizația de Tineret a Partidului Liberal, *Rezoluție privind distrugerea conștiinței naționale de către guvernarea comunistă prin introducerea cursului de istorie integrată*, Chișinău, 26 noiembrie 2006, <http://www.parties.e-democracy.md/docs/pr/200611263/> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵¹⁶ „*Istoria integrată*” – *blamată de istorici, promovată de guvernanți*, <http://www.api.org.md/reporter71.html> (ultima accesare 24.06.2008); *Declarația Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova și a Comitetului de Conducere al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, Chișinău, 18 iulie 2006*. In: Destin Românesc S.N. An I (XII), nr. 2 (46), 2006, p. 22. *Rezoluția mitingului de protest organizat de Asociația Istoricilor din Republica Moldova referitor la manualele de istorie integrată distribuite în școli (Chișinău, 11 octombrie 2006)*. In: Cugetul, nr. 4 (32), 2006, pp. 61-62; Asociația Istoricilor din Republica Moldova. *Rezoluția mitingului de protest împotriva introducerii în învățământul preuniversitar din Republica Moldova a manualelor de istorie integrată (Chișinău, 9 noiembrie 2006)*. In: Cugetul, nr. 4 (32), 2006, pp. 62-63.

⁵¹⁷ <http://basarabia.discutfree.com/Social-c1/Politica-f3/Istoria-integrata-t69.htm> (ultima accesare 24.06.2008); *Literatura și Arta*, 14.09.2006; <http://www.azi.md/news?ID=40312> (ultima accesare 24.06.2008); *Contrafort*, 6 (140) iunie 2006; <http://www.flux.md/news/modb2.php?action=show&idu=15202&cat=Cotidian%20National&rub=Eveniment>; <http://garda.com.md/93/investigatii/> (ultima accesare 24.06.2008); <http://gazeta.md/75-3.php>; <http://social.moldova.org/stiri/rom/14436/> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵¹⁸ <http://www.jurnal.md/articol.php?id=5514&editie>; <http://www.timpul.md/Article.asp?idIssue=383&idRubric=4153&idArticle=10033>; <http://www.timpul.md/Article.asp?idIssue=425&idRubric=4563&idArticle=10981>

⁵¹⁹ La ședință au participat V. Cristea, viceprim-ministru, V. Țvirunc, ministru al Educației și Tineretului, V. Stepaniuc, deputat, președinte al comisiei parlamentare, Gh. Duca, președintele AȘM, T. Nagnibeda, șef al Direcției municipale de educație, M. Șlapac, vicepreședinte al AȘM, A. Roșca, academician, secretar al Secției umanistice și arte a AȘM, C. Stratievșchi, doctor habilitat, profesor universitar, P. Cocîrlă, doctor habilitat, profesor universitar, C. Popovici, vicedirector al Academiei de Administrare Publică, P. Boico, conferențiar la USM, I. Moiseev, doctor, conferențiar USM, E. Certan, doctor, profesor universitar, S. Nazaria, doctor habilitat, Institutul de Relații Internaționale, A. Roman, rector al Academiei de Administrare Publică, V. Haheu, evaluator, consilier la Guvernul Republicii Moldova, V. Veverița, profesor de istorie din s. Izbești, r-I Orhei, V. Cincilei, coautor al manualului, C. Solomon, doctor habilitat în științe politice, I. Guțu, rector al Universității Pedagogice „Ion Creangă”, N. Chicuș, doctor conferențiar, decan la facultatea de Istorie și etnopedagogie a Universității Pedagogice „Ion Creangă”, D. Dragnev, membru corespondent al AȘM, Gh. Gonța, doctor habilitat, profesor universitar, șef al Catedrei Istoria Românilor a Universității Pedagogice „Ion Creangă”, A. Petrencu, președintele Asociației Istoricilor, a se vedea <http://www.prezident.md/search.php?id=4221&lang=rom> (ultima accesare 21.06.2008).

⁵²⁰ Spre exemplu declarațiile din 18.02.2003, 10.04.2003, 5.11.2003, 24.05.2004 etc. A se vedea pentru detalii pagina oficială a Președintelui RM, <http://www.prezident.md/> (ultima accesare 23.06.2008).

acestea conțin greșeli de ordin factologic, sunt afectate de „mentalitate sovietică”, precum și că autorii lor sunt „niște anonimi”. A. Petrencu a propus retragerea manualelor din școli până la 1 octombrie și reluarea dezbaterilor asupra conținutului cursului de istorie, începând cu precizarea noțiunii de „istorie integrată”. D. Dragnev, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, a afirmat că elaborarea manualelor s-a făcut într-un termen prea scurt, iar conținutul lor nu corespunde actualului nivel al științei. Prin urmare, este necesară revizuirea critică a conținutului manualelor și anunțarea unui concurs pentru manuale de alternativă și crestomații la obiectul Istoria. Totodată, D. Dragnev a susținut ideea că discuțiile asupra conținutului manualelor trebuie să se desfășoare în mediile academice și universitare, dar nu în școli. C. Popovici, pe atunci vicerector al Academiei de Administrare Publică, autor al manualelor de istorie integrată pentru clasele a V-a și a VI-a, a precizat că **„lucrările editate au întrunit recenziile experților Consiliului European, ale unor renumite instituții europene în domeniu, precum și ale Institutului de Istorie al AȘM”** (sic!). În opinia sa, concursul anunțat de Ministerul Educației în aprilie 2004 a fost, de fapt, o probă pentru savanții moldoveni: suntem oare în stare să elaborăm un curs de istorie a statului Republica Moldova, care să reflecte locul și optica acestui stat în contextul istoriei regionale, continentale și universale? C. Popovici a propus Ministerului Educației să creeze un sistem de colectare a propunerilor și sugestiilor care ar fi luate în calcul la cea de-a doua ediție a manualelor de istorie integrată. T. Nagnibeda, șef al Direcției municipale de educație, a opinat că nu doar manualele de istorie, ci și multe alte discipline conțin destule lacune, însă tocmai manualele de istorie sunt criticate, iar acest fapt relevă subtextul politic al dezbaterilor. **Concursul pentru elaborarea manualelor de istorie integrată a fost absolut transparent și deschis**, însă puțini savanți au dorit să participe, a spus T. Nagnibeda. Totodată, ea a condamnat atragerea copiilor și studenților în dezbaterile privind conținutul cursului de istorie, îndemnându-i pe savanți să-și susțină opiniile într-o albie civilizată, în cadrul forumurilor științifice. C. Stratievschi, doctor habilitat, profesor universitar, autor al mai multor manuale de istorie, a insistat asupra criteriului de stabilitate la elaborarea manualelor școlare. El a opinat că **statul, în persoana Ministerului Educației și Tineretului, urmează să dețină dreptul de monopol la aprobarea conținutului unui curs de istorie**, iar baza științifică a cursului de istorie predat în sistemul de învățământ urmează să fie elaborată în cadrul Academiei de Științe. Savanții sunt liberi să întocmească și să propună sistemului de învățământ manuale de alternativă, în schimb orice discuții pe marginea conținutului lor trebuie depolitizate și eliminate categoric din instituțiile de învățământ. C. Stratievschi a formulat o serie de obiecții față de manualele de istorie integrată lansate recent, propunând eliminarea lacunelor la următoarea ediție a manualelor. M. Șlapac, vicepreședintă a Academiei de Științe, a evidențiat calitatea bună a manualului de istorie integrată pentru clasa a VI-a, dedicat epocii medievale, opinând că autorii tratează copilul ca pe o persoană creativă, inteligentă, fără să-i impună o părere sau alta, ci deschizându-i orizonturi pentru acumularea cunoștințelor, pentru dialog⁵²¹. M. Șlapac a evidențiat **baza documentară serioasă și echilibrată a manualului** (sic!)⁵²². V. Veveriță, profesor de istorie din satul Izbești, r-l Orhei, a salutat faptul că la elaborarea cursului de istorie integrată accentul a fost pus pe experiența pedagogilor și s-a ținut cont de rigorile didactice moderne. Pedagogii vor apela cu plăcere la manuale de alternativă, dar vor prefera să se bazeze pe cele care corespund cerințelor secolului XXI. E. Certan, doctor, profesor universitar la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, le-a reproșat savanților care critică manualele de istorie integrată că ei, de fapt, au refuzat să se implice în elaborarea lor. Cei care afirmă că au fost marginalizați induc în eroare opinia publică. „Personal, am apelat pentru asistență la istorici cu renume, și am fost tratat cu refuz”, a spus E. Certan. El a îndemnat comunitatea academică și universitară să renunțe la ambiții și la politizarea problemei și să-și unească eforturile pentru perfecționarea continuă a bazei didactice a cursului de

⁵²¹ **Vezi** recenziile istoricilor A. Eșanu și Gh. Gonța, în care se arată șirul de erori și faptul că un astfel de manual nu poate fi recomandat ca unul de bază în studierea istoriei Evului Mediu în școală. *Aviz la istorie. Manual pentru clasa a VI-a (autori – Corneliu Popovici, Angela Popovici)*, Editura „Lumina”, Chișinău, 2006, 208 p. In: *Cugetul*, 1 (33), 2007, pp. 56-60 și pp. 61-63.

⁵²² Se vede că dna Șlapac nu a citit atent manualul și nu este la curent cu raportul de evaluare al experților europeni. V. Basiul, *Noile manuale de „Istorie integrată”: deși recenziile au fost negative, comisia a votat... pozitiv*. In: *Timpul*, Luni, 21 mai 2007, nr. 630, <http://www.timpul.md.net/Rubric.asp?idIssue=533&idRubric=4894> (ultima accesare 26.06.2008) etc.

istorie integrată, inclusiv pentru editarea crestomațiilor la istorie. Victor Țvircun, ministrul Educației și Tineretului, a subliniat **că implementarea istoriei pe principiul integrat constituie o decizie bazată pe opțiunea strategică de integrare europeană a țării noastre** (subl.n.). În faza experimentală, numărul profesorilor care au dorit să participe la introducerea acestui curs a depășit masa critică, încât implementarea obligatorie a manualelor de istorie integrată a devenit evidentă. Ministrul a afirmat că toate manualele editate au trecut concursul anunțat în baza Legii cu privire la învățământ și că de la lansarea experimentului întreaga comunitate științifică și pedagogică a avut posibilitatea să-și expună opinia privind conținuturile și principiile didactice de predare a istoriei integrate în sistemul preuniversitar. V. Țvircun a condamnat încercările unor cercetători de a-și adjuca monopolul asupra adevărului, precum și de a transfera dezbaterile în sălile de clasă și aulele universitare. Dezbaterile asupra conținutului cursului de istorie integrată trebuie să decurgă în cadrul Academiei de Științe, a conchis ministrul Educației, subliniind că predarea istoriei în școlile și liceele țării trebuie să contribuie la educarea patriotismului față de Republica Moldova, și nu față de alte state. V. Țvircun a propus instituirea în cadrul Ministerului Educației și Tineretului a unui grup de lucru pentru colectarea propunerilor și sugestiilor cu privire la conținutul manualelor de istorie integrată, susținând și inițiativele privind elaborarea și editarea crestomațiilor la istorie. În încheierea discuțiilor, președintele V. Voronin s-a pronunțat pentru **înlăturarea imediată, pe cât este posibil, a lacunelor semnalate în conținutul manualelor elaborate**⁵²³. Șeful

Mitingul de protest împotriva manualelor de istorie integrată, Chișinău, 11 octombrie 2006

statului a propus ca pentru cea de-a doua ediție a manualelor de istorie integrată să fie format un grup de expertiză sub egida Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM, la care vor fi invitate **să participe toate instituțiile sau asociațiile interesate**. La propunerea Președintelui, baza logistică pentru editarea manualelor de istorie urmează să fie asigurată de Guvern, iar cea științifică – de Academia de Științe a Moldovei⁵²⁴.

La prima vedere, discuțiile din cadrul acestei ședințe s-au realizat într-un cadru colegial, fiecare având posibilitatea să-și expună părerea, iar îndemnul președintelui de a realiza un dialog transparent și de a contribui la ridicarea calității manualelor școlare urma să pună punct unor discuții interminabile. În realitate, polemica pe marginea predării istoriei și manualelor de istorie a continuat atât în mediile educaționale și academice, cât și în mediile politice. La scurt timp după ședința de la Președinție, pe data de 5 octombrie 2006 D. Diacov declara în Parlament: „Eu vă spun sincer că noi sîntem la mijloc între aceste poziții. Noi am avut grup de oameni care au insistat să avem un manual care era *Istoria românilor* și acela a fost într-o măsură oarecare politizat, care a fost introdus tot așa

⁵²³ Voronin cere returnarea manualelor de istorie integrate. In: Gazeta liberă, Nr. 34 (75), 5 octombrie 2006, <http://gazeta.md/75-3.php> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵²⁴ <http://www.prezident.md/search.php?id=4221&lang=rom> (ultima accesare 24.06.2008).

peste noapte și care nu a fost acceptat de o parte a mediului politic sau, să spunem așa, a cetățenilor. A apărut această idee, hai să facem un manual bazat pe experiența europeană. Foarte bună treabă. S-a găsit o denumire neutră. Foarte bună treabă. **Dar s-a făcut moldoveneste, s-a făcut prostește, au pus trei activiști, profesori așa-numiți, și au făcut un manual care a trezit spiritele în altă parte a societății** (subl.n.). Obiectul de istorie, comparativ cu celelalte obiecte, care sînt biologia, matematica s.a.m.d., este singurul obiect – este recunoscută în toată lumea chestia aceasta – care este în stare să consolideze societatea și este în stare să dezbină societatea. Noi de ce facem chestia aceasta? De ce nu am făcut un obiect de istorie, un manual de istorie care să unească moldovenii care se spun... pe acei care se spun români, pe ruși, pe ucraineni, pe evrei, pe toți să îi unească și să fie acceptată de toată lumea. Istoria Republicii Moldova este foarte dramatică, istoria Republicii Moldova nu este foarte univocă, din aceste motive istoria trebuie făcută de oameni depolitizați. De ce nu s-a luat un grup în frunte cu Petrencu și alt grup în frunte cu altcineva și lasă acești oameni să discute un an de zile, să se bată acolo, să elaboreze un manual care să împacă spiritele. De ce s-a făcut în stilul acesta care s-a făcut la noi în Republica Moldova? Desigur, acest manual va fi condamnat de o parte de societate și cu cît se va opune din partea aceasta, cu atît criza o să se aprofundeze. De aceea, Parlamentul, eu consider, sub egida Președintelui Parlamentului... poate de convocat o discuție la aceasta temă, s-ar implica și Președintele Republicii. Noi trebuie să ieșim din această situație cît mai repede și cît mai deștept, dacă vreți”⁵²⁵.

În aceeași ședință a Parlamentului au luat cuvîntul și deputații L. Bujor, Z. Jalbă, I. Varta, care au declarat că acțiunile Ministerului Educației și Tineretului au creat un conflict artificial în societatea din Republica Moldova⁵²⁶. L. Bujor a declarat că Alianța „Moldova Noastră” constată cu îngrijorare că introducerea cursului de „istorie integrată” începînd cu 1 septembrie 2006 „constituie un joc politic periculos și de prost gust al actualei guvernări. Astfel se încearcă instituirea ideologiei comuniste ca ideologie de stat, fapt ce contravine alineatului (2) al articolului 5 din Constituția Republicii Moldova, care prevede că nicio ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului Republica Moldova. Impunerea cursului de „istorie integrată” urmărește scopul de a șterge din memorie identitatea noastră națională, de a educa o societate de mancurți. Editate în regim de urgență, fără antrenarea istoricilor valoroși din Republica Moldova, manualele respective conțin sute de greșeli și poartă un caracter antiștiințific, antidemocratic și antinațional. Iar manualul pentru clasa a IX-a este o mostră a politizării și a ideologizării educației școlare și o ofensă la adresa națiunii titulare a țării noastre. Exprimînd viziuni antinaționale, antieuropene și prosovietice, autorii au ignorat adevărul științific, principiile obiectivității istorice, au pus la baza manualului o concepție învechită depășită de timp. Conceptual, manualul de clasa a IX-a este alcătuit cu ignorarea faptelor istorice obiective, adevăratelor documente istorice. Elevilor li se impune opinia autorilor și a unor persoane aflate în slujba actualei puteri, alese deci după principii politice. Pentru autorii manualului de clasa a IX-a, cele 200 de pagini au fost neincăpătoare pentru a prezenta integral textul Declarației de independență a Republicii Moldova, documentul de fondare a statului nostru. În schimb, au găsit suficient spațiu, îmi cer scuze, pentru fotografiile lui Igor Smirnov, liderul separatiștilor din stînga Nistrului, precum și ale mai multor personalități odioase, dictatori ai secolului al XX-lea: 7 imagini cu Hitler, 5 cu Stalin și alături de ei Mussolini, Franco și mulți alții. Din primele pagini se impune elevilor o atitudine negativă, ostilă față de România, față de tot ceea ce este românesc, dar este elogiât trecutul sovietic al Republicii Moldova. Elevilor li se ascunde dimensiunea tragediei naționale, cauzate de teroarea stalinistă, numărul miilor de represați și deportați. Sînt trecute cu vederea exterminările în masă a persoanelor care se opuneau sovietizării. Indicațiile domnului Președinte al Republicii Moldova, Vladimir Voronin, de a elimina unele lacune admise de executorii comenzii politice la editarea unei noi ediții a manualelor respective sînt inacceptabile, deoarece aceasta ar însemna a educa în următorii ani elevi în baza unor neadevăruri. Este o capcană și tactică duplicitară a celor de la Ministerul Educației și Tineretului, care arată că pedagogii pot folosi și manualele vechi. Da, profesorii de istorie conștienți

⁵²⁵ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/05.10.2006/ru.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵²⁶ Declarația fracțiunii parlamentare a PPCD privind cursurile și manualele de istorie integrată în: Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 222-225.

refuză în general să le utilizeze pe cele noi. Dar este cunoscut, curricula prevede ca elevii să susțină examene în baza noilor manuale și deci ei sînt forțați astfel să studieze „istoria integrată”, iar funcționarii dispun de suficiente pîrghii pentru a intimida profesorii de istorie. Alianța „Moldova Noastră” a încercat să prevină editarea manualelor și irosirea banilor publici în acest scop. Frațiunea a organizat întâlniri cu profesorii de istorie care se opun cursului antiștiințific cu participarea Asociației Istoricilor din Moldova. În câteva rînduri, la acest subiect au fost adresate interpelări către Ministerul Educației și Tineretului. Alături de colegii din alte fracțiuni, a fost semnată declarația deputaților istorici din Parlament. Recent, organizația de tineret a Alianței „Moldova Noastră”, în numele a mii de studenți, a cerut retragerea cursului de „istorie integrată”. Trebuie să se știe că liderul nostru, domnul Serafim Urechean, acum cîțiva ani, a fost unicul membru al Guvernului care s-a pronunțat împotriva inițierii cursului de „istorie integrată”. Frațiunea Alianța „Moldova Noastră” se solidarizează cu cerințele specialiștilor, colectivelor pedagogice, societății civile, elevilor și părinților de a retrage fără întîrziere manualul de „istorie integrată”. Cerem Ministerului Educației și Tineretului anularea ordinului privind introducerea acestui curs. Propunem crearea unui grup de experți, cu includerea obligatorie a istoricilor valoroși, pentru perfecționarea concepției de predare a istoriei în Republica Moldova. Cerem autorităților respectarea strictă a moratoriului cerut de rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din anul 2002 asupra modificărilor programelor de studiere a istoriei în Republica Moldova. Ne adresăm Consiliului Europei, Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu rugămintea de a lua atitudine față de poziția guvernării actuale care încearcă să transfere responsabilitatea pentru conținutul antiștiințific, antinațional și antidemocratic al cursului de „istorie integrată” pe seama experților europeni. În cazul în care guvernarea nu va retrage manualele de „istorie integrată” din instituțiile de învățămînt, Alianța „Moldova Noastră” se va include activ în mișcarea de protest împotriva acestui curs fals și antinațional impus copiilor noștri”⁵²⁷.

Ca răspuns la declarațiile deputaților din opoziție, la 6 octombrie 2006 V. Stepaniuc face o nouă intervenție în Parlament prin care încearcă să expună unele din părerile partidului de guvernământ privind predarea istoriei în școlile din Republica Moldova. Deputatul comunist recunoaște din start că manualele de istorie constituie o problemă foarte sensibilă, continuând însă a susține și a căuta argumente în favoarea existenței națiunii moldovenești, făcînd referință la unele organizații europene. „Specialiștii istorici și de la noi din țară, o buna parte dintr-înșii, și mai ales specialiștii în istorie și în dreptul internațional, inclusiv de la renumitul Institut Ekkerd (corect Eckert, n.n.) și de la Organizația Europeană Euroclio, recunosc această realitate, dramele Moldovei, statalitatea moldovenească din cele mai vechi timpuri și noul stat moldovenesc”⁵²⁸. Pe de altă parte, încercînd să critice manualele de istoria românilor, deputatul face referință la lucruri ireale: „Manualele noastre de „istorie a românilor” au fost respinse nu atît de opinia noastră pedagogică, cît de structurile Consiliului Europei [sic!]. Și Euroclio, și Institutul Ekkerd (corect Eckert – n.n.) a respins aceste manuale din cauza neobiectivității, din cauza aceluia concept al urii, pe care noi am încercat să îl promovăm, și din cauza neadevărului, fiindcă fiecare persoană își pune întrebarea: ce fel de istorie a românilor într-un stat moldovenesc contemporan?”⁵²⁹. De fapt, nu există nicio declarație sau publicație făcută de organizațiile menționate de către deputatul comunist, unde să fi fost analizate manualele de istorie. Unicul raport oficial al Consiliului Europei a fost cel realizat de istoricul olandez W. v. Meurs⁵³⁰. Referindu-se la noile manuale, fără a ține cont de declarațiile istoricilor, de analizele publicate în mass-media națională etc., Stepaniuc declară: „...toată această critică, adusă, în primul rînd, manualului pentru clasa a IX-a”⁵³¹. Manualul pentru clasa a V-a, practic, nu este atins, pentru a VI-a nu este atins, pentru

⁵²⁷ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/05.10.2006/ru.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵²⁸ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/06.10.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵²⁹ *Ibidem*.

⁵³⁰ Wim van Meurs, *History Textbooks in Moldova*, Expert Report, 2003. http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/c.Van%20Meurs%20Moldova.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).

⁵³¹ Alexandru Moșanu, *Manipularea istoriei*. In: Cugetul, nr. 4 (32), 2006, pp. 57-60; Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 220-249; F. Solomon, *Erată. Manual de istorie integrată pentru clasa a IX-a*. In: Jurnal de Chișinău, <http://www.jurnal.md/article/2582/> (ultima accesare 25.06.2008).

a VII-a și a VIII-a⁵³². De aceea că în acest manual este perioada cea mai grea, o perioadă bună, pe care noi o cunoaștem cu dumneavoastră, este vorba de secolul al XX-lea, deci începutul secolului al XX-lea, care a fost contradictoriu și noi recunoaștem cu toții⁵³³. Deputatul comunist consideră că prin actualele manuale de istorie „este promovată ideea național-statală, deci moldovenească, așa cum o fac francezii, așa cum o fac rușii, așa cum o fac alte popoare”. Stepaniuc afirmă că, deși manualele conțin „niște lacune”, ele sunt utilizate în toate școlile din republică începând cu septembrie 2006⁵³⁴. Totodată, el nu amintește în cuvântările sale niciodată despre eșecul manualului pentru clasa a XII-a, publicat într-un tiraj de 12.000 exemplare sub egida Editurii „Cartea Moldovei” la finele anului 2004⁵³⁵. Declarațiile deputatului comunist au stârnit nemulțumiri din partea opoziției, care însă din motive regulamentare nu a putut face comentarii și replici în ședința publică a Parlamentului.

De fapt, prin aceste declarații se recunoaște introducerea obligatorie a cursului și manualelor de istorie integrată începând cu 1 septembrie 2006. Nemulțumirile din societate pe marginea predării cursului de istorie integrată și a introducerii noilor manuale la acest obiect s-au exteriorizat printr-un miting de protest, desfășurat pe data de 11 octombrie 2006 în scuarul Operei Naționale din Chișinău. La miting au participat istorici, elevi, părinți și public interesat de soarta predării istoriei în școală⁵³⁶. În ziua următoare, deputatul I. Klippii declara în Parlament că „dacă niște aberații sînt băgate într-un manual școlar, oare nu sînt în drept copiii să protesteze împotriva aberațiilor care le sînt băgate pe gît de aceste manuale? Este absolut logic și normal. Și cred că dacă nu veți da ascultare mesajului lansat în cadrul acestui miting de a retrage aceste manuale, fiindcă altă soluție nu există pentru a stabili și a normaliza situația⁵³⁷. În continuare, deputații L. Bujor și Gh. Susarenco au arătat nu doar șirul de erori din manualul de istorie pentru clasa a IX-a, dar și contradicțiile cu politica externă și educațională a Republicii Moldova. Enumerând încălcarea unui șir de prevederi legale, Gh. Susarenco solicită procurorului general al Republicii Moldova „pornirea unui dosar penal atît în privința autorilor manualului de istorie pentru clasa a IX-a, editat la Chișinău în 2006, cît și în privința responsabililor de la Ministerul Educației și Tineretului și din Parlament, care implementează acest manual în școlile și liceele Republicii Moldova. Pe perioada anchetei penale și procesului de judecată, solicit Procurorului General suspendarea predării istoriei în baza manualului respectiv⁵³⁸. În aceeași ședință deputatul Șt. Secăreanu solicita ministrului Educației explicații la un șir de întrebări legate, la fel, de istoria integrată: „Eu solicit ministrului Educației și Tineretului să îmi prezinte copiile de pe ordinul de introducere în învățămînt a acestei discipline de studiu, precum și ordinul recent prin care s-a cerut tuturor responsabililor de la direcțiile de învățămînt să nu le permită profesorilor și elevilor să participe la mai multe acțiuni, citez: „Diferite manifestări politice de a suspenda procesul de instruire la unele discipline de studiu”. Aceasta, pentru că azi-dimineață chiar am fost sesizat de către un grup de părinți, cum că astăzi sînt poftiți la instituția de învățămînt unde își fac studiile copiii, să semneze că nu au nimic împotriva cursului de istorie integrată⁵³⁹. Deputatul comunist I. Kalin, în contextul

⁵³² V. Stepaniuc din nou minte deputații și duce în eroare opinia publică. A se vedea părerea experților europeni pe marginea manualelor pentru clasele VI, VII, VIII, IX și XII în *Second evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova*, Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, Braunschweig, April 2006 (**Anexa 4** de la sfârșitul acestei lucrări). Totodată, vezi și recenziile istoricului Ion Varta la manualele pentru clasele a VII-a și a VIII-a, Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 256-274, pp. 277-280 și pp. 282-300.

⁵³³ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/06.10.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵³⁴ *Ibidem*.

⁵³⁵ Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 125-127.

⁵³⁶ La 11 octombrie 2006, la Chișinău, Asociația Istoricilor din Republica Moldova a desfășurat un miting de protest împotriva cursului de istorie integrată. În final, protestatarii au aprobat o rezoluție prin care cer anularea și retragerea noilor manuale de istorie, „încheierea acestei perioade de haos în învățămîntul istoric și dezmățul ideologic declanșat la 1 septembrie 2006”. <http://www.api.org.md/reporter71.html> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵³⁷ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/12.10.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵³⁸ *Ibidem*.

⁵³⁹ *Ibidem*. „Cer, în legătură cu acest fapt, domnului ministru Victor Țvircun să prezinte data viitoare, în ședința plenară a Parlamentului, sau să răspundă la următoarea întrebare: Dacă aceste acte, semnate de dumnealui, corespund cîtorva acte internaționale la care Republica Moldova este parte și Constituției Republicii Moldova, articolul 35 alineatul (9), care spune: „Dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților”. Articolul 26 punctul 3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului: „Părinții au cu prioritate dreptul să aleagă felul educației care urmează să fie dată copiilor.” Un șir de prevederi din

subiectului discutat, îi îndemna pe colegii din Parlament: „Să fim mai atenți atunci când discutăm aceste probleme”. Totodată, el a estimat că „în ultimii ani s-au făcut multe lucruri care, cred eu, nu corespund totuși intereselor acestui popor”⁵⁴⁰. În continuarea discuțiilor din Parlament, Iu. Roșca, pe lângă faptul că a pledat pentru necesitatea retragerii manualului de istorie pentru clasa a IX-a și schimbarea ministrului Educației, a atras atenția asupra necesității de concentrare asupra priorităților societății – stabilitatea socială și dezvoltarea economică, după gradul de asigurare al cărora va fi judecată Moldova în cadrul Planului de acțiuni Moldova–UE⁵⁴¹. Atât Iu. Roșca, cât și I. Kalin au amintit în discursurile lor îndemnul deputatului PPCD Vlad Cubreacov, din ședința de la 29 iulie 2006, de a rezolva calm toate lacunele și greșelile comise, pornind de la interesele acestui popor, care însă, din păcate, nu a fost auzită de către Guvern⁵⁴². La doar câteva zile de la aceste polemici din Parlament, deputatul Șt. Secăreanu își repetă în ședința din 16 octombrie 2006 interpelarea adresată ministrului Educației privind legalitatea implementării cursului de istorie integrată⁵⁴³. Lipsa răspunsurilor din partea membrilor guvernului la interpelările repetate ale deputaților demonstrează de fapt nerealizarea obligațiilor și responsabilităților și, în final, lipsa de respect față de aleșii poporului.

La aproape o lună de la discuțiile amintite mai sus, L. Bujor revine asupra problemei manualelor de istorie, declarând că „a fi autor al manualului de clasa a IX-a, un singur exemplu aduc, este o mare rușine, pentru că în istoria țării noastre nu a existat un manual care să aducă ofense mai de prost gust așa cum se face în acest manual. Eu m-am și adresat cu o ocazie domnului Nazaria să își retragă semnătura de pe acest manual care învinuiește Guvernul de la Chișinău în declanșarea conflictului din Transnistria”⁵⁴⁴.

I. Klipi, în legătură cu declarațiile președintelui V. Voronin la adresa României, declară în Parlament: „În calea noastră de integrare europeană noi nu putem evita România. Este o realitate care nu poate fi anulată nici de o istorie trucată, nici de o limbă mutilată, nici de mitinguri aiurite

Seminar local în cadrul proiectului „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Chișinău, 23 iunie 2005

Convenția internațională cu privire la drepturile copilului și anume articolul 3 punctul 1: “În toate deciziile care îi privesc pe copiii, fie că sînt luate de instituțiile publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate.” Articolul 13 din aceeași Convenție: “Copilul are dreptul la libertatea de exprimare.” Și, în sfîrșit, articolul 28 punctul 2 din aceeași Convenție cu privire la drepturile copilului, care spune: “Statele părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura aplicarea disciplinei școlare într-un mod compatibil cu demnitatea copilului ca ființă umană și în conformitate cu prezenta convenție”.

⁵⁴⁰ “Trebuie de corectat, negreșit, dar nu prin aceste declarații, nu prin mitinguri se fac aceste lucruri. Aceste greșeli trebuie înlăturate, sînt tehnologii, metode de a face lucrul acesta: prin discuții, toate lucrurile acestea pot fi... eu cred că fiecare din noi, indiferent de ce culoare politica este, în componența cărui partid se află, indiferent absolut, sîntem cetățenii acestui popor și trebuie să fim acei care au posibilitate să influențeze, să participe nemijlocit la promovarea politicii acestui stat, acestui popor, trebuie, totuși, să pornim de la interesele statului și de la interesele poporului. Să fim demni să apărăm demnitatea moldovenilor, am în vedere a tuturor, a poporului moldovenesc.” <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/12.10.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁴¹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/12.10.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008). Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 335-342.

⁵⁴² <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/29.07.2006/> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁴³ “Daca dumnealui mai este încă în funcție, l-aș ruga și rog Aparatul (Parlamentului, n.n.) să citească exact, foarte atent ceea ce am spus eu în ședința trecută. L-am întrebat pe domnul ministru în ce măsură ordinea dumealui, legate de introducerea istoriei integrate în învățămînt, corespund cîtorva acte internaționale la care Republica Moldova este parte, și în primul rînd, Declarației universale a drepturilor omului, Convenției europene pentru drepturi și libertăți și Convenției internaționale pentru drepturile copilului, dacă nu mă înșel. Și aștept răspuns, totuși, la această întrebare în cadrul ședinței din săptămîna viitoare. Nu vreau ca domnul ministru să comită noi abuzuri, să sfideze legislația și, mai ales, actele internaționale și deputații.” <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/19.10.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁴⁴ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/16.11.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

de 7 noiembrie”⁵⁴⁵. În continuarea dezbaterilor privind starea relațiilor dintre Republica Moldova și România, deputatul social-liberal O. Serebrian, în declarația sa din ședința Parlamentului din 8 decembrie 2006, a spus: „Intervenția în forță a puterii în vederea remodelării cursului de istorie și aservirii lui politicii de deznaționalizare forțată a generației în creștere, vehemența cu care e privit oricine își asumă identitatea românească sau orice este legat de România amintește tot mai mult de practicile aplicate de regimul bolșevic în primii ani de ocupație a Basarabiei”⁵⁴⁶.

După întâlnirea istoricilor cu Președintele republicii din septembrie s-a inițiat procesul de constituire a Comisiei de evaluare a manualelor de istorie integrată din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, care către luna noiembrie a fost formată din 31 de membri⁵⁴⁷ în baza demersului Ministerului Educației și Tineretului nr. 03-14-783 din 17.10.2006 de a acorda „respectuos asistență științifică a evaluării manualelor de istorie, clasele a IV-a – a XII-a pînă la 20 decembrie, curent”.

Unii istorici au avut o atitudine sceptică față de eficiența unei astfel de comisii de stat. Istoricul P. Parasca, șeful Departamentului de istorie și relații internaționale de la ULIM, a fost de părere că „au implicat Academia, ca să-i confere o mai mare autoritate”, iar profesorul Gh. Gonța, șeful Catedrei de istoria românilor de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, declara pentru ziarul „Timpul”: „Comisia aceasta trebuia să fie creată în vară, nu acum. În lumea civilizată, comisiile de evaluare academică se fac înainte de tipărire, nu după ce manualele au fost distribuite prin școli. Uitați-vă pe manualele editate de Banca Mondială – sunt avizate de comisii ale AȘM, care poartă răspundere pentru asta. Acum, eficacitatea acestei comisii este egală cu zero”⁵⁴⁸. Asociația Istoricilor din Republica Moldova, la fel, a atras atenția opiniei publice cu privire la „adevărata menire a comisiei înființate pe lângă Academia de Științe a Moldovei cu scopul declarat de a expertiza manualele de „istorie integrată””⁵⁴⁹.

În lunile noiembrie-decembrie 2006 deputații din fracțiunea PPCD au făcut mai multe declarații privind modul de constituire și funcționare a comisiei ad-hoc din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, care avea ca sarcină evaluarea noilor manuale școlare de istorie. Deputații considerau că formarea acestei comisii este, de fapt, recunoașterea eșecului experimentului și elaborării manualelor de istorie integrată. Ei atenționau opinia publică că respectiva comisie întrunește „mai multe persoane cu calificare îndoielnică în materie de expertiză a unor manuale de istorie” și că în comisie au fost incluși chiar și șase co-autori și patru evaluatori ai respectivelor manuale, ceea ce este inadmisibil. Ca urmare, ei solicitau revizuirea componenței acesteia pentru a-i oferi un caracter echidistant și obiectiv⁵⁵⁰. În ședința Parlamentului din 8 decembrie 2006 deputatul I. Varta a vorbit despre problema principiilor de constituire și funcționare a comisiei ad-hoc din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, în obligația căreia intră efectuarea unei expertize a manualelor de istorie integrată⁵⁵¹. El a atras atenția guvernanților că „istoricii care protestează contra acestor manuale nu sunt împotriva metodei ca atare de predare a istoriei în versiune integrată, ci contra modului în care respecti-

⁵⁴⁵ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/09.11.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁴⁶ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/08.12.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008)

⁵⁴⁷ În presă au figurat mai multe cifre privind numărul membrilor comisiei – 31, 32, 35, ceea ce demonstrează lipsa de transparență privind activitatea și componența acesteia. Ședința de constituire a Comisiei pentru expertiza științifică a manualelor de istorie a avut loc pe data de 20 noiembrie 2006, proces-verbal al ședinței Consiliului Științific al Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM.

⁵⁴⁸ <http://www.timpul.md/Rubric.asp?idIssue=191&idRubric=4520> (ultima accesare 25.06.2008).

⁵⁴⁹ Declarație cu privire la adevărata menire a comisiei înființate pe lângă Academia de Științe a Moldovei cu scopul declarat de a expertiza manualele de „istorie integrată” (Chișinău, 20 noiembrie 2006). In: Cugetul, nr. 4 (32), 2006, pp. 64-65.

⁵⁵⁰ Declarație prezentată în numele fracțiunii PPCD în cadrul ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova din 10 noiembrie 2006; Declarație prezentată în cadrul ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova din 17 noiembrie 2006. In: Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 237-239 și pp. 242-246.

⁵⁵¹ Componența nominală a comisiei nu a fost făcută public, ceea ce a stârnit noi nemulțumiri în societate privind modul de selecție și principiile de activitate ale acesteia. Mariana Șlapac, vicepreședintele AȘM, declara pentru ziarul *Timpul* că comisia cu pricina este formată din mai multe subcomisii a câte șase-nouă persoane, pentru fiecare manual în parte. „Au fost create comisii pentru manualele de clasa a IV-a, a V-a, a IX-a și comisii pentru manualele a două clase de liceu. În fiecare dintre aceste comisii sunt câte unul-doi autori, doi-trei reprezentanți ai ministerului și reprezentanți ai AȘM, iar în unele subcomisii sunt și reprezentanți ai facultăților de profil” <http://www.timpul.md/Rubric.asp?idIssue=191&idRubric=4520> (ultima accesare 25.06.2008). Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 250-252.

vele manuale au fost elaborate și implementate”⁵⁵². I. Varta a spus că, pentru ca respectiva comisie să-și onoreze sarcina revenită, era necesar ca în componența ei să fie incluși specialiști de valoare în materie de cercetare și predare a istoriei, neimplicați până în prezent în elaborarea manualelor de istorie. Din păcate, acest principiu, absolut corect, a fost respins de către persoanele care și-au asumat rolul de responsabili pentru alcătuirea respectivei comisii. În componența acesteia au fost incluși majoritatea autorilor respectivelor manuale de istorie integrată și persoane care au evaluat și recomandat editarea acestora. Tabăra istoricilor care nu agreează manualele de istorie integrată în actuala versiune era reprezentată, în cadrul respectivei comisii, în proporție de 10-15% din numărul total al membrilor desemnați. Prezența lor în cadrul Comisiei avea menirea s-o legitimizeze în ochii opiniei publice, dar nu să influențeze sau să contribuie la adoptarea unor decizii finale echilibrate și obiective. S-a procedat exact ca și în cazul „Comisiei Cristea” din perioada septembrie 2002 – iulie 2003, a cărei constituire a însemnat încălcarea abuzivă a moratoriului recomandat de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei în problema predării istoriei în învățământul preuniversitar din Republica Moldova. În componența acelei comisii istoricii din tabăra neguvernamentală au fost într-o minoritate mai mult decât evidentă. Incluziunea lor în „Comisia Cristea” a fost formală pentru că majoritatea membrilor erau în favoarea implementării istoriei integrate prin suprimarea manualelor de istorie universală și istorie a românilor. Și în cazul constituirii comisiei ad-hoc din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, pentru expertizarea manualelor de istorie integrată, s-a mers pe același scenariu. Din start a fost respins un principiu important de constituire a comisiei, cel al formării acesteia din istorici reprezentativi, neantrenați în elaborarea de manuale de istorie, principiu care putea asigura o abordare echidistantă și neutră a problemei în cauză. După schimbul de declarații care a avut loc în cadrul câtorva ședințe plene ale Parlamentului se acceptase echilibrarea componenței comisiei prin intermediul unei remanieri serioase a acesteia. Spre regret, după atingerea compromisului partenerii de dialog au dat dovadă de incorectitudine și iresponsabilitate, incluzând în mod unilateral încă trei persoane în comisie, care sunt de altfel și autorii „Istoriei integrate”. Ea întrunește doar persoane care reprezintă o singură tabără – cea a autorilor manualelor de istorie integrată, și un singur punct de vedere – cel al adeptilor istoriei integrate în versiunea comunistă. Verdictul pe care-l va adopta această comisie nu mai poate provoca niciun fel de dubii. El va fi unul laudativ, elogios, fapt care va alimenta conflictul ce persistă în societate, resuscitându-l și amplificându-l. În felul acesta, vina pentru un astfel de deznodământ va reveni, în exclusivitate, aceluia care doresc cu tot dinadinsul să transforme examinarea obiectivă și pertinentă a manualelor cu pricină într-un spectacol dezono-rant și butaforic⁵⁵³.

Astfel, deputatul I. Varta atrăgea atenția asupra necunoașterii principiilor după care s-au ales membrii acestei comisii și despre faptul că în componența ei au fost incluși nu doar autori ai manualelor care urmează a fi evaluate, dar și persoane care nu au nimic comun cu știința istorică și că nu se poate de așteptat la un rezultat calitativ și obiectiv al activității ei. Ca răspuns la declarațiile lui I. Varta, deputatul comunist V. Stepaniuc îl îndeamnă în ședința din 16 noiembrie 2006 să lase în pace comisia și încearcă să-i amintească să nu uite că „**aceste manuale au fost expertizate de acum de trei ori de experții Consiliului Europei și acești experți au spus foarte clar că manualele domnului**

Seminar local în cadrul proiectului „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Ștefan Vodă, 24 iunie 2005

⁵⁵² <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/09.11.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁵³ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/10.11.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2006).

Varta și domnului Petrencu nu sînt bune acolo [sic!]⁵⁵⁴. V. Stepaniuc face din nou referință la o expertiză externă triplă a manualelor ai căror autori sunt domnii I. Varta și A. Petrencu, expertiză care, așa cum am arătat mai sus, nu există. În ziua următoare polemica între deputații I. Varta și V. Stepaniuc a continuat, primul încercând să demonstreze constituirea comisiei pe principii deloc echitabile și profesionale, iar cel de-al doilea apăra în continuare experimentul didactic privind implementarea conceptului de predare integrată a istoriei și îndemnând deputații să lase aprecierile pe seama Academiei de Științe⁵⁵⁵.

Pe data de 22 decembrie 2006, după două luni de analiză a conținutului noilor manuale de istorie, „Comisia pentru expertiza științifică a noilor manuale de istorie” a aprobat raportul de evaluare⁵⁵⁶. La ședința finală a Comisiei au fost prezenți doar 19 membri din cei 31 și în calitate de invitați Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb și Galina Gavriiliță. Din procesul-verbal al ședinței reiese că după dezbateri Ch. Stratievski, președintele Comisiei, a dat citirii „prima variantă a textului Hotărîrii Comisiei” care a provocat noi dezbateri. Majoritatea istoricilor au părăsit comisia motivând că din cele **72 de recenzii** majoritatea critică manualele noi de istorie, dar conducătorii comisiei încearcă să impună o decizie pozitivă. Ch. Stratievski a declarat că decizia finală se bazează pe votul majorității membrilor ei, dar pentru proiectul „Recomandări privind noile manuale de istorie” au votat doar 8 membri ai comisiei și atunci nu este clar despre ce majoritate a vorbit Stratievski. Carențele depistate de comisia de expertiză pornesc chiar de la concepția de predare a istoriei în școală, care este formulată în baza unor principii prea generale. În recomandări se mai menționează că în componența colectivelor de autori ale acestor manuale nu sunt incluși și învățători, iar redactarea și expertiza lor până la editare a fost una prea superficială, fapt ce a admis diverse tipuri de greșeli. Comisia consideră că vinovat pentru toate aceste greșeli se face ministerul de resort, care nu a dat dovadă de o suficientă responsabilitate în acest sens⁵⁵⁷. Deși în raportul final se recunoaște că manualele conțin erori (conceptuale, lingvistice, factologice, tehnice și etice), care urmează a fi înlăturate în următorii doi ani, manualele nu vor fi retrase din școli. Concluziile au fost prea generale și nu s-au arătat greșelile concrete, ceea ce poate fi interpretat ca o eschivare de la realizarea misiunii propriu-zise de evaluare a comisiei.

V. Stepaniuc, pe atunci președintele Comisiei parlamentare pentru cultură, știință, învățământ, tineret, sport și mass-media, a relatat pe marginea raportului că savanții au indicat anumite greșeli din manualele de istorie, dar acestea sunt mai mult de ordin tehnic și țin de redactare, **vina fiind mai mult a editurilor, nu a autorilor** [sic!]. Astfel, Ministerul Educației și Tineretului urmează să introducă în unele manuale, cu ajutorul editurilor, liste ale eratelor. În anii 2008-2009, anumite teme, capitole din manualele pentru clasele V-VI vor fi revăzute și manualele respective vor fi reeditate, în acest scop vor fi create suplimentar comisii de lucru. De asemenea, vor fi editate crestomații și alte materiale didactice pentru a suplimenta temele din actualele manuale sau care le-ar înlocui pe cele greșite. Cele mai multe greșeli se referă la Primul Război Mondial, evenimentele din anii 1917-1918, din 1940 și altele, deoarece evenimentele date au interpretări controversate. În opinia lui V. Stepaniuc, experimentul de introducere a cursului de istorie integrată a fost „contradictoriu”, dar în același timp binevenit pentru societate și în concordanță cu recomandările Consiliului Europei⁵⁵⁸. Spunând acestea, V. Stepaniuc, de fapt, recunoaște eșecul introducerii cursului de istorie integrată și a noilor manuale, încercând să transfere insuccesul pe seama editurilor.

Deși concluziile Comisiei pentru expertiza științifică a noilor manuale de istorie erau în mare parte

⁵⁵⁴ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/16.11.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁵⁵ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/17.11.2006/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁵⁶ Raportul final a fost postat pentru scurt timp pe site-ul Academiei de Științe a Moldovei, după care a dispărut www.asm.md. V. Basiul, *Noile manuale de „istorie integrată”: deși recenziile au fost negative, comisia a votat... pozitiv*. In: Timpul, Luni, 21 mai 2007, nr. 630, <http://www.timpul.md/net/Rubric.asp?idIssue=533&idRubric=4894> (ultima accesare 26.06.2008).

⁵⁵⁷ I. Lachi, *Elevis vor continua să învețe din actualele manuale de istorie*. In: Moldova Suverană, http://www.moldova-suverana.md/index.php?misc=search&subaction=showfull&id=1168868064&archive=1168958596&cnshow=news&ucat=9&start_from=& (ultima accesare 23.06.2008).

⁵⁵⁸ <http://www.timpul.md/Article.asp?idIssue=460&idRubric=4894&idArticle=11731>; http://www.moldova-suverana.md/index.php?misc=search&subaction=showfull&id=1168441116&archive=1168521827&cnshow=news&ucat=9&start_from=& (ultima accesare 23.06.2008).

cele așteptate, unele dintre ele au trezit nedumerire totală între istorici, cum ar fi cea de a corecta greșelile din manuale prin anexarea unor erate, lucru care nu rezolvă problema conținutului lor nici pe departe⁵⁵⁹. Istoricul A. Eșanu spunea încă la începutul constituirii comisiei că cea mai bună soluție pentru rezolvarea situației este „că noile manuale trebuie scrise din nou și nu redactate cosmetic”⁵⁶⁰.

V. Țircun, ministrul Educației, Tineretului și Sportului, a declarat cu diverse ocazii că reforma învățământului istoric se realizează în baza principiilor de integrare europeană a Republicii Moldova, făcând referință la diverse acte ale Consiliului European. În contextul discuțiilor pe marginea noilor manuale de istorie integrată ministrul declară în octombrie 2006 că introducerea curriculumului și publicarea manualelor noi au fost realizate **cu recomandarea Institutului de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert” din Braunschweig, Germania**⁵⁶¹. Afirmatia ministrului moldovean nu corespunde adevărului și a provocat nemulțumire chiar din partea Institutului „Georg Eckert”, exprimată într-un demers oficial (Anexa 5)⁵⁶². În declarația de presă a Institutului de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert” din 15 decembrie 2006 se preciza că rolul său în procesul de elaborare a manualelor a fost să ajute la îmbunătățirea calității didactice a lucrărilor și să-i susțină pe autori în efortul de a întreprinde o abordare integrată în predarea și învățarea istoriei. Totodată se mai menționa că Institutul „Georg Eckert” nu are mandat să aprobe manuale nici în Germania și nici în altă țară, deoarece reprezintă o instituție științifică și de consultanță. Institutul „Georg Eckert” a susținut Guvernul Republicii Moldova în încercările sale de îmbunătățire a predării istoriei și de scriere a manualelor. Institutul „Georg Eckert” nu a aprobat niciun manual sau conținut al acestora. Experții institutului german au recenzat noile manuale și au menționat că niciunul din manuscrise nu a atins deplin obiectivele curriculumului național. Unele din ele au fost chiar departe de a atinge noile standarde metodologice în general⁵⁶³. Experții au recomandat guvernului și autorilor de manuale de a revizui serios toate aceste manuale și nu au sugerat ca ele să fie publicate în forma în care ele au fost prezentate pentru recenzare. La fel, **Institutul „Georg Eckert” nu a fost de părerea ca noile manuale să le înlocuiască exclusiv pe cele existente**. Din contra, ținând cont de neajunsurile noilor manuale, folosirea ambelor categorii de manuale ar însemna o realizare benefică⁵⁶⁴. Pe parcursul anului 2006, institutul german a organizat trei seminare dedicate predării istoriei în Moldova, cu scopul de a susține procesul de elaborare a noilor manuale. În același timp, institutul consideră că autorii și-au dat toată silința pentru a îmbunătăți predarea istoriei în condiții dificile. Instituția concludă că manualele nu sunt un mediu pentru continuarea conflictului politic și ideologic și regretă faptul că noile manuale din Moldova au devenit subiectul unei controverse atât de politizate, exprimându-și, totodată, speranța că aceste critici vor deveni parte a unei dezbateri mai raționale și a unei cercetări profesioniste. Unii istorici de la Chișinău au atras atenția că, deși la institutul german s-a știut despre numirea din oficiu a autorilor manualelor de istorie integrată, lucru confirmat și în declarația de presă, instituțiile europene nu au atras atenție acestui aspect⁵⁶⁵.

⁵⁵⁹ „Volumul observațiilor pe care trebuia să le formulez era cel puțin la fel de mare ca și cel al textului din manual”, F. Solomon, *Erată. Manual de istorie integrată pentru clasa a IX-a*. In: Jurnal de Chișinău, <http://www.jurnal.md/article/2582/> (ultima accesare 25.06.2008); I. Negrei: „Concluzia: manualele conțin o mulțime de greșeli științifice și erori factologice, impun unele interpretări unilaterale, iar metodologia este sub nivel. Recomandarea: să se anexeze la manuale o erată. Ce erată? Ar fi trebuit să fie mai groasă decât manualul!” <http://www.jurnal.md/article/7395/> (ultima accesare 26.06.2008).

⁵⁶⁰ V. Basiul, *Ca să iasă basma curată, ministrul Educației face trucuri – la AȘM a fost creată o comisie de evaluare științifică a noilor manuale de istorie*. In: Timpul, <http://www.timpul.md/Rubric.asp?idIssue=191&idRubric=4520> (ultima accesare 25.06.2008).

⁵⁶¹ Interviu cu V. Țircun din Moldova Suverană, octombrie 2006. <http://www.moldova-suverana.md/>

⁵⁶² Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, **Press Release** “The Moldova Project and the Controversies about the New History Textbooks in the Republic of Moldova”, December 15, 2006.

⁵⁶³ *Ibidem*, “none of the manuscripts reached fully the goals set by the Moldovan curriculum. Some were still far from meeting the new methodological standards at all”.

⁵⁶⁴ *Ibidem*. The experts recommended “serious reworking of all of these books and did not suggest that they should be published in the form they were submitted for review”. Also, the Georg-Eckert-Institute was “not of the opinion that the „new textbooks” should replace the previous ones exclusively. On the contrary, given the shortcomings of the new textbooks, use of the previous textbooks in addition to the new ones seems to be a beneficial approach”.

⁵⁶⁵ A. Felea, *Note pe marginea Declarației Institutului „Georg Eckert” din Braunschweig, 15 decembrie 2006*. In: Jurnal de Chișinău. “În același timp, există în R. Moldova o duzină de istorici, foști bursieri DAAD, Humboldt, Fulbright, a căror neparti-

*Seminar local în cadrul proiectului „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”,
Edineț, 28 iunie 2005*

Apariția declarației Institutului „Georg Eckert” a demascată speculațiile reprezentanților guvernului și parlamentului cum că publicarea noilor manuale a fost realizată în baza recenziilor și aprobărilor primite de la Consiliul Europei și institutul menționat⁵⁶⁶. Declarația a fost pe larg comentată în mass-media națională⁵⁶⁷, însă a rămas fără replică din partea Ministerului Educației.

A. Eșanu, membru al acestei comisii, care a participat la ultima ei ședință, a declarat pentru mass-media că verdictul „a rămas nedefinit”. Cei prezenți și-au expus pe rând părerile, după care s-a discutat ce va fi prezentat la minister – recenziile, procesul-verbal sau o hotărâre a comisiei.

„S-a propus adoptarea unui proiect de hotărâre, în care se menționau „unele greșeli și unele imprecizii””. Gh. Gonța, un alt membru al comisiei, a fost printre cei care au plecat de la ultima ședință, argumentând prin faptul că „se discuta ceea ce nu corespundea adevărului”. „Erau avize negative, dar s-a luat o altă decizie. Cereți toate avizele, pentru că ele sunt publice, și o să vedeți ce era scris acolo”⁵⁶⁸. Astfel, constatăm că activitatea comisiei de stat nu a dus la soluționarea problemei predării istoriei, ci a tensionat și mai mult atmosfera.

Deputatul Z. Jalbă declara în parlamentul moldovean la 8 februarie 2007: „Ca profesor de istorie, am urmărit cu stupeoare cum a fost mutilată istoria poporului din care facem parte. Chiar și după ce a fost prezentată expertiza celor de la institutul din Germania, la care se face trimitere atunci când este convenabil, cu privire la manualele de „istorie integrată”, cu toate erorile, dar și erorile introduse de marii specialiști moldoveni, Ministerul Educației și Tineretului și Academia de Științe a Moldovei s-au jucat în continuare de-a comisia pentru expertizarea manualelor. Și în loc să le excludă din școli, ei au decis să expedieze în instituțiile de învățământ erate, parcă aici ar exista numai mese și scaune, care nu au capacitatea de a gândi”⁵⁶⁹. Concluzionând situația la acest subiect, deputatul spune: „Așa deci, profesori de istorie, **am trecut de la istorie integrată la istorie erată. Frumoasă evoluție**”⁵⁷⁰. În aceeași ședință, referindu-se la activitatea comisiei de stat, I. Varta menționa că „inițiativa președintelui Voronin cu referire la constituirea unei comisii ad-hoc în cadrul Academiei de Științe a fost escamotată într-o manieră nepermisă de acei ce se fac vinovați de eșuarea manualelor de „istorie integrată”. Comisia n-a avut un caracter relevant, unul reprezentativ, de fapt acei care au drămluit

cipare la proiect ar fi trebuit să dea de gândit organismelor europene, mai ales că aceste persoane nu resping ideea de istorie integrată.” <http://www.jurnal.md/article/2913/> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵⁶⁶ F. Solomon, participant la un șir de întruniri de la Braunschweig și Chișinău pe problemele predării istoriei în Republica Moldova, făcând unele comentarii pe marginea deciziei Comisiei AȘM privind manualele de istorie integrată din RM, menționa: „Deloc întâmplător, chiar dacă pledează în continuare pentru implementarea și în Republica Moldova a modelului integrat în predarea istoriei, Institutul „Georg Eckert” a ținut să se delimiteze public [...] de încercările unor cercuri politice de la Chișinău de a-i folosi abuziv numele în promovarea politicilor educaționale”. Totodată, istoricul ieșean ține să concretizeze că „dacă membrii comisiei ar fi văzut, într-adevăr, recenziile experților occidentali, recenziile pe care de altfel le invocă cu o insistență demnă de o cauză mai bună, ar fi fost surprinși să descopere acolo că experții europeni nu se pot identifica și, mai ales, nu își pot asuma afirmațiile pseudoștiințifice, cultivarea atitudinilor favorabile unui anumit sistem politic sau stimularea în Republica Moldova prin noile manuale a exclusivismului și intoleranței etnice. Mai mult chiar, ar fi putut găsi printre rânduri și concluzia că reforma învățământului istoric din fosta republică sovietică, pe baza istoriei integrate și a noului curriculum național, poate fi considerată, până la prezentarea unor noi probe, eșuată”. <http://www.jurnal.md/article/2582/> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵⁶⁷ A. Felea, *Note pe marginea Declarației Institutului „Georg Eckert” din Braunschweig, 15 decembrie 2006*. In: Jurnal de Chișinău, nr. 559 <http://www.jurnal.md/article/2815/> și <http://www.jurnal.md/article/2913/> (ultima accesare 24.06.2008).

⁵⁶⁸ <http://www.timpul.md/net/Rubric.asp?idIssue=533&idRubric=4894> (ultima accesare 25.06.2008).

⁵⁶⁹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/08.02.2007/index.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵⁷⁰ *Ibidem*.

această operațiune aceasta au și dorit. În ședința finală a acestei comisii au fost prezenți doar 13 membri ai acesteia, din cei 32 desemnați. Astfel, pentru adoptarea unei decizii legitime n-a existat un cvorum necesar. Documentul final, adoptat în cadrul ultimei ședințe a comisiei, n-a fost elaborat de membrii acesteia, el a fost scos din sertar de președintele comisiei și dat citirii. Concluziile inserate în acest document nu cadru cu conținuturile numeroaselor recenzii elaborate de diverse colective de specialiști în materie de istorie...⁵⁷¹. Astfel, I. Varta atrage atenția că președintele comisiei a ignorat opiniile istoricilor care au recenzat manualele de istorie integrată și a refuzat elucidarea obiectivă și competentă a lor. Ca urmare, I. Varta solicita publicarea numeroaselor recenzii care au fost ignorate de comisie.

Peste o săptămână, la 15 februarie 2007, deputatul Z. Jalbă solicita ministrului Educației și Tineretului, V. Țvircun, următoarele: „Dat fiind faptul că comisia, constituită din oameni de știință de la Academia de Științe din Moldova și Ministerul Educației și Tineretului, care s-a ocupat de expertizarea manualelor de „istorie integrată”, și-a finalizat activitatea, solicit o informație amplă despre rezultatele acestei activități și anume: componența comisiei care s-a ocupat de acest lucru, procesele verbale și deciziile comisiei menționate pentru fiecare manual expertizat în parte; **procesul-verbal cu decizia finală și expunerea în scris a poziției Ministerului Educației și Tineretului și a Academiei de Științe vizavi de scrisoarea Institutului „Eckert” din Germania referitor la conținuturile istorice implementate în sistemul educațional din Republica Moldova** (subl.n.). Și de ce Ministerul Educației și Tineretului a înțeles recomandările europene în stil moldovenesc, de pe pozițiile ideologiei comuniste?”⁵⁷².

În ședința Parlamentului din 26 martie 2007 I. Varta revine asupra modului abuziv de introducere a cursului de istorie, care încalcă moratoriul asupra predării istoriei în școlile din Republica Moldova, instituit în baza rezoluțiilor Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 24 aprilie și 22 septembrie 2002. Deputatul arată că „în pofida tuturor eforturilor întreprinse, acest simulacru de experiment a eșuat în mod lamentabil”, iar „tentativa președintelui Vladimir Voronin de a diminua efectele criticilor specialiștilor în domeniu prin intermediul instituirii unei comisii ad-hoc în cadrul Academiei de Științe a Republicii Moldova, însărcinată să evalueze respectivele manuale, s-a transformat, de asemenea, într-o tristă parodie”. Activitatea comisiei s-a dovedit a fi ineficientă și neobiectivă. „În locul unei examinări pertinente și profesioniste a acestor manuale, respectiva comisie a lansat niște aprecieri laudative și adulatoare. Prin intermediul unei atare prestații lamentabile, această comisie s-a descalificat în mod iremediabil”⁵⁷³.

Seminar local în cadrul proiectului „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Cahul, 30 iunie 2005

În iulie 2007 subiectul manualelor de istorie este reluat în dezbaterile parlamentare prin adresa deputatului I. Varta către A. Popescu, președintele Curții de Conturi, pe care o întreabă despre neregulile financiare atestate în cadrul Ministerului Educației: „În Hotărârea Curții de Conturi nr. 14 din 23 martie 2007 privind raportul asupra unor aspecte ale utilizării mijloacelor financiare și bunurilor materiale, care a fost publicată în Monitorul Oficial din 6 iulie 2007, dumneavoastră semnați mai multe nereguli pe care le-ați depistat în urma controalelor efectuate la Ministerul Educației și Tineretului. Și aici apare o precizare cu referire la niște manuale de istorie editate care așa și nu au fost distribuite în școlile din Republica Moldova, în sumă de 22 de mii, 500 manuale în suma

⁵⁷¹ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/08.02.2007/index.html> (ultima accesare 19.06.2008). Declarația prezentată în numele fracțiunii PPCD în cadrul ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova din 8 februarie 2007. In: Ion Varta, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007, pp. 280-282.

⁵⁷² <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/15.02.2007/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁷³ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/26.07.2007/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

totală de 661 mii de lei. Puteți să precizați despre ce manual este vorba și care sunt cauzele că acest manual până în prezent nu a fost distribuit școlilor noastre?⁵⁷⁴. A. Popescu a răspuns că responsabilitatea revine Guvernului: „Este vorba, dacă îmi amintesc bine, despre manualele de istorie editate din contul mijloacelor..., dar, de fapt, depozitate, responsabilitatea a fost solicitată prin Hotărârea nr. 14 din 23 martie 2007 a Curții de Conturi, examinarea problemei și la nivel de Guvern, pentru a stabili claritățile pe episoadele respective, fiindcă de fapt au fost cheltuiți [sic!] **irațional și ineficient** mijloacele publice”⁵⁷⁵. Din răspunsul președintelui Curții de Conturi se poate clar observa că vina pentru erorile produse în publicarea și nedistribuirea unor manuale de istorie în școlile din republică îi revine Guvernului, care a utilizat irațional resursele bugetare naționale. Elucidarea acestor nereguli nu a dus și la soluționarea lor.

Problema utilizării banilor publici și a distribuirii manualelor de istorie revine în Parlament la începutul anului 2008. Deputatul A. Țăranu, în ședința din 7 februarie 2008, făcând referință la emisiunea „Știrile PRO TV”, care a sesizat opinia publică despre faptul că Ministerul Educației și Tineretului a depozitat mai mult de 30 de mii de exemplare ale manualului de istorie pentru clasa a 11-a, editat în conformitate cu Ordinul ministrului din 16 august 2007, adresează o interpelare ministrului Educației: De ce tirajul acestui manual a fost oprit pentru difuzare? Care sunt cauzele acestei acțiuni a ministrului? Nu cumva există motive ideologice care au oprit difuzarea acestui tiraj? Cine va reîntoarce în bugetul statului acel peste 1 milion de lei în cazul în care acest manual nu va fi repartizat în școli?⁵⁷⁶. Peste o săptămână, deputatul Z. Jalbă solicită un răspuns în plen de la ministrul Educației privind situația învățământului istoric din Republica Moldova, referindu-se în mod special la „manualele de istorie care au fost editate pentru clasele de liceu, clasele a XI-a și a XII-a. Din reportajele televizate cunoaștem doar faptul că aceste manuale, mai ales cele de clasa a XI-a, sunt stocate la Ministerul Educației și Tineretului, dar într-una din vizitele mele în școală, în unele școli am văzut acest manual pe masa profesorului. Să vedem care este situația reală. Iar în ceea ce privește manualele pentru clasele a XII-a de liceu, se spune că ele sunt: fie că ar fi stocate la Ministerul Educației și Tineretului, fie că ar fi trimise la topit. Deci trebuie să cunoaștem care este realitatea. Dacă au fost sancționate persoanele care s-au făcut vinovate de delapidarea banilor publici în ceea ce privește editarea acestor manuale netrebuincioase, să zic așa”⁵⁷⁷. Nu a urmat niciun răspuns, ceea ce a făcut-o pe Z. Jalbă

Seminar local în cadrul proiectului „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Comrat, 1 iulie 2005

să comenteze situația privind *Ora întrebărilor și interpelărilor* în ședințele Parlamentului ca fiind o „experiență proastă”⁵⁷⁸. Cât privește manualul pentru clasa a XII-a, A. Petrencu, citat de „Jurnal de Chișinău”, a spus că acesta „nu a mai fost introdus ca urmare a amplelor proteste ale profesorilor și elevilor. Era scris în spirit antiromânesc, xenofob, acuza România de holocaustul evreilor din Basarabia. Cifrele jertfelor erau exagerate, iar comunitatea evreilor de aici a fost distrusă nu de români, ci de bolșevici”⁵⁷⁹.

⁵⁷⁴ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/13.07.2007/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁷⁵ *Ibidem*.

⁵⁷⁶ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/07.02.2008/index.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵⁷⁷ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/14.02.2008/> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵⁷⁸ „Dumneavoastră, domnule Lupu, faceți referință la Ora întrebărilor și interpelărilor. Aș vrea să știu câți (nu să știu, dar să-mi spuneți dumneavoastră), câți miniștri, de fapt, au fost prezenți aici în sală ori de câte ori au fost invitați de către colegii din Parlament. Foarte puțini, vreau să vă răspund. Eu cred că experiența aceasta a Orei întrebărilor și interpelărilor este una proastă, pentru că noi venim, de fapt, cu probleme foarte importante... pentru Republica Moldova.” <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/29.02.2008/> (ultima accesare 25.06.2008).

⁵⁷⁹ T. Dabija, *Educația basarabenilor, ostilă față de România*. In: Jurnal de Chișinău, nr. 724, 24 iunie 2008, <http://www.jurnal.md/article/7395/> (ultima accesare 25.06.2008).

Subiectul predării istoriei și manualelor de istorie a revenit în actualitate odată cu publicarea celui de-al treilea raport asupra Moldovei al Comisiei Europene împotriva rasismului și intoleranței, adoptat de Consiliul Europei la 14 decembrie 2007. În raport, printre un șir de probleme, se menționează criticile cu privire la conținutul manualelor de istorie, „pe motiv de favoritism politic și de negare a adevărului istoric de identitate a moldovenilor, în special când este vorba despre rolul identității românești, și chiar pe motiv de sentimente antiromânești”. În concluzie, Comisia europeană împotriva rasismului și a intoleranței recomandă ca autoritățile Moldovei să ia toate măsurile necesare pentru eliminarea din toate manualele – de istorie, în primul rând – a tuturor materialelor rasiste sau care încurajează stereotipurile, intoleranța sau prejudicierea oricărui grup minoritar. La solicitarea doamnei deputat Z. Jalbă din 8 mai 2008 și repetată în 15 mai 2008 privind raportul Comisiei europene⁵⁸⁰, V. Crudu, viceministrul Educației, Tineretului și Sportului, a răspuns în Parlament la 22 mai 2008 că raportorii europeni s-au bazat doar pe informațiile oferite de unele organizații neguvernamentale și nu au solicitat părerea ministerului moldovean⁵⁸¹. Aprecierile parvenite din partea comunității internaționale nu trebuie nici să ne descurajeze, deoarece după cum a declarat la 24 iunie 2008 Michael D. Kirby, ex-ambasadorul SUA în Moldova, în cadrul unei întrevederi cu premierul Zinaida Greceanîi, „în prezent Republica Moldova este percepută ca o țară europeană și este judecată după criteriile europene, de aceea în unele cazuri aprecierile pot fi dure”. M.D. Kirby a mai spus că este regretabil faptul că informațiile despre evoluțiile țării ajung cu greu în exterior și în multe cazuri mesajul transmis pe căi oficiale de către ambasadori și oamenii politici nu coincide cu mesajul perceput de mass-media de peste hotare, fiind distorsionat⁵⁸².

În situația creată, credem, este cazul să amintim despre declarațiile deputatului PSL I. Klippii din anul 2005, când întreba în

ToT 1, Proiectul „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Soroca, 1-5 noiembrie 2005

⁵⁸⁰ „Solicit respectuos Ministerului Educației și Tineretului să îmi expedieze un exemplar al raportului Comisiei Europene privind implementarea de către ministerul nostru a cursului de istorie integrată, prin care se spune în acest raport, prin intermediul căruia se promovează, se propagă rasismul în Republica Moldova. În această ordine de idei, pentru ședința în plen de joia viitoare, o invit cu mare respect pe doamna ministru aici, în ședința în plen, cu o informație despre cum s-a autosesizat Ministerul pe care îl conduce în această problemă. Și ce acțiuni a întreprins pentru a spăla această rușine de pe fața și așa mutilată a sistemului educațional de la noi din Republica Moldova atât în plan intern, dar mai ales extern.” <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/08.05.2008/index.html> și <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/15.05.2008/index.html> (ultima accesare a paginii 20.06.2008).

⁵⁸¹ Din mesajul lui V. Crudu în ședința Parlamentului din 22 mai 2008: „Mult stimată doamnă vicepreședinte al Parlamentului Republicii Moldova, Stimați deputați, Ministerul Educației și Tineretului a examinat interpelarea doamnei deputat Jalbă, expusă în cadrul ședinței în plen a Parlamentului din 15 mai, și vă comunică următoarele. Al treilea raport asupra Moldovei al Comisiei europene împotriva rasismului și intoleranței, adoptat de Consiliul Europei la 14 decembrie 2007, la solicitarea doamnei deputat, a fost trimis. Totodată, vreau să menționez că Ministerul Educației și Tineretului nu a primit oficial de la structurile Consiliului Europei acest raport. Dar necătând la acest fapt, în urma sesizării, Ministerul Educației și Tineretului a creat un grup de lucru care va studia pasajele la care se referă experții europeni în raportul nominalizat. Vreau să vă comunic, stimați deputați, că majoritatea observațiilor se referă la manualele existente până la implementarea **Conceptiei educației istorice și a noului curriculum reevaluat la istorie**. Desigur, anumite critici au fost expuse și la adresa noilor manuale. Însă noi considerăm ca experții europeni au luat ca bază tălmăcirile unor organizații neguvernamentale din Republica Moldova și nu s-au interesat și de alte viziuni care există în societate. Afirmăm astăzi că Ministerul Educației și Tineretului a urmat foarte strict **conceptul european în predarea istoriei** și astfel în noile manuale au fost prezentate mai multe puncte de vedere asupra evenimentelor istorice. Despre rezultatele activității acestui grup de lucru vă vom informa, doamnă deputat, suplimentar. Cu referință la cea de a doua parte a interpelării vă aducem la cunoștință că planul de acțiuni al Ministerului Educației și Tineretului pe următorii ani nu are incluse activități cu referință la anul 2012 și sărbătorirea anexării Basarabiei la Imperiul Rus”, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/22.05.2008/ru.html> (ultima accesare a paginii 17.06.2008).

⁵⁸² <http://www.basa.md/?c=news&id=344129#344129> (ultima accesare 25.06.2008).

ședința Parlamentului dacă nu este mai oportun să se asigure școlarizarea normală a copiilor decât să se editeze manuale noi de istorie integrată, care oricum mai târziu vor fi anulate⁵⁸³.

Complexitatea problemei legate de predarea istoriei, elaborarea și editarea manualelor a trezit și interesul unor deputați care, deși inițial au refuzat să se implice în dezbaterile pe marginea acestui subiect, invocând lipsa de cunoștințe necesare⁵⁸⁴, ulterior nu au putut rămâne indiferenți față de situația creată, considerând că este periculos să se separe societatea în “ai noștri” și “restul”⁵⁸⁵.

Cu regret, comunitatea internațională nu a reușit să decodifice aceste subtilități, când istoria a re(devenit) sub guvernarea comunistă de la Chișinău un instrument de îndoctrinare a opiniei publice⁵⁸⁶. După toate probabilitățile, reprezentanții Consiliului Europei s-au condus după unul din principiile acestei organizații conform căruia „conținutul manualelor de istorie, al curriculumului, al programelor și cursurilor de istorie, acceptate și avizate de Ministerul Educației constituie *discurs istoric oficial*”⁵⁸⁷, fără a ține cont de un alt principiu esențial: „*Predarea istoriei nu trebuie să fie un instrument de manipulare în scop ideologic, de propagandă sau să fie utilizată pentru promovarea ideilor intoleranței, a celor ultranaționaliste, xenofobe sau antisemite*”⁵⁸⁸. Noi ne întrebăm de ce unii experți străini au insistat asupra istoriei Moldovei sau a unui curs general de istorie bazat pe principiul predării integrate, tratând drept naționaliști pe istoricii autohtoni care au încercat să susțină predarea istoriei în două cursuri paralele – *istoria universală și istoria românilor*. În acest context pericolul iminent care poate să survină este excluderea, pe motive pur politice și ideologice, a adevăratei istorii naționale din școală. Masca europenismului, în acest caz, ascunde o realitate dură în care mize și interese politice fac jocul scrierii istoriei în Republica Moldova. Istoricii încearcă să contribuie la revitalizarea identității naționale de care a fost lipsită pe nedrept comunitatea majoritară în perioada totalitară. Învinuirea lor, pentru aceasta, de nazism și xenofobie⁵⁸⁹ este încă o dovadă a interesului guvernării comuniste, în stil totalitar, de a îndepărta societatea de identitatea românească și de a o impune pe cea moldovenească. Politica guvernului comunist din ultimii ani provoacă nemulțumiri chiar și în rândul foștilor lideri și nomenclaturiști comuniști⁵⁹⁰.

⁵⁸³ „Aș vrea să știu dacă domnul ministru consideră că ar fi mai oportun, în situația actuală, să asigure școlarizarea copiilor în mod normal, decât să procedeze la elaborarea manualelor de istorie integrată și la multiplicarea lor, care, oricum, vor fi anulate ulterior”, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/01.12.2005/ru.html> (ultima accesare 19.06.2008)

⁵⁸⁴ Deși din stenograma ședinței Parlamentului din 3 martie 2006 nu este clar contextul în care s-a pronunțat deputatul V. Filat, acesta a spus: “Eu am făcut eforturi deosebite să nu mă implic în discuția vizavi de istorie și consider că am făcut bine, posibil, din cauza că nu am cunoștințele necesare”, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/03.11.2006/index.html>, iar în ședința din 20 iulie 2006, în replica adresată lui V. Stepaniuc, el s-a referit direct la obiectul istoriei: „Eu consider că ne indicați foarte reușit ce istorie să învățăm și de acum o să ne indicați foarte dur, prin normele respective, unde să ne educăm copiii. Și eu consider că este deja cam brutală intervenția respectivă”, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/20.07.2006/index.html> (ultima accesare 19.06.2008). Doi ani mai târziu același deputat susține că „Moldova trebuie s-o rupă hotărât cu mentalitățile învechite și doctrinele care țin deja de istorie. Împotrivirile față de mersul firesc spre libertate sînt jalnice, iar zile ca 4 aprilie 2005 – accidente regretabile...”, <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/04.04.2008/ru.html> (ultima accesare 19.06.2008).

⁵⁸⁵ <http://www.parlament.md/news/plenaryrecords/11.10.2007/index.html> (ultima accesare 20.06.2008).

⁵⁸⁶ Andrei Olaru, *Istoria ca unealtă de manipulare*. In: Democrația. Săptămânal de politici publice, anul III, nr. 10 (64), marți, 25 martie 2003, p. 6.

⁵⁸⁷ *Consiliul Europei și istoria în școală*, Chișinău, 2002, p. 10.

⁵⁸⁸ Punctul 2, Manipularea istoriei, Recomandarea 15 (2001) privind predarea istoriei în Europa în secolul XXI. M. Neagu, *Rolul Consiliului Europei în elaborarea concepției de istorie în Republica Moldova*. In: Analele ANTIM 6, 2005, p. 273.

⁵⁸⁹ **Vezi** articolele semnate de A. Dubrovski, A. Novac, V. Platon, I. Bardaș, N. Russev, I. Pestova, M. Samuhina, V. Dergaciov, T. Josan, A. Burian, P. Boico, S. Nazaria ș.a. din presa periodică de la Chișinău: Moldova Suverană, Tineretul Moldovei, Vreamea, Comunistul, în perioada septembrie-octombrie 2003. A. Dubrovski et al., *De ce istoria (curs integrat)?*. In: Moldova Suverană, miercuri, 8 octombrie 2003, p. 3; Scrisoare deschisă către Consiliul Europei, către Președinții Albaniei, Armeniei, Bulgariei, Germaniei, Greciei, Poloniei, Republicii Moldova, României, Rusiei, Ucrainei, Ungariei, Serbiei, Turciei, către directorul Institutului Georg Eckert (Germania, Braunschweig). In: Tineretul Moldovei, nr. 35-36 (353-354), joi, 16 octombrie 2003, p. 1, 3-9. P. Сафронова, Открытое письмо, Время, nr. 149, 16.10.2003; nr. 151, 21.10.2003, p. 5; P. Boicu et al., *Manualele care pretind a fi „proeuropene*”. In: Moldova Suverană, nr. 179 (I-a parte), continuare în nr. 180, joi, 16 octombrie 2003, p. 3; V. Stati, *Drepturile românilor*. In: Moldova Suverană, miercuri, 22 octombrie 2003, p. 3; Interviu cu V. Stepaniuc, *Vom proteja pe toate căile valorile național-istorice ale Statului Moldovenesc*. In: Moldova Suverană, nr. 189 (20368), vineri, 31 octombrie 2003, pp. 1, 3. Un răspuns la articolul din 8 octombrie 2003 din Moldova Suverană a fost realizat de către A. Moraru, *Nota doi la Istoria Românilor (I)*. In: Glasul Națiunii, 23 octombrie 2003, p. 3.

⁵⁹⁰ Grigore Eremei, *Nu mai cred în președintele Voronin!* In: Jurnal de Chișinău, vineri, 14 noiembrie 2003, p. 9, „Despre istoria

Adepții moldovenismului continuă promovarea conceptului identitar prin intermediul unui șir de publicații. Din anul 2008 apare ziarul „Moldova Mare”, care are un motto destul de provocator: „Patrioți ai Moldovei, uniți-vă!”⁵⁹¹. În același an V. Stati publică o nouă lucrare cu genericul „Pentru limba noastră moldovenească”, care încearcă să justifice existența limbii moldovenești⁵⁹².

Schimbarea curriculumului la istorie și elaborarea unor noi manuale, care sunt astăzi criticate, practic au stagnat reforma educațională în acest domeniu, ba chiar ne-au aruncat cu peste zece ani în urmă. Comunitatea istoricilor din Moldova a declarat nu o dată că nu este împotriva posibilei introduceri a unui singur curs de istorie în școlile moldovenești, evidențiind totodată faptul că respectivul proiect trebuie să evolueze în mod firesc, pe baza principiilor democratice și că trebuie să se ajungă la un compromis prin intermediul dezbaterilor publice. Aceștia au atras

ToT 2, Proiectul „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Chișinău, 26-30 decembrie 2005

atenția asupra faptului că, în timp ce în majoritatea statelor din vestul Europei predarea istoriei a depășit cadrul național și se îndreaptă spre o istorie europeană comună, acest lucru nu s-a întâmplat încă în Moldova, deoarece în perioada sovietică s-a studiat o versiune falsificată a istoriei locale. În prezent, când Republica Moldova are posibilitatea de a reveni la propria istorie, se încearcă eliminarea acestei etape și trecerea la o versiune a istoriei care îmbină elementele regionale și europene comune. Problema Republicii Moldova în ceea ce privește predarea istoriei este implicarea excesivă a politicului. Dacă istoricii ar fi lăsați să-și facă meseria obiectiv, aceste impedimente ar fi depășite ușor.

În anul 2008 Parlamentul Republicii Moldova la inițiativa Guvernului comunist a încercat să modifice Legea cu privire la activitatea editorială (nr. 939-XIV din 20.04.2000) care din cauza caracterului autoritar au stârnit nemulțumiri în societate. Uniunea Editorilor din Moldova a protestat împotriva cenzurii ideologice și economice, expusă în Legea cu privire la activitatea editorială⁵⁹³. În această ordine de idei aducem doar un exemplu de modificare a articolului 14 „Drepturile și obligațiile editorului” al legii menționate:

„(6) Se interzice editarea literaturii care conține contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional”.

La 23 iunie 2008 Guvernul Republicii Moldova prin Hotărârea nr. 753 a aprobat *Regulamentul cu privire la evaluarea și selectarea manualelor pentru învățământul preuniversitar* și a înstituit Consiliul Republican pentru Aprobarea Manualelor, care, la fel, au fost criticate de către Uniunea Editorilor din Moldova, considerându-le a fi „un enorm pas înapoi” și printr-un demers oficial adresat președintelui republicii, prim-ministrului, ministrului Educației și Tineretului și reprezentantului Băncii Mondiale în Republica Moldova au solicitat „revenirea la regulamentul anterior, mult mai modern și eficient”⁵⁹⁴.

românilor. Vreau să mă adresez demnitarilor. Terminați domnilor, tovarășilor, cu hărțuielile și nu vă băgați acolo unde nu vă pricepeți! Dacă nu știți voi istoria poporului, lăsați măcar copiii voștri, nepoții voștri să cunoască istoria neamului nostru. Noi am învățat toate istoriile, numai pe cea a neamului nu. Eu i-am întâlnit pe fostul ministru al învățământului împreună cu Ion Gonța și le-am zis: „Măi fraților, ce faceți voi, ce istorie integrată vreți să studiați?” Oamenii de știință și-au spus cuvântul categoric, de ce se amestecă și demnitarii în istorie?”.

⁵⁹¹ Ziarul este publicat de către SRL „Moldova Mare”, considerată a fi o publicație independentă în limbile moldovenească și rusă, cu o periodicitate săptămânală și într-un tiraj de 12.000 ex., ISSN 1857-3398. www.patriot.md

⁵⁹² Vasile Stati, *Pentru limba noastră moldovenească. Studiu istoric sociolingvistic*, Seria Biblioteca „Pro Moldova”, Chișinău, 2008, tiraj 3000 ex.

⁵⁹³ Comunicat al Uniunii Editorilor din Republica Moldova *Distrugea sistemului de editare a cărții naționale continuă*, 2008.

⁵⁹⁴ Calitatea manualelor și sistemului educațional este în pericol.

Ultimii pași ai guvernului comunist au demonstrat insistența lor de a elimina din sistemul educațional și academic „ideologia românismului” (Anexa 26)⁵⁹⁵. Referindu-ne la scrisoarea viceprim-ministrului V. Stepaniuc din 24 aprilie 2009 adresată primului ministru Z. Greceanîi, putem spune că intențiile menite să amelioreze situația din învățământ sunt binevenite, dar nu în interesul unui partid sau al unei ideologii politice, deoarece aceasta contravine prevederilor legislației naționale și internaționale⁵⁹⁶. În primul rând, trebuie să menționăm că funcția de viceprim-ministru nu este compatibilă cu cea de deputat în Parlament [Constituția Republicii Moldova, Art. 99 (1) Funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite]. Prin urmare, V. Stepaniuc ar fi trebuit să-și dea demisia fie din funcția de viceprim-ministru, fie din cea de deputat. În al doilea rând, un astfel de demers adresat primului ministru este o încălcare gravă a Legii supreme a societății și statului – Constituția Republicii Moldova. V. Stepaniuc divulgă interesul PCRМ de a dogmatiza sfera educației. Atunci când scrie „pornind de la premisa că sistemul de învățământ în orice țară este politizat...”, V. Stepaniuc nu știe sau evită prevederile din Constituția Republicii Moldova:

Articolul 5

(1) **Democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic, care este incompatibil cu dictatura și cu totalitarismul.**

(2) **Nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului.**

și din Legea învățământului nr. 547-XIII din 21.07.95:

Articolul 4

(3) **Învățământul de stat este laic, refractar la discriminare ideologico-partinică, politică, rasială, națională.**

Deși legislația conține prevederi clare privind incompatibilitatea democrației cu dictatura și cu totalitarismul, deși nicio ideologie nu poate deveni ideologie a statului, iar învățământul trebuie să fie refractar la ideologia partinică, V. Stepaniuc constată că starea de lucruri din domeniul educației, „amplificată de propaganda anticomunistă a opoziției, de rudele gasterbaiterilor, de realitățile deplorabile în care funcționează economia în multe localități din țară nu este cel mai favorabil fon pentru educația patriotică a tinerii generații” (Anexa 26).

Totodată, V. Stepaniuc recunoaște eșecul guvernării comuniste din ultimii opt ani în domeniul educației, afirmând că „o chestiune principală pentru sistemul învățământului este completarea cu cadre competente și cu viziuni patriotice a Ministerului Educației și Tineretului. Acest lucru n-au avut voință să-l facă cardinal toți miniștrii Educației după 2001” (Anexa 26).

În concluzie, mai cităm câteva articole din Constituția Republicii Moldova care au fost încălcate de viceprim-ministrul Stepaniuc:

Art. 1 (3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care **demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.**

Art. 2 (2) **Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului.**

Art. 10 (2) Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Alte prevederi constituționale – art. 35. Dreptul la învățătură; art. 40. Libertatea întrunirilor; art. 54. Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți.

În partea finală a demersului său, V. Stepaniuc menționează că „în urma analizei minuțioase a situației din domeniile enunțate și **consultării opiniei societății civile și personalităților marcante**

⁵⁹⁵ <http://www.unimedia.md/?mod=news&id=10936> (ultima accesare 24.07.2009). Angelina Olaru, *Revenirea la învățământul sovietic?* In: Timpul, Anul VIII, 91 (1065), marți, 26 mai 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/05/25/2279> (ultima accesare 24.07.2009). Idem, *Revenirea la învățământul sovietic?* In: Timpul, Anul VIII, 93 (1067), joi, 28 mai 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/05/27/2323> (ultima accesare 24.07.2009).

⁵⁹⁶ Gh. Negru, *Democrația și Românismul*. In: Destin Românesc, S.N., nr. 2 (60), 2009, pp. 7-11.

din sistem, vom formula, **până la 1 iunie a.c.**[2009], reperele de bază pentru elaborarea și corectarea politicilor în domeniile respective, care să răspundă necesităților de perspectivă ale societății“. Nu știm ce înțelege V. Stepaniuc prin consultarea „opinieii societății civile și personalităților marcante din sistem“, dar în baza acestui demers, Ministerul Educației și Tineretului a organizat, în perioada aprilie-mai 2009, mai multe controale în instituțiile de învățământ preuniversitar și universitar, axate în special pe realizarea prevederilor curriculare la limba română și istorie, care confirmă intențiile lui Stepaniuc de a institui un control strict asupra învățământului preuniversitar și universitar.

Acțiunile propuse de V. Stepaniuc contravin normelor morale și legale ale statului de drept, iar indicațiile sale: „Corectarea politicii de cadre. Luarea la un control foarte strict a promovării cadrelor în sistemul educațional. Corectarea conținuturilor la disciplinele de studiu și eliminarea ideologiei „românismului““ etc. sunt similare celor din perioada stalinistă.

Cât privește predarea istoriei și manualele școlare la acest obiect, V. Stepaniuc încalcă și una din recomandările Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei la care a făcut destul de des referință – Recomandarea 15 (2001) a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei privind predarea istoriei în Europa în secolul XXI:

2. Manipularea istoriei

Predarea istoriei nu trebuie să fie un instrument de manipulare în scop ideologic, de propagandă sau să fie utilizată pentru promovarea ideilor intoleranței, a celor ultranaționaliste, xenofobe sau a antisemitismului. Cercetarea istoriei și istoria ca obiect de învățământ nu pot fi compatibile, în nici un fel, cu valorile fundamentale și cu statutele Consiliului Europei dacă acestea încurajează manipularea istoriei, mai ales prin:

- falsificarea sau crearea de dovezi istorice, statistici contrafăcute, imagini falsificate etc.;
- insistența asupra unui eveniment pentru a justifica sau ascunde un altul;
- distorsionarea trecutului în scopuri de propagandă;
- o viziune excesiv de naționalistă asupra trecutului care poate crea deosebirea între „noi“ și „ei“;
- folosirea excesivă a unor documente istorice;
- negarea unor fapte istorice;
- omiterea unor fapte istorice.

Constatăm că V. Stepaniuc, folosindu-se de funcția pe care o deținea, a făcut abuz în serviciu, pentru care fapt trebuia demis din funcție și pedepsit conform legislației Republicii Moldova („**Articolul 370**. Abuzul de putere, excesul de putere sau inacțiunea la exercitarea puterii“, Codul Penal al Republicii Moldova), deoarece intențiile lui încalcă drepturile omului, conduc la instalarea unei dictaturi în domeniul educației și instigă spiritele din societate. Dar în primul rând PCR, care pretinde că depune eforturi pentru edificarea unei societăți democratice, în care cel mai important este cetățeanul și statul de drept, ar trebui să ia atitudine față de abuzul comis de unul din membrii săi de partid.

Pentru realizarea ideilor lui Stepaniuc, în luna mai au fost organizate comisii de evaluare a activității mai multor instituții de învățământ, o atenție prioritară acordându-se facultăților de istorie de la Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă“ și ULIM. După aceste verificări a urmat Dispoziția nr. 338 din 17 iunie 2009 a Ministrului Educației și Tineretului al Republicii Moldova, prin care se cere instituțiilor de învățământ superior care formează specialiști la specialitatea *Istorie* să asigure compatibilitatea programelor universitare cu curriculum preuniversitar și Concepția educației istorice. Prin acest demers ministrul comunist încalcă mai multe acte normative și principii ale autonomiei universitare. Cu atât mai mult, cu cât actualele programe universitare au fost elaborate în baza criteriilor Procesului de la Bologna, fiind deja coordonate și aprobate de acest minister⁵⁹⁷.

Situația din Republica Moldova din ultimii ani a fost atent monitorizată de Comisia europeană împotriva rasismului și intoleranței (ECRI). În cel de-al *Treilea raport asupra Moldovei*, adoptat la 14 decembrie 2007 și publicat la 29 aprilie 2008, pe lângă o mulțime de probleme cu care se confruntă

⁵⁹⁷ Angelina Olaru, „*Mitraliera*“ lui Stepaniuc ținteste în universități. In: *Timpul*, Anul VIII, 129 (1103), vineri, 17 iulie 2009, <http://timpul.md/article/2009/07/16/3239> (ultima accesare 24.07.2009).

autoritățile și obligații față de structurile europene pe care acestea nu le onorează, ECRI a menționat și problemele de ordin educațional, inclusiv manualele actuale de istorie integrată. Astfel, deși în anul 2003 a fost adoptată o nouă legislație care a scos în afara legii activitatea extremistă legată de rasism și intoleranță, în același timp nu a fost adoptată o legislație cuprinzătoare, civilă și administrativă, împotriva discriminărilor. Planul de învățământ nu acoperă suficient subiectele legate de drepturile omului, combaterea intoleranței și promovarea diversității. ECRI subliniază că problema limbii a fost utilizată drept subterfugiu în locul unei dezbateri politice și economice. ECRI regretă excluderea din curriculumul școlar a cursurilor *Educația civică și Noi și Legea*. Această decizie pare să meargă și împotriva obiectivelor recomandate prin Planul național de acțiune pentru drepturile omului (2004-2008) pentru a spori șansele copiilor de vârstă școlară să învețe drepturile omului. De la publicarea celui de-al doilea raport al ECRI⁵⁹⁸, autoritățile Moldovei au început să pregătească noi manuale școlare de istorie. Raportorii europeni subliniază că scopul urmărit este acela de a introduce o manieră integrată de prezentare, pentru a înlocui cursurile de istoria românilor și de istorie universală. Cu toate acestea, reforma predării istoriei a devenit o problemă politică sensibilă, mai ales datorită conexiunilor cu identitatea națională. Noile manuale au atras critici din partea multor istorici și oameni politici, urmate de proteste și demonstrații la începutul anului școlar în septembrie 2006. Noile manuale au fost criticate pe motiv de favoritism politic și negare a adevărului istoric privind identitatea moldovenilor, în special când este vorba de rolul identității românești, și chiar pe motiv de sentimente antiromânești⁵⁹⁹ (Anexa 24).

O altă problemă legată de conținutul manualelor de istorie este lipsa de referințe la istoria și cultura minorităților naționale⁶⁰⁰, chiar dacă autoritățile au crezut că amelioraseră situația prin noile manuale de istorie sau de literatură, de exemplu⁶⁰¹. Din aceste considerente, ECRI recomandă în cel de-al treilea raport ca autoritățile Moldovei să ia toate măsurile necesare pentru eliminarea din toate manualele – de istorie, în primul rând – **a tuturor materialelor rasiste sau care încurajează stereotipurile, intoleranța sau prejudicierea oricărui grup minoritar**. De asemenea, ECRI recomandă ca autoritățile Moldovei să monitorizeze cu regularitate și, dacă este cazul, să revizuiască manualele școlare pentru a se asigura că acestea reflectă mai fidel pluralitatea societății și să includă în acest scop contribuția socială a grupurilor minoritare⁶⁰².

Deși au fost cheltuite peste 12 milioane de lei la introducerea noului curs și manuale de istorie „integrată”, observăm insuccesul total al acestui proiect⁶⁰³ (Tabelul 12). Din cele relatate putem concluda că acțiunile comuniștilor din ultimii ani au contribuit direct la adâncirea conflictului social și politic, în mod special cu privire la predarea istoriei, fără a ține cont de părerile experților internaționali și de principiile edificării unei societăți democratice și tolerante. Argumentele lor pe seama construirii statalității și identității moldovenești sunt simple lozinci politice.

La finele anului 2009 subiectul predării istoriei în Republica Moldova a revenit pe agenda discuțiilor

⁵⁹⁸ CRI (2003) 6: *Second report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 15 April 2003.

⁵⁹⁹ CRI (2008) 23: *Third Report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, adopted on 14 December 2007, Consiliul Europei, Strasbourg 28 April 2008, p. 31; http://hudoc.ecri.coe.int/XML/Ecri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/MDA-CbC-III-2008-23-ENG.pdf (ultima accesare 24.07.2009).

⁶⁰⁰ A se vedea la problema tratării minorităților etnice în manualele de istorie din Republica Moldova: Flavius Solomon, *Minoritățile etnice în manualele de istorie din Republica Moldova*. In: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova* 6, 2005, pp. 317-323; Idem, *Minoritățile etnice în manualele de istorie din Republica Moldova: între politică, discurs formativ și educație*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 69-75; Stefan Ihrig, *The construction of the “other” in Moldovan history textbooks*. In: Tatiana Stoianova (ed.), *Educația multiculturală ca mijloc de management al Diversității și de integrare în societatea polietică*, Chișinău, 2005, pp. 168-174; Mihai Manea, (ed.), *We and our neighbours. The majority and the minorities in the recent history textbooks in Romania, Bulgaria and Hungary. With a case study: Republic of Moldova*, Bucharest: Educația 2000+; Humanitas Educațional, 2004 etc.

⁶⁰¹ CRI (2008) 23: *Third Report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, adopted on 14 December 2007, Consiliul Europei, Strasbourg 28 April 2008, p. 32; http://hudoc.ecri.coe.int/XML/Ecri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/MDA-CbC-III-2008-23-ENG.pdf (ultima accesare 24.07.2009).

⁶⁰² Ibidem, p. 32.

⁶⁰³ V. Baciu, „Istoria integrată”: *năluca roșie bântuie prin școlile Basarabiei*. In: *Timpul*, vineri, 5 februarie 2010, p. 25.

publice. Astfel, E.S. Valeri Kuzmin, ambasadorul Federației Ruse la Chișinău, a declarat pe data de 14 octombrie 2009 că manualele de istorie a românilor din R. Moldova conțin afirmații rusofobe⁶⁰⁴. Totodată, un studiu realizat de un grup de cercetători ruși la dispoziția președintelui Rusiei D. Medvedev, lansat la finele anului 2009, constată că manualele școlare de istorie din 12 state ex-sovietice, cu excepția Armeniei și Republicii Belarus, prezintă elevilor un amestec de mituri privind istoria veche a popoarelor lor, a rolului cultural înalt al strămoșilor lor și despre „dușmanul lor de moarte” – Rusia⁶⁰⁵. În această ordine de idei, menționăm și vizita la Chișinău a unor deputați ai Dumei de Stat ai Rusiei și membri ai Partidului majoritar „Rusia Unită” care, în cadrul mesei rotunde din 22.11.2009, au încercat să-l elogieze pe Stalin ca mare erou etc. și să sugereze ce fel de istorie trebuie studiată în Republica Moldova. Asociația Istoricilor din Republica Moldova, într-o conferință de presă, a considerat aceste luări de poziție inacceptabile și a condamnat imixtiunea reprezentanților Rusiei într-un domeniu care ține de dreptul suveran al unui stat independent⁶⁰⁶.

Tabelul 12. Costurile financiare achitate de Guvernul Republicii Moldova pentru editarea manualelor de istorie în perioada 2004-2009

Nr. d/o	Manual	Cl.	Editura	Nr. contract	Data	Tiraj (ex.)		Preț exemplar (lei)		Suma contractului (lei)	Suma achitată (lei)
						Original	Tradus	Original	Tradus		
1	Istoria	IV	Univers pedagogic	46/06-2	18.05.2006	42000	12500	13,43	17,25	779830,00	779830,00
2	Istoria	V	Lumina	14-2004	18.11.2004	45000	10000	21,55	38,10	1350750,00	1350750,00
3	Istoria	VI	Lumina	15-2004	18.11.2004	45000	10000	21,50	33,10	1350750,00	1350750,00
4	Istoria	VII	Univers pedagogic	17-2004	18.11.2004	45000	10000	23,00	26,50	1300000,00	1300000,00
5	Istoria	VIII	Univers pedagogic	17-2004	18.11.2004	45000	10000	23,03	26,40	1300350,00	1300350,00
6	Istoria	IX	Cartea Moldovei	16-2004	29.11.2009	48000	10000	21,50	33,10	1363000,00	1363000,00
7	Istoria	X	Lumina	46/06-01	18.05.2006	19500	5850	42,00	61,00	1175850,00	1175850,00
8	Istoria	XI	Cartdidact	09/2-13-513	27.09.2006	30000	8000	44,88	68,28	1892640,00	1892640,00
9	Istoria	XII	Cartea Moldovei	ML 8-2004	29.11.2004	12000	3000	40,55	82,21	733230,00	733230,00
10	Istoria	XII	Cartea Moldovei	09-/-09	24.02.2009	5000	2000	44,61	90,43	403910,00	403910,00
Total										11650310,00	11650310,00

Modernizarea curriculumului la istorie (2009-2010)

Pe parcursul lunii octombrie 2009 au avut loc mai multe întâlniri ale Ministrului Educației L. Bujor cu reprezentanții istoricilor din Republica Moldova, în cadrul cărora s-au discutat perspectivele predării istoriei în școlile din republică și necesitatea reformării curriculumului la istorie. Asociația Istoricilor din Republica Moldova a adresat ministrului Educației la 2 noiembrie 2010 un demers prin care a solicitat următoarele:

1. Retragera urgentă din școală a „Sugestiilor privind structurarea conținuturilor” propuse de către vechea conducere a Ministerului prin documentul „Organizarea procesului educațional la istorie în anul de studii 2009-2010” care conțin un șir de erori și nu corespund nivelului științific și propunem înlocuirea lor cu lista de sugestii elaborată de către AIRM;
2. Reieșind din faptul că guvernul comunist a politizat și ideologizat învățământul istoric, care a condus la degradarea educației istorice, AIRM propune lansarea unui proces democratic și transparent de reabilitare a istoriei ca disciplină școlară, urmat de elaborarea unui pachet de acte ce ar facilita promovarea unor politici educaționale calitative și eficiente:

⁶⁰⁴ Vezi reacția AIRM la această declarație: <http://www.airm.reg.md/wp/?cat=5>; <http://www.jurnaltv.md/#20553&20091013&20558&&3610&3595>; <http://www.infotag.md/press-releases-ro/580846/>; <http://www.unimedia.md/?mod=news&id=13889>; <http://timpul.md/article/2009/10/28/4737>; http://unimedia.md/docs/19.10.2009_reactiei.pdf (ultima accesare 28.02.2010).

⁶⁰⁵ <http://www.press-release.ru/branches/exhib/4b139b499c840/>; Александра Самарина, *История умолчания Школьные учебники ближнего зарубежья искореняют общую память народов* In: http://www.ng.ru/cis/2009-12-02/2_story.html; <http://imediaenglish.blogspot.com/2009/12/russian-historians-history-in-post.html> (ultima accesare 04.02.2010).

⁶⁰⁶ **Istoria Moldovei integrată în istoria Rusiei?** Declarația Asociației Istoricilor din Republica Moldova pe marginea dezbaterei despre manuale de istorie, lansate de *Liga tineretului rus* din Republica Moldova duminică, 22 noiembrie 2009, la primăria municipiului Chișinău.

- a. elaborarea și aprobarea concepției naționale de predare a istoriei;
 - b. elaborarea unui nou curriculum național la istorie după următoarele nivele educaționale:
 - i. ciclul primar (clasa a IV-a) – curs propedeutic de istorie;
 - ii. ciclul gimnazial (clasele V-IX) – predarea după criteriul cronologic a două cursuri de istorie (a românilor și universală);
 - iii. ciclul liceal (clasele X-XII) – predarea după criteriul problematic a unui singur curs de istorie.
 - c. aprobarea unui set de cerințe și criterii actuale de elaborare a manualelor școlare;
 - d. lansarea concursului de elaborare a unei serii noi de manuale la istorie, care să aibă la bază principiul alternativei (minimum două manuale la obiect pentru fiecare clasă);
3. Ținând cont de faptul că majoritatea manualelor actuale de istorie (integrată) conțin un șir de erori, sunt politizate și nu corespund rigorilor educaționale contemporane (vezi raportul Institutului de Analiză Internațională a Manualelor Școlare „Georg Eckert” din aprilie 2006), solicităm retragerea urgentă din școală, în special cele destinate pentru clasele a IX-a și a XII-a, și înlocuirea lor până la elaborarea setului nou de manuale cu manualele existente. Celelalte manualele de istorie integrată pot fi utilizate temporar la discreția profesorilor și elevilor.
4. AIRM optează pentru reabilitarea în lista examenelor de bacalaureat a istoriei care ar facilita o mai bună însușire a acestui obiect și ar contribui calitativ la formarea cetățeanului, dar nu înainte de a pregăti elevii pentru această modificare. Considerăm că această modificare poate fi făcută începând cu anul următor de studii.

Discuțiile pe marginea perspectivelor predării istoriei au agitat din nou spiritele în societate, fiind organizate mai multe dezbateri. E.S. V. Kuzmin, ambasadorul Rusiei în Republica Moldova, declara

ToT 3, Proiectul „Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei”, Sâmbăta de Sus, România, 4-8 martie 2006

la 14 octombrie 2009 că manualele de istorie a românilor din R. Moldova conțin afirmații rusofobe. Asociația Istoricilor din Republica Moldova a considerat aceste afirmații ca fiind tendențioase și nu corespund realității⁶⁰⁷. În cadrul unor ședințe au fost invitați și deputați ai Dumei de Stat din Rusia care s-au pronunțat deschis împotriva unui curs de istoria românilor. Asociația Istoricilor a luat atitudine și de această dată, considerând aceste luări de poziție inacceptabile și a condamnat imixtiunea reprezentanților Rusiei într-un domeniu care ține de dreptul suveran al unui stat independent. În declarație se menționa că **asemenea atitudini și declarații ar putea contribui la destabilizarea situației politice din Republica Moldova**. Ca reprezentanți ai societății civile, AIRM atenționa organele abilitate din Republica Moldova și organizațiile internaționale să ia act de aceste tentative de imixtiune a Federației Ruse în treburile interne ale Republicii Moldova⁶⁰⁸.

În contextul procesului de modernizarea a curriculumului național, Ministerul Educației a creat, sub egida Institutului de Științe ale Educației, grupuri de lucru, inclusiv la istorie. Prin ordinul nr. 790 din 03 noiembrie 2009 *Cu privire la modernizarea*

⁶⁰⁷ Declarația Asociației Istoricilor din Republica Moldova cu privire la afirmațiile ambasadorului Rusiei la Chișinău, domnul Valeri Kuzmin, 16 octombrie 2009, <http://www.infotag.md/press-releases-ro/580846/>; <http://www.unimedia.md/?mod=news&id=13889>; http://unimedia.md/docs/19.10.2009_reactiei.pdf (ultima accesare 19.10.2009).

⁶⁰⁸ Istoria Moldovei integrată în istoria Rusiei? Pe marginea dezbaterii despre manuale de istorie, lansate de *Liga tineretului rus* din Republica Moldova duminică, 22 noiembrie 2009, la primăria municipiului Chișinău, 23.11.2009, <http://www.azi.md/ro/statement/7134>; <http://www.azi.md/ro/story/7135> (ultima accesare 25.11.2009).

curriculumului la disciplinele de studiu din învățământul secundar general s-a stabilit componența grupului de modernizare a curriculumului la istorie, pe baza unor principii necunoscute, următoarele persoane: N. Chicuș, I. Șarov, N. Petrovski, T. Tverdohleb-Nagnibeda, I. Eremia, S. Musteață, P. Cerbușcă și N. Uzicov. Ministerul solicita ca timp de o lună să fie „modernizat” curriculumul la istorie, dar acest lucru a fost imposibil din mai multe considerente (Anexa 29). De aceea la 21 decembrie 2009 Asociația Istoricilor din Republica Moldova a adresat Ministrului Educației un nou demers, în care se menționa:

Ținând cont de faptul că prin ordinul nr. 790 din 03 noiembrie 2009 *Cu privire la modernizarea curriculumului la disciplinele de studiu din învățământul secundar general* Ministerul Educației nu a luat în calcul un șir de principii și criterii propuse de către Asociația Istoricilor din Republica Moldova (nr. 02/11 din 02.11.2009) pentru reformarea învățământului istoric, printre care și succesiunea realizării unei strategii calitative privind elaborarea și aprobarea:

- a. concepției naționale de predare a istoriei (noiembrie 2009-ianuarie 2010);
- b. unui nou curriculum național la istorie (ianuarie-mai 2010);
- c. unui set de cerințe și criterii actuale de scriere a manualelor școlare (ianuarie-mai 2010);
- d. lansarea concursului de elaborare a unei serii noi de manuale la istorie care să aibă la bază principiul alternativei (minimum două manuale la obiect pentru fiecare clasă) (septembrie 2010-mai 2011),

AIRM propune reorganizarea grupului de lucru și a perioadei de activitate a acestuia din următoarele considerente:

1. prezentarea unui proiect calitativ al curriculumului la istorie către 20 decembrie 2009 să dovedit a fi imposibilă și această stare va conduce la compromiterea ideii unei reforme de succes;
2. prezența în grupul de lucru, stabilit de Dvs. prin ordinul nr. 790, unor persoane compromise în perioada guvernării comuniste discreditează principiile după care se conduce AIRM (profesionalism, nepărtinitori, echidistant);
3. la fel, menționăm și iresponsabilitatea unor membri care nu au contribuit cu nimic la elaborarea proiectelor curriculumului nou la istorie.

Astfel, AIRM propune Ministrului Educației următorii pași în elaborarea unor acte în domeniul educației istorice cu adevărat calitative cu respectarea termenilor menționați mai sus:

1. Constituirea unui grup de lucru profesionist și responsabil;
2. Concepția predării istoriei în Republica Moldova;
3. Curriculum la istorie;
4. Sugestii privind conținuturile la istorie.

În luna noiembrie 2010, subiectul predării istoriei a ajuns pe agenda negocierilor între Alianța pentru Integrare Europeană și Partidul Comuniștilor din Republica Moldova pentru alegerea președintelui Republicii Moldova⁶⁰⁹. În această situație AIRM și-a exprimat regretul și dezacordul total cu faptul că disciplina școlară „Istoria” a devenit din nou subiect al polemicii dintre partidele politice din Republica Moldova. AIRM consideră că predarea istoriei nu poate și nu trebuie să fie unul dintre subiectele negocierilor între partidele politice. De aceea, AIRM a solicitat forțelor politice să evite discuțiile, de multe ori incitate, vizavi de predarea istoriei, pentru a lăsa istoricii să analizeze fenomenul respectiv în toată amploarea sa, și, respectiv, să vină cu soluțiile științifice de rigoare

În luna ianuarie 2010, în cadrul întâlnirii grupului de modernizare a curriculumului la istorie cu L. Bujor și alți reprezentanți ai Ministrului Educației s-a decis prelungirea termenului de prezentare a noului proiect de curriculum la istorie până la finele lunii ianuarie, oferindu-ne astfel timp, relativ suficient, pentru a putea elabora un document calitativ. La aceeași ședința s-a decis cooptarea în grupul de lucru a încă două persoane – M. Dobzeu și D. Buga.

⁶⁰⁹ Notă: Punctul 10 din Lista celor 12 principii și acțiuni propuse comuniștilor de către Marian Lupu stipulează „Deideologizarea sistemului educațional și abordarea echilibrată a problemei predării istoriei Republicii Moldova prin prisma abordării științifice și pluralismului de opinie exprimat prin prisma diversității culturale și integrării sociale și excluderea ingerințelor politice, a subiectivismului științific și a ideologizării voluntariste” <http://www.unimedia.md/?mod=news&id=14831>; <http://www.infotag.md/press-releases-ro/581334/>; <http://info-prim.md/?x=&y=27388> (ultima accesare 30.11.2009).

Deși au fost lansate mai multe propuneri privind modernizarea curriculumului la istorie, majoritatea membrilor grupului au optat pentru păstrarea unui singur curs de istorie, iar accentul să fie pus pe noile standarde, obiective și conținuturi educaționale. Pe parcursul lunilor februarie-aprilie 2010 au urmat două runde de consultări cu profesorii de istorie și reprezentanții direcțiilor raionale de învățământ pe marginea primei variante și apoi celei de-a doua variante a proiectului nou de curriculum la istorie pentru clasa a IV-a, clasele V-IX și X-XII. În luna aprilie, documentul final a fost prezentat la Institutul de Științe ale Educației și ulterior aprobat de către Ministerul Educației, iar la finele lunii mai s-a decis implementarea curriculumului modernizat la istorie concomitent pentru toate clasele începând cu 1 septembrie 2010.

5. Predarea istoriei în școlile din regiunea separatistă nistreană

Situația politică

Republica Moldova *de iure* este un stat integru, *de facto* însă integritatea sa nu este reală, deoarece raioanele de est sunt separate de restul țării nu doar geografic, ci și politic⁶¹⁰. Astfel, râul Nistru, în mare parte, nu este doar o barieră naturală, ci un adevărat hotar politic între aceste două regiuni. Situația politică, economică, socială și educațională din teritoriul din stânga Nistrului se deosebește foarte mult de situația din partea dreaptă. Autoproclamata republică moldovenească nistreană (pmr) își are propriile instituții de toate nivelurile: guvern, parlament (sovietul suprem), structuri ale administrației locale, miliție, armată, serviciu vamal etc. Activitatea acestora, deși ele nu sunt recunoscute, este bazată pe o constituție și legislație proprii. Economia, la fel, este dirijată după propriile legi, având propriul sistem bancar și propria monedă⁶¹¹.

Politica educațională

Învățământul din raioanele de est ale Republicii Moldova este subordonat autorităților de la Tiraspol. Ministerul învățământului de acolo stabilește politica educațională pentru școlile din regiunea separatistă, excepție făcând doar câteva localități. În raioanele de est ale Republicii Moldova, inclusiv în orașul Bender, activează 51 de instituții preuniversitare „moldovenești” cu predare în grafie chirilică (cca 12 000 elevi), 7 școli mixte moldo-ruse (peste 200 elevi); sunt deschise 33 grupe de studenți în școlile profesionale (cca 650 studenți) și 29 grupe de studenți la Universitatea din Tiraspol (472 studenți)⁶¹². Procesul de instruire se realizează în limbile rusă și „moldovenească”, cea de-a doua bazându-se pe normele ortografice stabilite în perioada sovietică și cu grafie chirilică. Problemele

⁶¹⁰ Cf. Gh. Cojocaru, *Cauzele separatismului politic și teritorial al Republicii Moldova*. In: Destin Românesc, nr. 2, 2001, pp. 127-133; Ion Stăvilă, *The Regulation Mechanisms of the Transnistrian Armed Conflict, International Experience*. In: Ana Pascaru (ed.), *Confidence Building Measures and Conflict Regulating Strategies in Divided Societies. Macedonia and Moldova*, Chișinău, 2001, pp. 35-39; Oazu Nantoi, *Conflictul transnistrean – geneză, evoluție, perspectivă*. In: Destin Românesc, nr. 4, 2001, pp. 47-69; Oazu Nantoi, *The Conflict between the Civil Society and Transnistrian Separatism*, In: Ana Pascaru (ed.), *Confidence Building Measures and Conflict Regulating Strategies in Divided Societies. Macedonia and Moldova*, Chișinău, 2001, pp. 170-174; Florent Parmentier, *La Moldavie à la croisée des chemins*. Préface de Jacques Rupnik, Paris, 2003; Oldrich Andrysek, Mihai Grecu, *Dreptul la educație în regiunea transnistreană a Republicii Moldova și atitudinea comunității internaționale*. In: Cugetul, nr. 1 (21), 2004, p. 8; Chamberlain-Creangă, Rebecca A., *The Transnistrian People?: Citizenship and Imaginings of the State' in an Unrecognized Country*. In: Ab Imperio [Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space]. Vol. 4, December 2006, pp. 371-399; același articol și In: Monica Heintz (ed.), *Weak State, Uncertain Citizenship: Moldova*, pp. 103-124. In Halle Studies in the Anthropology of Eurasia, Chris Hann series editor. Frankfurt, New York & Oxford: Peter Lang, 2008, pp. 103-124; Olga Filippova, *The representation of History and Identity Construction: a Transnistrian Museum as a Case Study*. In: Interstitio. East European Review of Historical Anthropology, vol. 1, no. 2, 2007, pp. 221-232.

⁶¹¹ Unele pagini web prezintă regiunea transnistreană destul de atractiv: <http://www.transdnistria.com/> (ultima accesare 20.06.2009), iar istoricii de la Tiraspol abordează această realitate drept *fenomenul transnistrean*, vezi H.B. Бабилунга и др., *Феномен приднестровья*, Тирасполь, 2000.

⁶¹² *Reviews of National Policies for Education. South Eastern Europe. FYROM, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia*. Vol. 2. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD, 2003, p. 105; Oldrich Andrysek, Mihai Grecu, *Dreptul la educație în regiunea transnistreană a Republicii Moldova și atitudinea comunității internaționale*. In: Cugetul, nr. 1 (21), 2004, p. 9.

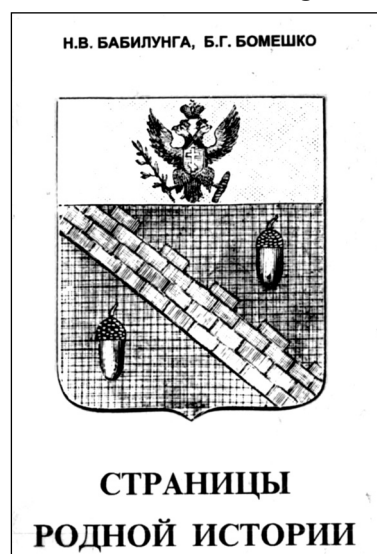
lingvistice au creat divergențe și tensiuni în raioanele de est⁶¹³. Alte 7 instituții educaționale din raioanele de est se află sub autoritatea Guvernului Republicii Moldova și instruirea se realizează în limba română (Bender – 2014 elevi, Tiraspol – 780 elevi, Rîbnița – 760 elevi, Dubăsari – 650 elevi, Roghi – 150 elevi, Grigoriopol – 734 elevi și Corjevo – 290 elevi). Școlile sunt susținute direct de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului de la Chișinău⁶¹⁴, însă activitatea lor are loc în condiții dificile, din cauza presiunii permanente din partea autorităților separatiste de la Tiraspol⁶¹⁵. Desele conflicte între administrația școlilor și autoritățile separatiste sunt soluționate prin implicarea directă a organizațiilor internaționale: OSCE, Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați, UNICEF etc. În anii 1998-2001, UNHCR a alocat pentru instituțiile cu predare în limba română cca 155 000 USD, iar Guvernul Japoniei a acordat un grant de 800 000 USD pentru școlile din regiunea separatistă⁶¹⁶.

Învățământul istoric

În 1990, autoritățile separatiste de la Tiraspol au luat o decizie cu privire la „măsurile extraordinare pentru păstrarea identității poporului moldovenesc, a limbii și culturii lui”, unde, reieșind din faptul că Republica Moldova ar promova o „politică antinațională” care are ca scop distrugerea identității naționale a moldovenilor, se hotărăște: „În toate instituțiile de învățământ, de introdus obligatoriu studierea istoriei ținutului natal (a Moldovei) și istoriei URSS”⁶¹⁷. Astfel, de la începutul anilor '90 ai sec. XX autoritățile transnistrene au inițiat un curs de istorie a ținutului natal începând cu clasa a V-a. Astăzi, se studiază un curs de istorie a ținutului natal în trei limbi: moldovenească, rusă și ucraineană („История родного края”), care este predat în clasele VI-IX.

În 1991 a fost elaborată „Programa cursului de lecții la istoria Moldovei”, în baza căreia s-au realizat primele publicații locale sub forma unui curs de lecții editate în perioada 1992-1997 de către N.V. Babilunga și B.G. Bomeșko⁶¹⁸, a seriilor anuale *Din istoria orașului natal*⁶¹⁹ și a unui almanah istoric⁶²⁰.

În 1996, la Tiraspol este publicat primul atlas de istorie a Transnistriei. Un prim manual, experimental, a fost editat la Tiraspol în 1997 și era destinat elevilor din clasa a V-a și tuturor celor care studiază istoria ținutului natal („История родного края”)⁶²¹. Manu-

⁶¹³ Luminița Drumea, *Die Nationalen und Sprachlichen Probleme des Bildungswesens der Republik Moldau*. In: Peter Bachmaier (Hrsg.), *Nationalstaat oder Multikulturelle Gesellschaft? Die Minderheitenpolitik in Mittel-, Ost- und Südosteuropa im Bereich des Bildungswesens 1945-2002*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003, S. 276-281.

⁶¹⁴ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 750, 10 octombrie 1994 privitor la finanțarea directă din bugetul republican a școlilor moldovenești, cu predare în grafia latină, amplasate pe malul stâng al Nistrului și în orașul Bender.

⁶¹⁵ *Reviews of National Policies for Education. South Eastern Europe. FYROM, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia*. Vol. 2. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD, 2003, p. 105.

⁶¹⁶ *Ibidem*, p. 106.

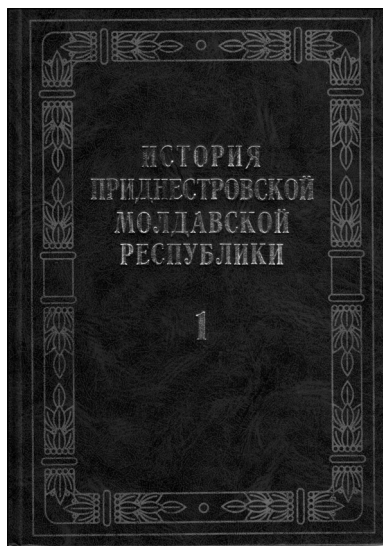
⁶¹⁷ Punctul 2 al acestei hotărâri interzicea studierea cursului de istorie a românilor. A se vedea Igor Ojog, Igor Șarov, Ștefan cel Mare în manualele din Transnistria, msc.

⁶¹⁸ N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Курс лекций по истории Молдавии*, лекции I-V, Тирасполь, 1992-1997. N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Краткий курс истории Молдавии: Молдавия в годы военной интервенции и гражданской войны. Борьба за воссоединение Бессарабии с СССР*, Тирасполь, 1992; N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Курс лекций по истории Молдавии: Молдавская АССР*, Тирасполь, 1993; N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Курс лекций по истории Молдавии: 1940 год: восстановление советской власти в Бессарабии и образование Молдавской ССР*, Тирасполь, 1994; N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Курс лекций по истории Молдавии: Молдавия в период Великой Отечественной войны и восстановления народного хозяйства*, Тирасполь, 1994; N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*, Тирасполь, 1998.

⁶¹⁹ *Из истории родного города*, Тирасполь, 1997, вып. 1; *Из истории родного города*, Тирасполь, 1998, вып. 2.

⁶²⁰ *Ежегодный исторический альманах Приднестровья*, 1997, nr. 1; 1998, nr. 2; 1999, nr. 3; 2000, nr. 4; 2001, nr. 5; 2002, nr. 6; 2003, nr. 7, 2004, nr. 8 etc.

⁶²¹ N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Пажинь дин история плаюлуй натал*, Тираспол, 1997; N.V. Babilunga, B.G. Bomeșko, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы. Рекомендовано

alul respectiv este constituit din opt compartimente: Moldova în trecutul îndepărtat; Moldova în secolele XIV-XVIII; Moldova în sec. XIX – începutul sec. XX; Revoluția din Octombrie și intervenția străină; Formarea RASSM, lupta populației Basarabiei împotriva ocupanților; Marele Război pentru Apărarea Patriei; Moldova în perioada postbelică și Transnistria astăzi. Subiectele și sarcinile didactice sunt elaborate în stilul istoriografiei sovietice, cu accentul pus pe elementele revoluționare, războaie, patriotismul sovietic și pro-rus⁶²². Subiectele din perioada interbelică legate de România sunt abordate destul de agresiv, autoritățile române sunt tratate ca ocupanți, iar după nota ultimativă a URSS din 1940 se insistă, fără niciun argument, asupra abuzurilor autorităților române⁶²³. În mod similar sunt prezentate și evenimentele din perioada celui de-al Doilea Război Mondial⁶²⁴. Cât privește perestroika și mișcarea de eliberare națională, autorii manualului au continuat în același stil de ură față de ideile naționale, descriind schimbările din 1990 drept un curs rapid de unificare cu România⁶²⁵. Adepții ideilor naționale sunt deseori numiți de către istoricii de la Tiraspol „fasciști, naționaliști și agresori”⁶²⁶. Aceste motive ar fi impus poporul „Transnistriei” să creeze „PMR”, fiind aduse argumente ale existenței statalității acestei regiuni între 1924 și 1940 și redobândirea ei în 1990⁶²⁷. Trebuie să recunoaștem că unele declarații și poziții ale participanților la mișcarea de eliberare națională au fost provocatoare⁶²⁸. Evenimentele din 1991-1992, de asemenea, sunt descrise prin prisma urii față de Chișinău, care este învinuit în omorârea unor patrioți ai „PMR”⁶²⁹. Au urmat alte lucrări și manuale destinate spațiului educațional nistrean⁶³⁰.

Ministerului învățământului din „rnm” a aprobat în anul 2000 programul-tip la istorie în instituțiile de învățământ care a devenit actul normativ în baza căruia se face instruirea istorică în regiunea

Министерством народного образования и науки в качестве экспериментального учебника, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, с. 2.

⁶²² Exemplu: p. 77, Вопросы и задания: Подумайте, какие революционные традиции сложились в приднестровском городе Бендеры? Как жители этого города продолжают их сегодня? Запомните эту дату: **27 мая 1919 года** – Бендерское восстание.

⁶²³ „Возвращение Бессарабии СССР произошло мирным путём в течение нескольких дней. Покидая эту территорию, оккупанты развернули невероятный грабёж, поспешно вывозили всё, что только возможно. В Румынию отправляли машины, оборудование, продовольствие. А то, что не могли увезти, они уничтожали. Были вывезены не только паровозы и вагоны, но даже столы и стулья из буфетов на вокзалах. Беспощадно отбиралось имущество у беззащитного населения. Оккупанты забирали скот, повозки, домашние вещи, утварь. Крестьян, которые сопротивлялись грабежу, румыны жестоко избивали и даже убивали.” (Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, с. 87)

⁶²⁴ „7 августа 1941 года в Тирасполь вошли немецко-румынские войска. Начался грабёж, террор. Враги вывозили всё, что можно было только вывезти. Жителей города выгоняли на тяжёлые работы. Всюду царил произвол и насилие. За годы оккупации захватчики уничтожили несколько тысяч тираспольчан.” (Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, с. 123)

⁶²⁵ *Ibidem*, p. 109.

⁶²⁶ Cf. В.Н. Яковлев, *Тернистый путь к справедливости*, Тирасполь, 1993; Г.П. Валобой. *Кровавое лето в Бендерах: Хроника приднестровской трагедии*, Бендеры, 1993; Н.П. Руденко, *Дубоссары – город защитников ПМР*, Дубоссары, 1995.

⁶²⁷ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, с. 110.

⁶²⁸ *Act de identitate. Frontul Popular Crestin-Democrat din Moldova*, Chișinău, 1995.

⁶²⁹ „В сентябре и декабре 1991 года полицейские Молдовы вновь нападают на Дубоссары. На своём посту гибнут милиционеры. Молдова забрасывает специально подготовленные террористические группы, чтобы сеять панику и смерть, убивать патротов ПМР...” (Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории*. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997, с. 111).

⁶³⁰ Putem menționa aici istoria pmr în 2 volume (volumul 2 este compus din două părți) elaborată de un colectiv de istorici de la Tiraspol, întruniți sub egida laboratorului științific de cercetare a istoriei Transnistriei – В.Я. Гросул, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, М.Н. Губогло, Г.А. Санин, А.З. Волкова (редакционная коллегия), *История приднестровской молдавской республики*, Научно-исследовательская лаборатория истории Приднестровья, Тирасполь, РИО ПГУ, т. 1, 2000, т. 2, часть 1 и 2, 2001.

nistreană⁶³¹. Programul școlar la istorie a fost completat la 10.06.2001 cu noile instrucțiuni-metodice la diverse obiecte școlare, inclusiv la istorie⁶³²:

Tabelul 13. Structura și tematica educației istorice în instituțiile generale de învățământ

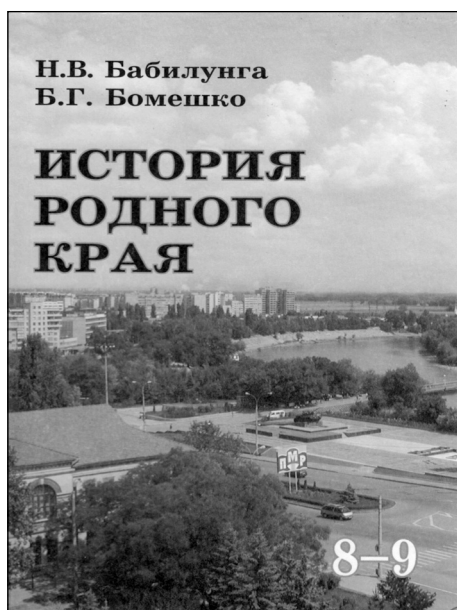
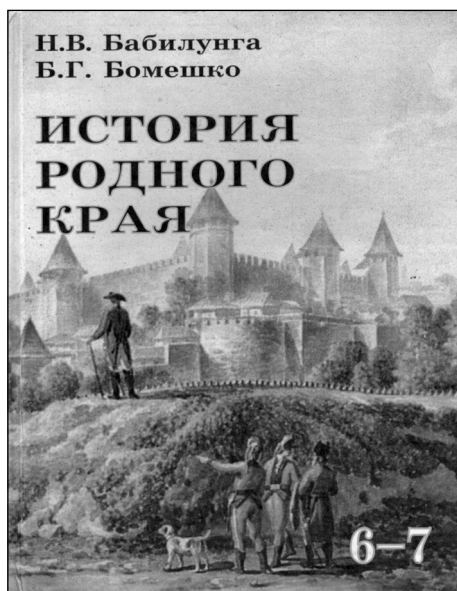
Clasa	Denumirea cursului	Numărul de ore	
		Pe săptămână	În total
5	Istoria antică	2	68
6	Istoria medievală	2	42
	Istoria Patriei (de la origini până la sfârșitul sec. XV) (Istoria Rusiei.		26
	Istoria Moldovei)	2	8
	Total:		68
7	Istorie Patriei (sec. XVI-XVIII) (Istoria Rusiei.		62
	Istoria Moldovei)	3	44
	Istoria modernă, partea I (sec. XVI-XVIII)	3	18
	Total:		40
8	Istoria modernă, partea II (sec. XIX)		62
	Istoria Patriei (sec. XIX) (Istoria Rusiei.	2	44
	Istoria Moldovei)		30
	Total:	2	16
9	Istoria Patriei (sec. XX) (Istoria Rusiei.		70
	Istoria Moldovei)	3	48
	Istoria contemporană (sec. XX)	3	22
	Total:		32
10	Istoria Rusiei (din cele mai vechi timpuri până la finele sec. XVIII)	3	68
	Istoria RMN	1	34
	Total:		102
11	Istoria Rusiei (sec. XIX-XX)	3	68
	Istoria RMN	1	34
	Total:		102

În anii 2004-2005 apar de sub tipar două manuale școlare cu conținut și sarcini didactice mai diverse decât cele anterioare⁶³³. În manualul pentru clasele a VI-a și a VII-a este indicat, în limba română cu grafie chirilică, că a fost înregistrat la Camera Națională a Cărții, având descrierea CIP și ISBN, iar în manualul pentru clasele a VIII-a și a IX-a acest lucru a fost exclus, fiind indicat ISBN-ul celui pentru clasele VI-VII. Pe pagina a 2-a a manualului pentru clasele VI-VII este menționat că acesta inițiază seria de manuale la istoria Transnistriei, care începe cu epoca paleoliticului și continuă până la finele sec. XVIII, când aceste teritorii au fost „alăturate la Rusia”. Acest lucru denotă clar poziția pro-

⁶³¹ Д.Г. Бордей, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, История. Типовая программа для общеобразовательных учреждений (5-11 классы), Тирасполь, 2000. In: Педагогический вестник приднестровья 2/2000, с. 3-110.

⁶³² Приказ Министерство просвещения пмр N453 от 19.06.01 г. „О введении в действие инструктивно-методических писем на 2001/02 учебный год”. In: Педагогический вестник приднестровья 3/2001, с. 3, История, с. 42-46.

⁶³³ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 6-7-е классы. Рекомендовано Министерством просвещения ПМР в качестве учебника, Тирасполь, ГИПК, 2004, 224 с., тираж 14000 экз., ISBN 9975-9661-9-5 și Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9-е классы. Рекомендовано Министерством просвещения ПМР в качестве учебника, Тирасполь, РИО ГИПК, 2005, 352 с., ISBN 9975-9661-9-5.

rusă a sistemului politic și educațional al regiunii separatiste. În același context, cu câteva rânduri mai jos, autorii arată că manualul de istorie a ținutului natal completează manualul de istorie a Rusiei („История России с древнейших времён до XVIII в.”) pentru clasele VI-VII și cursul de istoria Patriei („История Отечества”)⁶³⁴. Aceleași aspecte sunt reluate pe pag. 2 a manualului pentru clasele VIII-IX, cu mențiunea suplimentară că acesta acordă o atenție deosebită proceselor de apariție și dezvoltare a statalității transnistrene din sec. XX, formarea și lichidarea RASSM, istoria formării, afirmării și autoapărării Republicii Moldovenești Transnistrene (RMN)⁶³⁵. Ambele manuale de istorie a ținutului natal, practic, redau sintetic conținutul istoriei „RMN” editată în anii 2000-2001⁶³⁶.

În manualul pentru clasele a VI-a și a VII-a autorii încearcă să scoată în evidență rolul și importanța regiunii și denumirii *Transnistria*, indiferent de perioada și evenimentul istoric prezentat. Astfel, în primul capitol, intitulat *Oamenii preistorici pe malurile Nistrului*, se relatează despre așezarea primilor oameni în regiunile transnistrene, despre agricultorii și viticultorii de pe Nistru în epoca fierului, cimerienii Transnistriei, iar retragerea aureliană din Dacia și invazia hunilor sunt prezentate în tradiția istoriografiei sovietice ca evenimente ce au dus la pustiirea acestor teritorii, astfel încât să reiasă că la venirea slavilor nu era prezent vreun element de populație autohtonă⁶³⁷. Capitolul al II-lea, *Pământurile transnistrene în epoca evului mediu timpuriu*, cuprinde subiecte privind asimilarea Transnistriei de către slavi și stabilirea relațiilor feudale, fiind amintiți în regiune doar anții, sclavinii, tiverții și ulicii⁶³⁸. Totodată, autorii încearcă să prezinte elevilor subiecte controversate și ambițios prezentate, cum ar fi „pământurile transnistrene în componența Rusiei Kievene” sau „Transnistria și Rusia Haliciană”⁶³⁹. Perioada tătaro-mongolă continuă să fie abordată în manieră veche ca o perioadă de haos și distrugere totală, fiind spus că în 1242 hoardele tătaro-mongole au intrat

în Transnistria, iar în 1363 aici a fost lichidată dominația lor⁶⁴⁰. Accentul a fost pus pe evenimentele militare, fără a se aminti de nivelul de cultură atins de tătari și de orașele edificate în regiunile prutonistrene la Orheiul Vechi, r-l Orhei, și la Costești, r-l Ialoveni. Capitolele următoare sunt prezentate la fel în contextul importanței civilizației slave din regiunile transnistrene: *Transnistria în componența statului ruso-lituanian*, apoi în cadrul cnezatului kievean și Rzeczpospolita sau incursiunile tătarilor asupra Transnistriei etc. În capitolul al IV-lea, deși titlul este redactat din perspectiva Transnistriei la

⁶³⁴ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*, Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 6-7-е классы, Тирасполь ГИПК, 2004, с. 2.

⁶³⁵ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*, Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9-е классы, Тирасполь, РИО ГИПК, 2005, с. 2.

⁶³⁶ В.Я. Гросул, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, М.Н. Губогло, Г.А. Санин, А.З. Волкова (редакционная коллегия), *История приднестровской молдавской республики*, Научно-исследовательская лаборатория истории Приднестровья, Тирасполь, РИО ПГУ, т. 1, 2000, т. 2, часть 1 и 2, 2001.

⁶³⁷ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 6-7-е классы, Тирасполь ГИПК, 2004, с. 39, 41.

⁶³⁸ *Ibidem*, pp. 47-50.

⁶³⁹ *Ibidem*, pp. 53-59 și pp. 61-62.

⁶⁴⁰ „! **Запомните: 1242 г.** – монголо-татарские орды вошли в Приднестровье”, *Ibidem*, p. 65. „! **Запомните: 1362 г.** – в Приднестровье было свергнуто монголо-татарское иго”, *Ibidem*, p. 76.

intersecția imperiilor și statelor vrăjmașe, în prima parte se vorbește despre afirmarea statului medieval Moldova, ca în următoarele două subiecte să se insiste asupra sudului Transnistriei sub dominația tătarilor din Crimeea și asupra nordului Transnistriei sub dominația magnaților polonezi și a bisericii catolice⁶⁴¹, iar, în ultima parte, să fie puse în valoare întărirea frăției moldo-ucrainene în urma campaniilor cazacilor zaporojeni asupra Moldovei și planurile de creare în Transnistria a statului cazac⁶⁴². În ultimele două capitole sunt prezentate regiunile transnistrene în contextul războaielor polono-turce din sec. XVII și ruso-turce din sec. XVIII, iar în final – impactul benefic al alipirii regiunilor transnistrene la Rusia: creșterea demografică, renașterea căzăcimii locale etc.

Manualul pentru clasele VIII-IX are ca scop să demonstreze rolul Rusiei pentru regiunile transnistrene și agresiunea Moldovei asupra statalității acestei regiuni etc.⁶⁴³. Primul capitol este intitulat *Sfârșitul sec. XVIII – o cotitură de anvergură în soarta istorică a Transnistriei*. În primele capitole autorii, deși încearcă să prezinte și subiecte actuale, cum ar fi locul țărănimii, componența etnică, ocupațiile economice etc., accentul politizat rămâne a fi predominant. În capitolul al II-lea, privind reformele burgheze din anii '60 ai sec. XIX, autorii folosesc un termen mai puțin uzual pentru limba rusă: „царанская реформа Бессарабии”⁶⁴⁴. Începutul sec. XX este prezentat prin prisma transformărilor social-politice și revoluționare din Rusia, fiind studiat impactul lor asupra regiunii transnistrene. Publicarea unor imagini cu spânzurarea adepților puterii sovietice la ordinul lui Denikin nu-și are locul într-un manual școlar sau, dacă se dorește prezentarea unor astfel de subiecte, atunci ea trebuie să fie echilibrată, fără a stârni ura la copii, cu atât mai mult cu cât în manual nu se amintește nimic despre teroarea comunistă. Din contra, perioada interbelică se consideră una din cele mai importante etape din istoria regiunii transnistrene, etapă când se formează statalitatea ei. Problema Basarabiei este prezentată de pe poziții pro-sovietice, iar prin crearea RSSM ar fi fost lichidată în mod autoritar statalitatea Transnistriei⁶⁴⁵. Al Doilea Război Mondial și perioada postbelică sunt abordate unilateral, doar de pe pozițiile istoriografiei sovietice, fără a se aminti despre impactul politicii totalitare asupra armatei și populației civile. În partea finală a manualului, autorii se opresc asupra republicii moldovenești nistrene, vorbind despre „lupta” locuitorilor regiunii transnistrene împotriva „legilor discriminatorii”, despre „politica de românizare și discriminare națională” promovată de Chișinău și redobândirea statalității⁶⁴⁶. Conflictul armat din 1992 este tratat unilateral ca „agresiune militară a Moldovei împotriva poporului Transnistriei”⁶⁴⁷, iar unele imagini relevă o ura fățișă față de populația

⁶⁴¹ *Ibidem*, pp. 118-137.

⁶⁴² *Ibidem*, pp. 137-138.

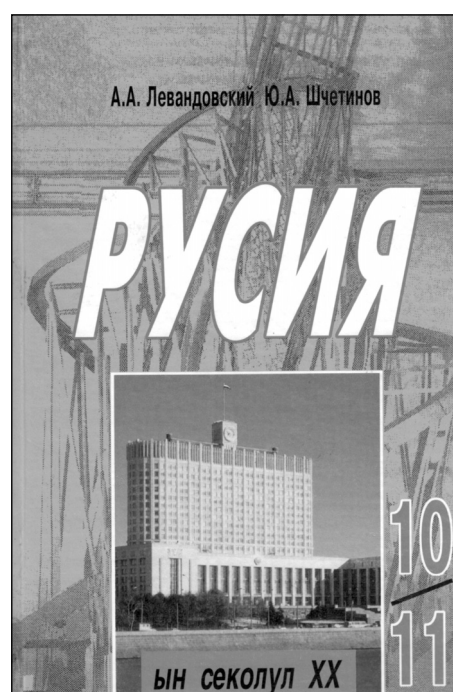
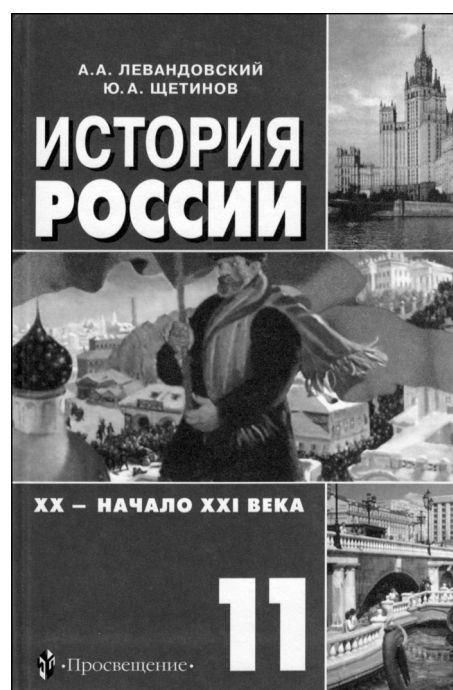
⁶⁴³ Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, *История родного края*. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9-е классы. Рекомендовано Министерством просвещения ПМР в качестве учебника, Тирасполь, РИО ГИПК, 2005, с. 3-4.

⁶⁴⁴ *Ibidem*, p. 53.

⁶⁴⁵ *Ibidem*, p. 215.

⁶⁴⁶ *Ibidem*, pp. 285-290.

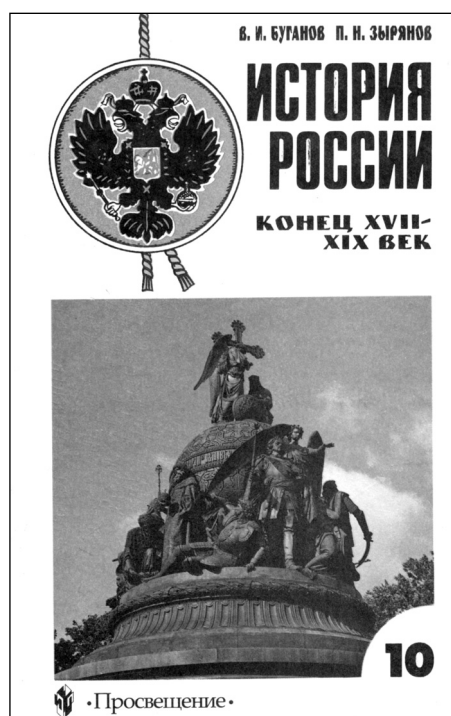
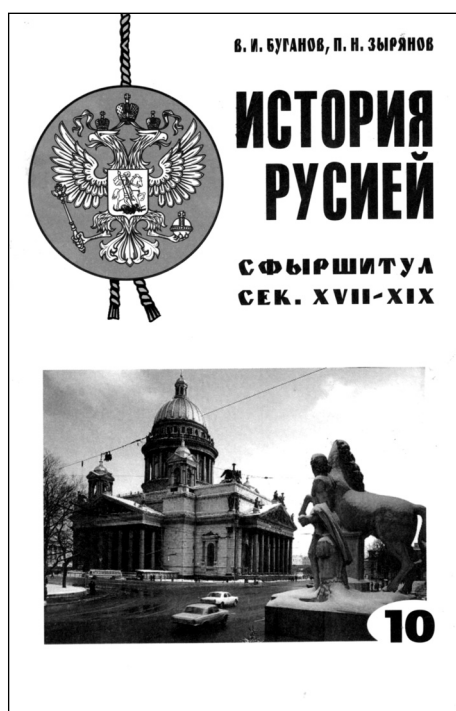
⁶⁴⁷ *Ibidem*, pp. 295-296.

care se identifică drept români: „Смерть румынским людоедам!”⁶⁴⁸. Manualul se încheie cu aspecte legate de crearea și afirmarea instituțiilor puterii și statalității regimului separatist de la Tiraspol, iar anexele sunt selectate special pentru a trezi ostilitate față de politica Chișinăului⁶⁴⁹.

Generația tânără din teritoriile aflate sub controlul autorităților separatiste este educată, prin intermediul manualelor de istorie, în spiritul urii și neîncrederii față de autoritățile de la Chișinău și populația care se identifică drept români. Starea actuală din învățământul istoric din regiunea separatistă nistreană nu corespunde rigorilor unei societăți democratice. Această atitudine se simte pronunțat, în special la trecerea prin punctele de control din partea angajaților organelor de miliție, vamă și armată ale autoprocamatei republici moldovenești nistrene. Observăm că elevii din școlile de pe malul stâng al Nistrului aflate sub controlul autorităților separatiste studiază, începând cu clasa a VI-a, istoria Rusiei pe baza manualelor de istorie editate la Moscova, ceea ce denotă implicarea directă a Rusiei nu doar pe plan politic, dar și în sistemul educațional din raioanele de est ale Republicii Moldova.

Constatăm, cu regret, că autoritățile sepratiste neagă faptul că sunt violate drepturile fundamentale ale omului, iar uneori chiar declară că nu sunt obligați să le respecte. În consecință, este necesară o mai mare implicare a comunității internaționale în vederea soluționării „conflictului transnistrean” și asigurarea respectării drepturilor omului în această regiune⁶⁵⁰.

⁶⁴⁸ *Ibidem*, p. 304.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, pp. 331-335.

⁶⁵⁰ Oldrich Andrysek, Mihai Grecu, *Dreptul la educație în regiunea transnistreană a Republicii Moldova și atitudinea comunității internaționale*. In: *Cugetul*, nr. 1 (21), 2004, p. 12.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

După o perioadă de aproape două decenii de transformări democratice, în majoritatea statelor ex-socialiste elevii au acces la o informație istorică mult mai diversă, anterior neglijată, interzisă sau falsificată de regimurile totalitare. Dintre aceste subiecte pot fi aduse ca exemplu teroarea stalinistă, colectivizarea forțată, efectele Pactului Molotov-Ribbentrop, holocaustul etc. Situația însă este departe de a fi complet rezolvată⁶⁵¹. Prezentarea unor subiecte controversate, în special din istoria sec. XX, necesită foarte multă atenție, deoarece istoria recentă este pe cât de importantă în dezvoltarea gândirii critice, educației toleranței și cetățeniei democratice, pe atât de sensibilă și poate provoca situații de conflict. Este imposibil să scrii o istorie care ar satisface pe toată lumea, dar istoricul nu trebuie să se axeze pe satisfacția tuturor, ci pe misiunea sa profesională de a trata obiectiv faptele istorice⁶⁵². Principiile toleranței și respectului față de ceilalți trebuie să fie comune nu doar pentru istorie, dar și pentru alte subiecte școlare – geografie, literatură, educație civică, limbi străine etc.

Ce s-a întâmplat la finele sec. XX în majoritatea statelor din Europa Centrală și de Est? Cel mai simplu răspuns ar fi trecerea de la un regim totalitar la unul democratic, dar trebuie să ținem cont că această schimbare este parte a unui proces complex de lungă durată. Ar fi prea simplist să considerăm că în urma schimbărilor politice o ideologie a fost înlocuită cu alta.

Cât de bine au fost pregătite societățile și noile guvernări pentru transformări? În majoritatea cazurilor, constatăm că acestea nu au fost deloc pregătite, iar unele decizii au fost luate spontan. După evenimentele din 1991, cetățenii sovietici au devenit ex-sovietici, căpătând un nou statut în cadrul fiecărui stat independent. Formarea societăților democratice a început cu o viteză mare, al cărei ritm a fost greu de menținut și deseori a condus la situații de criză. Observăm și astăzi un șir de greșeli ale guvernărilor în edificarea noilor democrații și statalități de la finele sec. XX. Intensitatea și ritmul reformelor politice, economice, sociale au avut un impact direct și asupra politicilor educaționale. Cele mai mari polemici din spațiul ex-socialist s-au axat nu doar pe probleme de ordin economic dar, în cele mai dese cazuri, pe cele legate de discursul politic în probleme identitare. În procesul de construire a noilor entități politice, populația a trecut printr-un șoc, care a provocat în mod inerent crize identitare.

Discursul politic privind motivarea statalității unui sau altui stat întotdeauna a folosit referințe istorice pentru a argumenta identitatea națională a entității politice. Astfel a apărut legătura între politică, istorie și identitate. Construcția unei identități naționale, în cele mai multe cazuri, s-a aflat mai mult sub influența discursului politic decât a celui istoric. Și asta pentru că anume puterea are cel mai mult nevoie de legitimizarea politicilor identitare promovate.

Spiritul mișcării de renaștere națională din Republica Moldova de la finele sec. XX a fost deseori apreciat ca fiind unul naționalist, deoarece s-a produs prin confruntarea a două concepte identitare: *românesc* și *moldovenesc*⁶⁵³. Relansarea proiectului „moldovenist” la Chișinău odată cu venirea PCRM la guvernare în anul 2001 a însemnat, de fapt, preluarea practicilor „național-comuniste” de impunere a unei limbi și națiuni „moldovenesti”. Promovarea „moldovenismului” sub acoperirea conceptului de „statalitate” înseamnă o expansiune a curentului „naționalist moldovean”⁶⁵⁴. Așadar, Republica Moldova rămâne până în prezent în căutarea profilului său identitar ceea ce provoacă tensiuni sociale și politice continue.

⁶⁵¹ Marina Erokhina, & Alexander Shevyrev, *Old Heritage and New Trends: school history textbooks in Russia*. In: Jason Nichols, (ed.). *School History Textbooks across Cultures: international debates and perspectives*. Cambridge: Symposium Books, 2006, p. 90.

⁶⁵² N. Nicolae's speech at the *Conference on „History textbooks and teaching resources in South East Europe?”*, Sinaia, Romania, 6-8 June 2002, Report by Dr. Robert Stradling, DGIV/EDU/HIST (2002), 03, Strasbourg, 2002, p. 7.

⁶⁵³ Unii istorici consideră ambele concepte ca fiind importate în Republica Moldova, unul fiind orientat spre București, iar altul spre Moscova, fiecare din adepții acestora insistând asupra „adevărului istoric”. Stefan Ihrig, *Rediscovering History, Rediscovering Ultimate Truth – History, Textbooks, Identity and Politics in Moldova*. In: *In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo* (12th November, 2005), Tokyo, 2005, p. 71-73.

⁶⁵⁴ D. Dungaciu, *Cine suntem noi? Cronici de la Est de Vest*, Chișinău, Cartier istoric, 2009, pp. 93-94.

Sub aspect identitar, spiritul național românesc din Basarabia a rămas la nivelul perioadei moderne. După toate probabilitățile, fiecare popor trebuie să treacă prin etapa afirmării sale naționale, ceea ce s-a întâmplat cu majoritatea popoarelor europene în sec. XIX. Basarabia, anexată la Imperiul Rus la începutul sec. XIX, a fost exclusă din acest proces. Perioada interbelică nu a fost suficientă pentru a fi recuperată satisfacerea sentimentelor naționale. Cu atât mai mult, cu cât a urmat imediat regimul sovietic totalitar, care a promovat o politică de deznaționalizare mult mai dură decât cea din perioada Imperiului Rus⁶⁵⁵. De aceea, prin obținerea libertăților fundamentale în urma destrămării URSS, intelectualitatea basarabeană care se identifică români încearcă să recupereze valorile culturii, limbii și istoriei naționale, care au fost falsificate sau interzise în sec. XIX-XX. Deși ideea despre poporul moldovenesc apare în secolul XIX, ea s-a înrădăcinat pe parcursul secolului XX, când autoritățile sovietice au promovat identitatea lingvistică și etnică *moldovenească* ca fiind total diferită de cea *românească*⁶⁵⁶. Motivul creării unei astfel de identități a fost, cu siguranță, unul propagandistic și generat de ideologia sovietică pentru a justifica re-anexarea Basarabiei. Impactul acestei politici s-a dovedit a fi de lungă durată, deoarece adepții acestui discurs încearcă și astăzi să-și apere propriile interese identitare, cu atât mai mult cu cât aspectele legate de poporul și limba moldovenească au fost instituționalizate în Constituția Republicii Moldova⁶⁵⁷. Dezacordul mediilor politice în problema identitară a afectat în mod direct domeniile istoric și educațional din Republica Moldova.

Promovarea unui sau altui discurs identitar are nevoie de suport istoric⁶⁵⁸. Deci, adepții ambelor concepte au făcut apel la datele istorice. Iar predarea istoriei, prin care se promovează valorile culturale și identitare ale poporului, a devenit subiectul cel mai des discutat în societatea moldovenească. Manualele ca instrument didactic și sursă de informare influențează direct formarea personalității elevilor și a concepției lor despre identitate națională și stat⁶⁵⁹.

Indiferent de modul de abordare a problemei identitare, predarea istoriei trebuie să devină un exemplu de compromis social și cultural al societății contemporane. Constatăm cu regret că până în prezent nu s-a ajuns la un compromis real în abordarea problemelor predării istoriei în Republica Moldova. Dacă istoricii care optau/optează pentru istoria românilor au căzut de acord în privința abordării integrate a istoriei, atunci ei nu au putut accepta nicidecum falsurile, abuzurile, și, respectiv, nivelul scăzut al noilor manuale. Recunoscând rolul încă prioritar al manualului în procesul de instruire, trebuie să menționăm că anume manualele calitative contribuie la dezvoltarea unui învățământ inovativ și calitativ⁶⁶⁰.

Ambițiile ambelor tabere de istorici și politicieni nu au facilitat o evoluție calitativă a reformării educației istorice. Astăzi se necesită o intervenție chibzuită a specialiștilor din domeniul științelor educației și istoriei, care să stabilească o concepție echilibrată a educației istorice, în baza căreia să fie promovat noul curriculum național pentru fiecare nivel educațional, iar mai apoi să fie pregătite manualele. Pe parcursul întregului proces urmează să fie asigurate principiile de cooperare democratică, transparența și accesul la informare a tuturor celor interesați. Instituțiile statale ar trebui

⁶⁵⁵ Cf. Gheorghe Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Chișinău, 2000; Idem, *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească*, Chișinău, 2000; Ion Țurcanu, *Moldova antisovietică*, Chișinău, 2000; Elena Negru, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*, Chișinău, 2003.

⁶⁵⁶ O. Serebrian consideră acest fenomen drept *instrument de perversiune identitară*, O. Serebrian, *Basarabia: geopolitica unei identități în derivă*. In: Politosfera, Chișinău, Cartier, 2001, p. 142; Tamara Cărăuș, *Identități false, adevărate sau naționale*. In: Contrafort, nr. 4-5 (90-91), aprilie-mai 2002, <http://www.contrafort.md/2002/90-91/338.html> (ultima accesare 27.06.2008).

⁶⁵⁷ "Articolul 13 (1). Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească funcționând pe baza grafiei latine", Constituția Republicii Moldova, 7 iulie 1994.

⁶⁵⁸ Stefan Ihrig, *Rediscovering History, Rediscovering Ultimate Truth – History, Textbooks, Identity and Politics in Moldova*. In: In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Tokyo, 2005, p. 65; Idem, Attainment Nationalism vs. Maintenance Nationalism – the case of Moldova and Nationalism Theory. In: In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Tokyo, 2005, p. 177-178.

⁶⁵⁹ Anna Emilia Berti, *Children's understanding of the concept of state*. In: Cognitive and Instructional Processes in History and the Social Sciences, LEA, 1994, p. 58.

⁶⁶⁰ Marita Tholey, *The quality of textbooks, a preliminary to curriculum implementation. The new core curriculum in the Netherlands and its consequences for modern language textbooks*, Enschede, 1994, p. 15.

să fie în egală măsură, de rând cu societatea civilă, parte a procesului și să nu devină un instrument care doar dictează ce trebuie de făcut. Societatea este cea care trebuie să-și stabilească prioritățile educaționale reieșind din necesități, iar administrația publică are menirea să creeze condiții pentru realizarea lor.

Societățile construiesc viziunile lor personale asupra istoriei și societății, evenimentelor și personalităților cu ajutorul manualelor. Experiența Republicii Moldova din ultimii ani ne demonstrează, încă o dată, că forțele politice guvernante pot afecta crucial conținutul manualelor. Drept urmare, rolul politicului în procesele educaționale trebuie minimalizat. Strategia statului trebuie să fie bazată pe valorile democrației și toleranței. Succesul unei politici în domeniul manualelor școlare poate reieși doar dintr-o relație de parteneriat sincer între principalii factori: autorități, editori, autori și beneficiari. Factori care trebuie să lucreze împreună și nu unul împotriva altuia. Necesitatea unui sistem bine definit, viabil și durabil privind planificarea, elaborarea, aprobarea și distribuirea manualelor în sistemul de învățământ și, nu în ultimul rând, evaluarea și analiza lor continuă, care ar facilita îmbunătățirea lor. Manualul trebuie să fie neutru față de oricare ideologie, conținutul lui trebuie să demonstreze ceea ce este corect și democratic. Autorii de manuale nu trebuie să mizeze pe faptul că învățătorul va explica elevilor ceea ce au vrut ei să spună. Specialiștii trebuie să dea dovadă de o atitudine profesională în elaborarea unui conținut adecvat al curriculumului școlar, iar manualul să fie atractiv și să provoace elevii la muncă independentă. Manualul de istorie nu trebuie să fie doar o sursă informativă, ci și de analiză, să conțină o diversitate largă de surse și izvoare istorice însoțite de sarcini bine chibzuite, care să provoace elevii la o abordare critică și echilibrată etc. Manualul de istorie trebuie să fie un manual de meditație și să contribuie real la formarea activismului civic.

Educarea noii generații în sensul cunoașterii valorilor civilizațiilor trecute și actuale, crearea unei viziuni mai complete asupra sa, a vecinilor, a continentului și a întregii lumi, precum și reflectarea principalelor principii ale democrației și a drepturilor fundamentale ale omului sunt în prezent în centrul atenției sistemului educațional din statele democratice. Conceptul educației trebuie să se axeze pe calitatea și nu pe cantitatea învățământului preuniversitar. Din șirul de priorități educaționale trebuie evidențiate clar: educarea unor cetățeni activi și responsabili; educarea unei culturi istorice, caracterizată de înțelegerea trecutului, respectarea prezentului și promovarea moștenirii istorice⁶⁶¹ etc.

Soluții rapide în predarea istoriei nu pot fi așteptate, deoarece acesta este un proces de lungă durată, ce necesită o implicare largă a diverși factori pe baza principiilor democratice. Evident, este imposibil de a descrie și a realiza un manual ideal⁶⁶², dar aceasta nu ne împiedică să realizăm manuale calitative raportate la necesitățile și oportunitățile contemporane. Există un șir de circumstanțe, condiții și caracteristici care influențează calitatea manualului școlar. În cele mai dese cazuri ele sunt legate de situația politică, socială și economică din fiecare stat. T. Hunt menționa într-un raport privind dezvoltarea manualelor în România, Macedonia, Sri Lanka, Azerbaidjan și China că, pentru realizarea unor politici educaționale de succes, trebuie luată în considerație simultan starea din trei domenii:

- a. politic, financiar și administrativ;
- b. editorial, designul curricular și dezvoltarea manualelor;
- c. producerea și distribuirea manualelor⁶⁶³.

În Republica Moldova nu există unitate și continuitate a învățământului istoric. Desele intervenții ale politicului în predarea istoriei nu au permis formarea unei culturi istorice calitative în rândul cetățenilor. Pentru reconciliere în problema conținutului și predării istoriei în Republica Moldova, astăzi

⁶⁶¹ Alberto Rosa, Florentina Blanco, Juan A. Huertas, *Uses of Historical Knowledge: an exploration of the construction of professional identity in students of psychology*. In: Learning and Reasoning in History, International Review of History Education, vol. 2, Woburn Press, 1998, p. 61.

⁶⁶² Jörn Rüsen, *Das ideale Schulbuch. Überlegungen zum Leitmedium des Geschichtunterrichts*. In: Internationale Schulbuchforschung 14, 1992, S. 237-250; S. Musteață, *Cum să elaborăm și analizăm manualele școlare*, Chișinău: Cartidact, 2006, 2. Așteptările față de un manual, pp. 23-25, 7. Caracteristicile unui manual reușit, pp. 67-71.

⁶⁶³ Timothy Hunt, *Five Case Histories of Textbook Development (Romania, Macedonia, Sri Lanka, Azerbaijan, China)*. Cecilia Braskavsky in collaboration with Katya Halil, (Eds.), *Textbooks and Quality Learning for All: some lessons learned from international experiences*, Geneva: SRO-KUNDIG, 2006, p. 200.

sunt necesare un șir de acțiuni concrete în toate direcțiile menționate de T. Hunt, dar inițial trebuie să se înceapă de la evaluarea complexă a politicilor educaționale în domeniul istoriei, pentru a stabili clar erorile produse până acum în elaborarea și promovarea curriculumului, standardelor educaționale și manualelor școlare. Apoi, să se inițieze un proces democratic și transparent pentru reformarea învățământului istoric.

Recomandări

Guvernul, în calitatea sa de instituție executorie centrală a administrației publice, trebuie:

- să demonstreze prin acțiuni concrete că educația este o prioritate națională;
- să faciliteze dezvoltarea calitativă a politicilor educaționale;
- să asigure baza legislativ-normativă calitativă a domeniului educațional;
- să dezvolte mecanisme de consultări publice în politicile educaționale;
- să contribuie la dezvoltarea industriei editoriale naționale bazată pe principii de competitivitate;
- să susțină cercetări în domeniul manualelor școlare;
- să distribuie și să faciliteze schimbul de informație în domeniul cercetărilor curriculare și materialelor didactice;
- să dezvolte parteneriate între instituțiile guvernamentale și neguvernamentale materializate prin intermediul unor acorduri bi- și multilaterale în domeniul politicilor educaționale;
- să stabilească forme de colaborare regională în domeniul educației istorice pentru a educa tânăra generație în spiritul unei înțelegeri mai bune între vecini;
- să promoveze înțelegerea mutuală între popoare, care ne va ajuta la o mai bună înțelegere a fiecăruia și să combată prejudecățile și respingerile mutuale;
- să faciliteze și să încurajeze contactele între organizațiile profesioniste ale istoricilor și învățătorilor atât la nivel național, cât și internațional, cu scopul de a-și împărtăși experiența, ideile și sugestiile privind curriculumul, manualele, metodele de predare și cercetare în domeniul istoriei.

Ministerul Educației, ca parte a Guvernului, responsabil de politicile educaționale, trebuie să întreprindă un șir de pași concreți pentru reformarea calitativă a învățământului istoric din Republica Moldova.

1. Evaluarea situației și stabilirea perspectivelor de dezvoltare a învățământului istoric:

- inițierea, în primul rând, a procesului de evaluare a realizărilor din perioada 1991-2009 în domeniul educației istorice, pentru a stabili succesele și insuccesele politicilor educaționale în acest domeniu. Acest lucru trebuie realizat de o comisie independentă de profesioniști, de dorit cu participarea unor experți externi, pentru a exclude conflictele de interes și influența din partea unor partide, instituții de stat, grupuri de interes etc. Activitatea acestei comisii trebuie să fie transparentă, iar raportul final să fie făcut public;
- în baza rezultatelor evaluării să se inițieze o reformă națională a învățământului istoric, pornind de la elaborarea proiectelor concepției, curriculumului, conținutului programelor școlare, care să fie supuse unei dezbateri publice;
- stabilirea unui parteneriat viabil, echitabil și durabil între instituțiile administrației publice centrale și locale și instituțiile educaționale în vederea unui dialog constructiv cu privire la promovarea reformelor educaționale novatoare;
- dezvoltarea parteneriatelor internaționale în domeniul dezvoltării curriculumului școlar și manualelor școlare în domeniul istoriei, cum ar fi analizele bi- și multilaterale cu participarea experților UNESCO, Consiliului Europei, Institutului „Georg Eckert”, EUROCLIO, CIVITAS, pentru a exclude prejudiciile și stereotipurile, pe care le mai conțin, despre alte națiuni, popoare etc.

2. Elaborarea concepției și curriculumului privind predarea istoriei:

- crearea unui grup de lucru bazat pe criteriile de profesionalism și obiectivitate care să participe la elaborarea proiectului concepției educației istorice și a curriculumului național;
- curriculumul trebuie să fie suficient de flexibil pentru a întruni necesitățile tuturor și pentru a-i ajuta pe elevi să-și manifeste din plin potențialul intelectual;
- asigurarea unei flexibilități, varietăți și caracter deschis al programelor școlare;
- curriculumul școlar și cursurile de instruire pentru învățători trebuie să promoveze abordări interdisciplinare novatoare;
- diversificarea structurii învățământului istoric și a subiectelor din conținuturile curriculare și din manuale. Dacă ne uităm la conținutul manualelor și continuitatea subiectelor din clasa a 5-a și până în a 12-a, constatăm că ele practic se repetă, chiar dacă crește gradul de complexitate al materialului, oricum discutăm despre aceleași lucruri de două, dacă nu de trei ori, în procesul preuniversitar. O situație similară găsim și în programele universitare. Cu toată evidența, este necesară o concepție națională privind educația istorică care să fie coordonată cu programele universitare de la facultățile care pregătesc viitori specialiști în istorie, unii dintre care vor reveni în calitate de învățători în școlile din republică;
- de eliminat din conținuturile curriculare potențialul conflictual și de construit căi spre înțelegere, toleranță și conviețuire pașnică;
- curriculumul trebuie să încorporeze principiile democratice, drepturile omului și libertățile fundamentale, soluționarea pașnică a conflictelor, nediscriminarea, egalitatea genurilor etc.;
- încurajarea autorilor de curriculum și manuale să fie mai sensibili la realitățile și necesitățile actuale ale societății;
- minoritățile etnice trebuie integrate în conținutul programelor și manualelor de istorie în măsura și contextele istorice în care apar și se dezvoltă de rând cu populația majoritară.

3. Manualul și sursele didactice pentru predarea istoriei:

- optimizarea procedurilor de elaborare, evaluare, dezvoltare, producere, distribuire, analiză și cercetare a manualelor școlare;
- trecerea de la manuale informative la cele formative, pentru a-i învăța pe elevi să gândească critic și analitic. Astfel, manualul contemporan de istorie trebuie să fie unul creativ;
- manualul contemporan trebuie transformat într-un promotor adevărat al valorilor democrației și toleranței;
- manualele de istorie trebuie să fie folosite de rând cu alte instrumente didactice pentru a facilita înțelegerea trecutului și prezentului, fiind acordat spațiu pentru dezvoltarea unei societăți multiculturale⁶⁶⁴;
- manualele să conțină date inedite din cadrul arheologiei, monumentelor, istoriei locale, istoriei orale etc. și să nu se repete tematica și informația istorică dintr-un manual în altul, de la o ediție la alta aceleași fapte, unele din ele fiind chiar depășite;
- comemorarea unor date sau evenimente care creează impresii de antagonism național trebuie transformată în oportunități de reconciliere, înțelegere și cooperare⁶⁶⁵;
- unele personalități istorice care au jucat un rol important în relațiile cu statele vecine sunt prezentate modest în manualele școlare de istorie din Moldova. Un exemplu reușit în acest sens pot fi unele secvențe din manualele de istorie din Georgia⁶⁶⁶;

⁶⁶⁴ Report of the World Commission of Culture and Development (Perez de Cuellar Report „Our Creative Diversity”). In: *Disarming History. International Conference on Combating Stereotypes and Prejudice in History Textbooks of South-East Europe*. Visby, Gotland (Sweden), 23-25 September 1999, Stockholm, 1999, p. 11.

⁶⁶⁵ *Disarming History. International Conference on Combating Stereotypes and Prejudice in History Textbooks of South-East Europe*. Visby, Gotland (Sweden), 23-25 September 1999, Stockholm, 1999, p. 12.

⁶⁶⁶ Antim Ivireanul și rolul lui în relațiile georgiano-române; David Guramishvili și rolul lui în relațiile ucraineano-georgiene etc. Susan Bennett, *Seminar on „History curricula for secondary schools in the Black Sea Countries”*, Constanța, Romania, 6-8 May 1999, report by Susan Bennett. Council of Europe, Activities for the Development and Consolidation of Democratic Stability (ADACS), DECS/EDU/HIST (99) 59. Strasbourg: Council of Europe, 1999, pp. 13-14.

- în manuale trebuie să fie acordată o atenție mai mare, din perspectivă istorică, problemelor actuale cu care se confruntă societatea⁶⁶⁷;
- o grijă particulară în procesul de selectare și prezentare a subiectelor sensibile și controversate, în special din istoria sec. XX;
- excluderea subiectelor bazate pe prejudecăți și păreri predeterminate, care provoacă frustrări culturale, etnice, religioase etc.;
- susținerea respectului față de „alții” și abordarea obiectivă și tolerantă a subiectelor sensibile și/sau controversate. Comisia Internațională pentru Educația în sec. XXI și Recomandarea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 1283 (1996) susțin că pilonii de bază pe care trebuie să se bazeze educația sunt „a învăța să trăim împreună, dezvoltând înțelegerea unii față de alții, istoria, tradițiile și valorile spirituale”⁶⁶⁸;
- accentuarea subiectelor privind patrimoniul cultural comun, tradițiile, viața socială și cotidiană, economia popoarelor vecine⁶⁶⁹;
- o mai mare atenție din partea autorilor și editorilor la selectarea imaginilor și hărților pentru manuale, deoarece unele fotografii sunt foarte emoționale sau provocatoare. Imaginile propuse nu trebuie să frustreze sau să provoace o atmosferă neplăcută;
- subiectele prezentate în manual trebuie să aibă un suport documentar și academic, excluzând astfel conflictele și controversile. Interesele politice nu trebuie să fie reflectate în materialele educaționale⁶⁷⁰;
- pentru aparatul metodic sunt necesare mai multe sarcini de analiză, care formează atitudinea și cultura istorică a elevilor. Ținând cont de posibilitățile și capacitățile elevilor, să se propună un sistem de evaluare axat pe diferite niveluri. Astfel, aparatul metodic și întrebările de evaluare de la finele temei să fie mai clare și diversificate, deoarece, în unele cazuri, ele chiar se repetă sau nu coincid cu subiectul discutat;
- în glosarele (vocabular sau dicționar istoric) de nume și noțiuni să fie dată transcrierea cuvintelor provenite dintr-o limbă străină, pentru a le putea citi și pronunța corect;
- elaborarea și multiplicarea materialelor didactice complementare manualelor de istorie [ghidul profesorului, audiovizuale și virtuale; dicționare istorice (termeni, personalități); enciclopedii; albume de istoria culturii și artei; cărți cu jocuri didactice; creștomatii; hărți tematice; atlase; hărți de contur; istorii ilustrate; experiențe didactice; caietele elevului; inițierea unei biblioteci istorice etc.]⁶⁷¹;
- în special pentru profilul umanist sunt necesare unele culegeri de texte și documente istorice și cărți de lectură. Recomandarea unei liste de literatură științifică și artistică apropiată subiectelor studiate. Necesitatea unui volum de teste de evaluare tematică pentru fiecare clasă;
- viitorul aparține **noilor tehnologii ale educației**, de aceea se cer investiții pentru dezvoltarea lecțiilor virtuale, cursuri online, manuale, enciclopedii, atlase și alte materiale educaționale online, planuri de lecții, programe didactice, excursii virtuale etc. Publicațiile electronice conțin mai multă și diversă informație, iar accesul la ele este foarte rapid, ținându-se, bineînțeles, cont de calitatea lor⁶⁷²;

⁶⁶⁷ E. Matthes, C. Heinze (Hrsg.), *Die Familie im Schulbuch*, Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2006.

⁶⁶⁸ UNESCO. *Learning Treasure Within*. Report to UNESCO of the International Commission of Education for the 21st Century. Paris: UNESCO, 1996, p. 22; Recommendation No. 1283 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (1996).

⁶⁶⁹ Un exemplu privind prezentarea succintă a istoriei vecinilor poate fi unul din manualele de istorie a Letoniei. Autorii manualului respectiv au inclus în partea finală date privind istoria Estoniei și Lituaniei. A se vedea Vilnis Purēns, *Dzintra Liepinja, История Латвии. Экспериментальный учебник*, Rīga: RaKa, 2000 – Istoria Estoniei, pp. 222-231 și Istoria Lituaniei, pp. 232-241. Manualul a fost publicat în anul 1998 în letonă, iar în 2000 a fost tradus și în limba rusă.

⁶⁷⁰ *Reviews of National Policies for Education. South Eastern Europe. FYROM, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia*. Vol. 2. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD, 2003, p. 147.

⁶⁷¹ Aducem aici câteva exemple de materiale suplimentare la istorie elaborate în formă de jocuri interactive. Beat Witschi (Hg.), *Geschichte spielen. Simulationsspiele im Geschichtsunterricht*, Themenhefte Geschichte 3, Reihenherausgeberin: Waltraud Schreiber, Neuried, ars una, 2006; Katja Lehmann (Hg.), *Theater spielen im Geschichtsunterricht, Spielformen, Methoden, Anwendungen und deren didaktische Reflexion*, Themenhefte Geschichte 8, Neuried, ars una, 2006; Lucia Roșioru-Caciuc, Valentina Roșioru, *Jocuri didactice la istorie*, Chișinău: Epigraf, 2006.

⁶⁷² Realizările din Australia pot fi luate ca exemplu în această privință. Un șir de organizații din această țară susțin dezvoltarea

- pentru asigurarea accesului la informare trebuie să fie traduse și elaborate materiale didactice în limbile minorităților etnice;
- elaborarea și producerea (coproducerea) unor manuale și materiale didactice comune (Moldova–România, Moldova–Ucraina și Moldova–România–Ucraina) pe baza practicilor deja existente, cum ar fi proiectele germano-francez și germano-polonez sau proiectele Consiliului Europei pentru istoria statelor baltice, țările riverane Mării Negre, istoria statelor din Caucaz etc.

4. *Politica editorială:*

- Ministerul Educației și Tineretului trebuie să folosească normele și standardele internaționale existente în ce privește elaborarea manualelor școlare, pentru a determina clar cerințele față de autori, editori și evaluatori⁶⁷³. Ghidurile și recomandările Ministerului Educației trebuie să includă exemple de bune practici în domeniul scrierii și publicării manualelor școlare;
- astăzi, situația de pe piața editorială din Republica Moldova este relativ clară. La începutul anilor '90 ai sec. XX, mai multe edituri au încercat să activeze pe piața manualelor școlare, dar s-au menținut doar cele mai competitive. Oricum, este necesară elaborarea unei strategii de colaborare între ministerul de resort și edituri, în vederea ridicării calității manualelor editate. O întrebare pertinentă, cine duce o verificare a conținutului edițiilor ulterioare de manuale școlare? Astăzi, nimeni. Editurile pot modifica conținutul la o ediție ulterioară, după bunul lor plac. Care ar fi modalitatea de aprobare a modificărilor? Manualul parcurge de la elaborare până la utilizare aproape doi ani, iar ciclul de utilizare a unui manual durează cinci ani, după care se cere fie un nou manual, fie o ediție complet revizuită;
- majoritatea manualelor școlare sunt bazate pe conținuturile curriculare, iar elaborarea lor se efectuează în baza regulilor stabilite de Ministerul Educației. Astfel, prin intermediul politicilor de editare a manualelor școlare Ministerul Educației, de fapt, controlează conținutul acestora. Evident, este necesară descentralizarea acestui sector, pentru a se minimaliza controlul statului asupra procesului de elaborare și editare a manualelor școlare⁶⁷⁴;
- acordarea unui timp suficient pentru elaborarea și publicarea manualelor, ceea ce va oferi condiții normale pentru creație și inovație autorilor și editorilor;
- manualele trebuie scrise de practicieni (învățători), care sunt direct implicați în procesele educaționale și care cunosc realitățile și necesitățile sistemului preuniversitar, susținuți de istorici din mediul academic și editori;
- autorii trebuie să fie bine informați despre regulile și termenele de elaborare a manualelor, să dispună de toată documentația și să aibă un concept clar înainte de a începe lucrul. Ei au nevoie de feedback pe întreg procesul de scriere, evaluare și folosire a manualelor;
- la elaborarea manualelor să se țină cont de părerea utilizatorilor, în primul rând a profesorilor școlari de istorie, fie prin intermediul unor sondaje sau mese rotunde și seminare;
- dezvoltarea unui sistem alternativ de manuale școlare, deoarece un singur manual pentru o disciplină nu este un lucru democratic.

resurselor virtuale, a Internetului ca mijloc de instruire. Pentru detalii a se vedea Mike Horsley, *Emerging Institutions and Pressing Paradoxes*. Report from the Virtual School and 'ecotone', the Virtual and Real Classroom research on the nexus between printed and electronic publishing, în *The future of textbooks?* International Colloquium on School Publishing: Research about Emerging Trends, University of Sydney, 2001, p. 35-51. Mike Horsley, Susanne V. Knudsen & Staffan Selander (Eds.), *'Has Past Passed?' Textbooks and Educational Media for the 21st Century*, Stockholm Library of Curriculum Studies 15, Stockholm, 2005; E. Bruillard, B. Aamotsbakken, S. V. Knudsen, M. Horsley (Eds.), *Caught in the Web or Lost in the Textbook?* Eight International Conference on Learning and Educational Media, IARTEM, Paris, 2006.

⁶⁷³ UNESCO. *Learning Treasure Within*. Report to UNESCO of the International Commission of Education for the 21st Century. Paris: UNESCO, 1996; Falk Pingel, *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*. Paris: UNESCO, 1999; *Planning the Development of School Textbooks*. Paris: UNESCO (IIEP), 1995; *Basic Learning Materials Initiative: Final Report*. Paris: UNESCO, 2004; *Textbook Quality Improvement Programme: Final Report*. Paris: UNESCO, 2005; *A Comprehensive Strategy for Textbooks and Learning Materials*. Paris: UNESCO, Education Sector, Division for the Promotion of Quality Education, Section of Education for Peace and Human Rights, 2005.

⁶⁷⁴ Această condiție este actuală pentru majoritatea statelor lumii unde guvernele dețin controlul asupra întregului proces de elaborare, evaluare, publicare și distribuire a manualelor. Cf. Diane Ravitch, *The language police. How Pressure Groups Restrict What Students Learn*, New York: Alfred A. Knopf, 2003.

5. *Învățătorul de istorie:*

- facilitatea accesului la materialele novatoare și încurajarea predării istoriei prin metode interactive pe baza proiectelor-pilot;
- în situația existenței mai multor manuale la același obiect, învățătorul să aibă dreptul de a alege manualul după care să lucreze. În acest mod va crește concurența între edituri și, implicit, calitatea materialelor didactice produse.

6. *Analiza și cercetarea manualelor:*

- prin intermediul comisiilor de evaluare, Ministerul Educației trebuie să monitorizeze implementarea curriculumului și utilizarea manualelor școlare, organizând periodic discuții între editori, autori și experții de la minister privind elaborarea, scrierea, publicarea, utilizarea și analiza manualelor școlare. Aprecierea situației ar putea fi făcută prin mai multe metode, una din ele fiind scrisorile circulare pentru editori, autori și profesori cu întrebări privind designul, eficiența și utilitatea manualului;
- elaborarea unui mecanism de evaluare și analiză științifică sistematică a manualelor pentru a exclude erorile și a ridica calitatea lor. Pentru realizarea acestui moment Guvernul trebuie să susțină proiecte de cercetare a manualelor școlare sau să instituie un departament special în cadrul Institutului de Științe ale Educației, care să dezvolte acest domeniu în Republica Moldova.

Problema limbii și a istoriei naționale în Republica Moldova sunt cazuri particulare și nimeni nu le poate înțelege mai bine decât băștinașii. Implicarea politicului în scrierea istoriei a provocat întotdeauna neînțelegeri și diverse nemulțumiri și a contribuit la accentuarea derapajului dintre clivajele sociale deja existente. Din acest considerent, problemele legate de discursul identitar, limbă și istorie trebuie abordate într-un climat profesional, în conformitate cu principiile cercetării academice și cu excluderea a orice influență politică.

Sperăm ca cel puțin unele din concluziile și recomandările propuse de noi să fie utile persoanelor responsabile și interesate în promovarea reformelor educaționale eficiente și durabile în Republica Moldova.

Totodată, este necesară instituirea unui cod deontologic al profesiei de istoric, care ar chema la respectarea unor reguli elementare de etică profesională.

IZVOARE ȘI BIBLIOGRAFIE:

1. Acte normative naționale, rezoluții, decizii, recomandări europene și internaționale

a. Naționale

Concepția dezvoltării învățământului din Republica Moldova, Chișinău, 1995, adoptată de Parlament la 15.09.1994.

Concepția de studiere a Istoriei Naționale în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Proiect. În: Făclia, vineri, 7 octombrie 1994, pp. 4-5.

Concepția predării istoriei în instituțiile de învățământ preuniversitar din Republica Moldova. In: Făclia, sâmbătă, 18 martie 1995, p. 6.

Constituția Republicii Moldova, 1994.

Cu privire la studierea istoriei naționale în instituțiile de învățământ din Moldova. Concepția de studiere a istoriei naționale în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. In: Făclia, nr. 40, 7 octombrie 1994.

Curriculum de bază. Documente reglatoare, Chișinău, 1996.

Curriculum la istorie, Chișinău, 1997.

Curriculum național. Programe pentru învățământul liceal. Științe socio-umane, Chișinău, 1999.

Curriculum școlar la istorie (clasa a IV-a). In: Curriculum școlar pentru învățământul primar, Chișinău, 1999.

Curriculumul de liceu. Recomandări practice pentru predare-învățare-evaluare, Chișinău, 2001.

Decizia Consiliului Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova „Cu privire la predarea și cercetarea Istoriei Românilor în sistemul de învățământ și cel academic din Republica Moldova”. In: Revista de istorie a Moldovei, Chișinău, 2001, nr. 1-4, pp. 152-154.

Dezvoltarea și implementarea curriculum-ului învățământului primar. Educația artistică. Istoria. Ghid metodologic, partea a III-a, Chișinău, 1999.

Gavriliță, G. (consultant Ministerul Educației și Tineretului), C. Popovici, S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, S. Topor, V. Dandara, G. Pelivan, *Istoria. Curriculum pentru gimnazii (clasele V-IX)*, Chișinău, Editura Univers Pedagogic, 2006.

Gavriliță, G. (consultant Ministerul Educației și Tineretului), C. Popovici, S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, S. Topor, V. Dandara, G. Pelivan, *Istoria. Curriculum de liceu (clasele X-XII)*, Chișinău, Editura Univers Pedagogic, 2006.

Gavriliță, Galina, *Organizarea procesului educațional la istoria românilor și istoria universală în anul de studii 2002-2003*. In: Organizarea și conducerea procesului educațional în învățământul preșcolar, primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2002-2003. Sugestii (recomandări) metodologice și manageriale, Ministerul Educației al Republicii Moldova, Chișinău, 2002, p. 113.

Hotărârea Colegiului Ministerului Învățământului nr. 152, *Orientări conceptuale privind instruirea istorică în instituțiile de învățământ preuniversitar din Republica Moldova*, 03 octombrie 1995.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 180) cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei” ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 27-28, 18 februarie 2002.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 217) cu privire la unele măsuri de îmbunătățire a studierii istoriei, In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 39, 16 martie 2002.

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 217) cu privire la unele măsuri de îmbunătățire a studierii istoriei, In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 39, 16 martie 2002, punctul 2.

Hotărîre cu privire la măsurile de redresare a situației social-politice generate de manifestațiile ilegale din municipiul Chișinău, Nr. 886-XV, 22.02.2002. <http://www.parlament.md/laws/list/february2002/886-XV-22.02.2002/index.html> (ultima accesare a paginii 17.06.2008)

Istoria românilor, Istoria universală, programe pentru clasele V-IX, Chișinău: Editura Lumina, 1995.

Istoria românilor. Programă pentru școala de cultură generală, clasele V-XI, Chișinău: Editura Lumina, 1991; Autori: V. Bîcu, Gh. Corovai, A. Morari, P. Parasca, Gh. Postică, V. Haheu, E. Muraru, Gh. Palade.

Istoria românilor. Istoria universală. Programe pentru clasele V-IX, Chișinău, 1995; Autori: P. Cocîrlă, Gh. Corovai, C. Drahenberg, D. Dragnev, Gh. Gonța, L. Moldovan, A. Morari, E. Muraru, I. Niculiță, E. Oltu, I. Ojog, Gh. Palade, P. Parasca, A. Petrencu, V. Potlog, Gh. Postică, I. Șarov.

Istoria. In: Curriculum școlar pentru clasele V-XII, Chișinău, Ed. Cartier, 2000.

Istoria. Curriculum școlar pentru clasa a IV-a. Proiect, Chișinău, 1997. Autori: V. Haheu, Gh. Gonța, P. Cerbușcă, N. Chicuș, V. Cozma, E. Muraru, N. Petrovski.

Istoria. Curriculum școlar pentru clasa a V-a. Proiect, Chișinău, 1997.

Istoria. Curriculum școlar pentru clasa a VI-a. Proiect, Chișinău, 1998.

Învățământul de istorie în Moldova. Raport național pentru Seminarul de informare „Istoria secolului XX”, 30 iunie – 1 iulie 1997, desfășurat în colaborare și cu sprijinul Consiliului Europei, Chișinău, 1997.

Legea cu privire la învățământ, adoptată de Parlament în iulie 1995.

Legea Republicii Moldova cu privire la asociațiile obștești, nr. 837, 17.05.1996. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 6/54, 23.01.1997.

Legea Republicii Moldova despre cultură. In: Monitorul Oficial, 5 august 1999, nr. 83-86, p. I, art. 401.

Ministerul Educației și Științei. *Concepția educației în Republica Moldova*, Chișinău, Lyceum, 2000.

Ministerul Educației și Științei. *Curriculum național. Planurile de învățământ pentru învățământul primar, gimnazial, mediu general și liceal. 2001-2002*, Chișinău, Lyceum, 2001.

Petrencu, A., I. Negrei, (Eds.), *În apărarea istoriei și demnității naționale*, Chișinău, 2003.

Popovici, C., S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, V. Dandara, S. Topor, G. Pelivan, V. Sînchetru, G. Gavrilă, *Istoria. Curriculum școlar, clasele a V-a – a IX-a (experimental)*, Chișinău, Editura Univers Pedagogic, 2004.

Popovici, C., S. Nazaria, E. Certan, S. Rusu, M. Veveriță, V. Dandara, S. Topor, G. Pelivan, V. Sînchetru, G. Gavrilă, *Istoria. Curriculum de liceu, clasele a X-a – XII-a*, Chișinău, Editura Univers Pedagogic, 2004.

Proiectarea curriculumului de bază. Ghid Metodologic, Chișinău, 1997.

Programă pentru instituții medii de specialitate și licee, *Istoria universală*, Ministerul Științei și Învățământului al RSS Moldova, Chișinău, 1990 (autori: varianta A – Elena Muraru, varianta B – Dumitru Popa).

Programă pentru instituțiile medii de specialitate și licee. *Istoria Universală*, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, Chișinău, 1991.

Programe pentru examenele de admitere în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, Ministerul Științei și Învățământului al Republicii Moldova, Chișinău, 1992; Pavel Parasca, autorul programei la *Istoria Românilor*, pp. 37-45.

Programul național de dezvoltare a învățământului (1995-2005).

Proiectul de *Curriculum la istoria Moldovei în contextul civilizației est-romane. Sugestii și conținuturi*. In: Moldova Suverană, nr. 30-31, februarie 2002, p. 3.

Stoica A., S. Musteață, *Evaluarea randamentului școlar*. Ghid metodologic, Chișinău, 1997.

Recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei și ale Seminarului „Predarea istoriei în Repu-

blica Moldova”, desfășurat de reprezentanții Asociației Profesorilor de Istorie din Europa (EUROCLIO) la Chișinău, în perioada 14-18 aprilie 2002 (În ajutorul profesorilor de istorie din Republica Moldova), Chișinău, 2002 (ediția a fost pregătită de Valentina Haheu, Valentin Beniuc și Anatolie Dubrovski).

Всеобщая история. История румын. Программы для 5-9-х классов, Кишинэу, 1995.

Начальный курс истории для лицеев (X-XI-XII кл.), История, Кишинэу, 2000.

b. Europene

Concluziile și recomandările seminarului „Reforma învățământului istoric în Moldova”. In: Limba română, 1996, nr. 3-4, 1996, pp. 176-190.

Consiliul Europei și istoria în școală, Chișinău, 2002.

Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, *First Evaluation of the Draft History Text-books for the Republic of Moldova*, 2005.

Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, *Second Evaluation of the Draft History Text-books for the Republic of Moldova*, April 2006.

Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, **Press Release** “The Moldova Project and the Controversies about the New History Textbooks in the Republic of Moldova”, December 15, 2006.

La réforme de l’enseignement de l’histoire dans les écoles des pays européens en transition démocratique, Graz, Autriche, 27 novembre-1er décembre 1994, Rapport, Conseil de la Coopération Culturelle, Strasbourg, 1995.

Recomandarea 15 (2001) privind predarea istoriei în Europa în secolul XXI, adoptată de Consiliul Europei la 31 octombrie 2001 cu prilejul celei de a 771-a reuniuni a adjuncților de miniștri.

Recommendation No. 1283 of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (1996).

Recommendations by the European Standing Conference of History Teachers’ Associations (EUROCLIO) on The Learning and Teaching of History in the Republic of Moldova.

Recommendations by the European Standing Conference of History Teachers’ Associations (EUROCLIO) on the Learning and Teaching of History in the Republic of Moldova.

Resolution no. 1 of the 19th session of the Standing Conference of the European Ministers of Education, Kristiansand, 22-24 June 1997, In: Council of Europe, *Education 2000: Trends, common issues and priorities for pan-European co-operation*, Strasbourg, 1998, p. 19-20.

Rezoluția 1280 (2002) Adunării Parlamentare a Consiliului Europei *Cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova*, 24 aprilie 2002. In: Buletinul Biroului de Informare al Consiliului Europei în Moldova, Chișinău, 2002, nr. 1-2, pp. 36-39.

Rezoluția 1303 (2002) Adunării Parlamentare a Consiliului Europei *Cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova*, 26 septembrie 2002. In: Buletinul Biroului de Informare al Consiliului Europei în Moldova, Chișinău, 2002, nr. 3-4, pp. 17-29.

Rezoluția 10671 (2005) Adunării Parlamentare a Consiliului Europei *Funcționarea instituțiilor democratice în Moldova*, 16 septembrie 2005

Seminar „Reforma învățământului istoric în Republica Moldova”, Chișinău, 1-2 iulie 1996.

Seminar on „Teaching history in Moldova”, Chișinău, Moldova, 18-21 February 2003, Report by Dr. Laura CAPITA, Romania, TARGETED CO-OPERATION AND ASSISTANCE CO-ORDINATION PROGRAMME FOR MOLDOVA http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/b.Chisinau%20f%20f%20E9vrier%202003.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).

Seminar on „Teaching history in Moldova”, Chișinău, Moldova, 24-26 September 2002, Report by Dr. Laura CAPITA, Romania, TARGETED CO-OPERATION AND ASSISTANCE CO-ORDINATION PROGRAMME FOR MOLDOVA http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/a.Chisinau%20sept%202002.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).

CRI (2008) 23: *Third Report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, adopted on 14 December 2007, CRI (2008)23, , Strasbourg 28 April 2008, http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/MDA-CbC-III-2008-23-ENG.pdf (ultima accesare 24.07.2009).

CRI (2003) 6: *Second report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 15 April 2003.

CRI (99) 51: *Report on Moldova*, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 9 November 1999.

c. Internaționale

A Comprehensive Strategy for Textbooks and Learning Materials. Paris: UNESCO, Education Sector, Division for the Promotion of Quality Education, Section of Education for Peace and Human Rights, 2005.

Basic Learning Materials Initiative: Final Report. Paris: UNESCO, 2004

Carta ONU, 1945

Planning the Development of School Textbooks. Paris: UNESCO (IIEP), 1995.

Report of the World Commission of Culture and Development (Perez de Cuellar Report „Our Creative Diversity”), In: *Disarming History. International Conference on Combating Stereotypes and Prejudice in History Textbooks of South-East Europe*. Visby, Gotland (Sweden), 23-25 September 1999, Stockholm, 1999.

Raising Standards in History Education, In: *International Review of History Education*, vol. 3.

Textbook Quality Improvement Programme: Final Report. Paris: UNESCO, 2005.

UNESCO. *Learning Treasure Within*. Report to UNESCO of the International Commission of Education for the 21st Century, Paris: UNESCO, 1996

2. Manuale școlare publicate în Republica Moldova

a. în limba română

Clasa a IV-a

Cerbușcă, Pavel, Gheorghe Gonța, Valentina Haheu, Nina Petrovski, *File din Istoria Românilor*, manual pentru clasa a IV-a, Chișinău, Editura Știința-Cartier, 1999.

Negru, Eugenia, *Istoria românilor. Material complementar pentru clasa a IV-a*, Chișinău, Epigraf, 2005.

Gavrilița, G., M. Dobzeu, V. Haheu, T. Nagnibeda-Tverdohleb, M. Veveriță, *Istorie*, Manual pentru clasa a IV-a, Chișinău: Univers Pedagogic, 2006.

Cerbușcă, Pavel, *Istorie și patrimoniu cultural*, Clasa a IV-a. Material complementar pentru elevi, cadre didactice și părinți, Chișinău, Cartdidact, 2007.

Clasa a V-a

Haheu, V., V. Haheu, P. Cerbușcă, *Istoria antică*, manual experimental pentru clasa a V-a, Chișinău, Editura Lumina, 1994.

Niculiță, I., *Istoria românilor. Epoca veche*, manual experimental pentru clasa a V-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 1997.

Cerbușcă, Pavel, Gheorghe Gonța, Valentiana Haheu, Nina Petrovski, *Istoria universală. Preistorie. Civilizații ale Antichității*, manual pentru clasa a V-a, Chișinău, Editura Știința, 1999.

Niculiță, Ion, Vladimir Potlog, Tudor Arnăuț, *Istorie. Epoca străveche și antică*, manual pentru clasa a V-a, partea I și II, Chișinău, Editura Lumina, 2000.

Gonța, Gheorghe, Pavel Parasca, Pavel Cerbușcă, Valentiana Haheu, Nina Petrovski, *Istoria universală. Istoria românilor*, manual pentru clasa a V-a, Chișinău, Editura Știința, 2000

Popovici, Corneliu, Angela Popovici, *Istorie. Manual experimental pentru clasa a V-a*, Chișinău: Editura Lumina, 2005.

Veveriță, M., N. Bulmaga, V. Fărâmbă, I. Veveriță, *Istorie. Evenimente și personalități*, clasa a V-a, Chișinău, Univers Pedagogic, 2007.

Clasa a VI-a

Cocîrlă, Pavel, Emil Dragnev, *Istoria medie universală*, manual pentru clasa a VI-a a școlii de cultură generală din Republica Moldova, Chișinău, Editura Civitas, 1997.

Dragnev, Demir, Gheorghe Gonța, *Istoria medie a românilor (până la mijlocul secolului al XVII-lea)*, manual experimental pentru clasa a VI-a a școlii generale din Republica Moldova, Chișinău, Editura Civitas, 1997.

Dragnev, Demir, Gheorghe Gonța, Pavel Cocîrlă, Emil Dragnev, *Istoria medievală universală a românilor*, manual pentru clasa a VI-a, Chișinău, Editura Știința, 2001.

Popovici, Corneliu, Angela Popovici, *Istorie, Manual pentru clasa a VI-a*, Chișinău, Editura Lumina, 2006.

Clasa a VII-a

Dragnev, Demir, Emil Dragnev, *Istoria românilor. Epoca modernă. Partea I (mijlocul secolului XVII – începutul secolului XIX)*, materiale experimentale didactice pentru cl. a VII-a, Chișinău, Editura Didactica, 1996.

Dragnev, Demir, Emil Dragnev, *Istoria modernă a românilor. Partea I (mijlocul secolului al XVII-lea-1848)*, manual experimental pentru clasa a VII-a a școlii de cultură generală, Chișinău, Editura Civitas, 1997.

Drachenberg, Constantin, Eugeniu Certan, Valeria Cozma, *Istoria universală modernă (1640-1850)*, manual experimental pentru clasa a VII-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 1997.

Dragnev, Demir, Constantin Drachenberg, Igor Ojog, *Istoria universală. Istoria românilor. Epoca modernă. Partea I*, manual pentru clasa a VII-a, Chișinău, Editura Știința, 2002.

Certan, E., I. Moiseev, M. Veveriță, *Istorie. Manual pentru clasa a VII-a*, Chișinău, Editura Univers Pedagogic, 2006.

Clasa a VIII-a

Chicuș, Nicolae, Eugeniu Danu, Demir Dragnev, *Istoria modernă a românilor. Partea II (1848-1918)*, manual experimental pentru clasa a VIII-a a școlii de cultură generală, Chișinău, Editura Civitas, 1997.

Drachenberg, Constantin, Eugeniu Certan, Valeria Cozma, *Istoria universală modernă. 1850-1914*, manual pentru clasa a 8-a, Chișinău, Editura Prut Internațional, 1997.

Chicuș, Nicolae, Eugenia Danu, Demir Dragnev, *Istoria modernă a românilor, partea a II-a (1848-1918)*, manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2000.

Ojog, Igor, Cătălin Turliuc, *Istoria universală modernă (1850-1918)*, manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău, Cartdidact-Reclama, 2002.

Varta, Ion, Igor Șarov, *Istoria românilor. Epoca modernă (1850-1918)*, manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău, Cartdidact-Reclama, 2003.

Chicuș, Nicolae, Eugenia Danu, Demir Dragnev, Ion Negrei, *Istoria românilor. Epoca modernă. Partea a II-a (1850-1918)*. Manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Prut Internațional, 2003, 2005.

Drachenberg, Constantin, Eugeniu Certan, Valeria Cozma, Pavel Cerbușcă, *Istoria universală. Epoca modernă. Partea a II-a (1850-1918)*. Manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău: Prut Internațional, 2003, 2005.

Boico, Petru, Valentina Cincilei, Maria Veveriță, *Istorie*. Manual pentru clasa a VIII-a, Chișinău, Univers Pedagogic, 2006.

Varta, Ion, Igor Șarov, *Istorie. Epoca modernă (1850-1918). Manual pentru clasa a VIII-a. Istoria românilor. Istoria universală*. Chișinău, Cartdidact, 2009.

Clasa a IX-a

Vizer, Boris, *Istoria contemporană a românilor*, materiale experimentale pentru clasa a IX-a în ajutorul elevilor și profesorilor, Chișinău, Editura Știința, 1997.

Petrencu, Anatol, *Istoria universală contemporană (1914-1998)*, manual pentru clasa a IX-a, Chișinău, Editura Prometeu, 1998.

Palade, Gheorghe, Igor Șarov, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, manual experimental pentru clasa a IX-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 1998.

Cașu, Igor, Sergiu Nazaria, *Istoria universală contemporană (1918-2002)*, manual pentru clasa a IX-a a școlii de cultură generală din Republica Moldova, Chișinău, Reclama-Civitas, 2002.

Palade, Gheorghe, Igor Șarov, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, manual pentru clasa a IX-a, Chișinău, Cartdidact-Reclama, 2002.

Petrencu, Anatol, Maia Dobzeu, *Istoria universală. Epoca contemporană*, material didactic pentru clasa a IX-a, Chișinău, Știința, 2003.

Vizer, Boris, Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, material didactic pentru clasa a IX-a, Chișinău, Editura Știința, 2004.

Cașu, Igor, *Istoria universală. Lumea contemporană (1918-2005)*, manual pentru clasa a IX-a, Chișinău, Civitas, 2005.

Nazaria, S., A. Roman, M. Spînceană, L. Barbus, S. Albu-Machedon, A. Dumbravă, *Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a IX-a*, Chișinău, Cartea Moldovei, 2006.

Igor Cașu, Gheorghe Palade, Igor Șarov, *Istorie. Epoca contemporană. Istoria românilor. Istoria universală*. Manual pentru clasa a IX-a, ediția a 2-a, revăzută, Chișinău, Editura Cartdidact – Civitas, 2009.

Clasa a X-a

Berciu-Drăghicescu, Adina, Alexandru Ofrim, Maria Preda, *Istoria universală. Epoca antică și cea medievală*, manual pentru clasa a X-a, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2001, 2006, 2007.

Dragnev, Demir, Gheorghie Postică, *Istoria românilor. Epoca antică și medie*, manual pentru clasa a X-a, Chișinău, Editura Civitas, 2001.

Parasca, Pavel, Ion Negrei, Gheorghie Gonța, Galina Gavriliță, Maia Dobzeu, *Istoria românilor. Epoca antică și cea medievală*, manual pentru clasa a X-a, Chișinău, Editura Știința, 2002, 2006, 2007.

Popovici, C., A. Popovici, *Istorie*, Manual pentru clasa a X-a, Chișinău, Editura Lumina, 2008.

Clasa a XI-a

Cojescu, N.-M., Al. Mamina, C. Drachenberg, *Istoria universală. Epoca modernă*. Manual (clasa a XI-a), Chișinău, Prut Internațional, 2001, 2006, 2007.

Varta, Ion, Demir Dragnev, *Istoria românilor. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a XI-a, Chișinău, Editura Civitas, 2001.

Varta, Ion, Tatiana Varta, *Istoria universală. Epoca modernă*. Manual (clasa a XI-a), Chișinău, Editura Civitas, 2001.

Chicuș, Nicolae, Nicolae Ciubotaru, Gheorghe Gonța, Ion Negrei, Maia Dobzeu, Galina Gravriliță, *Istoria românilor. Epoca modernă*. Manual pentru clasa a XI-a, Chișinău, Editura Știința, 2002, 2006.

Varta, I., T. Varta, *Istoria universală. Epoca modernă (1850-1918)*. Manual pentru clasa a XI-a, Chișinău, Civitas-Carpați, 2005.

Chicuș, N., I. Șarov, I. Ojog, P. Cerbușca, V. Pâslariuc, M. Dobzeu, T. Nagnibeda-Tverdohleb, *Istorie. Manual (clasa a XI-a)*, Chișinău, Cartdidact, 2007.

Clasa a XII-a

Enciu, Nicolae, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău, Civitas, 2001.

Nazaria, Sergiu, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău: Civitas, 2001.

Petrencu, Anatol, Ioan Chiper, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2002, 2006, 2007.

Scurtu, Ioan, Ion Șișcanu, Marian Curculescu, Constantin Dincă, Aurel Constantin Soare, *Istoria românilor. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău, Prut Internațional, 2001, 2006, 2007.

Nazaria, Sergiu, Alexandru Roman, Mihai Sprînceană, Sergiu Albu-Machedon, Anton Dumbravă, Ludmila Barbus, *Istorie. Epoca contemporană*. Manual pentru clasa a XII-a, Chișinău, Editura Cartea Moldovei, 2006.

Nicolae Enciu, Tatiana Mistreanu, Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb, *Istoria universală. Epoca contemporană*. Clasa a XII-a. Chișinău, Civitas, 2008.

Nicolae Enciu, Tatiana Mistreanu, Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb, *Istorie. Epoca contemporană. Clasa a XII-a. Materiale didactice la istoria universală și a românilor*, Chișinău, Civitas, 2008, 366 p.

b. în limba rusă

Clasa a IV-a

Гонца, Г., Н. Петровски, В. Хахеу, П. Чербушка, *История румын. Знаменательные страницы*. Учебник для IV-го класса, Chișinău, Știința-Cartier, 1999.

Clasa a V-a

Никулицэ, И.Т., *История румын. Древний период*, Chișinău, Editura Cartdidact, 1999.

Никулицэ, И., В. Потлог, Т. Арнаут, *Всеобщая история. Античная эпоха*. Учебник для V-го класса, часть I и II, Chișinău, Издательство Лумина, 2000.

Clasa a VI-a

Кокырлэ, П., Е. Драгнев, Д. Драгнев, Г. Гонца, *История средних веков. Всеобщая история. История румын. Учебник для VI-го класса общеобразовательной школы Республики Молдова, Chișinău, Civitas, 1999.*

Кокырлэ, П., Е. Драгнев, Д. Драгнев, Г. Гонца, *Всеобщая История. Средние века. История румын. Учебник для VI-го класса, Издание второе, Chișinău, Știința, 2000.*

Драгнев, Д., Г. Гонца, П. Кокырлэ, Е. Драгнев, *История. Всеобщая. Румын. Учебник для VI класса, Chișinău, Știința, 2001.*

Попович, К., А. Попович, *История, Учебник для 6-го класса, Кишинэу, Лумина, 2006.*

Clasa a VII-a

Алмаш, Д., И. Никоарэ, А. Виану, *Новая и новейшая всеобщая история, Учебник для 7 класса (перевод с румынского М. Маня), Кишинёв, Concordia-Vesta, 1992.*

Драгнев, Д., Е. Драгнев, *Новая история румын, часть I (середина XVII века – 1848 год). Учебник для VII-го класса средней общеобразовательной школы Республики Молдова, Chișinău, Civitas, 1999.*

Драженберг, К.М., И.А. Ожог, *Всеобщая история. Новое время (1640-1850), учебник для VII-го класса, Chișinău, Cartdidact, 1999.*

Драгнев, Д., К. Драженберг, И. Ожог, *Всеобщая история. История румыню Новое время. Часть I. Учебник для VII-го класса, Chișinău, Știința, 2002.*

Чертан, Е., И. Моисеев, М. Веверица, *История, Учебник для VII класса, Chișinău, Univers Pedagogic, 2006.*

Clasa a VIII-a

Дайковичиу, Х., П. Теодор, И. Кымпяну, *История румын, античность и средневековье, учебник для VIII класса, Кишинэу, Министерство науки и образования Республики Молдова, 1993 (перевод с румынского А. Заноч, А. Попа, Е. Усатая).*

Драженберг, К., Е. Чертан, В. Козма, П. Чербушка, *Новая история. (1850-1914). Учебник для VIII класса, Chișinău, Prut Internațional, 1999.*

Кикущ, Н., Е. Дану, Д. Драгнев, *Новая история румын. Часть II (1848-1918). Учебник для VIII-го класса общеобразовательной школы Республики Молдова, Chișinău, Civitas, 1999.*

Кикущ, Н., Е. Дану, Д. Драгнев, *История румын. Новое время, Часть II (1848-1918). Учебник для VIII класса, Chișinău, Prut Internațional, 2000.*

Драженберг, К., Е. Чертан, В. Козма, П. Чербушка, *Всеобщая история. Новое время. Часть II (1850-1918), Дидактический материал для 8-го класса, Chișinău, Prut Internațional, 2004.*

Кикущ, Н., Е. Дану, Д. Драгнев, И. Негрей, *История румын. Новое время. Часть II (1850-1918). Дидактический материал для 8-го класса, Chișinău, Prut Internațional, 2004.*

Clasa a IX-a

Паладе, Г.Ф., Шаров И.М., *История румын. Новейшее время, Учебник для 9 класса, Chișinău, Cartdidact, 1999.*

Петренку, Анатол, *Всеобщая история. 1918-2001, Учебник для IX класса, Chișinău, Știința, 2001.*

Петренко, Анатол, Майя Добзеу, *Всеобщая история. Новейшее время*, дидактический материал для 9-го класса, Chișinău, Știința, 2004.

Clasa a X-a

Драгнев, Е., В. Пысларюк, Г. Постикэ, Д. Драгнев, С. Докина, Л. Витион, *История. Древний мир и средние века. X класс. Учебное пособие по всеобщей истории и истории румын*, Кишинэу, Civitas, 2008, 248 с.

Clasa a XI-a

Паладе, Г.Ф., И.М. Шаров, *История румын. Новейшее время*. Учебник для 9-го класса, Chișinău, Cartdidact, 1999.

Кикиш, Н., И. Шаров, И. Ожог, П. Чербушка, В. Пысларюк, М. Добзеу, Т. Нагнибеда-Твердохлеб, *История. Учебник для XI-го класса*, Кишинев, 2007.

3. Surse didactice auxiliare

a. în limba română

Agachi, A., et al., *Dicționar de istorie a românilor*, Chișinău, Civitas, 2005.

Agachi, A., et al., *Dicționar de istorie*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, Civitas, 2007.

Agrigoroaiei, I., D.D. Rusu, *Istoria Românilor. Epoca contemporană*, Chișinău-Galați, Editura „Porto-Franco” S.A., 1992.

Agrigoroaiei, Ion, Ion Toderașcu, *Istoria românilor*, Iași, Editura Cultura fără frontiere, 1996.

Andrușceac, V.E., P.P. Bârnea, P.A. Boico, N.A. Ciaplîghina, I.I. Jarcuțchi, V.P. Platon, N.D. Russev, A.I. Scvorțova, C.V. Stratievșchi, P.M. Șornicov, N.P. Telinov, V.I. Țaranov, *Istoria Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri pînă în prezent*. Asociația oamenilor de știință din Moldova „N. Spătarul Milescu”, Chișinău, Tipografia Academiei de Științe, 1997, 2003.

Babeș, M., *Relațiile geto-dacilor cu Imperiul Roman înainte de cucerirea traiană*. In: Cugetul, 1991, nr. 4, pp. 3-10.

Bărbulescu, M., D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Bobână, Gh., L. Troianowski, *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*. Dicționar, Chișinău, Civitas, 2007.

Bulei, Ion, *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura Meronia, 1996.

Ceban, T., *Istoria universală. Epoca contemporană*. Teste de evaluare pentru clasa a XII-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 1999.

Cerbușcă, P., B. Volosatîi, *Istoria românilor, epoca contemporană*, material complementar pentru clasa a IX-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 1998.

Cerbușcă, P., *Istoria universală. Epoca modernă (1850-1914)*. Material complementar pentru clasa a VIII-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 1998.

Cerbușcă, P., *Istoria universală. Epoca contemporană*. Material complementar pentru clasa a IX-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.

Cerbușcă, Pavel, Valentina Haheu, Gheorhe Gonța, Nina Petrovșchi, *File din istoria românilor*, clasa a IV-a, Caietul Elevului, Chișinău, Știința, 1999.

- Cerbușcă, Pavel, Valentina Haheu, Nina Petrovski, *File din istoria românilor. Ghidul învățătorului*, clasa a IV-a, Chișinău, Editura Știința, 2000.
- Cerbușcă, Pavel, Valentina Haheu, Nina Petrovski, *Istoria. Ghidul profesorului (clasa a VII-a)*, Chișinău, Editura Știința, 2002.
- Cernenco, M., A. Petrenco, I. Șișcanu, (Eds.), *Crestomație la istoria românilor (1917-1992)*, Chișinău, Editura Universitas, 1993.
- Certan, Eugeniu, Constantin Drachenberg, Valeria Cozma, *Istoria universală modernă. Partea I (1640-1815). Materiale experimentale pentru cl. a VII-a*, Chișinău, Editura Liceum, 1995.
- Certan, Eugeniu, Vasile Cristian, *Istoria modernă a Europei și Americii*, vol. I, Chișinău, Editura Lumina, 1995.
- Certan, Eugeniu (coordonator), Valeria Cozma, Stelian Culea, *Istoria universală modernă (1640-1850). Crestomație*, Chișinău, Prut Internațional, 2000, 442 p.
- Certan, Eugeniu, Mihail Cojocariu, Vasile Cristian, Constantin Drachenberg, Demir Dragnev, Gh. Gonța, Efim Levit, Nina Petrovski, Valentin Tomuleț, *Istoria modernă a Europei și Americii*, vol. I, Chișinău, Editura Lumina, 1995, 382 p.
- Certan, Eugeniu, Valeria Cozma, Vasile Cristian, Constantin Drachenberg, Aurel Filimon, Efim Levit, Igor Ojog, Nina Petrovski, *Istoria modernă a Europei și Americii*, vol. II, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2002, 400 p.
- Certan, Eugeniu, Valeria Cozma, Vasile Cristian, Constantin Drachenberg, Aurel Filimon, Efim Levit, Igor Ojog, Nina Petrovski, *Istoria modernă a Europei și Americii, sec. XV – anii '60 ai sec. XIX*, ediția II, revăzută și completată, Chișinău, Univers Pedagogic, 2008, 376 p.
- Chelaru, Ion, *Istoria românilor. Autoevaluare: bacalaureat și admitere*, Chișinău, Editura Epigraf, 1999.
- Chelaru, Ion, *Istoria universală contemporană. Teste bacalaureat și admitere*, Chișinău, Editura Epigraf, 2000.
- Chirtoagă, I., *Din istoria sudului Basarabiei (în contextul istoriei românilor)*. Materiale didactice pentru școlile de cultură generală, Chișinău, Civitas, 2007.
- Ciobanu, Ștefan, *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, Pagini despre Basarabia, Fundația Culturală din Moldova Asociația de Știință și Creație "Columna", Chișinău, Știința, 1992.
- Cocârlă, P., *Teste pentru examenele de admitere în instituțiile de învățământ superior. Istoria. Тесты для вступительных экзаменов с высшие учебные заведения*, Chișinău, Cartdidact, 1998.
- Cocârlă, Pavel, *Istoria medievală universală. Crestomație*, I și II, Chișinău, USM, 2003.
- Ciocârlă, Pavel, *Dicționar Explicativ de Istorie Medievală*, vol. I-II, CEP USM, Chișinău, 2010.
- Conțescu, Ion, *Columna Traiană*, Chișinău, Hyperion, 1990.
- Crăciun, Boris et al., *Istoria ilustrată a românilor de la origini până în prezent, Album școlar*, 1997.
- Cubolteanu, Vitalie, *Istoria neamului de la origine pînă la formarea principatelor*, Chișinău, 1991.
- Dabija, N., A. Silvestru, *DACIADA*, Chișinău, Lumina, 1993.
- Dabija, Nicolae, *Domnia lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, Universitas, 1991.
- Dabija, Nicolae, *În căutarea identității. Istoria neamului românesc din Basarabia povestită pentru elevi*, Chișinău, Litera, 2002.
- Dobzeu, Maia, Galina Gavriliță, Tatiana Nagnibeda, *Istoria românilor și Istoria universală. Curriculum național. Ghid metodologic de implementare pentru învățământul liceal*, Chișinău, 2000.
- Dragomir, Constantin, *Cetățile Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1991.
- Dragnev, D., I. Varta, *Istoria românilor. Epoca modernă. Curs de lecții*, Chișinău, Civitas, 2000.

Dragnev, D., Gh. Postică, I. Varta, E. Dragnev, N. Enciu, Gh. Nicolaev, S. Musteață, *Istoria românilor: materiale didactice pentru bacalaureat. Eseuri, Relații de cauzalitate, Noțiuni, Cronologie, Mostre*, Chișinău, Civitas, 2002.

Dragnev, Demir, Ion Chirtoagă, Ion Jarcuțchi, Elena Negru, *Din istoria Transnistriei (în contextul istoriei naționale)*, I, *Materiale didactice pentru școala de cultură generală din Transnistria*, Chișinău, Editura Civitas, 2001.

Dragnev, D., Șt. Purici, C. Ungureanu, I. Gumenâi, *Din istoria ținutului natal (regiunea Cernăuți)*, Materiale didactice pentru școlile de cultură generală din regiunea Cernăuți Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 2002.

Dragnev, Demir, Emil Dragnev, *Atlas de istorie universală și a românilor*, Chișinău: Civitas, 2005, ediția a II-a, 2006.

Drăgan, Josif Constantin, *Istoria românilor*, București, Editura Europa Nova, 1994.

Dobzeu, M., G. Gavriliță, T. Nagnibeda, *Curriculum Național. Ghid metodologic de implementare pentru învățământul liceal. Științe socio-umane, Istoria românilor și Istoria universală*, Chișinău, 2000.

Dobzeu, M., G. Gavriliță, T. Nagnibeda-Tverdohleb, L. Gaibu, *Ghid de implementare a Curriculumului modernizat în învățământul liceal. Istorie*, Chișinău, Știința, 2007.

Dobzeu, M., G. Gavriliță, T. Nagnibeda-Tverdohleb, L. Gaibu, *Ghid de implementare a Curriculumului modernizat în învățământul liceal. История*, Chișinău, Știința, 2007.

Drumeș, M., *Burebista și Decebal*. In: Cugetul, 1990, nr. 1, p. 51.

Durandin, Catherine, *Istoria românilor*, traducere de Liliana Buruiană-Popovici, prefață de Al. Zub, Iași, Institutul European, 1998.

Giurescu, C., D. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor. Sinteza daco-romană*. In: Basarabia, 1991, nr. 2, pp. 148-160.

Giurescu, C., D. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor. Strămoșii noștri geții și dacii*. In: Basarabia, 1991, nr. 1, pp. 120-132.

Hîncu, I., *Daco-romanii sau românii vechi în evul mediu timpuriu*. In: Comunistul Moldovei, 1990, nr. 12, pp. 34-36.

Dergaciov, V., I. Niculiță, D. Dragnev, L. Polevoi, Gh. Gonța, I. Eremia, V. Tcaci, V. Mischevca, A. Eșanu, *Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă (aspecte din viața politică, socială și a culturii)*, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Georgescu, Titu, *Istoria românilor*, Universitatea „Spiru Haret”, București, 1997.

Istoria românilor. Antică, Iași-Chișinău, 1991.

Istoria Românilor. Epoca antică și medievală. Atlas istoric școlar, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000. Autori I. Ojog, I. Șarov, S. Matveev, E. Potângă, L. Guțu, C. Chiriac.

Istoria românilor. Epoca medievală. Crestomație. Redactori I. Eremia, I. Gumenâi, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.

Istoria românilor. Epoca modernă (1848-1918). Material complementar pentru clasa a VIII-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.

Istoria românilor. Epoca modernă (mijlocul sec. XVII-1848), material complementar pentru clasa a VII-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.

Istoria Românilor. Epoca modernă și contemporană. Atlas istoric școlar, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000. Autori I. Ojog, I. Șarov, S. Matveev, E. Potângă, L. Guțu, C. Chiriac.

Istoria românilor. Epoca străveche și antică. Caietul elevului (clasa a V-a), Chișinău, Editura Cartdidact, 2002.

Istoria universală. Epoca medievală, material complementar pentru clasa a VI-a, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.

Istoria universală. Epoca modernă (1640-1850), material complementar pentru clasa a VII-a, Chișinău: Editura Cartdidact, 2000.

Istoria universală. Epoca străveche și antică. Caietul elevului (clasa a V-a), Chișinău, Editura Cartdidact, 2002.

Istoria veche a spațiului românesc. Crestomație. Redactor Aurel Zanoci, Chișinău, Editura Cartdidact, 1999.

Manea, M., A. Pascu, B. Teodorescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la Revoluția din 1821*. Manual pentru clasa a XI-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.

Manea, M., B. Teodorescu, *Istoria românilor de la 1821 până la 1989*. Manual pentru clasa a XII-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.

Manolescu, M., V. Molan, A. Nicolae, L. Zelgin, *Proiectarea și evaluarea didactică în învățământul primar. Istorie*, București, Editura Steaua Procion, 1998.

Moraru, Anton, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, Editura Universul, 1995.

Niculiță, I., *Ținuturile carpato-danubiene în perioada cuceririlor romane. Romanizarea*. In: *Pedagogul*, 1990, nr. 2, pp. 33-39.

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1991.

Ojog, I., I. Șarov, *Istoria românilor (curs rezumativ de lecții)*. Partea I-IV, Chișinău, 1992.

Ojog, I.A., *Istoria românilor. Îndrumări metodico-didactice. Partea I, Apariția omului în spațiul românesc. Orânduirea gentilică și apariția societății bazate pe diferențierea socială*, Direcția Generală a Învățământului, Centrul Științifico-Metodic, Chișinău, 1992.

Ojog, I., I. Șarov, *Plan-conspect la istoria românilor*. Partea I, *Epoca antică și medievală*; Partea a II-a, *Epoca modernă și contemporană*, Chișinău, 1994.

Ojog, I., I. Șarov, *Istoria românilor. Curs rezumativ de lecții*, Chișinău, Cartdidact, 1997, 220 p.

Ojog, I., I. Șarov, *Curs rezumativ de lecții la istoria românilor*, Chișinău, Cartdidact, 1997, 288 p.

Ojog, I., I. Șarov, *Istoria românilor*. Plan-conspect. Partea I, *Epoca antică și medievală*, Chișinău, Editura Cartdidact, 1997.

Ojog, I., I. Șarov, *Istoria românilor*. Plan-conspect. Partea a II-a, *Epoca modernă și contemporană*, Chișinău, Editura Cartdidact, 1997.

Ojog, I., I. Șarov, *Istoria românilor*. Curs rezumativ de lecții, Chișinău, Editura Cartdidact, 2001, 206 p.

Olaru, Valentina, Nina Uzicov, *Istoria universală (1918-2005). Ghidul profesorului (clasa a IX-a)*, Chișinău, Civitas, 2005.

Panaiteescu, P.P., *Istoria românilor. Manual pentru clasa a VIII-a secundară*. Ediția a VI-a, Craiova, 1943.

Panaiteescu, P.P., *Istoria românilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1990.

Panaiteescu, P.P., *Istoria românilor*, Partea I, reeditare după ediția a VI-a, Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, 1990.

Panaiteescu, P.P., *Istoria românilor*, Partea II, reeditare după ediția a VI-a, Chișinău, Ministerul Științei și Învățământului al R.S.S. Moldova, 1990.

Panaiteescu, P.P., *Istoria românilor*, Chișinău, Logos, 1991.

- Pascu, Vasile, *Istoria antică și medievală a românilor*, București, Editura Clio Nova, 1998.
- Pascu, Vasile, *Istoria modernă a românilor (1821-1918)*, București, Editura Clio Nova, 1996.
- Petrencu, Anatol, *Istorie universală. Epoca contemporană 1939-1993 (Europa, SUA, Canada). Prelegeri*, Chișinău, Știința, 1994.
- Petrencu, Anatol, *Istorie universală. Epoca contemporană 1939-1995 (Europa, SUA, Canada). Prelegeri* (ediția a II-a, completată), Chișinău, Museum, 1995.
- Petrencu, Anatol, *Istoria universală. Epoca contemporană 1939-1995 (Europa, SUA, Canada, America Latină). Prelegeri*. Ediție corectată și completată, Chișinău, Museum, 1996.
- Petrovski, Nina, *Istoria. Ghidul profesorului* (clasa a VI-a), Chișinău, Editura Știința, 2001.
- Platon, Gh., *Istoria românilor. Epoca modernă*, Chișinău-Galați, Editura „Porto-Franco” S.A., 1992.
- Postică, Gh., *Formarea poporului român și continuitatea lui pe teritoriul Moldovei în sec. V-XIII*. In: Cugetul, 1990, nr. 1, pp. 20-33.
- Postică, Gheorghe, *Țara regelui Dromichaites: pagini din istoria geților*. In: Viața satului, 1990, 28 martie, p. 14.
- Roșioru-Caciuc, Lucia, Valentina Roșioru, *Jocuri didactice la istorie*, Chișinău, Epigraf, 2006.
- Scurtu, I., D. Almaș, A. Goșu, I. Pavelescu, Gh.I. Ioniță, I. Șișcanu, N. Enciu, Gh.E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Fundația Culturală „Onisifor Ghibu”, București, Editura SEMNE, 1998.
- Scurtu, I., D. Almaș, A. Goșu, I. Pavelescu, Gh.I. Ioniță, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, București, Editura TEMPUS, 1994.
- Tanasă, Gh., Ștefan Gh. Arseni, *Istoria românilor. Epoca antică și medievală. Culegere tematică școlară*, Chișinău, 1993.
- Tănase, Gh., *Metodica predării – învățării istoriei în școală*, Iași, 1996.
- Teodor, Dan Gh., *Etnogeneza românească (între adevăr și eroare)*. In: Făclia, 1990, 28 septembrie, p. 3.
- Teodor, Dan Gh., *Etnogeneza românească în lumina cercetărilor arheologice*. In: Făclia, 1990, 26 octombrie, p. 14.
- Toderașcu, I., V. Neamțu, Gh. Pungă, I. Caproșu, *Istoria românilor. Medievală*, Chișinău-Iași, Tipografia din Cimișlia, 1992.
- Turea, Valeriu, (alcătuitor), *Iese-n plină strălucire Ștefan cel Viteaz și Sfânt ...*, Chișinău, Lumina, 1992.
- Ursulescu, N., N. Zugravu, I. Toderașcu, *Istoria românilor. Antică*, Chișinău-Iași, 1991.
- Vasilos, Vasile, *Istoria românilor. Curs universitar*, Chișinău, Civitas, 2003.
- Zavadschi, Iurie, *Dicționar de istorie medie a Moldovei*, Chișinău, Editura „Museum”, 1995.

b. în limba rusă

- Агригорова, И., Д.Д. Русу, *История румын. Новейшая эпоха*, Кишинэу-Яшь, 1992.
- Андрущак, В.Е., П.П. Бырня, П.А. Бойко, Н.А. Чаплыгина, И.И. Жаркуцки, В.П. Платон, Н.Д. Русев, А.И. Скворцова, К.В. Стратиевски, П.М. Шорников, Н.П. Тельнов, В.И. Царанов, *История Республики Молдова с древнейших времён до наших дней*, Кишинэу, 1998, 2003.
- Барбус, Л.Ф., *Развитие творческого мышления учащихся на уроках истории в лицейской ступени образования*, План урока в 10-ом классе на тему: “Развитие капиталистических отношений в Европе в XV-XVI вв.”. In: Culegere de proiecte didactice (în ajutorul învățătorului și al profesorului de discipline umanistice), Pro Didactica, volumul V, Chișinău, Editura ARC, 1997, pp. 69-81.

Дайковичиу, Х., П. Теодор, И. Кымпяну, *История румын, античность и средневековье. Учебник для VIII-го класса*, Кишинэу, Министерство науки и образования Республики Молдова, 1993 (перевод с румынского А. Заночь, А. Попа, Е. Усатая).

Драгнев, Д., Е. Драгнев, В. Мискевка, И. Варта, И. Шишкану, *История румын с древнейших времён до наших дней*, Кишинэу, Civitas, 2001.

Морарь, А., (составитель), *Страницы истории Советской Молдавии (В помощь учителям)*, Часть I и Часть II, Министерство народного образования Молдавской ССР, Кишинёв, 1990.

Ожог, И.А., И.М. Шаров, *Краткий курс лекций по истории румын*, часть I – Древняя и античная история, часть II – Средние века, часть III – Новая история, IV – Новейшая история, Кишинев, Cartdidact, 1992.

Ожог, И.А., И.М. Шаров, *История румын. Краткий курс лекций*, Кишинев, Cartdidact, 1997, 214 с.

Ожог, И.А., И.М. Шаров, *История румын. Часть I. Античность и средние века. План-конспект*, Кишинев: Cartdidact, 1999, 104 с.

Ожог, И.А., И.М. Шаров, *История румын. Часть II. Новое и новейшее время. План-конспект*, Кишинев, Cartdidact, 1999, 96 с.

Петровски, Н., *История. Пособие для учителя*, VI-ой класс, Chişinău, Ştiinţa, 2001.

Платон, Г., *История румын. Современная эпоха*, Кишинэу-Яшь, 1992.

Чербушка, П., В. Хахеу, Н. Петровски, *История. Пособие для учителя*, VII-ой класс, Chişinău, Ştiinţa, 2002.

Скурту, И., Д. Алмаш, А. Гошу, И. Павалеску, Г.И. Ионицэ, И. Шишкану, Н. Енчу, Г.Е. Кожокару, *История Бессарабии (От истоков до 1998 года)*, Издание 2-е, переработанное и дополненное, Кишинэу, 2001.

Тодерашку, И., Г. Пунгэ, И. Капрош, *История румын. Средневековая эпоха*, Кишинэу-Яшь, 1992.

Урсулеску, Н., Н. Зуграву, И. Тодерашку, *История румын. Древний мир*, Кишинэу-Яшь, 1992.

4. Manuale și surse didactice după care se studiază istoria în „rnm”

Clasa V:

Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Страницы родной истории. Учебное пособие по истории для 5-го класса средней школы*. Рекомендовано Министерством народного образования и науки в качестве экспериментального учебника, Тирасполь, РИО ПИНО, 1997.

Clasa VI:

Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *История родного края. Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 6-7-е классы*. Рекомендовано Министерством просвещения ПМР в качестве учебника, Тирасполь, ГИПК, 2004.

Данилов, А.А., Л.Г. Косулина, *История России с древнейших времён до конца XVI-го века. Учебник для 6-го класса общеобразовательных учреждений*. Рекомендовано Министерством образования Российской Федерации, 5-е издание, Москва, Издательство „Просвещение”, 2005.

Clasa VII:

Агибалова, Е.В., Г.М. Донской, *История средних веков. Учебник для 7-го класса средней школы*. Утверждено Государственным комитетом СССР по народному образованию, 27-е издание, Москва, „Просвещение”, 1991.

Юдовская, А.Ю., П.А., Баранов, Л.В. Ванюшкина, *Новая история. 1500-1800*, Учебник для 7-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством общего и профессионального образования Российской Федерации, 3-е издание, Москва, „Просвещение”, 1999.

Данилов, А.А., Л.Г. Косулина, *История России (конец XVI-XVIII века)*. Учебник для 7-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством образования Российской Федерации, 3-е издание, Москва, Издательство „Просвещение”, 2004.

Clasa VIII:

Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *История родного края*, Учебник для общеобразовательных учебных заведений, 8-9-е классы. Рекомендовано Министерством просвещения ПМР в качестве учебника, Тирасполь, РИО ГИПК, 2005.

Юдовская, А.Ю., П.А., Баранов, Л.В. Ванюшкина, *Новая история. 1800-1918*. Учебник для 8-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством общего и профессионального образования Российской Федерации, 4-е издание, Москва, „Просвещение”, 2001.

Зыряна, П.Н., *История России. XIX век*. Учебник для 8-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством общего и профессионального образования Российской Федерации, 3-е издание, доработанное, Москва, „Просвещение”, 2001.

Clasa IX:

Сороко-Цопа, О.С., А.О. Сороко-Цопа, *Новейшая история. 1919-1999*. Учебник для 9-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством образования Российской Федерации, Москва, „Просвещение”, 2000.

Данилов, А.А., Л.Г. Косулина, *История России. XX век*. Учебник для 7-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством образования Российской Федерации, 7-е издание, Москва, Издательство „Просвещение”, 2001.

Clasa X:

Буганов, В.И., П.Н. Зырянов, *История России, конец XVIII-XIX века*. Учебник для 10-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством общего и профессионального образования Российской Федерации, 5-е издание, Москва, Издательство „Просвещение”, 1999.

Буганов, В.И., П.Н. Зырянов, *История Русией (сфыршитул сек. XVII-XIX). Мануал пентру класа а 10-а а институциилор де културэ женералэ*. Рекомандат де Министерул едукацией ал РМН, Тираспол, ИСПК, 2003.

Левандовский, А.А., Ю.А. Щетинов, *Русия ын секолул ХХ*. Мануал пентру класеле 10-11 але институциилор де културэ женералэ. Рекомандат де Министерул ынвэцэмынтулуй женерал ши професионал ал Федерацией Руссе. Едиция а трея, модификатэ ши комплетатэ, Тираспол, ИСПК, 2003.

Clasa XI:

Левандовский, А.А., Ю.А. Щетинов, *История России. XX век – начало XXI века*. Учебник для 11-го класса общеобразовательных учреждений. Рекомендовано Министерством образования Российской Федерации, 9-е издание, Москва, „Просвещение”, 2004.

Surse generale:

- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии*, лекции I-V, Тирасполь, 1992-1997.
- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Краткий курс истории Молдавии: Молдавия в годы военной интервенции и гражданской войны. Борьба за воссоединение Бессарабии с СССР*, Тирасполь, 1992.
- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии: Молдавская АССР*, Тирасполь, 1993.
- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии: 1940 год: восстановление советской власти в Бессарабии и образование Молдавской ССР*, Тирасполь, 1994.
- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Курс лекций по истории Молдавии: Молдавия в период Великой Отечественной войны и восстановления народного хозяйства*, Тирасполь, 1994.
- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Пажинь дин история плаюлуй натал*, Тираспол, 1997.
- Бабилунга, Н.В., Б.Г. Бомешко, *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*, Тирасполь, 1998.
- Барбус, Л., Г. Бучков, *Всеобщая новая история. Часть II (1849-1914 гг.)*, учебное пособие для средней школы Республики Молдова. Изложение тем; документы и материалы; схемы, Chișinău, Editura Civitas, 1999.
- Валобой, Г.П., *Кровавое лето в Бендерах: хроника приднестровской трагедии*, Бендеры, 1993.
- В.Я. Гросул, Н.В. Бабилунга, Б.Г. Бомешко, М.Н. Губогло, Г.А. Санин, А.З. Волкова (редакционная коллегия), *История приднестровской молдавской республики*, Научно-исследовательская лаборатория истории Приднестровья, Тирасполь, РИО ПГУ, т. 1, 2000, т. 2, часть 1 и 2, 2001.
- Руденко, Н.П., *Дубоссары – город защитников ПМР*, Дубоссары, 1995.
- Яковлев, В.Н., *Тернистый путь к справедливости*, Тирасполь, 1993.

5. Literatură științifică

- Acostioaei, Dan, *Manualul de istorie/History Text Book*, In: Ștefan Rusu (ed.), Ro-MD/Moldova în două scenarii/ Ro-MD/Moldova in Two Scenarios, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 168-172.
- Amăruței, Mihai-Cristian, *Falsificarea istoriei*. In: Revista Română, anul IX, 2 (32), mai 2003, p. 19.
- Amarii, Aurixa, *Modalități netradiționale de evaluare în cadrul orelor de istorie*. In: Cugetul, nr. 1 (21), 2004, pp. 60-64.
- Anderson, E.A., *Backwards, Forwards, or Both? Moldovan Teachers' Relationship to the State and Nation*. In: European Education, vol. 37, no. 3, Fall 2005.
- Anderson, E.A., *'Don't Falsify Our History!' National Identity and History Education in Moldova*. In: Sprawy Narodowosciowe. Nationalisms Across the Globe, Warsaw, 2006.
- Andrysek, Oldrich, Mihai Grecu, *Dreptul la educație în regiunea transnistreană a Republicii Moldova și atitudinea comunității internaționale*. In: Cugetul, nr. 1 (21), 2004, pp. 7-18.
- Archibald, Z.H. (ed.), *The Black Sea. A History of Interaction*, Council of Europe: Gyldendal Undervising, 2004.
- Asăvoaie, C., V. Josanu, *Impostură și interes politic în „Istoria Moldovei”*, Iași, Editura Alfa, 2007.
- Badiu, V., S. Saca, *Pe marginea unui manual*. In: Tineretul Moldovei, nr. 142 (1875), 30 noiembrie 1958, p. 3.

- Baidaus, Eduard, *Știința istorică și profesorul de istorie (sugestii curriculare privind predarea istoriei evului mediu)*. In: Cugetul, nr. 2 (18), 2003, pp. 57-62.
- Banks, James A., *Education Citizens in a Multicultural Society*, Teachers College Press, 1997.
- Victor Bârsan, *Procesul Ilașcu. Cartea Albă a Comitetului Helsinki Român*, București, 1994.
- Beck, Peter J., *History, the Curriculum and Graduate Employment*, In: Alan Booth, Paul Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, pp. 242-257.
- Bennett, Susan, *Seminar on „History curricula for secondary schools in the Black Sea Countries”*, Constanța, Romania, 6-8 May 1999, report by Susan Bennett. Council of Europe, Activities for the Development and Consolidation of Democratic Stability (ADACS), DECS/EDU/HIST (99) 59. Strasbourg: Council of Europe, 1999.
- Berdiaev, Nikolai, *Sensul istoriei* (traducere de Radu Părpăuță, prefață de Ilie Gyurcsik), Iași, Polirom, 1996.
- Berti, Anna Emilia, *Children’s understanding of the concept of state*. In: Mario Carretero, James F. Voss, (Eds), *Cognitive and Instructional Processes in History and the Social Sciences*, LEA, 1994, pp. 49-75.
- Bochmann, Klaus, „Moldauisch” oder „Rumänisch”. *Linguistische, kulturelle und politische Aspekte der Amtssprache*. In: Der Donauraum, Sonderheft „Republik Moldova” 3/4, 1996, S. 95-102.
- Bochmann, Klaus, *Limba Română. Istorie, Varietate, Conflicte. O privire din afară*, Chișinău, Cartdidact, 2004.
- Bolovan, Sorina Paula, *Didactica istoriei. Noi orizonturi în predarea, învățarea și evaluarea istoriei prin metode active*, Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.
- Bourdillon, Hilary, (ed.), *History and Social Studies-Methodologies of Textbook Analysis*, Council of Europe, 1992.
- Bracey, Paul, *Ensuring continuity and understanding through the teaching of British history*. In: Ruth Watts, Ian Grosvenor, (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1995, pp. 56-73.
- Bragari, Nicolae, *Programele școlare – factor major al îndoctrinării în sistemul de învățământ din R.S.S.M. (1956-1990)*. In: Caiete de istorie, nr. 8, 2003, pp. 20-25.
- Bragari, Nicolae, *Evoluția învățământului școlar în R.S.S. Moldovenească (1956-1990)* (studiu monografic), Chișinău, Evrica, 2005.
- Brophy, Jere, Bruce Van Sledright, *Teaching and Learning History in Elementary Schools*, Columbia University, 1997.
- Bruchis, M., *One step back, two steps forward: on the language policy of the communist party of the Soviet Union the National Republics (Moldavian: a look back, a survey, and perspectives, 1924-1980)*, New York, 1982.
- Bruchis, M., *The Republic of Moldavia. From the collapse of the Soviet Empire to the restoration of the Russian Empire*. In East European Monographs. No. CDLXXVI. New York, 1996.
- Bruillard, E., B. Aamotsbakken, S. V. Knudsen, M. Horsley (Eds.), *Caught in the Web or Lost in the Textbook? Eight International Conference on Learning and Educational Media, IARTEM, Paris, 2006*.
- Brunnbauer, Ulf, (ed.), *(Re)Writing History. Historiography in Southeast Europe after Socialism*, Studies on South East Europe, prof. dr. Karl Kaser (ed)., vol. 4, Münster, LIT Verlag, 2004.
- Bruter, Annie, *L’Histoire enseignée au Grand Siècle. Naissance d’une pédagogie*, Paris, 1997.
- Budeanu, Gh., *Transnistria în flăcări*, Chișinău, 1993.
- Buga, Ion., *Băștinașii din Republica Moldova (limba și numele lor) sub aspectul dreptului internațional*. In: Limba română, nr. 4, 1995, pp. 107-111.

- Burlacu, Valentin, *Deznaționalizarea și rusificarea românilor basarabeni în primii ani postbelici*. In: Cugetul. Revistă de istorie și cultură, nr. 3-4, 1993.
- Bücher, Klemens, *Separatismus in Transnistrien. Die „PMR“ zwischen Rußland und Moldova*. In: Osteuropa 46, 1996, S. 860-875.
- Cașu, I., *„Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2000.
- Cașu, I. *Etnicitate și politică în Moldova sovietică*. In: F. Solomon, Al. Zub, (Eds.), *Basarabia. Dilemele identității*. Iași, 2001, pp. 57-64.
- Cașu, I., *Some considerations on Ethnic Identity and Nationalism in Bessarabia in the 19th – 20th Centuries*. In: V. Tomuleț, (ed.), *In memoriam professoris Mihail Muntean – Studii de istorie modernă*, Chișinău, 2003, pp. 253-259.
- Cașu, I., *Nation Building in the Era of European Integration: the case of Moldova*. In: CONFLICTED MEMORIES. Europeanizing Contemporary Histories, Edited by Konrad Jarausch and Thomas Lindenberger With the Collaboration of Annelie Ramsbrock, Potsdam, 2007, pp. 237-253.
- Cașu, I., *Modernizarea RSS Moldovenești după modelul sovietic: eșec sau succes?/Modernization of the Moldovan SSR Following the Soviet Example: Failure or Success?*, In: Ștefan Rusu (ed.), *Ro-MD/Moldova în două scenarii/ Ro-MD/Moldova in Two Scenarios*, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 28-44.
- Cașu, I., *Politici identitare în Moldova sovietică și post-sovietică/ Identity Policies in Soviet and Post-Soviet Moldova*, In: Ștefan Rusu (ed.), *Ro-MD/Moldova în două scenarii/ Ro-MD/Moldova in Two Scenarios*, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 61-84.
- Cărăuș, Tamara, *Identități false, adevărate sau naționale*. In: Contrafort, nr. 4-5 (90-91), aprilie-mai 2002, <http://www.contrafort.md/2002/90-91/338.html> (ultima accesare 27.06.2008).
- Chamberlain-Creangă, Rebecca A., *The Transnistrian People? Citizenship and Imaginings of ‚the State’ in an Unrecognized Country*. In: *Ab Imperio* [Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space]. Vol. 4, December 2006, pp. 371-399; același articol și In: Monica Heintz (ed) *Weak State, Uncertain Citizenship: Moldova*, pp. 103-124. In *Halle Studies in the Anthropology of Eurasia*, Chris Hann series editor. Frankfurt, New York & Oxford: Peter Lang, 2008, pp. 103-124.
- Chifu, Iulian, *Spațiul post-sovietic în căutarea identității/Post-Soviet Space: Identity Reloaded*, București, Politeia-SNSPA, 2005.
- Chiperi, Varvara, *Utilizarea metodelor netradiționale de evaluare la lecțiile de istorie*. In: Cugetul, nr. 1 (21), 2004, pp. 57-59.
- Chirica, Codrin Valentin, *Republica Moldova între Rusia și Europa*, Iași, HELIOS, 2004.
- Chirtoacă, Ion, *Istoria românilor. Epoca medievală*, manual universitar, Chișinău, Cartier Istoric, 1999.
- Ciorănescu, G., *Bessarabia disputed land between East and West*, Munich, 1985.
- Cimpoeșu, Dorin, *Restaurarea comunistă sovietică în Republica Moldova*, București, ARS DOCENDI, 2008.
- Cimpoeșu, Dorin, *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1998-1999*, București, Renaissance, 2009.
- Cimpoeșu, Dorin, *A doua comunizare a Basarabiei după stalinizarea din 1944*. In: *Limba Română* nr. 11-12 (173-174), 2009, pp. 193-212.
- Cimpoi, Mihai, *Cenușăreasa sau „buna gospodină”?* In: *Metaliteratură*, Anul IX, nr. 1-2 (20), 2009, pp. 3-5.
- Cojocar, Gheorghe, *Separatismul în slujba Imperiului*, Chișinău, 2000.
- Cojocar, Gheorghe, *Marea Adunare Națională ca expresie supremă a aspirațiilor populare spre emancipare etnopolitică*. In: Cugetul, nr. 3, 2000, pp. 63-72.

Cojocaru, Gheorghe E., *COMINTERNUL și originile „moldovenismului”*. Studiu și documente, Chișinău, CIVITAS, 2009.

Cojocari, L., *The Identity Imaginary of a Post-Totalitarian Society. The Case of the Republic of Moldova*. In: *Identity and Tolerance in Interethnic Civil Society – Selected Papers of the III International Seminar, May 11-14, 2004, Alushta, Ukraine*, (eds.): Kjartan Selnes & Tatiana Senyushkina, Norwegian Humanist Association and Vernadsky Tavrida National University, Simferopol, Ukraine, Oslo, 2005, pp. 31-41.

Cojocari, L., *Проблемы памяти и идентичности в посттоталитарных государствах. Пример Республики Молдова*. In: *Перекрёстки. Журнал исследований восточноевропейского пограничья*, Minsk, 2005, nr. 3-4, pp. 28-35.

Cojocaru, Natalia, Stela Suhan, *Organizarea și reorganizarea socială a memoriei conflictului din Transnistria*. In: *Sociologie românească*, nr. 3, 2003, pp. 40-53.

Cojocaru, V.Gh., *Calitatea în educație „Managementul calității”*, Chișinău, 2007

Condrea, Irina, *Politica lingvistică – o problemă spinoasă în Republica Moldova*. In: *Limba română. Revistă de știință și cultură*, nr. 1, pp. 6-8.

Cooper, Hilary, *The Teaching of History in Primary Schools. Implementing the Revised National Curriculum*, Third Edition, London, 2000.

Cowan, Alex, *Planning a History Curriculum*. In: Alan Booth, Paul Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996, pp. 21-38.

Cozma, V., A. Dolghi, *Primul manual universitar – prima sinteză de istorie a Moldovei*. In: *Revista de Istorie a Moldovei* 3, 3007, pp. 52-62.

Davies, Ian, *Education for European Citizenship and the Teaching and Learning of History*. In: *Teaching for citizenship in Europe*, London, 1995, pp. 149-160.

Davies, Ian, *Citizenship and the teaching and learning of history*. In: James Arthur, Robert Phillips, (Eds.), *Issues in History Teaching*, London, Routledge, 2000, pp. 137-147.

Deletant, D., *Language Policy and Linguistic Trends in the Republic of Moldavia, 1924-1992*, In: D. Dyer (ed.), *Studies in Moldovan. The History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova*, New York, Columbia University, 1996, pp. 53-87.

Declarația Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova și a Comitetului de Conducere al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, Chișinău, 18 iulie 2006. In: *Destin Românesc* S.N. An I (XII), nr. 2 (46), 2006, p. 22.

Dessieux, Gisele, *Sur quels critères apprécier un manuel? L'exemple des prototypes de manuelle moldoves*, In: *Internationale Schulbuchforschung* 20, 4, 1998, pp. 383-390.

Dima, N., *From Moldavia to Moldova. The soviet-Romanian territorial dispute*. In: *East European Monographs*, no. CCCIX, New York, 1991.

Dima, N., *Moldova and the Transdnestr Republic*. In: *East European Monographs*. No. DLXXIX, New York, 2001.

Dobzeu, Maia, *Proiectarea de lungă durată*. In: *Cugetul*, nr. 4 (20), 2003, pp. 46-53.

Dobzeu, Maia, Tatiana Nagnibeda, *Corelarea obiectivelor educaționale cu activitățile de învățare*. In: *Cugetul*, nr. 1 (17), 2003, pp. 57-64.

Dobzeu, Maia, *Analiza și interpretarea documentelor în procesul studierii istoriei*. In: *Cugetul*, nr. 2 (18), 2003, pp. 63-69.

Dobzeu, Maia, *Eseul istoric. Sugestii de elaborare*. In: *Cugetul*, nr. 3 (19), 2003, pp. 32-35.

Dragnev, Emil, *Fragen des Unterrichts in Kultur- und Kunstgeschichte an der Mittelschule der Republik Moldau*. In: *Internationale Schulbuchforschung* 20, 4, 1998, S. 444-449.

- Drumea, Luminița, *Die Nationalen und Sprachlichen Problem des Bildungswesens der Republik Moldau*, In: Peter Bachmaier (Hrsg.), *Nationalstaat oder Multikulturelle Gesellschaft? Die Minderheitenpolitik in Mittel-, Ost- und Südosteuropa im Bereich des Bildungswesens 1945-2002*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003, S. 265-284.
- Ducke, Isa, *The History Textbook Issue 2001. A successful citizens' movement or foreign intervention?* Tokyo, 2002.
- Dumbrava, V., *Konflikte um Symbole in der Republik Moldova – Die Auseinandersetzungen um Straßennamen*. In: *Balkan Archiv* 24/25, 1999/2000, S. 177-190.
- Dumbrava, V., *Warum Geschichte immer neu betrachtet werden muss. Die Republik Moldau und der Umgang mit der Vergangenheit*, In: H. Altrichter, (Hrsg.), *GegenErinnerung. Geschichte als politisches Argument im Transformationsprozeß Ost-, Ostmittel- und Südosteuropas*, München: R. Oldenbourg Verlag, 2006, S. 261-275.
- Dumbrava, V., „Doi paznici, două lumi”. *Memorii concurente în Republica Moldova*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 59-67.
- Dumbrava, V., *Lección-model: Monumentul „Ștefan cel Mare” din Chișinău*, In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 141-146.
- Dungaciu, Dan, *Războiul comunistilor de la Chișinău cu Istoria românilor – de la istoria sovietică la „istoria întehrătă”?*. In: *Geopolitica* 1 (5), 2005, pp. 49-62.
- Dungaciu, Dan, *Moldova ante portas*, București, Tritonic, 2005.
- Dungaciu, Dan, *Cine suntem noi? Cronici de la Est la Vest*, Chișinău, Cartier istoric, 2009.
- Dyer, D.L., *The making of the Moldavian language*, In: D.L. Dyer, (ed.), *Studies in Moldovan. The History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova*. New York, 1996, pp. 89-109.
- Ecker, Alois, (ed.), *The structures and standards of initial training for history teachers in South-East Europe*, Council of Europe, 2004.
- Eminescu, Mihai, *Basarabia, Iași*, 2006.
- Enache, M., D. Cimpoeșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997*, Iași, Polirom, 2000.
- Enciu, Nicolae, *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice/Rusiei în Balcani*. In: *Caiete de istorie*, nr. 12, 2004, pp. 23-27.
- Ene, Ionel, *Istoria Moldovei în date plagiat și mistificare*. In: *Almanah bisericesc*, Episcopia Buzăului, 2001, p. 255-275.
- Eremia, Anatol, *Unitatea limbii române: politică și adevăr științific*. In: *Limba română*, nr. 4, pp. 44-48.
- Eremia, I., *Țara Moldovei și Rusia*, Chișinău, USM, 1993.
- Eremia, I., *Falsificarea istoriei sau „fenomenul Stati” în Republica Moldova*, Chișinău, 2003.
- Erokhina, Marina, & Alexander Shevyrev, *Old Heritage and New Trends: school history textbooks in Russia*. In: Jason Nichols, (ed.), *School History Textbooks across Cultures: international debates and perspectives*. Cambridge: Symposium Books, 2006, p. 83-92.
- Felea, Aurelia, *Istorie și politică în Republica Moldova în timpul mandatului comunist*. In: *Destin Românesc*, S.N., nr. 1 (45), 2006, pp. 34-46.
- Ferro, Marc, *The use and abuse of History or how the past is taught*, London: Routledge and Kegan Paul, 1984.

- Filippova, Olga, *The representation of History and Identity Constrction: a Transnistrian Museum as a Case Study*. In: *Interstitio. East European Review of Historical Anthropology*, vol. I, no. 2, 2007, pp. 221-232.
- Fines, John, *History and the Challenge of Multicultural Education*. In: Alec Fyfe, Peter Figueroa, *Education for Cultural Diversity. The challenge for a new era*, Routledge, 1997.
- Finley, M.I., *Uzul și abuzul de istorie. De la miturile grecilor la Lévi-Strauss, trecutul viu și prezentul iluminat*, Traducere de Vivia Săndulescu, Chișinău, Editura ARC, 2002.
- Fruntașu, Iulian, *O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812-2002*, Chișinău, 2002.
- Fukuyama, Francis, *Sfârșitul istoriei?* Traducere de Dana Bercea, București, Editura Vremea SC, 1994.
- Furet, F., *Atelierul Istoriei*, Traducere de Irina Cristea, București, Corint, 2002.
- Furtună, Iacob, *Basarabia răpită sau cât pământ îi trebuie unui rus, ghid istoric*, Editura SEMNE, 1994.
- Gabinschi, M., *Reconvergence of Moldavian towards Romanian*. In: M. Clyne, (ed.), *Undoing and Redoing Corpus Planning*, Berlin and New York: Mount de Gruyter, 1997, pp. 193-214.
- Gallagher, Carmel, *History teaching and the promotion of democratic values and tolerance. A handbook for teachers*. Council of Europe, 1996.d
- Gavriliță, Galina, *Reflectarea relațiilor româno-turce în manualele școlare din Republica Moldova*, In: *Cugetul*, nr. 4, 2000, pp. 49-51.
- Ghimpu, Gheorghe, *Conștiința națională a românilor moldoveni. Lucrare de sinteză cu texte antologice*. Ediția a II-a, revăzută și completată de autor, Chișinău, 2002.
- Giordano, G., *Twentieth-century textbook wars. A history of advocacy and opposition*, Frankfurt am Main, 2003.
- Gonta, Gheorghe, Nina Petrovschi. *Novi skil'ni pidrucniki v Ukraijni*, In: M. Telus, Ju. Sapoval. *Ukrajins'ka istoricna didaktika: Miznarodnij dialog (fachivci riznich kraijn pro sucasni ukrijns'ki pidrucniki z istorij)*, Kijv, Geneza, 2000, c. 145-148.
- Gonta, Gheorghe, *Problema osobistosti j suspil'stva ta dejaki spirni pitannja istorij v eksperimental'nich pidrucnikach Resubliki Moldova*. In: M. Telus, Ju. Sapoval, *Ukrajins'ka istoricna didaktika: Miznarodnij dialog (fachivci riznich kraijn pro sucasni ukrijns'ki pidrucniki z istorij)*, Kijv, Geneza, 2000, c. 283-290.
- Gonța, Gheorghe, Nina Petrovschi. *Problemy povsednevnoj zizni v novych ucebnykh Respubliki Moldova*. In: Petra Sadoycki, Magda Telus, (Eds), *Gistoryja stodzennasci i pravj calaveka*, Minsk: Technalogija, 2000, c. 149-154.
- Greco, Mihai, Anatol Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova. Documente și materiale*, Chișinău, Litera, 2004.
- Gribincea, Argentina, Mihai Gribincea, Ion Șlșcanu, *Politica de moldovenizarea în RASS Moldovenească*, Chișinău, Civitas, 2004.
- Gribincea, Mihai, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică. 1940-1950*, Cluj-Napoca, 1995.
- Grosvenor, Ian, Ruth Watts, *Pupil entitlement and the teaching and learning of history*. In: Ruth Watts, Ian Grosvenor, (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1995, p. 8-23.
- Hadn, Terry, James Arthur and Martin Hunt, *Learning to Teach History in the Secondary School*, London, 1997,
- Haheu, Valentina, Nina Petrovschi, *Implementarea Curriculum-ului de istorie în școală*. In: *Cugetul*, nr. 4, 1999, pp. 42-44.
- Haheu, Valentina, Nina Petrovschi, *Evaluarea randamentului școlar la istorie*. In: *Cugetul*, nr. 2, 2000, pp. 51-54.

- Hanne, Gottfried, *Der Transnistrien-Konflikt: Ursachen, Entwicklungsbedingungen und Perspektiven einer Regulierung*, Köln, 1998.
- Hausleitner, Mariana, *Die Moldaurepublik und die Rußländische Föderation*. In: *Südosteuropa-Mitteilungen*, Jg. 36, Heft 4, 1996, S. 344-352.
- Hausleitner, Mariana, *Germanii și evreii în Basarabia în secolele XIX și XX*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 77-84.
- Heitmann, Klaus, *Probleme der moldauischen Sprache in der Ära Gorbačev*. In: *Süd-Ost-Europa. Zeitschrift für Gegenwartforschung* 38, 1989, S. 28-53.
- Heitmann, Klaus, *Sprache und Nation in der Republik Moldova*. In: Wilfried Pottoff (Hg.), *Konfliktregion Südosteuropa. Vergangenheit und Perspektiven*, München, 1997, S. 79-106.
- Heitmann, Klaus, *Limba și politică în Republica Moldova*, Chișinău, 1989.
- Hinrichs, Ernst, *Subject Matter Adequacy*. In: *History and Social Studies – Methodologies of Textbook Analysis*, Amsterdam, 1992, p. 42-51.
- History in the National Curriculum – England*, London, HMSO, DES, 1991.
- Hlandnik, Mirjam M., *All Different – All Equal: who defines education for citizenship in a new Europe*. In: *Teaching for citizenship in Europe*, London, 1995, pp. 35-39.
- Horsley, Mike, Susanne V. Knudsen & Staffan Selander (Eds.), *'Has Past Passed?' Textbooks and Educational Media for the 21st Century*, Stockholm Library of Curriculum Studies 15, Stockholm. 2005.
- Horsley, Mike, *Emerging Institutions and Pressing Paradoxes*. Report from the Virtual School and 'ecotone', the Virtual and Real Classroom research on the nexus between printed and electronic publishing. In: *The future of textbooks? International Colloquium on School Publishing: Research about Emerging Trends*, University of Sydney, 2001, p. 35-51.
- Hunt, Timothy, *Five Case Histories of Textbook Development (Romania, Macedonia, Sri Lanka, Azerbaijan, China)*. Cecilia Braskavsky in collaboration with Katya Halil, (Eds.), *Textbooks and Quality Learning for All: some lessons learned from international experiences*, Geneva, SRO-KUNDIG, 2006, pp. 195-270.
- Hurezeanu, Damian, *Climat politic, adevăr istoric, manual școlar*. In: Lucian Nastasă, ed., *Studii istorice româno-ungare*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 1999, pp. 289-300.
- Husar, Al., *Lețiile istoriei*, Iași, Institutul European, 1995.
- Husbands, Chris, *What is History Teaching? Language, Ideas and Meaning in learning about the past*, Open University Press, 1996.
- Ihrig, Stefan, Rezension zu I. Colesnic, *Generația Unirii*. In: *Südostforschungen* 63/64, 2004/2005, S. 915-916.
- Ihrig, Stefan, Christian Weiß, Roberta Carnevale, *Von Europa nach Bosporus (er)finden? Die Diskussion um den Beitritt der Türkei zur Europäischen Union in den britischen, deutschen, französischen und italienischen Zeitungen*, Peter Lang, 2005.
- Ihrig, Stefan, *Conference report. Multicultural education in Moldova – A mixed track record from minority researchers, practitioners and representatives*. In: *Internationale Schulbuchforschung/International Textbook Research* 1, 2005, pp. 132-135.
- Ihrig, Stefan, *What kind of a narrative is needed for the history textbooks of multi-cultural societies?* In: Tatiana Stoianova (ed.), *Educația multiculturală ca mijloc de management al Diversității și de integrare în societatea polietnică*, Chișinău, 2005, pp. 38-45.
- Ihrig, Stefan, *The construction of the "other" in Moldovan history textbooks*. In: Tatiana Stoianova (ed.), *Educația multiculturală ca mijloc de management al Diversității și de integrare în societatea polietnică*, Chișinău, 2005, pp. 168-174.

Ihrig, Stefan, *Die Gagausen – Nation-building ohne Geschichte? Oder: Nation ohne nation-building?* In: *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropa* 7, 1005, S. 75-99.

Ihrig, Stefan, *The hyperreality of the empty page – „Disappeared minorities“ in Moldovan and Turkish history textbooks.* In: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova* 6, Chișinău, 2005, pp. 299-304.

Ihrig, S., *Rediscovering History, Rediscovering Ultimate Truth – History, Textbooks, Identity and Politics in Moldova.* In: Nabuhiro Shiba (ed.), *In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Comparative Study of History Textbooks in the Balkans*, Tokyo, 2006, pp. 65-82.

Ihrig, S., *Attainment Nationalism vs. Maintenance Nationalism – the case of Moldova and Nationalism Theory.* In: Nabuhiro Shiba (ed.), *In Search of a Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks. Reports from the International Symposium held at Komaba Campus, the University of Tokyo (12th November, 2005), Comparative Study of History Textbooks in the Balkans*, Tokyo, 2006, pp. 173-209.

Ihrig, Stefan, Rezension zu I. Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei*, Rezensionssseite des Osteuropa-Instituts an der FU-Berlin (<http://www.oei.fu-berlin.de/geschichte/soe/rezensionsseite/rezension30.html>).

Ihrig, Stefan, *Rediscovering history, rediscovering ultimate truth – History, textbooks, identity and politics in Moldova.* In: *European Studies* 5, Tokyo, 2006, pp. 43-57.

Ihrig, Stefan, *Democracy (dis)connected – Discourses of democracy and of the inter-war period as (mis)guiding lights in the history textbooks of the Republic of Moldova and Romania.* In: *CEU Political Science Journal* 2/1, Budapest, 2007, pp. 27-43.

Ihrig, Stefan, *Discursul (ne)civic și nemulțumirile exprimate în el. Conceptul „moldovenist” și cel „românist” de națiune și cetățean oglindit în manualele actuale de istorie și în istoriografia Republicii Moldova (1991-2005).* In: Monika Heinz (ed.), *Republica Moldova: Stat slab – cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova*, București, 2007, pp. 191-213.

Ihrig, Stefan, Review of I. Katchanovski, *Cleft Countries – Regional Political Divisions and Culture in Post-Soviet Ukraine and Moldova.* In: *CEU Political Science Journal* 2/2, Budapest, 2007, pp. 215-218.

Ihrig, Stefan, *Unsere Gagausen! Wahrnehmungen zwischen Kanon und Kontext.* In: Ulf Brunnbauer, Andreas Helmedach, Stefan Troebst, (Hg.), *Schnittstellen. Gesellschaft, Nation, Konflikt und Erinnerung in Südosteuropa. Festschrift für Holm Sundhussen zum 65. Geburtstag, Südosteuropäische Arbeiten* 133, München, R. Oldenbourg Verlag, 2007, S. 361-373.

Ihrig, Stefan, *Wer sind die Moldawier? Rumänismus versus Moldowanismus in Historiographie und Schulbüchern der Republik Moldova, 1991-2006.* Stuttgart: *ibidem*-Verlag, 2008.

Ihrig, Stefan, *Perioada interbelică în manualele de istorie din Republica Moldova, 1995-2007.* In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 17-27.

Ihrig, Stefan, Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (Eds), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008.

Iorga, N., *Din faptele străbunilor. Povestiri ale cronicarilor*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991.

Iuțiș, Gh., E. Cozma, I. Asăvoaie, *Elemente de didactica istoriei*, Iași, Editura Graphys, 2008.

Johnsen, Egil Børre, *Are we looking for it in the same way? Some remarks on the problem of ideological investigations of textbooks and methodological approaches.* In: K. Peter Fritzsche (Hrsg.) *Schulbücher auf dem Prüfstand. Perspektiven der Schulbuchforschung und Schulbuchbeurteilung in Europe*, Frankfurt am Main, 1992, pp. 79-96.

- Johnsen, Egil Børre, *Textbooks in the Kaleidoscope. A critical survey of Literature and Research on Educational Texts*, Scandinavian University Press, 1993.
- Johnsen, Egil Børre, *Fiction and Faction in Textbooks*. In: *Text and Quality*, Scandinavian University Press, 1995, p. 46-55.
- Johnsen, Egil Børre, et al., (Eds.), *The Text of Knowledge. In pursuit of the good textbook*, Scandinavian University Press, 1997.
- Jolly, Alison, *Tolerance: implications for educators*. In: *Teaching for citizenship in Europe*, London, 1995, pp. 47-54.
- Judy, S., *History for All*, London, 1997.
- Justin, Janez, *Explicit and implicit messages in European textbooks of history*. In: Panos D. Xochellis, Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001, p. 91-110.
- King, C.E., *Limbaajul politicii și politica limbajului: identitatea moldovenească și relațiilor sovieto-române, 1985-1991*. In: A. Pop, (ed.), *Sub povara graniței imperiale. Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenței de stat*, București, 1993, pp. 116-136.
- King, C., *Moldovan Identity and Politics of Pan-Romanianism*. In: *Slavic Review*, vol. 53, n° 2, 1994, pp. 345-368.
- King, C., *Post-Soviet Moldova: a Borderland in transition*, London, 1995.
- King, C., *The politics of language in the Moldovan Soviet Socialist Republic*. In: D.L. Dyer, (ed.), *Studies in Moldovan. The History, Culture, Language and Contemporary Politics of the People of Moldova*. New York, 1996, pp. 111-130.
- King, C., *Politique panroumaine et identité moldave*. In: *Balkanologie* 1, 1997, pp. 13-32.
- King, C., *The Moldovans – Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, Hoover Inst. Press, 1999.
- King, C., *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, ARC, 2002.
- Kotte, Eugen, *"Not to have Ideologies But to be One". Die Grundungsgeschichte der USA in amerikanischen schulgeschichtsbuchern aus den Jahren 1968 bis 1985*, Hannover, Verlag Hahnsche Buchhanghung, 1997.
- Leeuw-Roord, Joke van der, *The Past is no History! Controversial History Teaching as a Hazardous Challenges for the European History Teacher*. In: *Historical Consciousness and History Teaching in a Globalizing Society*, Peter Lang, 2001.
- Leeuw-Roord, Joke van der, *The Past is no History! Controversial History Teaching as a Hazardous Challenges for the European History Teacher*. In: *Historical Consciousness and History Teaching in a Globalizing Society*, Peter Lang, 2001, p. 71-80.
- Lehmann, Katja (Hg.), *Theater spielen im Geschichtsunterricht, Spielformen, Methoden, Anwendungen und deren didaktische Reflektion*, Themenhefte Geschichte 8, Reihenherausgeberin: Waltraud Schreiber, Neuried, ars una, 2006.
- Levință, Chiril, *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*. In: *Cugetul*, nr. 3, 4, 1993, pp. 54-60.
- Lucinschi, Petru, *Moldova și moldovenii. De ce țara noastră este mereu la răscruce? (încercare de răspuns la întrebare)*, Chișinău, 2007.
- Manea, M. (ed.), *We and our neighbours. The majority and the minorities in the recent history textbooks in Romania, Bulgaria and Hungary. With a case study: Republic of Moldova*, Bucharest: Educația 2000+; Humanitas Educațional, 2004, <http://www.minorities-in-textbooks.com/>
- Marsden, William E., *The School Textbook: Geography, History and Social Science*, Woburn Press, 2001.

- Marsh, Colin J., *Perspectives: Key Concepts for Understanding Curriculum*, vol. 1, The Falmer Press, 1997.
- Matthes, E., C. Heinze (Hrsg.), *Die Familie im Schulbuch*, Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt, 2006.
- Meurs, W. P. v., *The Bessarabian Question in Communist Historiography – Nationalist and Communist Politics and History-Writing*. East European Monographs, New York, 1994.
- Meurs, W. P. v., *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, 1996.
- Meurs, W. P. v., *Carving a Moldavian Identity out of History*. In: Nationalities Papers 1, 1998, pp. 39-56.
- Meurs, W. P. v., *Moldova – nationale Identität als politisches Programm*. In: Südosteuropa-Mitteilungen 4-5, 2003, pp. 30-43.
- Meurs, Wim van, *History Textbooks in Moldova*, Expert Report, Braunschweig, June 26-27, Strasbourg, 2003, DGIV/EDU/HIST (2003) 05; http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/History%5FTeaching/Reform_of_History_Teaching/Joint_Programme_CoE-EC/Moldova/c.Van%20Meurs%20Moldova.asp#TopOfPage (ultima accesare 23.06.2008).
- Meurs, Wim van, *Istoriografia perioadei interbelice pe baza exemplului Sfatului Țării*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 29-33.
- Mikk, Jaan, *Values in textbooks*. In: Kielikukko, nr. 4, 1996, pp. 12-15.
- Mischevca, Vlad, Olga Șandru, *Ce înseamnă a fi istoric?* In: Cugetul, nr. 2 (26), 2005, pp. 68-71.
- Moldovan, Petre P., *Moldovenii în istorie*, Chișinău, Poligraf-Service, 1993.
- Moldoveanu, Petre, *Cum se falsifică istoria*. In: Patrimoniu, nr. 1, 1990, pp. 78-110.
- Moraru, Anton, *Știința istorică în contextul intereselor politice*, Chișinău, Editura Pontos, 2003.
- Moraru, Anton, *Metodologia istoriei. Teoria și practica investigațiilor științifice*, Chișinău, Labirint, 2007.
- Moșanu, Alexandru, *Perspectivile istoriei naționale în învățământ*. In: Cugetul, nr. 1, 1990.
- Moșanu, Alexandru, Ion Buga (coordonatori), *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a Pactului Molotov-Ribbentrop*, Chișinău, 2002.
- Moșanu, Alexandru, *O carte în dezbatere despre istoria românilor basarbeni* Charles King: Moldovenii, România, Rusia și politica culturală, traducere Diana Stanciu, Chișinău, Editura Arc, 2002 – 304 p. In: Curi-erul Românesc, Anul XV, nr. 3 (194), martie 2003, pp. 10-11.
- Moșanu, Alexandru, *Manipularea istoriei*. In: Cugetul, nr. 4 (32), 2006, pp. 57-60.
- Moșanu, Alexandru, *Manipularea istoriei*. In: Destin Românesc S.N. An I (XII), nr. 2 (46), 2006, pp. 8-12.
- Moșanu, Alexandru, *O independență subminată*. In: Destin Românesc S.N. An II (XIII), nr. 3-4 (51-52), 2007, pp. 10-18.
- Munteanu, Anatol, *1990-1992. Luptele pentru Tighina. Sacrificiu și trădare*. In: Cugetul, nr. 4 (24), 2004, pp. 27-35.
- Muntean, Anatolie, Nicolae Ciubotaru, *Românii de la est. Războiul de pe Nistru (1990-1992)*, București, Editura Ager-Economistul, 2004.
- Munteanu, Anatolie, *Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*, București, 2005.
- Munteanu, I., *Moldova – Social Multipolarity and Political Violence*. In: P. Kolsto (ed.), *National Integration and Violent Conflict in Post-Soviet Societies – The Cases of Estonia and Moldova*, Lanham, 2002, pp. 197-231.
- Mureșanu, Camil, *Manualul de istorie și modalitățile de realizare a funcției lui*. In: Lucian Nastasă, ed., *Studii istorice româno-ungare, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”*, 1999, pp. 251-255.

Murgescu, Bogdan, *A fi istoric în anul 2000*, București, Editura ALL EDUCAȚIONAL, 2000.

Murgescu, Mirela-Luminița, *Între "bunul creștin" și "bravul român". Rolul școlii primare în construirea identității naționale românești (1831-1878)*, București, 1999.

Musteață, S., V. Siminica (Eds.), *Demistificarea sau remistificarea istoriei*, Materialele Dezbaterilor Naționale, Chișinău, 26-28 aprilie 1999, Chișinău, 2001, 164 pag.

Musteața, S., (ed.), *Religion, Society and Education in Post-Totalitarian Societies of Central and South Eastern Europe*, (materialele mesei rotunde „Religia, societatea și educația în țările post-totalitare din Europa Centrală și de Est”, Chișinău, 26-28 octombrie 2000), Chișinău, 2001, 224 pag.

Musteața, S., (ed.), *Republica Moldova și România – un deceniu de relații complexe*, Materialele Dezbaterilor Naționale, Chișinău, 2002.

Musteață, S., *Curriculumul național și manualele de istorie din Republica Moldova: realizări și perspective. Studiu de caz: ciclul liceal Istoria românilor (clasele X– XII) (National History Curricula and Textbooks in the Republic of Moldova: Realizations and Perspectives)*. In: DIDACTICA PRO. Revista de teorie și practică educațională, Chișinău, nr. 3 (13), 2002, pp. 65-69.

Musteață, S., *Realizări și perspective: învățămîntul istoric preuniversitar din Republica Moldova (Realizations and Perspectives: School History Teaching in the Republic of Moldova)*. In: Dosarele istoriei, VIII, no. 5 (81), 2003, pp. 10-15.

Musteață, S., *Predarea istoriei în Republica Moldova. Între reformă și antireformă*. In: Oncescu, Iu., Miloiu, S., eds. *Istoria: contribuții în căutarea unui nou mesaj. Profesorului Ion Stanciu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Târgoviște, 2005, pp. 376-392.

Musteață, S., *Situația învățămîntului istoric preuniversitar din Republica Moldova (2001-2004) (School history teaching in the Republic of Moldova 2001-2004)*. In: Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, vol. LVII, seria Științe Socio-Umane și Juridice, nr.2/2005, pp. 217-223.

Musteață, S., *Cum să elaborăm și analizăm manualele școlare*, Chișinău, Cartdidact, 2006.

Musteață, S., *Predarea istoriei în Europa la începutul secolului XXI*. In: Cugetul 2 (30), 2006, pp. 61-66.

Musteață, S., (ed.), *Educația cetățeniei democratice și toleranței prin intermediul istoriei. Ghid didactic*. Chișinău, Editura Cartdidact, 2006.

Musteață, S., *Analiza internațională a manualelor școlare*. In: Revista DIDACTICA PRO, 1-2 (41-42), 2007, pp. 33-37.

Musteață, S., *Identitatea națională între istorie și politica. Un studiu de caz privitor la Republica Moldova (2001-2005) (National identity between history and politics: a case study of the Republic of Moldova (2001-2005))*. In: M. Heintz, (ed.), *Stat slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova*, București, Curtea Veche, 2007, pp. 175-190.

Musteață, S., *Geschichtslehnbücher zwischen politischer Propaganda, nationalistischen Konstruktionen und Wissenschaft. Untersuchungen zur Entwicklung des Schulfaches Geschichte in den post-totalitären Staaten Südpsteuropas am Beispiel der Republik Moldau, der Ukraine und Rumänien*. In: ECKERT. Das Bulletin, Nr. 02, Winter 2007, pp. 100-102.

Musteață, S., *National Identity between History Teaching and Politics: Moldova (2001-2007)*. In: Monica Heintz, (ed.), *Weak State, Uncertain Citizenship: Moldova, Gesellschaften und Staaten im Epochenwandel*, Band 16, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2008, pp. 127-148.

Musteață, S., *Education Reform in the Republic of Moldova: Qua Vadis?* In: Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, vol. LX, seria Științe Socio-Umane și Juridice, nr. 1/2008, pp. 91-104.

Musteață, S., *Predarea istoriei în școlile din regiunea separatistă nistreană*. In: Andrei Galben, Gheorghe Postică, (Eds.), *Probleme actuale de istorie națională. Studii în onoarea profesorului Pavel Parasca*, Chișinău, 2009, pp. 335-345.

- Musteață, S., *Adevărul despre manualele de istorie integrată*, In: Destin Româneasc S.N., An IV (XV), nr. 4 (62), 2009, pp. 7-21.
- Musteață, S., *Marea Unire din 1918 în manualele școlare din Republica Moldova. Studiu de caz: clasele a IV-a, a VIII-a și a IX-a*, In: A. Vițalaru, I. Ghercă Munteanu (coordonatori), *Secvențe din trecut: Studii de istorie și de relații internaționale*, Iași, Editura Performantica, 2009, pp. 95-131.
- Musteață, S., *The history textbooks and social conflicts in the Republic of Moldova*, In: http://amudarya.net/fileadmin/_amudarya/bs/sm.pdf (postat pe data de 24.07.2009).
- Musteață, S., **Recenzie**, Stefan Ihrig, Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Georg-Eckert Institut für internationale Schulbuchforschung, Moldova-Institut Leipzig, Editura Cartdidact, 2008, 207 pag., 500 ex., In: Pontes 5, 2009, pp. 288-295.
- Musteață, S., **Recenzie**, Stefan Ihrig, *Wer sind die Moldawier? Rumänismus versus Moldowanismus in Historiographie und Schulbüchern der Republik Moldova, 1991-2006*, Stuttgart: ibidem-Verlag, 2008, ISBN-10: 3-89821-466-4, pp. 296-299, In: Destin Românesc S.N., AN IV (XV), NR. 3 (61), pp. 156-162; In: Pontes 5, 2009, pp. 296-299.
- Musteață, S., (coordonatorul volumului), *Predarea istoriei. Îndrumar metodic pentru profesori*, Chișinău, Editura Pontos, 2010.
- Müller, D., *Property rights – o perspectivă inclusivă la analiza politicii cetățeniei în România interbelică*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, pp. 95-107.
- Müller, D., *Lecție-model: Reforma agrară în perioada interbelică: cetățeanul și „property rights”*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, pp. 131-139.
- Nantoi, Oazu, *Cu privire la situația în raioanele de est ale Republicii Moldova (1992-2000)*. In: *Aspecte ale conflictului transnistrean*. Institutul de Politici Publice, Chișinău, Știința, 2001, pp. 9-19.
- Nantoi, Oazu, *The Conflict between the Civil Society and Transnistrian Separatism*, In: Ana Pascaru (ed.), *Confidence Building Measures and Conflict Regulating Strategies in Divided Societies. Macedonia and Moldova*, Chișinău, 2001, pp. 170-174.
- Nantoi, Oazu, *Conflictul din zona de est a Republicii Moldova – o încercare de abordare nouă*. In: Institutul de Politici Publice, 28 iunie 2002, www.ipp.md
- Nazaria, Sergiu, *O opinie cu privire la concepția învățământului istoric în Republica Moldova*. In: *Moldova Suverană*, nr. 38, miercuri, 12 martie 2003, pp. 1, 3.
- Neagu, M., *Rolul Consiliului Europei în elaborarea concepției de istorie în Republica Moldova*. In: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, 6, 2005, pp. 268-276.
- Neagu, M., *Istorie, memorie, identitate în Moldova postsovietică. Considerații asupra evoluției istoriografiei școlare din Republica Moldova (1991-2005)*. In: *Cugetul* 1 (29), 2006, pp. 9-25.
- Negru, Elena, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2003.
- Negru, Gheorghe, *Politica etnolingvistică în R.S.S. Moldovenească*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2000.
- Negru, Gheorghe, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2000.
- Negru, Gheorghe, *Moldovenismul și românismul basarabean*. In: *Destin Românesc*, S.N., nr. 1-2 (49-50), 2007, pp. 10-19.

- Negru, Gheorghe, *O istorie antistatală*. In: Destin Românesc, S.N., nr. 2-3 (54-55), 2008, pp. 8-11.
- Negru, Gheorghe, *Democrația și Românismul*. In: Destin Românesc, S.N., nr. 2 (60), 2009, pp. 7-11.
- Negru, Gheorghe, *Ambasada Rusiei și „Istoria românilor”*. In: Destin Românesc, S.N., nr. 3 (61), 2009, pp. 7-11.
- Negură, Petru, *Inginerii identității moldovenesti: scriitorii moldoveni, de la stalinism la independență/ Engineers of Moldovan Identity: Moldovan Writers from Stalin's Times up to Independency*. In: Ștefan Rusu (ed.), *Ro-MD/Moldova în două scenarii/ Ro-MD/Moldova in Two Scenarios*, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 49-60.
- Negură, Petru, *NI HÉROS, NI TRAITRES, Les écrivains moldaves face au pouvoir soviétique sous Staline*, Paris, L'Harmattan, 2008.
- Nettle, Keith, *International Aspects of Expenditure on Schoolbooks*. In: *The future of textbooks? International Colloquium on School Publishing: Research about Emerging Trends*, University of Sydney, 2001, p. 1-7.
- Neukirch, C., *Die Republik Moldau – Nations- und Staatsbildung in Osteuropa*. Osteuropa – Geschichte, Wirtschaft, Politik 9, Münster, 1996.
- Niculiță, I., et al. *Pătrunderea mediocrității în manualul școlar de istorie*. In: Făclia, nr. 41, vineri 14 octombrie 1994, pp. 4-5.
- Niedermaier, Paul, *Problematika orientării învățământului istoric*. In: Lucian Nastasă, ed., *Studii istorice româno-ungare*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 1999, pp. 257-259.
- Niculcea, Tatiana, *Dezvoltarea curriculum-ului școlar în clasele I-IV*. In: DIDACTICA PRO, nr. 3-4 (13-14), 2002, p. 22
- Nistor, Ioan Silviu, *Istoria românilor din Transnistria, organizarea, cultura și jertfa lor*, Galați, Editura Eminescu, 1995.
- Ojog, Igor, Alexei Tulbure, *Îndrumări metodicodidactice la studierea cursului „Istoria românilor” (din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul sec. XIX)*. In: Cugetul, nr. 3, 1991, pp. 30-41.
- Ojog, Igor, Galina Gavriliță, *Problema identității naționale în manualele de istorie din Republica Moldova*. In: Flavius Solomon, Alexandru Zub, (Eds.), *Basarabia. Dilemele Identității*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2001, pp. 83-96.
- Otu, Petre, Aurel Pentelescu, *Gheorghe I. Brătianu – Istorie și Politică*, București, Corint, 2003.
- Paquet, M., V. Buti (eds.), *O lecție de istorie cu Fernand Braudel*, Châteauevallon „Zilele Fernand Braudel” 18, 19 și 20 octombrie 1985, traducere de Maria Pavel, București, Corint, 2002.
- Parmentier, F., *La Moldavie à la croisée des chemins*. Préface de Jacques Rupnik, Paris, 2003.
- Pascu, Ștefan, *Istoricul – om de știință, educator și cetățean*. In: Cugetul, nr. 2, 1991, pp. 3-5.
- Peteu, Natașa, *Considerații cu privire la programa și manualele de istoria românilor*. In: Cugetul, nr. 4 (32). 2006, pp. 53-56.
- Petrencu, Anatol, *Învățământul istoric în România (1948-1989)*, Chișinău, Știința, 1991.
- Petrencu, Anatol, *Ce se întâmplă totuși cu istoria?* In: Cugetul, 1992, nr. 3, pp. 3-7.
- Petrencu, Anatol, *Impunerea stalinismului în învățământul istoric în România*. In: A. Petrencu (redactor), *Probleme actuale ale istoriei naționale și universale*. Culegere de studii și materiale, Chișinău, Universitas, 1992, pp. 315-334.
- Petrencu, Anatol, *Relațiile interetnice reflectate în manualele de istorie sub regim sovietic: cazul Basarabiei*. In: Lucian Nastasă, ed., *Studii istorice româno-ungare*, Iași, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 1999, pp. 277-282.

- Petrencu, Anatol, *Cîteva obiecții privind așa-numitele curriculumuri la istoria curs integrat (ciclul gimnazial și liceal)*. In: Cugetul, nr. 3 (23), 2004, pp. 61-65.
- Petrencu, Anatol, *Despre starea învățământului istoric din Republica Moldova (raport prezentat la Congresul al III-lea al Istoricilor din Republica Moldova)*. In: Cugetul, nr. 4 (28), 2005, pp. 54-60.
- Petrovski, Nina, *Ausgewählte Aspekte der Vorbereitung neuer Geschichtsbücher in der Republik Moldau*. In: Internationale Schulbuchforschung 20, 4, 1998, S. 440-443.
- Petrovski, Nina, *Manualul școlar de istorie*. In: Cugetul, nr. 4, 2000, pp. 46-48.
- Petrovski, Nina, *Metodologia proiectării didactice*. In: Cugetul, nr. 3-4 (11-12), 2001, pp. 64-72.
- Pingel, Falk, *National and/or European History*. In: Panos D. Xochellis, Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001, pp. 193-212.
- Pingel, Falk, *New structures for a medium in the state of change*. In: *The future of textbooks? International Colloquium on School Publishing: Research about Emerging Trends*, University of Sydney, 2001, p. 24-34.
- Pohilă, Vlad, *Și totuși, limba română*, Chișinău, Prometeu, 2008.
- Pop, I., *Basarabia din nou la răscruce*, București, 1995.
- Popa, Ioan, Luiza Popa, *România, Basarabia și Transnistria*, București, 2009.
- Popescu Sireteanu, I., „*Moldovenii în istorie*” – *cartea unui impostor și falsificator agramat*. In: *Limba română* 21, 1995, pp. 65-74.
- Postică, Elena, *Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944-1950*, Chișinău, Știința, 1997.
- Poștarencu, D., *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940)*, Chișinău, Cartier Istoric, 1998.
- Prisac, Lidia, *Istoriografia separatismului transnistrean*, Iași, Lumen, 2008.
- Purēns, Vilnis, Dzintra Liepinja, *История Латвии, Экспериментальный учебник*, Рига, RaKa, 2000.
- Quisumbing, L.R., Felice P. Sta Maria, *Values Education through History. Peace and Tolerance*, UNESCO National Commission of the Philippines, 1996.
- Ravitch, Diane, *The language police. How Pressure Groups Restrict What Students Learn*, New York: Alfred A. Knopf, 2003.
- Raymond, Aron, *Introducere în filosofia istoriei*, București, 1997.
- Reviews of National Policies for Education. South Eastern Europe. FYROM, Moldova, Montenegro, Romania, Serbia*. Vol. 2. Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD, 2003.
- Roibu, N., *Primăvara demnității noastre. Reportaje. Grevele din Basarabia din primăvara anului 1995*, Chișinău, 1997.
- Rosa, Alberto, Florentina Blanco, Juan A. Huertas, *Uses of Historical Knowledge: an exploration of the construction of professional identity in students of psychology*. In: *Learning and Reasoning in History*, International Review of History Education, vol. 2, Woburn Press, 1998, p. 61-78.
- Rüsen, Jörn, *Das ideale Schulbuch. Überlegungen zum Leitmedium des Geschichtsunterrichts*. In: Internationale Schulbuchforschung 14, 1992, S. 237-250.
- Schroeder-Negru, O., *Rebeliunea de la Tatar Bunar din 1924. Germanii basarabeni între anti-bolșevism și patriotism românesc*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 85-92.
- Sebba, Judy, *History for All*, London, 1997.
- Serebrian, O., *Basarabia: geopolitica unei identități în derivă*. In: *Politosfera*, Chișinău, Cartier, 2001.

- Simoska, Emilija, *General Problems in the History Textbooks of the Balkans*, In: *Teaching the History of SouthEastern Europe*, Thessaloniki, 2001, p. 97-102.
- Sînzeanu, Iu., „Poporul moldovenesc” și „limba moldovenească”. *De la anexarea țaristă la aniversarea a „650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei”*, Iași, Editura PIM, 2009.
- Skvortova, Alla I., *Transnistrian People – an Identity of Its Own?* In: *Moldovan Academic Review* 1, 2002.
- Solomon, Fl., *De la RSSM la Republica Moldova*. In: Fl. Solomon, Al. Zub, (Eds.) *Basarabia – dilemele identității*, Iași, 2001, pp. 73-82.
- Solomon, Fl., *Minoritățile etnice în manualele de istorie din Republica Moldova*. In: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, 6, 2005, pp. 317-323.
- Solomon, Fl., *Minoritățile etnice în manualele de istorie din Republica Moldova: între politică, discurs formativ și educație*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2008, pp. 69-75.
- Solomon, Fl., *O paralelă posibilă: identitatea națională la ucraineni și români/A Possible Comparison: the National Identity of Ukrainians and of Romanians*. In: Ștefan Rusu (ed.), *Ro-MD/Moldova în două scenarii/ Ro-MD/ Moldova in Two Scenarios*, Chișinău, Centrul pentru Artă Contemporană-[KSA:K], 2008, pp. 85-90.
- Solovei, Rodica, Rodica Eșanu, *Sugestii de evaluare criterială la istorie*. In: *Cugetul*, nr. 3 (23), 2004, pp. 51-60.
- Stati, Vasile, *Moldovenii la răsărit de Nistru*, Chișinău, Poligraf-Service, 1995.
- Stati, Vasile, *Istoria Moldovei în date*, Chișinău, 1998.
- Stati, Vasile, *Istoria Moldovei*, Chișinău, 2002.
- Stati, Vasile, (ediția alcătuită și completată), *Primele istorii ale Moldovei. Cronografia moldo-slavonă*, Chișinău, Lumina, 2007.
- Stati, Vasile, *Pentru limba noastră moldovenească. Studiu istoric. Sociolingvistic*, Seria Biblioteca „Pro Moldova”, Chișinău, 2008.
- Stati, Vasile, *Moldovenii din Ucraina, Studii istorico-geografic și etnografic*, Chișinău, 2007.
- Stearns, Peter N., (ed.), *Knowing. Teaching and Learning History. National and International Perspectives*, New York, New York University Press, 2000.
- Stobart, M., *Fifty years of European co-operation on history textbooks: The role and contribution of the Council of Europe*. In: *Internationale Schulbuchforschung/International Textbook Research* 21, 2, 1999, pp. 147-161.
- Stamatescu, M., *Istorie recentă, memorie, nostalgie – argument pentru „o istorie a comunismului din România”*, In: *Revista de Pedagogie*, nr. 1-6, *Istorie și Educație Civică*, 2008, pp. 75-80.
- Stăvilă, Ion, *The Regulation Mechanisms of the Transnistrian Armed Conflict, International Experience*. In: Ana Pascaru (ed.), *Confidence Building Measures and Conflict Regulating Strategies in Divided Societies. Macedonia and Moldova*, Chișinău, 2001, pp. 35-39.
- Stepaniuc, V., *Studierea Istoriei Moldovei – o necesitate social-educativă*. In: *Revista de Istorie a Moldovei* 3, 2007, pp. 46-51.
- Stradling, Robert, *Multiperspectivitatea în predarea istoriei: un ghid pentru profesori*, Consiliul Europei, traducerea în limba română de Mihai Manea, București, 2002.
- Suveică, S., *Controverse ale procesului expropriării în Basarabia interbelică*, In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, pp. 109-121.

Șarov, A., *Sprachliche Individuation der Dorfeliten in der Republik Moldau. Zur individuellen (Re-)Konstruktion von Situationen der Mehrsprachigkeit im moldauchen Dorf*, Veröfentlichungen des Moldova-Instituts Leipzig, Band 4, Leipziger Universitätsverlag, 2008.

Șarov, I., A. Cușco, *Discursul identitar public în mediul istoricilor din Republica Moldova: curente, opinii, dispute*, In: S. Ihrig, Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, pp. 37-57.

Șarov, I., *Lectie-model: Întemeierea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești – 1924*. In: Ihrig, S., Vasile Dumbrava, Dietmar Müller, Igor Șarov (ed.), *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, pp. 125-130.

Tartakovsky, D., *Moldovan Poverty and History*, In: Center News (Russia, East European, and Eurasian Center, University of Illinois at Urbana Champaign) 105, 4, 2005.

Tașcă, Mihai, *Fals, plagiat și incompetență în lucrarea lui Victor Stepaniuc „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană”*. In: Destin românesc S.N., Anul IV (XV), nr. 1 (59), 2009, pp. 53-73.

Tholey, Marita, *The quality of textbooks, a preliminary to curriculum implementation. The new core curriculum in the Netherlands and its consequences for modern language textbooks*, Enschede, 1994.

Troebst, St., *Der Transnistrienkonflikt und seine Bearbeitung durch die OSZE*. In: Günter Baechler, Arno Truger, (Hrsg.), *Friedensbericht 1998: Afrikanische Perspektiven: Theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung*, Zürich, 1998, S. 347-379.

Troebst, St., *„We are Transnistrian!” Post-soviet Identity Management in the Dnietsr Valley*. In: *Ab Imperio* 1/2003, pp. 437-466.

Troebst, St., *Separatistischer Regionalismus (Post-) Sowjetischer Eliten Transnistrien, 1989-2002*. In: St. Troebst, *Kulturstudien Ostmitteleuropas, Gesellschaften und Staaten in Epochenwandel*, Band 11, Peter Lang, 2006, S. 167-196.

Troebst, St., *Quasi-State in the Worldwide Web. The Dniester Republic Online*. In: St. Troebst, *Kulturstudien Ostmitteleuropas, Gesellschaften und Staaten in Epochenwandel*, Band 11, Peter Lang, 2006, S. 197-204.

Turliuc, C., *Etnic și național în Basarabia secolului XX*. In: Fl. Solomon, Al. Zub, (Eds.), *Basarabia – dilemele identității*, Iași, 2001, pp. 49-56.

Țâcu, Octavian, *Moldovenii ca „identitate imaginară” în perioada Imperiului Rus*. In: *Cugetul*, nr. 4 (36), 2007, pp. 26-29.

Țâcu, Octavian, *The Transnistrian Conflict and the Emergence of the Near Abroad Policy in the Russian Federation*. In: S. Șipoș, M. Brie, Fl. Sfrenghescu, I. Gumenâi, (eds.), *Frontierele spațiului românesc în context european*, Oradea/Chișinău, Editura Universității din Oradea, Editura Cartdidact, 2008, pp. 422-430.

Țiu, Ilarion, *Antiromânismul prin istorie*. In: *Dosarele Istoriei*, nr. 3 (79), 2003, pp. 8-12.

Țurcanu, Ion, *Moldova antisovietică*, Chișinău, 2000.

Țurcanu, Ion, *Despre încercările de sinteză a istoriei Moldovei de răsărit*. In: *Cugetul*, nr. 3 (19), 2003, pp. 7-13.

Ursu, V., *Metodologia Educației*, Chișinău, Editura Pontos, 2010.

Vahl, Marius, Michael Emerson, *Moldova and the Transnistrian Conflict*. In: Bruno Coppieters et al., *Europeanization and Conflict Resolution – Case Studies from the European Periphery*, Gent, 2004, p. 149-190.

Values Education through History. Peace and Tolerance, UNESCO National Commission of the Philippines, 1996.

Varta, Ion, *Istoria integrată în versiune comunistă. Radiografia unui război identitar*, Ediția a II-a, Chișinău, 2007.

- Velișco, Nadejda, *Curriculumul în contextul reformei învățământului din Republica Moldova*. In: DIDACTICA PRO, nr. 3-4 (13-14), 2002.
- Velișco, Nadejda, *Reform of education in the Republic of Moldova 1996-2006*, ns.worldbank.org.ru/ecaedu/ppts/Oct6-Velisco-Eng.ppt (ultima accesare 27.06.2008).
- Veyne, Paul, *Cum se scrie istoria* (traducere din limba franceză de Maria Carpov), București, Editura Meridiane, 1999.
- Waters, T.R.W., *Security Concerns in Post-Soviet Moldova: the Roots of Instability*. In: R. Haynes, (ed.), *Moldova, Bessarabia, Transnistria. Occasional papers in Romanian Studies*. No. 3. London, 2003, pp. 189-203.
- Watts, R., Grosvenor, I., (Eds.), *Crossing the key stages of History*, London, 1988.
- Winstanley, M., *History and Community*, In: A. Booth, P. Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*, Blackwell Publishers, 1996.
- Winstanley, M., *History and Community*. In: A. Booth, P. Hyland, (Eds.), *History in Higher Education*. Blackwell Publishers, 1996, p. 207-223.
- Witschi, Beat (Hg.), *Geschichte spielen. Simulationsspiele im Geschichtsunterricht*, Themenhefte Geschichte 3, Reihenherausgeberin: Waltraud Schreiber, Neuried, ars una, 2006.
- Xochellis, Panos D., Fotini I. Toloudi, (Eds.), *The image of the "Other" Neighbour in the school textbooks of the Balkan countries*, Athens, 2001.
- Zahariuc, P., *Ideologie comunistă și istorie falsificată. Note pe marginea unei „cărți” (Vasile Stati, Moldovenii din Ucraina. Studiu istorico-geografic și etnodemografic, Chișinău, 2007, 484 p.)*. In: Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” XLVI, 2009, pp. 439-475.
- Zavadschi, Iurie, *Dicționar de istorie medie a Moldovei*, Chișinău, Editura „Museum”, 1995.
- Zbârciog, Vlad, *Istoria Moldovei falsificată de Vasile Stati*, Chișinău, Pontos, 2003.
- Zub, Alexandru, *Între cercetare și didactică*. In: Xenopoliana III, Iași, 1995, 1-4, p. 4-12.
- Егоров, Ю.В., *Кому ты опасен историк?* In: *The teaching of History in Contemporary Russia* (Преподавание истории в России), Tel Aviv University, 1999, p. 22-28.
- Вяземский, Е.Е., О.Ю. Стрелова, *Как преподавать историю в школе*, Москва, 2000.
- Кяупа, З., А. Мясалу, А. Паюр, Г. Страубе, *История балтийских стран*, Авита, 1999.
- Кушко, Андрей, Виктор Таки, *„Кто мы?” Историографический выбор: румынская нация или молдавская государственность*. In: AB IMPERIO 1/2003, pp. 485-495.
- Молдован, П.П., *Молдоване в истории*, Кишинёв, Полиграф-сервис, 1994.
- Мустьяцэ, С., *Преподавание истории в Республике Молдова в последние десять лет*. In: AB IMPERIO 1/2003, pp. 467-484.
- Мустьяцэ, С., *Как составляются и анализируются школьные учебники*, Chișinău, Pontos, 2008.
- Степанюк, В., *Государственность молдавского народа. Исторические, политические и правовые аспекты*, Кишинёв, 2006.
- Царанов, В.И., *Проблемы истории Молдавии*, Chișinău, 2007.

6. Publicații mass-media și beletristică

Baciu, V., *Ca să iasă basma curată, ministrul educației face trucuri: la AȘM a fost creată o comisie de evaluare științifică a noilor manuale de istorie*. In: Timpul, <http://www.timpul.md/Rubric.asp?idIssue=191&idRubric=4520> (ultima accesare 25.06.2008).

Baciu, V., *Noile manuale de „istorie integrată”: deși recenziile au fost negative, comisia a votat... pozitiv*. In: Timpul, Luni, 21 mai 2007, nr. 630, <http://www.timpul.mdl.net/Rubric.asp?idIssue=533&idRubric=4894> (ultima accesare 26.06.2008).

Baciu, V., *„Istoria integrată”: năluca roșie bântuie prin școlile Basarabiei*. In: Timpul, anul IX, nr. 20 (1224), vineri, 5 februarie 2010, pp. 24-25.

Beniu, Aureliu, *Adevărul științific e în pericol*. In: Glasul națiunii, 6 noiembrie, 2003, p. 5.

Bercu, Iulian, *Guvernanți de la Chișinău, acuzați că reînvie practicile staliniste*. In: Evenimentul Zilei, marți, 28 octombrie 2003

Carauș, T., *Despre „politica națională” în Republica Moldova: între bilingvism și unilingvism*, 9 septembrie 2003. <http://www.azi.md/news?ID=25676>.

Cristea sfițează moratoriul A.P.C.E. In: Literatura și Arta, 8 august 2002.

Ciuceanu, Radu, *Contestație la susținerea publică a tezei de doctorat „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană a candidatului Victor Stepaniuc de la 30 noiembrie 2007”*. In: Jurnal de Chișinău, 7 oct. 2007, p. 8.

Dabija, T., *Educația basarabenilor, ostilă față de România*. In: Jurnal de Chișinău, nr. 724, 24 iunie 2008, <http://www.jurnal.md/article/7395/> (ultima accesare 25.06.2008).

Felea, Aurelia, *Note pe marginea Declarației Institutului Georg-Eckert din Braunschweig, 15 decembrie 2006*. In: Jurnal de Chișinău, <http://www.jurnal.md/article/2913/> (ultima accesare 24.06.2008).

Felea, Aurelia, *Note pe marginea Declarației Institutului Georg-Eckert din Braunschweig, 15 decembrie 2006*. In: Jurnal de Chișinău, nr. 559 <http://www.jurnal.md/article/2815/> și <http://www.jurnal.md/article/2913/> (ultima accesare 24.06.2008).

Felea, Aurelia, *Politică și educație istorică în Republica Moldova*. In: <http://www.gid-romania.com/Articolb.asp?ID=2625> (ultima accesare 02.01.2010).

Florea, Sabina, *Greviștii nu schimbă vrabia din mână pe o barză promisă*. In: Generația, 29 martie 1995 – 5 aprilie 1995. pp. 3-4.

Ghervas, St., *La réinvention de l'identité moldave*. In: Regard sur l'Est, 09/08/2005. http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=367 (ultima accesare 23.07.2008).

Hawks, Tony, *Tenis cu moldovenii*, Chișinău, Cartier, 2003.

Iosim, George, *Teza de doctor a lui Victor Stepaniuc, respinsă de mediul academic*. In: Flux, 22 ianuarie 2008.

Josu, Nina, *Un bilanț al Asociației Istoricilor*. In: Literatura și Arta, 28 martie 2002.

Lachi, I., *Elevii vor continua să învețe din actualele manuale de istorie*. In: Moldova Suverană http://www.moldova-suverana.md/index.php?misc=search&subaction=showfull&id=1168868064&archive=1168958596&cns=show=news&ucat=9&start_from=& (ultima accesare 23.06.2008).

Munteanu Igor, *Obsesii comuniste*. In: AP, anul II, nr. 1 (13), septembrie 1997.

Olaru, Andrei, *Istoria ca unealtă de manipulare*. In: Democrația. Săptămânal de politici publice, anul III, nr. 10 (64), marți, 25 martie 2003, p. 6.

Olaru, Angelina, *Revenirea la învățământul sovietic?* In: Timpul, Anul VIII, 91 (1065), marți, 26 mai 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/05/25/2279> (ultima accesare 24.07.2009).

- Olaru, Angelina, *Revenirea la învățământul sovietic?* In: Timpul, Anul VIII, 93 (1067), joi, 28 mai 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/05/27/2323> (ultima accesare 24.07.2009).
- Olaru, Angelina, „*Mitraliera*” lui Stepaniuc țintește în universități. In: Timpul, Anul VIII, 129 (1103), vineri, 17 iulie 2009, <http://timpul.md/article/2009/07/16/3239> (ultima accesare 24.07.2009).
- Oprea, Z., *O carte ticăloasă*. In: România literară XXVII, 21, 1994, p. 9.
- Petrencu, Anatol, *Despre trecut în numele viitorului*. In: Moldova și Lumea, 1991, septembrie, p. 54-55.
- Petrencu, Anatol, *Unde dispar argumentele, apar „patrioții”*. In: Țara, 1994, 12 iulie.
- Petrencu, Anatol, *Istoria românilor scoasă la mezat*. In: Mesagerul, 1994, 21 octombrie.
- Petrencu, Anatol, *Ce istorie trebuie să învățăm?* In: Făclia, 1995, 3 iunie (nr. 21).
- Petrencu, Anatol, *De ce nu Istoria Moldovei?* In: Făclia, 1995, 10 iunie.
- Petrencu, Anatol, *Istoria în cadrul admiterii '95 (Universitatea de Stat din Moldova)*. In: Patria Tînără, 1995, 26 august (nr. 33).
- Petrencu, Anatol, *Limba, Istoria și Politica în Republica Moldova*. In: Limba română, 1995, nr. 4.
- Petrencu, Anatol, *Reacțiunea își intensifică ofensiva împotriva istoriei românilor*. In: Mesagerul, 1996, 24 mai (nr. 22).
- Petrencu, Anatol, *Probleme actuale ale istoriei naționale*. In: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova (1946-1996), Chișinău, 1996, p. 275-280.
- Petrencu, Anatol, *O decizie ministerială: pe cât de neașteptată, pe atât de iresponsabilă*. In: Mesagerul, 1997, 18 iulie (nr. 26).
- Petrencu, Anatol, *Un decret prezidențial de pomină*. In: Țara, 1998, 4 septembrie (nr. 66/574).
- Petrencu, Anatol, *Un viceministru distribuitor de falsuri*. In: Glasul Națiunii, 1998, 18 noiembrie.
- Petrencu, Anatol, *Interpretarea științifică a trecutului și politica conducătorilor chișinăuieni*. In: Literatura și Arta, 1999, 1 aprilie.
- Plugaru, Veaceslav, *Continuă greva generală declanșată la 18 martie curent de către studenții, elevii și profesorii instituțiilor de învățământ universitar și preuniversitar*. In: Țara, 22.03.95, p. 2.
- Porubin, Natalia, *Problema manualelor de istorie revine în actualitate*. In: Moldova Suverană, vineri, 24 octombrie, 2003, p. 3.
- Porubin, Natalia, *Predarea cursului integrat de istorie s-a extins considerabil*. In: Moldova Suverană, noiembrie 2004.
- Răileanu, Natalia, *Nu politizați istoria!* In: Democrația, marți, anul IV, nr. 8 (108), 23 martie 2004, p. 3.
- Riza, Adrian, *Români și moldovenii (I-II)*. In: Glasul națiunii VI, 30, 1994, p. 3.
- Romanciuc, Marina, *Consiliul Europei ne învață lecțiile civilizației*. In: Făclia, 21 martie, 1998, p. 3.
- Roșca, Larisa, *Anetura „moldovenilor” în istorie continuă*. In: Făclia, nr. 35, vineri, 2 septembrie 1994, p. 3.
- Roșca, Larisa, *Istoria – decizie sau proiect?* In: Făclia, nr. 12, sâmbătă, 25 martie 1995, p. 2.
- Snegur, Mircea, *Republica Moldova este țara tuturor cetățenilor săi. Discurs rostit de dl Mircea Snegur, Președintele Republicii Moldova în cadrul Congresului „Casa noastră – Republica Moldova”, 5 februarie 1994*. In: Moldova Suverană 17/9, 1994.
- Solomon, F., *Erată. Manual de istorie integrată pentru clasa a IX-a*. In: Jurnal de Chișinău, <http://www.jurnal.md/article/2582/> (ultima accesare 25.06.2008).
- Varta, Ion, „*Statalitatea poporului moldovenesc*” – un plagiat notoriu sau o lucrare semnată de Vasile Stati cu pseudonimul „Victor Stepaniuc”, in: FLUX Săptămânal, nr. 5, 10 februarie 2006.

Varta, Ion, *Cu plagiatorii nu se polemizează în materie de istorie*, in: FLUX Săptămânal, nr. 6, 17 februarie 2006.

Varta, Ion, *Recenzia tezei de doctor în istorie a dlui Victor Stepaniuc „Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană”*. In: Flux, 25 ianuarie 2008.

Varta, Ion, *Manipulare prin falsificare*. In: Timpul, Anul VIII, 126 (1100), marți, 14 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/13/3146> (ultima accesare 24 iulie 2009);

Varta, Ion, *Manipulare prin falsificare (II)*. In: Timpul, Anul VIII, 127 (1101), miercuri 15 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/14/3175> (ultima accesare 24 iulie 2009);

Varta, Ion, *Manipulare prin falsificare (III)*. In: Timpul, Anul VIII, 128 (1102), joi, 16 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/15/3190> (ultima accesare 24 iulie 2009);

Varta, Ion, *Manipulare prin falsificare (IV)*. In: Timpul, Anul VIII, 129 (1103), vineri, 17 iulie 2009, <http://www.timpul.md/article/2009/07/16/3242> (ultima accesare 24 iulie 2009).

Самарина, Александра, *История умолчания Школьные учебники ближнего зарубежья искореняют общую память народов*. In: http://www.ng.ru/cis/2009-12-02/2_story.html (ultima accesare 04.02.2010).

Царанов, В., *Фальсификации победит правда*. In: Коммунист 12, 1997, с. 4.

Царанов, В., *У нас своя история*. In: Коммунист, 18 января 2002, с. 5.

Шорников, П., *Песни смутных времён*. In: Коммунист 26 (301), 5 апреля 2002, с. 8.

7. Resurse online

a. Organizații naționale

<http://www.parlament.md/> – Parlamentul Republicii Moldova

<http://www.prezident.md/> – pagina oficiala a Președintelui Republicii Moldova

<http://www.gov.md/> – pagina oficiala a Guvernului Republicii Moldova

www.asm.md/ – Academia de Științe a Moldovei

<http://www.parties.e-democracy.md/> – ADEPT – partide politice din Republica Moldova

<http://ipp.md/> – Institutul de Politici Publice

<http://www.prodidactica.md/> – Centrului Educațional PRO DIDACTICA, Chișinău

<http://www.cedu.ro/> – Centrul Educatia 2000+, București

<http://www.airm.reg.md/> – Asociația Istoricilor din Republica Moldova

b. Organizații internaționale

<http://unesco.org/> – UNESCO

<http://www.coe.int/> – Consiliul Europei

<http://www-wds.worldbank.org/> – Banca Mondială

www.gei.org – Institutul de Analiză Internațională a Manualelor „Georg Eckert”

<http://www.euroclio.eu/> – EUROCLIO

www.hten.org.uk – History Teacher Education Network in UK (HTEN)

www.cdsee.org – Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)

c. Mass-media

<http://www.api.md/> – Asociația Presei Independente

<http://www.azi.md/> – Moldova azi. Țara ta pe Internet

<http://garda.com.md/> – Ziarul de gardă

<http://social.moldova.org/> – Societatea Moldovei

<http://www.contrafort.md/> – Revista Contrafort. Revistă a tinerilor scriitori din Republica Moldova

<http://www.flux.md/> – Agenția de Presă FLUX

<http://www.jurnal.md/> – Jurnal de Chișinău

<http://www.moldova-suverana.md/> – Moldova Suverană

<http://www.timpul.md/> – Timpul. Săptămânal independent

www.basa.md/ – Agenția de Știri Basa Press

<http://www.unimedia.md/> – Portal de știri nr. 1 din Moldova

<http://www.voceabasrabiei.net/> – Postul de radio *Vocea Basarabiei*

<http://www.europalibera.org/> – Europa Liberă, Chișinău

<http://basarabia.discutfree.com/> – Forumul Basarabia

d. site-uri de istorie

<http://www.iatp.md/istorie/> – Să învățăm istoria prin Internet

<http://istoria.md/> – “Primul site de istorie” din Republica Moldova

<http://basarabia.info/> – Istoria Basarabiei

<http://www.gid-romania.com/> – Grupul Independent pentru Democrație

e. diverse

<http://www.transdnestria.com/> – pagina despre Transnistria

<http://www.president-pmr.org> – site-ul oficial al președintelui PMR

SUMMARY

The work is the result of the project *Geschichtslehrbücher zwischen politischer Propaganda, nationalistischen Konstruktionen und Wissenschaft. Untersuchungen zur Entwicklung des Schulfaches Geschichte in den posttotalitären Staaten Südosteuropas am Beispiel der Republik Moldau, der Ukraine und Rumänien* started in 2005 and completed in 2008, implemented in partnership with „Georg Eckert” Institute for International Analysis of Textbooks and due to the financial support of „Gerda Henkel” Foundation, Germany.

The work comprises the following parts: introduction, the role of history in society development, teaching history in the Republic of Moldova – between ideology and propaganda, conclusions and recommendations, sources and bibliography, summary in English and index of names, the main text being enriched with tables, annexes, and pictures (the table of contents is attached).

In Chapter I, *The Role of History in Society Development*, the author approaches several aspects regarding history as science, the relations between history and politics, the right of every citizen for access to authentic history, relations between history education and national identity, the role and importance of history in the system of education, the place of history curriculum in the national system of education and the importance of the school textbook in achievement of the educational objectives.

In **Chapter II**, *History Teaching in the Republic of Moldova: Between ideology and political propaganda*, the following issues are discussed: the policy of the Communist Party in the Soviet times – pollution of history science, from the national idea to the national curriculum (1988/89-2001), development and publishing of the school history textbooks (1991-2009), history between reform and counter-reform (2001-2009) and history teaching in Transnistria separatist region.

Thus, the work is centered on both aspects that refer to the importance of history teaching in general and the ones regarding the evolution of history education in Moldova, particularly. By means of this study, the author intended to make public a thorough analysis of the evolution of the processes of development, change and implementation of history curriculum and textbooks in the Republic of Moldova from 1990 to 2009.

At the end of the work, the author included a series of conclusions and recommendations addressed to the Government of Moldova regarding qualitative reform of history teaching and overcoming of the identity conflict in the context of history teaching.

This piece of writing is supported by a series of annexes that represent history documents and two Analysis Reports of the history textbooks from the Republic of Moldova (2005, 2006) hidden by the communist governments and gained by the author only after a series of lawsuits. At the same time, the work is supplied with a list of school history textbooks developed in the Republic of Moldova in 1995-2009.

The relation between history textbooks and social conflicts in the Republic of Moldova represents a special case. Soviet historiography invented, in order to justify certain political steps, the Moldovan language and nation and counterfeited the history of the local population. The population of the Moldovan Soviet Socialist Republic (MSSR) was subject to communist ideology aimed at replacing the Romanian identity with another, newly-created one. “Moldovenism” became not only a historiographic strand but also a policy promoted for decades by the central authorities. In the end, the people living in Bessarabia were deprived of one of their fundamental rights - the knowledge of their national language and history. Given the attempts at returning to Romanian national cultural values and the historic truth, most initiatives are treated today by leftist political parties and some organizations, representing ethnic minorities, as nationalist. Most of the historians from Moldova replayed to this by defending the Romanian identity of the majority of the population from Moldova. They state that the Romanian nation developed in a common geographical, political, cultural, and linguistic area during the centuries. The historical evolution of Eastern Europe and especially the great-power politics of the 18th-20th centuries in this particular space disturbed the Romanians’ integrity. This discussion, however, is not closed yet and it does not take place only in history books.

In an attempt to trace the way in which the definitions of national identity and history education have developed since the declaration of independence to the present day, we can observe several stages:

I. 1988/89-1991 – the national movement culminated in the declaration of the sovereignty and independence of the Republic of Moldova, the transition to the Latin alphabet, the replacement of the history of the USSR and history of the MSSR courses with world history and the history of the Romanians.

II. 1992-1995 – the War in Transnistria, was a military conflict, but speculated on Moldova’s national identity and interethnic relations. The accession to power of the Agrarian Party resuscitated the discussion around language and history. The promotion by the Agrarians of the “Moldovenism” policy led to increased tensions inside the country and the setting of the *Moldovan language* into the Constitution of Moldova. Moldovan language and Moldovan nation firstly appeared as an invention of the Stalinist propaganda in order to justify

the military intervention and annexation of Bessarabia to the USSR. The intention to name the spoken by majority of the population language as Moldovan, has a political aim. However, today in schools the studied subject is Romanian language (not Moldovan), despite the fact that Constitution stipulates the „Moldovan language”.

III. 1995-2001 – the History enters the phase of curriculum reform. During this period the political crisis around the school subjects of Romanian language and history became extremely intense. In March 1995 the Government of Republic of Moldova made the decision regarding exclusion of the course of History of Romanians from schools. This provoked huge street demonstrations for two months. After long negotiation the President of the state elaborated a decree which established a moratorium on this issue. The previously taught courses of World History and History of Romanians were to be continuously studied in schools. Based on this conception after words was elaborated national curriculum and published textbooks. As a result of street rallies in the spring and fall of 1995 the government approved the school programs for World history and the history of the Romanians. Later the national curricula for the two subjects of history and the corresponding school textbooks were approved by the Government of Republic of Moldova.

IV. 2001-2009 – The communist government came to power in February 2001 elections. The relationship between the government and historians put again the subject of history in the public’s attention. For example the Communist Government did not support the publishing of the history textbooks for 8th and 9th grades. The finance by the World Bank for the secondary schools project was interrupted and the textbooks were published at the expenses of the publishing houses. But, in the conclusions of textbooks workshop of the Seminar on Teaching history in Moldova (Chișinău, 24-26 September 2002) organized by Ministry of Education and Council of Europe we can see that “participants also agreed that it is necessary to continue the development and introduction of the textbooks for Grades 8 and 9”.

V. 2009-2010 – modernization of the history curricula. Since November 2009 the Democratic Government begin the process of modernization the school curricula, including history.

When the Communist Party came to power in 2001, the discussion around history teaching in Moldova was rekindled. The communist government has been trying hard to change the name and content of the *History of the Romanians* course into a *History of Moldova*, and after seminars organized in September 2002, February and October 2003 by the Ministry of Education in cooperation with the Council of Europe the idea of an *Integrated History* course reappeared. **An integrated course** means no specific differentiation between national and world history, and has a balanced representation of local to world history. The idea of a course in integrated history is not new in Moldova; in 1994 the spouses Valentina and Vasile Haheu published in Chisinau a textbook of (integrated) ancient history for the 5th grade, which is replete with conceptual, scientific and methodological errors, which triggered severe criticism in academic circles, schools and the mass media of Moldova. Even though this textbook was distributed by the Ministry of Education to schools, it remained practically idle. The more so that it was largely plagiarized from other school history textbooks and the ancient national history was given, in the context of the world ancient history, only a few pages.

Many historians in Moldova viewed this attempt as Communist Party’s continuation of the tradition of Soviet historiography, concerning the Moldovan nation and language, an effort to develop further the counterfeit identity of the Moldovan state and nation as separate from Romanian. The new administration’s policy included both internal and external measures to promote a Moldovan identity. Thus, the Chisinau government which refused to sign agreements of cultural cooperation ignored the scholarships offered by Romania to Moldovan children and students produced the cooling of relations between Moldova and Romania in 2001-2004. Internally this campaign was focused against the *History of the Romanians* course under the pretext that this is the history of “another country”, that its teaching “undermines Moldova’s statehood”, that “our children don’t study enough of the history of their native communities”, etc. With these arguments the Communist authorities try to achieve support from various international governmental and nongovernmental organizations in order to maintain this policy.

Civil society, in general, and the academic community, in particular, is against the involvement of politics in history education. Thus, at the Congress of the Historians of Moldova, held on 1st of July 2001 in Chisinau, university professors and school teachers of history, scientists and people of culture, students from various universities protested against the communist government’s attempt to replace the *History of the Romanians*. It was adopted the declaration *For the Defense of National Dignity, Cessation of Romanophobia and Vilification of the History of Romanians*. The participants at the Congress also asked the leadership of Moldova to stop their campaign of vilifying the *History of the Romanians* course and pressuring scholars. The intellectual community of Moldova thus, tried to defend the right to its Romanian history and identity. In November 2001 the leadership of the Historians’ Association of Moldova published a declaration against the pressure from the central authorities to introduce the *History of Moldova* course, as a landmark in Moldova’s statehood. They

drew the public's attention to the fact that such actions were pursued in order to use history to the ideological interests of the Communist Party of Moldova.

Ignoring the opinion of civil society and historians, the communist government issued a decision in late 2001 introducing the Russian language as a compulsory school subject, starting in the second grade, which triggered major protests by parents, teachers, pupils and society as a whole. During the period of rallies in downtown Chișinău a small group of people required the president of Moldova to introduce without delay the *History of Moldova* course as, according to them, the *History of the Romanians* contributed to the "destruction of the Republic of Moldova". Under the circumstances, on 1 February 2002 the Historians' Association of Moldova addressed to the authorities a memorandum in which historians and scholars expressed their concern around the attempts to institute a dictatorial regime and resume "the old practices of indoctrinating the population with false and distorted ideas regarding the past of the Romanian people and especially of the Romanians living in Bessarabia as a component part of the Romanian nation". The authors of the memorandum asked the Moldovan authorities to respect and promote scientific truth in issues of national language, literature and history, and stop the Romanophobia campaign and the vilification of the Romanian language and history. This opinion was supported by the participants at the 1st Congress of Historians from Republic of Moldova which held in Chișinău on July 1, 2001.

In spite of the mass protests in Chișinău's main square, on 12 February 2002 the Minister of Education and five department directors of the Ministry of Education fully endorsed the Governmental Resolution on the introduction of the *History of Moldova* as a subject in schools, high-schools, universities and post-graduate institutions as of 1 September 2002, and on 15 February this resolution was approved at a governmental meeting. This reckless decision enhanced the force of protests by teachers, students and other social and professional groups. Prime-Minister Vasile Tarlev considered a personal responsibility the adoption of those decisions because "the majority of independent states have their own histories", while the Vice-Prime-Minister Valerian Cristea stressed that the Decision had been adopted following "numerous" requests of the parents. Historians responded by asking questions as: *Why there were no such requests in the previous ten years?* and *From which parents came the requests since the school children who protested on 24 February were accompanied by their parents?*

For a "smooth" implementation of this course a decision was taken to develop a textbook of the *History of Moldova*. This was an initiative of President Voronin, who appointed in 2001 one of the champions of "Moldovenism", Vladimir Țaranov editor of the textbook.

On 22 February 2002 the government of the Republic of Moldova approved a resolution "On steps to improve the study of history", which revoked the decision of the executive from 15th of February 2002 concerning the implementation of the *History of Moldova* as a discipline to be taught in the educational institutions of Moldova. However, by this resolution Vice-Prime-Minister Valerian Cristea was charged to create a state commission for the development of the concept of the History of Moldova. Thus, this was a clear sign of the decisiveness of the communists, who wanted to force the *History of the Romanians* out of school, who might delay immediate realization of the project because of the street protests, but have not renounced it.

On March 20, 2002, the Scientific Council of the Institute of History of the Academy of Sciences of Moldova adopted a decision *On the teaching and study of the History of the Romanians in the educational and academic systems of Moldova*. On March 26, 2002 the Academy of Sciences of Moldova voted by a majority to preserve the *History of the Romanians* in schools. Initially, the ex-president of the Academy of Sciences, Andrei Andrieș, supported certain changes in the history research in Moldova. The heavy criticism that followed in the mass media and academic circles severely affected his public image and authority and influenced a change in his position.

In tune with other academic institutions, the Historians' Association of Moldova expressed numerous times its support for the preservation of the *History of the Romanians* and *World History* courses in schools and other educational institutions of the country. The historians of this organization pointed out many times the fact that the national history was undergoing essential changes, which were fully justified in a period in which the historic discourse was evolving, and that was totally against the professional ethics and any moral principles of historians to harness those changes to purposes dictated by the politics.

In the wake of visits paid by European experts, and as a reaction to the rallies in Chișinău, on 24 April 2002 the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted Resolution 1280 (2002) *On the functioning of democratic institutions in the Republic of Moldova*, which provided for an extension of the existing moratorium on the reforms concerning the study and status of the Russian language, as well as the changes in the history curricula. Disregarding the resolution, Vice-Prime-Minister V. Cristea created a commission for the implementation of the *History of Moldova* course, which was largely composed of people supporting the elimination of the *History of the Romanians*.

On September 26, 2002, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted the Resolution 1303 (2002) whereby the Assembly expressed its satisfaction with the fact that the Moldovan authorities had maintained the moratorium on the reforms concerning the study of Russian, its status and changes to history curricula, which, according to the Resolution, permitted the preservation of stability in the country. However, the Russian language is studied as a mandatory discipline in school starting with grade 5th and new textbooks for history have been elaborated.

In 2002 the Government of the Republic of Moldova launched a competition for the best concept of history teaching in Moldova and through the Moldovan Embassies asked the European countries to provide suggestions on reforming the History Teaching in Moldova. In February 2003 the Moldovan Government collected the so-called 42 concepts and transmitted to the Secretariat of the Council of Europe. Out of the 42 concepts, the Committee of Experts selected just five that were also approved by the Council of Europe delegation which also suggested „that these five concepts should be developed further into, possibly, one or two concepts which would be acceptable to all the parties involved”. In February 2003, the Ministry of Education of Moldova sent a set of Moldovan history textbooks to the Secretariat of the Council Europe, via the Permanent Representation of Moldova. The Secretariat was asked to see whether the Georg Eckert Institute could analyze them. The Council of Europe decided to give a necessary support to Georg Eckert Institute to carry out an expertise on the present history school textbooks and also to invite the Moldovan textbook authors and the authors of the curriculum outlines to the Institute to discuss the analysis and make recommendations. During 2003, the Council of Europe supported the foundation of the Teacher’s Training Centre and became a member of its Board. The Council of Europe agreed with the Moldovan Government that the Center will be a non-governmental entity, but the members of the Board can be members of the Government (e.g. Mrs. V. Haheu and V. Cristea who in fact are against Moldovan Law on NGOs and the principles of activity of NGOs).

In April 2003 the 2nd Congress of Historians from the Republic of Moldova condemned the interference of the Communist Government in the field of historical education and declared the existing concept of historical education: two courses “History of Romanians” and “World History”, as a scientific foundation for the education of the young generations. The participants also called on all history teachers from the Republic of Moldova to support them in the attempts to educate cultivated citizens, aware of their mission in the history and contemporary world society, profoundly harbored in Europeanism.

During 2002-2003, the Council of Europe and the European Association of History Teachers EUROCLIO were actively involved in the development of a new history concept for Moldova. Representatives of these international organizations have often visited Moldova for supporting and participating in training seminars. By their presence at such meetings they managed to introduce a multilateral and objective approach regarding history education in Moldova. During the meeting of the Council’s of Europe experts with president of the Republic V. Voronin, which was held in Chișinău on February 18, 2003, the president said that “the government had decided to renounce to its initial idea to change the name of the course on national history into the history of Moldova and replace it with the idea of an integrated course for history”. He also mentioned that “a depoliticised history only revealing the historical truth.” The new history curriculum should be based on the principles laid down in the Council of Europe *Recommendation, on history teaching in the twenty-first-century (Rec (2001) 15)* and should reflect the multicultural composition of the Moldovan society. He also emphasized that such approach to the teaching of history would also be helpful in the integration process of Moldova into Europe. At the of the Seminar Mrs. Cardwel Alison, representative of the Council of Europe said „Both the experts and President Vladimir Voronin have agreed on the necessity to have a single course of history that would include all courses and would reflect the multiple cultures in Moldova. We must do what has been done in other European countries”. The support showed by these organizations to the “Integrated History” course provoked disagreement of the Moldovan historians, who stated that this change contrasts with the current educational realities of the country. Some foreign experts responded by insisting on a single course of history, branding as nationalists those local historians who plead for the preservation of the two courses of history: the history of the Romanians and World history. M. Stobart described of the Council of Europe’s discussions about a single course and textbook for history teaching. In 1997, the Standing Conference of European Ministers of Education condemned “the idea of trying to impose a uniform or standardized version of European history in schools in member states”. On the other hand, the Ministers pointed out that “the changes in Central and Eastern Europe offer an opportunity to give a fully European dimension to history curricula in schools”. They recommended that the “education authorities should review their curricula to ensure that they reflect the richness of the history of Europe”.

The discussions that took place in Germany at the Georg-Eckert Institute, during 2003-2006, between historians from Moldova and other countries led to the identification of some elements of the national history curri-

culum and textbooks that need to be improved. However, there were no suggestions to replace them by other textbooks. The participants of the seminar which held in Braunschweig on June 25-29, 2003 mentioned that intention to replace history curricula and textbooks in Moldova is like revitalization of "the Stalinist conception on creation of the Nation, Language and History of Moldovans as different then Romanians", which is totally in contradiction with Council of Europe's Recommendation 15 (2001).

Meanwhile, the Ministry of Education started an experiment whereby a new course, the *Integrated History* was introduced on 1 September 2003 in 50 schools across the country. Neither the way the schools had been selected, nor their list was made public. In the school year 2004-2005 the number of schools involved in the experiment increased, according to the Ministry of Education, to 150, and in year 2005-2006 the number was increased up to 400, which is difficult to verify. Thus, the "secret" experiment with a course of integrated history reveals the political interest of the current government against History of Romanians. The lack of a concept, strategy, and transparence in the realization of the experiment, as well as the nominalization of authors of the textbooks for this course by the Ministry of Education, done on non - open competition basis unmasks the politicized goal for supporting this Integrated History course. The Communist authorities have distorted the concept of an integrated history by adjusting it to their political ideology. During 2002 and 2003 some Moldovan officials declared that *History of Romanians* creates barriers for integration of Moldova in EU and solution of the conflict with Transnistria. Experiment and these declarations provoked new tensions in the society. Regarding to the situation in Transnistria, this region continued using the traditional standards for history education of the Russian Federation (its means the same teaching program and the same number of hours). The school program is including two course *World history* and *History of the Fatherland*, which means the history of Russia, the USSR and independent Transnistria.

Through a Declaration from September 10, 2003 and then during a press conference, the Association of Historians of Republic of Moldova declared that the experiment of the Ministry of Education is "supporting soviet historiography dogmas about „Moldovan people“ being a different entity than Romanians" and they asked Ministry of Education to stop this experiment and to maintain the two courses of history in the Moldovan schools. One month later, more than 300 participants at the General Assembly of the History Teachers from Republic of Moldova, which was held in Chișinău on October 26, 2003, asserted that „ the Communist leadership planned a diabolic experiment aimed to liquidate the national identity of the majority population and to create an artificial nation inside the present political borders of the Republic of Moldova". In the final declaration it is mentioned that „We inform the public opinion that the curriculum and the existing history textbook have been elaborated with participation of the Council of Europe experts and approved by the College of Ministry of Education. They correspond to provisions of the *International Convention concerning autochthon people* from June 27, 1989, which stipulate that: „... history textbooks and other didactic materials should contain a verdict, precise and informative description concerning society and culture of autochthon peoples". Thus, they criticized the national history textbooks that for the majority of population are the only source of information about our historical past."

In July 2004 the Minister of Education Mr. V. Beniuc declared that the new textbooks authors were nominated by Ministry in April 2004 and the textbooks will be ready at the beginning of the new school year (September 1, 2004). But in 2006 the new Minister of Education Mr. V. Țvircun said that these authors participated in the competition and were selected through a just selection process which is a false statement. Indeed, in 2004 Ministry of Education announced the competition for writing new history textbooks, but most of historians and publishing houses refused to participate in this process as considered it undemocratic and without any conceptual support. So, Minister V. Beniuc just nominated in 2004 the leaders of the new history textbooks authors' teams. So, it's difficult to assert that it was a real democratic and transparent process.

In 2005 the Ministry of Education excluded the final exams on the subjects of History of Romanians and World History from the list of exams for High Schools. For social science, the High School was proposed to conduct the exam in Geography and for the rest of schools the Ministry proposed History as an optional exam. These changes challenged again the public opinion. The leaders of professional association (A. Petrencu and L. Stavinschi) asserted that the history teachers associations are not supporting this decision and looked at it as a new interference of the Communist Government in the problems of history teaching. This position was supported by the participants at the 3rd Congress of Historians of Moldova which was held on November 5, 2005 in Chisinau.

On November 30, 2005, president Voronin convoked a meeting with members of the Government and Parliament and discussed the problem of implementing the course of integrated course of history, based on Council of Europe recommendations. Voronin mentioned that implanting this course is part of Moldova's efforts to bring the national educational standards to the European level. He also said that, new textbooks should have

better quality and price, and that the commercial factor should be excluded from the evaluation, editing and distribution of books to schools.

On July 27, 2006 the Ministry of Education approved the decision of introducing the course and textbooks of integrated history in the pre-university education starting September 2006. Hence, following September 1, 2006, the Ministry of Education introduced in all secondary school new curricula of History, with one course of *History*, excluding previous two courses of *History of Romanians* and *World History*. Also, Ministry of Education distributed the new history textbooks in all schools and demanded schools to stop using other textbooks. This situation again generated an opposing reaction from teachers, professional organizations and civil society that pointed out to the multiple mistakes in the content of the new books. In many national newspapers were published articles about quality of new textbooks. The most criticized textbooks were for 9th and 12th grades, which content a lot of pictures and comments of actual Communist government and leaders.

In this very difficult situation the president V. Voronin convoked on September 29, 2006 another meeting with participation of the most well-known historians from Republic of Moldova and he said that for the first time he was getting involved in the discussions of teaching integrated history in Moldovan schools. Moldova has to do a lot of political, legal, economical, social and educational reforms according to the Moldova-EU Action Plan, but the problem of history teaching is just a political speculation of the Communist Government, to show that they are acting according to European values.

During this meeting, Voronin said "Educating through history is our first step, in the process to attend the general-human values, accepted by the European Union. The introduction of the integrated course of history in our educational institutions is just a small step in the process of integrating our country into Europe - a very important step." Voronin also mentioned, that "School is not a polygon for battles and exercises of scholars. At the same the chair of teacher cannot be a political tribune. During the last 15 years the Republic of Moldova has been an international law subject and our country is not a Gubernia or province of some others states, but has its own contemporary state symbols with multi-century traditions, culture and history".

That is true, since 1991 we are an independent country, but before that, our territories were linked with various European political and historical events, as part of: the Medieval state Moldova (15-17 cc.), Russian Empire (1812-1917), Great Romania (1918-1940, 1941-1944) and U.S.S.R. (1940-1941, 1944-1991), and we cannot speak about own multi-centuries history without taking in account all these historical contexts.

President's declaration about political involvement in history research and teaching is contradictory, because the Communist Government is promoting exactly the opposite things. Most of historians participating at this meeting criticized the new history textbook and at the end of discussions, president Voronin asked to exclude all the mistakes from these textbooks as urgently as possible. He also, suggested to create a group of experts under the Institute of History and Law of Academy of Science to develop the second edition of the integrated history textbooks, and invite all interested institutions and organizations to participate in the editing process. Hence, after this meeting, in November 2006, a 35 member Commission for scientific expertise of history textbooks was created at the Academy of Science of Moldova.

Since the decision of the Ministry of Education to introduce a new curriculum and textbooks on integrated history in Moldova we can see a new wave of activism of the Moldovan society against this decision. Hundreds of declarations in local mass media of diverse institutions and groups of people (political parties, professional organizations, mass media organizations, group of teachers and parents, Parliamentary debates, etc.)

On December 22, 2006, after two months of evaluating the content of the new history textbooks, the State Commission approved the evaluation report. But at the final meeting only 19 members from 35 participated and just 8 of them voted for the final decision. Most of historians left the meeting because they thought that many of the reviews (cca. 40) criticized the new textbooks, but the leaders of the Commission tried to push for a positive decision, which finally prevailed. Chiril Stratievski, chief of the Commission, declared that the final decision is based on the vote of the majority of the members of Commission. The Commission admitted that the textbooks content had mistakes (conceptual, linguistic, facts, technical, and ethic) which should be excluded during the next 2 years. The Commission held the Ministry of Education responsible for these mistakes, but recommended that teachers use the textbooks while being critical on the controversial issues. The Ministry of Education was to elaborate and distribute appendices to these books (*as errata*) in all the schools.

V. Țvircun, Ministry of Education declared that introduction of new curriculum and publishing the new textbooks was accomplished with the recommendation of the Georg Eckert Institute for Textbook Analyzing from Braunschweig, Germany, which again is not true. As we mentioned early, the Government asked the Council of Europe and the Georg Eckert Institute to offer these authors their expertise in textbook research. The *Georg Eckert Institute* stressed that its role in the process of textbook development was to help improving the didactic quality of the work and supporting the textbook authors in their efforts towards an integrated approach to the teaching and learning of history.

In the Georg Eckert Institute Press Release from December 15, 2006 it is mentioned that “The *Georg Eckert Institute* has no mandate to approve textbooks neither in the German nor in the international context. The *Georg Eckert Institute’s* role is that of a consultant body. Thus its expertise did not substitute the comprehensive internal process of reviewing the textbooks, or the procedures of textbook approval. The *Georg Eckert Institute* has supported the Moldovan Government in its undertaking to improve history teaching and textbook writing, yet the Georg Eckert Institute has *not approved* the textbooks and their content”. The German Institute’s experts reviewed the new school textbook manuscripts and mentioned that “none of the manuscripts reached fully the goals set by the Moldovan curriculum. Some were still far from meeting the new methodological standards at all”. The experts recommended “serious reworking of all of these books and did not suggest that they should be published in the form they were submitted for review”. Also, the Georg Eckert Institute was “not of the opinion that the “new textbooks” should replace the previous ones exclusively. On the contrary, given the shortcomings of the new textbooks, use of the previous textbooks in addition to the new ones seems to be a beneficial approach”.

The recent attempts to change the history teaching and develop new textbooks practically stopped the previous history curricula reform in Republic of Moldova. The Ministry of Education has not supported the publishing of all history textbooks for secondary schools sponsored through a World Bank project, but initiated the elaboration of a new set of textbooks. The critics argue that instead of evaluating the old textbooks, a list with necessary changes should be developed and an open competition for textbook authors should be launched for supporting really democratic educational reforms in our society.

In the majority of Western European countries, the history education goes beyond the national framework and is now moving towards a common European history. Moldova has not embraced this approach yet. Now, when the Republic of Moldova has the opportunity to go back to its own history, get rid of the remnants of the false version of history promoted during the Soviet times and develop a comprehensive accurate history that may incorporate regional and European elements. More important, as the community of historians of Moldova stated, this process of creating a single history course in the Moldovan schools should have a natural evolution, based on democratic principles and supported through public debates.

For more than a decade of independence, the concept of history education has been developed and implemented in Moldova. Two complementary courses of history were introduced in schools - the *History of the Romanians* and *World History* – which ensured a very good assimilation of the national and world history. When the national curriculum was approved, this permitted the development of school history textbooks, which evolved in terms of quality of their design, subjects and educational content. Since September 1, 2006 by introducing a new curriculum and one-single course of History, Ministry of Education stopped this process. Publishing a new series of textbooks was again a *fiasco* of the current Ministry of Education. The History teaching in schools is based on textbooks published with the support of the World Bank and the new books remain to be just complementary materials. Throughout history the historians have been trying to revitalize the national identity, which was consequently oppressed during the totalitarian period. Now they are accused of Nazism and xenophobia.

The issues of language and history in Moldova have remained issues of political importance, preserving a state of tension in society. The identity problem still remains central in this context: some people would see themselves Romanians - supporting the Romanian History and Romanian language, and others would consider themselves Moldovans - embracing the idea of a Moldovan language and Moldovan History. For more than a decade, the Republic of Moldova has been looking for its national identity, facing a modern dilemma of *state independence* and *national identity*. Indeed this problem is not so easy to solve, when the society is divided over this issue.

History education in post-totalitarian states, such as the Republic of Moldova, for too long time has been both a political and academic issue. Unfortunately, we can see that in Moldova, the History curriculum and school textbooks became a political and ideological subject. Committed politicians and some historians in Moldova still try to create a myth around the historical facts in order to “justify” certain steps and political actions that are counter to all the principles of history research. These “achievements” only create tension and even social and political conflicts in our society.

In the context of the socio-political, economic and cultural changes of the end of the 20th century, the Republic of Moldova is laying down the foundation of a state based on democratic principles. The main problem experienced by this political entity in its endeavor to assert itself since the declaration of independence and to the present day has been its national identity - a subject closely linked both to the history and the language of the majority population as well as to the attitude of the country’s ethnic minorities towards it. The excessive involvement of the communist authorities in (re)writing the history has triggered each time major revolts and social movements.

The measures taken by the former communist government after the events of April 2009 prove the aggressive attitude towards those who consider themselves Romanians, towards language and history of Romanians. The letters signed by the Prime-Vice-Minister, V. Stepaniuc, addressed to the Prime-Minister, Z. Greaceanii, and the President of Moldova, V. Voronin, emphasizes this idea by submitting "suggestions aimed at fighting Romanian anti-state ideology." The communist government, in those eight years of being in power, attempted to impose the ideology of the Communists' Party from Moldova as a state ideology, that is against the Constitution of the Republic of Moldova. Intruding of politics into history teaching resulted in appearance of tensions in social life of the country; it corrupted history teaching and contributed to publishing of low-quality textbooks.

The final part of the work comprises a general analysis regarding history teaching in schools under the jurisdiction of Transnistria self-proclaimed authorities. In this region, the young generation is educated by means of history textbooks that ignite hatred and lack of trust towards Chisinau authorities and the population that identifies itself as Romanian. The actual state of history teaching in this region does not meet the standards of a democratic society. This attitude is especially felt at the border in the treatment of militia, army and customs officials. Pupils from the left bank of the Dniester River study, starting the sixth form, history of Russia using the textbooks published in Moscow, a fact that proves a direct implication of Russia in both political and educational system of the east regions of Moldova. We have to state that the separatist authorities deny that the fundamental human rights are violated, and sometimes even declare they are not responsible to respect them. As a result, the involvement of international community is necessary so that "Transnistria conflict" is solved and the respect of human rights is assured in this region.

The author comes with the list of conclusions and recommendations. In the Republic of Moldova there is no unity and continuity in history teaching. Frequent interventions in history teaching have not allowed forming qualitative history education in citizens. For reconciliation in history teaching and historical content in the Republic of Moldova, some specific steps are to be taken in the following fields: politics, finance, and administration; publishing, curriculum design, and textbook development, as well as printing and dissemination of textbooks. Thus, the author recommends the Government of the Republic of Moldova: to carry out a series of actions through which they will ensure that education is a national priority; to provide a legal and legislative background for qualitative education; to develop mechanisms of public debates on educational policies; to bring contribution to the development of national publishing industry based on the principles of competition; to support research referring to textbook development and assessment; to promote and facilitate exchange of information regarding research in the field of curriculum and educational materials; to develop partnerships among governmental and non-governmental institutions expressed in partnership agreements, as well as agreements between two or more parties in the field of educational policies; to establish forms of regional cooperation in the field of history teaching in order to educate young generations for better understanding between neighbors; to promote mutual understanding among nations that would help understand everybody and fight prejudice and mutual outcast; to facilitate and encourage contacts among professional associations of historians and teachers at both the national and international level in order to allow exchange of experience, ideas, and suggestions on curricula, textbooks, teaching methods, and research in history.

Most recommendations regarding history teaching are addressed to the Ministry of Education that has to provide qualitative education by: assessing the situation and decide upon the perspectives of development of history teaching; to develop the concept and curriculum of history teaching in Moldova; to develop a series of new textbooks and teaching resources based on the criteria of quality and access to alternatives; to assure publishing policy based on democratic values, competition, professional competence and quality; to assure qualitative continuous education of history teachers; to begin and support research in the field of history curriculum and school textbooks.

We hope that at least some of the suggested recommendations and conclusions would be useful to those who are responsible and interested in promoting long-term and efficient educational reform in the Republic of Moldova. The problem of language and national history in Moldova are particular cases and nobody can comprehend them better than the native population. Intrusion of politics in history writing has always resulted in misunderstandings and resentment and has emphasized discrepancy of the existing social problems. Taking this into account, the problems referring to the identity discourse, language, and history have to be approached in a professional climate and in accordance with the principles of academic research excluding any political influence.

ANEXE

Anexa 1

CONCEPȚIA INSTRUIRII ISTORICE ÎN ȘCOALA NAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

În procesul de formare a conștiinței naționale, sociale și politice un rol important îi revine istoriei naționale. Astăzi este evident că pe parcursul mai multor decenii importanța istoriei în cadrul școlii și al obiectelor de învățămînt a fost neglijată.

Istoria nu reflecta adevărul istoric și se transformase într-un mecanism de formare la elevi a unei mentalități politizate, a dogmatismului ideologic. Ca rezultat a apărut nihilismul istoric, atitudinea negativă față de istoria neamului, a poporului. A avut loc un proces de înstrăinare a tinerei generații față de adevărata istorie.

Ignorarea adevăratei istorii a fost cauzată de un șir de factori social-politici. S-au comis o serie de devieri serioase în urma interpretării subiective a istoriei. Astfel funcțiile sociale ale istoriei, ca parte componentă a gândirii social-științifice și a culturii spirituale a societății în general — au început să fie limitate, iar unele din ele pur și simplu date uitării. Ignorarea adevăratelor funcții sociale ale istoriei a

duș la denaturarea formelor spirituale de asimilare a ei, îndepărtînd omul de adevărul istoric, de posibilitatea cunoașterii obiective a vieții sociale.

Istoria a fost făcută să justifice științific anticiparea dezvoltării sociale a societății. Această orientare a investigațiilor istorice asupra perioadei date nu este întîmplătoare, ci este o dovadă că știința istorică din republică a deservit aparatul administrativ de comandă.

Pe parcursul a mai multor decenii și îndeosebi în ultimii zece-cincisprezece ani știința istorică a înregistrat «mari succese» în demonstrarea «adevărului istoric», privind existența a două limbi, a două popoare, a două istorii. O atare situație a condus la apariția unui șir de erori referitoare la interpretarea genezei poporului nostru.

Manualele școlare de istorie reflectă întru totul starea științei academice. Ele se caracterizează printr-o ideologizare evidentă. Conținutul obiectului este orientat spre studierea proceselor social-economice, a luptelor de clasă, mișcărilor în masă, războaielor. Istoria ideilor, istoria politică a personalităților marcante a fost neglijată intenționat. Cursul de istorie a U.R.S.S. nu constituie adevărata istorie a popoarelor țării, iar cel al istoriei a Moldovei mizează pe relațiile moldo-ruso-ucrainene. În școala predarea se face după un singur manual, fapt ce îl pune pe elev în situația de a avea o sursă unică de informație în acest domeniu. Asigurarea metodică a acestui obiect și ea sub nivel. În clasele superioare se studiază de fapt nu atît istoria civilă, cît istoria P.C.U.S. A avut loc un proces de dezumanizare a conținutului cursurilor de istorie. Ca rezultat, istoria culturii se studiază fragmentar. În cadrul istoriei Moldovei cultura poporului este redusă la relațiile culturale moldo-ruso-ucrainene.

Scopurile: dezvoltarea personalității pe baza cunoașterii trecutului și formarea capacităților de orientare în principalele performanțe ale culturii universale.

Dezvoltarea personalității elevului de o anume naționalitate presupune în primul rînd formarea gândirii creative, posibilitatea de a analiza critic de pe pozițiile adevărului istoric, trecutul și prezentul, de a trage concluzii proprii pe baza studierii independente a surselor istorice. Istoria ca obiect trebuie să-l facă pe elev să aprecieze moralicește evenimentele istorice. Elevul are dreptul la subiectivism și părtinire

Nu-i de ajuns o memorizare pasivă a faptelor istorice, mai este necesar ca elevul să fie în stare să se orienteze în masă enormă de date istorice, să găsească legăturile organice «cauză-efect», să deosebească ceea ce este esențial de ceea ce este secundar în procesul istoric.

Istoriei îi mai revine un rol important și ca mijloc de socializare a omului, care începe să cunoască viața de sine stătător. Adică e vorba de autodeterminare

narea lui ca personalitate, de înțelegerea locului său în societate, a rădăcinilor sale istorice, de trezire a «conștiinței sociale».

Un alt scop major al istoriei îl constituie orientarea spre valorile general-umane, educația umanismului. Și de aici sarcina de a li se altoi elevilor ideea că poporul lor este o părticică a civilizației mondiale, a istoriei universale.

Principiile de organizare a instruirii istorice

Interacțiunea universului intim al elevului cu istoria mondială și cea națională constituie legitatea fundamentală a conținutului instruirii istorice. În baza acestei legături procesul instruirii istorice este condiționat de următoarele principii și cerințe:

- umanizarea istoriei
- rolul progresist al istoriei
- conținutul științific al cursului
- diversitatea programelor de instruire.

Pornind de la faptul că istoria este un obiect universal, este necesar să i se acorde un rol principal printre disciplinele umanistice.

Structura:

Structura instruirii istorice în școală se cere a fi revăzută radical.

Propunem ca istoria U.R.S.S. să nu se studieze ca obiect aparte, iar istoria popoarelor U.R.S.S. să fie studiată în cadrul istoriei universale. Astfel în școala națională vor fi studiate două cursuri istorice: istoria universală și cea națională.

La baza istoriei naționale se va afla istoria popoului.

Studierea istoriei naționale va începe în clasa I. Din clasa IV se va studia un curs cu elemente de geografie, etnografie și științe ale naturii.

Din clasa V și pînă în clasa X, paralel cu cursul de istorie universală, se va studia și istoria națională.

Școala primară

Clasele I—III — ore de povestiri

Clasa IV — un curs complex de istorie a ținutului natal și a neamului.

Școala medie de 10 ani

În școala medie istoria se va studia în cadrul a două discipline aparte:

- I — istoria universală
- II — istoria națională

Structura pe clase

- cl. V — istoria universală + istoria națională
- cl. VI — istoria universală + istoria națională
- cl. VII — istoria universală + istoria națională

cl. VIII — istoria universală + istoria națională

cl. IX — istoria universală + istoria națională

cl. X — istoria universală + istoria națională.

În școala medie elevii își vor însuși cunoștințele istorice de bază, dar vor avea și posibilități reale pentru studierea aprofundată a istoriei sub diversele ei aspecte.

Varianța I pentru școala cu profil umanistic

cl. XI — Probleme fundamentale ale istoriei universale și istoriei naționale; istoria religiei;

cl. XII — Probleme fundamentale ale istoriei universale și istoriei naționale. Se va studia istoria culturii universale. Cursuri la alegere: etica, istoria filozofiei.

Varianța II pentru școlile cu diferite profiluri

cl. XI — Probleme fundamentale ale istoriei universale și istoriei naționale;

cl. XII — Cursuri la alegere: istoria culturii universale, istoria religiei, etica, istoria filozofiei.

Varianța II pentru școlile medii de (10 ani)

În clasele V, VI, VII istoria națională se va studia ca parte componentă a istoriei universale, iar din clasa VIII și pînă în cl. X se va studia ca obiect aparte.

Structura

cl. V—VI — istoria antică universală + date și evenimente din istoria națională

cl. VI—VII — istoria medie universală + date importante din istoria națională

cl. VIII — istoria națională antică și cea medie + un curs independent de istorie universală.

cl. IX — istoria națională modernă + un curs aparte de istorie universală contemporană

cl. X — istoria națională contemporană, istoria universală contemporană.

Examen obligatoriu de istorie națională sau de istorie universală la dorința elevilor.

Calea spre istoria noastră este anevoioasă și cu multe obstacole. Vor apărea multe greutăți și, în primul rînd — în ce privește asigurarea școlii cu manuale. Dar nu trebuie să uităm că lucrurile mari cer eforturi susținute, îngăduință și bunăvoință.

A. MOȘANU, doctor în istorie

V. BICU, candidat în istorie

V. HINCU, colaborator științific

B. VOLOSATII, învățător de istorie

G. CARAVAI, inspector la Ministerul științei și învățămîntului.

Anexa 2

Făclia, nr. 40

CU PRIVIRE LA STUDIAREA ISTORIEI NAȚIONALE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT DIN MOLDOVA

Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 16 august a.c. a fost constituită Comisia guvernamentală pentru elaborarea Concepției studierii istoriei în instituțiile de învățământ. Începând cu membrii comisiei (în majoritate aceștia nu activează în instituții de învățământ, mulți fiind deja de vârstă pensionară) optează pentru reintroducerea ca obiect de studiu în instituțiile de învățământ a «Istoriei Moldovei», care urmează să fie predată în baza unor principii (teritoriale și parțial conceptuale) care după părerea noastră nu corespund nivelului actual al științei istorice.

O altă parte a Comisiei, formată din subsemnații (un decan, șefi de catedre universitare, șefi de secții în instituții științifice, lectori universitari și profesori de licee), fiind, de asemenea, de părerea că în centrul studierii istoriei Naționale trebuie să se afle Istoria Moldovei, stat suveran și independent, a specificului destinului istoric al țării noastre (în mare măsură unic în Europa). Reieșind din cele expuse, pledăm pentru studierea istoriei Moldovei în contextul general al civilizației comune est-romanice, apoi românești.

Acesta va permite a concepe caracterul complex al unor evenimente istorice de ordin intern și extern, semnificative atât pentru Istoria Moldovei, cât și pentru întreaga civilizație românească (est-romanică), parte componentă a civilizației europene, de pe pozițiile adevărului istoric și obiectivității științifice.

Anume studierea scindată din punct de vedere teritorial, excluderea din contextul istoric (sau prezentarea unilaterală) a evenimentelor și proceselor, care aveau un caracter unitar pe întregul spațiu al acestei civilizații, și ei servii pînă nu demult drept bază pentru multe denaturări ale adevărului istoric.

Neîfînd susținuți de cealaltă parte a comisiei (care a pregătit un alt proiect de Concepție, considerat de noi inacceptabil) și fiind convingși că atitudinea noastră este una principială, am hotărât să apărăm în opinia cercurilor largi ale pedagogilor și cercetătorilor științifici în domeniul istoriei, rugîndu-i să-și expună părerea pe marginea proiectului nostru de Concepție a studierii Istoriei Naționale.

Gheorghe Goța, doctor habilitat în istorie, profesor universitar; Demir Dragnev, doctor habilitat în istorie, profesor universitar; Constantin Eșanu, doctor habilitat în istorie, profesor universitar; Nicolae Ghicuș, doctor în istorie, conferențiar; Valeriu Cozma, doctor în istorie, conferențiar; Valerina Hahesu, doctor în istorie; Igor Ojog, lector universitar; Gheorghe Caraval, profesor de istorie; Mihai Dan, profesor de istorie.

Proiect

C O N C E P T I A

de studiere a Istoriei Naționale în instituțiile de învățământ din Republica Moldova

Pentru toate treptele de învățământ istoria este un obiect de studiu. Studierea ei în ciclurile diferite poate fi procesul de înțelegere este necesar să se bazeze pe o interpretare corectă, științifică și nu purtând a faptelor din trecut, avînd drept reper cele mai noi realizări ale istoriografiei naționale și a celei de peste hotare.

Studiarea istoriei de pe pozițiile valorilor general-umane, a liberului cuget și a bunului simț va contribui la edificarea morală și va ajuta să fie înțeles mai bine prezentul, fiind exemplul și pentru acțiunile orientate spre viitor. Istoria ne permite să înțelegem evoluția omului în ansamblu, să determinăm locul Moldovei în contextul dezvoltării umanității de-a lungul secolelor și milenilor. Istoria Națională va fi pentru tineretul studios un necesar izvor de patriotism, mîndrie de neam, îi va permite să înțelegă preții independenței țării, să aprecieze la justa valoare născuturile democratice din societatea contemporană, devente nu numai o necesitate spirituală, ci și o opțiune politică de viitor.

Istoria Moldovei, avînd trăsături comune cu Istoria Europei, parte componentă a acesteia este, precum și cu Istoria popoarelor vecine și cu cultura lor, în măsură să contribuie la dezvoltarea unei identități culturale și naționale. Aceste particularități au fost determinate de caracterul procesului constituțional și evoluției ciclului național din spațiul Carpat-Danubian, proces care va fi studiat în cadrul cursului de Istoria Națională.

Civilizația unitară, cu limba, obiceiurile, creația populară orală, religia, cultura materială comună, care s-a constituit pe baza și puterile romanizate din spațiul Carpat-Danubian în perioada Evului Mediu timpuriu, s-a păstrat și dezvoltat în epocile istorice ulterioare. Prin aceasta ea se desosebesc de alte civilizații care, formîndu-se în Evul Mediu timpuriu, s-au scindat în epocile următoare în civilizații locale noi, independente (cea rucă veche, turanică etc.).

În spațiul civilizației est-romanice, în decursul Evului Mediu și al epocilor ce au urmat, dezvoltarea etniei autohtone în state separate a condus la formarea unor trăsături specifice în forma «țară» denumirea populației (adesea și a limbilor, de ritm, denumirea comună), viața social-economică, politică, culturală, care se manifestă în tratul cotidian al poporului. Din cauza particularității naționale a scindării și civilizației medievale, care în epoca modernă a servit drept bază pentru creșterea limbii literare, a unei literaturi clasice și a altor fenomene culturale și spirituale unitare.

În cadrul civilizației est-romanice, în decursul epocilor și al epocilor ce au urmat, dezvoltarea etniei autohtone în state separate a condus la formarea unor trăsături specifice în forma «țară» denumirea populației (adesea și a limbilor, de ritm, denumirea comună), viața social-economică, politică, culturală, care se manifestă în tratul cotidian al poporului. Din cauza particularității naționale a scindării și civilizației medievale, care în epoca modernă a servit drept bază pentru creșterea limbii literare, a unei literaturi clasice și a altor fenomene culturale și spirituale unitare.

ceală și o reflectare adecvată în denumirea obiectului de studiu respectiv. Denumirea, care ar corespunde realității obiective istorice, ar fi -Istoria Moldovei și a civilizației românești (cu variații de compoziție susținute de un membru al Comisiei guvernamentale, semnatarii al Concepției prezente, fiind Istoria Moldovei și a civilizației est-romanice).

În cadrul disciplinei cu această denumire vor putea fi studiate multilaterale fenomenele și evenimentele istorice de pe teritoriul Moldovei, încadrarea în procesele generale, comune ale întregii civilizații, situate într-un spațiu mai larg decât Statul Moldovenesc aflat la Vest, cit și la Est (inclusiv Transnistria, Bucovina, Basarabia de Sud etc.).

Concomitent, în procesul concret de studiere vor fi aplicate principiile civilizatiioniste de tratare a faptelor și evenimentelor istorice, considerate la momentul actual ca cele mai avansate în istoriografia universală și acceptate de majoritatea savanților din diferite țări.

Propunem următoarele cicluri de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din Republica Moldova:

Clasa a IV-a: «Povestiri din istorie». Eseuri despre cele mai importante evenimente din istoria universală și națională.

Clasa a V-a: Istoria antică universală, Istoria Moldovei și a civilizației românești. (Pentru cl. V-VIII se examinează și variația de compoziție -Istoria Moldovei și a civilizației est-romanice). Epocile străvechi și antice.

Clasa a VI-a: Istoria medie universală, Istoria Moldovei și a civilizației românești. Epoca medievală.

Clasa a VII-a: Istoria modernă universală, Istoria Moldovei și a civilizației românești. Epoca modernă.

Clasa a VIII-a: Istoria contemporană universală, Istoria Moldovei și a civilizației românești. Epoca contemporană.

Clasa a IX-a: Probleme fundamentale din istoria universală și națională.

Pentru licee se propun cursuri integrate: Clasa a X-a: Probleme fundamentale din istoria universală și națională. Epoca antică și medievală.

Clasa a XI-a: Probleme fundamentale din istoria universală și națională. Epoca modernă și contemporană.

Clasa a XII-a (pentru licee umanitiste): Probleme fundamentale din istoria universală și națională (curs mai aprofundat cu elemente de specializare tematică și de creație).

Pentru facultățile istorice ale Institutului de învățământ superior se propune un curs de probleme fundamentale ale Istoriei Naționale după programe concrete și în volumul stabilit de Ministerul Învățămîntului, iar pentru facultățile de Istorie ale Universității de Stat din Moldova și Universității Pedagogice

de Stat «Crenguța» - cursuri de bază și speciale, consacrate diferitor epoci și probleme ale istoriei universale și naționale la decizia senatelor universitare.

Programul de studii pentru toate treptele de învățămînt vor fi elaborate de specialiștii de profil, examinate și experimentate de către pedagogii-practici și aprobate apoi de Ministerul Învățămîntului. La elaborarea programelor se precizează diversitatea lor, în dependență de profil și nivelul claselor unde urmează a fi aplicate.

Intenționînd să evităm reluarea vechiului sistem de organizare a învățării, care dicta de sua modalități de predare a materialului, propunem:

aprobarea de către Ministerul Învățămîntului Coar a programelor ce includ problemele fundamentale ale Istoriei Naționale și universale. Pe baza acestora, profesorii își elaborează programe de lucru, de nivel școlar ori liceal care, la rîndul lor, urmează a fi aprobate de inspectoratele raionale pentru învățămînt. Controlul calității predării, însușirii materiei și obiectivității notelor va fi efectuat de către inspectorii de specialitate în baza programelor de lucru aprobate. Astfel, va fi stimulată activitatea creatoare a profesorilor, iar volumul materialului predat și complexitatea lui vor corespunde exact aptitudinilor individuale ale elevilor.

În procesul elaborării programelor pentru studierea Istoriei Naționale la toate treptele de învățămînt, propunem să fie incluse și dezvoltate următoarele probleme fundamentale generate, divizate pe epoci istorice:

Partea I. Epoca străvechi și antică.

- Circumstanțele și etapele spațiului spațiilor cunești în spațiul Carpat-Danubiano-Pontic, evoluția relațiilor gentilic-tribale, începutul dezcompunerii orînduirii comunei primitive.

- Formarea neamului tracilor. Dacii și geții: primele lor formațiuni statale timpurii și contactele cu civilizațiile antice. Caracteristicile generale a civilizației daco-geților și importanța ei istorică. Cucerirea romană a nordului Dunării Inferioare.

- Romanizarea spațiului Carpat-Danubiano-Pontic, etapele și principalii factori ai romanizării. Destinul daco-românului după retragerea armatelor și autorităților romane din Dacia, creșterea daco-românului, contactele lor cu primele valuri de popoare migratoare. Contactele cu slavii și popoarele turanice.

Partea II. Epoca medievală.

Acetă epocă va fi studiată pe perioade: Evul Mediu timpuriu (sec. VI-XV) și central (sec. XV - mij. sec. al XVIII-lea). Perioada ce cuprinde a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - mijlocul secolului al XIX-lea se atribuie Evului Mediu tardiv și reprezintă o perioadă de trecere de la medieval la modern. Ea se studiază în cadrul epocii moderne.

Probleme generale ale epocii medii:

- Desăvîrșirea constituției civilizației est-romanice în spațiul Carpat-Danubiano-Pontic. Formarea etniei și limbii vechi românești.

- Caracterul pluralist al spațiului statului în aria civilizației est-romanice (formarea vellevodatului Transilvaniei, statului Dobrogea, Valahiei).

- Premisele și etapele formării Țării Moldovei, dobîndirea independenței și consolidarea ei politice și teritoriale în a doua jumătate a sec. al XIV-lea. Generalități și trăsături specifice în compararea cu celelalte state din spațiul Carpat-Danubian.

- Principalele forme de organizare politică internă, a vieții social-economice și culturale în sec. XV - prima jumătate a sec. al XVI-lea.

- Lupta Moldovei, Munteniei și Transilvaniei pentru apărarea independenței, rolul lor în cadrul frontului antioțoman din Balcani și de Nord de Dunăre (Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara). Consolidarea politică internă și externă a Moldovei în timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

- Moldova în cadrul frontului antioțoman în anii domniei lui Ștefan cel Mare. Transformarea Moldovei într-un factor important al relațiilor internaționale și lupta împotriva expansiunii otomane. Politica lui Ștefan cel Mare în vederea centralizării puterii și consolidării societății moldovenești. Însămănțarea istorică a domniei lui Ștefan cel Mare.

- Instaurarea domniei otomane în spațiul Carpat-Danubian și caracterul ei. Evoluția social-economică și politică a Țării Moldovei sub suzeranitatea efectivă otomană pînă la începutul sec. al XVII-lea. Transnistria sub dominația țără (apoi otomană) și a Poloniei. Colaborarea Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei în lupta antioțomană. Mihai Viteazul și importanța istorică a activității lui. Viața politică în sec. al XVII-lea.

- Etapele dezvoltării culturii medievale, principalele evenimente și fenomene culturale din Moldova și din întregul spațiu al civilizației românești (est-romanice). Afirmarea umanității românești.

- Regimul turco-tanarot: cauzele instaurării, manifestarea și caracteristicile lui. Reforme sociale și politice la mijlocul sec. al XVII-lea. Instaurarea domniei țără habzburghice în Transilvania.

- Principatele Dunărene în cadrul războaielor ruso-austro-turce din sec. al XVIII-lea și rolul lor de obiect în politica Marilor Puteri.

Făclia, nr. 40

Principatele Dunărene în cadrul războaielor ruso-austro-turce din sec. al XVIII-lea și rolul lor de obiect în politica Marilor Puteri.

Epoca modernă.

Perspectivile organizării moderne a Moldovei în condițiile schimbării teritoriale: anexarea Bucovinei de către Austria (1773) și a Basarabiei de către Rusia (1812). Urmiările nefaste războaielor teritoriale. Statutul, administrarea țării și viața social-economică a Basarabiei și Transilvaniei (anexată la Rusia în 1792) în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Schimbări în componența etnică a populației.

Principatele Dunărene între medieval și modern: premisele dezvoltării economice, politice și culturale ale procesului de trecere de la epoca medievală la epoca modernă.

Revoluția din 1821. «Regulamentul Organic». Revoluția din 1848. Caracteristicile și importanța lor istorică. Iluminismul. Societatea ardeleană. Formarea culturii moderne în cadrul școlii din România. I. I. I. I. I.

Reforme burghize și transformările sociale și economice în Basarabia și Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea și importanța lor în afirmarea dezvoltării relațiilor capitaliste.

Cultura în a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul și sfîrșitul secolului al XX-lea. Rolul culturii în dezvoltarea civilizației unitare. Activitatea culturală în Basarabia, România, Transilvania și Bucovina.

Ulcărarea națională din Basarabia în anul 1917: transformări politice, sociale și administrative după izbucnirea războiului mondial. Creșterea statutului țării, proclamarea Republicii Socialiste Moldovenești (autonome) (22.XI.1917) și a Independenței ei (24.II.1918).

Epoca contemporană.

Caracteristicile generale și schimbările politice pe harta Europei în urma prăbușirii Imperiilor Austro-Ungar și harta Republicii Democratice Moldovenești - stat independent parte politică a Europei.

Instaurarea Statului Țării Dunării Unite - Basarabia cu România și premisele desfășurării evenimentelor, importanța istorică a acestor evenimente.

Epoca medievală.

Caracteristicile generale și schimbările politice pe harta Europei în urma prăbușirii Imperiilor Austro-Ungar și harta Republicii Democratice Moldovenești - stat independent parte politică a Europei.

Instaurarea Statului Țării Dunării Unite - Basarabia cu România și premisele desfășurării evenimentelor, importanța istorică a acestor evenimente.

Epoca modernă.

Perspectivile organizării moderne a Moldovei în condițiile schimbării teritoriale: anexarea Bucovinei de către Austria (1773) și a Basarabiei de către Rusia (1812). Urmiările nefaste războaielor teritoriale. Statutul, administrarea țării și viața social-economică a Basarabiei și Transilvaniei (anexată la Rusia în 1792) în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Schimbări în componența etnică a populației.

Principatele Dunărene între medieval și modern: premisele dezvoltării economice, politice și culturale ale procesului de trecere de la epoca medievală la epoca modernă.

Revoluția din 1821. «Regulamentul Organic». Revoluția din 1848. Caracteristicile și importanța lor istorică. Iluminismul. Societatea ardeleană. Formarea culturii moderne în cadrul școlii din România. I. I. I. I. I.

Reforme burghize și transformările sociale și economice în Basarabia și Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea și importanța lor în afirmarea dezvoltării relațiilor capitaliste.

Cultura în a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul și sfîrșitul secolului al XX-lea. Rolul culturii în dezvoltarea civilizației unitare. Activitatea culturală în Basarabia, România, Transilvania și Bucovina.

Ulcărarea națională din Basarabia în anul 1917: transformări politice, sociale și administrative după izbucnirea războiului mondial. Creșterea statutului țării, proclamarea Republicii Socialiste Moldovenești (autonome) (22.XI.1917) și a Independenței ei (24.II.1918).

Epoca contemporană.

Caracteristicile generale și schimbările politice pe harta Europei în urma prăbușirii Imperiilor Austro-Ungar și harta Republicii Democratice Moldovenești - stat independent parte politică a Europei.

Instaurarea Statului Țării Dunării Unite - Basarabia cu România și premisele desfășurării evenimentelor, importanța istorică a acestor evenimente.

Anexa 3

Sîmbătă, 18 martie 1995

6

CONCEPȚIA predării istoriei în instituțiile

de învățămînt preuniversitar din Republica Moldova

Concepția de predare a istoriei în instituțiile de învățămînt preuniversitar din Republica Moldova are la bază drept principiu fundamental divizarea și predarea istoriei universale și istoriei Naționale în cursuri separate.

Prim istorie Națională înțelegem istoria întregii comunități istorice românești, din care moldovenii (românii) de la răsărit de Prut constituie o parte inseparabilă.

Conform principiului de bază al prezentei concepții, istoria Românilor reprezintă un obiectiv prioritar pentru învățămîntul istoric preuniversitar din Republica Moldova. Această prioritate este condiționată de faptul că istoria Națională, alături de limbă, reprezintă pietrele de temelie ale conștiinței naționale a oricărui neam. Pe de altă parte, atitudinea prioritară față de istoria Românilor este dictată de necesitatea lichidării urmărilor grave ale denaturărilor și falsificărilor istoriei neamului nostru, propagate de către regimul sovietic de ocupație.

În conformitate cu principiul conceptual enunțat, istoria Românilor reprezintă un curs independent, care în cadrul procesului de studii se află în legătură directă cu cursul de istorie Universală, pe care se bazează nemijlocit. Cursul de istorie Universală reprezintă fundalul istoriei Naționale, care asigură însușirea aprofundată a celei din urmă. Din această cauză procesul de predare și însușire a istoriei în instituțiile de învățămînt preuniversitar este organizat după principiul de la universal la național.

Concepția dată prevede două posibilități (variante) de egalonare a cursurilor de istorie Universală și istorie a Românilor. Ambele variante se bazează pe principiul predării concenrice, care se realizează în două cicluri finite: 1. Gimnazial - finalizat prin însușirea cunoștințelor istorice elementare și 2. Liceal - finalizat prin însușirea cunoștințelor istorice aprofundate.

Prima variantă de egalonare a cursurilor de istorie

În cadrul primei variante de egalonare a cursurilor de istorie, fiecare dintre cele două cicluri preuniversitare are la bază următoarele principii:

- principiul linear - care prevede predarea liniară a procesului istoric universal și național;
- principiul sincronismului istoric - care prevede sincronizarea după perioade a istoriei universale și istoriei Românilor;
- principiul de sistem - care prevede organizarea materiei istorice într-un sistem încheiat, în care fiecare component ține are un loc bine stabilit;
- principiul consecutivității, - care prevede predarea consecutivă a istoriei de la general la național și de la învățămîntul istoric gimnazial, egalonat pe parcursul a cinci ani, cuprinde un curs de povestiri istorice și cursurile elementare de istorie Universală și istorie a Românilor.

Cursul Povestiri istorice se predă în clasa a cincea și are drept scop formarea la elevi a interesului față de istorie.

Predarea sistematică a cursurilor elementare de istorie Universală și istorie a Românilor se efectuează în clasele VI-IX-a.

În cl. VI-a este predată istoria Antică Universală (I semestru) și istoria Antică a Românilor (al II-lea semestru).

În cl. VII-a - istoria Medie Universală (I semestru) și istoria Medie a Românilor (al II-lea semestru).

În cl. VIII-a - istoria Modernă Universală (I semestru) și istoria Modernă a Românilor (al II-lea semestru).

Și, în cl. IX, care încheie primul ciclu, și respectiv învățămîntul gimnazial este predată istoria Contemporană Universală (I semestru) și istoria Contemporană a Românilor (al II-lea semestru).

Învățămîntul istoric liceal egalonat pe parcursul a trei ani (cl. X-XII) cuprinde cursurile aprofundate de istoria Universală și istoria Românilor.

În clasa a X-a sînt predate cursurile istoria Antică și Merie Universală (I semestru) și istoria Antică și Medie a Românilor (al II-lea semestru).

În clasa a XI-a sînt predate cursurile de istorie Modernă Universală (I semestru) și istoria Modernă a Românilor (al II-lea semestru).

Și, în clasa a XII-a, care încheie al doilea ciclu, și respectiv învățămîntul liceal, sînt predate istoria Contemporană Universală (I semestru) și istoria Contemporană a Românilor (al II-lea semestru).

Al II-a variantă de egalonare a cursurilor de istorie.

Spre deosebire de prima variantă de egalonare unde cursurile de istorie Universală și istorie a Românilor sînt structurate pe verticală, de la cl. VI la cl. IX-a, și de la cl. X la cl. XII-a, în cea de-a doua variantă, egalonarea acestor cursuri se realizează pe orizontală: cl. VI-VII - istoria Universală, cl. VIII-IX - istoria Românilor în cadrul gimnazialului, și respectiv, cl. X-XI (I semestru) - istoria Universală, cl. XI (al II-lea semestru) - cl. XII - istoria Românilor.

În cadrul celei de-a doua variante este aplicat principiul predării asincronice a cursurilor de istorie. Învățămîntul istoric gimnazial, ca și în primul caz, este egalonat pe parcursul a cinci ani, cuprinzînd un curs de povestiri istorice și cursurile elementare de istorie Universală și istoria Românilor.

Cursul Povestiri istorice este destinat clasei a V-a și urmărește aceeași scop ca și în I variantă. Predarea și sistematizarea a cursurilor de istorie Universală și istorie a Românilor se efectuează în cl. VI-IX.

În cl. VI-a este predată istoria Universală Antică și Medie.

În cl. VII-a - istoria Universală Modernă și Contemporană. Aici este finalizat cursul elementar de istorie Universală.

În cl. VIII-a este predată istoria Românilor Antică și Medievală.

În cl. IX-a - istoria Românilor Modernă și Contemporană. Aici se încheie cursul elementar de istorie a Românilor și totodată învățămîntul istoric gimnazial. În rezultat, se ajunge la aceleași finalități ca și în cazul primei variante de egalonare.

Învățămîntul istoric liceal, conform celei de-a doua variante de egalonare, este organizat după aceeași principii ca și învățămîntul gimnazial.

În cl. X-a este predat cursul de istorie Universală Antică, Medie și Modernă.

În cl. XI-a urmează cursul de istorie Universală Contemporană (I semestru) și cursul istoria Românilor Antică și Medie (al II-lea semestru).

Și, în cl. XII-a, care va încheia învățămîntul istoric liceal este predat cursul istoria Românilor Modernă și Contemporană.

Comparînd cele două variante de egalonare a cursurilor de istorie se constată că ambele se bazează pe principii strict științifice și didactice, respectate la toate etapele învățămîntului preuniversitar.

Cu toate acestea trebuie de menționat faptul că în cea de-a doua variantă există câteva aspecte care o dezavantajează față de prima.

Astfel, însușirea de către elevi în fiecare an școlar a cîte două perioade istorice: antică și medievală sau modernă și contemporană duc inevitabil la sporierea substanțială a volumului de noțiuni istorice noi și respectiv a materialului istoric diferit. Elevii sînt puși în situația dificilă de a valorifica într-un termen relativ scurt un volum considerabil de informație istorică din diferite epoci, lucru de natură să facă mai dificil procesul de însușire a materialului istoric.

Un moment vulnerabil al variantei a doua este acela că istoria Națională lipsește în clasele inferioare de gimnaziu, fiind deplasată în clasele superioare. Ținînd cont de faptul că noțiunile despre istoria Națională se memorizează mai profund la o vîrstă fragedă, este clar că ar fi binevenit ca procesul de studiere a istoriei Românilor să înceapă în primele clase de gimnaziu.

Avînd în vedere observațiile făcute, mai potrivită pare a fi prima variantă de egalonare a cursurilor de istorie. Față de varianta a doua, cea dintîi are următoarele priorități:

1. Istoria Națională este studiată în toate clasele pe fundalul istoriei universale, lucru ce permite elevilor să însușească noțiunile istorice generale și materialul istoric concret mai temeinic și să-și creeze o concepție istorică clară.

2. Volumul noțiunilor istorice noi este redus, referindu-se în fiecare an la o anumită perioadă istorică.

3. Informația istorică însușită de către elevi este omogenă: antică, sau medievală, sau modernă, sau contemporană.

4. Istoria Națională este însușită de către elevi în toate clasele, inclusiv în cele inferioare.

Din aceste motive, mai optimă pare a fi prima variantă de egalonare a cursurilor de istorie. Acest lucru însă nu exclude acceptarea ambelor variante și utilizarea lor paralelă, conform opțiunilor instituțiilor, școlilor și a profesorilor de istorie. Important este că în ambele cazuri se ajunge la aceleași finalități, la aceleași rezultate.

Proiectul concepției a fost discutat și aprobat la conferința Asociației Istoricilor din Republica Moldova la 12 martie 1995

NU RENUNȚĂM LA ISTORIA NEAMULUI

La 12 martie curent a avut loc conferința «Probleme ale predării istoriei în școală, organizată de Asociația istoricilor din Republica Moldova. La ea au participat profesori de istorie din instituțiile din învățămîntul preuniversitar și superior, cercetători științifici în domeniul istoriei aflate de la Chișinău, cît și din raioanele republicii. În raportul prezentat de Ion Țurcanu, doctor în istorie, președintele Asociației Istoricilor din Moldova, a fost suspus unei analize detaliate starea învățămîntului istoric în instituțiile de învățămînt preuniversitar din republică. Odată cu dostrămarea imperiului sovietic, a constatat vorbitorul, proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova, a devenit posibilă revenirea la predarea în școli a istoriei noastre naționale - istoria Românilor. Într-o perioadă scurtă de timp (1990-1995) a fost acumulată o anumită experiență în predarea cursului respectiv - s-au întreprins acțiuni orientate spre asigurarea școlii cu programe de învățămînt, manuale și alte materiale didactice. Am putea afirma că în această perioadă învățămîntul istoric în general a căpătat un caracter științific, istoria ca obiect de studiu a îmbrăcat haina adevărului.

Din păcate, în ultimul timp asupra predării istoriei și-a lăsat amprenta nefastă viața politică de la noi. Lu-

crul acesta a devenit destul de evident mai ales după adoptarea Constituției, care a legiferat fairsuri și neadevăruri în ceea ce privește istoria, limba și cultura poporului nostru. Odată cu proclamarea «limbii moldovenești» ca limbă de stat au fost anulate de jure istoria, limba și literatura neamului nostru ca obiecte de predare în școală. A fost declanșată o campanie deșănțată împotriva românismului. Românismul, care conform logicii firești a lucrurilor ar trebui să devină politică de stat, a devenit indezirabil în viața politică și de stat de la noi. În aceste condiții Asociația Istoricilor din Moldova, în cadrul conferinței sale, și-a reafirmat poziția în ceea ce privește promovarea adevărului științific și istoric în procesul de studii. Comitetul de conducere al Asociației Istoricilor a propus asistenței spre discuție proiectul său de concepție de predare a istoriei în instituțiile de învățămînt preuniversitar din Republica Moldova. În luările de cuvînt profesorilor de istorie, cercetătorii științifici în domeniul istoriei au pledat argumentat pentru o variantă sau alta a concepției înaintate, urmînd ca și alți profesori de specialitate din republică să se pronunțe în acest sens. Conferința a adoptat un apel către Ministerul Învățămîntului din republică.

REPORTER «FĂCLIA»

A P E L

către Ministerul Învățămîntului din Republica Moldova

Întrușiți în cadrul Conferinței Asociației Istoricilor din Republica Moldova în scopul examinării problemelor predării istoriei în școală, noi, profesorii de istorie din instituțiile de învățămînt de toate gradele, ne exprimăm îngrijorarea în legătură cu intenția Guvernului Republicii Moldova de a impune predarea în școală a istoriei Moldovei, în loc de istoria Românilor.

Convîngerea noastră, în calitate de specialiști în domeniul istoriei, este că nu putem admite o atare substituție, care ar fi reproabilă atît din punct de vedere științific, cît și sub aspect didactic.

Collectivele de pedagogi, părinții și elevii s-au convins pe parcursul ultimilor 4-5 ani că adevărata imagine a Moldovei istorice, a trecutului teritoriului românesc de la răsărit de Prut, poate fi concepută doar în contextul general al istoriei întregului neam românesc. Confirmă aceste adevăruri de netăgăduit și experiența noastră pedagogică.

Pornind de la aceste constatări și călăuzii fiind de cele mai bune intenții, precum și în scopul unei mai bune organizări a predării istoriei în școală,

C e r e m:

Ministerul Învățămîntului din Republica Moldova

să ia cunoștință de concepția Asociației Istoricilor din Republica Moldova privind predarea istoriei în școală. Vă rugăm insistent să faceți tot posibilul pentru ca această concepție să fie realizată în practica învățămîntului școlar.

Asociația își va da concursul, în măsura potențialului de care dispune, la pregătirea programelor, manualelor și altor materiale didactice și metodice, în scopul realizării acestor sarcini.

Asociația istoricilor din Republica Moldova.
Chișinău, 12 martie 1995

SCHEMA EȘALONĂRII CURSURILOR DE ISTORIE

Varianta I			Varianta II		
Ciclu	Clasa	Cursurile	Ciclu	Clasa	Cursurile
G I M N A Z I U	V	Povestiri istorice	G I M N A Z I U	V	Povestiri istorice
	VI	istoria Antică Universală		VI	istoria Universală Antică
	VII	istoria Antică Universală		VII	istoria Universală Antică
		istoria Medie Universală			istoria Universală Modernă
		istoria Medie Românilor			istoria Universală Contemporană
L I C E U	VIII	istoria Modernă Universală	L I C E U	VIII	istoria Românilor Antică
	IX	istoria Modernă Universală		IX	istoria Românilor Antică
		istoria Contemporană Universală			istoria Românilor Medie
L I C E U	X	istoria Antică, Medie Universală	L I C E U	X	istoria Universală Antică, Medie
	XI	istoria Antică, Medie Universală		XI	istoria Universală Modernă
		istoria Modernă Universală			istoria Universală Contemporană
L I C E U	XII	istoria Modernă Românilor	L I C E U	XII	istoria Românilor Antică, Medie
		istoria Contemporană Universală			istoria Românilor Modernă
		istoria Contemporană Românilor			istoria Românilor Contemporană

Anexa 4

PROPUNERILE

Colectivului profesoral-didactic al Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” privitor la proiectul de hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului din Republica Moldova din 16.03.1995 „Cu privire la concepția de studiere a istoriei în instituțiile din Republica Moldova”

Colectivul Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, examinând proiectul de hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului din Republica Moldova din 16.03.1995 *Cu privire la concepția de studiere a istoriei în instituțiile din Republica Moldova*, își exprimă atitudinea față de problema în cauză făcând următoarele precizări și propuneri:

1. Referințele privitoare la decizia Comisiei de Stat pentru elaborarea concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățământ din republică din preambulul proiectului de hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului nu corespunde adevărului deoarece în cadrul comisiei nu s-a adoptat concepția ca atare în problema discutată.

2. În instituțiile de învățământ din Republica Moldova să fie studiate (predate) următoarele cicluri de istorie: clasa a V-a – Povestiri istorice (curs propedeutic); clasele a VI-XII-a – Istoria antică, medie, modernă și contemporană a românilor și universală. Colectivul facultății consideră necesară transferarea cursului propedeutic din clasa a IV-a în clasa a V-a, deoarece particularitățile de vârstă a elevilor nu permit însușirea adecvată a cursului respectiv. Susținând eșalonarea separată a cursurilor de istorie la epocile medievală, modernă și contemporană, cadrele didactice de la UPS „Ion Creangă”, Facultatea de Istorie și Etnopedagogie propun că același principiu este oportun să fie aplicat la studierea istoriei epocii antice, excluzând cursul integrat. De asemenea, se propune predarea cursurilor separate aprofundate de istorie universală și istorie națională pentru licee și colegii. Cursul istoria românilor în învățământul preuniversitar să fie finalizat prin susținerea unui examen de stat. Programele de studiu pentru toate treptele de învățământ să fie elaborate de specialiști în materie, să fie examinate și experimentate de către pedagogii practicieni și apoi aprobate de către Ministerul Învățământului.

3. Se propune pentru facultățile neistorice ale instituțiilor de învățământ superior cursul „Probleme fundamentale ale istoriei românilor”, păstrând numărul de ore (70) prevăzut în proiectul de hotărâre a Colegiului Ministerului Învățământului, iar pentru facultățile socio-umane – cursul istoria românilor în volum de 120 de ore.

4. Pentru facultățile de istorie ale Universității de Stat din Moldova și ale Universității Pedagogice „Ion Creangă”, se includ cursuri de bază și speciale la Istoria Universală și la Istoria românilor, aprobate prin decizia Senatelor universitare.

Se susține propunerea finalizării cursului Istoria românilor în toate instituțiile de învățământ superior din Moldova, printr-un examen de stat.

Se propune Istoria Românilor – în calitate de examen de admitere la doctorantură la specialitățile socio-umanistice.

Se pronunță pentru păstrarea denumirii cursului Istoria Românilor în toate instituțiile de învățământ din Republica Moldova.”

Făclia, aprilie 1995, p. 5.

Anexa 5

DECLARAȚIE a Asociației Istoricilor din Moldova

În ultimii doi ani anumite forțe politice de la Chișinău au făcut mai multe încercări de a scoate din învățământul preuniversitar și cel universitar cursul de **Istorie a Românilor**, care reprezintă una dintre cele mai importante cuceriri ale mișcării de renaștere națională din Republica Moldova, întrucât anume aceasta este istoria adevărată a tănărului nostru stat.

Tentativa oficială din primăvara anului 1995 de a înlocui cursul de **Istorie a Românilor** cu **Istoria Moldovei** a eșuat. Cu toate acestea, forțele anti-naționale nu s-au liniștit. Au fost întreprinse alte încercări de înlăturare treptată a cursului **Istoria Românilor** din sistemul de cercetare științifică și de predare. Astfel, spre surprinderea tuturor, în noiembrie 1995 Plenara Comisiei Superioare de Atestare de pe lângă Guvernul Republicii Moldova, în frunte cu academicianul Boris Melnic, a substituit în mod arbitrar, printr-o hotărâre abuzivă, specialitatea **Istoria Românilor** din Nomenclatorul specialităților pentru conferirea gradurilor științifice cu **Istoria patriei**, aceasta din urmă constituind o imitare oarbă a gestului rușilor de a fi introdus în țara lor specialitatea **Отечественная история** în locul celei anulate de destrămarea Imperiului Sovietic și intitulată **Istoria URSS**.

Hotărârea Comisiei Superioare de Atestare, fără a fi adusă la cunoștința opiniei publice, a fost

impusă consiliilor științifice specializate de conferire a gradelor științifice și implicit tuturor cercetătorilor în domeniul **Istoriei Românilor**.

Atragem atenția că Plenara Comisiei Superioare de Atestare a întreprins această acțiune fără consultarea instituțiilor științifice corespunzătoare și chiar a propriului grup de experți la specialitatea **Istorie**.

Prin urmare, ceea ce Guvernul Republicii Moldova nu a reușit să realizeze direct în primăvara anului 1995 încearcă a înlătui acum prin intermediul Comisiei Superioare de Atestare.

Ținând cont de iminentele urmări grave la care va duce impunerea studierii problemelor ce contravin adevărului științific și istoric și constatând că majoritatea absolută a membrilor Comisiei Superioare de Atestare n-au fost informați la momentul adoptării deciziei respective din noiembrie 1995, cu destulă conștiinciozitate și competență Asociația Istoricilor din Republica Moldova protestează împotriva menționatei decizii arbitrare, cere anularea acesteia și revenirea la denumirea corectă a specialității de cercetare științifică **Istoria Românilor**, așa cum a figurat în documentele oficiale ale Comisiei Superioare de Atestare până la sfârșitul anului 1995.

Adoptată în ședința Conferinței AIM
din 16 iunie 1996.

Anexa 6

Decizia Consiliului Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei Cu privire la predarea și cercetarea Istoriei Românilor în sistemul de învățământ și cel academic din Republica Moldova¹

1. În urma examinării chestiunii privind predarea și cercetarea Istoriei Românilor în școala națională de toate treptele se constată că disciplina Istoria Românilor a fost implementată cu concursul reprezentanților Consiliului Europei și suportul Băncii Mondiale, în scopul realizării unei reforme moderne a învățământului istoric din Republica Moldova. Curriculumul la istoria națională, elaborat cu concursul cadrelor didactice și cercetătorilor științifici, inclusiv de la Institutul de Istorie, a fost dezbătut în cadrul mai multor întruniri politice ale experților în materie și adoptat prin decizia Ministerului Învățământului al Republicii Moldova. Atât Curriculumul, cât și manualele editate în baza acestuia au îmbinat armonios cadrul general, factologic și cronologic al Istoriei Românilor cu cel al istoriei teritoriului circumscris astăzi Republicii Moldova, constituind o bază temeinică și obiectivă pentru cunoașterea de către tinerele generații a istoriei neamului cu toate aspectele sale.

2. Consiliul constată că în procesul reformei învățământului istoric s-a revenit la tradiția de secole, fundamentată științific, de predare și studiere a istoriei noastre naționale. Este bine cunoscut că începând cu epoca modernă oamenii de cultură și știință au sesizat specificul dezvoltării istorice a spațiului carpato-danubiano-pontic, locuit de neamul românesc, care are aceeași origine etnică, limbă, credință, creație populară, norme juridice etc. și care a evoluat într-o ambianță etnoculturală inseparabilă. Iată de ce, încă începând cu Dimitrie Cantemir, istoria spațiului locuit de români, a fost studiată în ansamblul său, ceea ce subliniază unitatea etnoculturală românească, indiferent de frontierele geografice și politice. Toți clasicii literaturii și istoriografiei (M. Kogălniceanu, B.P. Hașdeu, V. Alecsandri, M. Eminescu, Al. Xenopol, D. Onciul, N. Iorga – toți originari din Moldova) au numit istoria noastră națională Istoria Românilor. Această denumire a fost interzisă în perioada totalitară comunistă în România și RSSM, dar restabilită după căderea comunismului în 1989.

3. Obiectul de studiu Istoria Românilor nu poate fi substituit cu Istoria Moldovei, deoarece Țara Moldovei a fost un principat medieval care și-a încetat existența în 1859 și care includea numai o parte a etniei românești, iar graiul moldovenesc, lucru demonstrat în mod temeinic de savanți lingviști, nu constituie o limbă literară separată. Actuala Republica Moldova n-a moștenit o organizație statală neîntreruptă. Ea apare ca o unitate distinctă abia în 1991, când și-a proclamat independența de stat. După cum se știe Basarabia, partea de est a principatului Moldovei, a fost anexată la Imperiul Rus la 1812. În 1918 Sfatul Țării a decis revenirea teritoriului dintre Prut și Nistru la spațiu firesc românesc. În urma raptului teritorial operat la 1941 de către imperiul sovietic, teritoriul fostei Țări a Moldovei este astăzi divizat între Republica Moldova (Basarabia Centrală), România (Moldova dintre Carpați și Prut) și Ucraina (Bucovina, Basarabia și Basarabia de Sud). Teritoriul Transnistriei nu a fost parte componentă a Țării Moldovei. Liantul tuturor acestor teritorii constituie populația românească majoritară care formează o unitate etnoculturală cu întreg spațiul locuit de români. Împreună cu reprezentanții tuturor teritoriilor românești, românii din Basarabia au participat la formarea limbii literare române, la crearea literaturii și artei clasice moderne, au pus umărul la făurirea unui destin istoric comun, în ciuda vicisitudinilor istoriei. Încercările de a demonstra existența unei națiuni distincte de cea română în Basarabia și Transnistria nu au putut și nu pot fi argumentate științific.

Cultura și civilizația contemporană din Republica Moldova are la bază tradiția istorică românească, formată în întreg spațiul populat de români. Patrimoniul național, cultural și istoric format în decursul secolelor este un unul comun nu numai al României și Republicii Moldova, al neamului românesc în ansamblu, el este o parte indispensabilă a patrimoniului în general european și mondial. Cunoașterea și investigarea lui nu pot fi limitate la cadrul teritorial al doar unui dintre cele două state românești. Astfel, istoria poporului român este o noțiune mai amplă decât istoria celor două state propriu-zise România și Republica Moldova.

¹ Textul a fost preluat după Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2001, nr. 1-4, pp. 152-154.

4. Specificul istoriei noastre naționale nu comportă ceva ieșit din comun. În lume există suficiente exemple când poporul, a cărui arie de locuire nu coincide cu frontierele de stat, studiază istoria națiunii respective și nu a statului în granițele căruia s-a regăsit într-o fază a evoluției sale (de pildă: istoria armenilor, germanilor, evreilor, arabilor, tatjicilor etc.). Având în vedere că în spațiul românesc de-a lungul secolelor și până în zilele noastre locuiesc diferite etnii, istoria noastră națională include în relațiile românilor cu toate aceste minorități naționale conlocuitoare, după cum și contribuția lor la dezvoltarea noastră comună socială, economică și culturală.

5. Curriculumul și manualele de istorie editate în Republica Moldova iau în considerare și încurajează interesul elevilor față de trecutul plaiului natal. În acest scop, o parte considerabilă a materialului istoric inclus în manuale se referă direct la fapte, evenimente, personalități și localități din teritoriul local al Republicii Moldova.

6. O istorie a Republicii Moldova începe de la data proclamării independenței ei de stat. În prezent istoria Republicii Moldova – un stat românesc, sub raport istoric și geografic, etno-cultural și demografic, care include printre cetățenii săi importante minorități etnice-constituie în mod firesc un compartiment al obiectului de studiu Istoria Românilor. Prin urmare, tentativa de a separa Istoria Moldovei sau a Republicii Moldova de Istoria Românilor nu are nici un suport științific sau metodic și nu poate fi susținută de Consiliu Științific al Institutului de Istorie.

Astfel Consiliu Științific al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova, decide următoarele:

1. Pledează pentru predarea și cercetarea în continuare a *Istoriei Românilor*, ca istoria noastră națională;

2. Susține perfecționarea procesului de predare și studiere a disciplinei *Istoria Românilor* în toate instituțiile de învățământ din Republica Moldova, deopotrivă cu disciplina *Istorie Universală*. Consideră necesar înzestrarea acestor discipline de predare cu manuale, crestomații, albume, atlase istorice și materiale didactice;

3. Sprijină cerințele curriculare actuale de a include în procesul de predare-învățare a materialelor didactice referitoare la istoria plaiului natal. Consideră necesar de a acorda o atenție cuvenită istoriei Republicii Moldova în contextul și în concordanță cu cerințele generale ale cursului de Istorie a Românilor și cel de Istorie Universală;

4. Recomandă cercetătorilor Institutului de Istorie să intensifice activitatea de popularizare a istoriei neamului, inclusiv a istoriei plaiului natal, de lămurire a realităților obiective, a specificului trecutului istoric, contribuind pe această cale la crearea unei viziuni a tinerelor generații și a publicului larg asupra istoriei naționale și a unui climat de toleranță interetnică în societate;

5. Respinge categoric orice imixtiune a politicului în procesul de predare a trecutului nostru istoric

Anexa 7

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

AL REPUBLICII MOLDOVA

Piața Marii Adunări Naționale, nr. 1
MD-2033 Chișinău
Republica Moldova
tel. 23-33-48, fax: (373-2) 23-34-74

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ

РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Пиаца Марий Адунгэрь Национале, 1
МД-2033 Кишинэу
Республика Молдова
тел. 23-33-48, факс: (373-2) 23-34-74

DISPOZIȚIE

23070/Nr. 345

Doamnei G. Muzalei.
De comen și d. S. Gremel
reg. sollicitoarea problemei.
1.08.2001
Rectorului USM

În legătură cu precizarea cursurilor, care sunt prevăzute pentru specialitățile socio-umane emit următoarea DISPOZIȚIE:

1. Rectorii instituțiilor de învățământ până la 10.08.2001 vor prezenta la ministerul învățământului:
 - denumirea cursurilor normative, facultative, opționale și de specialitate, ce țin de istoria Moldovei, studiate adăugător la disciplina istoria românilor;
 - programele la istoria românilor;
 - subiectele la examenele de licență la istoria românilor.
2. Responsabil de îndeplinirea acestei dispoziții se desemnează dl. S. Nazaria, viceministru.

Ilie Vancea,
I. Vancea
ministru

Anexa 8

*Domnului Vladimir VORONIN,
Președintele Republicii Moldova*

S/P: - 5575
13 12 2001

Stimate Domnule Președinte,

Exprimînd îngrijorarea cetățenilor Republicii Moldova cu privire la perspectiva consolidării statalității moldovenești, educarea tinerei generații în spiritul valorilor general-umane: respectul față de patrie, față de poporul din care faci parte, față de legile și tradițiile seculare strămoșești, Societatea cultural-științifică "Istoria Moldovei" focalizează atenția asupra situației alarmante ce s-a creat în sistemul de învățămînt – cel mai sensibil și eficient domeniu de educare și afirmare a conștiinței cetățenești și statale.

Republica Moldova continuă să rămînă unica țară din lume în care nu se scrie și nu se predă propria istorie, iar instituțiile de stat informaționale, de cultură, știință și de instruire inoculează cetățenilor, inclusiv tinerilor generații conceptele ideologice, orientările politice, valorile național-istorice ale altui stat.

Modelați după calapoade ideologice și politice străine, cetățenii Republicii Moldova devin purtători și apărători ai unor idealuri străine. Necunoscînd valorile național-statale ale propriului popor, generațiile tinere nu vor fi în stare să le apere și să le consolideze, fiind frustrați de conștiința de cetățean, de capacitatea edificării unui viitor clar. Paradoxal, dar activitățile de subminare a temeliilor juridice, istorice, culturale ale statului moldovenesc se plătesc din buzunarul acestuia.

Domnule Președinte, dacă acest proces va continua în ascendență, statul nostru poate fi lipsit de baza și forța socială capabilă să-l mențină, să-l consolideze și să-l transmită, în continuă dezvoltare, din generație în generație.

Avînd în vedere situația de-a dreptul dezastruoasă ce s-a creat în ultimii zece ani în acest domeniu, menționăm cu toată certitudinea, că cercetarea și studierea istoriei Moldovei este absolut necesară, mai mult – legitimă, dat fiind faptul că, fiecare stat își are rădăcinile sale istorice, geneza și evoluția sa ca structură și formațiune social-politică. Statul Republica Moldova este rezultatul procesului dezvoltării istorice, iar dacă se recunoaște sau nu acest fapt, esența istorică a fenomenului nu se schimbă, ea doar trebuie cercetată.

În același timp neacceptarea istoriei Moldovei ca obiect de cercetare și studiu în școală este un act politic, or contestarea istoriei unui stat care a jucat un rol deosebit pe parcursul a sute de ani, iar actualmente recunoscut de toată lumea civilizată, nu poate fi tratată decît ca o negare conștientă a acestuia și ca o intenție premeditată de a-l lichida. Opozanții înțeleg prea bine că cercetarea și studierea istoriei statului ar contribui esențial la consolidarea societății

moldovenești și integrarea teritorială a țării, lucru care evident contravine viziunii lor politice.

În afară de aceasta, cercetarea și studierea Istoriei Moldovei va contribui esențial la formarea imaginii și opiniei publice internaționale despre Republica Moldova și poporul moldovenesc ca entitate și valoare a civilizației mondiale. Istoria statului și implementarea acesteia în școli va atenua problema identității, ca factor ce poate să contribuie la soluționarea problemei de recunoaștere a poporului din care faci parte și recunoașterea acestuia pe plan internațional din partea altor entități.

Reieșind din cele expuse, Societatea cultural-științifică "Istoria Moldovei" propune realizarea următoarelor obiective:

1) Reintroducerea Istoriei Moldovei ca disciplină de predare în școlile medii de cultură generală, licee, gimnazii, instituții de învățământ superior și cele postuniversitare. În acest scop urmează să fie elaborate și editate programele și manualele de Istorie a Moldovei pentru școlile medii de cultură generală și licee (clasele IV-XII); cursuri de lecții și manuale, cursuri speciale din domeniul istoriei Moldovei pentru instituțiile superioare de învățământ.

2) Elaborarea și editarea Istoriei Moldovei (ediție academică), precum și a altor lucrări științifice din acest domeniu, în acest sens respectându-se principiile istorismului, abordării multiaspectuale și echilibrate, excluzându-se predispunerea ideologică, determinismul primitiv, mitizarea evenimentelor istorice.

3) Editarea, reeditarea izvoarelor istorice, culegerilor de documente și materiale istorice, a unor lucrări științifico-metodice din domeniul istoriei Moldovei;

4) Pregătirea profesorilor de istorie în spiritul intereselor statului, valorilor general-umane, apți să abordeze procesele istorice așa cum au derulat.

Sperăm, Domnule Președinte, că adresarea noastră nu va rămâne în afara atenției Dumneavoastră.

Profitând de această ocazie, Vă rugăm să acceptați asigurările înaltelor noastre considerațiuni.

Valentin Beniuc

Valentin Fergaciov

Alexandru Burian

19.12.2001.

Anexa 9

CONTROL
КОНТРОЛЬ

PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

"13" decembrie 2001 Nr. SP/1-5545

Domnului V. Tarlev

Este necesar de a se adopta hotărîrea Guvernului cu măsurile și termenele respective pentru a se introduce istoria - începînd cu 01.01.2002.

Rog să mă informați.

Anexa 10

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
A MOLDOVEI

bd. Ștefan cel Mare, 1
MD – 2001, Chișinău, Republica
Moldova
tel: (3732) 27-14-78
tel., fax: (3732) 27-60-14
E-mail: presidium@asm.md

ACADEMY OF SCIENCES OF
THE REPUBLIC OF MOLDOVA

1 Ștefan cel Mare Ave.
MD – 2001, Chisinau, Moldova (Rep.)
tel: (3732) 27-14-78
tel., fax: (3732) 27-60-14
E-mail: presidium@asm.md

22.01.2002 nr. 05-06-34
La nr. 1104-5 din 2.01.2002

Domnului Vasile Tarlev
Guvernul Republicii Moldova

Mult stimat Domnule Prim-ministru,

Prin prezenta Vă remitem anexat propunerile Secției de Științe Socioumane și Economice a Academiei de Științe a Moldovei elaborate la solicitarea Guvernului Republicii Moldova drept răspuns la scrisoarea adresată Președintelui Republicii Moldova.

Cu respect,

Acad. Andrei Andrieș
Președintele Academiei
de Științe a Moldovei

Comisia instituită în scopul examinării scrisorii în cauză a luat în discuție și dezbateri propunerile parvenite de la Societatea cultural-științifică "Istoria Moldovei" și face următoarele concluzii:

- punctele 2, 3 și 4 sunt acceptabile și pot fi luate în considerație către instituțiile de profil la elaborarea tematicii de cercetare și pregătirea cadrelor;
- cît privește punctul 1, discuțiile au fost controversate, dar totodată se propune ca obiectul de studii să corespundă mai adecvat proceselor reale de dezvoltare istorică a Moldovei.

Membrii comisiei

Dragnev D. – m.c. al A.Ș.M., dr. habilitat în istorie,
directorul Institutului de Istorie al A.Ș.M.

D. Dragnev

Bodrug I. (președinte) – dr. în istorie, secretar științific
al Secției de Științe Socioumane și Economice a A.Ș.M.

I. Bodrug

Zavtur A. – m.c. al A.Ș.M., dr. habilitat în filosofie,
șef de sector

A. Zavtur

Zelenciuc V. – m.c. al A.Ș.M., dr. habilitat în istorie,
șef de sector

V. Zelenciuc

Jarcuțchi I. – dr. în istorie, membru al Consiliului
științific al Institutului de Istorie

I. Jarcuțchi

Bulmaga L. – dr. în istorie, șef de sector, membru
al Consiliului științific al Institutului de Istorie

Anexa 11

MINISTERUL JUSTIȚIEI
AL REPUBLICII MOLDOVA

МИНИСТЕРСТВО ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

MD-2012, or. Chișinău, st. 31 August 1989 nr. 82
tel. 23-47-95, fax 23-47-97

MD-2012, г. Кишинев, ул. 31 Август 1989 № 82
тел. 23-47-95, факс 23-47-97

12.02.2002 n. 03/1663

La Nr. 1107-394 din 12.02.2002

Guvernul Republicii Moldova

Ministerul Justiției a examinat proiectul Hotărârii Guvernului "Cu privire la implementarea "Istoriei Moldovei" ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ" și, reieșind din competența sa funcțională, expune următoarele.

Potrivit articolului 38 al Legii învățământului nr.547-XIII din 547-XIII din 21 iulie 1995, conținutul învățământului preuniversitar la diverse niveluri și trepte este asigurat prin planuri de învățământ și programe de studii, aprobate de Ministerul Învățământului. Planurile de învățământ pentru instituțiile de învățământ superior se aprobă de senatele universitare, de comun acord cu Ministerul Învățământului, în concordanță cu standardele educaționale de stat.

Totodată, potrivit articolului 102 al Constituției Republicii Moldova hotărârile Guvernului se emit prin organizarea executării legilor.

Reieșind din cele menționate, proiectul de hotărâre a Guvernului "Cu privire la implementarea "Istoriei Moldovei" ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ" nu este cazul să fie aprobat prin hotărâre de Guvern.

De asemenea menționăm că, hotărârile Guvernului se contrasemnează numai de miniștrii care au obligația punerii lor de aplicare.

Prim-vice-ministru

Victor Crețu

Anexa 12

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA

Piața Marii Adunări Naționale, nr. 1
MD-2033 Chișinău
Republica Moldova
tel. 23-33-48, fax: (373-2) 23-34-74

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Пiazza Марий Адунэри Национале, 1
MD-2033 Кишинэу
Республика Молдова
тел. 23-33-48, факс: (373-2) 23-34-74

DSO: 2002 Nr. 01-11-1174
Ref: 1104-259/05.02.02

Guvernul Republicii Moldova

Prim-ministru,

Vasile Tarlev

Ministerul Învățămîntului susține integral proiectul Hotărîrii Guvernului Republicii Moldova "Cu privire la implimentarea Istoriei Moldovei ca disciplină de predare în școlile medii de cultură generală, licee, gimnazii instituții de învățămînt superior și cele postuniversitare".

*Sustin proiectul
hotărîrii*

Ministru,

Ilie Vancea

[Signature]
8.02.02

Anexa 13

21

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA
Casa Guvernului, MD-2033, Chișinău

Se acceptă prezentarea proiectului de hotărîre a Guvernului Republicii Moldova "Cu privire la implementarea "Istoriei Moldovei" ca disciplină de predare în instituțiile de învățămînt" spre examinare la ședința Guvernului.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Valerian Cristea".

VALERIAN CRISTEA

Raportor: Ilie Vancea

13 02 02

se accepta

La p. 27

Proiect
pentru ședința Guvernului

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA

HOTĂRÎRE nr. _____

din _____

Chișinău

Cu privire la implementarea "Istoriei Moldovei" ca disciplină de predare în instituțiile de învățământ

Pornind de la aspirațiile seculare ale poporului Republicii Moldova de a trăi într-o țară suverană, avînd în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune, momente de evoluție, consfîntite în Constituție, Guvernul Republicii Moldova HOTĂRĂȘTE:

1. Se introduce, începînd cu 1 septembrie 2002, în toate instituțiile de învățămînt din Republica Moldova disciplina de studiu "Istoria Moldovei".

2. Ministerul Învățămîntului:

va elabora și va aproba, pînă la 1 martie 2002, curriculumul național la istoria Moldovei pentru școala primară (cl.IV), ciclul gimnazial și liceal și, către 1 septembrie 2002, va efectua asigurarea metodică a predării disciplinei "Istoria Moldovei";

va organiza, pînă la 1 septembrie 2002, în baza curriculumului național, elaborarea și editarea manualelor de "Istorie a Moldovei" pentru școala primară (cl.IV), gimnaziu (cl.V-IX) și licee (cl.X-XII), implicînd, în acest scop specialiști în istorie din structurile academice, universitare și preuniversitare ale Republicii Moldova.

3. Conducătorii instituțiilor de învățămînt superior vor asigura predarea cursurilor de program la "Istoria Moldovei", respectîndu-se exigențele

standardelor educaționale de stat și ale organismelor internaționale, preocupate de sfera instruirii și educației.

4. Ministerul Învățământului, pînă la 15 martie 2002, va elabora și va prezenta Guvernului un program de redresare a învățământului istorico-politologic în vederea pregătirii cadrelor, pornind de la valorile general-umane, apte să abordeze obiectiv și echidistant procesele istorice și politice în baza metodologiei științifice moderne și ținînd cont de continuitatea statalității moldovenești.

Prim-ministrul
al Republicii Moldova

VASILE TARLEV

Contrasemnată:

Viceprim-ministrul
al Republicii Moldova

Valerian CRISTEA

Ministrul învățămîntului

✓ Ilie Vancea

Ministrul Justiției

Ion Morei

Anexa 14

HOTĂRÎREA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA (NR.180) CU PRIVIRE LA IMPLEMENTAREA „ISTORIEI MOLDOVEI“ CA DISCIPLINĂ DE PREDARE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT

15 februarie 2002

Pornind de la aspirațiile seculare ale poporului Republicii Moldova de a trăi într-o țară suverană, avînd în vedere continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune, momente de evoluție, consfințite în Constituție, Guvernul Republicii Moldova Hotărăște:

1. Se introduce, începînd cu 1 septembrie 2002, în toate instituțiile de învățămînt din Republica Moldova disciplina de studiu „Istoria Moldovei“.

2. Ministerul Învățămîntului va elabora și va aproba, pînă la 1 martie 2002, curriculumul național la istoria Moldovei pentru școala primară (cl. IV), ciclul gimnazial și liceal și, către 1 septembrie 2002, va efectua asigurarea metodică a predării disciplinei „Istoria Moldovei“; va organiza pînă la 1 septembrie 2002, în baza curriculumului național, elaborarea și editarea manualelor de „Istorie a Moldovei“ pentru școala primară (cl. IV), gimnazii (cl. V–IX) și licee (cl. X–XII), implicînd, în acest scop, specialiști în istorie din structurile academice, universitare și preuniversitare ale Republicii Moldova.

3. Conducătorii instituțiilor de învățămînt superior vor asigura predarea cursurilor de program la „Istoria Moldovei“, respectîndu-se exigențele standardelor educaționale de stat ale organismelor internaționale, preocupate de sfera instruirii și educației.

4. Ministerul Învățămîntului, pînă la 15 martie 2002, va elabora și va prezenta Guvernului un program de redresare a învățămîntului istorico-politologic în vederea pregătirii cadrelor, pornind de la valorile general-umane, apte să abordeze obiectiv și echidistant procesele istorice și politice în baza metodologiei științifice moderne și ținînd cont de continuitatea statalității moldovenești.

Prim-ministru al Republicii Moldova

Vasile Tarlev

Contrasemnată:

Viceprim-ministru

Valerian Cristea

Ministrul Învățămîntului

Ilie Vancea

Ministrul Justiției

Ion Morei

Hotărîrea a fost publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 27–28, din 18 februarie 2002

Anexa 15

HOTĂRÎREA GUVERNULUI REPUBLICII MOLDOVA (NR.217) CU PRIVIRE LA UNELE MĂSURI DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A STUDIERII ISTORIEI

22 februarie 2002

Guvernul Republicii Moldova HOTĂRĂȘTE:

1. Se abrogă Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 180 din 15 februarie 2002 „Cu privire la implementarea „Istoriei Moldovei“ ca disciplină de predare în instituțiile de învățămînt“ (*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 27–28, art. 252).
acord cu Academia de Științe a Moldovei, Ministerul Învățămîntului, organizațiile neguvernamentale istorico-culturale din Republica Moldova să instituie o comisie de stat pentru elaborarea concepției privind istoria Republicii Moldova.
2. Se pune în sarcina domnului Valerian Cristea, viceprim-ministru al Republicii Moldova, de comun
3. La elaborarea concepției nominalizate se va ține cont de recomandările Adunării Parlamentare a Consiliului Europei la capitolul „Istoria regională“.

Prim-ministru al Republicii Moldova

Vasile Tarlev

Contrasemnată:

Viceprim-ministru

Valerian Cristea

Ministrul Învățămîntului

Ilie Vancea

Hotărîrea a fost publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.39, din 16 martie 2002

Anexa 16

2002

**RECOMMENDATIONS
BY THE EUROPEAN STANDING CONFERENCE
OF HISTORY TEACHERS' ASSOCIATIONS (EUROCLIO)
ON THE LEARNING AND TEACHING OF HISTORY
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

1. History curriculum

1.1 The compromise to maintain the history of the Romanians as the curriculum on national history for school history can only be a temporary solution. We advise further debates on history under auspices of international actors such as the UNESCO, Council of Europe, EU, Georg Eckert Institute for Textbook Research and EUROCLIO, the European Standing Conference of History Teachers' Associations as soon as possible.

1.2 The Council of Europe *Recommendation, on history teaching in the twenty-first-century (Rec (2001) 15)* should function as a basis document for further development of the learning and teaching of history in Moldova.

1.3 As a first step we recommend to end the distinction within the school subject history between national and general (world) history and name the school subject straightforwardly history. This integrated course on history should include local, national, regional, European and global perspectives. In such a way further debates about changing the name of the national course on history can be avoided and such a decision will also remove the contentious name of the present national history course.

1.4 A future history curriculum should be manageable and has to include the different population groups of the region. Such curriculum should be challenging and interesting for pupils and take into account their abilities and age groups.

1.5 The Curriculum Committee should be given clear guidelines about its tasks, composition, working procedures and timelines.

2. Publication of alternative textbooks

2.1 In the future a wider selection of alternative textbooks should be available. Such books could offer different orientations and would provide choice for teachers and pupils and could stimulate debate. At the same time, the present curriculum in Moldova should be less descriptive in order to stimulate learning and allow for greater flexibility.

3. University entrance examinations

3.1 The current University Entrance Examinations should be replaced by new independent and consistent national assessment system designed to open the way for educational change and innovation. We recommend contact with countries in Central and Eastern Europe, which have already implemented this change, such as Estonia, Latvia and Poland as well as contacts with other European countries. Experts from these countries could assist this process of change.

4. Improvement of dissemination of information and materials

4.1 The dissemination of appropriate materials within Moldova should be improved. A better national and international communication infrastructure on the learning and teaching of history should be set up, preferably including more and better use of modern information and communication technology.

4.2 The culture of individual ownership on useful and advantageous information should be abolished.

Anexa 17

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

Strasbourg, 31 March 2003

BACKGROUND PAPER ON HISTORY TEACHING IN MOLDOVA

on the occasion of the Deputy Prime Minister of Moldova, Mr Cristea's
visit to the Council of Europe on 7-8 April 2003

Background information

Moldova developed its first independent history curriculum for school history in 1992. The curriculum development group for history made an attempt to offer an integrated course, simply called 'history'. Such an integrated course means no specific differentiation between national and world history, as it is practice in most Western European countries. However, it did not come through and the outcome was a separate curriculum for national history, called the history of the Romanians and a curriculum on general (world) history.

As a result, Moldova offers in school history not the history of the State or territory but the history of the Romanian people as the course on national history. This approach has led to debates between several political and linguistic and /or ethnic groups. Since 1995, there have been two attempts to change this Romanian orientation in history education.

In the debates about the understanding of national history in Moldova, four concepts are used:

- the history of the Romanians;
- the history of the Moldovans (Greater Moldavia, including territories in Romania and Ukraine);
- the history of Moldova as a national and multi-ethnic state;
- Moldova as part of the Russian and Soviet Empire.

With regard to the situation in Transdnistria, this region continued using the traditional standards for history education of the Russian Federation. This means the same basic teaching plan and the same number of hours. Pupils and students have general (world) history and *history of the Fatherland*, which means the history of Russia, the USSR and independent Transdnistria.

I. The present situation

The Council of Europe's History Education Section organised, in cooperation with the Ministry of Education of Moldova a Conference on "Teaching History in Moldova" in Chisinau on 19-21 February. The representatives of EUROCLIO and the Georg Eckert Institute were also present. The opening session of the seminar was held in presence of the Vice Prime Minister, Mr CRISTEA and the Minister of Education, Mr SIMA and the whole Conference was attended by at least 80 persons. This high number of participants showed the increased interest and importance of politicians, historians and history educators in these events. Due to the cooperation with the OSCE, some participants from Transdnistria could also take part in the event.

The Delegation – consisted of experts and the Secretariat – met with the President of Moldova, Mr VORONIN together with the Vice Prime Minister, Mr CRISTEA and the Minister of Education, Mr SIMA and the Vice Minister of Education on 18 February 2003. The President stressed the importance of the learning and teaching of history in his country and pointed out that the difficult economic

and social conditions aggravated the radical stands of groups in society towards the ideas for curriculum change. He told us that the government had decided to leave its initial idea to change the name of the course on national history into the history of Moldova and now favoured the idea of an integrated course for history. He also wanted to see, I quote, “a depoliticised history only revealing the historical truth.” The new history curriculum should be based on the principles laid down in the Council of Europe *Recommendation, on history teaching in the twenty-first-century (Rec (2001) 15)* and should reflect the multicultural composition of the Moldovan society. He also emphasised that such approach to the teaching of history would also be helpful in the integration process of Moldova into Europe.

From our side we stressed the necessity to work cautiously and not to act too fast, as it was vital that during this process of curriculum development, as many as possible people should be involved. The curriculum development process should focus on the greatest possible consensus between the different groups.

(a) Discussion of the history concepts with the National Committee

In February 2003, 42 concepts were transmitted to the Secretariat by the Ministry of Education of Moldova. These concepts were the result of a competition launched for the best concept of history teaching in Moldova. This was the major point of discussion firstly with the Committee of Experts, consisting of university professors, and secondly with the National Committee on Concept Evaluation during our visit on 17-21 February.

During our meeting with the Committee of Experts on 18 February, a shortlist of five concepts was presented, with which the Council of Europe delegation agreed. This was then presented to the National Commission also on 18 February, which approved this shortlist subject to further evaluation and development. The ideas expressed in these selected proposals were interesting, but all had some benefits and drawbacks and should be further developed.

Proposal: The Delegation has suggested that these five concepts should be developed further into, possibly, **one or two concepts** which would be acceptable to all the parties involved. The Georg Eckert Institute is willing to organise a meeting with the authors of these five concepts in Braunschweig.

(b) History Textbooks

The Ministry of Education of Moldova sent the Secretariat, via the Permanent Representation of Moldova, a set of Moldovan history textbooks in February. The Secretariat was asked to see whether an expertise could be carried out on them by the Georg Eckert Institute. The Secretariat took the necessary steps to ensure that a proper expertise is made on that matter in writing.

Proposal: After discussion with Professor Höpken, Director of the Georg Eckert Institute in Braunschweig, Germany we agreed that he should arrange for the analysis to be done and invite the Moldovan textbook authors to the Institute to discuss the analysis and make recommendations (Council of Europe to cover travel and subsistence expenses for history textbook authors from Moldova).

(c) Establishment of the Teacher’s Training Centre

Teachers in many parts of Moldova are isolated and totally lacking teaching materials. They also have no in-service training in new teaching methods.

Proposal: Discussions were carried out to establish a Teacher’s Training Centre in Moldova. The Statute will be based on a non-governmental structure and the Council of Europe will be a member of its Board. This is a pending issue and will be raised at the meeting with Mr Cristea on 7 April.

Conclusions

- General outcome: The initial plan to change the national course for school history in the history of Moldova has been cancelled. The government has decided the recommendation, to favour a school subject history, which has a balanced representation of local to world history.
- Curriculum outlines: with the assistance of the Council of Europe, the Georg Eckert Institute will invite the five shortlisted authors of the curriculum outlines to develop them into **one or two** balanced texts in agreement with the Council of Europe Recommendations 15 on the Learning and Teaching of history. After that, the dialogue can be re-established with the national authorities to put forward this proposal possibly in autumn 2003.
- History textbooks: the Council of Europe will assist the Georg Eckert Institute – based in Braunschweig, Germany –to carry out an expertise on the present history school textbooks. The Georg Eckert Institute will also invite the Moldovan textbook authors and the authors of the curriculum outlines to the Institute to discuss the analysis and make recommendations.
- History educators (training): Teacher’s Training Centre would be established with the involvement of the Council of Europe as a member of its Board. Emphasis should be made on its non-governmental structure.

Anexa 18

Concepția educației istorice (Variantă experimentală)

Argument. Istoria este disciplina școlară cu cele mai mari posibilități de a influența procesul de formare și dezvoltare a omului. Dar ea, acționînd, de regulă, prin intermediul exemplului și modelelor este și dintre cele mai controversate.

Pe de o parte, redînd evoluția comunităților umane de la origini pînă în prezent, istoria ne prezintă valoroase modele de comportament socio-uman ca dragostea de țară și patriotismul, coexistența pașnică și conlucrătoare a diferitor popoare, avînturi culturale și progrese tehnico-științifice etc.

Pe de altă parte, istoria i-a hărăzit Europei, inclusiv Republicii Moldova, un șir consistent de controverse periculoase, probleme dubioase și vulnerabile, războaie, acțiuni îndoielnice din partea unor politicieni, jertfe în bază etnică etc. Pentru mulți oameni aceste evenimente continuă să fie de o importanță majoră. Dar istoria nu aparține trecutului, ci realității prezente, de aceea accentele și mentalitatea trebuie schimbate.

Este aversul și reversul unuia și aceluiași îndelungat proces evolutiv și elevul urmează a fi învățat să ia atitudine, să analizeze și să ia decizii.

Noi nu ne alegem istoria. În calitate de ființe umane, noi ne naștem cu această istorie, moștenită de la înaintași, o preluăm, ca mai apoi, pe parcursul vieții, să ne aducem aportul la evoluția ei.

„Cînd se discută despre elementul educațional al disciplinei, mulți politicieni, mass-media susțin că elevii cunosc evenimentele importante sau datele majore, dar în acest caz, nici politicienii, nici mass-media nu sînt conștienți de consecințele de durată ale unei astfel de dominații naționale în procesul instructiv și nici nu sînt conștienți de exigențele unei tinere generații”¹

Știința istorică și învățarea istoriei nu este reprezentarea realității din trecut, ci este o reconstituire a trecutului prin prisma prezentului.

De aici reiese că istoria ca reconstituire este un proces deschis, care poate fi urmărit și apreciat din mai multe perspective. De la elev se așteaptă formularea propriei viziuni asupra evenimentelor istorice, înțelegerea și recunoașterea existenței altor opinii, poziții.

¹The state of history education in Europe Ediția Körber – Stiftung Hamburg 1998

La baza didacticii istorice trebuie să stea multi-perspectivitatea, înțelegerea, propria opinie. „Faptele” și „datele” istorice nu mai sînt elementele de bază în învățarea istoriei, elevii fiind chemați, în primul rînd, să-și formeze competențe de comportament. Istoria, ca disciplină școlară, are scopul să formeze anumite competențe, care se consideră necesare pentru orientare într-o societate democratică.

Acest lucru poate fi realizat doar cînd procesele istorice sînt privite integral, nu sînt separate și de fiecare dată se pornește de la situația concretă a localului, ca mai apoi să se raporteze la ce se întîmplă în jur (la vecini), în Europa și în lume.

Educația istorică nu trebuie confundată cu cercetarea istorică.

Academicienii istorici sînt preocupați de cercetarea activităților oamenilor, legate de starea actuală a istoriei și descoperirile recente în domeniu; iar profesorii școlari sînt legați de dezvoltarea intelectuală și individuală a elevilor”.

Scopul major al disciplinei istorice este înțelegerea prezentului prin formarea de competențe, valori și viziuni integrale asupra proceselor și evenimentelor istorice; dezvoltarea unei concepții critice și a unui comportament civic în susținerea discursurilor individuale pe teme istorice.

Pentru realizarea acestui scop, predarea istoriei în școală trebuie să fie legată de acea realitate, pe care o urmărim și o trăim astăzi la nivel local, național, european, universal.

Principiile educației istorice

I. Principiul integrării. Istoria va fi prezentată de la local spre național, regional, european, universal. Aceasta va oferi posibilitatea de a porni la istoria locală spre cea Europeană și universală. Doar în astfel de cazuri va fi posibil de realizat unul din obiectivele de bază ale instruirii istorice – înțelegerea prezentului.

II. Stabilirea echilibrului între ceea ce este important din punct de vedere istoric la nivel european, și ceea ce este potrivit pentru a fi inclus într-un Curriculum special pentru a fi predat la nivel de clasă.

Expresia „important din punct de vedere is-

toric "se referă la acele evenimente și realizări care au un impact major asupra istoriei Europei, acele condiții și procese care au contribuit la conturarea ei.

Prin expresia „*ceea ce este potrivit*” se subînțelege disponibilitatea materialelor și resurselor, timpul alocat.

III) Stabilirea echilibrului între „particular” și „general”.

Dezvoltarea rapidă, din a doua jumătate a secolului XX a istoriei sociale, istoriei economice, istoriei culturale au demonstrat că tot mai mulți istorici agreează tipurile de informații și concepte care sînt incluse în științele sociale. Ei sînt mai disponibili să implice tehnici de comparație și să facă generalizări despre anumite direcții de dezvoltare. Cu toate acestea, respectivul nivel de convergență între istorie și științele sociale nu a însemnat că istoricul nu mai este interesat în a descrie în detalii ce s-a întîmplat într-o situație particulară sau eveniment aparte, și nu mai este preocupat de redarea semnificației istorice a particularului, unicității și a înțelegerii evenimentului aparte.

Luînd în considerație toate acestea, introducerea unei dimensiuni mai largi europene în predarea istoriei implică oferirea oportunității pentru elevi de a compara evoluția unor țări, de a identifica direcții și particularități, similarități și diferențe.

În același timp, nu trebuie să oțitem din vedere studiile de caz concrete și reconstruirea istorică detaliată.

IV) Stabilirea echilibrului între perspective istorice „verticală” și „orizontală”.

Perspectivile verticale se referă la studiul schimbării și continuității în timp. În contextul secolului XXII istoria europeană implică elevul în:

- Cultivarea unei viziuni mai largi asupra temelor specifice, perioade și a secolului în general. Cu alte cuvinte o înțelegere a:
 - a) importanței evenimentelor și proceselor de dezvoltare;
 - b) principalelor motive în conturarea imaginii unui secol;
 - c) problemele-cheie;
 - d) înțelegerea unor principii de bază în ceea ce privește dezvoltarea durabilă;
 - e) înțelegerea unor direcții de dezvoltare mai importante, cum ar fi creșterea urbanizării, glo-

balizarea, fluctuațiile demografice.

- Înțelegerea cauzelor (de durată lungă, medie și scurtă) a celor mai importante evenimente și procese istorice.

- Capabilitatea de a depista cauzele unei probleme regionale (chiar dacă acestea pleacă în afara perioadei studiate).

- Capabilitatea de a identifica consecințele și importanța unor evenimente sau evoluții istorice importante.

Perspectiva orizontală se referă la unele evenimente specifice, dezvoltări și direcții într-un context european mai larg.

În acest context, perspectiva orizontală implică elevii în următoarele:

- a compara și a contrasta evenimentele și procesul de evoluție din propria țară, în comparație cu evenimente echivalente din alte țări europene;

- a compara și a contrasta tipuri de viață din diferite regiuni ale Europei pe parcursul a diferitelor perioade de timp;

- a privi și a analiza cum evenimentul sau procesul istoric local și național influențează sau au fost influențate de fenomenele ce au loc în alte părți ale Europei sau lumii;

- a demonstra cum culturile învecinate se interinfluentează;

- a înțelege cum evenimentele și procesele locale sau naționale au fost apreciate în alte țări europene;

- a examina cum contradicțiile și conflictele europene au influențat istoria națională.

În linii generale predarea istoriei se va axa pe principiul tratării faptelor și evenimentelor în context local-național-regional-european-mondial.

Obiectivele de bază

1. Formarea conștiinței istorice.

Aceasta ar dezvolta astfel de competențe, de care are nevoie elevul, pentru a înțelege și a reflecta asupra istoriei în așa fel, încît prin propria experiență să-și modeleze comportamentul conform cerințelor cotidiene coraportate la standardele europene și mondiale.

2. Dezvoltarea competențelor didactice.

Esența constă în faptul de a-și forma aptitudini de interpretare a trecutului în așa fel, încît prezentul să fie clar, înțeles, iar experiența personală să capete o perspectivă.

3. Formarea și dezvoltarea unor abilități practice. Competențele formate ar contribui la dezvoltarea personală și l-ar ajuta pe elev să se acomodeze la schimbări și să le realizeze în viață.

Conținutul disciplinei

Conținuturile urmează a fi flexibile, deschise, pentru a oferi mai multe posibilități și sînt prezentate după cum urmează: local-național-european-universal. Ele contribuie la :

a) Dezvoltare. Conținuturile nu propun răspunsuri finite, dar deschid calea spre cercetare. Conținuturile stimulează gîndirea critică.

b) Creativitate. Se stimulează studierea individuală. Elevii trebuie să fie capabili să utilizeze anumite informații de sine stătător, fără ajutorul profesorului; trebuie încurajați să-și dezvolte pe spirală competențele și opiniile în scopul auto-dezvoltării.

c) Actualitate academică și pedagogică. Utilizarea viziunilor științei contemporane, respectarea adevărului, dar fără nuanțe și accente prioritare.

d) Multiperspectivitate. Trecutul urmează a fi interpretat în mod pluralist. Acesta urmează să conțină surse care reflectă diverse opinii și care nu creează stereotipuri.

e) Multiculturalitate.

Trebuie să se respecte multiculturalitatea, drepturile omului și diversele posibilități ale fiecăruia. Este important să se respecte echilibrul cultural între perspectivele locale, regionale, europene și mondiale.

f) Respectarea particularităților de vîrstă. Conținuturile sînt îndreptate spre o anumită grupă de elevi. Ele trebuie să țină cont de nivelul de dezvoltare a acestora. Urmează a fi propuse sarcini diferențiate și generalizări ale rezultatelor. Să conțină un suport de modelare, evaluare și autoevaluare.

g) Limbajul. Conținutul trebuie să țină cont de competențele lingvistice ale fiecărui grup de elevi, dar și să contribuie la dezvoltarea conceptuală și lingvistică a deprinderilor.

h) Atractivitate. Nu numai imaginile, dar și întreg conținutul este necesar să fie atractiv, interesant, cu pondere funcțională.

i) Respectarea curriculei. Conținuturile trebuie să realizeze obiectivele propuse în Curriculum, dar și să ofere timp și posibilități pentru o mai vastă cercetare a istoriei locale, pentru activități extrașcolare legate de acest subiect.

k) Legătura cu aria Curriculară și transdisciplinaritatea. Conținuturile urmează să facă referință la operele artistice, literatura documentară și la alte surse, dintre care presa și tehnologiile informaționale.

Metodologia predării-învățării istoriei

Predarea - învățarea istoriei urmează a fi axată pe cele mai moderne metode care pot oferi elevului posibilitatea de a deveni un bun cetățean nu numai al țării sale, dar și al Europei, al lumii, și ar oferi posibilități de realizare și dezvoltare a fiecăruia în parte.

– Utilizarea surselor. Faptele istorice vor fi prezentate, folosindu-se diverse materiale didactice, care la rîndul lor vor fi însușite printr-o abordare critică și analitică.

– Cercetarea individuală. Elevii vor fi încurajați să practice cercetări individuale, în funcție de nivelul lor de cunoaștere și de cadrul general al învățării, încurajîndu-se curiozitatea și inițiativa.

– Cercetarea în grup. Vor fi încurajate grupurile de elevi, clasele și școlile pentru a se angaja în proiecte de cercetare; se va iniția dialogul și schimbul de idei în mod deschis și tolerant.

– Abordarea inter- și multidisciplinară. De fiecare dată se va pune la baza studierii istoriei abordarea inter- și multidisciplinară, punîndu-se în valoare legăturile cu disciplinele din cadrul Curriculei: literatura, geografia, științele sociale, filosofia, artele etc.

– Abordarea internațională și transfrontalieră. Vor fi încurajate inițiativele de cercetare, care pun la bază studierea unor opinii comparative, realizarea unor programe internaționale și transfrontaliere.

Evaluarea. Educația istorică constituie un element fundamental pentru educarea tinerii generații în scopul promovării valorilor istorice și democratice. Din aceste considerente nivelul în care elevii înțeleg viața ar trebui să sporească atît în volum, cît și în profunzime, iar evaluarea să cuprindă toate domeniile abordate: cunoștințe, competențe, atitudini.

Componenta cunoștințe. Va fi evaluată prin diverse metode, care vor determina semnificația și durabilitatea cunoștințelor propuse de trunchiul comun al Curriculei.

Componenta competențe va evalua capacitatea

fiecăruia de a răspunde la problemele cotidiene. Aceasta ar identifica competențele elevului de a descrie, explica și analiza informații și argumente, precum și de a evalua, adopta și a argumenta poziții. Competențele create vor permite viitorului cetățean să monitorizeze și să influențeze viața prin negocieri și compromisuri, aplanând conflictele.

Componenta atitudinii se referă la înclinațiile sau „obiceiurile inimii” (în opinia lui Tocqueville) care cuprind toate aspectele noțiunii de cetățean. Evaluarea va urmări atitudinea de a deveni un membru activ al societății, respectul față de importanța individului și demnitatea umană, asumarea responsabilităților personale, politice, economice și culturale; respectarea tuturor opiniilor, promovarea valorilor naționale și universale.

Este important ca toți elevii să conștientizeze nu numai importanța evaluării cunoștințelor, competențelor, atitudinilor, dar și importanța autoevaluării.

Evaluarea este un compartiment integral al procesului de predare-învățare și are următoarele scopuri:

- Motivarea învățării și stimularea obținerii unor rezultate școlare bune.
- Monitorizarea învățării – urmărirea permanentă a celor trei componente, utilizând toate tipurile de evaluare.
- Îmbunătățirea continuă a predării, datele furnizate de evaluarea din cadrul unei lecții motivează lecțiile ulterioare.
- Adaptarea modului de predare a profesorului la stilurile de învățare a elevilor.

Anexa 19

Chestionar – 29.06.2004

PREDAREA ISTORIEI IN REPUBLICA MOLDOVA

Întrebări: L. Pasquero, OSCE

Răspunsuri: S. Musteață

A. ISTORIE

1. Care credeți că sunt scopurile principale ale predării istoriei în școli?

- Formarea personalității elevului și cunoștințelor lui despre trecutul uman
- Conștientizarea apartenenței sale etnice
- Însușirea locului și rolului poporului său și a vecinilor în istorie

2. Ce fel de istorie trebuie să fie predată la școlile din Republica Moldova: ‘Istoria Românilor’, ‘Istoria Moldovenilor’, pur și simplu ‘Istorie’?

Pentru moment este benefic să se păstreze cele două cursuri de *Istoria Românilor* și *Istoria Universală*, ținând cont de contextul politic și ideologic din țară. Totodată această poziție poate fi explicată și prin faptul că în perioada sovietică nu s-a studiat istoria adevărată a românilor și acum este momentul să se recupereze aceste goluri. În perspectivă însă sigur că se va putea trece la un singur curs de istorie, dar în nici un caz la Istoria Moldovei care este o idee proastă.

3. Perioadele 1812-1918, 1918-1940, 1941-1944 și 1944-1991, pentru actuala Republica Moldova au însemnat diferite contexte de existență. Ce reprezintă aceste perioade pentru istoria dumneavoastră națională?

Perioadele acestea prezintă pentru istoria noastră mai mult etape cu consecințe tragice, dar au fost o realitate și ele trebuie tratate obiectiv. Consecințele acestor evenimente se simt foarte bine în prezent, vorbind de problema minorităților, limbii ruse, istoriei Moldovei etc.

4. Ați considera drept util și rezonabil studierea istoriei a poporului moldovenesc prin comparație/paralel cu istoria României și cea Rusiei?

Nu există un popor moldovenesc deosebit de cel românesc, există doar al doilea stat românesc Republica Moldova cu cetățeni moldoveni, care însă după naționalitate sunt români. Problema abordării istoriei acestui spațiu într-un context geopolitic mai larg este binevenită, deoarece se pot evidenția interferențele între estul și vestul Europei și respectiv rolul Rusiei și României în aceste procese istorico-politice.

5. Ținând cont de dezbateri complexe care au avut loc pe tema predării istoriei în Republica Moldova, care sunt în opinia dumneavoastră datele, faptele și personajele cei mai controversați în istoria, cruciali pentru elaborarea unei istorii mai echilibrate și obiective?

Cele mai controversate probleme din istoria națională țin în special de epocile modernă și contemporană, dar aici am putea porni de la Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, problema războaielor ruso-turce și consecințele lor pentru poporul român, Pacea de la București și anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, politica de deznaționalizare și colonizare a Imperiul Rus în Basarabia în perioada 1812-1917, Unirea Basarabiei cu România din 1918 și polemica istoriografică la acest capitol, Reanexarea Basarabiei în 1940 și politica de sovietizare, colectivizarea forțată, foametea din 1946, distrugerea elitei economice și culturale din Basarabia de către puterea sovietică, Teoria stalinistă „popor moldovenesc” și „limbă moldovenească”, rusificarea Basarabiei etc. Abordarea atentă a acestor probleme poate să ne ajute la elaborarea unui curs de istorie echilibrat.

B. CURSUL DE ISTORIE INTEGRATA

6. Care e opinia dumneavoastră despre Recomandările Consiliului Europei despre “Predarea istoriei în Europa secolului XXI” și Cursul de Istorie Integrata, adică integrarea diferitor perspective istorice (locala, naționala, Europeană, Universală)?

Inițiativa CoE este generală pentru toate statele europene, însă cu preponderență pentru țările din vest unde s-a studiat mai mult istoria națională și pentru a extinde aria cunoștințelor s-a decis de a lărgi aria cursului de istorie. Pe în Republica Moldova prin predarea a două cursuri separate se asigură o bună cunoaștere a istorie popoarelor din Europa, America și Asia. Elevii noștri dau dovadă de o mai bună cunoaștere a realităților istorice naționale și europene. Este însă adevărat că programul școlar și cursul de istorie este extrem de aglomerat, ceea ce ar necesita o revizuire a lui atentă și modificare conform noilor cerințe didactice.

7. Credeți că reformele realizate de actuala guvernare reprezintă interpretarea corectă a Recomandărilor Consiliului Europei? În general, sunteți de acord cu reformele naționale în educație, realizate de actuala guvernare, și de ce?

Conceptul de istorie integrată sau abordarea istorie de la nivel local la cel regional și european este deseori incorect interpretat de promotorii noului curs, deoarece este vădită insistența partidului de guvernământ de a exclude istoria românilor din școală cu orice preț, fără a urmări îmbunătățirea calității predării istoriei. Într-o atmosferă politică calmă s-ar putea de realizat recomandările CoE și în Republica Moldova, dar în situația de astăzi acest concept va fi doar corupt.

8. Credeți că seminarele și discuțiile promovate de Consiliu Europei, OSCE, EUROCLIO au avut rezultate utile? Ce va plăcut/displăcut la abordare, la participanții invitați și ce ați dori să schimbați?

Fiecare seminar și discuție are un impact pozitiv dacă sunt asigurate condițiile necesare de desfășurare a lor. În cazul seminarelor menționate nu tot timpul a fost asigurată transparența și accesul publicului interesat, ca să nu mai zic de mediatizarea obiectivă a rezultatelor lor. Astfel, organizatorii au invitat de fiecare dată doar persoane pe care ei le-au considerat potrivite și doar la insistența comunității istoricilor din RM au fost acceptați istorici profesioniști, autori de manuale etc. Consider, că aceste seminare mai mult au tensionat situația din Moldova decât au contribuit la rezolvarea problemelor didactice.

9. Ce credeți despre România și alte țări ca participante la discuțiile despre istorie la seminarele ulterioare? Exemplul altor țări unde predarea istoriei este în acord cu Recomandările Consiliului Europei trebuie luat în considerație de Republica Moldova?

Bineînțeles că trebuie să luăm în considerație experiență altor țări în reformarea învățământului istoric, inclusiv și cazul României, care începând cu anul trecut asigură trecerea treptată la un singur curs de istorie în care istoria națională are o pondere între 40 și 60%, ceea ce este destul de reușit. Consider că ar trebui invitați mai mulți și diverși experții din România și nu doar 1-2 persoane preferate de CoE. Comunitatea istorică din România este diversă și ar putea să contribuie eficient la reformele din RM. Același lucru am putea spune și despre colegii din Bulgaria și Ungaria. Noi, ANTIM am organizat mai multe activități cu participarea experților din aceste țări, spre exemplu ultimul seminar din aprilie cu privire la „Locul și rolul minorităților etnice în manualele școlare de istorie”, materialele căruia urmează să fie publicate.

C. COMUNITATEA

10. Dacă ați fi rugat să vă identificați din punct de vedere național-etnic ce ați spune: sunteți “Moldovean”, “Român”, “Român născut în Republica Moldova”, “Rus-Moldovean” etc.? Vă considerați parte a unui grup minoritar?

Eu sunt român născut în RSSM, actualmente cetățean al Republicii Moldova. Nu mă consider parte a unui grup minoritar.

11. Sunt oare Moldoveni și Români doua națiuni diferite, și dacă da, aceasta se datorează aspectului etnic/cultural sau celui politic?

Am menționat și mai sus, există doar o singură națiune, cea Română, deoarece nu există deosebiri, în primul rând în limba vorbită de locuitorii României și Republicii Moldova. Limba Română nu are nici măcar dialecte, ceea ce demonstrează unitatea ei și a poporului.

12. Ce minorități exista azi în Republica Moldova? Credeți că cursurile de istorie predate în prezent în școli iau suficient în considerație rolul și prezența minorităților naționale în istorie țării? Ce schimbări în curriculumul școlar la istorie ați recomanda să fie efectuate în această direcție pentru a-l face mai echilibrat?

În Republica Moldova există astăzi mai multe grupuri minoritare din punct de vedere etnic, cum ar fi ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari, țigani etc. Cursul și manualele actuale abordează insuficient problema istoriei minorităților, dar acest lucru este în schimbare dacă ne uităm la ultimele manuale de istorie pentru clasa a 8 și 9 lucrurile au evoluat, prin prezentare unor studii de caz privind minoritățile etnice. Problema aceasta este dificilă în general în procesul de cercetare istorică, iar în cazul abordării ei în procesul didactic ea capătă o deficiență și mai mare. De aceea se necesită timp pentru o abordare obiectivă și constructivă a problemelor etnice în curriculumul și manualele școlare de istorie din RM.

13. Credeți că minoritatea Romilor trebuie inclusă în manualele și curriculum de istorie? O atenție mai mare istoriei Romilor ar corela cu principalul scop de predare a istoriei?

Romii constituie o minoritate etnică precum și alte grupuri etnice, de aceea au aceleași drepturi, nu văd o problemă în prezența lor în istoria națională. Problema este locul lor în istorie, deoarece din punct de vedere social și politic ei au constituit o categorie deosebită de oameni de-a lungul istoriei, începând cu evul mediu și până în prezent.

D. VIITORUL PREDĂRII ISTORIEI

14. Încercați să vă imaginați țara peste 5-6 ani, cum credeți că va fi predarea istoriei în această perioadă?

În contextul politic actual îmi vine greu să prezic o reformă calitativă, totul va depinde de rezultatele alegerilor generale din anul 2005. Sper, însă că se va găsi un compromis în rezolvarea acestei probleme. Dacă ar depinde acest lucru doar de istorici, fără amestecul politicienilor, atunci problema s-ar rezolva mult mai rapid și sigur mai calitativ.

15. În 1999, Misiunea OSCE în Moldova a promovat un proiect – ulterior abandonat – despre manualele de istorie, care era direcționat spre promovarea toleranței și non-discriminării prin eliminarea stereotipurilor și imaginilor dușmane din predarea istoriei. Credeți că Misiunea OSCE ar trebui să joace un rol mai vizibil în domeniul predării istoriei? Prin reînceperea proiectului s-ar realiza careva rezultate pozitive?

Sigur, că OSCE ar trebui să fie mai activă în această polemică. Spre exemplu ANTIM pregătește lansarea unui nou proiect în anul 2005 *Educația pentru toleranță și cetățenie democratică prin intermediul Istoriei*, care ar putea fi susținut și de OSCE.

16. Cum rezolvarea chestii predării istoriei în Republica Moldova ar influența autoritățile transnistriene în politica lor educațională? Sunt oare careva șanse că “Istoria” ar fi un instrument util în soluționarea diferendului transnistrian? Dacă da, de ce?

Nu cred că problema predării istorie ar juca un rol important în soluționarea diferendului transnistrian împasul în care se află tratativele îi face pe politicieni să caute vina în cineva sau ceva, și deseori se fac speculații ieftine pe seama cursului de Istoria Românilor care se predă în Republica Moldova. Eu sunt sigur că dacă ar rămâne doar această problemă cauza eșecului tratativelor istoricii ar fi primii care ar găsi compromis. Noi, la fel am putea avea pretenții față de autoritățile transnistrene privind predarea istoriei în școlile de pe malul stânga al Nistrului, care practic folosesc programele și manualele vechi din perioada URSS pentru istoria antică și medievală, iar pentru epocile modernă și contemporană utilizează manualele actuale de istorie din Rusia. Acest fapt este la fel un amestec și interes direct al Rusiei în această regiune. Donațiile anuale de mii de manuale școlare, inclusiv sau cu preponderență la istorie, este o contribuție directă la susținerea politicii ruse în regiune. Un alt aspect al problemei este abordarea istoriei de către istoricii de la Tiraspol, care continuă tradiția sovietică și mai rău învinuiesc poporul din partea dreaptă a Nistrului de conflictul armat din 1992, fără a arăta separatismul lor. Regimul de la Tiraspol este unul totalitar asemănător cu cel stalinist unde totul este sub controlul unei persoane și a membrilor familiei lui.

Anexa 20

GEORG ECKERT INSTITUTE FOR INTERNATIONAL TEXTBOOK RESEARCH

**Evaluation of the Proposed New History Textbooks from
the Republic of Moldova**

Braunschweig, May/June 2005

CONTENTS

I. General remarks	3
II. Ancient period	8
III. Medieval and Early Modern Period	12
IV. 18/19. Century	22
V. 20 th / 21 st century	39

I. GENERAL REMARKS¹

I.1 THE GENERAL CONCEPT OF THE BOOKS

The curricula and the textbooks claim to present the history of Moldova in an integrated way by placing it into a broader European and global context. This is a reasonable didactical principle, which is very much in line with current didactical standards and textbook development in other parts of Europe. The textbooks, however, sometimes find it hard to cope with the difficult task to integrate the individual levels with each other. While the analysts found, that the books on ancient history and on the medieval and early modern history have managed to do so in a quite reasonable way, the books on the 19th and 20th century were criticized for some shortcomings in this respect. The purpose to integrate the regional/national history into the European/global history sometimes, for example, was solved only by oversimplifying European or global events (cf. for example the description of 19th century European imperialism, urban development or colonialism). Sometimes the textbook description is not in accordance with historiographic research. While the analyst on the medieval and early modern period acknowledges the solid historiographic basic in dealing with the Moldovan history, she criticizes that this has not been the case in dealing with the European or global history. Often the regional/national, European/global development more than that remains unrelated and it will be difficult for the student to see the interrelationship between them. The challenging approach of an integrated history can only be fulfilled in an explanatory way. The suggestion by one

¹ The analysis of the individual textbooks was undertaken by German historians, specialized on south-east European and Moldavian history and/or for the didactics of history. The authors are: Prof. Dr. Krista Zach (Munich) on the books of the VI/VII grade), Prof. Dr. Wim van Meurs (Nijmegen) on the books on the 20th/ 21st century; Stefan Ihrig (Braunschweig) on the books on ancient history and the 19th century. The general remarks were written by Prof. Wolfgang Höpken (Georg Eckert Institute for International Textbook Research, Braunschweig). All authors are responsible for their own chapters.

analyst to think more in concentric circles to integrate the different levels of history should be discussed more in detail with the authors.

The concept of history as presented in most of the books is still a rather narrow and "conservative" one. Political history still is crucial. Economic history sometimes, as in the book on the 19th century is important. In some books (cf. in particular on medieval and early modern history) new and hitherto neglected in fields like church history have been introduced, but other fields like social history are still lacking. In particular aspects of history, which for long have gained a substantial place in history textbooks are mostly lacking in Moldovan textbooks. Only few textbooks, as the one for the 19th/20th century, include a (rather short) chapter on women, women's history is not integrated into the textbooks in a substantial and necessary way. This goes even more for everyday history or the "memory" of people. Here textbooks still are lacking behind long accepted standards in other parts of Europe. While most of the books are refraining from a given methodological concept of history and in particular "old" Marxist-Leninist approaches have mostly disappeared, some analysts (cf. for example the analysis on the medieval and early modern period) still found remnants of an unreflected Marxist terminology, in particular in dealing with economic problems.

Differing from former textbooks, the recent books have largely avoided presenting the students a fixed and clear identity concept. At least some of the books, as the books on the medieval and early modern period, avoid any determination concerning questions of ethnicity; the books on 19th/early 20th century as well do neither prefer a pro-Russian nor a pro-Romanian view. Only the book on the 20th century is criticized for not hiding its pro-Moldovan and partly pro-Russian/Soviet underlying assumption. This in general can be seen as a progress and as a step to overcome the former over politicized and ideological discussions about textbooks. In a long run, however, it seems to be questionable, if a Moldovan textbook can really ignore these issues, which are heavily disputed within

the Moldovan society. While one analyst even suggests to avoid the most recent and most politicized period since 1991 (cf. the analysis of the 20th /21st century), it might be discussed, if the textbooks should not try introduce even "hot topics" like the question of identity of the people of Moldova in a balanced and multi-perspective way.

While a clear and undisputed concept of identity is not presented, there still are some remnants of an ethnocentric concept of history. This becomes clear in the sometimes dichotomic and largely unexplained way, "autochthons" and "others" are presented, which still can be found in some books (cf. the analysis of the medieval and early modern period) at least as an underlying assumption. Minorities, while not being ignored totally and sometimes being even accepted as contributing to the country's history, they still are not systematically integrated in the textbooks' narrative. Sometimes (cf. again the books on medieval and early modern history) they are more presented from the perspective of conflict than from the perspective of cohabitation.

I.2. DIDACTICAL STANDARDS

The main weaknesses of almost all books, however, are still their didactical standards. While progress in this field cannot be denied and textbooks certainly have become more sophisticated in their conception, the didactical concept of many of the books still could be improved.

All analysts of the books complain about:

- a *too tight and dominating narrative*, leaving little room for the teacher and the student to discuss things. In particular the book on the 19th century till World War I finds it difficult to cope with the complexity of 19th century European history. The chosen approach, to dedicate little space to almost everything

hardly is satisfying. It leaves the children with too much information without finding the space and time to go deeper into various aspects and to contextualize the topic in a broader context. In particular in dealing with the "long 19th century", textbook authors should be more courageous to write in a more exemplary way, concentrating on some, but crucial aspects. The textbook is no historical encyclopaedia.

- Almost without any exceptions books are *overloaded with facts*, names and data, going very much beyond crucial events, but presenting details which do not offer any real historical insights. In doing so, the books are still representing a concept of history teaching, which is based on the idea of first of all transmitting factual knowledge, but not encouraging discussions among the students. Books are still basically knowledge-oriented, but not skill-oriented.

- *Language* in general is seen as "sober", neutral and balanced, but in didactical terms is not always used in an appropriated way for students. While for example the book on ancient history is based on a child-oriented language, in other books in particular terminology often remains unexplained. Certain terms, in particular in economic history, are over-complex and certainly will not be understood by students. *Source material* is introduced into most of the textbooks. Unfortunately, however, not all of the textbook make use of them in a proper way. The textbook on the 19/early 20th century for example is characterized by a lack of sources, which makes it almost impossible for the student to develop an active approach to history, but force the student to accept the author's narrative. Even were sources are introduced, they are not always encouraging a critical and multiperspective discussion. Often sources are more underlining the author's interpretation or even repeating them, but do not offer different perspectives on a historical event. *Pictures* (and maps) are frequently used in the textbooks. They are, however, often just illustrating the author's text, without having a specific didactical function. Sometimes there is even no immediate relation between

the text and the illustration. Authors have invested little "fantasy" in choosing the pictures. Sometimes they lack information. The quality of pictures and illustrations is not always sufficient, so that students can work with them. Here again the book on ancient time seems to be most advanced, while analysts of the books on the medieval and early modern period as well as on the 19th century complain that non-narrative material often is not related to the text.

- *Questions and answers* in the majority of the textbooks are not very well thought. While repetitive questions, testing the student's knowledge and reading are necessary, they are predominant in most of the textbooks. Many of them are suggestive or normative questions or they are over generalized, making it hard for students to answer them in a proper way. Sometimes the information given in the textbook is not sufficient to answer the question. Only few of them (as in the book on ancient history) follow an imaginative approach and they rarely encourage discussions.

- All in all, the author's text as well as the sources and the *non-narrative material* is not based on a systematic approach on multiperspectivity. Here Moldovan books still have to achieve a major didactical breakthrough.

- Some of the books are *not edited very carefully*. Analysts found not only many misprintings and incorrect writing of names (cf. the books on medieval and early modern history and in particular on the 19th century). Further are not always sources attributed clearly and unequivocally to certain authors.

I.3. THE TEXTBOOKS AND THE CURRICULA

The curricula are based on very general content-guidelines, but are standing on very reasonable principles. While they are not pre-structuring the textbooks in a strict way, thus leaving considerable freedom to the textbook authors, they are

clearly advocating well accepted educational objectives such as the competence to work with sources, to develop a critical and independent thinking, to acquire the ability to work with sources and to judge differing interpretations of history. The textbooks however in many aspects do not seem to be really related to these educational intentions. In general the books do not actually meet the demands of the curricula. In particular the curriculum's demand to encourage a multiperspective and critical thinking hardly can only be achieved, if the books will develop a more sophisticated didactical set of instruments.

II. ANCIENT PERIOD

Overall concept

Here the interconnectedness of world events has been realized on very nice level. While the various chapters cover different areas and epochs of the time covered, there is a continuous narrative which also connects itself back to previously discussed topics.

Composition of the various sections and chapters

The book is well organized in its structure. It makes good use of subsections, the titles of the various sections correspond well to the text they describe and the text itself uses highlighting to mark relevant information in its subsections (cf. for example *Lecția 1*, pp. 14). Every chapter starts with a guiding question below the general title.

Language and narrative of the text

The language seems adequate to the abilities of the student audience addressed. The text is very cautious in building vocabulary and introducing terms. The narrative structure is clear and easy to follow along.

Scientific argumentation / state of research

Ancestry

When introducing the Dacians, the textbook is calling them “our forefathers” (*strămoșii noștri*), thus exclusively addressing the majority population of the republic as its audience (p. 88; also repeated as part of the questions, Q3, p. 93; cf. also p. 142). In this context also striking are some rather inadequate stylistic features, such as sentences like: “...the centralized and independent Geto-Dacian state lead by Burebista” (p. 143). The notion of being united is further stressed with reference to the time after Burebista, when the civilization of the Geto-

Dacians is described as being “unitarian” (p. 160) without any further explanation as to what is meant by this.

When describing the population of Roman Dacia, it is postulated that the majority of the population was “indigenous, thus the Romans” (“*Cea mai mare parte a locuitorilor provincie o constituia populația autohtonă, deși romanii...*”; p. 162). Although the process of Romanization has been mentioned before, it must seem strange to the student, especially when the other yet not fully Romanized Dacians are mentioned further on the same page, in a special section on the Romanisation of the Geto-Dacians a few pages later (p. 164) and again further down in the text (p. 190), when it appears as if this Roman, yet autochthonous population is still not fully Romanized. Perhaps this semantic problem could be solved by refraining either from using the adjective “autochthon” or by calling the Geto-Dacians of this specific time Romanized Geto-Dacians.

Transfer of modern/contemporary concepts

As is the case with the presentation of the supposed ancestors, there are other cases, where we find an uncritical transfer of modern/contemporary concepts to pre-modern times. An example is the characterization of Alexander the Great as someone who “wanted to unite the Occident and the Orient” (p. 135). It should be pointed out to the student that these are notions which have not been contemporary to Alexander.

Current notions in science

Given the times it covers, the textbook is rather innovative in relation to the approaches it tries to offer the student. It touches upon the notions of every day life (cf. pp. 42-45; pp. 100-101) and also discusses the role of women (p. 23). Furthermore, the book tries to connect themes discussed within the text with con-

temporary issues such as the protection of the environment through the questions (Q3, p. 47).

II.2. DIDACTIC STANDARDS

Terminology/Vocabulary

The textbook is developing the terminology step by step. It presupposes little and explains the relevant terms (cf. p. 8). A nice example thereof is the introduction of the term “polis”, which is introduced in the text and with a source-text from Aristotle (p. 108). In addition to the explanations given in the text, through source material and the recapitulation in the questions’ section, there is an extensive glossary included at the end of the book (pp. 204-208).

Pictures

Most of the pictures are fully referenced and thus attributed to time, place and artist. However, there are exceptions and it should be thought about including more information, if possible, in these cases.² All of the pictures are clearly described as sources by the layout of the book itself. They are not merely illustrating the text, but are placed and to be used supplementary to it.

Other source material

The sources are most of the time attributed to authors and works (cf. P2, p. 24, where even the source for a model of a settlement is given, see also P5, p. 25). The textbook also includes a section discussing what Homer recounts about the political history of the antique world, thus showing the student the value of specific sources as well as introducing a specific kind of source (pp. 102-103)

² These are: P4, p. 15; P5-6, p. 39; P1, p. 56; P1, p. 94; P3-4, p. 95; P1, p. 96; P3, p. 97; P1, p. 98; P4+6, p. 99; P1, p. 110; P5, p. 135; P3-4, p. 155; P1, p. 156; P1, p. 158 (missing the explanation for the indicated letter “J”); P1, p. 162; P2-3, p. 171; P3, p. 179; P3, p. 180; P1, p. 188; P4, p. 193; P3, p. 197; P4, p. 198; P6-7, p. 199.

The book envisages throughout analytical exercises with the sources. For example section 2 on page 62 asks (Qa-e) the student with what scope the document was written, if the author wanted to justify his actions, what the document contains, what the relationship between the information in the document and the previous chapter is and if it affirms or contradicts previous information. However, when dealing with the Geto-Dacians, there is a suggestion for student work asking them to describe the scenes displayed on Traian's column (Q2, p. 167). Given the rather poor quality of the reprint of the column and the lack of further information in order to double check the interpretations of the students (by the teacher), this task seems a bit difficult as it is presented here.

Class work suggestions and student questions

While some of the questions, especially those at the beginning of each section, remain fairly simple, they seem adequate to the level of education and the students are asked to think for themselves. While some questions appear repetitive and there seems to be not much information given, the book (in comparison to the one on the 19th century) covers a period of history, where there are less ready-usable sources and the student of history has to be much more imaginative, thus the relationship between textual information and rather further venturing questions seems well warranted here. Also, the questions are supplemented by a variety of source material. The text is equipped with a variety of well referenced and well introduced pictures, text excerpts and maps thus minimizing the danger of a repetitive answer. Further on, the suggestions to work with the information varies to high degrees in each section showing the student many different ways of dealing with it.

The questions use a very imaginative approach, thus for example asking the students to conduct an imaginary interview with men from antiquity applying the terms taught to them in the book (Q4, p. 21) or to think of possible pic-

tures of a Neolithic settlement for an exhibition (Q5, p. 21). It also encourages discussions of the student with his parents on certain topics, which she was given to think on as classroom work/homework (cf. Q4-7; p. 45). Other imaginative suggestions include that the student prepares herself to be moderating a discussion on the presented topics (Q1, p. 75) and that the student proposes a possible test for her colleagues (Q3, p. 76).

III. MEDIEVAL AND EARLY MODERN PERIOD

III. 1. GENERAL REMARKS

Both history textbooks for Class VI and VII³ of the Republic of Moldova aim at "dealing with Moldovan regional history in the context of European history, or even of world history" (foreword, Class VI). This implies a comparative view, at least of events and processes throughout times. The textbooks present the history of the Moldovan region, one of the two Romanian Principalities, which were founded during the High Middle Ages: "*Țara Moldovei*"/*terra Moldaviae*. The concept of "High Middle Ages" corresponds to the scheme of division into periods, on which this assessment is based (see below, 1.5).

Country's name, population, language

Both textbooks avoid consequently the adjective "Romanian", according to the still unfix regulation about the national language and its name in today's Republic of Moldova.

The above-mentioned principality was subject to several partitions during the Middle Ages, which allows to define three territorial entities in the Moldovan region, that is for the examined period (14th century till 1850) - the cession of the "Northern Moldovan territory" to Habsburg (1774), also named here "Bukovina", and the cession of the "Moldovan territory between Prut and Dniester" ("Bessarabia", 1812) to Russia. The Class VI textbook takes up these names. Furthermore, the textbooks also avoid differentiating between the medieval Principality of Moldova and the current political situation (the Province of Moldova in Romania and the sovereign Republic of Moldova). This could be clarified by drawing up all territorial changes with the help of a time graph.

³ ISTORIE: Manual pentru clasa a VI-a / ISTORIE: Manual pentru clasa a VII-a

The history textbooks deal with the "Principality of Moldova", "the Moldovans" or "the neighbouring countries" and the "population of neighbouring countries", which means the Principality of Walachia and Transylvania. The Moldovan region is depicted as being ethnically homogeneous, made up of "natives" (*băștinași, pământeni*). "The others", who lived in the Principality of Moldova, are neglected, apart from very few uncommented references. Two references on *Descriptio Moldova* by D. Cantemir (1716) are mentioned without explanation (in VI, p. 125 and VII, p. 7). To avoid this evasive strategy, it would suffice to state that other ethnic groups also lived in the Principality besides the *băștinași* or *pământeni*, i. e. Armenians, Hungarians, Saxons and Poles.

About the concept

Local history is not better conveyed by being embedded in world history, as stated in the foreword to the Class VI textbook. In this textbook, both histories are quite skilfully dealt with parallel to each other, which means one after the other, but this presentation is not sufficiently well-balanced. Cross-links between both histories are (wisely) not produced; this would be extremely problematical.

- The Western history of the Middle Ages is presented in a very factual and fragmentary, sometimes opaque manner (e.g. social history, urban development in the VI Class textbook). Well-known Moldovan history however is presented in a well-structured and clear manner.

- The textbooks offer for both fields historiographical resources such as quotations from (Western, but also Romanian) relevant literature, maps and medieval historical sources, thus conveying a lot of new facts, names, figures, geographical concepts, which are not or hardly explained and included in the textbook texts. Both - texts and source/maps - should be better linked with each other.

- This very ambitious network of references - probably taken from French textbooks - shows that the textbook author was committed to "political correctness", but the textbooks hardly include didactical guidelines and might ask too much of pupils and teachers.

The new textbook

The new textbook design deserves acknowledgement as for the three-fold change of perspective. The textbook authors succeeded to a large extent in keeping their discourse away from ideology and apology.

- At the linguistic level, the edition of the Romanian history textbook is a successful piece of work. It is written in a fluid, modern Romanian language, without wrong translation from the Russian language (linguistic imitation, *calque linguistique*), such as often found in new official texts of the Republic of Moldova.

- Thorough editorial work was achieved. The textbook only contains few vague formulations (for example about ethno-genesis, early state building, see below), some misinterpretations and misprints (see below: *Errors*) and very few clumsy turns of phrase (e.g. "A very important importance [...] must be attached to D. Cantemir, VII, p. 67).

- The new focus on Europe (or on world history) builds the book's basic structure. There are very few and only factual references to Russia in the Class VI textbook. Nevertheless, it is obvious that the textbook authors still have difficulties to approach Western history in this new perspective.

- The attempt to draw with the help of graphically well-designed time axes a parallel between the histories of Western Europe and of South-East Europe, shows the problems posed by this comparative approach (see below, 1.6). Are the graphs aimed at outlining the "protracted development"? Both volumes do not offer any explanations about this set of problems.

- The traditional Marxist view of regional history before the fall of the Wall was generally and mostly successfully applied to the official view of the "history of the Romanians" propagated in Romania before 1940 (see among others Iorga, Giurescu), as can be seen from the great importance attached to Church history or from the absence of the "class struggle" scheme in social history.
- Slight traces of historical views from the perspective of dialectical materialism can still be identified in a series of recurrent stereotypes and topoi, for example in the (often subliminally expressed) criticism of West European institutions and mentalities. The East is positively depicted, whereas the West is subject to criticism, or even to derogatory remarks. The West is said to disadvantage, to exploit the East (e.g. in the chapters about social order, Church). The Marxist scheme of explanation for "moneymaking" is always applied to Western institutions and contexts.
- The Engels' scheme appears in both volumes behind the current Western historical scheme of division into periods (in VI, p. 8; in VII, p. 4 and following).

The canon of history

Regional history is still dealt with according to the traditional line of presentation of the Romanian history already established in the interwar period. Additionally, new research findings are integrated and patriotic exaggeration is avoided (e.g. careful statements about ethno-genesis; Michael the Brave is no longer the greatest hero in the Romanian history of the Communist era).

The central schemes of explanation of "history" are to be placed in this context. These are for the Middle Ages in the Class VI textbook essentially three concepts: The centralized state, the absolute ruler and the struggle for sovereignty/independence, as "positive" historical guidelines. But other concepts such as separation of powers/corporative state (as practised in the neighbouring

countries Hungary and Poland), sovereignty/supreme power, or the concepts of territoriality and alliance policy remain unexplained.

These shortcomings are most obvious in the case of "Transylvania": The geographical territory of Transylvania is the area of ethno-genesis of the "natives" (Class VI, p. 16). It is not clearly defined as a region belonging to the medieval kingdom of Hungary ("[...] occupied by Hungary for three centuries [...]", *ibid.*) and thus also appears in the period following the fall of the Ottoman Empire (from 1687) as conquered by the Habsburg (Class VII, p. 58). A false image of history is thus - perhaps unconsciously - generated, which conceals the Communist historical construction of the "three Romanian Principalities".

Although the relationships with the neighbouring countries are of great importance for trade and cultural exchanges (see foreword to the Class VI textbook), these contacts are presented almost exclusively from the perspective of conflicting aspects and processes, such as wars, invasions and acts of subjugation. The textbook sections about cities, social organization (p. 99, 118) are not sufficiently structured. Compared with the Western society, the Moldovan society appears as being quite harmonious, also thanks to the Orthodox Church, which is not interested in Western goods and shapes all fields of culture and every-day life.

The scheme of periodization

The Marxist scheme of division into periods, within which feudalism lasted till 1821, is replaced by the "Middle Ages". The adjustment to European models consists of a time axis from 500 (476) to 1600/1650 for the Middle Ages, which is divided into three periods: Early Middle Ages (6th-11th Centuries), High Middle Ages (11th-16th Centuries) and Late Middle Ages (1550-1650) ⇒ Class VI. The time axis for "Modern History" extends from 1640 (Bill of Rights) to 1914 and is

divided into two periods: 1640-1850 (after the Revolutions of 1848) and 1850-1914. The period 1640-1850 is taught in Class VII.

The times axes

At least four variations of the time axis are presented in the Class VI textbook: The overall survey, dated 500-1600, and the time axis for trade and social development (p. 9, 103), allow the intended comparative study. Other times axes only outline single facts or events, like power building in Europe or the struggle for independence of the Moldovan region (p. 65, 83); they thus do not meet the requirements.

In the Class VII textbook, the general time axis is represented as divided into two periods. From the three basic references to regional history, only one (1848) is adequate for a comparative approach, the two other ones (first book printed in the Moldovan region; Russian-Moldovan campaign against the Turks) remain totally unconnected (p. 3 and following).

Many maps and time axes are lacking quality:

- The instructions for the textbook sometimes hardly can be decoded (cf. VI., p. 6 und 7; VII., p. 3).
- The inscription of many time axes (for example in VI., p. 9, 65) is much too small and should at least be designed as the one on page 83.
- The same is true for the inscription on many maps related to the regional history (cf. VI., pp. 25, 82, 123).
- Using different colours to form the background for sources, terminology and didactical elements on the other hand is a good idea, which successfully has been applied.

Vocabulary

The point and the relevance of the specific chapters on „*Patrimoniul*“ and „*Portofoliul*“ remain unexplained. The glossary at the end of the textbook for the VIth grade, intending to explain new terms, is very useful, because many of those terms are taken from a different “western” culture and civilization, often unknown not only to the students, but also to many teachers.

III. 2. REMARKS ON THE BOOK FOR THE VIth GRADE

The migration of peoples and the question of ethno-genesis:

The migration of peoples is presented from three perspectives: The Teutonic invasion and the invasion of the Huns as well as immigration of Slavs. (VI., p. 13, 14). The „autochthon“ population is effected by this invasion in different ways: by linguistic assimilation, by the emergence of the western and the eastern Roman world. The French concept of the “double assimilation” is introduced into the narrative. Without mentioning „the Romanians“, all well-known witnesses for the presence of the Vlachs are presented (p. 16). The ethno-genesis of the „autochthonous population“ in Transylvania is described as „ the realization of the ethnic individuality of the population living in that particular region” (p. 70), which is supported by the quotation of a French author. This kind of narration and this choice of words avoids all the difficulties, the central problems of the ethno-genesis of the Romanian people is faced with. If this, however, is a reasonable and understandable approach for a 13 years old student, can be disputed.

State-building

The early process of state-building is presented only by two sources, both of a more legendary character: the anonymous *Gesta Hungarorum* for the Romanian districts in Transylvania during the 10th- 13th century (p. 70) and the tradition

following D. Cantemirs *Descriptio Moldaviae* on the „first state like formation”, “political formations, “republics” in Moldova (p. 24). Both follow the traditional all-Romanian „masternarrative“. Dealing with Romanian rule, Transylvania, also the „colonization“ by the Saxons, the Szeklers and the German Order is mentioned, quoting the two charters of 1211 and 1224, but refraining from any explanation who was behind the “colonization” (p 70 f.).

Misleading is the (often quoted) title of Mircea the Elder of Walachia with its far-reaching territorial claims. (p. 76), which shall not be commented on here in more detail. Confusing is the unexplained placement of dates for the state-building of the two Romanian principalities (1330, 1359) on the time axis between the Council of Worms (1122) and the fall of Constantinople (1453).

State-building in Europe between the 11th and the 15th century is described as a history of “centralization” of power in the hand of an “absolute ruler” (pp 18 ff. 64 ff.) and as a process of „feudal fragmentation“ (p. 34). As examples the textbook take Louis IX., Henry II. and Friedrich I. und Friedrich II. as well as during the “time of the renaissance“ (pp. 172) Henry VIII., François I., and Felipe II.

As far as Moldova is concerned, this role is dedicated to Stefan cel Mare, to whom all virtues of a „good ruler“ are described: centralizing the state, a strong personality, a diplomat, a strategist, a fighter for political independence and a benefactor of the orthodox church (p. 91 f.). Also contributions in the chapters on the „Patrimonium“ (p. 76 f.) the „Portefeuille“ (pp. 90-92) are dedicated to him. Similar to him are described Vlad Tepes (p.78) and Johannes Hunyadi (as a Transylvanian voivod and as a representative of the Hungarian crown, p 78 f.). The biography of the latter remains largely unexplained, which makes any understanding for the students difficult.

(In)Dependence

The rulers' strive for independence among the Romanian principalities is treated extensively. The temporary submission under the Hungarian and Polish crown are mentioned only in passing (pp. 72, 76, 84), but are not explained more in detail. Only when speaking about the Ottoman suzerainty, the differences to the *Paşaliks* among the peoples of the southern Danube are mentioned and in a specific sub-chapter the different levels of dependence are explained (pp. 97-99).

Religious and cultural history

The description of religious and cultural history is not very well balanced. The Moldovan rulers usually are described as tolerant, while in dealing with the Western-European cultural history the aggressive aspects are stressed. It remains unexplained to the students, however, why Ștefan Rareș (1550-1551) *ex abrupto* appears as a representative of religious intolerance (p. 178).

The cultural history of the West and of South-Eastern Europe is presented in several chapters side by side. These contrasting views is interesting and instructive, but it demands a great deal of specific knowledge (as for example about architecture, paintings, on the western and the eastern church, on the Great Schism, Protestantism, the counterrevolution etc.) which mostly is not offered by the textbook. The west European religious history is characterized by aggressive acts (Crusades, prosecution of heretics, inquisition etc). As an underlying assumption, the Orthodox Church is given a positive counter-image. (pp. 130, 135 etc.).

Revolutions

The reasons for the outbreak of the great European revolutions and their history (Cromwell 1642, the French revolution or the 1848 revolution, which is given a great deal of attention) are presented in a very incoherent way. Obviously the

retreat from a Marxist approach led to a vacuum of other interpretative models, which in the book for the VII grade is replaced only by a helpless enumeration of isolated and not inter-related details. The same is valid for the description of the Romanian revolution of 1848.

III. 3. REMARKS, RELEVANT FOR BOTH BOOKS

The maps

The maps only partly were produced for the textbooks, including a certain degree of graphic simplification and a selection of information, which makes their understanding easier for the students. The maps dealing with the more general history and the history of the West, which obviously were copied from west-european textbooks, are following this approach. A similar type of map, however, also would be helpful for the regional history.

Maps on the Romanian history seem to be taken from academic monographs and often therefore are not very suitable for VI and VII grade students. The map in the chapter on the “the defence of Memorut against the Hungarians (p.71) in the book for the VI. Grade for example presents names of villages from various periods of time. No sources are given for the presented wartime events. The map on page 82 on “Moldova during the 14th century” contains too much information, reaching from “ancient ruins” up to “treasures”.

Sources and historiography

The sources and their findings for the west European history obviously are taken mostly from French books. The information they offer probably is demanding too much from the students, and may be even from the teacher. Even the (sometimes abridged version) of quotations from the best Romanian historiography probably are too difficult for 13 years old students.

Mistakes and misinterpretations:

In the textbook for the VIth grade:

- p. 9: The last symbol beneath the time axis must be in pink (instead of blue)
- p. 11, ill. 3: The treasure with its full name is called „Cloșca cu puii de aur“.
- p.37, ill. 4: The carpet does not show the Vikings but the Normans resp. the Battle of Hastings in 1066 (that means a later period).
- p. 99, in the frame on grey ground Nr.1.: it should be “ ... a fost transformată în pașalîc“.
- p. 152: The mural frescos on Moldovan churches did not appear „since the time of Stefan cel Mare” but at least 50 years later.
- p. 166: „protestant“ and „reformed“ are mixed up; Protestantism/protestant is the more general term.
- p. 168: There was nothing like the „Congregația Indexului“. Probably the author speaks about the holy congregation which also recorded the index on forbidden scripts.

In the textbook for the VII. grade

- p 11: The information, that during the mid of the 19th century 74 % of the peasants in Europe possessed around two hectare of land is much to general. The information has to be specified in relation to different regions, different layers of peasants etc.
- p. 33: The subtitle of the picture is wrong: The picture does not show equipment of peasants for their work, but weapons.
- p. 58: The interpretation that 75 % of the Bukovina in 1775 were Moldavians is wrong. More correct would be: the majority were Moldavians (cf. M. Ceaușu).
- p. 59 and 175: The names are not written correctly: Robinson Crusoe (not „z“) und Samuil Micu (instead of Mircu) Klein!

p. 139: the names of towns are not written correctly in the map of India: Goa (instead of Gao) and Madras (instead of Mandras).

p. 41: The treaty of Adrianopel was signed in 1829 (instead of 1892).

Conclusion

All in all the textbooks successfully avoid ideology and too much patriotism. This makes the books different in a positive sense from those of the communist period. More than that the attempt is undertaken, to present certain crucial institutions and values as common European institutions and values. As an underlying assumption, however, both books in their evaluation of a „western“ and an „eastern“ history and mentality prefer the eastern/south-eastern ones. Objectivity in this field still has to be reached. In general the textbooks encourage the students' curiosity and their independent thinking.

IV. TEXTBOOK COVERING THE TIME FROM THE LATE 19TH CENTURY UP TO THE FIRST WORLD WAR

IV.1. GENERAL REMARKS

Devotion of space to the topics

Of an overall of 171 pages of the history textbook covering the 19th century up until 1914, approximately 25 are devoted exclusively to Moldova itself and another 10 pages each to Romania and Russia. This is a completely new relationship compared with the old textbooks, where Romania was the main focus of the text and Russia was peripheral even in the world history books. However, given the nature of the author text (see below), the information the students are provided with is highly insufficient for them to get an idea of the situation of Bessarabia at that time and within the context of the Tsarist Empire.

The main shortcoming of the 19th century book is definitely the small space devoted to each topic. Not only does this lead to a stark oversimplification of events and relationships, but it also leaves much unsaid – even on a factual level. It also expresses itself in the tendency to mention many events and personalities in a merely descriptive way. Thus while trying to communicate as much factual information as possible in this short space to the students, the text fails to show the interconnectedness of the various events and developments it mentions. It further does not manage to show and explain the relevance of the factual information it recites.

For each country there are approx. two pages in each chapter, while most countries are only mentioned once. The authors' text is very concise on each matter, i.e. it is often structured like encyclopaedia entries (cf. especially the part devoted to Italy, pp. 20). It is only providing the student with a summary of facts, without offering contextualisation and thus hardly establishing relevance to the thus presented facts (cf. below). The sparse contextualisation of factual information in combination with the highly compartmentalised structure of the

book make it appear more like a reference book than like a textbook as it loses all narrative quality. Every two to four pages the narrative is broken and is resumed again in the mid-19th century.

The 19th century textbook is structured in six chapters: 1. (without title) industrial civilization; 2. general characteristics and the evolution of political life in Europe; 3. -4. (without title) covering the Americas and parts of Asia; 5. International relations at the end of the 19th century; 6. Culture in modern times. The book works mainly with the narrative of imperialism, which however is not carried through consistently and is never logically introduced to the reader in this temporal and spatial context.

IV.2. SCIENTIFIC ARGUMENTATION / STATE OF RESEARCH

General remarks

The book as a whole suffers from its already mentioned self-imposed lack of space, this and the lack of use of sources make the narrative of the author's text rather one-sided and unquestionable by the students (or the teachers for that matter).

The socio-economical narrative

Without so much as an introduction to the possible theoretical approaches to the era in discussion here, the 19th century textbook starts with a socio-economical narrative. While this can be a sensible narrative for this time, it is used here in a highly un-mediated fashion. This becomes very obvious when the narrative is equating mono-capitalism with imperialism⁴ while situating the latter exclusively at the end of the 19th century and the beginning of the 20th (cf. p. 9). It is furthermore equated with the partition of the world at that time. The equation of mono-capitalism with imperialism is reinforced by sentences in the various sub-

sections where - as in the case of the section on France - there are two almost identical sentences, one on each of the two pages, stating that approx. two hundred families monopolized the industries and where the true masters of the French state (pp. 14-15).

Given the close relationship in the narrative between capitalism and industrialization, it is problematic that 19th Russia is viewed as a country, where capitalism has already (fully?) developed – at least there should be an explanation what the differences to other countries were and how this is meant in this specific context (pp. 32-33). Russia is further presented here as if its society had already developed along the between the two groups of the bourgeoisie and the proletariat, while this was hardly the case in 19th century Russia where both groups especially the latter were not very far developed.

Over-simplification of world events

There is a strong tendency, which is perhaps explainable by the scarcity of space accorded to each topic, to oversimplify certain historical developments. An example could be the discussion of imperialism, which is presented – in a single short sentence, which is also the last sentence of the introductory part - as dangerous in light of its potential to cause wars and an arms race (sic).⁵ The success of the post 1871 German state is almost solely attributed to the war with France (see especially the last paragraph on p. 17) as well as the transfer of innovations (without any discussion of the role of science in this context) and the “Prussian style” (p. 16).

When the text describes the urban environment of the 19th century (on a global scale), it remarks that the principal tendency of the city was one of creating an “egalitarian and democratic society” (p. 40). This is not only an over-

⁴ “Mono-capitalism has also been called imperialism” (*Capitalismul monopolist a mai fost numit imperialism*), p. 9.

⁵ Cf. introductory part pp. 6-9.

simplification of the reality for most city dwellers in the 19th century, but is also contradicting the text's own tendency to stress the miserable situation of the proletariat.

Something similar could be said for the theme of colonialism. While it is one of the main themes of the book and it is portrayed as the exploitation of various parts of the world by the West, the section on Africa concludes that this "contact" of the African peoples with the West has familiarized them with Western civilization and thus was responsible for a "considerable progress" (p. 121).

Lack of explanatory depth

Again probably on account of the general brevity of the text, there are many instances where the explanatory quality of the book suffers from the lack of space devoted to a certain topic. For example the short paragraph devoted to "nationalism" explains the phenomenon with the phrase "it puts its accent on the nation..." (p. 49). This however will not enable the student to think very independently on the subject, because it presupposes the existence of nations anyway and thus makes nationalism an inevitability. It does not even situate the phenomenon nationalism in the 19th century; it just tells its readers that 19th century nationalism had such and such ideals, as if nationalism itself was something eternal.

Many more instances like this one can be mentioned here; more will be pointed out when dealing with didactic style. Yet the general problem becomes clear: From its lack of explanatory space and thus depth suffer not only the pedagogical value of the text but also its scientific soundness.

Personification of history

While the reliance on the analysis of the capitalist relations suggests an analysis which would pay attention to the broader societal conditions of events, there is a

tendency to explain events in a totally personalized fashion. An example is England, where much discussion is devoted to industrialization yet the overall strength and success of England is solely ascribed to the person of Queen Victoria (p. 12). While this is somewhat mitigated by the succeeding paragraph which puts them in vague relation to the “economical and political successes”, there is no analysis or explanation as to the overall interdependency of events in the English society. The student has no possibility from the given text to decipher the connection between the mentioned spheres of English society. This is even more striking as this part of the textbook is titled “Case study: England – the workshop of the world”(pp. 12-13), yet here as elsewhere in the book this term, which is always used in inverted commas, is never explained at all.⁶ Still it is referred to later again presupposing the students have understood the term (cf. p. 51).

The surrounding entities – historiographic choices

In contrast with the earlier historiographical trends (“Moldovanism”, “Romanianism”) in post-Soviet Moldova, there is neither a pro-Romanian nor a pro-Russian view presented when dealing with these countries/spaces. While before there seemed to be merely a choice of presenting a rather Romanian-friendly and anti-Russian picture or reverse, now the text is rather neutral in its description of these two entities (cf. pp. 26; pp. 28; pp. 64; pp. 80). It also discusses “russification measures” in Bessarabia (p. 87). Yet, it is striking that another one of the previous markers of each current of historiography is missing: the Ottoman Empire. In the two main currents, the role and the description of the Ottoman Empire is fundamental to the narrative, here however, there is no chapter/sub-section included which is devoted to its history and role in the region at all.

⁶ Note that here the textbook uses a picture of the World Exposition in Paris (p. 12), while when

Foreigners and “autohtoni” – Representation of minorities

The term “*autohtoni*” was in the past used to differentiate between the ethnic group who was apparently at home in a region, while others were not and thus had no right to the land they inhabit. While the term is not used in this fashion anymore, it appears sometimes in the text with an underlying connotation of a distinction “rightful” and not so rightful as in the case of a distinction between foreign capital and somehow “rightful” capital (p. 31) being invested in Russia.

However, it has to be mentioned that there is a section of two pages (pp. 36-37) on the ethnic minorities in Moldova, which is especially remarkable given the overall limited space available to any topic. Yet, this section is hardly an improvement compared to earlier textbooks as some of their latest versions also include short sections on the minorities. Here as in the past textbooks, the section is dominated by enumeration and barely manages to mention each of the important groups without, however, allowing any discussion or giving any detailed information. The text limits itself solely to dates and numbers.

Yet, two details strike out. First, this section situates the minorities in a different perspective than the previous textbooks, instead of seeing them as colonizers, there are valued as having made an important contribution to the development of the region.⁷

Secondly and interestingly enough we find the claim that the Bulgarians and the Gagauz *returned* to the territory of Bessarabia in the second half of the 18th century.⁸ This claim of indigenusness of these groups to Bessarabia, which has almost never been put forward in the historiography of the region, may serve to make a point towards the common ownership of the republic by all its major ethnic groups and thus may be viewed as an attempt for a more “civic concept of

discussing France (p. 14), there is a picture of the Crystal Palace.

⁷ „*Minoritățile naționale au influențat benefic dezvoltarea economică a ținutului.*” p. 37.

the nation”. Especially in comparison with the earlier textbooks, which clearly indicate that the other groups have no historical claim to a common ownership of the republic. However, it should be questioned if a claim of historical indigen-ousness is the most viable route to a secure status and sound relationship be-tween majority and minority populations because for one reason, these claims cannot be established as “scientific facts” – they have to remain highly disput-able - and secondly because this line of reasoning will probably always leave out some other groups resident in the given territory, who nevertheless deserve the same amicable and civic treatment as these supposedly co-indigenous popula-tions.

The question of identity construction

As mentioned neither the treatment of the neighbours nor that of the minorities suggest a clear audience of the book, although clearly the notion of the minority put forward here inversely suggests a majority. However, neither a rather Ro-manian nor a rather Moldovan audience is addressed by the book. It remains as neutral as it can and in fact does not address its audience at all in the text.

Neglected current scientific themes

While it has to be appreciated that the book includes a section on the emancipa-tion/situation of women (pp. 94-95), there are a couple of current scientific themes, which are not explored. Thus for example there is no in-depth explora-tion of the every-day life of 19th century man; such cases could have been taken from the proletariat, the farmers in Bessarabia or other cases which are touched upon in this book. Equally the notion of individual memory in relation to the global events recapitulated here could have been explored in the sources. Even the textbook covering antiquity tries to connect its narrative (through class work

⁸ „Bulgarii și găgăuzii au revenit în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.“

suggestions) to environmental concerns; this could have been done very eloquently in the sections concerning industrialization or on colonialism.

Furthermore, given the focus of the book on the time of the advent of new nation-states and for example in the English case of imperial “jingoism”, there could have been more focus on the concept of the nation and its cultural/ideological/political ramifications for the people and the societies of the time. Such themes as well as notions associated with the invention of tradition (Hobsbawn/Ranger) should have been explored. The advent of nationalism and the way of Europe into the First World War are portrayed as all too natural. The extent of social and political engineering on the part of the elites, who are after all the focus of this book despite its undertone stressing colonialism and the proletariat, is not even sufficiently mentioned, let alone ventured into.

IV.3. DIDACTIC QUALITY OF THE TEXT

Structure of the text

There are no guiding questions as for example the textbook on antiquity has used. In fact many of the proposed headings for the subsections hardly go together with the text which follows completely. The text does not use highlighting in general, but when it does it is used inconsistently.⁹

Language of the text

Many terms referring to the time covered by the book remain unexplained by the overall text and the frequent use of specific vocabulary in conjunction with the very concise style of the text make it probably rather difficult to understand for the students. Especially so given the fact that there is no additional material pro-

p. 36.

⁹ Cf. the section on the Balkan states, where it seems as if every time a country is mentioned for the first time it is highlighted, which then, however, is not the case with Bulgaria, p. 24.

vided in the form of sources, which could clarify such terms. Also this book does not include a glossary at the end.

Given the heavy dependence on a socio-economic analysis of the narrative, such terms as “over-production” (p. 8), which are necessary to this theme, should be explained to the students if they are operated with. Sometimes the language becomes very colloquial and breaks with its rather formal style – When discussing England’s role in the Boer-Wars it is inserted that England, acted like a “true pirate” (p. 129).

Narrative quality of the text

The shortcomings of too little space accorded

As already mentioned and will be discussed in detail in the following subsections below, the textbooks suffer heavily from a self-imposed lack of space devoted to the relevant and touched upon topics. Often the discussion presented to the students amounts to little more than the mentioning of factual information and often enough just mentions certain circumstances and events without explaining their relevance and interconnectedness with other factors and events. Thus for example in the section discussing Germany’s modernization there is no place to discuss such important aspects as “urbanization”, which albeit mentioned in one sentence dominated by figures, is not expanded upon later: “If in 1817 one third of the population of Germany was living in cities, close to 1910 it was two thirds.”¹⁰ The student here must wonder what the increase in city population really means and why this succinct, yet unexplained information found its way into this text here at all.

There are many other instances where the brevity of the overall text makes certain comments seem very vague. For example, when the text just mentions the states of South America as having undergone a “certain evolution”

(p. 108: “*a conuscut o anumită evoluție*”), a clarification would be illuminating. Further examples are abundant.

Non-contextualisation of information

The general problem of the 19th century textbook is the non-contextualisation of the information presented. A vivid example could be the following one-sentence paragraph in the overall introductory chapter to the book: “*Contradicțiile sociale sînt cauzate de exploatarea muncitorilor.*”¹¹ This is new information, which is not expanded upon nowhere around it and nowhere later in the book. The next paragraph is devoted to social movements, education and other aspects of society without showing the connections to previously given information. Something similar can be criticised at many instances in the text, cf. for example the mentioning of the agrarian crises (p. 11). Here we find only figures, yet these will probably not mean very much to the student.

There are many more examples of non-contextualisation¹² underlining one of the main problems of the text: its brevity and lack of explanatory depth.

¹⁰ “*Dacă în 1817 în orașe locuia o treime din populația Germaniei, atunci către 1910 – două treimi.*” p. 17.

¹¹ (The social contradictions are caused by the exploitation of the workers.) p. 9.

¹² Further examples of offering the students only fragmentary information without any meaningful context are: p. 10: “*Exportului de capital... interesele naționale*”; on page 28 there is mention of the progressive movements in Russia, without any further clarification who is meant and what „progressive” means. This lack of explanation makes many of the following paragraphs difficult to understand; p. 34: there is a short paragraph on the reforms in Moldova where only some numbers referring to the overall size of the distributed land and the total sums referring to the money it was worth and what had been paid for it are mentioned (in the millions of rubles), which hardly will make any sense to the students, especially since there is almost no other information to the meaning of the reforms in this section or elsewhere in the book (p. 34). The lack of context is also apparent when the text discusses Montenegro at the time and use the term „laic” to describe its new constitution (p. 25). Here additional information on the role of the church in previous Montenegrin state affairs would have certainly helped the student.

Broken narrative

Not only does the heavy compartmentalisation of the text, i.e. at most two to four pages per country, break the overall narrative, but this is also true for the narrative within each chapter. For example on page 8, where a general introduction to the industrializing world is to be given, there is talk of the economic crises, which are repeating themselves once the system has passed to a stage of mono-capitalism – yet the nature of these crises is not discussed in this context.

The same feature of a constantly broken narrative is also noticeable in relation to the individual paragraphs, where, due to the little space devoted to each theme, events and putative explanations are lined up in such succinct manner that there is little connection even between sentences. The story recounted often makes little sense other than just rushing up the time line.¹³ In addition, sometimes a section does not fulfil what it has purportedly set out to do. For instance the section covering the USA in the time from the 1850s up to the 1870s is introduced to the reader as discussing the two dark shadows covering the rise of US-civilization: slavery and the “annihilation of the indigenous population” (first paragraph, p. 102). However, the Native Americans are only mentioned in the subtext to three pictures at the end of the section (p. 105). They are not even mentioned in the main text.

Ranking-style and encyclopaedic style of the text

Not much unlike its predecessors the new textbooks are full of information describing the ranking of a given country in a given field in relation to the whole world. Such rankings however do not tell the student much without any further contextualisation. For example compare: “*La începutul secolului al XX-lea, Germania s-a plasat pe locul I în Europa și pe locul II în lume (după SUA), depășindu-le pe Anglia și Franța.*”(p. 8). This information is even given without

¹³ Examples could be the last paragraph on page 11 as well as the last paragraph on page 15.

making clear to what aspects this specific ranking refers to. In another context there is mentioning of France holding the first place in the number of people on strike at the turn of the century (p. 15).¹⁴

There are many instances where the text gives information with numbers and declare certain facts of history, which however cannot be connected to other information by the student and most probable, not be understood in their significance. An example could be the mentioning of the numerical increase of the world wide proletariat (p. 38), which without explanation as to the overall number of the world population and the increase in relation thereto makes little sense on itself. Yet even then the value of this information must be questioned, if there is no further discussion as to its significance. Especially the section on the Balkan states strikes with its superficial and enumerative style, which makes the text sound like an encyclopaedia entry (pp. 24-25). Here the problem of the overall lack of space devoted to the mentioned topics, countries and events becomes very apparent again.¹⁵

Especially the section on “the revolution in the sciences” is full of complex terminology, which is just mentioned to the student without any explanation (p. 145: cf.: *cristalografia*, *stereochimia* etc.). Here every paragraph on a given scientist is structured exactly as we would expect it from an encyclopaedia: factual information is given, but little more, often not even the inventions or dis-

¹⁴ Cf. also: p. 27 (“În 1913...”); on p.31 the paragraph starting with “Deși industria...” presents a ranking style comparison between the standard of living between Russia, Germany and England, yet fails to explain what this meant for the ordinary Russian people; further: p. 32 (“Către...”); p. 32 (“Totodată...”); the second of the two paragraphs starting with the exact same wording “În anii 70...”.

¹⁵ Another strong example is the first sentence of the second paragraph on page 128, where the general political situation is to be discussed: “In the seventies Great Britain was the greatest colonial power, yet because of its economic level (sic!) it was at place (after Germany and the USA)” The paragraph goes on to talk about Germany’s ambitions in Europe. Further examples for such encyclopaedic enumeration of figures and facts could be: last paragraph on page 11; the paragraph on page 16 starting with “În anii 70...”; the paragraph on the development of Italian companies (p. 20: “Nordul a venit...”); the paragraph stretching from page 22 to 23; cf. especially further: p. 14; the section on the minorities pp. 36-37; p. 42.

coveries are explained or their relevance pointed out the students.¹⁶ Given the complexity of some inventions involved, it is doubtful that the students are themselves capable of grasping the relevance to the wider world.

Repetitive composition

Surprisingly, while the text is structured very succinctly, there is a high degree of repetition especially of factual information. In one case for example, the text of the main text (last paragraph of p. 120) and that of a source (p. 121, D1) are almost exactly identical. Marie Curie is discussed giving the same information twice within two pages (pp. 144-145). Even similar pictures are repeated.¹⁷ The space used for the repetition of the very same information could and should be used to make the narrative more explaining and to add source material.

Case studies

The concept of the case study is certainly one, which is to be encouraged in such integrated textbooks, because it can bridge different broader contexts and at the same time connect more abstract information downwards. However, the 19th century textbook case studies are of no different quality than the other chapters/parts of the book. Here no additional information other than factual is given, there are no sources, no conflicting views presented. In the case study on England's role as workshop of the world not even this very term is explained to the pupils (cf. above). In this context, the repetitious character of the case study text is also remarkable. Some sentences are the exact reiteration of a very same sentence in the preceding chapter (cf. pp. 12-13).

¹⁶ Cf. also the section on the arts, pp. 154-157.

Citations

There are some citations in the book which are marked as such, yet not attributed to their authors nor are they explained in their context.¹⁸ Some citations just as some concepts mentioned above are not explained to the students. In the case study on Bismarck it is expected that the students just know what is meant when the text states that “Bismarck ... has united Germany through ‘blood and iron’”(p. 139).

Other source material

There are in general very few sources presented to the reader. If sources are reprinted, then most of the time only in order to supplement the narrative of the main text. Nowhere are sources conflicting with the narrative or with other sources. As such any discussion drawing upon the source material must be linear and repetitive of the main tenants of the text. There is no hint of a multiperspective treatment of a topic, notion or event.

Some sources are not referenced properly or not at all. For example the source on page 19 in the box title “*lectură*” (reading) is not marked or explained, thus the student and probably the teacher will not know where it is from.¹⁹ It however seems to be not written by the textbook author as the setting and format of the text suggests otherwise. Only in the section on Romania (cf. p. 66) all the sources are cited exactly with author, time and the work they are reprinted from. In general, sections marked with a capital “D” are set like source texts, yet many of them are not referenced at all.²⁰

¹⁷ Cf. p. 42 “*Sala cu orga*” and p. 164 “*Sala cu orga*”.

¹⁸ An example could be “*Anglia nu are...*” (p. 51).

¹⁹ Cf. also: p. 151.

Pictures

The pictures used in the book - very much as in the previous Moldovan history textbooks - serve as mere illustrations to the notions presented in the main text. They are not usable as source material, because most of the time they are presented in a singular fashion reproducing either the perspective of the main text or just showing one kind of visual representation of the object in question, thus not showing other possibilities of illustration/representation of a given time, object or person. Sometimes the pictures do not even fulfil the objective of merely illustrating the text itself. Thus in a section where the book focuses on the houses of farmers, there are merely pictures of theatres and museums reprinted (pp. 164-165), yet no pictures of the objects discussed in the text itself. Sometimes, there are pictures inserted into the text flow not only without making it clear what the student is seeing and what the context of it is, but some pictures are inserted without any direct connection apparent. An example for this is the picture of present day Berlin in birds' eye perspective in the section on industrialization in the 19th century (p. 18).

Most of the time the pictures are insufficiently explained by their subtexts.²¹ Sometimes the subtext is used to make additional information fit in, which the main text was not able to convey, but the relationship to the picture is often not entirely clear as well as the picture itself remains unreferenced. The lack of information to the pictures becomes apparent in the section synthesizing the first chapter, where there are two pictures depicting a bridge and a train and where the student is asked to analyze these pictures (p. 45), yet there is no addi-

²⁰ Cf.: D2, p. 53; D1, p. 56; D1, p. 59; D2, p. 63; D?, p. 75; D?, p. 91; D?, p. 109; D1+2, p. 121.

²¹ Some examples are the following pictures, where there is no indication of place or time, nor is the portrayed object explained in any detail (on page 8 – what kind of a factory is it? etc.); page 28, p. 30 (by whom, when?, where in Russia etc.). Further pictures that would need clarification are on pages: 49 (“*Mișcarea socialistă*”); p. 52; p. 56; p. 60; p. 61; p. 63; p. 75, p. 78; p. 80; p. 102; p. 104; p. 106; p.146.

tional information such as to enable the student to do anything more than to describe the pictures at hand.

In very few instances the book uses caricatures, as on page 55 and page 130, but their relationship to the main text is not entirely clear.

Questions and instructions for student work with the text

Scarcity of information, explanation and source material

While many of the questions read interestingly, when looked at without paying attention to their context, they pose large problems to the students using this textbook. Many of the questions and working suggestions ask too much of the students, who have not been offered enough information, let alone have been introduced to the skills necessary to solve the problems posed to them. A striking case of questions asking much more of the students than they can possibly know from the text of the book is the section on the ethnic minorities in Moldova (pp. 36-37). Here the students are asked to create a diagram on the basis of the text – without any further information as to on what basis and to what end. Furthermore they are to compare the ethnic composition of Bessarabia at the beginning and at the end of the 19th century on the basis of their “way of life”, their domains of economic activities and how the multi-ethnic character has influenced the economic development in the region. Yet, almost no information is given in the book which could be used by the students to answer these questions.

The same is also true for a question to the students on the objectives of the French educational system on page 147. There is no discussion of this in the text and there is only one source which reprints sections of law on education in France, which does not touch upon this as well.²²

²² Further examples are the following: p. 10 here two questions are posed for which there are in addition to a very succinct text only two small graphs are given; p.19: here question 5 asks the student to describe the situation of a German worker “based on the documents”. However, there are no documents given, which could be of use to the student here. From the text of the book, he will not be able to answer this question at all. cf. further especially: Q1 and Q4, p. 23.

Repetitiveness of the questions

As mentioned before, in addition to the lack of extensive material, the text highly is repetitive. The same goes for many of the questions, because they ask the student to merely restate, what the text already stated in one sentence. An example could be question 3, p. 19, in the section on German industrialization, where the student is asked to name the factors in the development of the German economy, while the text offered only such information as the war with France, unification and science transfer, yet in exactly such a simplified statement. Another example is the question on the everyday life of the Native Americans, which the students are asked to describe. However, all they can possibly base their answer on are two, at most three sentences (Q6, p. 105).

IV.4. CONCLUDING REMARKS – THE RELATIONSHIP BETWEEN DIDACTICAL STANDARDS AS PRESENTED IN THE CURRICULUM AND THE TEXTBOOKS

Overall it has to be said that the very vague worded but remarkable and sound principles enumerated in the curriculum presented to the GEI by the Moldovan government does not stand in any relationship to the presented 19th century textbook. The factual approach presented in the textbooks is not well suited to meet the criteria set in the curriculum such as training the critical abilities of the student as well as encouraging an interactive and two-way classroom atmosphere.

The curriculum clearly stresses the importance of working with source material and the importance to give the student different sources on a given topic, thus enabling a multiperspective approach. The curriculum formulates as one goal of history teaching to educate independent-minded and critical citizens. This has clearly not been met by this book. It further pays attention to the need

to refocus history teaching more on plural and societal notions of history away from personified history. Explicitly mentioned is for example the concept of every day life.

While it cannot be inferred from the curriculum that this textbook was closely delimited, even determined by its curriculum, the text of the curriculum remains fairly vague on the time covered here. Thus perhaps the curriculum has also missed the opportunity to prescribe a certain treatment of historical notions through its vagueness. However, even where the curriculum is clear about certain approaches, these guidelines have not been followed here.

The textbook on antiquity in comparison seems to be well thought through as it uses the interplay of local and global in a very sensible way, does not suffer from self-constraints of explanatory space, makes well use of possible source material and offers a sound relation between text, sources and classroom/homework suggestions. It appeals to the imagination of the students, it tries to train the critical capabilities of the students, while not forgetting the audience it addresses by adopting a very circumvent approach in the use and exposition of terms and concepts. It further asks the student to compare certain factors presented in one lection with those discussed earlier (cf. Q1, p. 45) – An approach which the 19th century book does not consider.

V. MISPRINTED WORDS AND OTHER ERRORS

There seems to be a general inconsistency regarding the spelling of names and terms from other languages: for example sometimes it is “tred-union”, sometimes “trade-union” (p. 98)

- page 11: source named “Bulgarian” – if not misplaced, then the context of this source in the part on England is not clear;
- page 15: under the heading “Dezvoltarea socială”, there is mention of emigranți, however in this context what is meant is imigranți.
- page 19: “Reichs_tagului”; “fregemonie”
- page 37 “găguzi” instead of “găgăuzi”
- page 51 “Olsterul” instead of “Ulsterul”
- page 63 “Imeriul German” instead of “Imperiul...”
- page 81: “Rusia și-a crat” instead of “creat”
- page 86 : Title „dinn Moldova”
- page 94: “ Anglianu”; “primul război mondial (1814-1818)”
- page 103 : the introduction to the source D1 is misprinted.
- page 105 “Little Bighirn” instead of “Bighorn”
- page 108: With “în 1889 Pedro...” starts a new sentence.
- page 108: while part of the text, Paraguay is not indicated on the map like all other South-American countries are.
- page 128: Giving a brief overview of world events the text exclaims: „Realizînd doctrina Monroe –„America pentru americani”, SUA au invadat Asia de Sud-Est...” Either South-America is meant here or the student will need more information to be able to understand America’s ventures in Asia.
- page 131: „origints of the war” instead of „origins”
- page 132: „San Stafano”
- page 135: the section on „evaluare” is empty.
- page 136-137: the type setting is different from the rest of the book.
- page 137: in the table the second date is incomplete
- page 147: table incomplete

Missing pages

19th century textbook: pp. 1-2; pp. 4-5; pp. 46-47; pp. 96-97; pp. 100-101; pp. 112-113; pp. 121-125; pp. 140-141; pp. 168-169.

V. 20TH CENTURY²³

V.1. GENERAL OBSERVATIONS

- The tests (“*autoevaluare*”) are well-structured in 1) facts, 2) understanding, 3) analysis/synthesis and 4) opinion. In many cases, however, the facts are historical details rather than key events. Many points of understanding actually ask for more restating of detailed facts rather than historical insight. Similarly, the analysis/synthesis usually targets a repetition of an argument presented in the textbook. The opinions asked for are actually no more than acceptance of the views expressed in the textbook as in many cases the answer is evident or far beyond the grasp of a 9th-grade student.
- It is common practice not to include the most recent events in a history textbook in order to avoid political bias and as such a textbook would appear outdated after a few years. In the case of Moldova it might be advisable to end the textbook with the declaration of independence of 1991.
- The illustrations to the text are actually merely illustrations that do not induce further historical reflection or insights and are loosely connected to the overall epoch rather than tied with a specific explanation.
- The political bias of the textbook is firstly pro-Moldovan, secondly pro-(Soviet) Russian and largely unsympathetic to Romanian history. Thus, negative events and epochs in Romanian history are highlighted, in particular in connection with fascism, whereas the dark sides of Russian and Soviet history are mentioned in passing and in euphemistic terms. Overall, the textbook is too politicised to suit educational purposes.
- The main criticism, however, concerns the structure of the historical narrative. To a pupil Western Europe, Eastern Europe, Romania, Moldova (Bessarabia and/or MASSR/MSSR) and the USSR/Russia must appear as separate

²³ S. Nazaria et al.: *Istorie contemporana. Manual pentru clasa a IX-a Chișinău: Cartea Moldovei 2005.*

geographic regions with autarkic historical dynamics. At rare occasions they collide or overlap, but interaction is largely reduced to warfare or repression. The narrative of parallel regional histories creates two major problems:

1. Multifaceted interaction and transfer between regions and the fuzziness of geo-historical regions is lost,
2. The weight of Moldovan history in world history is overstated
3. The comprehensive dynamism of history is lost due to the back-and-forth between parallel, separate regional narratives.

V.2.RECOMMENDATIONS

- Depoliticisation by ending the narrative with 1991 independence and by omitting normative and partisan statements on controversial historical events and their societal consequences for the narrative and the introduction.
- Integration of the integrated history by using a concentric model that places the national history of what is now the Republic of Moldova in the broader framework of the region, which is in itself framed by general developments in European and world history. The definition of the region and the weighing of the various parts of it ought to be dynamic and shift with the historical theme and epoch. The interdependencies between these concentric circles ought to be presented explicitly to the pupils as a matter of priority.
- Open questions in the tests: Although the tests are certainly an improvement compared to previous textbooks, the didactical preference for a repetition of facts and the imposition of judgements is still strong. Open questions on an achievable level of analysis for the respective pupils would be an asset for the textbook: a much reduced number of questions would enhance historical insight that is the result of the pupils own reflection rather than merely reproduced.

V.3.COMMENTS CONCERNING INDIVIDUAL CHAPTERS

Introduction

- The choice for an integrated course surely deserves an explanation for the teachers and students, but by underlining the inherent historical logic of integrated approach rather than by disqualifying and denigrating alternative concepts as “a relic of the 19th c.”
- The terms “Bessarabians” and “Bessarabia” were widely used in the interwar period (unlike “East-Moldova”) and these terms are thus part of history irrespective of them being perceived as “colonial” today.
- The map of the genesis of the EU-25 is completely out of context on page 4. The same goes for the map of Europe in 1914 on page 24.

Economic Development 20th-21st c.

- The set-up of the chapter in sub-chapters is not self-evident: Why a universal-history sub-chapter on the 1st half of the 20th c. followed by a sub-chapter on national history for the 2nd half of the century, but not for the 1st half. Actually, the text on world economic history in the first sub-chapter is rather meagre compared to the text on Moldovan economic development in the same section. The assessment of both Romanian economic policy in Bessarabia and Soviet policy in the MASSR is well balanced. Yet, the general trend of economic policy in Greater Romania or communist transformation policies in all of the Soviet Union are not offered as a framework for understanding the peculiarities and similarities of Bessarabia and the MASSR respectively. As a consequence, it is virtually impossible for a student to see any connections and interdependencies between the sub-chapters on national history and the adjacent sub-chapters on European or global developments in the same epoch.

Social Life (pp. 25-34)

- For no apparent reason, the social chapter has a different set-up from the economic chapter, with a sub-chapter on the pre-WWII and one on the post-WWII period, each featuring a meagre introduction of global trends, but each dominated by national Moldovan developments. The texts on both the Romanian and the Soviet parts of current Moldova are clear and fair, but again no help is offered to the student to see the links to the broader frameworks.
- The Universal Declaration of Human Rights (p. 32) would be better placed and contextualised in the chapter on international relations.
- The balance of universal and national history: e.g. for the post-WWII period (pp. 30-33) more than half of the text (and 8 out of 9 pictures) concern Moldova.

Contemporary Politics (pp. 35-116)

- The map of Moldova's current neighbours (p. 35) is somewhat odd as the explanation concerning the "Romanian-Moldovan friendship is a political statement, not a historical perspective.
- The sub-chapter on "western" political history in the interwar period (following a sub-chapter on political regimes) lacks a comprehensive approach and addresses the USA, England and France one by one. (Why not the Weimar Republic?) Again there are no explicit links to the next sub-chapter on the Russian Revolution.
- Conversely, the links between the Russian Revolution and events in Bessarabia in 1917-1918 are well-linked and both the national and the social dimension of the revolutionary movements are represented. The account is quite balanced, although the Sfatul Tarii came around to a stark anti-communist position much later than suggested (p. 47)
- The quotation referring to the "Moldovan nation and fraternal popula-

tions” seems out of context in 1917 as the ethnic concept of a Moldovan nation emerged somewhat later and the Sfatul Tarii generally referred to the Moldovans in a non-ethnic sense (p. 46).

- The significance given to the creation of the Moldovan Democratic Republic in Dec. 1917 is a-historic in two ways: as “the rebirth of the Moldovan state” neglects the difference in territory, duration and statehood between the mediaeval principality and the short-lived republic of modern times; and as “corresponding with the aspirations of the Moldovan people” invests the populace with a meta-historical sense of purpose and unity (p.46).

- Subsequent sections deal with the USSR, the MASSR, Bessarabia and Romania separately without providing the pupils with the political and structural connections between their histories in the interwar period.

- Whereas the section on the MASSR focuses on the political institutions and neglects the effects of Stalinist purges and forced modernisation, the section on Romania highlights fascist movements and dictatorship. A comprehensive section on authoritarianism and political repression in the interwar period would be more appropriate. (Compare section on Italian and German totalitarianism, pp. 68-71). The synthesis of section 11 contrasts Western democracies to Hitler’s and Stalin’s totalitarianism extremely superficially.

- The separation between domestic politics (Ch. 3) and international relations (Ch. 4) has serious drawbacks, esp. for the 20th century. In Ch. 3 the narrative jumps from pre-WW II totalitarianism (without a word on WW II) to post-war restoration in Western Europe and the USSR. Thus some questions refer to the consequences of WW II without a section on the war itself. The same applies to the sections on eastern Europe in the second half of the 20th c.

- The tests at the end of the sections are generally repetitive and normative: “Explain that restructuring in the USSR was inevitable” (p. 87)

- Normative and a-historical judgements frame the section on the MSSR,

referring to “many mistakes” without specification and the overall “positive consequences of the reunification of the Moldovan people” (p. 88). The assessment of collectivisation is positive and separated from the deportations and famines of the late 1940s.

- In view of the current political polarisation, inviting pupils to write an essay on the political actions of the PPCD in the years 2002-2005 seems motivated by political partisanship rather than scholarly objectivity.
- The role of national minorities in history is condensed in a section on the current position of ethnic minorities in Moldova (section 18), again without connection to previous insights on Russian revolutionaries or prosecution of Jews.
- Asking the pupil to “characterise the developmental perspectives of Moldova in the 21st c. strongly suggests that these are not subjective and speculative views, but rather ascertained facts.
- Overall, the geographic focus is on Moldova, flanked by Russia/USSR and Romania as well as the US, Western and Eastern Europe as well as occasionally Japan and China. The rest of the globe is not represented at all (except for Cuba).

International Relations 20th-21st c. (pp. 117-172)

- Overall the most balanced and consistent chapter in the textbook.
- A major flaw concerns the stark political partisanship concerning the historical dispute over Bessarabia in the interwar period. By raising the question to what extent certain quotes from respected (Western) historians “are in accordance with the historical truth” the authors of the textbook are way out of line (p. 130-131)
- Compared to the atrocities and aggression of fascist regimes, the domestic and international policies of the Soviet Union under Stalin are strongly understated.

- The sequence of the sections, frequently interrupting a historical chronology for excursions on the Holocaust or war-time diplomacy may easily confuse pupils.
- Compared to the attention paid to WW II the sections on the Cold War and the 1990s are far too short.

Culture and Science (pp. 173-202)

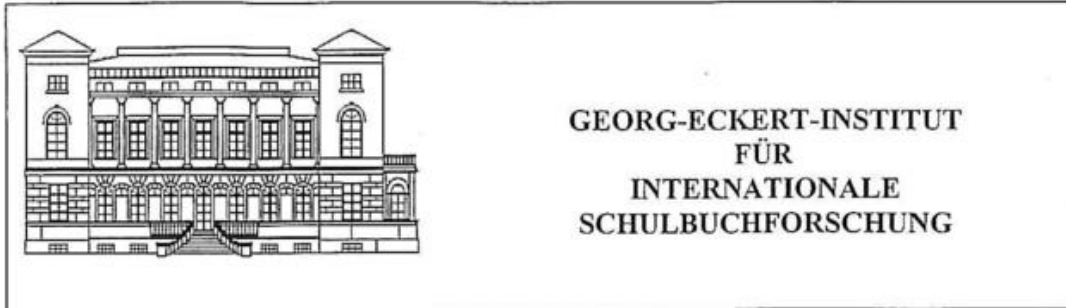
- The section on Mihail Sadoveanu demonstrates a strong political bias.
- The chapter is subdivided in four main parts (national and universal, each with a pre-WWII and a post WWII section). The pre-WWII universal section, however, pays attention to Romanian and Russian culture, separate from Bessarabian and MASSR culture in the next section. Overall the chapter on culture would be the right place to demonstrate in an overall framework of European cultural development that the cultural production of what is now Moldova had strong links to both Romania and the USSR.
- The decisions of 1932 to introduce the Latin script in the MASSR and the 1937 decision to re-introduce the Cyrillic script require a (political) explanation. If the creation of the MSSR in 1940 is defined as a boost for cultural life, the purges of the cultural elites in the same period also have to be mentioned.
- Each section contains far too many names to the detriment of a more ample explanation of a certain cultural phenomenon or scientific development. Illustrations are generally well chosen and explained, but not linked to the text directly. The pictures illustrate the text in a broad and associative sense without adding insight or understanding.
- *Chronology and Terminology (pp. 203-205)*
- The selection of events in the Chronology is unclear: The end of Greater Romania is listed for 1940, but not the beginning in 1918. 1940 creation of MSSR is missing. Avoid abbreviations in Chronology; consider adding a List of Abbre-

viations. Typos: creation MASSR misplaced in 1922. 1933 marked Hitler's ascent to power in Germany.

- Not all terms listed at the end of each chapter are included in the Terminology. "Revolution" - takeover of political power by force or other non-democratic means. "Sovereignty" – as a quality of a state rather than a nation.

S. Nazaria et al., Istorie contemporana. Manual pentru clasa a XII-a (Chișinău: Cartea Moldovei, 2005)

The 12th-grade textbook written by the same authors on the same historical era is based on the same didactical methodology, historical and political views and a very similar structure. Consequently, although the text is written for more advanced students, the main points of critique mentioned above apply to this textbook as well.

Celler Strasse 3, D-38114 Braunschweig

Tel.: 0531/5 90 99-0

Fax: 0531/5 90 99-99

eMail:
info@gei.de

Second Evaluation of the Draft History Textbooks for the Republic of Moldova

Braunschweig, April 2006

CONTENTS

I.	GENERAL REMARKS	3
II.	MEDIEVAL AND EARLY MODERN PERIOD	8
III.	18 TH / 19 TH CENTURY	20
IV.	20 TH / 21 ST CENTURY	32

I. GENERAL REMARKS

I.1 *On the process*

This expertise is part of an ongoing process and testifies of the close cooperation between the *Council of Europe*, the *Georg Eckert Institute* and the Ministry for Education of the Republic of Moldova. After the first expertise and the discussions at the 'Braunschweig seminar' with analysts and authors in December, this is the third instance of an input from the analysts. This analysis of the second versions of the drafts offers the chance to reflect on the changes made and shows ways of how to take into account the criticisms offered by the analysts.¹

We understand that almost all of the authors of the draft textbooks are writing textbooks for the first time. It is further acknowledged that the national curriculum set high standards for the new textbooks. The combination of world and national history is another new challenge for the Republic of Moldova. And indeed this combination was the main reason for the latest stage of textbook development, of which these drafts are a part.

The previous generation of textbooks (*Istoria Românilor/Istoria Universală*), which can be called the first generation of post-Soviet Moldovan textbooks, had already undergone a process of revision. The second, revised editions of the previous generation of textbooks add to the high standard that the new textbooks, which are analysed here have to meet. All these considerations are taken into account here. If the following analysis appears very strict at times, then it is guided by the standards of the national curriculum and the forewords of some of the books, where it is claimed that the books meet the highest European standards. This expertise is meant as a support to the authors and the agencies responsible for the educational reform in the Republic of Moldova - it is not part of or a substitute for the approval process.

In general, the analysts were surprised about how little was changed in the text, as well as in the general make up/design of the textbooks. Of all the five books analysed here, only one shows considerable improvements (grade VI). This draft textbook is the only one of all five textbooks

¹ The analysis of the individual textbooks was undertaken by German historians, specialized on Southeast European and Moldovan history and/or for the didactics of history. The authors are: Prof. Dr. Krista Zach (Munich) on the books of the VI/VII grade, Prof. Dr. Wim van Meurs (Nijmegen) on the books on the 20th/21st century and Stefan Ihrig (Braunschweig/Berlin) on the book for the 19th century. The authors are responsible for their own chapters.

which has attracted very few criticisms after revision. The other four books, however, seem to have almost not been revised at all. The points of strong critique offered in the first analysis were not considered seriously by the teams of the other four books. Because of this, the overall criticism remains very much the same and we advise the authors to carefully consult the first expertise again. The authors are advised to dare changing their texts more freely and creatively. They are also advised to enter into an exchange of experience with the authors (Popovici and Popovici), who wrote the textbooks for the fifth and sixth grade - both which have been reviewed positively in this process.

1.2 Main improvements

The changes mainly centre on the following aspects: The lay-out was improved in a few instances and some segments of the text added to the original author's text. Most of the new text additions were reviewed positively. The key characteristic of the positive changes in the texts were instances, where the authors introduced, contextualized and syntheticized the material at hand. On a general level and except for the book for the VIth grade, these changes were superficial and did not touch upon the key problem areas pointed out in the first expertise.

The changes made in the textbook for VIth grade are summarized by the analyst as follows: an improved structure, a more scientific and de-politicized depiction of topics, the reorganisation of the lecture sequence and the shortening and tightening of information given.

The textbook on the nineteenth century has attempted to tackle the critical issue of how to represent the other groups in Moldova. Here some considerable progress has been made and an inclusive concept of nationality and citizenship has been introduced. This is a very strong positive development in comparison to the previous books of the first post-Soviet generation. The same goes for the inclusion of the Holocaust in Greater Romania, which previously (*Istoria Românilor*) was almost completely absent. While there still remain detail problems here, the inclusion of these topics is to be valued highly. The textbooks, however, should also include critical times in interethnic relations more directly - there is a tendency to retell things too positively.

1.3 Main problems

Especially five aspects have been criticized by the analysts: the lack of multiperspectivity - indeed not even a dual perspective is offered -, the lack of integration of the different segments and topics of the text, the lack of formative and creative source work, the encyclopaedic style of the texts, as well as a strong political/ideological rhetoric of the author's text (which is not even contextualized).

All analysts criticized the fact that history is presented as a given, often in a black and white fashion. This is due to the dominant narrative in the author's text - conflicting views are neither included in the reprinted sources nor are they presented or problematized in the author's text. Another factor aggravating this one-sided view of history is the repetitive character of the exercises. It is further aggravated by a tendency to use Marxist historical interpretations and to include currently highly politicized views in the texts.

The main reason for the new textbook development was the attempt to integrate national with regional and world history. This goal has not been reached by the texts for grades VII, VIII, IX and XII. Here many of the chapters stand side by side without cross-referencing. Themes that could be used to connect the various levels are either not present or not explored in such a fashion. The horizontal division between the different fields of history present in the text (economic, political, artistic/architectural, scientific history) has been criticized as well and stand in close relation to the lack of integration of the various vertical aspects of history. Especially for the twentieth century, a more concentric presentation of history is proposed.

The intelligibility of the texts received a mixed review: Some parts are formulated well, while some are problematic, due to the politicized and un-contextualized language as well as the massive amount of factual and detail information. The exercise sections have been generally found too repetitive and unimaginative. Most of the questions favour memorization only and do further critical abilities. The authors also missed the chance to connect the different national/regional and historical spheres in the exercise sections.

1.4 Main/general advice

The general advice can be drawn mainly from the positively reviewed changes of the book for the VIth grade: 1. to improve the structure of individual chapters as well as the books on the whole in a

way to make the text more intelligible, to connect the different themes in the textbook and national, regional and world history; 2. to depoliticize the text; 3. to cut down on the factual details and the variety of information given; 4. to include more source materials; 5. to revise the exercise sections, to inspire more imaginative work with the information and the sources given.

The changes to the texts have been very superficial; perhaps a bolder stance is needed by the authors to revise their texts. The few changes made so far encourage this: The re-ordering of chapters has been successful in the attempts that have been made; most of the new source materials were viewed as fitting; the new introductory parts which were inserted improved the texts in general and the connection of themes specifically. All this should encourage the authors to take a fresh look at the material they want to present and concepts they want to get across. After all, the national curriculum leaves them very much discretion to choose the information and details that they have to include in their textbooks.

I.5 Note

We ask the authors to keep in mind that the prime aim of these new textbooks was to combine local, national, regional and world history in a sensible way and to improve the didactic standards the previous textbooks have reached. The previous generation of Moldovan history textbooks has been revised, and perhaps it would be helpful as well to consult with the authors of these books on how they revised their books - especially in relation to sources and minorities. Because of the fact that there have been very well received changes in this previous (or first) generation, these books and their authors could be very much of help to this process.

In the following, the analyses are reproduced as they were written. They may differ in style and focus. All analysts are responsible for their own parts. However, it should be stressed that this analysis should not substitute an internal Moldovan discussion and reviewing process. Mostly the analyses aim at didactic matters as well as the portrayal of epochs in a way that fits the trends and accepted standards of science in the field. Thus there may be many more factual, didactic or other errors included in the manuscripts. Perhaps the authors of the previous generation of textbooks, as well as teachers and Moldovan historians can contribute to this process. Further on, it could be helpful to consult the experience that the neighbouring countries have made with textbook revision. Especially the Romanian case could be beneficial, given the fact that much of the covered history as well as the problems therein are the same for both countries. In light of the progress

made by Romanian textbook authors, it could be beneficial to consider how themes are connected, sources selected and questions are composed in the newer Romanian textbooks.

The standards against which the textbooks are measured are mainly drawn from the history curriculum for the Republic of Moldova presented to the *Council of Europe* and the *Georg Eckert Institute* in 2005.

II. MEDIEVAL AND EARLY MODERN PERIOD

Popovici, Corneliu and Angela Popovici: *Istorie. Manual pentru clasa a VI-a.*

Certan, E.; I. Moiseev; M. Veverița: *Manual pentru clasa a VII-a.*

II.1 General remarks

With the revised textbook for the VIth grade we have indeed been presented with a an improved version, which comes close to the aspired goals. The analyst is of the opinion that this version - given that some errors regarding formal aspects, graphics and content are revised - could be ready for the use in class on a trial basis. In addition, the second version shows that the presentation of the analysis as well as the communication with the authors within the workshop of December 2005 at the GEI in Braunschweig was very helpful and has led to a goal-oriented cooperation - especially in so far as the previously voiced criticisms have been taken into account by the authors.

II.2 Remarks on the textbook *Istorie* for the VIth grade

This textbook has experienced a sensible revision, which will make the teaching of this sometimes very difficult subject matter to relatively young students easier. In short, the revision succeeded along the lines of:

- an improved structure;
- the more scientific depiction of topics, which are usually portrayed in a more ideological way (because they are central to a "national canon", which by itself pre-structures possible interpretations of history);
- the reorganisation of the lecture sequence;
- the shortening as well as the tightening of information given.

through for students, was made more accessible and transparent. At the same time, a comparison of their own regional history with European history, which before seemed rather artificial, was enabled in the revised text. A similar approach was used with the topics agriculture, crafts, trade and international trade networks. Here details from Romanian history were added in separate paragraphs (pp. 100-109).

As another means to improve the structure of the text, the use of paragraphs and subheadings was intensified. The replacement of some chapters did also integrate these texts into a logical whole (pp. 24 f: Patrimoniul: „Gelu, Glad ...“, followed by Byzantium, 26) as well as enable a comparative perspective on a European level (also 112-129, 150-154). Another such a reedited text segment is “society in medieval times” (112-119), where now information about Moldova is added into relevant sections. In the very same section the suggestions of the first analysis were followed and two new chapters were included: one on women and another on minorities in Moldova.

The structure of the whole textbook now follows the above mentioned principles. The intelligibility of the text was thus enhanced significantly. Especially the division between basic information (in the author’s text) and additional material (in the Patrimoniul/Portfolio-sections) will offer the teacher the necessary didactic latitude to shape his or her teaching.

III.3.3 Exercise questions - intelligibility and feasibility

Here as well some improvements (e.g. 27) as well as some supplements can be found. In general the questions are formulated intelligibly. Most of the time, the texts and illustrations, which are to be used in the exercises are pointed out. There are, however, some mistakes as well. Some examples:

- Illustration 3 (9) shows a miniature (which now is not upside down anymore), yet the text is about novels on knights. The illustration should be exchanged, for example with an illustration from the *Gesta francorum*.
- Exercise 1, b) in *Evaluate* (19) asks the student to give reasons for the migration of the Germanic tribes, although this topic was not mentioned in the text at all.

- Question 4 (169) on the first republic in Europe is missing a connection to the text. This topic only appears on pages 171-172 in the text. This is probably due to the changes in the structure. The question on page 169 should thus be deleted.

Special attention should be paid to mistakes like these in the final revision of the text.

Another general suggestion is to the Plural form in addressing the students in the sections *Evaluări* and *Activități*. By doing this all students would be addressed. The singular sounds very commanding.

III.3.4 Illustrations and texts as sources and their designation as such

Here little was supplemented and improved. Still all the necessary details, descriptions and citations of sources such as title, year/century and author/artist are lacking.

Some examples:

- page 30: The provenance of the ivory relief is lacking.
- page 53: The example of *Densus* for a specific Transylvanian style of architecture and the Text by V. Vătășian do not go together. The transfer of concepts of local artists from western as well as from post-Byzantine art was the norm at the time. A different picture illustrating the mixing of styles would be preferable as well as a different text from Vătășian.
- page 53 (text): the claim that the wooden architecture influenced the architecture in stone is not illustrated with an example (neither is it true).
- page 55: Underneath the bloc with *Termeni* the term “*mozaic*” is missing eventhough it appears often in the text as well as in illustrations. The term should be added.
- page 51: The byzantine ring/piercing (ill. 5) stand in no connection to the text.
- page 129: The source text 1437/Bobâlna is an important one, yet has not been introduced. The same goes for the following texts: text 5: *Approbatæ constitutiones* (181) and text on the legendary figure of Negru-Vodă (81).
- page 191: Text 4 is lacking the necessary source citation. (Vasari?)
- page 201, ill.5: There is no connection between the (modern) statue of Stefan the Great and the text.
- in a couple of instances illustrations were swapped, for example on page 48 ((Theodora in Ravenna instead of the Hagia Sophia) and on page 130/132.

- page 18: The (exchanged) physical map is reproduced in very good quality, however excerpts of the very same map is featured repeatedly. These enlarged segments are out of focus and should be reedited.
- page 13: The legend to the map is reproduced illegibly.
- A better reproduction of maps is also needed on pages 93 (ill. 3 and 6); 95 (ill. 4); 99 (ill. 3); 108, 109, 110; 126 (ill. 1); 194 (ill. 1 and 4).

5. *Style and language*

The whole text is written in an intelligible language and a good style.

6. *The connection between local/regional and world history*

This has been achieved well through all the changes mentioned above.

7. *Critical moments in the history of Moldova*

These have been mainly circumvented - mostly in a very apt fashion. However, there are mistakes, especially in relation to West European and Transylvanian history, for example within such topics as state-building and the estates (Cf. mistakes).

Mistakes to be corrected:

- In the layout: page 18 - heading set without spacing; pages 172 and 197 tab stops.
- In the author's text: page 9 - timeline (pink) and legend (blue) do not correspond (already mentioned in the first analysis).
- On page 11 it must read: „Cloșca cu puii de aur“ (already mentioned in the first analysis).
- Page 25: The Magyars did not “occupy Transylvania from the 10th until the 13th century”, they came in the 11th century and stayed there. My suggestion is: “The Magyars ventured in the 11th century into Transylvania as well.”
- Page 40: Why the Hungarians or the Russians accepted the Christian religion is not explained.
- Page 45: The Koran prohibits the graphic depiction of Allah and Mohammed. That is the reason why Mohammed is covered on Ill. 4 (21).
- Pp. 53-55: No explanation for the Iconoclasm is given;
- Page 75: Alexandru cel Bun died 1432, not 1431.
- Page 100: The population of Europe at the beginning of the 14th century was appr. 80 million (Le Goff), not 70 million.

- Page 132: The pope did not aspire to be the only leader (*unicul conducător al bisericii*), but wanted precedence over the bishops.
- Page 182: Michael the Brave was not “*domn*” but “*loçtiitor*”.

The most difficult sections of the text, which are a little confusing, are on pages 64, 169 and 180. Here the terms „*stări privilegiate*“ and „*națiuni privilegiate*“ are used inter-exchangeably and wrongly. The term *privilegiate* should not be used at all, as it belongs to the context of Romanian Transylvanian nationalism (18th-20th century) and is used here to designate the small extent of rights enjoyed by the Romanians vis-à-vis the other groups. The term *stări* does not signify „estate“ and in no case „nations“. What we deal with in Transylvanian history are estates as structures of the state (*natio/nationes*) not as modern nations.

The history of the medieval monarchies of England and France is depicted in a misleading way (64). France was not an “estate monarchy” (the local parliaments were more important), but a feudal monarchy (Le Goff). England on the other hand was not the example par excellence for an absolute monarchy. On the contrary, here the aspect of sharing power between monarch and the estates (since the Magna Charta 1215/1217), which since the end of the 13th century were the parliament, was much stronger than in France. The passages dealing with the system of government and the estates should be thoroughly revised.

III.2 Remarks on the textbook Istorie for the VIIth grade

The textbook for the VIIth grade cannot be called a new version. The texts stayed, unchanged, almost completely the same. Even where the analysts pointed out some flaws of the text at the Braunschweig meeting, and even though the authors agreed on the need to change those points, this was not implemented. Obvious mistakes, contradicting presentations (e.g. the Phanariot rule) as well as erroneous remnants of Marxist historical interpretation (e.g. the wholly negative depiction of the minorities, who settled in the Bukovina and Bessarabia as well as the euphoric depiction of the revolutions of 1789 and 1848) remained almost the same, sometimes only cosmetically altered (Cf. further down). The few changes that were made are mostly formal such as regarding the layout of the text, the punctuation, the orthography, the quality of the illustrations and maps. Improvements of the author’s text are only rarely found (e.g. 5, 48 etc.).

The style of the text remains encyclopaedic and the narrative is “additive”. The history of Moldova or the wider region is not integrated into world history. Little space for discussion and imagination is left. The overall structure of the book is not convincing - it even remains unclear at times. This is especially striking in comparison with the textbook for the VIth grade, which distinguished between the *lecție*-section and the exercise and source section. For example, questions are widely scattered throughout the pages of the book. Many are placed next to pictures and include a description of the illustration in question. However, the students will find these difficult to answer because they have not been prepared for the given illustrations properly in the author’s text. They will be able to do little more than answer according to a black-and-white opposition, e.g. poor/rich, bad/good.

On a general level the book for the VIIth grade is not fully developed and is not suited for the style of teaching that is envisaged in the curriculum. It favours memorizing and furthers the students’ historical capacities only relatively. It has to be restated and stressed that this “second version” is almost identical with the first version and thus has not been thoroughly revised.

III.2.1 *Style and language*

The whole text is written in an intelligible language, but it is characterised by an encyclopaedic style, which mentions relevant circumstances all too brief. The encyclopaedic style is especially apparent in the chapter on world history, the very theoretical chapter on the industrial revolution (pp. 22), the chapter on social history (34), the one on Eastern Europe (54) as well as to a lesser extent in the chapter on regional history, which is characterized by a very folkloristic approach. In general, this encyclopaedic style means that the students are presented too vast an amount of data for the seventh grade.

Only very few stylistic improvements have been made (9, 13, 15, 27, 29 etc.). However, the massive date-dropping has been alleviated. In some instances terms such as „băştinași” have been replaced by „români” (also „limba dominantă” by „limba germană”, 65, Bucovina). In some cases the erroneous choice of words has not been corrected. Examples are: *Supplex libellus Valachorum* = *Doleanțele Românilor*” ~~liberi~~ (*libellus* = booklet not *libertas*). „Liberi” has to be erased here (65, two times). Further on is the name Samuil Micu Klein misspelled (the “r” has to be dropped (65)).

In general, the Marxist terminology and historical interpretation do not add to the clarity of the text and do not further the critical historical abilities of the students. Take for example the offered interpretation of the English revolution: It is accorded the status of *the* key event for the beginning of modernity as well as for what is wrongly assumed to be an “absolute monarchy”. This leads to many erroneous interpretations in relation to economic and social history (15, 16, 28, 82).

III.2.2 General structure of the textbook

The used structural division (accordingly: geographical, chronological and content-wise) is not followed through coherently and does not present us with an integrated reading of history.

Examples: The first three sections (*teme*) are long and insufficiently structured (10-27). The geographical aspect is wholly ignored (understandably) in chapter 1 while this gap is filled with dates on American history. The chronological structure is not followed in the (very long) treatment of the revolution of 1848 (*temă* 15, 110-121), which is placed before the chapter covering the time from 1817 to 1847 (pp. 122). The third chapter on America is titled “war of independence” (128), yet the war is only narrated on page 130 after two pages covering the history of the Native Americans. The content structure within a *temă* remains unclear, also because the possible lay-out instruments such subheadings or graphic structuring have not been sufficiently used.

Further points of criticism could include:

- On page 113 all the 1848 revolutions are cited in cursory form - what is the purpose of this?
- On page 134 articles of the American constitution are reproduced - here a heading is lacking.
- A long narrative on the revolution of 1848 in France (110-113) is lacking the appropriate heading.
- It is often not clear whether a text is a source (for example 111, 113), commentary or author's text.

III.2.3 Exercise questions - intelligibility and feasibility

Here very few improvements have been made. The formulated questions and *Evaluari* are adequate, sometimes rather unimaginative (e.g. “name common household items”, “describe the picture” etc.). The author's text at the beginning of the book is very long (chapters 1-3) and the

exercise include often merely one task. The textbook includes many tables and expects students to be able to use them (cf. the questions directed at the tables). Some questions are imprecise, for example on page 109 (no. 1 - here the subject is missing; no.2 - compose a time line!?).

The following task appears rather naive and does not correspond with the aspired didactic standards, but rather concentrates on memorization: "Insert the dates of the *temă*, which was studied into the time line". This exercise pattern is repeated very often in the book (e.g. 85, 87, 93).

III.2.4 Illustrations and texts as sources and their designation as such

Here there is the least need for improvement. What is to be done is mainly in connection with the layout. Some of the necessary details, descriptions and citations of sources such as title, year/century and author/artist have been completed. However, the descriptions of sources and illustrations are often not made recognizable as such by the layout. Here some typographical changes could do the trick.

Note on page 101: Here the illustration with Karadjordjevic is put into relation with the genesis of the Greek state; it should be moved to pp. 102.

The maps are generally clear and not overloaded with details. Some have been replaced with better maps (cf. the Bukovina). However, some corrections can be made regarding the contents of some maps which are out of focus and could be reproduced in better quality (e.g. 42).

III.2.5 The connection between local/regional and world history

This has been tried only sporadically. Rather the book is made up of introductory chapters on world history (Western and Central Europe), which are followed by separate chapters on the relevant period and the region (Moldova, Walachia, Transylvania and the Bukovina, chapters 5-11). Then world history follows again (chapters 12, 13).

Only two themes which have been presented in the book offer easy access points to integrate regional and world history: The revolution of 1848, as well as the discussion of art history are, however, also presented in a purely additive fashion. The art of Moldova and of Bessarabia is

presented separately and extensively, even though the material is so sparse that it barely suffices for such a separate treatment. Cross-referencing is almost completely absent (cf. absolutism).

The attempt to illustrate the phenomenon of urbanisation also with the examples from the Bukovina and Bessarabia (154-156) is not carried through all the way as it is not wholly contextualized. The folkloristic puppets shown as an illustration of social life in Moldova (pp. 160) seem out of place next to the illustrations on other regions (also Russia). Only in the final chapter 13, in the *evaluate*-section, do we find a good synthesis pointing out the differences in the pace and extend of progress in Europe.

III.2.6 Critical moments in the history of Moldova

The critical moments were in general - in spite of our suggestions - not considered. Again, we find some erroneous aspects of West European and Transylvanian history, for example in relation to the genesis of states and the estates.

The periodization is an unresolved problem of this textbook. However in a newly added text segment (5) an attempt has been made to draw attention to the different schemes of periodization of world history. Nevertheless the book sticks with the Marxist periodization and a rather static view of history by analyzing it according to the notion of class and presses it into a black-and-white frame (cf. 28, 91, 97, 154/155, 157). The notion of the text is to always look for "post-revolutionary progress". As a result of this whole approach we find some illogical explanations like the following text to an illustration showing a windmill (100): It is a bearer of progress, but the farmers could not afford them and they were run by profit-driven rich people.

Time lines are used only sparsely and - in two colours only - remain rather unclear if not confusing. Obviously, the authors were unable or unwilling (because it would illustrate differences in progress and development?) to use this means to further historical comprehension. The events depicted on the time lines in the textbook amount to a pot-pourri of political, economic and cultural history, the point of which has eluded me (does the steam engine have a place in cultural and art history?).

On the topics on social and economic history the Marxist terminology is very conspicuous. Modernization is "*o necesitate istorică obiectivă*" (36, pp. 33, cf. also the wording such as "over-production crisis", "usury" etc.). Compare further the different use of terms for certain spheres of

society in Western Europe and in Moldova (*landlorzi- stăpânii de pământ* and *burghezii privilegiați- orășeni*).

In the context of the topic “agrarian revolution” (16-21) the total destruction of the farmer’s class is claimed - exclusively for England (16). It is suggested by the book that the farmers were degraded to “*zilieri*” (day labourers), which as part of a proletariat would mean that English society was yet one step closer to capitalism. History, however, does not function in such a schematic way. When and where serfdom was abolished is only highlighted properly for Moldova and Walachia. For Transylvania the relevant date (1848) is missing (45).

Russia is not so much mentioned as a country but as an “evil system” (“*țarismul rus*” and “*Rusia țaristă*”, 50, 66, 67 et al.), which presents itself to the Moldovans as exploiters and oppressors. The Russian policy of colonization (of New Russia) is not understood: tax and military exemptions were not directed against the Moldovans and the colonists were called in order to develop the region not in order to aggravate social tensions and to accelerate the progress of (social) history („*a aplana contradicțiile sociale*”). Similar lines of argumentation are used in relation to Habsburg and the Bukovina (68: „*asuprire cruntă*” of the Moldovans etc.). Here older Marxist and nationalist patterns of interpretation are combined.

Especially discomfoting is the interpretation of the English system of government (pp. 82). Concentrating on the absolutism of the Catholic Stewarts the legislative and executive function of Parliament is ignored and the desired image is evoked: The first modern revolution (Glorious Revolution) against an absolute monarchy = the beginning of modern history. This chapter is not acceptable.

In a similar vain: The slogan „*L’Etat c’est moi*” (86) does not stand for the king personally but for his function as a symbol. When the text talks about 1775 in Moldova, it should be reflected upon the impossibility of a plebiscite in these times. What is meant is “the approval of the sovereign of the Moldova” (drop “the people”). On page 65 it is wrong that the Romanians had “no rights” - it should read “*fără drepturi politice*”.

Smaller mistakes to be corrected:

- Page 16: *Sud-est* (heading)
- Page 16: dates on the seeding machine seem illogical (1574-1741)
- Page 25: Nantes
- Page 28: *trade-unioanele* – better: *sindicatetele*
- Page 65: Micu-Klein
- Page 73: Rákóczi
- Page 75: the text to the illustration should be completed by “... în Muntenia si Transilvania ..”
- Page 82: *Stuarții* - better: Stewart
- Page 128: *colonizare*
- Page 147: *cloisonné*

- Note: there are typos and other mistakes on the pages 17, 22, 38, 42, 64, 70.

IV. TEXTBOOK COVERING THE TIME FROM THE 19TH CENTURY UP TO THE FIRST WORLD WAR

Boico, Petru; Valentina Cincilei; Maria Veverița: *Istorie. Manual pentru clasa a VIII-a.*

IV.1 GENERAL REMARKS

There have been few improvements, mainly regarding the following aspects: lay-out and quality of reprints and the addition of the glossary at the end. Also, an attempt has been made to tell more of Moldovan history - here the previous version offered only approximately 25 pages out of 171. In addition, there have been some changes in the text (for example on pages 14, 40-45) and the pictures which helped clarifying it. One excellent addition is the source section on page 141, where three different opinions on one topic are included (cf. below). This could serve as an example of *good practice* and as a model for source selection (even though the questions posed in relation with to sources are again treating the source, which are entitled “opinions” after all, rather factually).

However, since approximately 90% or more of the book remain unchanged, the previous criticism continues to be, what was already part of the last expertise:

The main shortcoming of the 19th century book is definitely the small explanatory depth devoted to each of the very many topics. Not only does this lead to a stark oversimplification of events and relationships, but it also leaves much unsaid – even on a factual level. It also expresses itself in the tendency to mention many events and personalities in a merely descriptive way. Thus, while trying to communicate as much factual information as possible in this short space to the students, the text fails to show the interconnectedness of the various events and developments it mentions. It further does not manage to show and explain the relevance of the factual information it recites.

Given the fact that almost nothing was changed in the text, all the criticisms of the last analysis still stand as relevant for this version. In the following, some remarks about the changes and about some problems which were not stressed in the last analysis will be made. Not all the criticism applicable to both versions will be restated. The authors are advised to reconsider the previous analysis as well.

IV.2 Structure of the text

The book is made up of five parts: ch. 1: economic history; ch. 2: political life (in Europe); ch. 3-4: the Americas and parts of Asia; ch. 5: international relations; ch. 6: culture in modern times. The structure is not very logical mainly for two reasons: First, the narrative starts with economic history as if this aspect stands alone, it could however be easily connected to the chapters on political life. Perhaps the book should even begin with these aspects. Secondly, each chapter treats each country separately in turn and then, before discussing the political history of the whole world as well as the Southeast European space (ch. 5), it discusses the Americas and Asia. Chapter 5 could easily be a more introductory topic or even part of chapter 2. The current stress on the economic aspects leads to instances like on page 18, where the German-French war is mentioned in passing and in relation with the economy without having been mentioned, let alone discussed, before.

The book works mainly with the narrative of imperialism, which however is not carried through consistently and is never logically introduced to the reader in this temporal and spatial context.

While there have been attempts to strengthen the regional interconnectedness of the narrative (e.g. the revisions in lay-outing on the segment on the Balkans (pp. 26)), on a general level the topics are only sparsely inter-connected. There are also some themes missing, which could be used to remedy this. The Ottoman Empire, although Bessarabia had belonged to it, is almost completely absent in the textbook.² This absence is difficult to understand given the importance of the problems it represented for the nineteenth century. Perhaps the text on Asia and the Americas could be shortened to remedy this. The section included on the "Eastern Question" (148-149) does not make much sense in the absence of telling more on the internal situation of the Ottoman Empire. The section merely retells the events without offering explanations and a view of the inside of the empire.

One of the main concerns of the authors should be to show the interconnectedness of historical events. It is regrettable that for example in the questions section on page 69 a comparative question (Germany and France) was taken out of the text in the new version - such questions should be, on the contrary, made use of more often.

² When it is present it is called "Turcia", which is a-historical for the nineteenth century. It should be Ottoman Empire. That it was perceived as "Turkey" and increasingly so in the late nineteenth century is something that could be debated within the "Eastern Question".

The last analysis has stressed the point that the textbook should not be an encyclopaedia. The problem of “too little space accorded” was discussed. The solution to this is not a mere expansion of space but a better selection of which information to be included. This again touches upon the question: What do the authors want to transport with their text? What kind of information is essential to understand the conflicts, problems, developments, and consequences of the nineteenth century? For example, is it really necessary to tell the students about the opening and output of various Italian factories (22); especially if this information does not serve to make a specific point? Regrettably there are instances where the text was revised and even more numbers and dates have been added (18).

Another regrettable feature in relation to the massive abundance of dates and figures is the ranking style found in some instances in the text (cf. 35), which the last analysis has already commented on. Thus for example, what does a ranking of differing life standards by themselves really tell the student?

The events and “facts” which are recounted by the book remain so cursory that the student will neither be supported in her/his quest to understand the history of the period covered, nor be very motivated by the book to care about history. While it is noted that the exercise sections tried very much to attract the students' attention, the author's text is - on a factual and rhetoric level - too complex to get the students interested in history. Especially the opening sections on economic history are relatively inaccessible. In general the focus should be more on synthesis and exploration of themes rather than on getting a great and unconnected variety of facts “across”.

In some instances the lay out of the text has been improved, which has added to the structure and readability. An example is the section on the Balkans, where sub-headings have been introduced. There have also been some successful attempts to improve the flow of the text (cf. section Cuza pp. 84, also 180).

The “Glossary”

A new addition to this textbook is the glossary/vocabulary section at the end. This is a very welcome improvement as it will help the students to identify and understand some very difficult terms. The language of the section is in general intelligible and the short explanations (most of the

time) do not presuppose too much knowledge on the part of the students. This glossary can help making the text more accessible, especially those parts where a narrative explanation is not offered.

However, there are some shortcomings in this section. One is the selection of vocabulary defined here and another, in some few instances, how they are explained. A general problem of the book is that it does not contextualize political theory properly. It also does not contextualize opinions appropriately, when they are presented as political currents or even expressions of “fact”. In the glossary such terms as “barricade”, “crisis” and “dynamite” are defined, some at length, while such terms as “ideology” are not explained, yet used to describe other terms. Some terms (anti-Semitism, segregation, secularization etc.) are explained in a very short way. Given their importance their definition should be expanded.

Some problematic definition: The term ‘absolutism’ is explained quite inconsequently. This definition could be expanded as to explain what this meant in relation to the parts of the state, to give a classic example etc. The definition of “nation” is quite essentialist and treats it a-historically as a natural given. Perhaps “nationalism” should also be included in the defined terms. A “pogrom” includes also violence below the level of mass-killing. Also questionable here is the organization of pogroms which attributed to “reactionary-chauvinist groups” - this ‘explanation’ confuses more than it explains. “Racism” is defined only in connection with imperialism. This is inconsistent with the rest of the glossary, which defines terms in a more universal way. “Secularization” is defined here exclusively referring to property; perhaps other aspects could also be included. The definition for “segregation” is too short. It does not refer to real life implications at all.

IV.3 Scientific argumentation / state of research

General remarks

The part of this expertise dealing with the twentieth century criticizes a political bias. This is not as problematical for the book on the nineteenth century. The characterizing aspects as far as political leanings are concerned here would be the heavy economic historical approach as well as the proposed identity of the citizens of the Republic of Moldova (cf. below).

What is, however, regrettable, is the lack of some themes: One is the Ottoman Empire; another is nationalism and nation-building as a historical experience and as theory (also drawing attention to

the developments in nationalism theory). What is mentioned is so brief that it amounts to ascribing nationalism the character of a natural phenomenon (cf. first analysis).

Sometimes the choice of terms is a bit unfitting for the 19th century (e.g. Turkey, separatists (85)).

In addition to this, the main points of the first expertise still stand and will be restated in the following two short paragraphs. The problem of the representation of the other ethnic groups as well as identity construction on a more general level will merit some special attention in the last two paragraphs.

Over-simplification of world events

As already mentioned in the first analysis the text suffers from the lack of explanatory depth. An example from the first chapter illustrates this: Here capitalism is equated with mono-capitalism and the latter with imperialism, which again is equated with colonialism. All this is done in a couple of sentences without any further qualification (11). The notion of “mono-capitalism” would need to be further explained in order to be justifiably used for the 19th century. For the rest of the equation would nobody deny a strong connection between those notions but it is strongly misleading to let all these terms collapse into one another.

As far as individual country-histories are concerned, here but one example: The history of Germany is highly over-simplified. A relationship between unification and progress, as well as “Germany’s role as the principal initiator” (77) of WWI, is mentioned yet not explored (or explained). Nationalism and unification receives conflicting value judgements in the text.

Personification of history

Although some minor changes took place, still much of the history retold here evolves around the big personalities of the time. This is also visible by the fact that most of the pictures show famous personalities and many questions just ask the students to identify a personality on a picture - is this really necessary? This personification also, at least to some extent, conflicts with the focus on economic history as well as with the sections on social history.

Representation of minorities

The representation of the minorities has certainly been improved in this revised version (cf. below). A new section has been included (46-49). An inclusive approach to the other ethnic groups is taken. This is embodied in a saying which is reproduced in the text: The father Russian, the mother Russian, yet Ivan - Moldovan” („Tata rus, mama rus, iar Ivan - moldovan.“, 46). This is a very strong new development towards a civic concept of the nation and represents a big difference to the previous generation of books which excluded other ethnic groups from the narrative. The exercise section here also implies and affirms a common identity of the citizenry.

However, in general the section is very enumerative and does not go into depth. This enumerative list of when which group moved to the territory was already present in the second version of the previous textbooks (*Istoria Românilor*). If we do know only little on the situation of the ethnic groups in Bessarabia in the 19th century, then it should be problematized shortly. However, the authors are of such high academic reputation that certainly more could be said here. Perhaps it should be tried to avoid the point by point presentation of each group and to find more of a synthetic approach, i.e. What is relevant for all groups?, What should the students be aware of?, etc.

There is a large table on the linguistic diversity in Bessarabia. The Gagauz language is called “Turkish” in the table, yet with a footnote specified as Gagauz. If this was a reproduction of a Tsarist census (which it is) then this should be marked - as a source. If it is supposed to illustrate the current state of the art on Moldovan historical demographics then the denomination “Turkish” should be changed to “Gagauz” inside the table.

The mentioning of the Jewish agricultural colonies is quite short. It is rather insufficient given the fact that later, in the interwar years, Jewish agricultural activities were quite successful and also given the fact, that such an agricultural Jewish population was a unique occupational group within the Jewry of Eastern Europe. This also makes a strong case against all the stereotypes about Jews which were so very prevalent in interwar Romania. In addition, the mentioning of the pogrom of Chișinău is very brief and the event remains out of context. Given the fact that the pogrom is one of the internationally best known pogroms in the time before WWI, this topic would deserve more attention than just a sentence.

On the Roma it is mentioned that “they are the oldest ethnic group on the territory of Moldova” - Is this supposed to mean they have been longer established in the territory than the ethnic “Moldovans”? If this is meant, it should be problematized and not just merely mentioned in passing. The students will sooner or later be confronted with the ongoing debates on identity and autochthony in the Republic of Moldova. Also it is said that their “patria” is India - surely their patria is the Republic of Moldova and they do not nourish any relations with the Republic of India.

In the context of the ethnic groups and the transformation of Bessarabia, the notion of the Turkish yoke is heavily overstressed. This even more so because at no point is the internal situation of the Ottoman Empire dealt with. There have been not only groups who fled the Ottoman Empire, but also groups who settled in the Ottoman Empire in order to escape changing conditions in the Tsarist Empire (i.e. because military exemptions were abolished etc.). This one-sided narrative of good and evil should be revised.

The questions of the privileges of the minorities arises in this textbook as well (cf. above). The privileges they received from the state were not primarily directed against the local population. The privileges were sought to attract settlers and if they were unfavourable than vis-à-vis the Tsarist centre. Is it not the case that if the local population had to provide wood etc. for the settlers homes that this is to be viewed as part of their feudal obligations?

The question of identity construction

The revised version is now clearer on whom it addresses. It clearly expresses which version of identity construction it favours by aligning itself with a state-centred identity, when, already on page 5, it speaks of the end of Moldova as an “independent state” in the 19th century. Here however it should be questioned whether a state under Ottoman suzerainty can be called sovereign, which the book does in reference to its 500 years of existence as a sovereign state.

The term “Bessarabia” is often avoided and replaced by the term “Moldova de Est”. Given the fact that the region was known as Bessarabia at the time, this term and the conscious use of its alternative should be discussed. The students will face the denomination “Bessarabia” in their daily life and an explanation should be offered why both terms are used (cf. below on the twentieth century).

IV.4 Sources

The sources of this book are still characterized by mainly three aspects: Firstly, there is almost never more than one perspective offered. Secondly, are pictures almost never used as a source. Caricatures are rarely reprinted and even more rarely used - except for two on page 146, which are, however, are reproduced a second time in the exercise section and for two on pages 162 and 171, which are not used at all and remain unexplained. The former do perhaps need some clarification as to what/whom they show (especially caricature 1, 146). Many of the pictures are contemporary and bear little if any relation to the text; for example on page 19, where we find a picture of present day Munich, which bears no relation to the text other than it being in the section on Germany (cf. also 20, 28, 157 etc.). In some instances, the illustrations are not only lacking information but they themselves amount to little information - many are of personalities, many others display little value to the understanding of the times (cf. 101).

Many of the illustrations have been supplemented with some information on them (date, artist etc.), some, however, have also lost information previously given (cf. 24).

Thirdly, the written sources - most of the time - are of an affirmative character, i.e. they supplement and confirm the author's text. They do not present new or conflicting views. The exercises are often relatively unimaginative. For example, the source text on page 17 is treated by the questions as factual only. There are no exercises envisaged to treat the text in a critical way - which would be necessary here, yet goes beyond the capacity of both author's text and probably the scope of the section. The sources should be selected in a way so that the students can also critically approach texts as sources. There is, however, one example where this was done in a very good way. In the section on colonialism, there is box with differing opinions on colonial empires (with the same title, 141), where three different points of view are documented by source excerpts. This is a very good example of how sources can indeed be selected on the topics of this book. However, it should be noted that the question posed to the students treats these "opinions" almost like facts. Other questions could be: Where do the authors agree/disagree? Why (in what political context) could they say/write such things? Where do their opinions of the impact of colonialism differ from the reality which was experienced by the colonial subjects? Etc.

Some of the source texts are not marked as such and are lacking information on the author, provenience and date of the text. Many of the texts are taken from Russian sources (for example

the text on Austria-Hungary) - perhaps some sources from other countries would be good in order to diversify the text.

There are many boxes called *lectură* - what their purpose exactly is escapes the reader. Most of the time these are not additional material or excerpts from sources, yet offer more author's text.

There has been an effort to include more sources. So for example the section on Britain now includes two pages with pictures and text excerpts. Even though the illustrations are not used as sources, this section could serve as an example for source inclusion. We also have two different kinds of sources (part of a law and excerpts of political statements) here. Other kinds of text sources, which could be included in a future version, could be newspaper articles, soldiers' diaries/letters, a government inspector's/foreign traveller's report etc. There is some focus on the villages of Bessarabia - why is there no illustration of a Moldovan village? Or a short first hand account of rural life?

Many of the maps have been improved in their quality. Some however are of very poor quality still (cf. map on page 26, 92, 95).

In some instances illustrations are reproduced twice: once next to the author's text and another time in the questions section, if there is a question dealing with the given illustration. This is an unnecessary waste of space. In some instances this has been remedied (cf. 104), but other double reproductions are still present (cf. 113, 190). Sometimes the information added to a picture is a bit un-contextualized (for example in the section on literature, the text to the picture of Lev Tolstoi could be explained).

IV.5 Questions and Exercises

The students are given a variety of information, yet most of it very succinctly. Then in many questions the students are asked to reproduce the little information they were given in a way that favours memorization. As another form of repetitive learning, the students are asked in some questions to re-identify the pictures of famous personalities. Some of the questions which go beyond the mere reproductions of "facts", however, ask - in terms of information - very much of the student: On very short information sometimes very elaborative answers are expected (cf. Q5, 141). The textbook on antiquity offered some very thoughtful and creative questions, perhaps some

similar questions could be thought of for this textbook as well, i.e. letting the student connect what she has been told to what she knows about her family, village etc. in some way.

As mentioned already there is little work with the sources. The text does not help developing the critical abilities of the students. This is also due to the lack of multiple sources to a given text segment/aspect.

IV.6 Misprints and other errors

- page 21: It should read “Essen” instead of “Ruhr” next to the picture;
- page 40: misprint “60’70”;
- page 62: The explanation to the map segment on Great Britain refers to the German states!
- page 76, map: Cities missing;
- page 77, text to illustration: Instead of “Unirea va fii” should read “Uniți sa fiți”(be united);
- page 155, map 2: In the right corner appears a cut-out text on Cyprus, which makes no sense as it is presented;
- page 166: misprints “scóeele”;
- page 191: The box on how to study a sculpture should be placed with the exercise on sculptures.
- page 198: There is no entry heading for the letter “J” (Junism).

Conclusion

It has to be noted that the changes which were undertaken did improve the text in a very good way. Especially the new texts on social history and the ethnic groups, the synthetic parts as well as the new sources helped to broaden the approach. Such changes are to be encouraged.

The selection of the information presented to the students as well as the structure of the whole text remains to be altered in a meaningful way. The large and un-introduced focus on economic history might be alleviated by a reordering of chapters and the downsizing of factual details. To connect the region with wider European history a broader focus, indeed any focus, on the Ottoman Empire could be warranted. The exploration of the Eastern Question as well as the interconnectedness of the different aspects of the nineteenth century on a broader level remain underdeveloped, but could offer a more integrative reading of the time at hand.

At a minimum level the following aspects should be taken into account for the final revision process of the text: 1. The sources should be completed with the information, which make them distinguishable as sources; 2. More sources should be included (from a more diverse background) - this inclusion of sources (which do not have to be long to serve their point) should go to the detriment of some of the abundant factual details, which at this point make the text inaccessible and hard to read, and of the doubly reproduced illustrations; 3. The text segments should be introduced and cross-referenced, because at this point many sections stand alone in a collection of country histories with little connection and relevance to one another; 4. The questions should be revised as to offer more active work with the text and sources - especially having the training of critical abilities in mind.

V. 20TH CENTURY

Sergiu Nazaria et al.: *Istorie. Manual pentru clasa a IX-a.*

Sergiu Nazaria et al.: *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a.*

V.1 GENERAL OBSERVATIONS

The modifications from the first and the second 2005 draft textbooks are minimal and for large parts of the academic substance and didactical methodology rather cosmetic. As a matter of fact, most of the points of discussion or critique and the recommendations listed and explained in the report by the Georg Eckert Institute and the Council of Europe for the first draft have not been taken into account in the second draft. In addition to an assessment of the academic and didactical pros and cons of the current draft, therefore, the current report restates most of the previous comments in a more systematic way. Each general issue raised is followed by a number of examples from the draft textbook to illustrate the issue and related recommendations.

V.2 History

V.2.1 Structure, sequencing and selection of topics

Compared to history textbooks for the same grades in other European countries, the *number of topics and issues* in the Moldovan textbook for one year is enormous. As a consequence, the space for even a minimal introduction into the topic is often missing. Thus, too many chapters must be beyond the grasp of the pupils who lack basic knowledge of facts, trends and context.

Arguably, the primary logic and structure of the textbooks ought to be historical periods and within each period the interaction of socio-economical, political and cultural developments and events. By and large, the 12th-grade textbook opts for too large periods based on overarching themes (e.g. democracy and totalitarianism, XII, Ch. 3) and within these themes (groups of countries) are deprived of their historical context and interaction, creating the impression of static systems (and East-West contrasts). In terms of the above example: one section deals with the US from Roosevelt to Clinton, the next with France from de Gaulle to Chirac, the next with Russia from Lenin to Yeltsin. Meanwhile, the crucial event of World War II in the middle of the selected era is omitted as

the focus is on political systems. Thus, the pupils will miss the interaction and context shared by all the above states in the interwar or post-war period, but bypassing the pan-European authoritarian trends of the 1930s, the rise of fascism and the World War itself is a serious drawback for historical understanding.

- One example of a topic almost without a factual and contextual introduction is lesson 7 (XII, 33-35) on EU integration: The case study on modes of integration referring in catchwords to various forms of integration (two-speed Europe, core Europe etc.) cannot but fail to add to the pupils' insights in the dilemma's of EU integration.
- In some cases the various levels (global, European, national) converge in a unorganised manner: The section on centres of economic power at the end of the 20th and the beginning of the 21st century points to the US, Bavaria, Japan, Moldova, China and Europe in less than two pages (IX, 15-16).
- The above structural problems are evident in the chapter on warfare (XII, pp. 139). In principle, a chapter on warfare as a 20th-century phenomenon would be a relevant and innovative cross-reference in a chronological textbook. In the current set-up, however, the combination of WW I, WW II and the Cold War means that the historical narrative is again interrupted and that these wars are separated from the political and socio-economic causes and consequences. The actual diachronic synthesis on these three wars, moreover, is too small (2 pages, XII, 168-169) to warrant such a fundamental disruption of the historical order of events.
- The set-up of the chapter in sub-chapters is not self-evident: Why a universal-history sub-chapter on the 1st half of the 20th century is followed by a sub-chapter on national history for the 2nd half of the century, but not for the 1st half. Actually, the text on world economic history in the first sub-chapter is rather meagre compared to the text on Moldovan economic development in the same section. The assessment of both Romanian economic policy in Bessarabia and Soviet policy in the MASSR is well balanced. Yet, the general trend of economic policy in Greater Romania or communist transformation policies in all of the Soviet Union are not offered as a framework for understanding the peculiarities and similarities of Bessarabia and the MASSR respectively. As a consequence, it is virtually impossible for a student to see any connections and interdependencies between the sub-chapters on national history and the adjacent sub-chapters on European or global developments in the same epoch (IX, pp. 44)
- For no apparent reason, the social chapter has a different set-up from the economic chapter, with a sub-chapter on the pre-WWII and one on the post-WWII period, each featuring a meagre introduction of global trends, but each dominated by national Moldovan developments.

The texts on both the Romanian and the Soviet parts of current Moldova are clear and fair, but again no help is offered to the student to see the links to the broader frameworks. (IX, pp. 6, pp. 26)

- The Universal Declaration of Human Rights would be better placed and contextualised in the chapter on international relations. (IX, 32)
- The chapter on international organisations is, in view of the overall preference for the most recent history in the textbook, rather short and one-sided (XII, 207-210). The chapter only refers to the UN and NATO and fails to even mention the European Union as a major player in current politics, not in the least for Moldova itself.
- The sub-chapter on “Western” political history in the interwar period (following a sub-chapter on political regimes) lacks a comprehensive approach and addresses the USA, England and France one by one (Why not the Weimar Republic?). Again there are no explicit links to the next sub-chapter on the Russian Revolution (IX, 44)
- The separation between domestic politics (Chapter 3) and international relations (Chapter 4) has serious drawbacks, esp. for the 20th century. In Chapter 3 the narrative jumps from pre-WW II totalitarianism (without a word on WW II) to post-war restoration in Western Europe and the USSR. Thus some questions refer to the consequences of WW II without a section on the war itself. The same applies to the sections on Eastern Europe in the second half of the 20th century (IX, pp. 108).
- The sequence of the sections in Chapter 4, frequently interrupting a historical chronology for excursions on the Holocaust or wartime diplomacy may easily confuse pupils (IX, 117-172).
- Especially the chapters on culture and science contain far too many names to the detriment of a more ample explanation of a certain cultural phenomenon or scientific development. Illustrations are generally well chosen and explained, but not linked to the text directly (IX, pp. 174)

As the ideal of an holistic narrative, combining socio-economic, political, cultural and scientific developments seamlessly would be overly ambitious, separate chapters for social, economic, political (international and domestic) and cultural-scientific *aspects of history* for each period is a realistic approach. Although each sequence has its pros and cons, by dealing with economic and social issues first, the textbook regular fails to provide the political framework shaping these developments in due time for the students.

V.2.2 *The framing of history in time and space*

Even in an integrated history, a framing of the narrative in time and space is necessary, if only for didactical purposes. (For a third element of “framing”, the definition of *Us* and *Them*, see “Inclusion and exclusion”).

Time: It is common practice not to include the most recent events in a history textbook in order to avoid political bias and as such a textbook would appear outdated after a few years. In the case of Moldova it might be advisable to end the textbook with the declaration of independence of 1991. This argument has been a matter of intense debate at the Braunschweig seminar on December 12, 2005. The revised textbook, however, bears out the stated concerns related to the politicisation and the durability of the texts (see also: “Political or ideological bias”).

- The introduction of the 12th grade textbook elaborates on past historiographies and their preferences in periodization (XII, 3). These (partly political) debates should not concern the students, all the more so as it has no apparent consequences for the narrative of the textbook. From a political-history point of view, 1918 seems a logical caesura, but from a more socio-economic perspective 1848 might be equally relevant.
- The section on EU integration ends with the Nice IGC, although Constitutional Treaty and the referendums in France and the Netherlands have since dramatically changed the prospects for further deepening and widening of “Europe”. These current matters are relevant for teachers, but a textbook is bound to fail in incorporating the latest events and trends.

Space: Overall, the geographic focus of both textbooks is on Moldova, flanked by Russia/USSR and Romania as well as the US, Western and Eastern Europe and occasionally Japan and China. The rest of the globe is not represented at all (except for Cuba). Inevitable, the importance of Moldova in European (let alone world) history is overstated. At the same time, due to the structure of the textbook, Moldovan history seems to develop largely parallel to, but in isolation from generic trends in European, East European or Soviet history.

- Geographically, the textbooks’ definition of “national history” as part of an integrated narrative is somewhat inconsistent. The definition used is (XII, 3) Moldova between Pruth and Dnjestr plus, for the interwar period, the raions on the left bank of the Dnjestr. Following largely the borders of the state in each period would be more consistent. In the current textbook it remains unclear whether the southern raions that became part of the Ukraine in 1940 are included, even though the raions on the left bank with a similar fate evidently are not. Conversely, the

currently secessionist raions of the PMR are included in past history. The same logic of geographic frameworks should be applied to the preceding textbooks.

- Despite the general preference of the textbook authors for very contemporary topics, the whole issue of Dnjestr separatism is not discussed systematically and the obvious opportunity is missed to explain the issue in terms of the specific and separate developmental paths of left and right bank Moldova.

V.2.3 *Integrated history*

Evidently, an integrated textbook is not a fifty-fifty deal between national and “other” history, but a system of concentric circles: The primary focus will be on the Moldovan state and its predecessors, in the context of its neighbours and the region, in the context of (East) European history and the broadest framework of world history.

- The main criticism, however, concerns the structure of the historical narrative. To a pupil reading the textbook Western Europe, Eastern Europe, Romania, Moldova (Bessarabia and/or MASSR/MSSR) and the USSR/Russia must appear as separate geographic regions with autarkic historical dynamics. At rare occasions they collide or overlap, but interaction is largely reduced to warfare or repression. The narrative of parallel regional histories creates three major problems:

1. Multifaceted interaction and transfer between regions and the fuzziness of geo-historical regions is lost;
2. The weight of Moldovan history in world history is overstated;
3. The comprehensive dynamism of history is lost due to the back-and-forth between parallel, separate regional narratives.

- The choice for an integrated course surely deserves an explanation for the teachers and students, but by underlining the inherent historical logic of integrated approach rather than by disqualifying and denigrating alternative concepts as “a relic of the 19th c.” (IX, 3)

Chapter 3 on political systems and regimes (XII, pp. 51) demonstrates the shortcomings of an non-explained and unbalanced diachronical and synchronical set-up: Under the theme of political systems and regimes, a total separation between East and West is made (excluding all East European countries except the USSR, Moldova and Romania for the interwar period: Poland and

other East European countries only return in the context of the Eastern Block; XII, pp. 117) as well as between West and Central (i.e. Hitler's Germany and Mussolini's Italy) Europe. The narrative within these sections and the length of the sections themselves, however, differs greatly. West and Central Europe are described in a few pages each for the whole "short" 20th century. Section 5 deals with Russia/USSR, but is limited to the communist takeover. The next section interrupts the history of Russia in the 20th century and inserts Moldova. Yet, the section on the Russian Revolution at no point refers to Moldova and the section on Moldova fails to establish meaningful and workable links to the broader process of the Russian Revolution and Bolshevism. After this 12-page interruption the story of the Soviet Union continues, this time integrating Moldovan events (e.g. the creation of the Moldovan ASSR, XII, 86) and leaving minimal space for the overall history of the Soviet Union as a key factor in 20th century European history. Overall an alternative structure would separate pre- and post-WW II history and open with the general issue of democracy, authoritarianism and totalitarianism in the interwar period, embedding national examples in this framework. For this period Moldovan history would then be explicitly placed at the intersection of Romanian post-1918 state and nation building and the installation of the Soviet regime in Russia. In section 14, however, the post-war history of Moldova continues in isolation from Soviet history.

- The balance of universal and national history: e.g. for the post-WWII period more than half of the text (and 8 out of 9 pictures) concern Moldova (IX, 30-33).
- The Russian Revolution and events in Bessarabia in 1917-1918 are well-linked and both the national and the social dimension of the revolutionary movements are represented. The account is quite balanced, although the *Sfatul Țării* actually came around to a stark anti-communist position much later than suggested (IX, 47).
- Not only in comparison with the juxtaposed communist "totalitarianism", but also by any historical logic, three pages for right wing totalitarianism (dealing with Germany, Italy, Portugal, Hungary and Spain in 1,5 pages) is inexcusable (XII, 125-127). Not only is the section again out of context (100 pages after the sketch of German pre- and post-WW II political regimes), but it also fails to give the phenomenon of fascism roots in European politics of the interwar period, the political culture of Germany and Italy or for that matter the socio-economic crisis of 1929-1933.
- Consecutive sections deal with the USSR, the MASSR, Bessarabia and Romania separately without providing the pupils with the political and structural connections between their histories in the interwar period (IX, pp. 44).

- Chapter 5 on culture and science is subdivided in four main parts (national and universal, each with a pre-WWII and a post WWII section). The pre-WWII universal section, however, pays attention to Romanian and Russian culture, separate from Bessarabian and MASSR culture in the next section. Overall the chapter on culture would be the right place to demonstrate in an overall framework of European cultural development that the cultural production of what is now Moldova had strong links to both Romania and the USSR (IX, 173-202).
- Section 3.1 (XII, 51-54) on political regimes demonstrates the problems of a non-structural approach: in the scope of four pages too many examples (Moldova, USA, China, Italy, Germany), without ample attention for the broader framework of political systems and historical epochs. Conversely, the next section 3.2 on democratic countries with a bi-party system focuses exclusively on the UK and the USA without explaining this choice. France, Italy and Germany as multi-party democracies are discussed in a later section (3.4; XII, 62-66). Consequently, the pupils are deprived of the undeniable interaction between e.g. France, England and Germany and historical context of the very different interwar and post-war periods.

V.2.4 Inclusion and exclusion

In addition to the above categories of time and space, even an integrated textbook assumes a definition of “us”. As the textbooks are generally speaking based on the state of Moldova and more or less its current territory rather than on a specific ethnic nation, the “us” is Moldovans in the sense of citizens of the Republic of Moldova, including ethnic Moldovans and the various national minorities. This (political) choice should, however, not obscure the need to offer a realistic picture of interethnic relations in the past (see also: “Political and ideological bias”). At the same time, the retro-projection of the current Moldovan state is a construction for the sake of the coherence of the textbook, not a historical reality. Consequently, there is no meta-historical process towards national consciousness and national statehood driving history – neither for Moldovans nor for any other nation.

- The quotation referring to the “Moldovan nation and fraternal populations” seems out of context in 1917 as the ethnic concept of a Moldovan nătion emerged somewhat later and the *Sfatul Țării* generally referred to the Moldovans in a non-ethnic sense (IX, 46).
- “The reunification of the Moldovan people had positive consequences for the processes of economic and socio-cultural development. Therefore, despite many difficulties, continuing and

reconfirming its age-old nation-state traditions, on August 2, 1940, Moldovan statehood reconfirmed itself by creating the Moldovan SSR." (XII, 102). This quote and other statements in the textbooks bypass the question whether they refer to the Moldovan people in an ethnic or in a civic sense. Clarifying the difference for the pupils would be a starting point and explaining the ethnic/civic concepts in their historical context would be far more relevant than such a-historical normative statements.

- In the 9th-grade textbook, the role of national minorities in history is condensed in a section on the current position of ethnic minorities in Moldova (section 18), again without connection to previous insights on Russian revolutionaries or prosecution of Jews (IX). The same applies to the 12th-grade textbook: strongly implying that all interethnic problems have been solved without even referring to the situation of conflict around Gagauz autonomy. Although ethnicity certainly is but a partial explanation of the Dnjestr conflict, it seems odd not to refer to left bank separatism in a section on inter-ethnic relations at all (XII, 111-112).
- In Chapter 7 (XII, pp. 212) some non-Moldovan minority academics and cultural figures are mentioned in the text – among the other personalities rather than as a marginal note of political correctness.
- The laudable choice to add a special section dealing with minorities in the interwar period (XII, 98-101) is spoiled by unexplained focus on the Jews in Romania (rather than the overall dilemma's of nation-building) and the obvious anti-Romanian political punch on anti-Semitism, fascism and nationalism in Romania. Conversely, the existence of camps in Bessarabia and Transnistria in the war is not mentioned here (XII, 98-101). The Holocaust on the territory of Moldova and Transnistria is described in detail in a separate section, however (XII, 151-157). The argument of the section focuses strongly on Romanian guilt (irrespective of German pressure to intern or exterminate the Jewish population) rather than on the suffering of the victims. The "majority of Moldovans, Ukrainians, Russians and other Orthodox peoples" is even explicitly exempted from any guilt and praised as those helping the Jewish victims of racism and anti-Semitism (XII, 154).

V.2.5 History and historiography

Generally, (academic and ideological) historiographies and traditions in the writing of history may be beyond the reach of a student in 9th or 12th grade.

- Typically, the textbook quote historians without introducing them properly in terms of period and political views. Rather, a epithet like "famous historian" suggests whether the pupils ought

to agree or disagree with his views. Most quoted historians, moreover, are from the interwar period, not the authors of acclaimed recent studies, e.g. on the *Sfatul Țării* the textbook quotes Iorga, Boldur and Florin Constantiniu (XII, 80).

V.2.6 Recommendations

- Integration of the integrated history by using a concentric model that places the national history of what is now the Republic of Moldova in the broader framework of the region, which is in itself framed by general developments in European and world history. The definition of the region and the weighing of the various parts of it ought to be dynamic and shift with the historical theme and epoch. The interdependencies between these concentric circles ought to be presented explicitly to the pupils as a matter of priority.
- Because a meaningful discussion of historiographical position would require a relatively elaborate introduction even for 12th-grade pupils, the option of excluding references to academic historians, debates and schools seems defensible for a textbook. Thus, the added value of incidental references to historians or the insertion of very brief fragments of historiography is at least questionable. Only in the framework of a separate exercise with a good introduction and longer citations would this make sense (as a positive example, see: the section on communism in historiography; XII, 71-73).

V.3. Didactics

V.3.1 Questions and evaluations

The tests (“*autoevaluare*”) are well-structured in 1) facts, 2) understanding, 3) analysis/synthesis and 4) opinion. In many cases, however, the facts are historical details rather than key events. Many points of understanding actually ask for more restating of detailed facts rather than historical insight. Similarly, the analysis/synthesis usually targets a repetition of an argument presented in the textbook. The opinions asked for are actually no more than acceptance of the views expressed in the textbook as in many cases the answer is evident or far beyond the grasp of a 9th-grade student.

- Many questions overtax the students by asking them to formulate their own opinion on the basis of just one short text (or textbox) on a topic not explored in-depth in the main text: e.g. Paul Kennedy on the “Japanese economic miracle” (XII, 10).
- A fair number of questions ask students to apply new insights from other countries to Moldova. These questions, however, are highly speculative and mostly refer to a (projected) future rather than to historical trends and events (XII, 10, 12).
- The tests at the end of the sections are generally repetitive and normative: “Explain that restructuring in the USSR was inevitable” (IX, 87); “Give your opinion on Lenin’s role in Russian and world history” (XII, 70); “Argue why revolution is (not) a deviation from the natural course of history” (XII, 70).
- As an extreme case, the pupils are explicitly asked to pass a moral judgement (“based on moral human norms”) on the atrocities of the Holocaust (XII, 153).

V.3.2 *Layout and illustrations*

The use of *textboxes* has made the narrative of the textbook livelier and offered multiple opportunities to expand on certain issues without overloading or interrupting the main narrative. In combination with the illustrations, questions, chronologies and other additions the overall layout becomes somewhat chaotic and disparate, to the detriment of the readability of the textbook. Thus, some textboxes run over two pages. More importantly, the hierarchy of main text and textboxes is seldom observed. Logically, the textbox should either offer an additional explanation, and illustrative example, a historiographical perspective or a link to another period or region; all clearly subsidiaries of the main text.

- With textboxes and main text in parallel a clear hierarchy is needed to avoid confusion. In many cases, however, both texts seem to tell the same story in parallel, e.g. the Japanese economic miracle is explained in both (XII, 10) and details on crisis of 1929-1933 in the French, British, German and other European economies are also doubled (XII, 5).
- Too many textboxes easily detract from the main text without offering additional examples or explanations. Thus, the 3-page section on UK and USA features four textboxes to explain the New Deal, racism, Northern Ireland and Watergatē. None of these issues, however, is mentioned explicitly in the main text (XII, 55-57).

The *illustrations* used in the text are an improvement compared to the older, largely text-oriented textbooks. Each page contains at least 2-3 illustrations with to-the-point captions. Typically, the illustrations have been selected and placed to be just that, illustrations of the facts and arguments in the text, but no more than that. In terms of layout, the frequent use of pictures, textboxes and additions in the margin, the readability of the main text is at stake: columns are narrowed down to 2-3 words per line. Conversely, the pictures are comparatively small. As most pictures are static (person or building) or show generic scenes (workers at a factory, diplomatic meeting) rather than key historical events, this is not a serious drawback, but students are unlikely to pay too much attention to the illustrations. Larger pictures might give a more dynamic, detailed and deeper impression of historic events or situations. Additionally, sometimes charts and graphs might be used to free the main text of facts and figures, whereas cartoons have evidently been overlooked as an effective and appealing instrument to explain a social or political issue adequately, to arouse the students' interest and to discuss the context and intentions of the cartoon.

- Taking chapter 4-7 of the 12th grade textbook as an example (XII, 62-80), out of a total of 30 illustrations, all but one are pictures. Maps, graphs and cartoons are extremely rare. Out of the 29 pictures, 18 are static – displaying a person and sometimes a building – and 11 are dynamic - showing an event, more often generic (e.g. Italian delegation in Chisinau) rather than key historic events (e.g. storming the Winter Palace).
- Pictures of heads of states recently visiting Moldova are definitely out of place (and time) in chapters discussing the political development in their respective countries in the 20th century: e.g. F. Casini, S. Demirel and G. Bush in Chisinau (XII, 58, 66, 111).
- In its choice of illustrations, the textbook features both pro-Moldovan and pro-Romanian (esp. Iurie Rosca, XII, 110), but not the pro-Russian and separatist PMR leaders, a positive trend against the backdrop of politicisation.
- The map of the genesis of the EU-25 is completely out of context. The same goes for the map of Europe in 1914 (IX, 4, 24). Similarly, the map of EU enlargement up to 2004 at the very end of the 12th-grade textbook (not distinguishing between the current candidates, potential candidates and neighbouring countries such as Moldova) lacks any connection to the textbook (XII, 253).

V.3.3 *Factual errors, omissions*

Some factual errors and omissions in the text:

- Rotterdam is not “one of the largest Dutch harbours in Europe”. There are no Dutch harbours outside Europe and Rotterdam is reputedly the largest harbour in the world (XII, 5).
- Overlapping extracts from the Constitution of the Republic of Moldova appear at more than one occasion (XII, 44, 52).
- The discovery of penicillin is one of the very few non-political events listed in the chronology (IX, 203-204).
- The selection of events in the Chronology is unclear: The end of Greater Romania is listed for 1940, but not the beginning in 1918; the 1940 creation of MSSR is missing. Creation of MASSR misplaced in 1922. 1933 marked Hitler’s ascent to power in Germany (IX, 203-204).
- Not all terms listed at the end of each chapter are included in the Terminology. “Revolution” - takeover of political power by force or other non-democratic means. “Sovereignty” – as a quality of a state rather than a nation (IX, 205).
- For didactical purposes the Chronology and Terminology and the end of the textbook are useful (why were they omitted from the 12th-grade textbook?). In some cases definitions in the “vocabulary” differ from textbook to textbook. Compared to the general Chronology and Terminology and the end the very short “vocabulary” and list of dates seem rather redundant and ineffective.

V.3.4 *Recommendations*

- Open questions in the tests. Although the tests are certainly an improvement compared to previous textbooks, the didactical preference for a repetition of facts and the imposition of judgements is still strong. Open questions on an achievable level of analysis for the respective pupils would be an asset for the textbook: a much-reduced number of questions would enhance historical insight that is the result of the pupils’ own reflection rather than merely reproduced.
- Generally, at least in the draft textbook the quality of the often quite small pictures is often rather poor. It would be recommendable to reduce the number of illustrations substantially and to opt for larger, meaningful pictures with a direct and explicit link to the adjacent text. As a prime purpose of illustrations is to give pupils a visual impression of the historicity, the “otherness” of the period discussed, too many less-known faces and generic situations are not the optimal solution. Other textbooks often use contemporary cartoons to open a discussion

and create a better understanding of the political debates and questions of a certain historical moment.

- The chronologies to the individual chapters are often too small to be helpful. The general chronology omits a number of key facts. The general chronology should either focus exclusively on political events or be expanded considerably, maybe in two columns for national and international history. A list of abbreviations might be a useful addition to the textbook.

V.4 *Politics*

V.4.1 *Political or ideological bias*

Considering the fact that Moldovan history is of high political relevance and controversial in society and the media, any textbook may be perceived as politically or ideologically biased. Nevertheless, authors should do their utmost to counter such impressions and to present a well-argued view of history without avoiding or whitewashing the politically sensitive or negative sides of (national) history, especially for contemporary history. The political bias of the textbook is firstly pro-Moldovan, secondly pro-(Soviet) Russian and largely unsympathetic to Romanian history. Thus, negative events and epochs in Romanian history are highlighted, in particular in connection with fascism, whereas the dark sides of Russian and Soviet history are mentioned in passing and in euphemistic terms. Overall, the textbook is too politicised to suit educational purposes. Considering the political situation and polarisation in Moldova today this bias is understandable, but it should rather be an argument for extra caution especially as far as recent history and current politics are concerned.

The political bias is obvious from three perspectives: (1) a generally negative subjective views of Romanian history; (2) the super-imposition of today's political or societal declarations of intent on historical narrative; and (3) a superficial and sometimes apologetic treatment of the negative sides of Soviet history, compared to other forms of mass terror and dictatorship.

(1) Even though one might argue at what point in (recent) history a textbook ought to end, passing judgement on un-implemented, declared intentions of political leaders is definitely beyond the competence and mandate of a history textbook. There is no solid foundation or justification to pass judgement on current *political declarations of intent*.

- The caption to the map of Moldova's current neighbours is somewhat odd as the explanation concerning the "Romanian-Moldovan friendship" is a political statement, not a historical perspective (IX, 35).
- The caption on European integration (XII, 33-34) implicitly and explicitly overstates Moldova's perspective of EU membership, e.g. by depicting an Euro Credit Bank in Moldova with no apparent relation to EU institutions and by requiring the pupils to collect fact proving that "cooperation has become a matter of continuous concern for the Moldovan government." (XII, 34)

(3) Though less impertinently than previous textbooks, the draft textbook takes a consistent anti-Romanian position on historical events. For key, disputed and politically relevant events, the anti-Romanian positions are underlined and the flaws or dire consequences of the pro-Moldovan or pro-Soviet positions are largely toned down if not ignored.

- On the *Sfatul Țării* and the unification of 1918, the 12th-grade textbook quotes three Romanian historians discrediting the legitimacy of the *Sfatul Țării* and its leaders for various reasons without discussing the popular mandate or leadership qualities of the alternative movements (XII, 80).
- The significance given to the creation of the Moldovan Democratic Republic in Dec. 1917 is a-historic in two ways: as "the rebirth of the Moldovan state" neglects the difference in territory, duration and statehood between the mediaeval principality and the short-lived republic of modern times; and as "corresponding with the aspirations of the Moldovan people" invests the populace with a meta-historical sense of purpose and unity (IX, 46).
- In view of the current political polarisation, inviting pupils to write an essay on the political actions of the PPCD in the years 2002-2005 seems motivated by political partisanship rather than scholarly objectivity (IX, 39).
- The section on Mihail Sadoveanu demonstrates a strong political bias by underlining his family roots in the part of Moldova on the right bank of the Pruth and his importance for Romanian literature. To argue that "his literary work was dedicated to the history of Moldova, the Moldovans' struggle for national liberation and social rights" is a clear retro-projection of historical terms: It at least strongly and incorrectly suggest a sense of non-Romanian ethnic Moldovan nationhood in the early 20th century (IX, 174).

(4) Although less explicitly, the general view of the textbook is pro-Soviet or at least apologetic compared to the stark moral judgements on the Romanian part of Moldovan history.

- Compared to the atrocities and aggression of fascist regimes, the domestic and international policies of the Soviet Union under Stalin are strongly understated. Whereas the section on the MASSR focuses on the political institutions and neglects the effects of Stalinist purges and forced modernisation, the section on Romania highlights fascist movements and dictatorship. A comprehensive section on authoritarianism and political repression in the interwar period would be more appropriate. (Compare section on Italian and German totalitarianism, pp. 68-71). The synthesis of section 11 contrasts Western democracies to Hitler's and Stalin's totalitarianism extremely superficially (IX, 76-77).
- The assessment of collectivisation is positive and separated from the deportations and famines of the late 1940s (IX, pp. 88).
- The decisions of 1932 to introduce the Latin script in the MASSR and the 1937 decision to re-introduce the Cyrillic script require a (political) explanation. If the creation of the MSSR in 1940 is defined as a boost for cultural life, the purges of the cultural elites in the same period also have to be mentioned (IX, 57).

V.4.2 A-historical views

Two kinds of a-historical or meta-historical views reoccur in both textbooks: (1) the renaming of historical terms from today's norms of political correctness; and (2) the creation of an a-historical continuity of state and nation for Moldova.

(1) A key issue concerns the (non-) use of *historical terms* and self-denominations.

- No doubt, the Russian negotiators of 1812 have expanded the term "Basarabia", falsely and historically incorrectly. Yet, since then the use of the term for the entire interfluvium of Pruth and Dnjestr has become a historical fact in and by itself. Pointing to the fallacy of 1812 as a "colonial term" is one thing, but replacing "Basarabia" by the politically correct term "Eastern Moldova" or "Moldova in-between Pruth and Dnjestr" is not a historically adequate solution (XII, 4).

(2) Both textbook drafts demonstrate a strong pro-Moldovan, pro-independence bias, e.g. by retro-projecting Moldovan statehood in history, underling the continuities between older forms of statehood and modern sovereignty as well as a conscious striving on the part of the (civic or ethnic)

Moldovans towards national self-determination and/or national statehood as a driving force of history. By and large, these are a-historical assumption, falsified rather than corroborated by any modern historical research on nation and state building for Moldova or other current nations and states in the region.

- Asking the pupil to “characterise the developmental perspectives of Moldova in the 21st century” strongly suggests that these are not subjective and speculative views, but rather ascertained facts (IX, 17)
- Normative and a-historical judgements frame the section on the MSSR; referring to “many mistakes” without specification and the overall “positive consequences of the reunification of the Moldovan people” (IX, pp. 88).
- The lead-in of the section of the formation of the Moldovan SSR dictates a highly normative and a-historical judgement: “The reunification of the Moldovan people had positive consequences for the processes of economic and socio-cultural development. Therefore, despite many difficulties, continuing and reconfirming its age-old nation-state traditions, on August 2, 1940, Moldovan statehood reconfirmed itself by creating the Moldovan SSR.” (XII, 102). Apart from the moral impetus, the quote confuses historical context and a meta-historical (at best finalistic) judgement on a historical event. Moreover, the quote ignores the predominance of substantial discontinuities of functions and concepts between Medieval, early-modern and a contemporary statehood. The teleological and meta-historical process towards realisation of Moldovan statehood is strongly reminiscent of older late 19th-early 20th century historical literature, e.g. in Romania. Evidently, the fact that the creation of the Moldovan SSR in 1940 was by no means a spontaneous and autonomous decision of the Moldovan people and/or its leaders is neglected in this quote.
- Students are asked to demonstrate the “necessity to create the MASSR” on the basis of two quotes from contemporary documents. Neither the directing role of Moscow in the creation of this and other ASSR’s, nor the historical subjectivity of this “necessity” are pointed out (IX, 58).
- Although chapter 4, International Relations 20th-21st century (IX, 117-172) is overall the most balanced and consistent chapter in the 9th grade textbook, a major flaw concerns the stark political partisanship concerning the historical dispute over Bessarabia in the interwar period. By raising the question to what extent certain quotes from respected (Western) historians “are in accordance with the historical truth” the authors of the textbook are quite out of line (IX, 130-131).

V. 4.3 Recommendations

- De-politicisation by ending the narrative with 1991 independence and by omitting normative and partisan statements on controversial historical events and their societal consequences. In this respect a more structural and comparative approach might be helpful to demonstrate that no nation is a uniquely positive or uniquely negative exception to European history. E.g. without following an out-dated totalitarianist logic, it may be argued that National-Socialism and Stalinism were both part of the structural phenomenon of “totalitarianism” (understood as an ideological utopia rather than a political reality) in the 20th century as an Age of Extremes.
- Similarly, the constructivist aspect of the emergence of nations and nation-states in the 19th century was common to all nations, not only to the Romanian or Moldavian nation. The nationalising policies of the Romanian state towards its newly won territories, moreover, were also part of a much broader phenomenon in Eastern Europe. A more structural approach and certainly a more comparative approach would reduce the prominence of the moral and normative judgements. Arguably, moral judgements are too prominent in the historical-structural narrative of the textbooks.

5. Conclusions

In sum, the revised draft textbooks do represent a step forward in substance, didactics and layout compared to some of the 1990s textbooks currently in use, but progress from the first to the current second draft is virtually non-existent. The minor, largely cosmetic changes are totally unrelated to the serious and substantial points of critique in the review report. Five key issues stand between the current draft and a historically sound, didactically usable and politically unbiased textbook.

1. The number of themes and topics is far larger than in comparable textbooks from other countries. Reducing the number of chapters and themes as well as the overall size of the textbook (at least) by half is therefore a major challenge for the authors.
2. The basic structure of the book, dividing contemporary history in socio-economic developments, foreign/domestic politics and culture/science, is counterproductive from a didactical and a historical perspective. The unbalanced subdivision in regional and country sections aggravates the consequences. On the main level of the book structure, a sequence of key historical periods (WW I, interwar period, WW II, post-war period, 1989/1990, etc.) seems advisable. The logical primary framework of reference for each period would be Europe. Within

these periods a subdivision by themes (e.g. fascism, communism) could be combined with an explicit concentric model, shifting the perspective (depending on the topic) from Europe to Moldova or from Moldova to the relevant regional context, be it Romania or the USSR in the interwar period or the EU in the post-1989/1990 period. As a consequence, Moldovan history (e.g. as a component of Russian/Soviet and/or Romanian national history) could be much more easily integrated into European history.

3. In view of the political and societal polarisation in Moldova today, the anti-Romanian, pro-Moldovan and (to a lesser extent) pro-Russian/Soviet bias of the textbook is a matter of serious concern. Especially as far as crucial political events are concerned (e.g. Romanian unification of 1918, the *Sfatul Țării*, the creation of the Moldovan ASSR and SSR, the ultimatum of 1940, etc.) the textbook ought to present a balanced view rather than to put forward a partisan opinion supported by a highly selective set of quotes and sources. A balanced view ought, for instance, to give equal attention to fascism and communism and, more importantly, to focus on the structural causes and characteristics of these historical phenomena rather than on moral judgements.
4. The exercises and evaluation questions are still oriented towards the reproduction of a predefined opinion or historical fact. Again: less is more. It might be considered to design special sections focused on active exercises supported with more material and an open approach.
5. In a truly integrated history, the connections and links between the different levels (global, European, regional, national, etc.) should be made explicit, no matter what set-up or structure is chosen. In the current version cross-references between sections are scant and each chapter stands on its own. The recommendation would be at least to open each chapter with an introductory paragraph that provides the link with the previous chapter and the relevant context found elsewhere in the textbook.

Anexa 22

COMUNICAT DE PRESĂ

Proiectul moldovenesc și controversele privind noile manuale de istorie din Republica Moldova

În lumina recentelor dezbateri în jurul așa-ziselor „manuale de istorie integrată” din Republica Moldova, Institutul „Georg Eckert” emite următoarea declarație privitoare la rolul său în acest proces.

I. Despre evoluția procesului de elaborare a manualelor

Societatea și politicienii moldoveni sunt profund divizați în problema despre modul de concepere a noilor manuale școlare de istorie. După o dezbateră violentă și diverse consultări cu organismele internaționale, guvernul a decis să implementeze o „concepție integrată”, menită să situeze istoria moldovenească într-un context european mai larg, din care Moldova a făcut din totdeauna parte și va face, cu atât mai mult, în viitor. Un asemenea mod de abordare pare să fie în acord cu orizontul politic al generațiilor în creștere din Moldova de azi. Ba mai mult, el corespunde atât tendințelor comune din alte țări europene cât și metodologiei și principiilor aplicate de cei mai buni autori de manuale din Europa.

Manualele de istorie recent editate și distribuite în Republica Moldova au fost elaborate de autori moldoveni desemnați de către guvernul moldovean. În vederea garantării unui standard metodologic înalt și asigurării unei prezentări imparțiale, Consiliul Europei și Institutul „Georg Eckert” au fost solicitate să-și împărtășească experiența în elaborarea manualelor cu acești autori. Institutul „Georg Eckert” subliniază că rolul său în acest proces de elaborare a manualelor a fost de a contribui la ameliorarea calității didactice a lucrărilor și de a sprijini autorii de manuale în eforturile lor de elaborare și implementare a unei concepții integrate în predarea și învățarea istoriei.

Institutul „Georg Eckert” s-a pronunțat chiar de la început în favoarea unui proces deschis, transparent și democratic. Pentru a asigura succesul și o accepțiune largă a reformei manualelor, un asemenea proces trebuie să fie bazat pe o diversitate de contribuții provenind de la relevante instituții istorice și pedagogice din Republica Moldova. De aceea, s-a sugerat chiar de la început ca, adițional expertizelor furnizate de forurile internaționale, să fie inițiat un proces de revizuire istoriografică și didactică în interiorul Republicii Moldova.

II. Procesul de evaluare

Manualele în cauză au fost recenzate de experți desemnați de Institutul „Georg Eckert”. La a doua verificare s-a constatat că nici unul din manuscrise nu a atins pe deplin obiectivele stipulate de Curriculumul moldovenesc. Unele din ele au fost chiar departe de a întruni noile standarde metodologice.

Experții Institutului „Georg Eckert” au recomandat o revizuire serioasă a acestor manuscrise și nu au sugerat în nici un caz ca ele să fie publicate în versiunea în care au fost prezentate spre evaluare.

În plus, Institutul „Georg Eckert” nu consideră și nici nu a considerat ca „noile manuale” să le înlocuiască în exclusivitate pe cele precedente. Dimpotrivă, dat fiind lacunele noilor manuale, utilizarea precedentelor manuale adițional cu cele noi pare să fie un mod benefic de abordare.

Institutul „Georg Eckert” nu are mandatul să aprobe manuale nici în context german și nici în context internațional. Rolul Institutului „Georg Eckert” este cel de corp consultativ. Prin urmare, expertizele sale nu pot să substituie procesul intern adecvat de evaluare și aprobare a manualelor școlare. Institutul „Georg Eckert” a sprijinit guvernul moldovean în încercările sale de ameliorare a predării istoriei și scrierii manualelor însă *nu a aprobat* manualele în cauză.

III. Concluzii

În cadrul celor trei seminare realizate doar în 2006, Institutul „Georg Eckert” a făcut tot posibilul pentru a sprijini procesul de evoluție (de îmbunătățire) a manualelor. Seminarul de totalizare, din decembrie 2006, s-a confruntat cu un subiect dificil privind modalitatea de interpretare a perioadei interbelice și de transferare a rezultatelor cercetărilor istorice academice în școală. Acest seminar a demonstrat că subiectele controversate nu trebuie evitate în procesul de predare a istoriei. Totuși, ele trebuie prezentate astfel încât să ajute elevii să-și formeze abilități de comparare, să poată formula concluzii și să-și construiască judecăți proprii.

Manualul nu este cel mai adecvat loc sau mediu în care să fie dezbătute conflictele ideologice și politice. Institutul „Georg Eckert” recunoaște că, în aceste circumstanțe dificile, autorii au făcut tot posibilul să amelioreze predarea istoriei. Institutul „Georg Eckert” regretă că noile manuale au devenit subiectul unor controverse politice și speră ca criticile enunțate să se transforme într-o dezbatere mai rațională și o cercetare profesionistă privind conceptul de predare a istoriei moldovenești într-un context european și global.

15 decembrie, 2006

Anexa 23

DGIV/EDU/HIST (2006) 04

Report of the Seminar on

“The use of multiperspectivity in teaching history”

Holercani
Republic of Moldova

Friday 14 – Saturday 15 July 2006

Strasbourg

Report of the Seminar on
“The use of multiperspectivity in teaching history”

Holercani
Republic of Moldova

Friday 14 June – Saturday 15 July 2006

Report by

Mr Stefan IHRIG, M.A.
Georg Eckert Institute for International Textbook Research
Braunschweig, Germany

The opinions expressed in this work are those of the author and do not necessarily reflect the official policy of the Council of Europe.

I. INTRODUCTION

The Seminar on “The use of multiperspectivity in teaching history” held in Holercani on 14-16 July 2006 was organised by the Council of Europe, the Ministry of Education of the Republic of Moldova and the Georg Eckert Institute for international Textbook Research.

The goals of the Seminar were to:

- (i) discuss approaches in the preparation of history textbooks and teaching materials and, in particular, multiperspectivity;
- (ii) present and discuss the second expertise on the draft history textbooks prepared by the experts of the Georg Eckert Institute in cooperation with the Council of Europe;
- (iii) provide opportunities for dialogue between textbook authors and teachers;
- (iv) introduce and discuss methods of introducing multiperspectivity into classroom practice.

The seminar was attended by Mr Victor ȚVIRCUN, Minister of Education, MR Valerian CRISTEA, Vice-Prime Minister, Ms Gallina GAVRILIȚA, Ministry of Education, Ms Valentina HAHEU, Government Advisor, as well as by teachers and educational specialists from various parts of Moldova. The team of the Council of Europe consisted of Ms Tatiana MINKINA-MILKO, Administrator, as well as Ms Fiona KENNEDY and experts Ms Louisa BLACK from Portugal, Professor Mihai MANEA from Romania, and the group of experts from the Georg Eckert Institute: Dr Falk PINGEL, Acting Director of the Georg Eckert Institute, Mr Stefan IHRIG, Professor Krista ZACH and Professor Wim VAN MEURS. The attendance totalled 26 on the first day and approximately 59 on the second day when Moldovan teachers also participated.

The programme of the Seminar included plenary sessions, workshops and round table discussions, which provided an opportunity for a wide exchange of opinions. The seminar focused both on the textbook revision process and on the presentation of new methods in teaching and writing history.

The Seminar began on 25 April 2005 and was opened by Mr Valerian CRISTEA, Vice-Prime Minister of the Republic of Moldova. He greeted the participants and described how this Seminar was part of a long work process. Mr Victor ȚVIRCUN, Minister of Education, stressed that the elaboration of an “integrated history” for the Republic of Moldova was a huge task. With a multiperspective approach, generations of students would be educated in such a way as to make them more open and knowledgeable citizens. The principles of multiperspectivity and “from local to global” will allow the domain of education in the Republic of Moldova to become

more modernised. In essence, he proceeded, “integrated history” is a misnomer because there can be no such thing as a “disintegrated history” as a discipline - only history.

Ms Tatiana MINKINA-MILKO, Administrator, History Education Division, Council of Europe, pointed out that, at the Warsaw Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe in May 2005, history teaching featured as one of the top priorities on the agenda for coming years. She stressed that this seminar had been organised at the request of the Government of the Republic of Moldova. Speaking about the examples of regional projects in which the Council of Europe have participated Ms MILKO referred to the Tbilisi Initiative and the Black Sea Initiative Projects. The latter was entitled “A history of interactions” and was aimed at taking a completely new approach, and not just overlapping national histories. The focus of this integrated history project was on social and cultural history. The reactions of students to these projects unanimously showed that they shy away from texts which are overloaded with facts. Future projects of the Council of Europe will encompass such themes as the image of others, as well as new methods in teaching history in conflict and post-conflict societies.

Dr Falk PINGEL, Acting Director of the Georg Eckert Institute, Braunschweig, Germany, explained the role of his institution in the process of textbook revision in the Republic of Moldova. He stressed that the Georg Eckert Institute can assist insofar as providing valuable experience in this area, but it cannot do the work itself; it can only act as a support mechanism in the process. The Georg Eckert Institute can suggest options based on its international research, which can be either accepted or rejected by the relevant national players. The question is always: what are good examples and what can easily be conveyed? He insisted that the pupils should be of fundamental importance when writing history textbooks.

II. SUMMARY OF REPORTS ON THE SECOND EXPERTISE PREPARED BY THE GEORG ECKERT INSTITUTE ON THE DRAFT MOLDOVAN HISTORY TEXTBOOKS

A. Background

The current textbook revision process in the Republic of Moldova is part of a larger process, which has been underway for a couple of years. New draft textbooks for the new course on “integrated history” were presented to the Council of Europe already in mid-2005. The Council of Europe commissioned the Georg Eckert Institute to provide an expertise on these texts, which was subsequently presented to the Council of Europe and later in 2005 to the textbook authors at a workshop in Braunschweig (December 2005). Following the changes made by the authors, a second expertise was commissioned by the Council of Europe. This second expertise was presented to the Council of Europe by the Georg Eckert Institute in May 2006 and to the Moldovan textbook authors during this seminar by its authors, Professor Wim VAN MEURS, Professor Krista ZACH and Mr Stefan IHRIG.

B. Presentation of the second expertise by the GEI at the Plenary Session

Mr Stefan IHRIG presented a general overview of the second expertise on the draft Moldovan history textbooks by the GEI. The draft textbooks which were analysed were:

- Popovici, Corneliu and Angela Popovici: *Istorie. Manual pentru clasa a VI-a.*
- Certan, E. et al.: *Istorie. Manual pentru clasa a VII-a.*
- Boico, Petru et al.: *Istorie. Manual pentru clasa a VIII-a.*
- Nazaria, Sergiu et al.: *Istorie. Manual pentru clasa a IX-a.*
- Nazaria, Sergiu et al.: *Istorie. Manual pentru clasa a XII-a.*

The principal aims of the ongoing textbook revision process were summarised by Mr IHRIG as: (a) to integrate national history with global history; and (b) to introduce a multiperspective approach to history teaching and learning into the Moldovan educational system. The analysts were of the opinion that both goals were not sufficiently reflected in four of the five books evaluated for the second time. Only the book by Corneliu Popovici and Angela Popovici exhibited a measure of improvement that warranted a positive review by the analysts. In general, the principal aims of the current textbook composition phase were not realised because:

- the texts are often not logically structured and do not make enough use of possible connection points or indeed neglect these altogether;
- historical information, as well as the historical narrative, remain compartmentalised and the narrative is often horizontally structured, giving the opinion that each individual aspect stands alone (national histories, economic, political and social history);
- the author's text and the source material present a one-dimensional view on the history being described, i.e. sources complement the author's text, but no dual or multiple perspectives are offered;
- the questions do not link different topics but remain within the focused scope of one section;
- the questions do not encourage a critical treatment of history.

Other concerns voiced by the analysts related to the author's text, the use of pictures as well as theme selection and historiography. It was found that the author's text suffered from specialised information which, in combination with a weak narrative, resulted in a rather encyclopaedic style of text. Regrettably, pictures were only seldomly used as sources and then mostly as mere illustration. Furthermore, it was noted that some critical historiographical issues were avoided altogether, for example, World War II. Another historiographical problem was that sometimes the explanations and definitions offered were somewhat bias. It was felt by the analysts that the first expertise had been largely ignored in the second revision process.

On the other side, it was stressed that there were also some general positive developments. Almost all the substantial changes that took place have been reviewed positively, especially when the authors tried to introduce and contextualise the topics at hand. Positive developments included such efforts as to include new source materials, to rearrange the material and/or the section sequence, as well as to improve the layout. It was felt necessary to stress in the second analysis that there were some overall positive developments in the textbook revision process, of which two were the inclusion of difficult topics such as immigration in the 19th Century and the Holocaust, as well as the inclusive approach towards other ethnic groups living in Moldova.

General recommendations by the analysts were:

- to reapproach the structure and theme selection with question such as:
 - what do authors want to get across through their topics and themes?
 - where are the common threads of topics, what are guiding themes of a period and how do they develop over time and in the narrative?
 - what is necessary to understand the given period?

- what are the skills students should acquire and how can the topics and the description of these topics support this acquisition of skills?
 - what kind of factual information is really necessary for understanding the developments described?
-
- to rethink the structure in relation to source selection;
 - to tighten the author's text in favour of more discussion using sources and questions;
 - to restructure the narrative in a more open way;
 - to make the language of author's text more accessible;
 - to cross-reference topics and themes;
 - to connect the questions section with the rest of texts so as to allow for more imaginative work on the topics.

Ms ZACH commented on the two books that she reviewed (VIth and VIIth grade). She was of the opinion that the textbook for the sixth grade had undergone a series of successful revisions and had managed to improve on many of its previous shortcomings. The most notable improvements were the integration of certain topics, the structure of the text and shortening of the text (i.e. a marked reduction in the previous encyclopaedic style). She pointed out, however, that many topics were still uselessly separated from one another. It was also noted that in many sections the interplay between text and source material was still rather one-dimensional and that this use of text and sources did not represent a multiperspective approach to history.

In relation to the textbook for the seventh grade, she was concerned about the overall structure of the book. There were too many instances of compartmentalised information and many chances to integrate history had been missed altogether. While, in the revision process, some instances of a multiperspective approach had been introduced, the overall textbook still displayed major shortcomings in this area. Her recommendation was to revise the overall structure of the text.

A similar critique was voiced by Mr IHRIG in relation to the textbook for the eighth grade. Here too, little integration of histories had been achieved. The text displayed a narrative which did not offer much framing, but at the same time yielded an overwhelming amount of detailed factual information. Some of the exercise and source sections which were revised showed remarkable improvements, yet much of the book remained unchanged. It was suggested that the whole structure be revised with the students' abilities and interests in mind.

Professor VAN MEURS acknowledged the considerable development in Moldovan history textbook writing over the last 10 to 15 years. He was concerned about the number of topics conveyed in the texts and pointed out that the focus should be on methodology rather than getting as much factual information across as possible. While he appreciated the improved lay-out of the textbooks, he asked the authors to rethink what image is really important in what context. He stated that while history is holistic, textbooks still need a clear and reasonable structure. The two books on the

20th Century which he reviewed did not use the possible links and contexts which its topics offered and indeed needed. The result was, for example, that the East-West divide appeared in the narrative without justification. He also pointed out the various risks involved in trying to frame an integrated history such as an historical focus on statehood and continuity. Moldova, as a latecomer to state and nation-building, warranted an especially careful approach. While he concurred with many of the general criticisms voiced in relation to all textbooks reviewed, he focused on the problem of politicisation of history. He pointed out that history textbooks were never objective, but that this did not mean that there was not a sliding scale for measuring politicisation. Especially in a country like Moldova, the textbook authors should go the extra mile to ensure the relative neutrality of the views presented. Three issues are the key here:

1. no suggestive questions pointing to or inducing students to repeat or restate a political judgement;
2. depoliticise the narrative by placing events in a broader, structural framework;
3. replace the conclusions on moral stance and consequences by questions on context, constraints, causes and perceptions.

The textbooks in question can be viewed as being pro-Moldovan, anti-Romanian and, to some degree, pro-Russian/Soviet in their judgements and interpretations. Mr VAN MEURS further suggested that a regional focus in the narratives of the textbooks could alleviate the danger of displaying a political bias.

Mr Victor SÎNCHETRU, a school inspector from Moldova, confirmed that the changes were not substantial. He further stressed that the question sections of the textbooks did little more than underline the points made by the author's text. Various other participants stressed the need for an ongoing process in order to create accessible textbooks and to achieve "European standards".

C. The workshops focusing on textbook expertise and the second plenary session

The workshops of the Holercani seminar represented a first chance for the textbook authors to discuss the second expertise with its authors. During the session on Friday, the authors and the experts discussed the expertise and many detailed questions as well as more general matters were discussed in a friendly, open and productive atmosphere. The first workshop on the history up to the 20th Century was chaired by Professor Krista ZACH and Mr Stefan IHRIG. The second workshop on the 20th Century history was chaired by Professor Wim VAN MEURS and Dr Falk PINGEL.

In these two workshops a lively discussion on the various aspects of the textbook revision process took place. While the experts and the authors were able to clarify a variety of specific aspects, general questions were also discussed. For example, the

question of “how much multiperspectivity can students of lower classes handle?”. It was mentioned that the main point of history teaching at this level was to show that history was something which had to be reconstructed and may be questionable. It was also stressed that it may be difficult for teachers to handle difficult question sections which explore multiperspective aspects of history without much basis for this in the textbooks.

Unfortunately the authors and the experts had little time to exchange opinions. The two rapporteurs to the plenary, Mr Victor SÎNCHETRU and Ms Corina LUNGU, stressed that further changes and improvements were needed, in particular, concerning the contextualisation of information. The question was raised about into which contexts certain data should be inserted and how the narrative could be structured.

In the workshop chaired by Professor VAN MEURS and Dr PINGEL, the question about when to stop the narrative of the textbooks on 20th Century history arose. The depictions of the most recent events suffer from omissions and a political bias. Thus, for example, the secessionism of the Dnestr territories is left out of the narrative. This aspect could, however, be placed into its historical context, thus exploring such notions as political engineering, the origins of the conflict in history and such questions as “What brought and kept left and right banks together in history? What separated them in historical experience?” In general, it was suggested in the light of the attempted depoliticisation of history textbooks to stop the narrative in the early nineties.

In the workshop chaired by Professor ZACH and Mr IHRIG the relationship of history textbook writing and general historiography was discussed. Professor ZACH pointed out the role of Mihai Viteazul, who was perceived in the textbooks as the ruler of all Romanian regions. What escaped the textbook narrative in fact is that this did not exactly represent the state of the historiography and that his status differed in Transylvania from that in other regions. Some textbook authors expressed concerns that it might be difficult for the textbook to incorporate the most recent developments in international historiography if they contravened the generally accepted views of the society in question. All participants in the workshops stressed the need to keep the textbook revision process open to continued input by teachers and pupils alike. Many authors were of the opinion that the possible difficulty teachers might have with the new didactic approaches and source materials could be offset by publishing a teacher’s guide to the new series of books.

A variety of comments were also made on the problem of politicised history in the plenary discussions. Professor VAN MEURS highlighted the character of history as interpretation and the need to work hard to rid the texts of political bias. Dr PINGEL reported on the Italian experience where twenty years ago the authors’ political viewpoints were clearly visible in history textbooks. Now, however, it was virtually impossible to establish the political alignment of the authors simply by looking at the textbooks. He asked that not too much should be expected of the Moldovan authors at this point, given that the Italian process took twenty years and that it was already

laudable that they were on the right track. Professor MANEA stressed the need for textbooks to take account of the multiculturalism of the society for which they were written. He went on to point out that the language of the textbook was of utmost importance to its reception in the classroom. He underlined the need to incorporate all the experience, and feedback which could be gained from schools.

Ms Tatiana MINKINA-MILKO emphasised that the problems facing textbook revision and history teaching were relatively similar all over Europe, especially in Eastern and Central Europe. If she was asked what was important in implementing a multiperspective method in these different national contexts, she would say it was textbook revision. Representing history in its full complexity, yet without creating new dividing lines, was an undeniable priority. She stressed the role of history teaching in the development of pupils' analytical skills. However, she went on to say that school history should not kill curiosity but, on the contrary, should encourage it. History teaching was after all a creative process and history textbooks should be understood as tools for teachers and pupils alike. Ms Tatiana MINKINA-MILKO further underlined the importance of a dialogue form of textbooks fostering communication between teachers and students. Mr Sergiu NAZARIA and Ms Maria VEVERIȚA stressed that this should be a continuous and open process.

In his final comments, Mr Victor ȚVIRCUN, Minister for Education, commented on an earlier remark made by the Parliamentarian Mr Ion VARTA, who stressed the possibility of a destabilisation of the Republic of Moldova in the process of implementing an "integrated history". The Minister pointed out that history should be a stabilising factor and not a battleground for politics. He added that the purpose of having European experts present in the process was not that they solved Moldova's political problems but that they supported efforts to improve textbooks.

D. Presentations on new methods for textbook writing

- (i) Writing national school history textbooks in a European context during the period of globalisation

Dr PINGEL focused his presentation on the relationship between the concepts of integrated national and European history. He began by asking why we should opt for an integrated approach to history. He explained that the reason was that this approach fitted best the world in which we lived, as history was interconnected in much the same way as the world. Integrating history means that one needs to have a concept of European history. At the same time the concept of an "integrated history" was common to all of Western and now also of Eastern Europe. It should, however, be stressed that integrating history did not mean abolishing national histories.

What an integrated history could look like in practice was exemplified by the example of Spain. The Spanish context provided for double and multiple identities with different provinces, such as Basque or Catalan regions, having their own textbooks in

their own languages. National Spanish textbooks of the nineties included a broad range of topics, which were drawn from national, European and non-European contexts. Textbooks were published by three different publishing houses and all of them displayed a different focus, yet, they were all based on the same curriculum.

When discussing the use of “Europe” in textbooks of the nineties from different countries, Dr PINGEL illustrated some of the issues that have to be dealt with regardless of national background. As an example of how the term “Europe” was used, he pointed out the phrase “it happened in Europe”. “Europe” featured as an undefined geographical entity and the question of how to define “Europe” was central. Was it only a sum total of national histories? Where were the borders of “Europe”? How could it be defined politically? Does it consist, for example, of the members of the Council of Europe? As an example of how the identification of Europe and European spaces has been dealt with, a number of maps were put on display by Dr PINGEL.

The difficulty of narrating European history was underlined by an example of how it is often done in textbooks. Often an approach was used whereby different countries were included in the narrative whenever they contributed to European history. In fact, they became typological contributors. For example, France was used when examining revolution and Great Britain when discussing industrialisation. However, when using such an approach, countries such as Sweden or Moldova were not featured at all. Did this mean they had not contributed to European history? On the other hand, modern European history provided teachers and textbook authors with many easy access points. Dr PINGEL drew attention to the possible use of pictures of EU-European passports, which could be used to enter into a discussion of European history and identity as well as the relationship between national and European identities.

- (ii) The idea of concentric circles as a structuring aid for the narrative of integrated history textbooks

In his presentation, Professor VAN MEURS addressed the issue of how to achieve a balance between national, regional, European and world history. He presented his thoughts on how to narrate certain historical themes in a way that combined various levels of history. He proposed the integration of history by using a concentric model that places national history in the broader framework of the region, itself framed by general developments in European history. The interdependencies between such concentric circles ought to be presented explicitly to pupils. He added that the central issue was one of selection, because history was all about making choices, history-writing meant making choices and history-textbook writing even more so. The parameters for these choices were formed by the adequacy of the framework in time as well as in space. History was holistic: “relevant” or “adequate” was in the eye of a beholder, historians. History itself did not provide objective criteria for writing or telling it. Most debates centred on the question of an appropriate or adequate framework in time or space. Was it meaningful to compare the neutrality of the

Netherlands and that of Romania at the beginning of World War I? Or industrialisation in Germany in the late 19th Century and the Moldovan Autonomous Republic in the early 20th Century? Was it appropriate to highlight continuity from Tsarist colonisation to communist nationalities policies? How about comparing the statehood of Moldova as a medieval principality and as a Soviet Republic? Was the relevant Professor VAN MEURS summed up by saying that history was holistic and did not provide historians with objective frameworks in time and space or obligatory comparisons. A textbook, however, needed structure and organisation rather than holistic disorder.

When looking at history from a national perspective, there were certain risks and biases one may have to tackle. These were not simply resolved by an integration of history with a 50-50 per cent ratio in respect to national and universal history. In the end, the responsibility and freedom of an author to choose were inherent in any attempt to write history. National history exemplified this in relation to borders because they changed significantly in history and, therefore, a historicised and flexible framework was needed from the outset. The Moldovan case illustrated that present-day borders could not be projected back in order to narrate national history. Simply the differences between today's borders and the different concept of the Budjak as well the Moldovan Autonomous Republic's borders clarified this point. Although, in modern history, the state was portrayed as the key element in decision-making, which shaped the life of the people, it was less prior to the 19th Century. Even in modern times, most structural developments were of a much larger nature, for example, fascism, modernisation, communism, revolution, World War II, industrialization, nation-building or the increasing role of the state itself. A national case was usually more of an illustration than the core or trigger, especially when dealing with a country which is rather small by European standards. The specifics of national cases were best highlighted by starting the narration from a broader framework, for example: whereas Communism claimed a total break with its Tsarist past, historians might highlight certain continuities. In the interwar period there were claims made by Bucharest or Moscow of total contrast in relation to the development of Bessarabia and the Moldovan Autonomous Republic. In this case, historians might underline the shared problem of marginality.

Professor VAN MEURS pointed out how the Russian Revolution of 1917 and the Moldovan ASSR in the year 1924 could be treated. He started by stressing that timeframes were not inherent in history and depended on the perspective and preferences of historians. They might be perceived as more or less adequate, but they are never objective. One of the key questions when trying to identify timeframes was that of "where are the continuities and discontinuities?" Pre-1991 Moldovan textbooks and history books overstated a relentless revolutionary continuity from Decembrists to Narodniki to the Russian Revolution of 1917, adding an overstated local role of Pushkin as an exile in Chișinău, of the Iskra printing press there as well as of quotes from Lenin on Moldova. Now the opposite tendency could be identified: the Russian Revolution came from nowhere. No pre-history in relation to socialist theory, the workers movement in Europe or the socio-economic situation in Tsarist

Russia was recounted. The Sfatul Țării presented itself as a typical case where a narrative which was not safeguarded by concentric circles seemed to have to choose whether the revolutionaries were social or national revolutionaries. Matters of interdependency and interconnectedness were lost in such a narrative.

E. Workshops on textbook writing

The workshops on textbook writing on the second day focused on the idea of integrating history. The idea of concentric circles, interdependencies and the contextual structure of events were used to elaborate on possible structure of the narrative of the textbooks. The workshop led by Professor ZACH and Professor VAN MEURS worked on this problem in two groups. One focused on “modernisation” especially in the 19th Century, while the other focused on the Russian Revolution and the developments in Bessarabia at that time. Each group worked with one of the experts on problems relating to their manuscripts. Both groups came up with new narrative structures which were markedly different from what they had worked with in their manuscripts. The group on modernisation led by Professor ZACH created a structure which developed from local and regional developments to the broader continental and international contexts. The group on the Russian Revolution led by Professor VAN MEURS came up with a narrative structure which progressed from the events in Russia to the events in Bessarabia and Chișinău. In both groups the non-academic as well as the academic members of the teams engaged in an open and fruitful discussion. The creativity of the participants as well as the usefulness of the structures which were developed was remarked upon by all the commentators.

III. SUMMARY OF THE DISCUSSIONS AT THE PLENARY SESSIONS AND OF THE WORKSHOPS ON THE SECOND DAY

The second day of the Seminar focused on the presentation of new methods in history teaching in the plenary session as well as on the transfer of some of these methods in the workshops. The presentations from the plenary as well as the experiences from the workshops on textbook work have already been reported on in the previous section of this report.

III.a The use of multiperspectivity in teaching history: overview of the Council of Europe

Ms Tatiana MINKINA-MILKO gave an overview of the Council of Europe's opinions and activities regarding the field of history teaching. She stressed the importance which the Council of Europe gives to history teaching summing it up in the phrase that history cannot be replaced by any other discipline. A view expressed in a variety of Council of Europe documents was that history should not be used for the purpose of political and ideological manipulation. She made reference to the Council of Europe document "Recommendation on History Teaching in 21st Century Europe" in which the changes which took place in the European landscape were described. In a newly established European space, we are all different, yet we share common values. One of the main questions which arose out of the new context of Europe was how to teach that diversity is not a danger?

The question of setting the foundations for a peaceful coexistence of peoples was to be the goal for history teaching in the 21st Century. It would bring people together instead of separating them. Ms MINKINA-MILKO defined the key tools needed by people, and which should be provided by history teaching, as being respect of other cultures and an ability to listen to others. One of the cornerstones of this policy is the promotion of respect for different views as this is the basis for any true dialogue. The Council of Europe wanted to share its experience; however, equally important was receiving input by educational experts from the different national contexts.

III.c How to help teachers use a multiperspective approach when providing in-service training

Ms DE BIVAR BLACK focused her presentation on the difference between teaching facts and teaching skills. While the former was oriented towards knowledge and giving answers, the latter was about interpretation, how to think and how to ask questions. She underlined that multiperspectivity is an important concept for history teaching because of the societies we live in today. Such societies consist of different communities with different backgrounds and experiences as well as having different

stories and interpretations. She added that the inclusion of different perspectives of various communities in classroom practice creates a basis for multiperspectivity.

She stressed the pivotal role of sources in history education. Available source material, for both primary and secondary, defined our knowledge of the past. Sources came in all shapes and sizes: books, documents, bills, drawings, films, pictures, vases, etc. The interpretation of sources or the processing of information was of higher educational value, as it was a lifelong, useful and transferable acquisition. The use of source material was supposed to help develop knowledge and understanding, help develop skills, support arguments in the narrative, offer comparative viewpoints, offer conflicting viewpoints and can be used as a “lesson starter” as well as a basis for investigation and enquiry.

She mentioned a variety of possible sources such as eye witness accounts, pictures, cartoons, photographs, documents, letters, advertisements, newspaper reports as well as databases and showed examples of such material. Textbooks in general had changed. They now included a variety of sources, featured a minimal narrative, presented a variety of cultural viewpoints, introduced tasks and questions and did not shy away from sensitive issues. These points were illustrated by a series of examples from Portuguese textbooks. However, not only textbooks but also teaching methods had changed. She showed the contrast between a traditional method and a new, innovative method. The traditional method was described as a teacher-concentrated method, where there was no real cooperation within a classroom. However, if an active learning method, a pupil-orientated method was used, we could achieve cooperation between teachers and pupils and also amongst pupils. Whilst the first method was all about teaching, the second was all about learning.

Focusing on the interaction between a teacher and pupils through sources, Ms DE BIVAR BLACK went on to state that it was clear that history teaching could not achieve its aims and objectives without active pupil participation. Therefore, how could we help students to optimise their use of historical sources? The role of teachers was to form the tasks that constituted challenges for students. The role of teachers was to ask questions that represented paths for reasoning. Questions were starting points for reasoning and stimulated the thinking-process of students. Ms DE BIVAR BLACK pointed out the nature of sources and how a teacher can draw attention to their characteristics. Was the source necessary for the subject matter or was it simply an illustration? What was this source about? When was it written, painted, photographed? Who was the author? Why was it done? How did the person who wrote it, painted it, photographed it, get his information? Were the sources biased or objective? What were emotions or feelings that they show? Were they contradictory? How reliable were the sources?

Other questions appropriate for the secondary school level were:

- When do you think this drawing was done? Give reasons for your answer.
- List the main symbols and try to explain why they were introduced.
- Is the map accurate? Try to explain why it was drawn this way.
- What can you tell about the importance of the different elements?

She closed her presentation by focusing on the role of the skills to be acquired by dealing with sources. She added that the skills needed for using information were explanation, assessment, forming hypotheses, testing hypotheses and setting a thesis. Being able to describe accurately was a very important skill to be developed by history teaching because, through accurate description, students can understand that interpretation and description are very different. Students will be able to transfer this kind of understanding into analysis of other information received from different environments and media. Moreover, students will understand the importance of accuracy, which would then have a positive influence on students' own standards. Finally, they would become more demanding and critical.

The approach expressed in Ms DE BIVAR BLACK's presentation was further developed in her workshop sessions with Moldovan teachers. During these workshops, she illustrated her points on source work by using many examples from the world of advertising. In an open and productive environment she worked with the Moldovan teachers on the possible approaches that could be taken in classroom work with such source material. She reported back to the plenary that many teachers had to overcome fears regarding the work with sources.

III.d How to integrate a multiperspective approach in a classroom practice

Professor MANEA began his presentation by pointing out that while teachers had to decide how to use a multiperspective approach in a classroom, they should never avoid it. In order to integrate a multiperspective approach in a classroom, teachers should stress the main aim of school history: to focus on the profile of the future citizens, who live in a modern and democratic society and who need to adapt themselves to the values of such a society. That was why questions, such as when, what, how, who, why still remain as important as ever. From the very beginning, both teachers and students should know that: no single or fully correct version of an event exists; the same event could be described differently by a historian, a journalist, or a TV producer; the same event could be described differently by different historians.

Students learn history from family, friends (i.e. community) and school. Often the influence of a school could be less powerful than the influence of family and friends. Every student carries at least two versions of history: a "rational analysis" encouraged in a classroom and another view formed outside school. A multiperspective approach in a classroom is also encouraged by new developments in historical science. In Romania there is a development to rid national history of some myths such as those

regarding the role of Mihai Viteazul, the age of the Phanariotes, the Holocaust and World War II in Romania, as well as the Communist regime in Romania.

Professor MANEA went on to propose a series of questions for source analysis:

- What were the common ideas?
- What were the different aspects that the sources stress?
- Who were the authors of the sources?
- Why did they write it?
- Why did the authors express that particular view?
- Did they have any reasons to do it?
- What were the conclusions after having analysed the historical sources?
- How could historical sources be used in a classroom?

Teachers should focus on the main steps in the integration of a multiperspective approach in a classroom, such as:

- description of historical sources;
- interpretation of historical sources;
- links with prior knowledge;
- identification of gaps in the evidence;
- identification of sources for further information.

Controversies arose when there were more than one interpretation of historical events with fundamentally different explanations. They could also divide societies and nations. Historical controversies could become sensitive and difficult to teach when they are a part of personal beliefs and values of different social and cultural groups living in society.

As examples of historical events or processes which could be approached by multiperspectivity Professor MANEA mentioned:

- a status of certain social, religious or ethnic groups;
- a status of different ethnic minorities in multinational states;
- battles, coup d'états, revolutions, etc;
- collapse of th multinational states: Austria-Hungary, the Soviet Union;
- civil wars;
- collaboration with occupying forces or different institutions of repression during totalitarian regimes;
- colonialism and de-colonisation;
- immigration and its effects.

The most important issue for teachers was how they could integrate a multiperspective approach into classroom work as they were confronted with several structural issues of classroom reality, such as a tight timeframe, the resource-intensivity of a

multiperspective approach, the impact of the assessment system as well as personal and collective sensibilities.

Teachers should encourage students to:

- use the methods of historical enquiry and the processes of historical reasoning;
- distinguish facts from opinions and avoiding the labels right and wrong;
- look at how historical interpretations have been influenced by a historian's own era and background;
- use key concepts and skills properly for school history and place a certain historical event in its regional, European and world context;
- use critical thinking or discussion on different historical events;
- involve student attitudes;
- understand that history can be interpreted in different ways.

Professor MANEA closed his presentation with a couple of personal suggestions on the topic. In general, he advised that teacher training be improved. He advised the teachers to try to adapt the textbooks to the requirements of a classroom practice (students' level of understanding, resources). If there were few resources in a classroom, they should try to create some of them together with students (for example, additional teaching materials). They should encourage students to use their personal experience within families and communities and ask them for their opinion. Teachers should try to use, as far as possible, international support (seminars, projects, initiatives of the Council of Europe, EUROCLIO, Georg Eckert Institute).

Professor MANEA used the workshops with the Moldovan teachers to focus on games which could be used in history teaching. The teachers developed and discussed different playful approaches which could be used in a classroom practice. In his report back to the plenary, Professor MANEA stated that he was impressed with the high standard of didactic technique which teachers displayed in his workshop sessions.

IV. CLOSING SESSION AND FINAL REMARKS

In the closing session the work of the afternoon workshops as well as the general work at this seminar was commented on. Many of the experts stressed that they were impressed by the willingness of local history educators to cooperate and to work on difficult issues. Mr Stefan IHRIG added that much still had to be done and that a range of topics remained difficult to tackle; however, much had already been achieved. He also offered a thought on possible depoliticisation by way of historiographical compromise on some contested issues, which could itself be framed by a multiperspective treatment. He called for an approach in textbook revision where more attention was paid to the teachers' input and feedback from a classroom. Mr Viorel DANDARA expressed his appreciation that, prior to the current process, there had never been so much debate on textbooks in Moldova. A teacher noted that the contents of the textbooks were too difficult for a classroom practice and asked the authors to change the contents of the textbooks accordingly.

Ms Galina GAVRILIȚA made a presentation on the pilot project on integrated history in the Republic of Moldova and summed up the experience of the past three years. The experiment had began with integrated history lessons in three classes (the 5th, 6th and 10th classes) and had gradually been expanded to include six classes in the school year 2005-2006 (the 5th, 6th, 7th, 8th, 10th and 11th classes). In parallel the scope of the project had been expanded: starting out with 72 teachers and 2,100 students in the school year 2003-2004, it now encompassed 576 teachers and approximately 17,000 students in the school year 2005-2006. She further mentioned a series of seminars which were held over the last three years to accompany the project. She pointed out the results of the project amongst which she mentioned the re-evaluation of the curriculum, the distribution and the editing of various materials as well as the process of textbook development. She drew positive conclusions in relation to the aims realized by the project. The dissemination of teaching techniques was amongst the points she stressed as achievements of the project. She, however, also mentioned difficulties such as some teachers' conservative approach to the issues at hand as well as the lack of cooperation in some areas. She stressed that one of the results of this project should be the implementation of the concept of integrated history in the whole of the Republic. For the immediate future she hoped for the elaboration of additional material for teachers.

In her closing remarks, Ms MINKINA-MILKO appreciated the ways in which the discussions were held at the seminar. Minister ȚVIRCUN stressed that history should be a factor of unification, and not of discord.

V. RECOMENDATIONS AND CONCLUSIONS

From the discussions, it emerged that the authors as well as the experts saw the need for an open and ongoing process of textbook revision. They recognised that this process needed time and that pressure for a premature completion of the textbook writing project could jeopardise the quality of the materials. Three areas in particular were consensually recognised as problematic areas where much more work and elaboration was needed:

1. implementation of multiperspectivity through a balanced interplay between sources and author's text;
2. creation of a balance in teaching local, national and international history as a key aspect of an integrated approach;
3. depoliticisation of history teaching through improvement of author's texts and narrative concepts as well as fitting in sources.

It was further recognised that classroom experience should matter more in the process of writing textbooks. Experience from a classroom should have a large impact on how textbooks are composed and students should be the most important focus of attention in this process.

Unfortunately the exchange between teachers and authors presented at the seminar remained peripheral. The teachers seemed to have concerns, insights and ideas they wished to share with the authors, yet there was little time during the plenary discussions. One such concern voiced was that the texts were too difficult for teachers and students alike and should be rewritten in order to make them more accessible. From the opinions expressed by experts, teachers and authors it followed that similar seminars in this context should be aimed at facilitating an exchange between classroom experience and textbook writing practice more intensively.

The internal Moldovan reviewers of the textbook took a very important part in the discussions and in the workshops. The willingness to improve the teaching materials was shown by all sides and especially with regards to the efficiency and usefulness of the internal process of review. The textbook writing process would be able to benefit from a more relaxed timeframe with a focus on an enlarged internal, Moldovan review process. It appeared that such a process could also help to minimise the fears of politicisation and secrecy expressed in the remarks by the Parliamentarian Mr Ion VARTA.

VI. GENERAL OBSERVATIONS

The seminar at Holercani was an important step in the process of textbook revision in the Republic of Moldova. The experts of the Council of Europe attended this seminar in order to support the various educational actors in the Republic in their attempt to improve the quality of history education. During the debates on textbook writing as well as the second expertise of the Georg Eckert Institute the problem of politicised history writing had already surfaced. However, with the comments of the Parliamentarian Mr Ion VARTA at the plenary sessions, this topic was also put on the agenda of the seminar. He claimed that he had not been invited to the seminar and that at first he was neither allowed to participate nor even to enter the premises, although he was presently a member of a parliamentary committee on education.

The Council of Europe experts, as well as the authors of the second expertise provided by the Georg Eckert Institute, were surprised by the large amount of attention this seminar received. This came as a surprise since participants had not been informed beforehand that the pilot project on the integrated history in the schools of the Republic was to be reviewed during the seminar and finished, as was expressed in the report presented by Ms Galina GAVRILIȚA. It has to be stressed that the international experts do not *per se* endorse any of the views expressed in the manuscripts of the new history textbooks, which are deemed by some people to be offensive. They supported, however, the Government of the Republic of Moldova in its endeavour to improve the didactic quality of history teaching and it was believed an “integrated history” was an adequate choice for doing so. It should also be stressed that, contrary to the impression conveyed by Moldovan media, the second expertise of the Georg Eckert Institute did not review the textbook manuscripts positively. Of all the five textbooks reviewed, only the one for the sixth grade showed marked improvements. The other four books did not implement sufficient changes in order to fulfil the requirements laid down by the standards proclaimed in the Moldovan curriculum. It was appreciated by the experts how the draft textbooks proposed to include different parts of Moldovan society in their narrative. On the other hand, it needs to be stressed that the critical issues of Moldovan identity are not to be solved through outside interference. Debates on who we are, where we come from and where we go to are an integral aspect of Moldovan societal development and cannot be foreclosed or ended by inserting international experts into this context. The actions of the international experts were guided by their expertise in education, textbook research and the historiography of the region, not by views on the identity of the people, who inhabit the Republic of Moldova, their history or their future. The scope of support was very much determined by the principles expressed in the Moldovan curricula and educational and professional values which we share.

Again stressing the willingness of all involved sides to work towards an improvement of the educational system in the Republic of Moldova, while at the same time having the difficult identity conflicts of the past 15 years in mind, it appears as if a more open process could help in gaining support for the project of an integrated history. In background talks with various members of the academic community, as well as with

social scientists from the minority populations and other minority representatives, it was found that while many support this project, they felt alienated from it by the way it was handled. They did not understand the relative secrecy and why they had not been asked to contribute or why they were not able to review parts of the textbooks in question. It appeared to the outside observer as if this project of textbook revision could have gained a lot of support by structuring the process more accessible and open to various forms of input and collaboration.

APPENDIX I

PROGRAMME OF THE SEMINAR

Friday 14 July 2006

10.00 – 11.00 **Plenary Session**

Chair: Mr Victor ȚVIRCUN, Minister of Education of the Republic of Moldova

Opening of the Seminar by:

- i. Mr Valentin CRISTEA, Vice-Prime Minister of the Republic of Moldova;
- ii. Ms Tatiana MINKINA-MILKO, Administrator, Council of Europe;
- iii. Dr Falk PINGEL, Acting Director, Georg Eckert Institute for International Textbook Research.

11.00– 11.30 Coffee-break

11.30 – 13h00 **Plenary Session**

Presentation and discussion of the expertise

1. Introductory and summary remarks on the analysis by Mr Stefan IHRIG.
2. Focused reports by the analysts:
 - a. Professor Krista ZACH
 - b. Mr Stefan IHRIG
 - c. Professor Wim VAN MEURS

Discussion of the results of the expertise of the new Moldovan history textbooks provided by the Georg Eckert Institute for International Textbook Research (Germany) in co-operation with the Council of Europe following the request of Moldovan Authorities.

Discussion will involve:

- authors of history textbooks from Moldova;
- textbook experts from Moldova;
- publishers from Moldova;

- experts of the Georg Eckert Institute for International Textbook Research (Germany);
- experts of the Council of Europe.

13.00 – 14.00 Lunch

14.00 - 15.30 **Workshops session**

Workshop 1 on the textbooks covering the time up to the 20th Century

Chairs: Professor Krista ZACH and Mr Stefan IHRIG

Workshop 2 on the textbooks for the 20th Century history

Chairs: Professor Wim VAN MEURS and Dr Falk PINGEL

15.30 – 16.00 Coffee break

16.00 – 17.00 **Plenary Session**

Chair: Mr Victor ȚVIRCUN, Minister of Education of the Republic of Moldova

Discussion with all participants of the results and recommendations emerged in the working groups.

18.00 Official dinner

Saturday 15 July 2006

10.00 – 11.30 **Plenary Session**

Chair: Mr Victor ȚVIRCUN, Minister of Education of the Republic of Moldova

Introductory presentations on:

“The use of multiperspectivity in teaching history: overview of the Council of Europe”, by Ms Tatiana MINKINA-MILKO, Programme Manager, History Education Division, Council of Europe;

“Writing national school history textbooks in a European context during the period of globalisation”, by Dr Falk PINGEL, Acting Director, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, Germany;

“How to help teachers to use a multiperspective approach when providing in-service training”, by Ms Luisa DE BIVAR BLACK, Teacher Trainer, Portugal;

Presentation on: “How to integrate a multiperspective approach in classroom practice”, by Professor Mihai MANEA, Executive Director of APIR CLIO, National College Mihai Viteazul, Romania.

Participants’ questions.

11.30 – 12.00

Coffee break

12.00 – 13.30

Three working group sessions

Working group 1 on “The use of multiperspectivity when providing in-service training of history teachers”

Animator: Ms Luisa DE BIVAR BLACK, Portugal

Working group 2 on “How to integrate a multiperspective approach in classroom practice”

Animator: Professor Mihai MANEA, Romania

Working group 3 on “New approaches in the preparation of history textbooks”

Animators: Professor Krista ZACH, Germany
Professor Wim VAN MEURS, Netherlands

13.30 – 14.30

Lunch

14.30 – 16.00

Continuation of working groups session

16.00 – 16.30

Coffee break

16.30 – 17.30

Plenary Session

Chair: Mr Victor ȚVIRCUN, Minister of Education of the Republic of Moldova

Comments of the participants
Conclusions and recommendations.
Closing of the seminar.

18.00

Dinner

Departure of the participants

APPENDIX II

LIST OF PARTICIPANTS

List of authors, reviewers and other participants of the round table of 14 July and of the seminar of 15 July 2006

1.	Haheu Valentina	Government Advisor
2.	Gavrilită Galina	MET
3.	Veveriță Maria	LT Biești, Orhei
4.	Cincilei Valentina	LT “M. Eminescu” Bălți
5.	Popovici Corneliu	Academia de Administrare Publică
6.	Popovici Angela	
7.	Sînchetru Victor	Școala medie Slobozia, Ștefan Vodă
8.	Sînchetru Valentina	DGRÎTS Ștefan Vodă
9.	Pleșco Tamara	DGMÎTS Bălți
10.	Certan Eugeniu	UP “I. Creangă”
11.	Moiseev Serghei	USM
12.	Boico Petru	USM
13.	Nazaria Serghei	IRIM
14.	Roman Alexandru	DGEȘTS Chișinău
15.	Barbus Ludmila	LT “Svetoci”
16.	Rusu Sofia	DGÎTS UTAG
17.	Lungu Corina	DGEȘTS Chișinău
18.	Topor Sabina	DGRÎTS Soroca
19.	Melenti Emilia	Școala medie nr. 1 Bălți
20.	Dandara Viorel	DGRÎTS Rășani
21.	Miron Iurie	editura “Univers Pedagogic”
22.	Stratan Victor	editura “Lumina”
23.	Suveică Raisa	editura “Cartea Moldovei”
24.	Afteni Viorel	MET
25.	Ojog Igor	USM
26.	Chicuș Nicolae	UP “I. Creangă”

List of participants of the seminar with the experts on 15 July 2006

Teachers/teacher trainers

1.	Veveriță Igor	Orhei, Biești
2.	Fărîmă Valentina	Ungheni, Măcărești
3.	Dandara Liliana	Rîșcani
4.	Chiperi Rodica	Rîșcani
5.	Proca Nicolae	Rezina
6.	Cojocaru Grigore	Rîbnița
7.	Stavri Varava	Ialoveni Zîmbreni
8.	Neamțu Maria	Chișinău, Valdul lui Vodă
9.	Mistreanu Tatiana	Chișinău, Valdul lui Vodă
10.	Gherman Ala	Chișinău
11.	Tataru Lildia	Chișinău
12.	Popov Vladimir	Chișinău
13.	Diordiev Elena	Chișinău
14.	Purici Ludmila	Chișinău
15.	Lașco Irina	Chișinău
16.	Cebanov Liuba	Basarabeasca
17.	Cebanov Nicolae	Basarabeasca
18.	Nagrineac Ludmila	Florești

School inspectors

19.	Cazacu Victoria	Ocnîța
20.	Gumen Galina	Briceni
21.	Caraulan Serafima	Edineț
22.	Stelman Ala	Drochia
23.	Suveică Ludmila	Dondușeni
24.	Voloșciuc Silvia	Fălești
25.	Țurcanu Iurie	Ungheni
26.	Bîlhac Svetlana	Nisporeni
27.	Lungu Viorica	Călărași
28.	Luchian Viorica	Strășeni
29.	Macari Ala	Ialoveni
30.	Barbus Margareta	Șoldănești
31.	Curciuc Mihai	Sîngerei
32.	Grabovschi Zinaida	Telenești
33.	Buzatu Victoria	Dubăsari
34.	Racu Ion	Orhei
35.	Maros Aurora	Criuleni
36.	Frunză Ion	Anenii Noi
37.	Cosovan Eliza	Edineț
38.	Chetraru Ana	Hîncești

39.	Florea Ana	Leova
40.	Voinov Sebastian	Cantemir
41.	Brînză Zinaida	Cahul
42.	Iaconi Nina	Cahul
43.	Garaba Elena	Cimișlia
44.	Borș Petru	Cimișlia
45.	Ischimji Evghenii	Basarabeasca
46.	Stoeva Maria	Taraclia
47.	Curtev Valentina	Căușeni
48.	Gurschi Ludmila	Glodeni
49.	Marcu Iulia	Edineț
50.	Greco Mircea	Briceni
51.	Cerbușcă Pavel	Chișinău
52.	Chicuș Nicolae	Chișinău
53.	Ojog Igor	Chișinău
54.	Petrovschi Nina	Chișinău
55.	Vîșcovașchi Angela	Rezina
56.	Radova Olga	AȘRM
57.	Solomonn Constantin	USM
58.	Cara Angela	IȘE
59.	Crețu Aliona	Government Advisor

Anexa 24

MANUALELE DE ISTORIE DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN VIZORUL COMISIEI EUROPENE ÎMPOTRIVA RASISMULUI ȘI INTOLERANȚEI

Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (în engleză – *European Commission against Racism and Intolerance*, abreviat – ECRI) este o structură independentă a Consiliului Europei ce are în sfera sa de activitate monitorizarea respectării drepturilor omului în statele membre ale CE, fiind specializată în probleme de rasism și intoleranță rasială. Aceasta se compune din membri independenți și imparțiali, numiți pe baza autorității lor morale și a experienței în probleme de rasism, antisemitism și intoleranță.

Una din direcțiile programului de activitate a ECRI este examinarea situației privind rasismul și intoleranța în fiecare din statele membre ale Consiliului Europei. Analizele problemelor examinate sunt reflectate în rapoarte special elaborate.

Rapoartele ECRI nu reprezintă rezultatele unor anchete sau ale unor declarații de martori, ele se bazează pe o mare cantitate de informații provenind din diverse surse scrise naționale și internaționale. Vizita la fața locului a experților permite acestora întâlnirea directă cu factorii guvernamentali și neguvernamentali în scopul colectării unei informații cât mai obiective și detaliate.

La 29 aprilie 2008, Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței a dat publicității cel de-al III-lea raport privind rasismul și intoleranța în Republica Moldova. El reflectă situația în acest domeniu până la 14 decembrie 2007.

În document (prima parte) se subliniază că de la publicarea celui de-al doilea raport despre situația rasismului și intoleranței (15 aprilie 2005) în Republica Moldova s-au înregistrat unele progrese în anumite domenii: a fost adoptată o nouă legislație (2003), care a scos în afara legii activitatea extremistă legată de rasism și intoleranță; noul cod al muncii (2003) nu conține prevederi discriminatorii; s-a adoptat un plan național de acțiune (2004–2008) în favoarea drepturilor omului; actualmente, se aplică un plan național (2007–2010) de sprijinire a rromilor. Cu diferite ocazii, funcționarii de înalt nivel au condamnat public manifestările de antisemitism.

În cea de-a doua parte a raportului, ECRI constată dificultăți în implementarea legislației de combatere a rasismului și a discriminării rasiale, examinează acțiunile inadecvate ale autorităților în combaterea rasismului și a intoleranței în și prin învățământul școlar, analizează accesul la educație al copiilor proveniți din rândurile minorităților naționale, și în special al copiilor rromi.

Opiniile și recomandările experților europeni în materie de educație civică și istorică se conțin în partea finală a raportului. Având în vedere susceptibilitatea acestui domeniu pentru cititorii revistei noastre, dar și pentru întreaga populație a Republicii Moldova, reproducem în continuare acest fragment.

Ion NEGREI

Combaterea intoleranței și promovarea diversității în educația școlară

117. În cel de-al doilea raport al său, ECRI recomandă ca autoritățile Moldovei să îmbunătățească educarea copiilor, la toate nivelele de educație, asupra drepturilor omului, în special asupra problemelor de rasism și de intoleranță.

118. În acest scop, ECRI a menționat deja două obiecte (cursuri), *Educația civică și Noi și Legea*, care constituie oportunități de învățare a drepturilor omului și cunoaștere a valorilor democratice, care includ principiul nediscriminării și care promovează necesitatea de a combate rasismul și intoleranța. ECRI regretă că aceste două cursuri, predate obligatoriu în clasele V–IX, din anul de studii 2006/2007, au devenit opționale. Ministerul Educației și Tineretului a luat această decizie pentru a ușura programa, care se pare că era destul de încărcată, în ciuda criticilor exprimate de reprezentanții societății civile și de unele cadre didactice, cum este cazul unei petiții semnate de 4 000 de persoane. Avocații parlamentari au cerut autorităților să revină asupra deciziei lor, dar fără succes. Într-adevăr,

specialiștii în domeniu constată o foarte slabă informare și conștientizare a populației în general și a copiilor în special, despre drepturile individuale care includ și drepturile omului. Această decizie contravine obiectivelor propuse în *Planul național de acțiune pentru drepturile omului (2004–2008)* chemat a spori șansele copiilor de vârstă școlară de a cunoaște drepturile omului. De exemplu, Planul prevede dezvoltarea unei programe de învățare a drepturilor omului în școli și universități, pregătirea inițială și perfecționarea profesorilor la toate nivelele.

119. Autoritățile au explicat că opțiunea elevilor care pledează pentru cele două cursuri menționate este satisfăcută prin caracterul opțional al acestor discipline. S-a atras, de asemenea, atenția asupra existenței unor activități extrașcolare, cum ar fi cele organizate în cadrul zilelor internaționale pentru drepturile omului, care au oferit elevilor posibilitatea de a se familiariza cu problemele drepturilor omului și cu cele de combatere a rasismului și a discriminării rasiale. Cu toate acestea, în practică, în ultimii ani, situația generală în ceea ce privește studierea drepturilor omului pare că s-a deteriorat.

Recomandări:

120. ECRI recomandă insistent autorităților Moldovei de a implementa integral *Planul național de acțiune pentru drepturile omului*, care include măsuri menite a asigura ca studierea drepturilor omului să constituie o parte integrantă a programei școlare. Educarea la capitolul drepturile omului și în special principiul nediscriminării și necesitatea de a combate rasismul și intoleranța trebuie făcută la toate nivelele și la toate disciplinele. Pentru aceasta, profesorii trebuie să fie corect formați pe aceste subiecte. ECRI atrage atenția asupra Recomandării sale nr. 10 din *Politica generală de combatere a rasismului și a discriminării rasiale în și prin educația școlară*, care formulează cerințele generale în acest domeniu.

121. În acest context, ECRI recomandă ca autoritățile Moldovei, de comun acord cu specialiștii și cu ONG, să revină la decizia lor de a transforma *Educația civică și Noi și Legea* în cursuri opționale.

122. În cel de-al doilea raport al său, ECRI a exprimat speranța că reforma manualelor școlare de istorie, aflată în discuție la acel moment, va constitui în același timp o ocazie de a dejuca toate stereotipurile negative privind grupurile minoritare și de a spori aprecierea diversității culturale de către toți elevii din Moldova.

123. De la publicarea celui de-al doilea raport al ECRI, autoritățile Moldovei au început să pregătească noi manuale școlare de istorie. Scopul urmărit este acela de a introduce o manieră integrată de prezentare a materiei de studiu, pentru a înlocui cursurile *Istoria românilor și Istoria universală*. Cu toate acestea, reforma predării istoriei a devenit o problemă politică sensibilă, datorită mai ales conexiunilor cu identitatea națională. Noile manuale introduse în învățământ, la începutul anului școlar, în septembrie 2006, au atras critici din partea multor istorici și oameni politici, urmate de proteste și demonstrații. Noile manuale au fost criticate pe motiv de favoritism politic și de negare a adevărului istoric despre identitatea moldovenilor, în special când este vorba de rolul identității românești, și chiar pe motiv de atitudini antiromânești.

124. Între 14 și 16 iulie 2006, Consiliul European, în cooperare cu Ministerul Educației al Moldovei, a organizat un seminar privind predarea istoriei prin prisma multiperspectivității. Seminarul a fost urmat de două analize critice (nepublicate) ale noilor manuale de istorie, elaborate la cererea Ministerului Educației.

Ca răspuns la aceste mari proteste, autoritățile au format un comitet în cadrul Academiei de Științe a Moldovei, acesta având sarcina de a verifica dacă criticile exprimate sunt fondate și dacă manualele trebuie revizuite. La data adoptării prezentului raport, acest comitet era încă în stadiul de pregătire a concluziilor și recomandărilor sale.

125. O altă problemă legată de conținutul manualelor de istorie este în general lipsa de referințe la istoria și cultura minorităților naționale, chiar dacă, de exemplu, autoritățile au crezut că amelioraseră situația prin noile manuale de istorie sau de literatură. Reprezentanții minorităților naționale au subliniat că este important ca toți elevii din școlile principale din Moldova – și nu numai copiii

proveniți din aceste minorități și care au studiat în școli alolingve – să cunoască și istoria și cultura diverselor minorități naționale care trăiesc în țară, cum ar fi de exemplu, ucrainenii, bulgarii, găgăuzii, romii și evreii. Este de asemenea cazul și pentru grupurile religioase și etnice minoritare care au venit mai târziu în țară.

În acest domeniu, ECRI notează cu interes că membrii comunității evreiești, în parteneriat cu autoritățile Moldovei, au lansat unele proiecte-pilot pentru predarea istoriei Holocaustului, dar și, în general, al respectului interetnic reciproc. ECRI consideră că astfel de inițiative pot fi extinse la întreg sistemul școlar.

126. Conform Recomandării nr. 10 din *Politica generală de combatere a rasismului și a discriminării rasiale în și prin educația școlară*, ECRI recomandă ca autoritățile Moldovei să ia toate măsurile necesare pentru eliminarea din toate manualele – de istorie, în primul rând, – a tuturor materialelor rasiste sau care încurajează stereotipurile, intoleranța sau prejudicierea oricărui grup minoritar.

127. ECRI recomandă, de asemenea, ca autoritățile Moldovei să monitorizeze cu regularitate, și, dacă este cazul, să revizuiască manualele școlare, pentru a se asigura că acestea reflectă mai fidel pluralitatea societății, și să includă în acest scop contribuția socială a grupurilor minoritare.

Anexa 25

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA
VICEPRIM-MINISTRU

Nr. 0302-113

Chișinău

18

06

2008

Doamnei Larisa ȘAVGA,
ministru al educației și tineretului

Grupul de lucru abilitat cu supravegherea și monitorizarea implementării Concepției educației istorice în Moldova, instituit prin Dispoziția nr. 01.05-7 din 07.02.2008 a Prim-ministrului Republicii Moldova, a studiat conținutul manualului de istorie pentru clasa a XI-a de liceu (autori: Chicuș N., Cerbușca P., Nagnibeda-Tverdohle T., Șarov I., Ojog I.), apărut la editura privată "Cart-Didact".

În urma recenziilor detaliate, efectuate de membrii grupului de lucru (Mariana Șlapac, Alexandru Burian, Alexandru Roman, Vladimir Țaranov, Vladimir Dragomir, Stella Gherman, Leonid Bulmaga, Alexandru Buragă), dar și a avizărilor științifice din partea experților independenți – V.Beniuc, N. Russev, S. Nazaria, V. Andrușceac, A. Dubrovski – s-a ajuns la următoarea concluzie:

1. Manualul de istorie pentru clasa a XI-a de liceu nu corespunde prevederilor constituționale, curriculum-ului la „Istorie” pentru învățământul liceal (clasele a X-a - a XII-a), Chișinău, 2006, principiilor enunțate în Recomandarea nr. 15 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind predarea istoriei în secolul XXI, fiind ignorat principiul multiperspectivității;
2. Autorii neagă istoria națională a poporului moldovenesc, istoria statului Moldova și le reprezintă doar ca o componentă a “neamului” românesc și a “arealului românesc”;
3. Autorii manualului s-au axat asupra unui singur punct de vedere în procesul descrierii și analizei evenimentelor istorice, cel al promovării românismului, care contravine prevederilor Constituției Republicii Moldova.

Casa Guvernului,
MD-2033, Chișinău,
Republica Moldova

Telefon:
373 2 25 01 02

Fax:
373 2 24 26 96

**Grupul de lucru abilitat cu supravegherea și monitorizarea implementării
Concepției educației istorice în Moldova, dispune:**

1. Anularea rezultatelor concursului de elaborare a manualului de istorie pentru clasa a XI-a (autori: Chicuș N., Cerbușca P., Nagnibeda-Tverdohleb T., Șarov I., Ojog I.).
2. Anunțarea unui nou concurs pentru elaborarea manualului de istorie pentru clasa a XI-a.

**Viceprim-ministru,
președintele Grupului
abilitat cu supravegherea
și monitorizarea implementării
Concepției educației istorice
în Moldova**

Victor STEPANIUC

Anexa 26

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA

VICEPRIM-MINISTRU

Nr. 0302-88

Chișinău 28 04 2009

Doamnei Zinaida GRECEANȚI,
Prim-ministru al Republicii Moldova

Stimate Doamnă Prim-ministru,

Supunem atenției Dumneavoastră o serie de propuneri menite să amelioreze activitatea sistemului de învățământ.

Pornind de la premisa că sistemul de învățământ în orice țară este politizat și are nu doar caracter de educator „obștesc”, dar și de formator al opiniei publice, sarcina statului este întotdeauna de a avea control asupra acestui domeniu, asupra conținuturilor și sistemului de valori ideologice cu care operează sfera învățământului.

O chestiune principală pentru sistemul învățământului este completarea cu cadre competente și cu viziuni patriotice a Ministerului Educației și Tineretului. Acest lucru n-au avut voința s-o facă cardinal toți miniștrii educației după 2001. Ministerul, în decurs de 3 ani, n-a putut perfecta proiectul Codului Învățământului, pregătit și publicat încă în toamna 2005. Ministerul a sabotat implementarea noilor manuale de istorie, n-a elaborat conceptul nou de educație civică pentru sistemul preuniversitar, n-a dorit să elimine din conținuturile disciplinelor școlare ideologia românismului.

Spre regret responsabilii de la ministerul de resort nici în prezent nu înțeleg cele mai cardinale și vulnerabile probleme ale învățământului. Am atenționat în repetate rânduri în ceea ce privește planificarea defectuoasă a activității curente și de perspectivă a ministerului. Indicațiile conducerii țării se execută doar parțial, de formă și cu mari întârzieri. Am atras atenția personal responsabililor de la minister asupra lacunelor majore: neinspectarea școlilor, neimplementarea conceptului de educație civică în școli, sabotarea implementării noilor manuale de istorie, falsificarea statisticii despre școlarizarea elevilor, nedorința de a remania constructiv aparatul ministerului. Din păcate nu există nici-o legătură între minister și direcțiile raionale de învățământ, care nu sînt dirijate. Instituțiile de învățământ nu sînt inspectate și rămîn fără suport metodic, organizațional și informațional corespunzător din partea Ministerului Educației și Tineretului, iar realizări există doar în rapoartele pompoase ale ministrului.

Stimată Doamnă Prim-ministru,

Educația tinerei generații are loc cu participarea familiei, școlii, societății. Indiscutabil, că toți acești piloni ai educației au fost afectați în ultimii 20 de ani de criză social-economică și spirituală din țară. Majoritatea tinerilor de 15-25 ani au crescut și s-au format ca cetățeni în aceste condiții nefaste.

Casa Guvernului,
MD-2033, Chișinău,
Republica Moldova

Telefon:
373-22-25 01 02

Fax:
373-22-24 26 96

Este evident că această stare de lucruri, amplificată de propaganda anticomunistă a opoziției, de rudele gasterbaiterilor, de realitățile deplorabile în care funcționează economia în multe localități din țară nu este cel mai favorabil fon pentru educația patriotică a tinerii generații. Unele schimbări pozitive în domeniul educației și tineretului în ultimii ani au încă efect minim.

În aceste condiții, este nevoie de „însănătoșirea” mai rapidă a tuturor factorilor educației: familiei, școlii, societății. Fără abordarea în complex a acestor probleme tensiunile sociale, care sînt evidente în societate, îndeosebi în rîndurile tineretului, nu pot fi depășite.

În acest context se propun acțiuni primordiale de asanare a sistemului social-educativ din țară:

În domeniul învățămîntului

- Corectarea politicii de cadre. Luarea la un control foarte strict a promovării cadrelor în sistemul educațional;
- Corectarea conținuturilor la disciplinele de studiu și eliminarea ideologiei „românismului”;
- Implementarea în învățămîntul preuniversitar a noului concept de educație civică, care ar educa patrioți ai Moldovei;
- Pregătirea cadrelor de pedagogi, îndeosebi la disciplinele ideologice, în baza programelor și instituțiilor de învățămînt specializate;
- Reorganizarea și desconcentrarea graduală a instituțiilor de învățămînt la nivel regional. (Totodată, închiderea, reorganizarea masivă și pripită a unor instituții de învățămînt ar discredita politica Președintelui și Guvernului, care au făcut mult pentru modernizarea învățămîntului);
- Optimizarea, în conformitate cu prognozele economice, a numărului de studenți în universități, colegii și școli profesionale (polivalente);
- Atestarea cadrelor didactice cu participarea activă a structurilor Guvernului, responsabile de domenii;
- Predarea obiectelor de studii în sistemul de învățămînt doar în baza conținuturilor adoptate de Ministerul Educației și Tineretului;
- ✓ Revigorarea în cadrul Ministerului Educației și Tineretului a Inspecției Școlare, care va monitoriza permanent instituțiile de învățămînt;
- ✓ Implementarea în învățămîntul preuniversitar la treapta liceală a obiectului de studiu „Bazele economiei (de piață)”. Aceasta va avea scopul de a pregăti adolescenții de 15-18 ani pentru viață;
- ✓ Achitarea contractelor de studii în bugetul de stat și finanțarea instituțiilor de învățămînt, inclusiv a salariului, doar din bugetul de stat;
 - Remunerarea mai solidă a muncii educative a pedagogului;
 - Diversificarea programelor educaționale „Ocupații pentru toți”: sport, muzică, arte, ecologie, proiecte sociale, educație social-utilă, patriotică, civică, prin muncă;
 - Atenție educativă și socială sporită copiilor, tinerilor din familiile social-vulnerabile;

- Pedepsirea disciplinară, administrativă, penală a instigatorilor adolescenților și tinerilor la acțiuni politice și violente.
- Demiterea conducătorilor de instituții care instigă și încalcă legea.

În domeniul familiei

- Susținerea financiar-economică a familiei;
- Programul locativ. Ajutorul pentru soluționarea problemei locative a tinerii familiei;
- Majorarea salariilor familiilor cu copii. Reducerea impozitelor;
- Sprijin social-educativ pentru 100 mii de copii ai gasterbaiterilor;
- Ridicarea responsabilității familiei pentru educația tinerii generații.

În domeniul vieții social-economice (în raport cu tineretul)

- Reabilitarea economică și socială a localităților. Diversificarea afacerilor în localitățile sătești;
- Readucerea acasă în mod prioritar a gasterbaiterilor care au familii, copii. Proiecte pentru gasterbaiteri;
- Dialog social permanent pe verticală și orizontală;
- Debirocratizarea administrației centrale și locale. Lupta cu corupția;
- Stabilirea unui control rigid al executării legilor în toate domeniile;
- Locuri de muncă accesibile pentru tineri și populația aptă de muncă;
- Ziare progovernamentale pentru tineret;
- Emisiuni culte și variate pentru tineret, care vor avea ca conținut:
 - a) Abordarea și soluționarea problemelor social-economice a tinerilor;
 - b) Problemele echității sociale, democrației, libertății;
 - c) Educație civică și patriotică în societate.

Stimată Doamnă Prim-ministru,

În urma analizei minuțioase a situației din domeniile enunțate și consultării opiniei societății civile și personalităților marcante din sistem, vom formula, pînă la 1 iunie a.c., reperele de bază pentru elaborarea și corectarea politicilor în domeniile respective, care să răspundă necesităților de perspectivă ale societății.

Cu respect,

Viceprim-ministru

Victor STEPANIUC

Anexa 27

SECRET

Ex nr 2

SCOS
DE LA
SECRET

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA
VICEPRIM-MINISTRU

Procesul-verbal nr. 12/09

Nr. 12-3035

Chișinău

28 Aprilie 2009

DM 16.02.10

Domului Vladimir VORONIN,
Președintele Republicii Moldova

Stimate Doamnă Președinte!

În conformitate cu noul concept de studiere și predare a istoriei în învățământul preuniversitar adoptat în 2003, în anii 2003-2008 au fost pregătite și implementate noile manuale de istorie pentru cl. 4-12, cu excepția manualului pentru cl.11.

Manualul pentru cl.11 liceu, pregătit în anul 2007 din cauza neglijenței ministrului V.Țvircun a avut un conținut antimoldovenesc și a fost respins de consiliu de experți de pe lângă Guvern, cu acceptul Dumneavoastră.

În prezent este în stadiu de finisare un alt manual de istorie pentru cl.11, care în opinia experților este satisfăcător și va fi editat în luna iunie 2009.

Este de menționat :

1. Pregătirea, editarea și implementarea manualelor de istorie, care a fost preconizată pentru anii 2004-2006 s-a tergiversat îndeosebi din cauza conducerii Ministerului Educației.
2. Implementarea manualelor în învățământul preuniversitar se efectuează nesatisfăcător în Chișinău, Nisporeni, Ialoveni, Leova, Hîncești, Criuleni, Telenești, Strășeni, Cășărași, Ungheni, Cahul etc. În aceste raioane procesul de implementare a manualelor se sabotează de direcțiile raionale de învățământ. Astfel conform unor estimări efectuate în urma controalelor efectuate de Guvern doar circa 65-70% profesori de istorie pe republică utilizează noile manuale de istorie. Ministerul, deși a primit multiple indicații pentru monitorizarea implementării noilor curricule și manuale la istorie în ultimii 3 ani din diferite motive n-a petrecut nici o inspectare, nici o întrunire metodică la istorie în cadrul republicii.
3. O problemă arhicomplicată este predarea istoriei în instituțiile superioare de învățământ, și pregătirea pedagogilor de istorie.

Astăzi majoritatea profesorilor de la facultățile de istorie din universități-70%, sînt adepți ai istoriei românilor. Aceiași situație se menține și în cadrul Institutului de istorie, stat și drept de la Academia de Științe. În urma reformării institutului respectiv agresivitatea istoricilor de la Academie s-a diminuat puțin, dar aceștea continuă să scrie teze și lucrări antistatale și antimoldovenești. Despre acest lucru i-am atras atenție permanent Dlui Gh.Duca, Președintele Academiei de Științe.

Casa Guvernului,
MD-2033, Chișinău,
Republica Moldova

Telefon:
373-225 0103

Fax:
373-224 26 96

În această situație sunt absolut convins, că statul trebuie să fondeze o instituție de învățământ pentru pregătirea specialiștilor în științele socio-umane: istorie, filologie și literatură moldovenească, politologie, relații internaționale.

Astfel, cadrele cu poziții stataliste pentru aceste facultăți importante pentru educația și formarea cetățeanului Republicii Moldova ar putea fi selectați riguros de o comisie guvernamentală solidă. Facultățile respective din alte universități ar putea fi treptat reorganizate. Sînt convins, Domnule Președinte, că această soluție ar fi una radicală, dar mai puțin scandaloasă.

4. În scopul combaterii ideologiei antistatale a românismului care a pătruns în ultimii 20 de ani în cultură, știință, învățământ este deosebit de important să consolidăm forțele intelectuale prostatale, care pot duce lupta ideologică cult, competent și combativ.

În acest context trebuie de subliniat, că în ultimii ani din cauza unor circumstanțe neclare mai mulți istorici stataliști, patrioți au fost izolați și defăimați inclusiv de persoane din anturajul guvernării. Mă refer la istoricii cu opinii patriotice V. Haheu, S. Nazaria, V.Stati, V.Beniuc, C.Popovici, M.Sprinceană, N.Petrovski, E.Certan, V.Vieru, I.Moisei etc., care sunt prigonii din cauza că au scris monografii bune la istoria Moldovei, noile manuale de istorie ori au în anumite situații opinii diverse. Situația a devenit dramatică: în anul sărbătoririi aniversării a 650 de ani ai statului moldovenesc în mass-media reflectă despre Moldova doar 3-4 istorici: A.Roman, A. Dubrovski, L.Tabără...

Domnule Președinte! Sunt convins: chiar dacă unii din ei au alte viziuni politice, ori s-au supărat că n-au fost promovați în funcții este stringent necesar să-i consolidăm și să-i mobilizăm la lucru. Propun să pregătim un forum cu istorici și specialiști în limbă și literatură moldovenească, adepți ai statalității moldovenești pentru a aborda problemele și sarcinile combaterii românismului în societatea moldovenească. Convocarea acestei întruniri cu participarea a circa 40-50 istorici și filologi ar putea avea loc pe parcursul lunii mai.

La indicația Dumneavoastră sunt gata, să propun lista persoanelor respective.

Cu respect,

Viceprim-ministru

Victor STEPANIUC

Anexa 28

Aviz cu referiri la aparatul metodic al manualului de Istorie pentru clasa XI.

Manualul prezentat spre avizare este unul ce corespunde curriculumu-lui disciplinei și care include în sine toate elementele prevăzute pentru acest mijloc didactic: text de bază, texte suplimentare, imagini, fotografii, documente, aparat metodic etc.

În rezultatul analizei manualului am evidențiat că conținuturile sînt organizate coerent, logic, fiind bine prelucrate și structurate. Strategiile didactice propuse sînt orientate la realizarea coerentă a activităților de învățare de tip reproductiv, creativ, dezvoltativ. A fost elaborată o carte din care elevii pot învăța multe lucruri interesante despre istoria poporului său, cît și despre istoria universală din epoca modernă.

În scopul îmbunătățirii manualului intervenim cu anumite sugestii evidențiate în rezultatul analizei acestuia, și anume:

Textul de bază propus de autori este, pe alocuri, simplist, de unde elevii nu au posibilitatea de a lua prea mult, de a gîndi, de a prelucra informația etc. De exemplu, pag. 12, Formarea S.U.A.; Importanța revoluției. Acest subiect este redat doar în cîteva fraze generale, neargumentate, iar unele nici nu se referă la subiect. De exemplu, pag. 12, la subiectul Importanța revoluției se menționează: „Acest stat (SUA) va fi unul din cele mai progresiste din lume” și atît. Prin ce demonstrăm aceasta, ca să avem tangență cu subiectul propus? Aceasta rămîne a fi o frază cu caracter general.

Cu referință la același subiect se indică „În SUA rămîneau probleme nesoluționate – sclavia și inegalitatea în drepturi a femeilor și bărbaților”. Credem că această confirmare nu se referă la subiect. Același lucru se întîmplă și la Studiul de caz (pag. 52) Revoluțiile de la începutul sec. al XX-lea, în care importanța revoluției din 1905-1907 este redată, în opinia noastră, superficial. Din cele 4 fraze la acest subiect, doar 2 fraze demonstrează importanța revoluției (au fost create Sovietele și revoluția a trezit la lupta pentru eliberare).

Referindu-ne, la acest studiu de caz, dar și la alte conținuturi, menționăm că doar titlul subiectului pare a avea nuanță integrată, pe cînd în însăși conținutul studiului de caz, revoluțiile sînt analizate separat și nu în mod integrat.

Unele texte de bază, conțin doar niște constatări. De exemplu, pag. 64, la subiectul Consecințele revoluției industriale se menționează „Apar crizele economice. Prima criză se atestă în Anglia, o altă criză economică din anii 1836-1837 a cuprins Anglia, SUA, Franța. În anul 1847 criza economică s-a extins aparte în toată Europa”. Considerăm că, frazele trebuie să fie dezvoltate, demonstrînd caracteristicile, consecințele acestor crize. Prin această modalitate de prezentare a informației nu dezvoltăm, decît deprinderi de memorare și reproducere a informației.

Sarcinile formulate în compartimentul Evaluare nu sînt corelate cu particularitățile de vîrstă și intelectuale caracteristice elevilor clasei a XI, acestea corespunzînd mai mult treptei gimnaziale. Spunînd acestea, avem în vedere următoarele: sînt puține la număr (3-4 sarcini la temă); sînt prea simple și cer din partea elevilor răspunsuri prompte, fără mare efort de gîndire și mai mult de constatare (pag. 9, 29, 38, 47, 77, 81, 93, 123, 133, ș.a)

În formularea sarcinilor nu se respectă rigorile taxonomiei lui Bloom (interpretare, analiză, argumentare etc.) Predomîină domeniul cognitiv. Astfel, devin preponderente sarcinile de tipul: descrie, caracterizează, numește, localizează, completează, sarcini care cu destulă ușurință sînt realizate de elevi de vîrstă școlară mai mică și care cer mai mult reproducere. (de exemplu, pag. 13, din 4 sarcini- 2 prevăd descriere, localizare; pag. 25, din 5 sarcini- 3 sarcini prevăd localizare, completare, explicare; pag. 43, din 3 sarcini- 2 sarcini prevăd explicații, precizare, formare de perechi logice; pag. 107, din 5 sarcini - 3 prevăd caracterizare, descriere, stabilire) etc. Practic, lipsesc sarcinile care prevăd rezolvare de probleme, de creație, de exprimare a opiniei, de descoperire, care sînt specifice elevilor de această vîrstă.

Istoria, ca și alte discipline școlare se studiază avînd la bază principiul diferențierii formelor de activitate. Practic acest principiu este neglijat în elaborarea aparatului metodic. Nu sînt

prevăzute sarcini de lucru în perechi, în grupuri mici, mai mari, care conduc la dezvoltarea relațiilor de colaborare, cooperare, ajutor reciproc.

În sarcinile de evaluare nu se respectă principiul integralității, care, de fapt, ar trebui să treacă ca un fir roșu prin tot conceptul manualului, nu numai prin conținuturi. El trebuie să se regăsească în diverse sarcini de lucru, de tipul: corelați evenimentul local, național cu cel universal; (concret se numește evenimentul); demonstrați rolul lor în contextul istoriei universale; stabiliți specificul, etc.

În aparatul metodic nu se cere rezolvarea sarcinilor apelând la surse suplimentare, din viața cotidiană (de căutare, de cercetare, de modelare, de rezolvare de situații de problemă, de descoperire), care să fie intercalate cu conținuturile temelor din manual. Astfel, elevii fiind cointeresați, motivați și nu doar „trimiși” să găsească niște răspunsuri „de-a gata” din textul prelucrat și structurat de autori.

Formularea sarcinilor uneori este incorectă, neclară, confuză, nu concretă (p.13(4), p.17(1), p. 21(3), p.29(3), p.43(2),) ș.a Uneori apar sarcini cu caracter interogativ, altele cu caracter indicator. Acestea trebuie să fie formulate în același mod. În aparatul metodic se întîlnesc sarcini care cer același răspuns (p. 107(1,2)).

Nu există o corelare între textul de bază, imagini, fotografii, tabele, acestea rămînînd fără atenție, parcă „rupte” de la conținut. Considerăm că pentru acest suport trebuie formulate sarcini de lucru și raportate, corelate la textul de bază. Nu trebuie lăsat acest lucru pe seama profesorului. Niște modele de utilizare a sarcinilor trebuie să propună autorii.

Se cere o racordare mai deplină a sarcinilor propuse cu sarcinile de la examenul de BAC. Aparatul metodic propus este prea departe de cerințele BAC-ului.

Aparatul metodic, dar și întreg conceptul manualului nu respectă multiperspectivitatea. În vederea dezvoltării gândirii critice ar fi binevenită prezentarea materialelor din mai multe puncte de vedere.

Cu referință la lecțiile de sinteză și evaluare menționăm, că acestea sunt mai aproape de cerințele înaintate, de exemplu, pentru examenul de BAC, deși în unele din ele se pierde mult spațiu pentru prezentarea algoritmului de rezolvare a sarcinii (p.57,V, p.24, C). Elevii clasei a XI-a cunosc acest algoritm sau îl au în Portofoliu, în cabinetul de istorie. Nu este cazul de a-l prezenta în manual.

Manualul se recomandă să fie însoțit de Ghidul profesorului, acesta fiind lipsă.

În concluzie, aparatul metodic propus este unul tradițional, care nu oferă manualului de față originalitate și modernitate. Acest manual, conținînd destule aspecte pozitive, poate fi îmbunătățit dacă autorii binevoiesc să țină cont de sugestiile propuse care pot fi completate și de altele, parvenite pe parcurs chiar din partea autorilor.

Considerăm că acest manual poate fi recomandat pentru editare, în cazul, cînd autorii lui vor revedea conținutul acestuia, îmbunătățindu-l, respectînd și sugestiile propuse de către membrii comisiei de experți.

N. Petrovski dr. conf., membru al comisiei de experți

Anexa 29

MINISTERUL EDUCAȚIEI
ȘI TINERETULUI
AL REPUBLICII MOLDOVA

Plaza Marii Adunări Naționale, nr. 1
MD-2053 Chișinău
Republica Moldova
tel. 23-33-48, fax. 23-35-15
www.edu.md

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ И
МОЛОДЕЖИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Площа Марии Адунării Націонале, 1
MD-2053 Кишинев
Республіка Молдова
тел. 23-33-48, факс 23-35-15
www.edu.md

DISPOZIȚIE

Nr. 338 din 18 ianuarie 2009
Chișinău

Cu privire la elaborarea Curriculum-ului
la istorie pentru învățământul superior

În scopul asigurării compatibilității formării în domeniul istoriei în învățământul superior cu curricula preuniversitară, în conformitate cu Concepția educației istorice, emit următoarea DISPOZIȚIE:

1. Instituțiile de învățământ superior care asigură formarea la specialitatea *Istorie*, vor prezenta spre coordonare ministerului, până la 01 septembrie 2009, Curriculum-ul respectiv, elaborat în conformitate cu Concepția educației istorice.
2. Controlul asupra executării prezentei dispoziții se pune în sarcina dnei Galina Bulat, viceministru.

Larisa ȘAVGA,

Ministru

INDICE DE NUME

A

Aamotsbakken, B. 131
 Abramciuc, V. 32
 Acostioaei, D. 148
 Afteni, V. 338
 Agachi, A. 141
 Agachi, A. 66
 Agibalova, E.V. 146
 Agrigoroaiei, I. 141, 145
 Agrigoroaiei, I. 47
 Albu-Machedon, S. 31, 62, 64, 138, 139
 Almaș, D. 48, 140, 145, 146
 Altrichter, H. 12
 Amarii, A. 148
 Amăruței, M.-C. 69, 148
 Anderson, E.A. 13, 148
 Andrieș, A. 71, 171, 189
 Andrușceac, V.E. 51, 141, 145, 344
 Andrysek, O. 118, 124, 148
 Antim Ivireanul, 129
 Aramă, A. 88
 Archibald, Z.H. 19, 148
 Arhip, V. 46
 Arnăuț, T. 45, 52, 60, 137, 139
 Arseni, Șt. 48, 145
 Arthur, J. 12, 21, 153
 Asăvoaie, C. 69
 Asăvoaie, I. 155

B

Babeș, M. 141
 Babilunga, N.B. 31, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 146, 147, 148
 Bacalov, Vl. 52
 Bachmaier, P. 119
 Baci, V. 114, 165
 Badiu, V. 26, 148
 Baidaus, E. 149
 Banks, J.A. 12, 14, 149
 Baranov, P.A. 147
 Bărbulescu, M. 141

Barbus, L. 31, 52, 54, 61, 62, 64, 138, 139, 145, 148, 338
 Barbus, M. 33a9
 Bardas, I. 110
 Bârnea, P. 32, 51, 141, 145
 Bârsan, V. 30, 149
 Basiul, V. 89, 96, 104, 105
 Beck, P.J. 14, 15, 149
 Bejenari, I. 52
 Beniu, A. 82, 165
 Beniuc, V. 61, 67, 72, 75, 78, 81, 85, 135, 173, 174, 187, 344, 350
 Bennett, S. 129, 149
 Berciu-Drăghicescu, A. 56, 60, 138
 Bercu, I. 165
 Berdiaev, N. 14, 149
 Berti, A.-E. 126, 149
 Bîcu, V. 28, 46, 134, 178
 Bîlhac, S. 339
 Bivol, V. 74
 Black, de Bivar 325, 326, 327, 336
 Blanco, F. 127
 Bloch, M. 14
 Bobâna, Gh. 66, 141
 Bochmann, K. 12, 32, 149
 Bodrug, I. 190
 Boico, P. 32, 51, 62, 64, 95, 110, 138, 141, 145, 281, 316, 338
 Bolovan, S. 149
 Bomeško, B.G. 31, 119, 120, 121, 122, 123, 146, 147, 148
 Booth, A. 14, 15, 21, 149
 Bordei, D.G. 121
 Borș, P. 340
 Bourdillon, H. 15, 19, 149
 Bracey, P. 21, 149
 Bragari, N. 24, 149
 Braskavsky, S. 127
 Brie, M. 31
 Brînză, Z. 340
 Brophy, J. 21, 149

- Bruchis, M. 12, 149
Bruillard, E. 131, 149
Brunnbauer, U. 149
Bruter, A. 16, 149
Buckov, G. 148
Bučkov, G. 52, 54
Budeanu, Gh. 30, 149
Bücher, K. 30, 150
Buga, D. 117
Buga, I. 40, 46, 149
Buganov, V.I. 147
Bujor, L. 86, 88, 89, 98, 100, 101, 115, 117
Bulei, I. 141
Bulmaga, L. 63, 190, 344
Bulmaga, N. 137
Buragă, A. 344
Burebista, 47
Burian, A. 61, 67, 68, 110, 187, 344
Burlacu, V. 150
Buti, V. 160
Buzatu, V. 339
- C**
- Călugăreanu, V. 69
Capița, L. 74, 76, 135, 136
Caproșu, I. 47, 145, 146
Cara, A. 340
Caragiu-Marioțeanu, M. 32
Caralulan, S. 339
Cărașu, T. 126, 150, 165
Cardwell, A. 74, 77, 172
Cașu, I. 12, 24, 26, 54, 59, 62, 66, 138, 150
Cazacu, V. 339
Ceban, T. 141
Ceban, T. 52
Cebanov, L. 339
Cebanov, N. 339
Cerbușcă, P. 42, 45, 50, 51, 53, 54, 55, 59, 60, 63, 64, 65, 71, 117, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 146, 340, 344, 345
Cernenco, M. 48, 142
Certan, E. 33, 48, 49, 53, 54, 59, 62, 64, 65, 84, 85, 95, 96, 133, 137, 138, 140, 142, 270, 316, 338, 350
Chamberlain-Creangă, R. 118, 150
Chelaru, I. 142
Chetragu, A. 339
Chicu, M. 49
Chicuș, N. 32, 33, 39, 42, 45, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 64, 65, 73, 95, 117, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 338, 340, 344, 345
Chifu, I. 16, 150
Chiper, I. 56, 60, 139
Chiperi, R. 339
Chiperi, V. 150
Chiriac, C. 55, 143
Chirtoagă, I. 49, 54, 57, 66, 142, 143, 150
Chrica, C.-V. 30, 150
Ciaplîghina, N.A. 51, 141, 145
Cibotaru, N. 30, 56, 60, 139
Cîmpeanu, I. 48, 140, 146
Cimpoi, M. 82, 150
Cimpoieșu, D. 12, 30, 32, 150
Cincilei, V. 62, 64, 95, 138, 281, 338
Ciobanu, Șt. 142
Ciocanu, V. 46
Ciorănesscu, G. 150
Cistel, M.H. 32
Ciubucciu, Vl. 39, 46
Ciuceanu, R. 86, 165
Clyne, M. 12
Cocârlă, P. 33, 37, 45, 49, 51, 53, 55, 60, 95, 134, 137, 140, 142
Cojescu, N.-M. 56, 60, 63, 139
Cojocari, L. 151
Cojocariu, M. 142
Cojocar, Gh.-E. 24, 30, 32, 93, 118, 145, 146, 150, 151
Cojocar, Gr. 339
Cojocar, N. 30, 151
Cojocar, V.Gh. 151
Condrea, I. 151
Conțescu, I. 46, 142
Cooper, H. 50, 151
Corovai, Gh. 28, 32, 33, 37, 39, 46, 134, 178

- Coșeriu, E. 32
Cosovan, E. 339
Cosovan, E. 78
Cowan, A. 151
Cozma, E. 155
Cozma, Valeria 49, 53, 54, 59, 65, 134, 137, 138, 140, 142
Cozma, Valeriu 32, 33, 42, 45, 48, 151
Crăciun, B. 142
Crețu, A. 340
Crețu, V. 191
Crișan, Al. 40
Cristea, I. 14
Cristea, V. 6, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 95, 103, 165, 171, 172, 193, 195, 196, 197, 200, 314, 334
Cristian, V. 49, 142
Crudu, V. 109
Cubolteanu, V. 46, 142
Cubreacov, Vl. 93, 101
Culea, S. 142
Curciuc, M. 339
Curculescu, M. 56, 60, 139
Curtev, V. 340
Cușco, A. 164
- D**
- Dabija, N. 47, 48, 53, 57, 142
Dabija, T. 108, 165
Daicoviciu, H. 48, 140, 146
Dan, M. 33
Dandara, L. 78, 84, 339
Dandara, V. 61, 65, 78, 84, 133, 134, 330, 338
Danilov, A.A. 146, 147
Danu, E. 49, 52, 53, 54, 55, 59, 137, 138, 140
Davies, I. 12, 14, 151
Decebal, 47
Deletant, D. 13,, 151
Deletant, D. 14
Depner, B. 8
Dergaciov, V. 48, 67, 110, 143, 187
Dessieux, G. 13, 151
Diacov, D. 97
Dimitrie Cantemir 47
Dincă, C. 56, 60, 139
Diordiev, E. 339
Dobzeu, M. 44, 45, 54, 56, 59, 60, 62, 63, 64, 84, 117, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 151
Dochina, S. 66, 141
Dolghi, A. 151
Donskoj, G.M. 146
Drachenberg, C. 37, 45, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 134, 137, 138, 139, 140, 142
Drăgan. I.-C. 143
Dragnev, D. 32, 33, 37, 39, 45, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 63, 66, 73, 95, 96, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 190
Dragnev, E. 12, 33, 45, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 60, 63, 66, 137, 140, 141, 143, 146, 151
Dragomir, C. 142
Dragomir, Vl. 74, 75, 76, 344
Drumea, L. 152
Dima, N. 151
Drumeș, M. 46, 119, 143
Druță, I. 68
Dubrovski, A. 11, 72, 75, 110, 135, 344, 350
Duca, Gh. 95, 349
Ducke, I. 19, 152
Dumbravă, A. 31, 61, 62, 64, 138, 139
Dumbrava, V. 12, 81, 152
Dungaciu, D. 16, 82, 125, 152
Durandin, C. 143
Durrieu, J. 83
Dyer, D. 13, 24, 152
- E**
- Ecker, A. 19, 152
Egorov, Ju. 14, 15, 164
Emerson, M. 30
Eminescu, Mihai 152
Enache, M. 30, 32, 152
Enciu, N. 31, 57, 60, 66, 139, 143, 145, 146, 152
Ene, I. 51, 69, 152
Eremei, Gh. 110
Eremia, A. 32, 152

Eremia, I. 4, 5, 7, 8, 10, 48, 55, 69, 71, 73, 117, 143, 152
Erokhina, M. 125, 152
Eșanu, A. 27, 48, 62, 73, 91, 96, 105, 106, 143
Eșanu, C. 32, 33
Eșanu, R. 162

F

Fărâmbă, V. 63, 137, 339
Felea, A. 13, 89, 94, 105, 106, 152, 165
Ferro, M. 21, 152
Filimon, A. 142
Filipov, V. 90
Filippova, O. 118, 153
Fines, J. 14, 153
Finley, M.I. 153
Florea, . 340
Florea, S. 36, 165
Fritzsche, P. 27
Fruntașu, I. 12, 153
Frunză, I. 339
Fukuyama, F. 24, 153
Furet, F. 14, 153
Furtună, I. 153

G

Gabinschi, M. 12, 153
Gaibu, L. 84, 143
Gallagher, C. 153
Garaba, E. 340
Gaugăș, P. 34, 35, 36
Gavriliță, G. 30, 44, 45, 46, 56, 60, 62, 63, 64, 65, 75, 84, 93, 104, 133, 134, 136, 138, 139, 142, 143, 153, 160, 314, 330, 332, 338
Georgescu, T. 143
Gherman, A. 339
Gherman, s. 344
Ghervas, St. 16, 165
Ghimpu, Gh. 153
Giordano, G. 22, 23, 153
Giurescu, C.C. 29, 46, 143
Giurescu, D.C. 29, 46, 143

Gonța, Gh. 12, 32, 33, 37, 42, 45, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 60, 62, 65, 91, 95, 96, 102, 106, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 153
Goșu, A. 145, 146
Grabovschi, Z. 339
Greceanii, Z. 6, 109, 112, 346
Grecu, M. 118, 124, 153
Grecu, M. 30
Grecu, M. 340
Gribincea, M. 153
Grigore Ureche 50
Grosul, Ja. 26, 28, 46
Grosul, V.Ja. 120, 122, 148
Grosvenor, I. 16, 17, 21, 153
Guboglo, M.N. 120, 122, 148
Gumen, G. 339
Gumenâi, I. 55, 57, 143
Guramishvili, D. 129
Gurschi, L. 340
Guțu, I. 95
Guțu, L. 55, 143

H

Hadn, T. 21, 153
Haheu, Valentina 21, 28, 32, 33, 40, 41, 45, 50, 51, 53, 55, 60, 62, 63, 64, 65, 70, 71, 72, 75, 78, 79, 95, 134, 135, 136, 137, 139, 141, 142, 146, 153, 170, 172, 314, 338, 350
Haheu, Vasile 33, 70, 136, 170
Halil, K. 127
Hanne, G. 30, 154
Hanne, G. 74
Hausleitner, M. 154
Hawks, T. 26, 165
Heinz, M. 118
Heinze, C. 130
Heitmann, K. 12, 154
Hîncu, I. 46, 143
Hîncu, V. 28, 46, 178
Hinrichs, E. 23, 154
Hitchins, K. 141
Hlandnik, M.M. 14, 154

Holban, I. 16
Höpken, W. 213
Horsley, M. 131, 154
Huertas, J.A. 127
Hunt, M. 21, 153, 154
Hunt, T. 127
Hurezeanu, D. 24, 154
Husar, Al. 154
Husbands, C. 24, 154
Hyland, P. 14, 15, 21, 149

I

Iaconi, N. 340
Iațenco, I. 32
Ihrig, St. 8, 13, 37, 69, 81, 85, 90, 91, 114, 125, 126, 154, 155, 159, 213, 266, 313, 316, 318, 319, 320, 330, 334, 335
Ioniță, Gh.I. 145, 146
Iorga, N. 155
Iosim, G. 86, 165
Ischimji, E. 340
Iuțiș, Gh. 155

J

Jakovlelv, V.N. 120, 148
Jalbă, Z. 86, 88, 98, 106, 107, 108, 109
Jarcuțchi, I. 51, 54, 57, 73, 141, 143, 145, 190
Johnsen, E.B. 15, 18, 20, 22, 27, 155, 156
Jolly, A. 14, 156
Josan, T. 110
Josu, N. 71, 82, 165
Judovskaja, A.Ju. 147
Judy, S. 156
Justin, J. 23, 156

K

Kalin, I. 100, 101
King, C. 13, 16, 156
Kirby, D. 109
Kjaupa, Z. 19, 164
Klipi, I. 86, 88, 100, 101, 109

Knudsen, S.V. 131, 154
Kolsto, P. 12
Kosulina, L.G. 146, 147
Kotte, E. 21, 156
Kuzmin, V. 115, 116
Kvakkestad, A. 83

L

Lachi, I. 104, 165
Lașco, I. 339
Lazarev, A. 32, 33, 39
Leeuw-Roord, J. 11, 17, 156
Lehmann, K. 130, 156
Lenin, V.I. 28
Levadovskij, A.A. 147
Levință, Ch. 30, 156
Levit, E. 142
Liepinja, D. 130
Linden, R. v. 31
Lipcan, A. 88
Luchian, V. 339
Lucinschi, P. 35, 36, 40, 156
Lungu, C. 61, 78, 320, 338
Lungu, V. 339
Lupu, M. 117

M

Macari, A. 339
Maier, R. 8,
Mamina, A. 56, 60, 139
Manea, M. 19, 48, 50, 114, 144, 156, 321, 327, 328, 329, 336
Manole, I. 68, 73
Manolescu, M. 144
Marcu, I. 340
Maros, A. 339
Marsden, W.E. 26, 156
Marsh, C.J. 14, 157
Matei, V. 32, 39
Matthes, E. 130, 157
Matveev, S. 55, 143

Medvedev, D. 115

Melenti, E. 61

Melinti, E. 338

Melnic, B. 40

Melnic, T. 35

Meurs, v. W.P. 12, 13, 77, 81, 91, 99, 117, 213, 266, 314, 316, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 334, 335, 336

Mihai Viteazul 47

Mikk, J. 23, 157

Minkina-Milko, T. 314, 315, 321, 325, 330, 334, 335

Miron, I. 75

Miron, Iu. 338

Mischevca Vl. 14, 48, 56, 143, 146, 157

Mistreanu, T. 66, 139, 339

Mjaesalu, A. 19, 164

Mohov, N. 26

Moiseev, I. 62, 64, 95, 137, 140, 270, 338, 350

Molan, V. 144

Moldovan, A. 68

Moldovan, L. 37, 134

Moldovan, P.P. 32, 157, 164

Morari, A. 28, 46, 47, 134, 146

Moraru, A. 38, 49, 110, 144, 157

Moraru, L. 79

Moraru, O. 52

Morei, I. 195, 196

Moșanu, A. 28, 32, 33, 39, 46, 81, 99, 157, 178

Müller, D. 81, 114, 159

Muntean, M. 12

Munteanu, A. 30, 157

Munteanu, I. 12, 157, 165

Muraru, E. 30, 33, 37, 39, 42, 46, 65, 134

Mureșanu, C. 15, 157

Murgescu, B. 14, 15, 158

Murgescu, M.-L. 17, 158

Musteață, Sergiu 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 57, 66, 89, 117, 127, 143, 158, 159, 164, 207

Musteață, Simion 33, 34, 135

N

Nagnibeda-Tverdohleb, T. 44, 45, 54, 59, 62, 63, 64, 66, 84, 95, 96, 104, 117, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 344, 345

Nagrineac, L. 339

Nantoi, O. 118, 159

Nastasă, L. 15, 24, 26

Nazaria, S. 31, 50, 54, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 84, 85, 95, 110, 133, 134, 138, 139, 159, 256, 263, 292, 316, 320, 338, 344, 350

Neagu, M. 12, 16, 68, 159

Neamțu, M. 339

Neamțu, V. 47, 145

Negrei, I. 4, 8, 54, 56, 59, 60, 61, 105, 134, 138, 139, 140, 341

Negru, Elena 26, 54, 57, 126, 143, 159

Negru, Eugenia 62, 136

Negru, Gh. 24, 26, 112, 126, 159, 160

Negură, P. 26, 160

Nettle, K. 21, 160

Neukirch, C. 13, 160

Nichols, J. 125

Nicoale Milescu Spătaru 51

Nicoară, I. 48, 140

Nicolae, A. 144

Nicolae, N. 125

Nicolaev, Gh. 29, 57, 143

Niculcea, T. 42, 160

Niculiță, I. 27, 33, 37, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 60, 73, 134, 137, 139, 143, 144, 160

Niedermaner, P. 160

Nistor, I. 29, 144

Nistor, I.-S. 160

Novac, A. 110

O

Ofrim, Al. 56, 60, 138

Ojog, G. 35

Ojog, I. 30, 32, 33, 37, 39, 45, 46, 47, 48, 52, 54, 55, 59, 60, 64, 119, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 160, 338, 340, 344, 345

Olaru, A. 110, 112, 113, 165, 166

Olaru, V. 63, 144
 Oltu, E. 37, 134
 Onceanu, A. 88
 Oprea, Z. 32, 166
 Otu, P. 160

P

Pajur, A. 19, 164
 Palade, Gh. 28, 33, 37, 39, 49, 52, 54, 59, 66, 134, 138, 140, 141
 Panaitescu, P.P. 29, 46, 47, 144
 Papacostea, Ș. 141
 Paquet, M. 160
 Parasca, P. 27, 28, 29, 33, 37, 39, 46, 47, 53, 55, 56, 60, 69, 91, 102, 134, 137, 138
 Parmentier, F. 118, 160
 Parmentier, F. 13
 Pascaru, A. 118
 Pascu, A. 50, 144
 Pascu, Șt. 15, 160
 Pascu, V. 145
 Pâslariuc, V. 60, 64, 66, 139, 141
 Pavalescu, I. 145, 146
 Pelivan, G. 61, 65, 78, 84, 133, 134
 Pentelescu, A. 160
 Pestova, I. 110
 Peteu, N. 160
 Petrencu, A. 4, 8, 26, 28, 29, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 48, 49, 54, 56, 59, 60, 68, 73, 78, 83, 85, 86, 89, 95, 96, 98, 104, 108, 134, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 160, 161, 166, 174
 Petrovski, N. 12, 21, 22, 42, 45, 50, 51, 53, 55, 60, 65, 117, 134, 137, 139, 142, 145, 146, 153, 161, 340, 350, 352
 Phillips, R. 12
 Pingel, F. 8, 18, 161, 314, 315, 319, 320, 322, 334, 335, 336
 Platon, Gh. 47, 145, 146
 Platon, V.I. 51, 110, 141, 145
 Pleșco, T. 61, 338
 Plugaru, V. 34, 35, 166
 Pohilă, Vl. 32, 161
 Polevoi, L. 48, 143

Pop, I. 32, 161
 Popa, A. 48, 140, 146
 Popa, D. 30
 Popa, I. 31, 161
 Popa, L. 31, 161
 Popescu Sirețeanu, I. 32, 161
 Popescu, A. 107, 108
 Popov, Vl. 339
 Popovici, A. 61, 62, 64, 66, 91, 96, 137, 138, 140, 270, 316, 338
 Popovici, C. 60, 61, 62, 64, 65, 66, 84, 85, 91, 95, 96, 133, 134, 137, 138, 140, 270, 316, 338, 350
 Porubin, A. 11
 Porubin, N. 166
 Poștarencu, D. 161
 Postică, E. 26, 161
 Postică, Gh. 28, 33, 37, 46, 56, 57, 60, 66, 134, 138, 141, 143, 145
 Potângă, E. 55, 143
 Potlog, V. 33, 37, 45, 52, 60, 134, 137, 139
 Praporșic, M. 69
 Preda, M. 56, 60, 138
 Prisac, L. 31, 161
 Proca, N. 339
 Pruteanu, T. 75
 Pungă, Gh. 47, 145, 146
 Purëns, V. 130, 161
 Purici, L. 339
 Purici, Șt. 57, 143

Q

Quinet, E. 32
 Quisumbing, L.R. 161

R

Racu, I. 339
 Radova, O. 340
 Răileanu, N. 55, 82, 83, 166
 Ravitch, D. 14, 161
 Raymond, A. 161
 Reniță, I. 46
 Riza, A. 166

- Roibu, N. 37, 161
Roman, A. 61, 62, 64, 86, 95, 138, 139, 338, 344, 350
Roman, R. 31
Romanciuc, M. 166
Rosa, A. 127, 161
Roșca, A. 95
Roșca, Iu. 101
Roșca, L. 33, 34, 166
Roșioru, V. 130, 145
Roșioru-Caciuc, L. 130, 145
Rotaru, T. 52
Rudenko, N.P. 148
Rüsen, J. 127, 161
Rusev, E. 26
Rusnac, Gh. 34
Russev, N.D. 51, 110, 141, 145, 344
Rusu, D. 47, 145
Rusu, D.D. 141
Rusu, S. 61, 65, 84, 133, 134, 338
Rusu, Șt. 24, 148
- S**
- Saca, S. 26, 148
Safronova, R. 110
Sala, M. 32
Samarina, A. 115, 167
Samuhina, M. 110
Sangheli, A. 35, 36
Sanin, G.A. 120, 122, 148
Sapoval, Ju. 12
Scetinov, Ju.A. 147
Schroeder-Negru, O. 161
Schwimmer, W. 75, 79, 89
Scurtu, I. 56, 60, 139, 145, 146
Scvortova, A.J. 51, 141, 145
Sebba, J. 14, 161
Secăreanu, Șt. 100, 101
Selander, S. 131, 154
Serebrian, O. 88, 92, 101, 126, 161
Sfregescu, Fl. 31
Shevyrev, A. 125
Silvestru, A. 47, 53, 142
Sima, Gh. 74, 75, 77
Siminica, V. 158
Simoska, E. 18, 162
Sînchetru, Valentina 61, 62, 338
Sînchetru, Victor 61, 62, 65, 84, 91, 134, 319, 320, 338
Sînzeanu, Iu. 24, 162
Skvortova, A. 162
Sledright, B. 21
Snegur, M. 32, 35, 36, 166
Soare, A.-C. 56, 60, 139
Solomon, C. 95, 340
Solomon, F. 12, 16, 46, 99, 105, 106, 114, 160, 162, 166
Solovei, R. 162
Soroko-Copa, A.O. 147
Soroko-Copa, O.S. 147
Sprînceană, M. 31, 61, 62, 64, 138, 139, 350
Stalin, I.V. 115, 173
Stamatescu, M. 14, 162
Stati, V. 32, 51, 69, 74, 110, 111, 162, 350
Stăvilă, I. 118, 162
Stavinschi, L. 81, 85, 174
Stavri, V. 339
Stearns, P.N. 162
Stelman, A. 339
Stepaniuc, V. 6, 10, 64, 86, 87, 88, 94, 99, 100, 103, 104, 110, 112, 113, 162, 164, 166, 345, 348, 350
Stobart, M. 80, 162, 173
Stoeva, M. 340
Stoianova, T. 114
Stoica, A. 135
Stradling, R. 125, 162
Stratan, V. 338
Stratievschi, Ch. 32, 33, 39, 51, 95, 96, 104, 141, 145
Straube, G. 19, 164
Strelova, O. 164
Suhan, S. 30
Susarenco, Gh. 100
Suveică, L. 339

Suveică, R. 338

Suveică, S. 162

Ș

Șalaru, Gh. 78

Șandru, O. 14

Șarov, I. 4, 37, 39, 48, 49, 52, 54, 55, 59, 64, 66, 81, 114, 117, 119, 134, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 146, 163, 344, 345

Șavga, L. 92, 344, 353

Șipoș, S. 31

Șișcanu, I. 48, 56, 60, 139, 142, 145, 146, 153

Șlapac, M. 95, 96, 102, 344

Șonțu, L. 78

Șornicov, P.M. 51, 68, 141, 145, 167

Ștefan cel Mare 47, 48, 50

T

Tabără, L. 32, 350

Taki, V. 164

Tanasă, Gh. 48, 145

Tănase, C. 68

Tarlev, V. 67, 69, 90, 171, 188, 189, 192, 195, 196, 197

Tartakovsky, D. 13, 163

Tașcă, M. 87, 163

Tataru, L. 339

Tcaci, V. 48, 143

Telinov, N. 51, 141, 145

Telus, M. 12

Teodor, D.Gh. 46, 140, 145, 146

Teodor, P. 141

Teodor, P. 48

Teodorescu, B. 50, 144

Tholey, M. 126, 163

Toderașcu, I. 47, 141, 145, 146

Toloudi, I. 18, 19, 23

Tomuleț, V. 12, 142

Topor, S. 61, 65, 84, 133, 134, 338

Troebst, St. 31, 163

Troianovschi, L. 66, 141

Tulbure, A. 47, 160

Turea, V. 48, 145

Turliuc, C. 54, 59, 138, 163

Ț

Țâcu, O. 26, 31, 163

Țaranov, Vi. 32, 39, 46, 51, 68, 141, 145, 164, 167, 344

Țăranu, A. 27, 30, 88, 89, 108, 153

Țiu, I. 69, 163

Țurcanu, I. 14, 26, 46, 126, 163

Țurcanu, Iu. 339

Țviracun, V. 61, 73, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 96, 97, 100, 105, 107, 174, 175, 314, 321, 330, 334, 335, 336

U

Umanet, V. 46

Ungureanu, C. 57, 143

Ungureanu, I. 71

Untilă, V. 89

Urecheanu, S. 35

Ursu, V. 163

Ursulescu, N. 47, 145, 146

Usataja, E. 48, 140, 146

Uzicov, N. 63, 117

V

Vahl, M. 30, 163

Valoboj, G.P. 120

Valoboj, G.P. 148

Vancea, I. 66, 185, 192, 193, 195, 196, 197

Vanjushkina, L.V. 147

Varta, I. 12, 13, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 73, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 138, 139, 142, 143, 146, 163, 166, 167, 321, 331, 332

Varta, T. 56, 60, 139

Vasile Lupu 47

Vasilos, V. 54, 145

Velișco, N. 57, 164

- Veveriță, I. 63, 137, 339
Veveriță, M. 62, 63, 64, 65, 84, 95, 96, 133, 134, 136, 137, 138, 140, 270, 281, 320, 338
Veyne, P. 164
Vianu, A. 48, 140
Vieru, V. 76, 350
Vișcovschi, A. 340
Vition, L. 66, 141
Vizer, B. 33, 49, 54, 59, 138
Vjazemskij, E.E. 18, 164
Voinov, S. 340
Volkova, A. 120, 122, 148
Volosatâi, B. 28, 46, 50, 141, 178
Voloșciuc, S. 339
Voronin, Vl. 6, 11, 31, 67, 68, 71, 76, 77, 79, 82, 83, 87, 88, 95, 97, 98, 101, 106, 107, 172, 174, 186, 349
Vrednic, V. 52
- W**
- Waters, T. 164
Watts, R. 11, 16, 17, 21, 153, 164
- Winstanley, M. 14, 164
Witschi, B. 130, 164
- X**
- Xochellis, P.D. 18, 19, 23, 164
- Z**
- Zabunov, I. 32
Zach, K. 266, 314, 316, 318, 319, 324, 334, 335, 336
Zahariuc, P. 69, 164
Zanoci, A. 48, 51, 140, 146
Zavadschi, I. 145, 164
Zavtur, A. 190
Zbârciog, Vl. 69, 164
Zelenciuc, V. 190
Zelgin, L. 144
Zub, A. 15, 16, 30, 46, 164
Zugravu, N. 47, 145, 146
Zyrjanov, P.H. 147
Zyrnja, P.N. 147

Editura „Pontos” SRL
Str. 31 august 1989, 98
MD-2004, Chişinău
tel.: (+37322)23 22 18
editura.pontos@gmail.com

Tiparul executat la F.E.-P. „Tipografia Centrală”
Str. Florilor, 1
MD-2068, Chişinău

Comanda nr. 2402